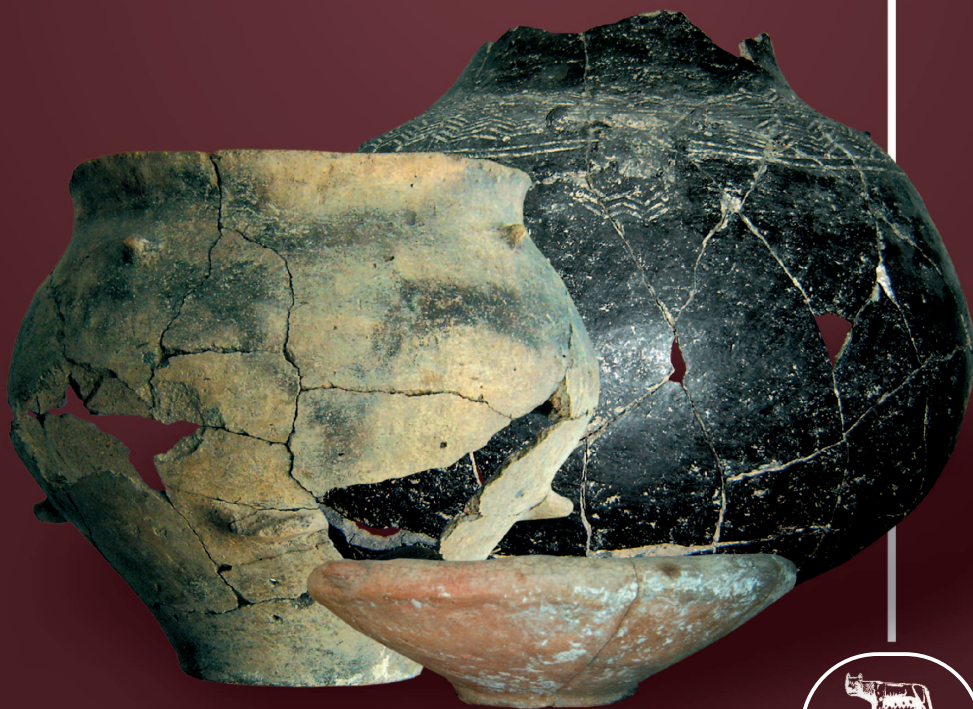

ION NICULIȚĂ, AUREL ZANOCI, TUDOR ARNĂUT

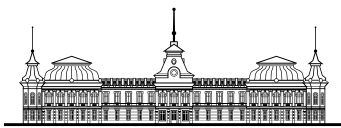
Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu siturile din zona Saharna

XVIII

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
A MOLDOVEI

MUZEUL NAȚIONAL DE ARHEOLOGIE
ȘI ISTORIE A MOLDOVEI

LCS „TRACOLOGIE”
UNIVERSITATEA
DE STAT DIN MOLDOVA

**Biblioteca „Tyragetia”
XVIII**

ION NICULIȚĂ, AUREL ZANOCI, TUDOR ARNĂUT

**HABITATUL
DIN MILENIUL I a. Chr.
ÎN REGIUNEA
NISTRULUI MIJLOCIU
(siturile din zona Saharna)**

*„Generațiilor de studenți care au
participat și vor participa la cercetările
obiectivelor arheologice întreprinse de
Universitatea de Stat din Moldova,
închinăm această carte”.*

Chișinău 2008

CZU 94(478)
N 71

Recomandată pentru editare
de către Consiliul științific al Facultății de Istorie și Filozofie, USM
și Consiliul științific al Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei

Biblioteca „Tyragetia” XVIII

Coordonatorii seriei:
dr. hab. Eugen Sava
dr. Aurel Zanoci

Referenți:
dr. hab. Oleg Levițki
dr. Maia Kașuba

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Niculiță, Ion

Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu/I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț; Acad. de Științe a Moldovei, Muz. Naț. de Arheologie și Istorie a Moldovei. – Ch.: Bons Offices SRL, 2008. – 408 p. – (Biblioteca Tyragetia/coord.: Eugen Sava, Aurel Zanoci; XVIII).

ISBN 978-9975-80-192-8

Redactor: Vlad Pohilă
Coperta: Ivan Litsuk, Mihail Băț
Planșe: Mihail Băț
Desene grafice: Stela Burciu

Coperta 1: Vase din așezările Saharna Mică și Saharna „Dealul Mănăstirii”.

ISBN 978-9975-80-192-8

© Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei
© Ion Niculiță, Aurel Zanoci, Tudor Arnăuț

CUPRINS

Prefață.....	7
Introducere	9
 Capitolul I. SAHARNA MICĂ.....	 13
1. Cercetările arheologice.....	13
2. Așezarea hallstattiană timpurie	14
2.1 <i>Complexe</i>	14
2.2 <i>Inventarul arheologic</i>	22
3. Așezarea traco-getică.....	24
3.1. <i>Elemente de fortificație</i>	24
3.2. <i>Complexe</i>	28
3.3. <i>Inventarul arheologic</i>	44
4. Stratigrafie și cronologie	46
 Capitolul II. SAHARNA „DEALUL MĂNĂSTIRII”	 51
1. Cercetările arheologice.....	51
2. Complexe	51
3. Inventarul arheologic	61
4. Stratigrafie și cronologie	68
 Capitolul III. SAHARNA MARE	 69
1. Cercetările arheologice.....	69
2. Așezarea hallstattiană timpurie	71
2.1. <i>Complexe</i>	72
2.2. <i>Inventarul arheologic</i>	79
3. Așezarea traco-getică.....	87
3.1. <i>Elemente de fortificație</i>	87
3.2. <i>Complexe</i>	102
3.3. <i>Inventarul arheologic</i>	125
4. Stratigrafie și cronologie	140

Capitolul IV. SAHARNA „LA ȘANȚ”	151
1. Cercetările arheologice	151
2. Elemente de fortificație	151
3. Complexe	153
4. Inventarul arheologic	157
5. Stratigrafie și cronologie	162
 Concluzii. Probleme de periodizare și interpretare cultural-cronologică a monumentelor din preajma s. Saharna (r-nul Rezina)	163
 Catalogul pieselor de inventar	171
Bibliografie	193
Lista abrevierilor	203
Abstract	205
List of illustrations	213
Anexe	219

CONTENTS

Foreword	7
Introduction	9
 Chapter I. SAHARNA MICĂ	13
1. Archaeological investigations	13
2. The Early Hallstattian settlement	14
2.1 <i>Complexes</i>	14
2.2 <i>Archaeological inventory</i>	22
3. The Thracian-Getae settlement	24
3.1. <i>Elements of fortification</i>	24
3.2. <i>Complexes</i>	28
3.3. <i>Archaeological inventory</i>	44
4. Stratigraphy and chronology.....	46
 Chapter II. SAHARNA „DEALUL MĂNĂSTIRII”	51
1. Archaeological investigations	51
2. Complexes	51
3. Archaeological inventory.....	61
4. Stratigraphy and chronology.....	68
 Chapter III. SAHARNA MARE	69
1. Archaeological investigations	69
2. The Early Hallstattian settlement	71
2.1. <i>Complexes</i>	72
2.2. <i>Archaeological inventory</i>	79
3. The Thracian-Getae settlement	87
3.1. <i>Elements of fortifications</i>	87
3.2. <i>Complexes</i>	102
3.3. <i>Archaeological inventory</i>	125
4. Stratigraphy and chronology.....	140

Chapter IV. SAHARNA „LA ȘANȚ”	151
1. Archaeological investigations	151
2. Elements of fortifications	151
3. Complexes	153
4. Archaeological inventory.....	157
5. Stratigraphy and chronology.....	162
 Conclusions. Problems of cultural-chronologic periodization and interpretation of the monuments from Saharna village area (Rezina district)	163
 Catalog of inventory pieces	171
Bibliography	193
List of abbreviations	203
Abstract	205
List of illustrations	213
Annexes	219

PREFAȚĂ

Regiunea Nistrului Mijlociu, prin condițiile de relief și climaterice favorabile, flora și fauna bogată și mult diversificată, brăzdată de apele Nistrului și afluenții lui: râulețe și pâraie, avea o amplasare strategică, care îi permitea controlul asupra căilor de comunicație și comerciale acvatice și terestre.

Anume această situație i-a creat o imagine atractivă pentru comunitățile omenesti din toate perioadele istorice, demonstrată prin numeroasele monumente arheologice sesizate în acest spațiu.

Pentru mileniul I a. Chr., în spațiul dat sunt cunoscute, până în prezent, circa 82 așezări și necropole. Studiarea arheologică a acestei regiuni începe la finele anilor '40 ai secolului trecut, când au fost întreprinse cercetări perieghetice de amploare, însoțite și de unele investigații prin sondaje la diverse obiective arheologice: Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mare, Saharna Mică, Saharna-Țiglău – necropolă și așezare, Soloncenii, Gura Hulboaca, Stohnaja, Țareuca, Țahnăuți etc.

În pofida faptului că interesul față de monumentele sus-numite, care au dat denumire culturii Saharna-Soloncenii, n-a scăzut, din contra a crescut considerabil în decursul celei de a doua jumătăți a sec. XX, cercetări de amploare la aceste obiective au fost întreprinse doar sporadic la cetatea Saharna-Revechin. În schimb, materialele descoperite prin primele săpături se află mereu în atenția cercetătorilor.

Pentru a clarifica situația arheologică în zona Saharna, Universitatea de Stat din Moldova, reia, începând cu anul 2001, cercetările arheologice, întreprinzând cu timpul, concomitent săpături la cinci obiective: Saharna Mică, Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna-Țiglău, Saharna Mare și Saharna „La Șant”.

Această metodă de studiere în ansamblu, preconizată pe o perioadă de lungă durată, are menirea:

- de a cerceta obiectivele arheologice pe o suprafață cât mai întinsă;
- de a studia evoluția siturilor pe parcursul funcționării, precum și corelarea lor cultural-cronologică;
- de a evidenția gradul de similitudine între așezările ce s-au perindat pe același spațiu cu cele din teritoriile aferente;
- de a stabili existența ori lipsa decalajelor cronologice între situri;
- de a indica, dacă e posibil, cât mai adecvat, perioada constituirii și timpul abandonării așezărilor.

Acestea și multe alte probleme vor putea fi elucidate numai în cazul când monumentele vor fi explorate exhaustiv, sau cel puțin 2/3 din suprafața lor și cu condiția ca materialul recuperat să fie nu numai voluminos, dar și semnificativ.

Prin studiul de față autorii pun la dispoziția specialiștilor, tineretului studios și publicului interesat, vestigiile recoltate în urma săpăturilor arheologice la monumentele: Saharna Mică, Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mare și Saharna „La Șanț”, cele de la Saharna-Țiglău rămânând a fi elucidate într-un studiu aparte.

Pe viitor se preconizează ca rezultatele cercetărilor la monumentele din zona Saharna să fie periodic publicate, în funcție de circumstanțele vremii.

Autorii își exprimă sincera lor recunoștință Universității de Stat din Moldova, Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, fără suportul financiar al cărora acest studiu n-ar fi văzut lumina tiparului, precum și Casei Editorial-Poli-grafice „Bons Offices”, pentru susținere și conlucrare.

Aducem mulțumiri cordiale membrilor Catedrei de Arheologie și Istorie Antică a USM, în primul rând lectorului universitar Mihail Băț, căruia îi aparține designul cărții, doctorului conferențiar Andrei Nicic, doctorului Sergiu Matveev și doctorandului Andrei Corobceanu, pentru sfaturile prețioase expuse pe parcursul pregătirii manuscrisului, precum și doctorului Natalia Mateevici, pentru ajutorul acordat la aprecierea materialului amforistic și, nu în ultimul rând, colaboratoarei LCS „Tracologie” doamna Stela Burciu, pentru executarea grafică a vestigiilor arheologice din albumul cărții.

Autorii

INTRODUCERE

1. Cadrul fizico-geografic

Din punctul de vedere geomorfologic, monumentele din raza localității Saharna sunt amplasate pe podișul din bazinul mijlociu al Nistrului, ce face parte din Podișul Moldovei, care la vest e mărginit de Subcarpații Moldovei, iar la est se află în conexiune organică cu ramurile de sud-vest ale Podișului Podoliei (Mihailescu 2004, 10-12). Poziția de la extremitatea sud-vestică a Câmpiei Europei de Est, cu un relief variat de podiș, de deal, de câmpie, și apropierea de bazinul Mării Negre între altitudini cu valori cuprinse între 320-350 m, a avut un impact benefic asupra naturii. Astfel, relieful, împreună cu celelalte elemente naturale și cu factorii antropici au contribuit la formarea și evoluția peisajelor geografice și a ecosistemelor (Ursu 2004, 3-7). În acest sens, s-a putut stabili, de către renumiți geologi cuaternariști, etapele evolutive ale procesului interacțiunii factorilor endogeni și exogeni care, după retragerea Mării Sarmatice în Cuaternar, au dus la formarea parțială a rețelei hidrografice și a reliefului actual. Definitivarea formării complexului geoeologic, constituit din asemenea elemente cum sunt structura geologică, relieful, condițiile climatice și cele hidrice a avut loc în prima jumătate a Holocenului (aproximativ 12-6 mii de ani în urmă). Complexul biotic (vegetația, lumea animală) și solurile se formează, în ansamblu, în a doua jumătate a Holocenului (Deperet 1921, 125-127).

Trei factori ecologici, vegetația, lumea animală și solurile au repartiție zonală, în funcție de climat și o repartiție etajată cauzată de relief. Segmentul de relief corespunzător amplasării monumentelor, puse în discuție, corespunde teraselor superioare ale văii Nistrului și ale afluentului acestuia r. Saharna. De altminteri acestea reprezintă congrețiunile calcaroase din valea Nistrului și din depresiunile și canioanele care află în văile râurilor, fiind caracteristice Sarmatianului Inferior. Calcarele, care se află la adâncimi variabile, în funcție de depărtarea față de valea fluviului, sunt de tipul celor bioconstruite, adică, formate din resturi de alge, calcaroase, briozoare, coralieri și alte organisme marine. Depozitele respective reprezintă vechile formațiuni recifale, care s-au ridicat ca urmare a proceselor de înălțare a munților Carpați și spălate mii de ani de ape, vânt și alți agenți exogeni. Masivele recifale respective, depozite reprezentate de argile, nisipuri, calcare și alte roci, se înalță actualmente la 100-150 m (Bucatciuc, Bliuc, Posaliov 1988, 58-180).

Peste masivul în cauză de-a lungul mileniilor, s-au format depuneri de soluri cenușii, ca ocupă înălțimile predominante (de 220-350 m) ale Podișului Nistrului. Ele s-au format în condițiile de silvostepă sub pădurile de foioase – stejar, frasin, tei

etc. Solul are profilul diferentiat: orizontul superior, de culoare cenușie cu 10 % de humus, cu structura grăunțoasă în mijloc și cu partea de jos albicioasă.

Tot sub păduri s-au format și continuă să se formeze cernoziomurile. Soiul de sol respectiv are un caracter cumulativ, bine humificat, structurat și afânat. Particularitatea de bază a acestui nivel este fertilitatea care a constituit și continuă să reprezinte principala resursă materială (Mihailescu et al. 2006, 160-175).

La cele expuse mai sus adăugăm climatul temperat-continental, constituit datorită poziției geografice a teritoriului, la distanță aproximativ egală între ecuator și Polul Nord. Caracterul moderat al climei este cauzat de localizarea în regiunea de interferență predominant a maselor de aer atlantic din vest, temperat-continentale din est și celor tropicale din sud.

Poziția geografică, climatul și relieful teritoriului au determinat formarea unei vegetații variate și bogate în specii. Pe culmile mai ridicate, în regiunile de podiș, în rând cu vegetația de stepă, se întâlnește și cea de pădure. Soiurile frecvente sunt cele de stejar, de fag, de pin, tei etc. În văile râurilor predomină pâlcuri, sau așa-numitele „zăvoaie”, reprezentate de specii adoratoare de umezeală precum salcia, plopul etc. (Mihailescu 2004, 112-130).

Florei îi corespunde un facies faunistic caracteristic, în care predominante sunt vitele mari și mici cornute.

Procese geoclimatice care s-au petrecut cu trei milenii în urmă au condiționat modul de trai adecvat comunităților umane inclusiv de pe malul drept al Nistrului. Încălzirea graduală a climei, înlocuirea treptată a vegetației și a faunei, răspândirea speciilor caracteristice silvestre au determinat și condiționat comportamentul existențial al comunităților din monumentele cercetate. Aceeași factori au determinat și accentuata divizare a tehnologiilor populațiilor din zonă, tehnologii reflectate în vestigiile descoperite și valorificate din punctul de vedere științific.

2. Istoricul cercetărilor

Majoritatea monumentelor epocii fierului din zona Saharna, regiunea Nistrului Mijlociu au fost descoperite în decursul anilor 1946-1953 de o echipă de entuziaști în frunte cu colaboratorul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A. Ș. a URSS¹.

Deja în 1946 G.D. Smirnov, împreună cu doctorandele Institutului de Istorie a Culturii Materiale din Moscova A.I. Meljukova, O.D. Daševskaja și A.V. Gusarkina, întreprind investigații arheologice la obiectivele Saharna Mare și Saharna Mică.

La cetatea Saharna Mare au fost trasate trei casete perieghetice cu o suprafață totală de 253 m². Două casete (fig. 68) au avut scopul de a cerceta incinta cetății, a

¹ Смирнов Г.Д., Отчет об археологических исследованиях в Молдавии в 1946 году. In: ANRM, F. 3330/25, d. 8, f. 1-7.

treia a întretăiat șanțul și valul cetății, prezentând o secțiune cu lungimea de 65 m și lățimea de 2 m (Смирнов 1949, 93-95).

Cetatea Saharna Mică a fost cercetată prin intermediul a două casete. Prima a fost trasată în incinta cetății, a doua pe bastionul de nord-est (fig. 1). În baza săpăturilor s-a studiat caracterul și conținutul stratului cultural și parțial modul de construcție a bastionului (Смирнов 1949, 195).

În 1947 săpăturile sunt concentrate la așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii”, care a fost cercetată pe o suprafață de 459 m² (Смирнов 1949, 94).

Studiind aceste trei obiective, G.D. Smirnov considera că „despre o apreciere cronologică adecvată funcționării siturilor este prematur de stabilit. În linii majore ele pot fi atribuite perioadei cuprinse între secolele IV-III a. Chr., deși s-au sesizat materiale ce indică că pot fi datate cel mai timpuriu cu finele sec. VI a. Chr.” (Смирнов, 1949, 96).

Trei ani mai târziu G.D. Smirnov secondat de colaboratorul Muzeului Ținutului Natal din Chișinău G.P. Sergheev, întreprinde săpături la necropola Saharna-Țiglău și așezarea Gura-Hluboaca (Смирнов 1955, 117-119; Камыба 2000, 368-396).

În anii următori, cu ocazia întocmirii hărților arheologice și apoi a verificării stării de ocrotire a monumentelor arheologice incluse în nomenclatorul Patrimoniului cultural al RSSM au fost întreprinse mai multe cercetări perieghetice la siturile din preajma Saharnei. În această ordine de idei, e necesar de menționat investigațiile perieghetice efectuate în anii '80 ai secolului trecut de regretatul colaborator al sectorului Patrimoniului Cultural al A.Ș. a RSSM, doctorul Ion Hâncu (Хынку 1987, 40; Hâncu 1990, 144; Hâncu 1993), precum și de către colaboratorii Muzeului Național de Istorie a Moldovei, care deja și-au găsit reflectare în literatura de specialitate (Kašuba, Haheu, Levički 2000, 76-87).

Săpăturile arheologice la așezările Saharna Mică, Saharna „Dealul Mănăstirii” și Saharna Mare au fost efectuate pe suprafețe restrânse și, prin urmare, au pus în evidență un material relativ modest ca volum, însă de o valoare incontestabilă prin semnificația lui.

Făcând abstracție de faptul că cea mai mare parte a vestigiilor a văzut lumina tiparului după o perioadă de jumătate de secol, grație stăruințelor actualilor specialiști (Arnăut 2000, 93-104; Камыба 2000, 241-492; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 76-87), punerea în circuitul științific a celor mai reprezentative materiale a plasat siturile de la Saharna în rândul monumentelor eponime, ce au dat denumire întregii culturi, cunoscută actualmente sub noțiunea de Cozia-Saharna, răspândită pe un spațiu destul de vast.

Cu timpul, interesul față de monumentele cu ceramică incizată și ștanțată se manifestă tot mai insistent, materializându-se într-un șir de investigații la Stolniceni-Hlinaja, Țareuca, Țahnăuți, apoi la Mateuți, Glinjeni, Butuceni, Alcedar, pre-

cum și cele de la Babadag (Morintz 1964, 101-118), Insula Banului (Morintz, Roman 1969, 393-423), Cozia (László 1972, 207-223), care au lărgit considerabil spectrul informativ, permițând specialiștilor în materie nu numai să aprofundeze cercetările, ci să propună și unele viziuni proprii asupra periodizării, cronologiei și originii acestui masiv cultural (Morintz 1964, 101-118; Čičikova 1972, 79-100; Hänsel 1978, Taf. 1, 2; Мелюкова 1979, 14-38).

Ideile și supozițiile expuse de specialiști pe parcursul celei de-a doua jumătăți a sec. XX au constituit subiectul unei riguroase analize în studiul monografic al cercetătoarei M. Kašuba (Kašuba 2000, 246-255). Din acest motiv considerăm de prisos să insistăm și noi asupra acestei probleme.

Însă noile investigații întreprinse la obiectivele arheologice din zona Saharna, precum și la alte monumente au pus la dispoziție un bogat și valoros material, studierea căruia i-a obligat pe unii cercetători să rectifice cronologia culturii Cozia-Saharna de două ori pe parcursul a opt ani (Kašuba 2000, 346-352; Дараган, Kašuba 2008, 45-47). Aceasta demonstrează o dată în plus că numai cercetarea pe scară largă a mai multor monumente din aceeași sau mai multe regiuni dă posibilitatea de a clarifica nu numai perioada de timp a funcționării siturilor culturii respective, dar va contribui și la cunoașterea mai profundă a evoluției grupurilor cultural-cronologice din mileniul I a. Chr.

SAHARNA MICĂ

1. Cercetările arheologice

Așezarea Saharna Mică este situată pe un promontoriu stâncos, ce face parte din malul stâng înalt și abrupt al defileului, care o desparte de cetatea Saharna Mare, amplasată vizavi (fig. 1/1-2; foto 2). Suprafața ei ovală nu depășește 20 000 m². În partea de nord-vest, unde promontoriul se unește cu un vast platou, așezarea este întărită cu un complex sistem defensiv (fig. 1/2), de la care s-au păstrat un val de pământ, înălțimea căruia actualmente oscilează în jurul 3,0-3,5 m, un șanț adiacent, adânc de 1,5 m, având partea de sus lată de 6-7 m. În partea de nord-est se afla un bastion, care împreună cu valul și pantele înalte și abrupte ale promontoriului, amplifică substanțial sistemul de apărare.

Actualmente suprafața promontoriului este acoperită cu copaci, fiind încadrată în masivul silvic din zonă. Din aceste considerente cercetările de amploare la obiectivul arheologic Saharna Mică sunt însoțite de multe dificultăți, ele fiind posibile doar în spațiile lipsite de copaci.

În studiul de față sunt încadrate unele materiale din arhiva personală a lui G.D. Smirnov și vestigiile descoperite în perioada campaniilor 2003-2007. Analiza artefactelor recoltate demonstrează că promontoriul a fost populat pentru prima dată în a doua jumătate sau la finele bronzului recent – începutul hallstattului timpuriu, a doua oară aproximativ în sec. VII a. Chr. până la finele sec. III a. Chr.

Cercetările din anii 2003-2007 la obiectivul arheologic Saharna Mică au fost efectuate prin intermediul a trei secțiuni la care au fost adăugate câteva casete pentru evidențierea completă a complexelor apărute.

Secțiunea 1 a fost trasată în partea de sud-vest a așezării la 34 m distanță de malul de sud-vest al promontoriului și 44 m depărtare de valul cetății (fig. 1/2). Ea are formă dreptunghiulară cu lungimea de 16 m și lățimea de 4 m, fiind orientată cu 28° spre nord-est (pl. 2).

Cu scopul de a evidenția urmele complexului apărut în partea de sud-est a secțiunii 1, au fost adăugate două casete. Caseta 1a a fost alăturată laturii de sud, iar caseta 1b celei de sud-est (fig. 1/2).

Secțiunea 2 a fost trasată în partea de nord a secțiunii 1, prelungind-o pe o distanță de 12 m. Ea, la fel, are forma dreptunghiulară, cu dimensiunile de 12×4 m. Ca și secțiunea 1, este orientată sub un unghi de 28° nord-est. Secțiunea a fost împărțită în trei carouri cu dimensiunile de 4×4 m (pl. 2).

Secțiunea 3 prezintă o prelungire spre nord a secțiunii 2, fiind trasată pe o lungime de 30 m cu lățimea de 2 m și a fost împărțită în 15 carouri cu dimensiunile de 2×2 m. Ea a fost trasată perpendicular liniei de apărare, întretinând astfel valul și șanțul adiacent, de la sud-vest spre nord-est. Scopul principal al cercetărilor a fost de a studia metodele și modul de construire a sistemului defensiv; de a stabili, dacă e posibil, vremea ridicării fortificațiilor și abandonării lor; precum și corelarea perioadei funcționării așezării civile și a sitului fortificat (pl. 1).

2. Așezarea hallstattiană timpurie

2.1. *Complexe*

Prin săpăturile arheologice efectuate sistematic, începând cu anul 2003, a fost supusă cercetărilor o suprafață de 204 m². Ca urmare a acestor investigații în orizontul hallstattian timpuriu au fost descoperite nouă complexe, dintre care trei construcții și șase gropi.

Construcția nr. 1 (1/1/2003)¹ a apărut în secțiunea nr. 1, la o adâncime ce varia între 0,25 m și 0,56 m (fig. 3/1; foto 4). Resturile descoperite reprezentau o masă compactă de lipitură cu o diferită stare de ardere, cu amprente de nuiele și paie, lemn ars și ceramică. În plan ea forma un patrulater neregulat orientat pe axa longitudinală de la est spre vest, ocupând o suprafață de 4,95×4,28 m. În partea de est construcția a fost, parțial, deranjată de o groapă mai târzie. Grosimea stratului de ruină varia de la 25 cm la 30 cm. S-a sesizat că un număr considerabil de fragmente de lipitură au fost depuse cu partea netedă în sus sau cu cea dorsală, pe care s-au păstrat amprente de nuiele. Lutul, amestecat cu paie, a fost supus unei arderi oxigenate, ce i-a dat culoarea cafeniu-cărămizie. Cele 937 de bucăți, luate în calcul, poartă urme de amprente de nuiele cu diametrele ce variau între 2×3 cm și 5×8 cm. Pe unele bucăți de lut ars s-au păstrat amprente de la scânduri, lățimea maximă a cărora atinge cota de 11-12 cm. Urmele zgrunțuroase ale amprente sugerează ideea că suprafața scândurii nu era prelucrată. Bucățile de lipitură și fragmentele de ceramică de pe podeaua de lut a construcției formau o crustă de culoare roșie-întunecată, cafenie, sură și pe alocuri neagră. În sectoarele de nord, nord-vest și centru crusta a fost deranjată. Peste ea a fost surprinsă o aglomerație de pietre rupte care se puteau urmări de la marginea de nord a caroului spre sud, pe o lungime de 4 m și o lățime de 3,30 m. Pietrele au fost surprinse la adâncimea de 0,10-0,15 m și formau o masă compactă cu grosimea de 0,20-0,35 m. Pe axul longitudinal, cu o ușoară deviere spre est, acolo unde platforma de lut ars era aranjată, la adâncimea de 1,62 m, au fost surprinse rămășițele, probabil, ale unui cuptor din care s-au păstrat resturile de la vatra rotundă, cu diametrul de 0,82 m. Vatra a fost ridicată din pietre de râu și de calcar, dimensiunile cărora variau între 0,27×0,17×0,06 m și 0,18×0,12×0,3 m care au fost aranjate una lângă alta și lipite cu lut amestecat cu ni-

¹Cifrele din paranteze indică numerotarea complexelor conform rapoartelor de săpătură.

sip. Bucățile de lipitură din preajmă și o bucată de gardină surprinsă la distanța de 65 cm ar putea permite supoziția că gura cuptorului s-a aflat în partea de sud-vest. Sub aglomerația de pietre, la baza vetrei cuptorului și sub pietrele de la fundamentul vetrei, au fost descoperite fragmente de ceramică modelată cu mâna, din pastă de lut degresată cu nisip, arderea lor o fost oxigenată, culoare cafenie deschisă sau cărămizie. Pe suprafața exterioară ele sunt ornamentate cu decor incizat în formă de linii paralele, similare vaselor din hallstattul timpuriu.

Aproximativ pe mediană, de la est spre vest, a fost surprins un complex, compus dintr-o vatră cu gardină și, în imediata apropiere, o piatră plată/ „altarul” (foto 4). Complexul se întinde de la est spre vest pe o distanță de 1,7 m și de la sud spre nord pe o lățime de 0,8 m. Spațiul de dispersie a fragmentelor sugerează că diametrul vetrei era de 0,76 m. Gardina, groasă de 0,09 m are înălțimea de 0,10 m (fig. 3/ 1). Specia pietrei nu este similară rocilor întâlnite în masivul stâncos de calcar pe care este amplasată incinta. Ea provine din depunerile sedimentare care, în zonă, se află la adâncimea de peste 80-90 m. Are formă prismatică cu una din laturi de 0,62 m, iar cealaltă de 0,46 m și grosimea de 0,84 cm. Suprafața netedă, a pietrei se afla în jos. Pe ea, în apropiere de colțuri s-au păstrat două mici adâncituri cu diametrul de 1,3 cm. Din această zonă provin două mandibule inferioare de om, un radius de la brațul superior și un vâscior modelat cu mâna toate sugerând, probabilitatea unui complex de cult legat de căminul familial (fig. 3/ 1).

În construcția nr. 1 au fost descoperite 771 fragmente de ceramică modelate cu mâna. După consistența pastei de lut și tehnica de modelare, ceramica din complex poate fi împărțită în două categorii: grosieră și fină.

Ceramica grosieră este prezentată de fragmente de vase modelate din pastă de lut în amestec cu șamotă, granule de calcar și nisip. Arderea recipientelor, de regulă, este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu deschis la cenușiu închis.

În cadrul acestei categorii se evidențiază:

- Vase în formă de sac, ornamentate cu câte un șir de alveole amplasat la 4-5 cm sub buză (fig. 5/ 5). Acest tip de vas are o răspândire largă atât în timp cât și în spațiu. Exemplare aproape identice după formă și decor sunt cunoscute la Grănicești (László 1994, 260, fig. 40/ 1), Kalakača-Vojvodina care, cronologic se încadrează în perioada anilor 1100-800 a. Chr. (Medović 1988, 155, sl. 138/ 2, 319, sl. 289/ 3, 426, sl. 324). Ele, la fel, sunt asemănătoare și pieselor semnalate la situl de la Glavan (Кашуба 2000, 245, рис. II/ 2).
- Vase cu trunchiul globular, gâtul profilat și buza ușor evazată. Ornamentul plasat în zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul, prezintă un brâu orizontal cu creștături oblice de la care pornesc în jos brăie similare, în formă de ghirlandă. Diametrul gurii vasului este de 16,2 cm, iar a gâtului de 15 cm (fig. 5/ 4). Astfel de recipiente, cu brâul crestă lipit pe umeri, uneori și pe buză, au fost descoperite la Kalakača (Medović 1988, 155, sl. 138/ 1), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXVI/ 3) etc .

- Vase cu gâtul cilindric și buza îngroșată în afară (fig. 5/1), similare celor descoperite la Grănicești (László 1994, 238, fig. 18/3).
- Vase cu gâtul înalt arcuit și buza tăiată orizontal (fig. 5/2).

Din această categorie de ceramică fac parte și fragmentele de la:

- Cupe cu diametrul maxim în partea de jos a trunchiului (fig. 5/3).
- Cupe cu diametrul maxim în partea de mijloc a trunchiului ornamentat cu caneluri oblice (fig. 6/14, 15).

În categoria de *ceramică fină* se încadrează recipientele modelate din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip. Arderea lor, de obicei, incompletă și neuniformă, dă vasului culoarea ce variază între gălbui și cenușiu/cafeniu închis. Unele fragmente au suprafața netezită sau sunt acoperite cu un slip lucios. În cele mai frecvente cazuri ele au fost confecționate din aceeași pastă de lut, din care au fost modelate piesele individuale. Din această categorie se evidențiază:

- Vase cu gâtul trompetiform, arcuit, buza evazată. În zona joncțiunii gâtului cu trunchiul au depuse proeminențe conice, sau segmentoidale, iar pe umărul vasului – decor incizat în formă de zigzag din 4-6 linii paralele (fig. 4/1). Unele exemplare sunt înzestrate cu câte un brâu în relief depus sub buză (fig. 4/4). Piese similare după formă și ornament au fost depistate la așezarea din sec. X-IX a. Chr. de la Hansca (Никулиця 1981, 82, рис. 6/1), Bistreț (Lazăr 2005, 139, pl. V/11), datată între sec. XII-X a. Chr. (Lazăr 2005, 69), Kalakača (Medović 1988, 312, sl. 283/1) etc.
- Vase cu gâtul cilindric, buza evazată ornamentată cu decor din proeminențe piramidale în combinații cu linii incizate în formă de zigzag depus în zona joncțiunii gâtului cu umărul (fig. 4/5). Astfel de recipiente sunt cunoscute după descoperirile de la Saharna-Țigla (Niculiță, Nicic 2008, 228, fig. 17/9), Kalakača (Medović 1988, 319, sl. 289/4).
- Vase cu trunchiul sferoidal, diametrul maxim al cărora este în partea de mijloc. Zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul e marcată de una sau mai multe linii orizontale, de la care coboară pe umărul vasului benzi din câte 6-8 linii incizate depuse sub unghi (fig. 6/1, 4). Unele piese sunt înzestrate cu proeminențe conice amplasate în interiorul unghiurilor formate de benzi (fig. 6/1).
- Vase cu trunchiul sferoidal, diametrul maxim al cărora se află în partea de jos. Pe umărul vasului între unghiurile formate de benzile de linii incizate sunt depuse suporturi segmentoidale aplatizate (fig. 6/5, 6) ori suporturi late împărțite în două, formând un fel de toartă orizontală (fig. 6/10).
- Cupe cu trunchiul globular și diametrul maxim în partea de sus (fig. 6/12) sau la mijloc (fig. 6/11, 13), ornamente cu decor similar vaselor cu trunchiul sferoidal.

Vasele ornamentate cu linii orizontale și unghiuri din benzi de linii paralele în asociere cu proeminențe conice ori piramidale, după compoziția pastei de lut din care au fost modelate și maniera de redare a decorului incizat sunt similare celor descoperite la Râmnicule (Hartuche 1972, fig. 3a; 5/1, 2) și Sihleanu (Hartuche 1973, 24, fig. 6), care din punct de vedere cronologic nu pot fi încadrate decât la sfârșitul epocii bronzului (Hartuche 1973, 24; Morintz 1978, 160-161). Vase cu decor asemănător celor din construcția nr. 1 au fost sesizate în așezările de la Potârca (Niculiță et al. 2003a, pl. 22-24), Kastanas (Hänsel 1989, 45, sl. 28/12), Babadag I – sec. XI a. Chr. (Jugănaru 2005, 75, 214, fig. 20/2), Pšeničevo (Hänsel 1976, Abb. 26/9, 19), Cartal-Orlovka (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 17/7; pl. 6/19), Troia VIIb₂ – anii 1100-900 a. Chr. (Koppenhöfer 1997, 316, Abb. 15/3, 5; 344, Taf. 3). Prin urmare, ceramica cu slip gălbui-deschis ornamentată cu incizii din construcția nr. 1, poate fi încadrată în această perioadă cronologică. În aceeași perioadă se încadrează și vasele cu trunchiul globular, gâtul bine profitat și buza răsfântă în afară, cu decor în formă de brâu cu creștături oblice (fig. 5/4) sau cele în formă de sac, ornamentate în partea de sus cu șiruri de alveole (fig. 5/5). Toate piesele menționate, deși au unele similitudini printre exemplarele ce aparțin faciesului Cozia-Saharna, după maniera redării și compoziției decorului sunt mult mai apropiate, în unele cazuri până la identitate, aspectului Sihleanu-Râmnicule. Aceasta se mai demonstrează și prin faptul că în ruinele construcției nr. 1 nu au fost surprinse fragmente de ceramică cu decor ștanțat.

În construcția nr. 1 a fost descoperită o strachină cu corpul tronconic, buza arcuită în interior și fundul profilat, pe diametrul maxim al căreia au fost fixate patru suporturi-proeminențe conice. Un alt suport este aplicat pe mijlocul trunchiului vasului. Diametrul buzei este de 20 cm, diametrul maxim de 22,4 cm, cel al fundului de 9 cm, iar înălțimea de 6,8 cm (fig. 3/2). Piese similare au fost descoperite în diverse monumente din prima jumătate a mileniului I a. Chr. Cele mai timpurii exemplare, cu trunchiul tronconic, buza arcuită în interior cu suporturi triunghiulare în partea de sus a vasului, dar fără suport pe trunchi, sunt cunoscute după descoperirile din așezarea de la Garvan-Mlăjițul Florilor, atribuită faciesului Babadag II, sec. X-IX a. Chr. (Jugănaru 2005, 79, fig. 29/14). Străchini cu trunchiul tronconic și cu suporturi/proeminențe conice în partea de sus au fost descoperite la necropola de la Țiglău (Камыба 2000, рис. LVII/30). Exemplare similare, cu suporturi amplasate pe corpul tronconic au mai fost descoperite în situl de la Saharna „Dealul Mănăstirii” (Камыба 2000, рис. XLIX/14). Toate aceste piese se încadrează în perioada secolelor X-VII a. Chr. (Камыба 2000, 351-352). Cert este că acest tip de strachină se întâlnește și mai târziu, el fiind cunoscut după descoperirile de la Oradea, Simeria, Tg. Mureș din sec. VI - V a. Chr. (Crișan 1969, pl. X/10-11), Gogoșu, data-te cu anii 500-400 a. Chr. (Berciu, Comșa 1956, 422, fig. 167/7, 282) etc.

În baza materialelor diagnostice se poate considera că construcția nr. 1 de la Saharna Mică a funcționat în perioada timpurie a fierului, sec. XI-X a. Chr.

După abandonarea așezării, într-o perioadă mult mai târzie, pe locul ruinelor construcției a fost edificată o altă construcție care, conform artefactelor descoperite, se referă la sec. V-III a. Chr.

Construcția nr. 2 (4/1a/2004) a fost surprinsă în secțiunea 1b, la adâncimea de 0,96-0,98 m și era suprapusă de construcția 3/1b/2005, datată în secolele IV-III a. Chr. (Niculiță, Arnăut, Zanoci 2007, 95-96). Ea prezenta o groapă de bordei, quasiovală, cu diametrul de 2,7 m pe axa nord-vest – sud-est și 2,8 m pe axa est-vest (fig. 7/1). În partea de nord și în cea de sud în emplecton, în rând cu fragmentele de lut ars, au fost depistate fragmente de lemn carbonizat, cenușă și sol galben. Pe marginea gropii au fost surprinse 18 gropițe umplute cu cărbune de lemn. Diametrul lor varia între 8 și 10 cm iar adâncimea era de 10-15 cm. Din ele 12 au fost surprinse pe perimetrul complexului, fiind dispuse la distanțe aproximativ egale de 25-30 cm. Celelalte patru formează un patrulater neregulat (1,80×0,85 m), amplasat la extrema de nord, nord-est a complexului.

Cavitatea se adâncea în stratul steril până la 0,8 m. Umplutura reprezenta sol negru, bucăți de pietre și lut ars în amestec cu cenușă. Multe fragmente de lut ars aveau amprente de nuiile, diametrul cărora varia de la 1,8 cm la 1,3 cm. La fund, pe centru, a apărut o altă groapă, aproape cilindrică, cu diametrele de 1,65×1,97 m și adâncimea de 0,3 m. Emplectonul prezenta sol negru în amestec cu moloz și cenușă. În centrul gropii au fost surprinse două lespezi de piatră cu dimensiunile de 64×40×11 cm și 48×36×12 cm.

În cadrul complexului au fost descoperite 12 fragmente de ceramică modelată din pastă de lut cu impurități de șamotă și nisip. Arderea incompletă și neomogenă. Suprafața lor are culori ce variază de la negru la cenușiu închis. Din ele interes prezintă un fragment de buză de la o cană cu toartă lată, și puțin supraînălțată (fig. 7/2) și un fragment de perete de vas cu decor incizat. Complexul surprins pare să prezinte un bordei care, conform materialului descoperit, aparține epocii hallstattiene timpurii.

Construcția nr. 3 (1/2/2006) a fost atestată în secțiunea 2, la adâncimea de 0,55-0,65 m (fig. 7/3; foto 5). În plan ea avea forma rectangulară neregulată cu dimensiunile de 3,50 m pe axa nord-sud și 1,85/1,90 m pe cea de vest-est. Ruinele construcției reprezentau o aglomerație ce consta din 288 bucăți de lut ars, din care 186 cu amprente de nuiile, 72 pietre cu dimensiunile cuprinse între 0,20×0,18×0,12 m și 0,12×0,9×0,7 m. Fragmentele de lut, amestecat cu paie, au dimensiuni ce variază între 0,40×0,15×0,10 m și 0,10×0,05×0,03 m. În interiorul construcției, în colțul de sud-vest, a fost descoperită o vatră pentru încălzire. Ea avea forma oval-alungită cu dimensiunile de 0,90×0,55 m și grosimea de 0,10-0,18 m (fig. 7/3). Va-

tra prezintă o crustă de lut cu suprafața netedă, care avea urme de ardere puternică. În apropierea ei au fost descoperite trei fragmente de lut ars cu muchia rotunjită care provin, probabil, de la gardina vetrei.

Din construcție au fost recuperate 162 fragmente de ceramică, care provine de la mai multe tipuri de vase. Din ele se evidențiază fragmente de:

- Vase bitronconice cu gâtul vertical, ornamentate în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu decor alcătuit din linii orizontale incizate, de la care coboară pe umăr benzi din 6-10 linii paralele incizate dispuse sub unghi (fig. 8/4). Exemplare asemănătoare sunt cunoscute în Troia VIIb₂ (Koppenhöfer 1997, 323, Abb. 15/5), Pšeničevo (Hänsel 1976, Taf. 26/9) etc.
- Vase cu gâtul neprofilat, buza ușor evazată. Vasele au fost modelate din pastă fină de lut în amestec cu nisip. Arderea este completă și uniformă, culoarea cafenie. Toarta, în formă de bandă, începe la 1 cm mai jos pe buză, având o îndoitură circulară și este lipită de vas doar la 3,5 cm mai jos. Sub buză vasul a fost ornamentat cu cinci linii paralele incizate orizontale (fig. 8/9). Astfel de piese sunt cunoscute la așezarea din sec. X-IX a. Chr. de la Hansca (Никулиця 1981, 82-83, рис. 6/2).
- Cupe bitronconice cu gâtul cilindric, buza ușor evazată și diametrul maxim în partea de jos a trunchiului (fig. 8/5, 8). Cupe similare sunt cunoscute după descoperirile de la Garvăn-Mlăjitu Florilor din sec. XI a. Chr. (Jugănaru 2005, 75, 118, fig. 22/4).
- Străchini cu trunchiul tronconic, buza îngroșată ușor răsfrântă în interior (fig. 8/1-2). Unele recipiente sunt înzestrate cu proeminențe conice depuse pe muchia buzei (fig. 8/1). Astfel de recipiente sunt caracteristice formelor de străchini din perioada hallstattului timpuriu cunoscute și la Kalakača (Medović 1988, 44, sl. 28/1; 158, sl. 142/2, 4).
- Străchini cu partea de sus verticală, buza ușor evazată sau îngroșată (fig. 8/3, 6, 7), întâlnite și la Saharna Mare.

Materialele ceramice descoperite în construcție mărturisesc apartenența lor hallstattului timpuriu – sec. XI-X a. Chr.

Groapa nr. 1 (5/1/2003) a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de 0,8 m. Ea (fig. 9/1) are în plan forma ovală neregulată cu diametrele de 3,45×2,14 m. Adâncimea gropii variază de la 0,64 la 0,92 m. În peretele de sud groapa are o nișă lată de 0,38 m, care se adâncește până la 0,92 m. Umplutura gropii constă din sol în amestec cu cenușă, bucăți de lemn carbonizat, lut ars și 156 fragmente de ceramică modelată cu mâna, care după factură și decor se împart în două categorii.

Prima categorie o constituie ceramica grosieră, modelată din pastă de lut amestecat cu șamotă măscată, arderea – incompletă. Culoarea variază de la gălbui la

cenușiu-închis. De regulă exemplarele acestei categorii erau ornamentate cu brâu alveolar (fig. 9/4-5), ca și recipientele de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LIV/3, 4), Troia VIIb₂ (Koppehofer 1997, 335, Abb. 24/13), Kalakača (Medovič 1988, 90, sl. 73/10, 11), sau numai cu proeminențe aplatizate (fig. 9/11), cunoscute la monumentele hallstattiene timpurii Țahnăuți (Кашуба 2000, 275, рис. 2/19), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LIII/2, 3).

Din a doua categorie fac parte nouă fragmente de vase modelate dintr-o pastă de lut bine prelucrată în amestec cu șamotă mărunță. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărmăzuiu-deschis la cenușiu. Interes prezintă o cupă cu profil întregibil. Cupa avea trunchiul S-oidal, cu diametrul maxim la mijloc pe care erau aplicate suporturi triunghiulare. Fundul, bine profilat, are forma de umbo (fig. 9/3). Cupe similare sunt cunoscute după descoperirile de la Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 217, fig. 8/16), Babadag – sec. XI a. Chr. (Jugănar, 2005, 75, 119, fig. 25/11). Se întâlnesc fragmente ce provin de la vase ornamentate cu decor incizat, în formă de fascicule din 2-4 linii paralele depuse sub unghi (fig. 9/8, 9), sau cu decor incizat în asociere cu proeminențe conice (fig. 9/7). Această categorie de ceramică completamente se încadrează în sortimentul ceramic caracteristic hallstattului timpuriu.

Groapa nr. 2 (20/1a/2004) a fost descoperită în secțiunea Ib, la adâncimea de 0,8 m (fig. 9/2). Are forma de clopot, cu diametrul gurii de 1,13 m, al fundului de 1,7 m și adâncimea de 0,80 m. Umplutura reprezintă un strat de cernoziom. În emplectonul gropii au fost descoperite un vârf de săgeată din os (fig. 9/14; cat. nr. II.1), două rondoale (fig. 9/12, 13; cat. nr. IV.28-29), 44 fragmente de ceramică. Vârfuri de săgeți din os cu baza rectangulară sunt cunoscute după descoperirile de la Babadag (Jugănar 2005, 143, fig. 19/1-6), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LII/1-3), Țahnăuți (Кашуба 2000, 322, рис. XXIX/7) etc., care cronologic se încadrează în prima epocă a fierului. Materialul ceramic este prezentat de fragmente de la recipiente modelate cu mâna, din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Printre acestea se evidențiază o buză de strachină ușor arcuită în interior (fig. 9/15), caracteristică sortimentului ceramic din hallstattul timpuriu.

Groapa nr. 3 (1/1b/2005) a fost sesizată în partea de nord-vest a secțiunii nr. 1b, la adâncimea de 0,8-0,9 m (fig. 10/1). Din cauza terenului împădurit a fost posibilă cercetarea doar a trei sferturi din complex. Groapa avea o formă ovală în plan cu dimensiunile de 3,5×2,5 m. Pereții erau verticali, adâncindu-se în partea de sud până la 0,7 m, iar în cea din nord – până la 1,1 m. Din emplectonul gropii, care constă din cenușă și fragmente de bârne carbonizate, au fost recuperate o lamă de silex (fig. 10/13; cat. nr. III.9), o fusaiolă (fig. 10/12; cat. nr. IV.21) și 99 fragmente de ceramică. Fragmentele de ceramică descoperite sunt de la:

- Vase în formă de sac cu buză teșită în interior, ornamentate cu câte un șir de alveole depuse orizontal, mai jos de buză, care la unele exemplare este întrerupt de patru suporturi segmentoidale (fig. 10/6), sau numai cu suporturi (fig. 10/9). Unele exemplare au decor în formă de proeminențe cilindrice (fig. 10/8). Vasele în formă de sac în perioada hallstattiană timpurie, după cum deja s-a menționat, au o largă răspândire, fiind cunoscute în așezările de la Glinjeni (Гольцева Камуба 1995, табл. LVI/4), Kalakača (Medović 1988, 319, sl. 289/3), necropola Sborjanovo (Стоянов 1997, 213, табл. XVII/132) etc., deși nu lipsesc nici în perioade mai târzii.
- Vase de formă bitronconică, cu diametrul maxim în partea de sus al trunchiului și buza arcuită în exterior (fig. 10/5). Astfel de vase sunt caracteristice fazei finale a epocii bronzului, cunoscute după descoperirile de la Piatra Neamț-Steagul Roșu (Florescu 1969, 89, fig. 4/5), Trușești (Morintz 1978, 153, fig. 88/4, 8) etc.
- Vase cu trunchiul bitronconic, gâtul pronunțat, ornamentate în zona joncțiunii gâtului cu umărul cu două linii orizontale, la care se lasă pe trunchi benzi din 5/6-8 linii paralele, depuse sub unghi în care sunt încadrate suporturi segmentoidale ridicate în sus (fig. 10/2). Acest tip de vase, sesizat și în construcția nr. 1, după cum s-a menționat deja, sunt caracteristice faciesului Sihleanu-Râmnicile.

Groapa nr. 4 (1/2/2006) a fost surprinsă în secțiunea 2, la adâncimea de 0,82 m (fig. 11/1). Ea avea forma de clopot cu diametrul gurii de 1,8 m, al fundului de 2,1 m și adâncimea de 1,3 m. În partea de sud a fost amenajat un prag cu lungimea de 0,97 m și lățimea 0,38 m. Embletonul gropii este compus dintr-un strat de cernoziom amestecat cu sol cafeniu, gros de 0,5 m, succedat în partea de jos de un strat de sol cenușiu în amestec cu pietricele și bucăți de lemn carbonizat. În groapă au fost descoperite 45 fragmente de ceramică, dintre care 38 de la oale și șapte de la cești. Ceramica a fost modelată cu mâna, din pastă degresată cu șamotă mășcată, în cadrul oalelor, sau cu șamotă mărunță și nisip – în cazul ceștilor. Arderea este neuniformă și incompletă, culoarea varia de la cărămiziu la negru. Dintre fragmentele recuperate din groapă se distinge un fragment de la o ceașcă cu profilul arcuit și suprafața ornamentată cu linii incizate (fig. 11/4), ceramică ce aparține hallstattului timpuriu.

Groapa nr. 5 (1/3/2007) a fost descoperită în secțiunea 3, sub valul cetății, la adâncimea de 2,2 m. Ea (fig. 11/2) avea forma de clopot, diametrul gurii fiind 1,6 m, al fundului – de 2,17 m, iar adâncimea de 0,64 m. În umplutura gropii, care constă din sol cenușiu, au fost descoperite cinci fragmente de la vase modelate cu mâna, din pastă de lut amestecată cu șamotă și nisip. Arderea completă a contribuit la obținerea culorii cafenii închise. Se evidențiază două fragmente de perete de vas, ornamentate cu linii incizate depuse sub unghi (fig. 11/5, 6).

Groapa nr. 6 (2/3/2007) a fost atestată în secțiunea 3, la 0,82 m nord-est de cea precedentă, la adâncimea de 2,74 m. Ea (fig. 11/3) avea forma de clopot cu diametrul gurii de 1,12 m, al fundului – de 1,76 m și adâncimea de 0,63 m. Umplutura prezintă cernoziom amestecat cu bucăți de lemn carbonizat, în partea de sud fiind surprins și un strat compact de cenușă, gros de 8-10 cm. Inventarul sesizat în emplecton constă dintr-o străpungătoare din os (fig. 11/7, cat. nr. II.4) și 11 fragmente de ceramică, care provin de la:

- Vase cu trunchiul rotunjit, gâtul scund ușor arcuit și buza evazată în exterior. De regulă ele sunt ornamentate cu decor în relief în formă de brâu alveolar întrerupt de proeminențe conice puternic aplatizate, sau fără alveole (fig. 11/15). Piese similare au fost descoperite la Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, 239, fig. 10/2), Kalakača (Medovič 1988, 139, sl. 125/4, 154, sl. 138/4) etc.
- Vase cu trunchiul globular, umărul cărora este ornamentat de un șir de triunghiuri hașurate în combinații cu benzi din 3-4 linii incizate depuse sub unghi (fig. 11/11). Acest tip de vas, după consistența pastei, culorii și maniera redării decorului completamente se încadrează în faciesul Sihleanu-Râmnicel.
- Cupe cu gâtul profilat și decor în formă de linii orizontale incizate în zona joncțiunii lui cu trunchiul (fig. 11/12), la unele exemplare se întâlnește decor din linii incizate orizontal în combinație cu proeminențe conice (fig. 11/10), sau linii incizate (fig. 11/9) ca la exemplarele de la cetatea Potârca-Orhei (Niculiță et al. 2003a, pl. 22-24).

2.2. *Inventarul arheologic*

Cum era și de așteptat cercetările arheologice efectuate în cele trei secțiuni au pus la dispoziție un sortiment bogat de ceramică, care după tehnologia de modelare poate fi divizată: în ceramică fină și semifină. Se evidențiază vase modelate dintr-o pastă fină în amestec cu nisip sau particule de calcar și mică. Arderea este completă și omogenă, culoarea variază de la cafeniu la cărămiziu, negru sau gri. Recipientele din grupa secundă se caracterizează prin modelarea pastei cu macrodegresanți. Suprafața vaselor este zgrunțuroasă, arderea neoxigenată, culoarea variază de la sur, sur-închis la cafeniu, cafeniu-închis, cu unele porțiuni galbene sau cărămizii.

Se disting mai multe tipuri și forme de vase:

- Vase trompetiforme cu buza lată evazată (fig. 34/8-10, 12) cunoscute și în complexe închise cum ar fi construcția nr. 1. Acest tip de vas este larg răspândit în perioada hallstattului timpuriu, fiind descoperite la Hansca, unde sunt datate cu sec. X a. Chr. (Никулиця 1981, 82, рис. 6/1), Dănceni-Suruceni² „din a doua jumătate a sec. XII - sec. X a. Chr.” (Levițki 1994, 146-147,

² Material inedit, săpături I. Niculiță.

- 214, fig. 37/ 13), Bistreț, perioada timpurie a culturii Vârtop – sec. XII-XI a. Chr. (Lazăr 2005, 65, 139, pl. V/ 11) etc.
- Vase cu gâtul arcuit (fig. 34/ 11; 36/ 4-8). Unele exemplare au buza ușor îngroșată în exterior decorată cu adâncituri, iar zona joncțiunii gâtului cu trunchiul e marcată de un brâu în relief (fig. 36/ 7), altele sunt ornamentate pe umăr cu brâu alveolar depus orizontal (fig. 36/ 5). Piese similare sunt bine cunoscute la monumentele din hallstattul timpuriu.
 - Vase fără gât, cu buza îngroșată în afară, trunchiul cu pereții ondulați și diametrul maxim în partea de sus a vasului. De regulă ele sunt ornamentate cu câte un brâu alveolar aplicat în zona diametrului maxim al trunchiului (fig. 36/ 1-2). Acest tip de vas este cunoscut după descoperirile din complexele închise de la Kalakača (Medovič 1988, 180, sl. 162/ 6), Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Niciu 2008, 220, fig. 10/ 5) de la finele sec. XI - sec. X a. Chr. (Дарган, Камуба 2008, 46, рис. 1).
 - Vase în formă de sac (fig. 35/ 1-11). Unele exemplare din acest tip sunt ornamentate în partea de sus a trunchiului cu brâu alveolar (fig. 35/ 1-4), altele cu decor din șir de alveole întrerupte sau nu de suporturi aplatizate (fig. 35/ 6-9), a treia grupă o constituie piesele ornamentate numai cu proeminențe cilindrice sau conice (fig. 35/ 10-11). Între fragmentele vaselor în formă de sac s-a descoperit un singur exemplar ornamentat în partea de sus a trunchiului cu linii scurte, incizate (fig. 35/ 5) – similar decorului de pe vasul din așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Niciu 2008, 230, fig. 4/ 1).
 - Străchini tronconice cu buza ușor răsfântă sau îngroșată în interior (fig. 34/ 4-7). Acest tip este caracteristic perioadei din a doua jumătate a sec. XII-sec. X a. Chr. (Levițki 1994, 146-147, 198, fig. 21/ 9, 22/ 2).
 - Străchini tronconice cu partea de sus rotunjită în interior (fig. 34/ 3). Unele din ele au partea rotunjită acoperită cu decor incizat în formă de linii oblice depuse sub unghi (fig. 34/ 1, 2).
 - Străchini cu buza lobată (fig. 38/ 7). Acest tip de vas, neîntâlnit până în prezent în monumentele din zona Saharna, este cunoscut după descoperirile de la Gorodnica – Transcarpatia, care, conform poziției autorului cercetărilor, își găsesc analogii în perioada tardivă a culturii Otomani (Крушельницька 1985, 44-47, рис. 13/ 11), Grănicești, Botoșana, Volovăț, încadrate în etapa timpurie de evoluție a faciesului Grănicești și se referă către HaA-HaB (László 1994, 94).
 - Cupe bitronconice cu diametrul maxim în partea de jos a trunchiului, gâtul profilat și buza ușor evazată (fig. 32/ 1). Vasul a fost înzestrat cu o toartă supraînălțată care pornește din zona diametrului maxim și se termină pe buză. Fundul este în formă de umbo. Cupe aproape identice au fost descoperite în așezarea Garvăn „Mlăjitul Florilor” din faza I a culturii Babadag – sec. XI a. Chr.

(Jugănaru 2005, 75, 116, fig. 22/4), în înmormântarea nr. 6, din necropola tumulară Foltești-Ruptura, care „... aparține perioadei ce a succedat epoca Bronzului tardiv la Dunărea de Jos” (László 2006, 108, 114, fig. 4/2).

- Cupe cu gâtul cilindric, bine profilat și buza evazată în exterior (fig. 32/4-6, 8), ornamentate în zona joncțiunii cu trunchiul cu decor în formă de linii orizontale incizate. Cupe asemănătoare au fost sesizate în așezarea Rasova „Malul Roșu” din sec. XI a. Chr. (Jugănaru 2005, 75, 119, fig. 25/9).
- Cupe cu profil S-oidal (fig. 32/2-3, 7, 9-11), ornamentate în partea de sus a trunchiului cu triunghiuri înscrise (fig. 32/3), fâșii de linii incizate depuse sub unghi (fig. 32/2, 7, 10), sau combinații de linii paralele și oblice (fig. 32/11). Interes prezintă fragmentele de perete ornamentate cu decor în relief în formă de proeminențe conice, înconjurate de zigzaguri din patru sau două linii paralele (fig. 32/11, 18, 19).
- Cupe cu trunchiul globular, cu toartă, ornamentate cu linii paralele incizate vertical, înzestrate cu câte un unghi la capătul de sus (fig. 33/1-3). Piese similare după formă și tehnica redării decorului au fost găsite la siturile de la Potârca și Sihleanu (Morintz 1978, 160-161, fig. 90/7), datate cu sfârșitul culturii Noua.
- Cupe cu trunchiul globular decorate, în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul, cu linii incizate orizontal, de la care coboară pe umăr triunghiuri hașurate (fig. 33/4), sau fâșii din câte cinci linii oblice incizate depuse sub unghi (fig. 33/5, 7-10), asemănătoare cu cele descoperite la Sihleanu (Morintz 1978, 161, fig. 90/1, 2, 5).
- Căni cu pereții rotunjiți cu diametrul maxim la mijloc, fără gât cu toartă supraînălțată (fig. 39/2). După forma trunchiului și a torții ele sunt apropiate de cănilile de tip Coslogeni descoperite în așezarea de la Radovanu (Morintz 1978, 144, fig. 83/7), care cronologic corespunde sfârșitului epocii bronzului și începutului perioadei hallstattiene.

3. Așezarea traco-getică

3.1. Elemente de fortificație

Printre cele 12 monumente, amplasate de-a lungul Nistrului de la nord spre sud pe o distanță de aproximativ 12 km, interes prezintă așezarea fortificată Saharna Mică. Primele cercetări, întreprinse prin sondaje periegetice a sistemului defensiv au fost efectuate încă la finele anilor '40 ai secolului trecut de către G.D. Smirnov. Rezultatele investigațiilor n-au fost integral publicate. Studiul analitic al unor materiale, desenele tehnice și fotografiile păstrate în arhiva personală a autorului săpăturii, pot doar parțial fi utilizate pentru stabilirea imaginii cultural-cronologice a sitului (fig. 2/1-3). Importanța monumentului ce se înscrie în cadrul complexului

de așezări fortificate din regiunea Nistrului Mijlociu, a impus necesitatea cercetării pe o scară mai largă a sistemului defensiv și a incintei.

Așezarea fortificată Saharna Mică se află la 2 km vest de fluviul Nistru, pe un promontoriu cu versanții din partea de sud-vest, sud și sud-est, abrupti aproape invulnerabili. Spre nord-est de platoul pe care se afla, este amplasată cetatea Saharna Mare. În sectorul de nord-vest incinta a fost întărită cu un val și șanț adiacent care întretaie de la est spre vest, pe o distanță de aproximativ 146 m, promontoriul printr-o linie defensivă ușor curbată spre nord-est. Sistemul defensiv a fost amplificat în sectorul de est cu o construcție de tip „bastion”, care era menită pentru supravegherea sectorului de nord și nord-est. Linia de fortificație a fost cercetată parțial de G.D. Smirnov în anul 1946. Ca rezultat al investigațiilor s-a constatat că, la bază bastionul avea un fundament din piatră, care prezenta un zid în formă de semicerc. Lățimea zidului, pe diferite porțiuni, varia între cinci și nouă metri, lungimea fiind de 12 m pe latura de nord-vest, de 16 m pe cea de nord-sud și de 9 m pe latura de sud-est. De la „bastion”, care prezenta o construcție compactă, s-au păstrat de la două până la nouă rânduri de piatră ruptă. În interiorul zidului, la adâncimea de 0,6-0,7 m, au fost sesizate urme de cenușă, care, la adâncimea ce varia între 0,80-0,85 m, se intensifică și devine mai compactă (fig. 2/ 1-2). În stratul de cenușă au fost descoperite bucăți mari de lut ars cu o suprafață netedă și un număr considerabil de fragmente de vase ceramice modelate cu mâna și de amfore grecești caracteristice sec. IV-III a. Chr. Deși nu se poate de stabilit forma construcției, prezența urmelor de bârne carbonizate, cantitatea mare de cenușă și bucăți de lut ars cu amprente de bârne mărturisesc, fără echivoc, că la edificarea construcției a fost utilizat un schelet lemnos ridicat pe un pat de piatră neprelucrată (Смирнов 1946, 9-21; Arnăut 2003, 26-27; Niculiță, Arnăut, Zancu 2007, 83). Sectorul central al liniei de apărare a fost amplificat cu un alt „bastion” care are forma unui oval alungit de la est spre vest. Sistemul defensiv încadra suprafața de 20 000 m², care prezintă incinta cetății. Valul și șanțul au fost cercetate prin secțiunea nr. 3 care întretaia linia de apărare pe direcția nord, nord-vest, pe o lungime de 30 m, cu lățimea de 2 m (fig. 1/ 2, pl. 1).

Valul, descrierea căruia se redă de la bază spre coamă, actualmente prezintă ruinele unui edificiu, ridicat după anumite canoane ingineresti. De la el s-a păstrat o succesiune de straturi, care conțin anumite elemente utilizate la ridicarea fortificației. Actualmente el are înălțimea de 2,90 m și lățimea la bază de 9 m.

Pe stratul steril nivelat a fost depus un strat de nisip, gros de 0,15-0,20 m. În sectorul în care stratul steril a fost întretaia de gropi, săpate cu mult înaintea construirii edificiului defensiv, nisipul s-a amestecat cu cernoziomul cu care erau umplute gropile și din aceste considerente stratul de nisip deasupra gropilor nu mai poate fi sesizat. Stratul de nisip a fost pus cu scopul de a reduce la minimum umezeala solului, care accelera ruina edificiului, prin descompunerea carcasi din lemn.

Deasupra nivelului de nisip a fost depus un strat de sol castaniu, grosimea căruia, în partea unde se afla construcția defensivă, atingea cota maximă de 1,80-1,95 m. Faptul că stratul de sol castaniu a fost sesizat și în afara sistemului defensiv, unde el atinge grosimea de 0,15-0,20 m (pl. 1) demonstrează că el prezenta nivelul antic de călcare. În partea de nord-vest a valului, stratul castaniu se termină la începutul bermei, fiind suprapus de un alt strat compus din nisip și bucăți de piatră cu dimensiunile de $10 \times 7 \times 3$; $36 \times 32 \times 26$ cm. Acest strat forma spre nord-est o curbură groasă de 0,88-0,92 m, sprijinindu-se la fel ca și stratul castaniu în bermă. Stratul de nisip din partea de sud-vest atinge grosimea de 0,12-0,14 m. În partea de sud-vest, spre incinta cetății, pe o distanță de 0,78-0,82 m, solul castaniu e suprapus de unul cenușiu amestecat cu bucăți de pietre dimensiunile cărora variau între $7 \times 5 \times 3$ cm și $28 \times 18 \times 4$ cm, fragmente de lemn carbonizat, cenușă și nisip. La nord-est stratul se termină lângă o bârnă cu diametrele de 32×29 cm, urmele căreia, în stare carbonizată, au fost descoperite în caroul 4, la adâncimea de 0,8 m de la suprafața actuală de călcare. În același carou, la adâncimea de 31 cm au fost surprinse urmele altei bârne cu diametrul de 18 cm.

Aceste trei straturi au fost acoperite de un altul de cernoziom, grosimea căruia varia între 0,20/0,48 și 0,62 m, întinzându-se de la sud-vest spre nord-est pe o lungime de 6,62 m (pl. 1). În partea de nord-est a stratului de cernoziom era concentrat un număr impunător de bucăți de pietre, mărimea cărora varia între $8 \times 4 \times 2$ cm și $24 \times 12 \times 8$ cm. Stratul de cernoziom dinspre nord-est este suprapus de unul din nisip, cenușă și bucăți de pietre cu grosimea ce varia între 0,42 m și 0,72 m. Acesta a fost depus cu scopul de a proteja de umezeală scheletului lemnos al construcției.

Toate aceste straturi au fost acoperite cu unul de sol castaniu provenit din solul nivelului antic de călcare – care, după ruinarea fortificației, aproape completamente a alunecat în șanțul adiacent. Deasupra a fost depusă o lentilă de cernoziom, care s-a scurs și ea în șanț (pl. 1). Cu timpul ruinele edificiului s-au acoperit cu o fâșie subțire de cernoziom amestecat cu rădăcini de vegetație.

Alunecarea majorității straturilor de sol din construcție în șanțul adiacent se explică și prin faptul că părțile incintei de sud, sud-est și sud-vest prezentau maluri înalte și abrupte ale defileului „Crac” din apropiere, iar aratul suprafeței după ruinarea cetății, în toate perioadele, se făcea de la marginea prăpăstiei spre nord-est, de fiecare dată o parte din val se ducea în șanț. În baza analizei straturilor de sol evidențiate prin secționarea valului a devenit posibilă o reconstruire a edificiului defensiv.

Pe stratul steril nivelat a fost depus un altul de nisip, care în partea de nord-est se proptea în groapa nr. 3, depistată la adâncimea de 2,2 m de la coama valului. Groapa nr. 3 avea forma cilindrică cu diametrul de 0,8 m și adâncimea de 0,6 m. Ea este unica groapă din acest sector al secțiunii, în emplectonul căreia nu a fost găsit material arheologic afară de sol castaniu ce prezenta stratul antic de călcare și bucăți de pietre cu dimensiunile care variau între $7 \times 5 \times 3$ cm și $29 \times 18 \times 8$ cm. Anume

solul castaniu și bucățile de pietre prezintă principalul material utilizat pentru fixarea și consolidarea bârnei verticale, care făcea parte din paramentul de nord-est al construcției. Bârna carbonizată, cu diametrele de 32×29 cm, surprinsă la adâncimea de 0,8 m de la coama valului prezintă urmele paramentului de sud-vest al carcasei de lemn al edificiului defensiv. Distanța între aceste două paramente e aproximativ de 6 m.

Constituită astfel din două paramente din bârne verticale unite în segmente rectangulare cu bârne transversale, construcția din lemn lată de aproximativ 6 m a fost umplută, după regulile ingineresti cunoscute la acea vreme, cu material de construcție depus pe straturi:

- primul prezintă stratul de nisip depus direct pe suprafața stratului steril;
- al doilea e stratul de sol brun-castaniu luat de pe suprafața nivelului antic de călcare, care, fiind bine tasat și protejat de stratul de nisip, nu dădea drumul la umezeală;
- al treilea strat e prezentat de sol cenușiu amestecat cu bucăți de pietre, care, când s-a năruit, construcția a alunecat în partea de sud-vest;
- al patrulea strat tasat deasupra lor era alcătuit din nisip compact în amestec cu bucăți de pietre, menit să consolideze embletonul construcției și să susțină vîaga, protejînd astfel scheletul de lemn;
- al cincilea, tasat deasupra, prezintă un strat de cernoziom, acoperit la rîndul său cu unul subțire de nisip, cenușă și bucăți de pietre, care după ruina edificiului parțial a alunecat în șanțul adiacent.

Ridicat în așa mod, „zidul” avea în partea exterioară o bermă, care se întindea de la groapa nr. 3 până la marginea șanțului cetății, pe o distanță de aproximativ patru metri (pl. 1). Pe bermă a fost construit un perete din lut și bucăți de piatră lipit de paramentul exterior al construcției defensive, cu scopul de a-l proteja de incendiu în caz de asediu.

În gropile nr. 2 și 3 de sub mantaua valului, precum și în stratul de sol brun-castaniu și cenușiu au fost descoperite materiale care cultural-cronologic se încadrează în perioada hallstattului timpuriu. În celelalte straturi ale construcției împreună cu ceramică hallstattiană timpurie s-au depistat și recipiente din sec. VII-V a. Chr.

Materialele hallstattiene timpurii din embletonul construcției defensive au pătruns împreună cu solul brun-cenușiu luat de pe suprafața incintei, unde a existat un sit din această perioadă. Prezența ceramicii traco-getice din sec. VII-VI a. Chr., oferă posibilitatea de a presupune că „zidul” incintei Saharna Mică a fost ridicat și a funcționat anume în această perioadă.

Șanțul adiacent are lățimea de 5,4 m la suprafață, adâncimea de 0,7 m și lățimea fundului de 2,4 m. Pe fundul șanțului era depus un strat de cernoziom gros de

până la 0,18 m, peste care s-a depus un strat de nisip galben gros de 0,08-0,12 m. Deasupra a alunecat din construcția ruinată un strat masiv de sol brun-castaniu, grosimea căruia variază între 0,34 m și 0,64 m. Peste aceste straturi, pe o distanță de 0,58 m s-a depus un strat de nisip amestecat cu bucăți de pietre, care, la rândul său, a fost acoperit de un strat de sol cenușiu cu bucăți de cărbune de lemn. Toate straturile au fost acoperite cu un altul gros, care pe alocuri atinge cota de 0,76 m, de cernoziom. De fapt, majoritatea straturilor din umplutura șanțului prezintă scurgeri sau alunecări de straturi din compoziția „zidului” cetății (foto 3).

În mantaua valului și în embletonul șanțului adiacent au fost surprinse urmele de la trei construcții. Sub val au fost depistate două gropi, iar în incinta cetății, ruinele a mai multor complexe, studierea cărora prezintă un interes deosebit pentru elucidarea etapelor de locuire a promontoriului de la Saharna Mică.

3.2. *Complexe*

După cum s-a specificat anterior incinta de la Saharna Mică a oferit până în prezent vestigii care pot fi încadrate în perioada de sfârșit a hallstattului dar și în sec. V-III a. Chr. În nivelul respectiv au fost surprinse patru edificii de suprafață, un complex, un cuptor și 19 gropi menajere, dintre care 17 se aflau în afara spațiilor de locuit, iar două au fost descoperite în complexul de locuit nr. 4.

Construcția nr. 4³ (2/ I/2004) a fost surprinsă la adâncimea de 0,22-0,25 m în partea de nord a secțiunii 1. Ruinele ei (fig. 12/ 1) reprezintă o aglomerație alcătuită din bucăți de lut ars, pietre, fragmente de lemn carbonizat, cenușă și sol cenușiu, care formau împreună un strat gros aproximativ de 0,20-0,25 m. În plan construcția are forma unui patrulater neregulat cu dimensiunile de 3,9×2,8 m, latura lungă fiind orientată 30° vest, față de axa nord-sud. Analiza materialului din aglomerație demonstrează că bucățile de lut ars au făcut parte din lutul pereților. Multe bucăți, dimensiunile cărora nu depășesc mărimea de 15×10×7 cm, 10×7×6 cm și 8×6×4 cm, au păstrat urme de nuiiele cu diametrul cuprins între 3,5 și 2,5 cm, ceea ce mărturisește că ele sunt de la scheletul din lemn împletit cu nuiiele al pereților construcției. La adâncimea de 30-35 cm, sub stratul de ruină, a fost sesizată o lipitură cu suprafața fațetată acoperită cu un slip subțire de culoare gălbuie-deschisă, care prezintă, probabil, rămășițele de la podeaua de lut peste care s-au prăbușit pereții. Lipitura, pe revers, nu avea urme de nuiiele, deoarece, după cum s-a observat, ea a fost depusă peste un strat din lespezi de piatră, descoperit pe întreaga suprafață. Dimensiunile pietrelor vari-au între 54×35×7 cm și 24×12×3 cm. La colțul de nord-vest au fost descoperite șapte bucăți de lut ars, dimensiunile cărora nu depășeau 27×15×12 cm. Toate au amprente de scândură.

³ Numerotarea complexelor s-a făcut în continuarea celor hallstattiene timpurii, descrise anterior.

În sectorul de nord și nord-vest al construcției, la adâncimea de 0,81 m, au apărut urmele unui cuptor. Ele reprezentau o aglomerație de bucăți de lut ars de culoare cărămie amplasate compact, formând o crustă foarte dură – rezultat al arderii intensive. Ruinele cuptorului aveau dimensiunile de 0,80×0,68 m și forma ovală în plan, orientată cu diametrul mare nord-sud (fig. 12). După degajarea dărâmăturii au apărut trei fusaiole (fig. 12/2-4; cat. nr. IV.9-10), un vas miniatural (fig. 12/15), 162 fragmente de ceramică modelată cu mâna și trei fragmente de amfore grecești. Din categoria ceramicii modelate cu mâna se evidențiază:

- vase cu trunchiul S-oidal, gâtul ușor profilat și buza înclinată spre exterior (fig. 12/9-11);
- vase în formă de sac, unele ornamentate cu brâu alveolar (fig. 12/13), altele (fig. 12/12, 14) lipsite de decor, cunoscute în diverse monumente din sec. VII/VI-V a. Chr. și în special în necropolele grupului Bârsești-Ferigile (Vulpe 1967, pl. XII, 23/5);
- străchini tronconice cu buza ușor înclinată în interior (fig. 12/6), forme larg întâlnite în orizontul traco-getic din sec. VII-VI/V a. Chr. de la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. LXXXIV/6);
- străchini tronconice cu partea de sus ușor (fig. 12/5) sau puternic rotunjită, în interior (fig. 12/7, 8). În tipul respectiv de veselă se înscrie un exemplar întreg surprins cu gura în sus. Recipientul a fost modelat din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea este completă și uniformă, culoarea cărămie. Vasul are înălțimea de 8 cm, diametrul gurii – de 25,5 cm, diametrul fundului – de 10 cm (fig. 12/5). În strachină și împrejurul ei, au fost găsite multiple bucăți de cărbune de lemn și cenușă.

În baza acestor realități se poate considera că construcția nr. 4 de la Saharna Mică a funcționat în sec. VII/VI-V a. Chr.

După extragerea dărâmăturilor și curățirea podelei construcției, au fost surprinse urmele a două gropi – nr. 22 și 24.

Groapa nr. 22 (25/1/2004) a fost evidențiată în zona de sud-est a construcției nr. 4, la adâncimea de 0,78 m de nivelul actual de călcare. Ea (fig. 27/2) avea forma cilindrică, adâncindu-se în solul steril până la 1,02 m. Diametrul ei nu depășea 0,96 m. Emplectonul gropii era compus din două straturi: unul de sol brun în amestec cu cernoziom, gros de 0,52-0,58 m, al doilea de cenușă, gros de 0,07-0,08 m.

În umplutura gropii au fost descoperite 19 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Din ele prezintă interes o strachină cu buza invazată (fig. 27/12) și câteva funduri de vase (fig. 27/13). Materialul este caracteristic sortimentului ceramic traco-getic.

Groapa nr. 24 (27/ I/2004) a fost surprinsă pe locul unde se afla cuptorul din locuința nr. 4. Mai multe pietre de mărimea $37 \times 25 \times 14$ cm și $21 \times 14 \times 10$ cm blocau gura acesteia. Conturul gropii (fig. 28/2) a putut fi urmărit după degajarea lor, ea având forma tronconică cu adâncimea de 1,15 m și diametrul de 0,92 m. Emblectonul prezenta un strat de sol cenușiu și altul de lut ars, cu grosimea de 0,08-0,10 m, din care au fost extrase 10 fragmente de ceramică traco-getică și două fragmente de perete de la amfore grecești din secolul IV-III a. Chr.

Construcția nr. 5 (3/ Ib/2005) a fost surprinsă în secțiunea Ib, la adâncimea de 0,60-0,98 m (fig. 13/ 1). Ruinele ei prezintă în plan un patrulater neregulat, constituit din bucăți de lut ars, pietre, ceramică și cenușă cu dimensiunile de $5,20 \times 2,98$ m. În colțul de nord-est, la adâncimea de 0,67-0,80 m au fost surprinse aglomerații compacte de ceramică, oase, cenușă în amestec cu cernoziom și sol brun. Cea mai mare parte a bucăților de lut ars poartă amprente de nuiile cu diametrul de până la 2 cm. Resturile de ceramică, pietre și oase se aflau peste un strat de sol gălbui îmbibat cu bucăți de lut ars în amestec cu nisip și moloz. Fragmentele de lut ars aveau suprafața îngrijit netezită, fiind acoperite cu un slip de culoare cafeniu-gălbui. Probabil, ele prezintă podeaua locuinței peste care s-a prăbușit scheletul construcției. Pe latura de est, la adâncimea de 0,67 m s-au descoperit urmele a șapte gropi, din care s-au extras bucăți de cărbune de lemn. Diametrul gropilor varia între 0,15 și 0,25 m – adâncimea de 0,38-0,46 m de la nivelul de surprindere.

În partea de vest și sud-vest, încă de la adâncimea de 0,25-0,35 m, s-a evidențiat o aglomerație de formă neregulată, alcătuită din bucăți de lut ars și pietre, ce se extindea pe o lungime de 1,48 m și o lățime de aproximativ 1,2 m, adâncindu-se până la 0,5-0,7 m. Din această aglomerație au fost recuperate 250 bucăți de lut ars, mărimile cărora varia între $14 \times 12 \times 10$ cm și $8 \times 6 \times 4$ cm. O parte a fragmentelor de lut ars conțin paie, altele – șamotă mărunță, nisip și particule de calcar. Arderea neoxigenată a dat nuanțe de culoare cărămizie și cenușie. Situația surprinsă în această parte a construcției sugerează ideea că aici ar fi fost o construcție de încălzit de tip cuptor, dovadă fiind lipitura netedă ca la vatră, resturile de arsură puternică, precum și poziția pietrelor dispuse într-o anumită ordine, mai ales la bază. Pietrele cu dimensiunile cuprinse între $14 \times 8 \times 4$ cm și $36 \times 24 \times 12$ cm se aflau depuse în formă de oval, orientat cu diametrul mare sud-vest – nord-est.

Din construcție au fost recuperate cinci fusaiole (fig. 13/3-7; nr. cat. 13-17), o figurină antropomorfă (fig. 13/2; cat. nr. IV.31), un fragment de mărgică din pastă sticloasă (fig. 13/8; cat. nr. V.1) și 1621 fragmente de ceramică. Majoritatea fragmentelor ceramice (1607) sunt de la recipiente modelate cu mâna. Din această categorie se evidențiază o grupă de fragmente confecționată din argilă amestecată cu șamotă și nisip. Arderea vaselor a fost incompletă, dându-le culori ce varia între cărămiziu-deschis și negru. În cadrul lor se disting fragmente de cupe și de vase ornamentate cu decor incizat caracteristic perioadei timpurii a primei epoci a fierului.

O altă grupă, mult mai numeroasă, o constituie vasele lucrate din pastă de lut amestecat cu șamotă, culoarea cărora variază între cărămiziu, cafeniu și galben. Această grupă este reprezentată de fragmente de la:

- Vase în formă de sac, majoritatea cărora sunt ornamentate cu brâu alveolar, întrerupt de suporturi segmentoidale aplatizate (fig. 13/ 10, fig. 14/ 4-5, 7-8), sau proeminențe conice (fig. 14/ 1-3, 9). Se întâlnesc exemplare cu decor din câte un șir de alveole întrerupte în unele cazuri de proeminențe conice (fig. 14/ 3), în altele – fără decor în relief (fig. 14/ 6, 11), dar sunt cunoscute și recipiente ornamentate numai cu brâu alveolar (fig. 13/ 11-13, fig. 14/ 12-13) ori cu suporturi segmentoidale (fig. 14/ 1, 2, 4, 9).
- Străchini tronconice cu partea de sus rotunjită ușor în interior (fig. 13/ 9).

Vase asemănătoare au fost descoperite în așezările de la Curteni (Iconomu 1978-1979, 186, pl. VIII/4), Cozmești (Marin 1987-1989, 39, fig. 2/ 5, 7, 8, 10), în necropola de la Bârsești (Morintz 1957, 123, fig. 2/ 7) sau în cea de la Dănceni (Arnăut 2003, 365, fig. 43/ 7) care datează din sec. VI-V a. Chr. Ele au fost documentate și în monumentele de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 212-215, fig. 86-89; Arnăut 2003 331-332, fig. 9/ 4 și 10/ 9), Cotu-Copălău (Șadurschi, Șovan 1994, 172), Hansca (Никулицэ 1985, 109, рис. 4/ 8), Bunești (Bazarciuc 1983, 250), care provin din straturile caracteristice sec. IV-III a. Chr.

În construcție au fost descoperite și 14 fragmente de ceramică lucrată la roata olarului, dintre care trei provin de la o strachină, iar altele 11 provin de la amfore grecești. Strachina a fost confecționată din pastă fină de lut cu impurități de nisip, culoarea – cenușie. Ea avea partea de sus rotunjită ușor în interior și buza tăiată oblic. Astfel de recipiente sunt cunoscute frecvent în siturile din sec. V-III a. Chr. de la Huși-Corni (Teodor 1981, 184, fig. 25/ 1), Fedești (Coman 1980, 334, fig. 124/ 4), Enisala (Simion 1971, 112, fig. 28/ d, 101, fig. 23/ c), Canlia (Moscalu 1983, 128,) etc.

Fragmentele de amforă fac parte de la recipiente confecționate din pastă fină degresată cu impurități de nisip, arse complet și omogen, având culoare cărămizie (fig. 14/ 14). Inventarul descoperit în construcție se încadrează în perioada sec. VI/ IV-III a. Chr.

Construcția nr. 6 (1/3/2007) a fost surprinsă în secțiunea 3, la poala valului, dinspre interiorul incintei. Ea (fig. 15) prezintă o aglomerație de fragmente de lut ars, dimensiunile cărora nu depășeau 4×3×2 cm și 3×2×1 cm, bucăți de pietre cu mărimile ce variau între 35×25×10 cm și 20×15×10 cm și fragmente de lemn carbonizat. Ruinele complexului au fost sesizate la adâncimea de 0,37-0,40 m de la suprafața actuală de călcare. La acest nivel s-au putut urmări resturi de lut ars cu amprente de nuiile, pietre amplasate haotic, bucăți de lemn ars și fragmente ceramice, care suprapuneau un paviment din plăci de piatră, cu dimensiunile ce variau

între 60×40×7 cm și 35×20×5 cm, conturând o suprafață rectangulară, cu lungimea de la sud-vest spre nord-est de 3,4 m. Laturile opuse continuă în afara secțiunii trasate. Grosimea acestui paviment corespundea grosimii plăcilor de piatră între 7 și 5 cm (fig. 15). În cuprinsul construcției, printre dărâmături, la adâncimea de 0,37 m, s-a descoperit o mandibulă de vită cornută prelucrată (fig. 16/3; cat. nr. II.5). Pe ambele suprafețe se observă adâncituri dispuse în linie aplicate cu un obiect ascuțit din metal. Piese identice au fost descoperite în straturi datate mult mai târziu, în sec. II-III p. Chr. la monumentul de la Tichila Fermă, jud. Ilfov (Boroneanț 2003, 11; Arnăuț 2007, 296). Tot aici a fost descoperit un fragment de coastă de bovină cu o muchie ascuțită și care avea funcția de cuțit de pielar. Lungimea piesei este de 22 cm (fig. 16/2). Astfel de piese au fost descoperite în așezările de la Alcedar, Hansca și Saharna Mare (Arnăuț 2003, 113). Printre oasele descoperite remarcăm o epifiză de la femurul unui animal cu un orificiu pe mijloc (fig. 16/1). S-au mai descoperit și 37 fragmente de ceramică. Printre acestea se evidențiază o buză de strachină rotunjită și aplecată în interior (fig. 15/2), trei fragmente de buză de oale (fig. 15/3-5), 29 fragmente de pereți și patru fragmente de fund de la trei vase (fig. 15/6).

La nivelul podelei construcției au fost atestate o calota de craniu uman, un fragment de maxilar cu un dinte molar care indică apartenența la un individ matur, de aproximativ 20-25 ani, precum și 45 fragmente de oase de animale mari cornute.

Construcția nr. 7 (2/3/2007) a apărut deasupra șanțului, la adâncimea de 0,78-0,85 m de la nivelul actual de călcare (fig. 17/1). Urmele ei, care reprezintă bucăți de lut ars cu dimensiunile de 12×8×4 cm și 7×5×2 cm, unele cu amprente de nuiele, diametrul cărora nu depășea 4-7 cm pătrund până la adâncimea de 1,37-1,45 m. În conformitate cu amplasarea elementelor de construcție se poate contura forma edificiului, care a fost rectangulară în plan, cu lungimea de 6,18 m. Axul transversal, urmând a fi determinat prin extinderea săpăturii în pereții de nord-est și de sud-vest ai secțiunii. În partea de sud-est a fost surprinsă o mică aglomerație din 14 pietre cu dimensiunile de 39×28×9 cm și 18×12×5 cm depuse în cerc, diametrul căruia e de 0,9 cm. Între bucățile de pietre s-au găsit fragmente mici de lut ars și de lemn carbonizat. La adâncimile de 0,91-1,10 m, de-a lungul profilului de nord-est al secțiunii, au fost surprinse concentrări de piatră ruptă cu dimensiunile de 85×76×40 cm, 45×27×18 cm și 10×8×4 cm. La adâncimea de 1,1 m, aproximativ în mijlocul locuinței, au fost surprinse urmele a patru bârne de lemn ars cu diametrele de 12 cm, 18 cm, 24 cm și 27 cm care se adânceau în sol până la 1,45 m. Probabil că ele prezintă parii de la pereții ce despărțeau camerele locuinței. În partea de nord-est a complexului, la adâncimea de 1,37 m, a fost descoperit un cuptor-pietrar (fig. 17/1; foto 6) construit din pietre cu dimensiunile variabile de 28×24×18 cm și 24×19×16 cm, fără liant, depuse în cerc, pe care se afla un vas cu suporturi segmentoidale. Între vas și vatra cuptorului exista un spațiu gol. De aici au fost extrase mai multe oase de vite mari cornute calcinate, printre care și un femur pe jumătate ars, precum și o cantitate considerabilă de cenușă amestecată cu cărbune de lemn.

La 0,88 m spre sud-vest de pietrar, la aceeași adâncime, între fragmentele a două străchini modelate cu mâna au apărut boabe de cereale (grâu?) carbonizate, în cantitate de aproximativ 250 g (foto 6).

Din inventarul locuinței fac parte un ac din fier (fig. 17/7, cat. nr. I.4), un fragment de lamă de cuțit din fier (fig. 17/6, cat. nr. I.2), un vârf de săgeată din bronz, cu trei aripioare (fig. 17/5, cat. nr. I.8), o piesă din piatră, probabil un fragment de cute sau de omfalus? (fig. 17/8, cat. nr. III.4), două mărgelile din sticlă mată, cu ochi (fig. 17/3-4, cat. nr. V. 2-3), o fusaiolă/mărgică? tronconică (fig. 17/2, cat. nr. IV.24) și 305 fragmente de ceramică, dintre care 291 de la vase modelate cu mâna și 14 fragmente de la vase lucrate la roata olarului. Printre piesele din ceramică se evidențiază:

- Vase cu gâtul arcuit, trunchiul globular și buza ușor evazată (fig. 18/5, 6). Acest tip de vase este cunoscut în orizontul traco-getic de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XCVI/1, XCVII/1), necropola de la Telița (Simion 2003, 211, fig. 2a) din sec. VII-VI/V a. Chr., Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 206, fig. 80/1, 207, fig. 81/1) din sec. IV-III a. Chr.
- Vase fără gât cu buza arcuită în exterior, trunchiul globular ornamentat cu patru proeminențe conice pe umăr și patru suporturi segmentoidale mai jos de diametrul maxim (fig. 17/9). Astfel de exemplare sunt caracteristice culturii traco-getice din sec. IV-III a. Chr., fiind descoperite în necropolele de la Hansca (Никулиця 1969, 136, таб. I/4), Canlia (Boroffka, Trohani 2003, 193, fig. 23/8). Un exemplar arheologic integral a fost depus pe cuptorul-pietrar din construcția nr. 2. Vasul a fost modelat din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea incompletă și neomogenă. Culoarea sură-cafenie. Piesa are înălțimea de 27 cm, diametrul gurii de 3 cm, diametrul maxim al trunchiului – 27 cm, iar al fundului – 12 cm (fig. 17/9).
- Vase în formă de sac (fig. 18/4). Unele din exemplare sunt ornamentate cu câte un șir de alveole depus în partea de sus a trunchiului, întretăiate de proeminențe cilindrice similare celor din necropola Ferigile (Vulpe 1967, pl. XII/16), Enisala (Simion 2003, 307, fig. 7/7) răspândite în sec. IV a. Chr.
- Străchini tronconice cu partea de sus înclinată în interior (fig. 18/2), ca la exemplarele din orizontul getic, sec. VII-VI/V a. Chr., de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXXXV/5, XCV/5).
- Străchini tronconice cu partea superioară rotunjită în interior (fig. 18/1). Exemplare similare sunt cunoscute după descoperirile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 220, fig. 94/3), din sec. IV-III a. Chr., de la Ciumești din sec. III-II a. Chr. (Crișan 1969, pl. XXXV/2) etc.
- Străchini cu buza rotunjită și îngroșată în afară (fig. 18/3), piese cunoscute în stratul cultural al cetății de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 217, fig. 91/5), în necropola de la Ciumești (Crișan 1969, pl. XXXV/7), precum și în alte monumente.

- Fragmente de cupe neîntregibile, fragmente de pereți de la vase cu decor în relief (fig. 18/9) în formă de ov-e, sau alte elemente de decor, similare celor de la Berezan din sec. VI a. Chr. (Марченко 1988, 91-92, рис. 23), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 208, fig. 82/1-10), Huși-Corni (Teodor 1981, 177, fig. 9/1) etc., datate cu sec. IV-III a. Chr.

Din categoria ceramicii lucrată la roată fac parte: un fragment de vas cu trunchiul globular și buza răsfântă în exterior, de culoare sură (fig. 18/7) care, cronologic se încadrează în perioada sec. V-IV a. Chr., un fragment de toartă lată, un fund de vas inelat – ambele acoperite cu firnis negru (fig. 18/8) și fragmente de amfore grecești – 11 de buze și 14 de la pereți. Majoritatea materialului diagnostic demonstrează că construcția nr. 2 a funcționat în decursul secolelor V/IV-III a. Chr.

Complexul nr. 1 (3/3/2007) a fost descoperit la o adâncime ce varia între 1,7 și 1,8 m, fiind suprapus de construcția precedentă, dar delimitat de ea printr-un strat de pământ gros, de aproximativ 20-25 cm (fig. 19/1, 3). Rămășițele reprezintă aglomerări compacte de piatră cu dimensiunile de 35×25×10 cm și 20×15×8 cm, bucăți de lut ars cu amprente de paie (fig. 19/6), mărimea cărora nu depășea 8×4×2 cm și 4×20×1 cm, fragmente de lemn carbonizat și cenușă. Complexul, orientat de la sud-est spre nord-vest, se întindea pe o lungime de aproximativ 4,6 m și lățimea de 2 m. În colțul de sud-est se evidențiază o aglomerație în formă de oval cu diametrele de 1,45×1,56 m, compusă din pietre, bucăți de lut ars, fragmente de ceramică cu urme de ardere secundară, cărbune de lemn și cenușă. Optsprezece pietre cu dimensiunile de 38×25×18 cm, 25×14×8 cm, 12×8×4 cm erau depuse în jurul unui vas, de la care s-a păstrat partea inferioară (fig. 19/3). Vasul a fost modelat cu mâna, din pastă de lut amestecată cu șamotă, granule de nisip și calcar. Arderea – completă, omogenă, culoarea – neagră. Pe fundul vasului au fost depuse paie, pleavă, de la care s-a păstrat cenușa și boabe carbonizate de grâu. Peste ele se afla depus un craniu uman. Craniul avea maxilarul cu urme de tăietură din antichitate și un molar bine conservat, ceea ce ar mărturisi prezența unui sacrificiu de om matur. Lângă pietrele din preajma vasului a fost găsit un alt recipient, modelat la fel cu mâna, din pastă semifină, ars complet, omogen, de culoare cafenie. De la el s-a păstrat doar fundul plat, neevidențiat, și pereții din partea inferioară a trunchiului (fig. 20/4).

Bucățile de lipitură, în număr de 58, prezintă lut în amestec cu paie (fig. 19/6). Dimensiunile lor variază de la 16×10×5 cm la 5×4×2 cm. După degajarea pietrelor și bucăților de lut ars a fost sesizată o pată de arsură neagră care, în plan, repeta conturul complexului. Astfel s-a putut constata că ruinele construcției aveau grosimea de 30-35 cm, cea a petei de arsură – 17-18 cm.

Din complex fac parte un pandantiv pentagonal din perete de vas modelat la roata olarului, cu orificiu pe centru, (fig. 19/4, cat. nr. IV.32), o rondelă din peretele unui vas modelat cu mâna (fig. 19/5, cat. nr. IV.30), un fragment dintr-un sceptor (măciucă) din piatră, de formă sferică și cu orificiu pe centru (fig. 19/7, cat. nr. III.7).

Tot aici au fost descoperite 78 fragmente de ceramică, dintre care șase provin de la o strachină modelată dintr-o pastă în amestec cu șamotă. Arderea oxigenată, culoarea surie-închisă. Trunchiul este tronconic, înzestrat cu un suport segmentoidal aplatizat cu orificiu. Partea de sus verticală cu buza ușor aplecată spre exterior în formă de muchie. Fundul este ușor profilat. Diametrul gurii este de 23 cm, înălțimea 7,5 cm și diametrul fundului este de 8 cm (fig. 22/1). Altele șapte fragmente provin de la o strachină tronconică cu partea de sus aplecată în interior. Piesa a fost confecționată din pastă semifină în amestec cu șamotă bine pisată. Arderea – completă, omogenă. Culoarea – cafenie-roșiatică. Acest tip de străchini are largi similitudini în sortimentul ceramic sesizat la diverse monumente cunoscute atât la sud – Kalakača (Medović 1988, 107, sl. 90/3; 108, sl. 92/1) –, cât și la nord de Dunăre – Balta Verde (Berciu, Comșa 1956, 381, fig. 120/2; 482, fig. 167/7), Ferigile (Vulpe 1967, pl. I, 1/97), Tg. Mureș (Crișan 1969, pl. X/11), Trinca (Levițki 2006, fig. 31/14) etc. Astfel de recipiente au fost descoperite împreună cu materiale care se încadrează într-un diapazon cronologic relativ amplu, începând cu finele sec. VIII a. Chr. (Medović 1988, 429-430, sl. 324) și până la mijlocul/sfârșitul secolului VI-V/IV a. Chr. (Levițki 2006, 104; Berciu, Comșa 1956, 482). Funcționarea complexului în sec. V-IV a. Chr. este demonstrată și prin fragmentele de vase-oală modelate din pastă de lut cu șamotă, acoperite cu slip negru-lucios, cu diametrul maxim în partea de sus a trunchiului și suporturi segmentoidale în zona inferioară (fig. 20/4), cunoscute la Vințul de Jos, Tg. Mureș (Crișan 1969, pl. II/6), Balta Verde (Berciu, Comșa 1956, 318, fig. 50) și datate în sec. VI-IV a. Chr.

S-au mai descoperit 70 fragmente de pereți de vase și fragmentul unui fund. Toate fac parte din același sortiment de ceramică care, conform particularităților tehnice și tehnologice, permit încadrarea lor și a complexului în sec. V-IV/III a. Chr.

Au mai fost descoperite 12 oase, probabil de la animale mari cornute.

Cuptorul nr. 1 (1/2/2006) a fost descoperit în secțiunea 2, la adâncimea de 0,38-0,45 m (fig. 19/2). Ruinele, în formă de patrulater neregulat cu latura lungă de 1,35 m, orientată vest-est, iar cea mică de 0,62 m, orientată nord-sud, reprezintă un amestec de pietre, bucăți de lut ars, cenușă și fragmente de lemn carbonizat, care atinge grosimea de 0,17-0,32 m. Bucățile de lut, cu dimensiunile ce variau între 7×4×2 cm și 5×3×1 cm, aparțineau la două grupe morfologice. Una provine de la lutul pereților, despre ce mărturisesc fragmentele cu amprente de nuiile cu diametrul de 1 cm și 2 cm, modelate dintr-o pastă de lut în amestec cu vegetație, arderea lor fiind completă, culoarea galbenă, cu urme de ardere secundară. A doua grupă o formează fragmentele care au făcut parte de la vatră. De regulă, ele au suprafețele netede, acoperite cu o crustă subțire, în care sunt vizibile particule minuscule de nisip. Fragmentele din această grupă au fost modelate din lut cu amestec de nisip, fiind supuse unei arderi neoxigenate, care le-a dat culoarea neagră sau cenușie, ce trece în cafeniu sau cărămiziu în partea opusă. Pietrele, dimensiunile cărora variau

între 27×25×10 cm și 10×7×4 cm, erau dispuse pe marginile cuptorului, formând în vremea funcționării pereții cuptorului.

Din complex au fost recuperate opt fragmente de ceramică, care au suferit schimbări esențiale în urma arderii secundare. Ele provin de la oale modelate cu mâna, din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Astfel de ceramică, după particularitățile sale, poate fi atribuită nivelului sec. V-III a. Chr. caracteristic sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 7 a fost surprinsă în secțiunea 1, la adâncimea de 0,6 m de la nivelul actual de călcare. Ea (fig. 21/ 1) are forma aproape cilindrică cu diametrul la gură de 1,14 m, iar a fundului de 1,35 m, adâncimea fiind de 0,57 m. Groapa conținea sol de culoare castanie amestecat cu cenușă și lemn carbonizat. Din ea au fost degajate 17 fragmente ceramice de două categorii.

Prima o alcătuiesc fragmentele de vase modelate dintr-o pastă de lut în amestec cu șamotă mășcată. Arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cenușiu-închis. Din ele se evidențiază fragmente de buză de vas cu gâtul arcuit, ornamentat cu buton (fig. 21/5), fragmente de perete ornamentate cu brâu alveolar orizontal întrerupt de suporturi segmentoidale aplatizate de la care pornește în jos, în formă de ghirlandă, același brâu alveolar (fig. 21/ 6). Recipiente asemănătoare, datate cu sec. IV-III a. Chr., au fost atestate în siturile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 214, fig. 88/ 1-8), de la Huși-Corni (Teodor 1981, 175, fig. 1-3), de la Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 622, fig. 143/7), necropolele de la Zimnicea (Alexandrescu 1980, 68-69, fig. 14-15), de la Giurgiulești (Arnăuț 2003, 372, fig. 50/ 1-4), Enisala (Simion 2003, 307, fig. 7/ 1-8).

Categoria a doua o formează piesele modelate dintr-o pastă fină de lut în amestec cu șamotă mărunță. Arderea e incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Din această categorie interes prezintă fragmente de la o străchini cu buza verticală (fig. 21/ 7), asemănătoare recipientelor descoperite în așezările de la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. XCVI/2), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 648, fig. 169/ 1, 8), Stâncești (Florescu, Florescu 2005, fig. 76/ 1-2, 5-6), în necropolele de la Stelnica-Grădiștea Mare (Conovici, Matei 1999, 124-125, fig. 27/ 1, 3), de la Zimnicea (Alexandrescu 1980, 77, fig. 23/ 10-11, 15), caracteristică pentru ceramica traco-getică din sec. IV-III a. Chr. În emplectonul gropii au mai fost descoperite 52 oase de animale.

Groapa nr. 8 a fost evidențiată la adâncimea de circa 0,6 m de la nivelul actual de călcare. Ea (fig. 21/ 2) are forma aproape cilindrică, cu diametrul gurii de 1,22 m și al fundului de 1,38 m, adâncindu-se la 0,78 m de la nivelul antic de călcare. Emplectonul prezintă sol în amestec cu cenușă și bucăți de lemn carbonizat, în care au fost descoperite patru fragmente de ceramică modelată cu mâna, din pastă de lut amestecată cu șamotă mășcată. Are arderea neoxigenată, culoarea variază între

cafeniu și cenușiu închis. Din ele se evidențiază un fragment de gât de vas cu buza arcuită în exterior (fig. 21/8) ce are similitudini printre vasele din așezările de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 207, fig. 81/1,3, 212, fig. 86/3, 5), Hârtopul Mare (Cebotarenco 1997, 215, fig. 6/2-4, 216, fig. 7/4, 6-7) și în sortimentul ceramic din siturile de pe cursul mijlociu al Nistrului, care sunt încadrate în perioada cuprinsă între sec. VI a. Chr. și sec. III a. Chr. În emplectonul gropii au mai fost găsite și două fragmente de oase.

Groapa nr. 9 a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de circa 0,6 m de la nivelul actual de călcare. Ea (fig. 21/3) are formă de clopot cu diametrul gurii de 1,42 m, iar a fundului de 1,62 m. Adâncimea gropii de la suprafața solului steril e de 0,48 m. Umplutura gropii este compusă din sol castaniu în amestec cu cenușă și bucăți de lemn carbonizat. În emplecton au fost descoperite 27 fragmente de ceramică, modelată cu mâna dintr-o pastă de lut prost prelucrată în amestec cu șamotă mășcată. Arderea neoxigenată, culoarea variind de la gălbui la cenușiu-închis. Interes prezintă: un fragment de buză verticală, cu marginea tăiată orizontal cu decor în relief în formă de brâu (fig. 21/11) și două fragmente de perete de vas ornamentate cu brâu alveolar (fig. 21/10, 12). Astfel de recipiente sunt frecvente în straturile corespunzătoare sec. IV-III a. Chr. de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 215, fig. 89/1-3), de la Enisala (Simion 2003, 307, fig. 7/1-9). În umplutura gropii au mai fost descoperite 103 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 10 a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,8 m de la nivelul actual de călcare. Ea (fig. 21/4) are forma aproape cilindrică. Adâncimea ei de la suprafața nivelului steril atinge 1,05 m. În umplutura gropii au fost sesizate trei straturi succesive. La fundul gropii era un strat de sol de culoare gri în amestec cu cenușă, deasupra lui se afla un strat compact de lut ars, care forma o crustă groasă de 17-20 cm. Spre gură se găsea un strat de cernoziom, în care au fost găsite bucăți de lemn carbonizat.

În emplectonul gropii au fost descoperite 21 fragmente de ceramică, majoritatea cărora era concentrată în stratul de cernoziom din partea superioară a gropii. Din ele 20 sunt modelate cu mâna din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea lor, de regulă, e incompletă și neuniformă. Un interes deosebit prezintă fragmentele de la vase în formă de sac cu pereții puțin ondulați și fără gât (fig. 21/15-16). Un fragment este ornamentat cu un șir orizontal de alveole, similar exemplarelor de la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. LVI/4) sau Glavan V (Камуба 2000, 370, рис. XLV/19). Aceste piese, după cum s-a relatat, se referă la perioada timpurie a epocii fierului. În aceeași vreme se încadrează și strachina cu corpul tronconic și marginea buzei răstrântă în interior (fig. 21/9), formă frecventă în monumentele de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 216, fig. 90/4-5, 217, fig. 91/2), de la Stâncești (Florescu, Florescu 2005, fig. 91/ 20, 23-24), unele provin din straturile

de cultură datate cu sec. V-III a. Chr. Celelalte fragmente de la gâtul unui vas de dimensiuni nu prea mari (fig. 21/14), sau de la pereți de vase cu decor în relief în formă de suporturi aplatizate ori brâu alveolar (fig. 21/17), nu prezintă materiale cronologic diagnostice. Însă prezența fragmentului lucrat la roata olarului de la o amforă grecească din sec. IV-III a. Chr. demonstrează că groapa a funcționat în această vreme.

Groapa nr. 11 a fost surprinsă la adâncimea de 0,86 m de la nivelul actual de călcare, aproximativ în centrul secțiunii nr. 1. Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,2 m (fig. 22/1). Umplutura o constituia un sol cenușiu amestecat cu cenușă, în care au fost găsite două pietre, dimensiunile cărora nu depășeau 10×17×18 cm și 65 fragmente de ceramică. Ceramica din emplecton, după modelare și decor, se împarte în două grupe. Prima e alcătuită din 12 fragmente lucrate din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea e completă, omogenă – suprafața în exterior acoperită cu un slip negru sau cenușiu. Din ele se evidențiază două fragmente. Unul – de la un chiup cu gâtul arcuit și buza răsturnată în exterior (fig. 22/3), similar exemplarelor de la Grănicești (László 1994, 249, fig. 29/1), Neporotov (Крушельницка 1998, 72, fig. 40/3) din perioada timpurie a fierului. Al doilea fragment (fig. 22/4) este de la un vas cu gâtul profilat care se lărgește spre gură și buza puțin arcuită în exterior.

Din grupa a doua fac parte 53 de fragmente modelate din pastă de lut amestecată cu cioburi pisate. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea galbenă, neagră sau cafenie. Interes prezintă un fragment cu profilul întregibil de la o strachină cu trunchiul bitronconic, de culoare neagră, buza răsfrântă în exterior și diametrul maxim la mijlocul vasului (fig. 22/2). Morfologic ea completamente se încadrează în sortimentul ceramic traco-getic. La această categorie de veselă se referă și celelalte fragmente (fig. 22/5-10). În baza acestor materiale se poate considera că groapa nr. 11 a fost săpată în perioada secolelor IV-III a. Chr.

Groapa nr. 12 a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,8 m de la nivelul actuale de călcare. Ea a întretăiat partea de nord a gropii nr. 11 și sud-estul gropii nr. 13 (fig. 23/1). În plan ea prezintă un oval cu diametrele de 1,30×1,15 m. Are formă de clopot cu diametrul gurii de 1,15 m și al fundului de 1,62 m. Adâncimea ei este de 1,3 m. Umplutura gropii era alcătuită din sol cenușiu și o crustă de lut ars cu grosimea de 8 cm. Din emplecton au fost scoase 18 fragmente de ceramică care, completamente pot fi atribuite culturii getice din sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 13 a fost descoperită în secțiunea nr. 1, la 0,88 m adâncime față de nivelul actual de călcare. Ea are forma unui cilindru cu diametrul de 1,38 m și adâncimea de 1,02 m (fig. 23/2). În emplecton au fost surprinse două straturi: unul prezintă sol brun în amestec cu cărbune de lemn, al doilea – sol cenușiu amestecat cu moloz. În porțiunea de nord, nord-vest a fost surprinsă o aglomerație compactă de lut ars cu diametrul de 0,8×0,6 m. Aglomerația era orientată de la est spre vest și avea

grosimea de 8-12 cm. Imediat sub ea se afla un strat de sol cenușiu în amestec cu lut ars. Sub acesta, la adâncimea de aproximativ 0,52 m, au fost descoperite șapte pietre, dimensiunile cărora variau între 14×12×4 cm; 10×8×6 cm și 8×4×3 cm (fig. 23/2).

În umplutura gropii au fost găsite 65 fragmente de ceramică, modelate din pastă de lut în amestec cu cioburi pisate, nisip și paie. Din categoria de ceramică fină se evidențiază un fragment de strachină cu profilul întregibil. Strachina are trunchiul tronconic, cu partea de sus de 3 cm depusă vertical pe umărul vasului. Buza, puțin profilată, fundul evidențiat. Diametrul gurii e de 29,5 cm, înălțimea de 9,8 cm, diametrul fundului e de 10,4 cm (fig. 23/4). Astfel de străchini cu buza dreaptă apar frecvent în așezările de la Grădiștea – Călărași (Culica 1968, 138, fig. 1/5), Slobozia (Buzdugan 1968, 90, fig. 4/4, p. 88, fig. 1/8) Huși-Corni (Teodor 1981, 182, fig. 21/6-7), Cotu-Copălău (Șovan, Ignat 2005, 42, fig. 15/4) etc. Cronologic ele sunt încadrate în sec. V-III a. Chr. În aceeași categorie pot fi încadrate și celelalte două fragmente de străchini similare (fig. 23/5, 8).

Din ceramica rudimentară fac parte fragmentele de pereți cu suporturi aplatizate (fig. 23/ 12-13). Elementele respective au fost aplicate pe diverse tipuri de oale în formă de clopot sau de borcan care au fost descoperite în monumentele de la Hârtopul Mare (Cebotarenco 1997, 215-216, fig. 6/2, 5-8, fig. 7/ 1-2, 7-8), Alcedar (Haheu 1998, 133, fig. 10/4-5, 9), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zancoci 2002, 213, fig. 87/ 1-2, 4-8), toate încadrându-se în grupele de ceramică traco-getică din sec. V-III a. Chr. Interes prezintă, de asemenea, și un fragment de disc cu marginile rotunjite, modelat din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea completă și omogenă, culoarea cafenie (fig. 23/ 10).

Groapa nr. 14 a fost surprinsă pe latura de est a secțiunii nr. 1, la adâncimea de 0,7 m. Ea (fig. 23/3) are formă albiată, cu diametrul gurii de 0,8 m și adâncimea de 0,35 m. Umplutura reprezintă sol brun în amestec cu cernoziom.

În emplecton au fost descoperite patru fragmente de vase lucrate cu mâna, printre care se evidențiază o buză ușor evazată și un perete cu brâu alveolar (fig. 23/ 15). Interes prezintă și fragmentul de buză dreaptă cu orificii (fig. 23/ 14). Astfel de recipiente au fost descoperite în așezările de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zancoci 2002, 215, fig. 89/ 1-3, 7-11), de la Stolniceni (Sîrbu, Arnăuț 1995, 395, fig. 7/ 17), Alcedar (Haheu 1998, 132, fig. 9/4) de la Huși-Corni (Teodor 1981, 185, fig. 29/6). Particularitățile tehnologice ale ceramicii sunt caracteristice tipurilor de vase din sec. V-III a. Chr.

Din emplectonul gropii mai fac parte și patru fragmente de oase de animal.

Groapa nr. 15 a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,57 m. Avea forma unui cilindru cu diametrul de 1,2 m și adâncimea de 0,56 m (fig. 24/ 1). Ea conținea sol cenușiu amestecat cu fragmente mici de lut ars, 32 pietre de mărime ce variau între 37×28×14 cm și 8×6×2 cm și 103 fragmente de ceramică confecționată cu mâna.

Se evidențiază trei fragmente de la discuri/capace (fig. 24/2-4), care au fost lucrate din pastă fină în amestec cu șamotă, acoperită cu un slip de culoare cafenie. Două din ele au câte un orificiu în partea centrală. Grosimea fragmentelor este de 2,0-1,8 cm și sunt rotunjite la extremitate. Al treilea exemplar este de mărime mai mică, confecționat în aceeași tehnică (fig. 24/4). Piese asemănătoare sunt cunoscute la monumentele de la Butuceni (Niculiță, 1987, 101, fig. 23/6; Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 226-227, fig. 100/1-3, 101/5-6), Stolniceni (Sîrbu, Arnăuț 1994, 21-24), Holercani (Павук 1956, 23), Huși-Corni (Teodor 1981, 179), Cotu-Copălău (Șovan, Ignat 2005, 43, fig. 16/1, 3).

Fragmentele de vase provin de la exemplare cu gâtul înalt, buză răsfântă în afară (fig. 24/5, 9). Altele 82 fragmente de ceramică grosieră prezintă tipul bine cunoscut de vas în formă de sac, patru dintre care erau ornamentate cu brâu sau cu brâu întrerupt de suporturi segmentoidale (fig. 24/6, 8, 10). Ceramica descoperită în embletonul gropii, în linii majore, se încadrează în categoria sortimentului de veselă a culturii traco-getice din sec. V-III a. Chr. Ea este asemănătoare cu recipientele provenite din monumentele de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 207, fig. 81/4-5, 213, fig. 87/1-4; Arnăuț 2003, 331-332, fig. 9/4, fig. 10/9), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 622, fig. 143/1-6; 627, fig. 148/1, 5, 7).

Din inventarul gropii mai fac parte 65 fragmente de lut ars și 16 oase de animale.

Groapa nr. 16 a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,82 m (fig. 25/1). Are formă de clopot cu diametrele gurii de 1,33 m și a fundului de 2,2 m. Se adâncește în stratul steril până la 1,16 m. În groapă se afla un sol cenușos cu resturi menajere, în care au fost descoperite o mărgică din os (fig. 25/16, cat. nr. II.6), o fusaioală (fig. 25/17, cat. nr. IV.6) și 96 fragmente de ceramică.

Fragmente de ceramică sunt, în exclusivitate, de la vase modelate cu mâna, care pot fi clasate în două grupe cultural-cronologice.

Prima grupă o alcătuiesc trei fragmente atipice care după compoziția pastei și tehnica de modelare a recipientelor pot fi încadrate în hallstattul timpuriu.

A doua grupă, în număr de 93 de fragmente, provine de la ceramica lucrată după caracteristicile din sortimentul traco-getic. Din ele se evidențiază:

- Vase în formă de sac ornamentate cu suporturi segmentoidale (fig. 25/3, 6-8) sau proeminențe cilindrice (fig. 25/4), larg răspândite în cultura getică din sec. VI-III a. Chr.
- Vase cu trunchiul globular și buza arcuită în exterior, ornamentate pe umăr cu proeminențe cilindrice (fig. 25/5).
- Străchini tronconice cu partea de sus verticală (fig. 25/2) – exemplare frecvent întâlnite în siturile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 213, fig. 87/1-9), Huși-Corni (Teodor 1981, 175, fig. 7/1-4), Stănțești (Florescu, Florescu 2005, fig. 68-69), Hârtopul Mare (Cebotarenco 1997, 215-216, fig. 6-8), în necropolele de la Enisala (Simion 2003, 307-308, fig. 7-8), Canlia

(Boroffka, Trohani 2003, 186, fig. 20/2, 8, 6, 11), Stelnica-Grădiștea Mare (Conovici, Matei 1999, 126/3-7) etc. În același complex au fost depistate trei fragmente de disc/capac? confecționate din pastă în amestec cu șamotă. Arderea oxigenată a provocat culoarea cafenie la suprafață, iar în secțiune – galbenă. Grosimea fragmentelor păstrate este de 2,2 cm și respectiv de 1,7 cm. Cel mai mare avea în diametru 28 cm (fig. 25/14-15). Discuri similare au fost semnalate la monumentele de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 227, fig. 101/5-6), Stâncești (Florescu, Florescu 2005, fig. 78) etc.

Groapa nr. 17 a fost descoperită în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,77 m. Ea (fig. 26/1) are forma cilindrică cu diametrul de 1,16 m. În emplecton a fost surprinse câteva straturi: unul de sol brun cu grosimea de 0,29 m, altul de cenușă, iar al treilea prezintă sol de culoare castanie și avea grosimea cuprinsă între 0,14 m și 0,4 m.

Materialul ceramic e compus din 34 fragmente de vase modelate din pastă de lut în amestec cu șamotă. Arderea este incompletă, neomogenă. Culoarea variază între cafeniu, galben-închis și cenușiu. Din ele se evidențiază o buză de strachină cu marginea îngroșată în interior (fig. 26/7), o buză de vas evazată (fig. 26/5), 29 fragmente de la vase cu gâtul în formă de pâlnie (fig. 26/6-5) și un fragment de fund evidențiat (fig. 28/8). Ceramica din groapă se încadrează în categoria celei tracogetice din sec. VI-III a. Chr.

Groapa nr. 18 a fost descoperită în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,8 m față de nivelul actual de călcare (fig. 26/2). În plan – este rotundă, cu diametrul de 0,67 m, iar în secțiune are formă de clopot. Adâncimea ei este de 0,45 m. Ceea ce o caracterizează este stratul de pietre cu mărimi cuprinse între 14×8×4 cm și 8×6×3 cm, care-i acoperă gura. Stratul atinge grosimea de 10-12 cm. Umplutura reprezintă sol de cernoziom amestecat cu petriș. Nu au fost găsite materiale arheologice.

Groapa nr. 19 a fost semnalată în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,8 m de la suprafața actuală de călcare. Ea (fig. 26/3) în plan avea forma ovală cu diametrele de 1,2×1,0 m. În partea de nord ea se adâncea până la 0,40-0,42 m, în cea de sud până la 0,76-0,78 m. Peretele de nord a fost săpat oblic, formând astfel cu fundul un unghi ascuțit.

În emplectonul gropii au fost sesizate o așchie de la o plăsea de cuțit (fig. 26/10, cat. nr. II.2), o fusaiole (fig. 26/9, cat. nr. IV.7) și 15 fragmente de ceramică. Dintre fragmentele de ceramică prezintă interes un fragment de perete cu decor incizat în formă de linii orizontale (fig. 26/14) și o toartă în formă de bandă ornamentată cu triunghi hașurat (fig. 26/12). Un alt fragment provine de la o strachină cu partea de sus verticală și buza tăiată oblic în interior. Diametrul gurii e de 22,5 cm (fig. 26/13). Celelalte 13 fragmente provin de la vase (fig. 26/11) din perioada sec. VI-III a. Chr.

Groapa nr. 20 a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,8 m (fig. 26/4). Are forma cilindrică cu diametrul de 0,83 m și se adâncește în sol până la 0,33 cm. În partea de sus groapa avea pereții placați cu pietre de dimensiuni variabile între 45×27×18 și 8×6×4 cm. În emplecton au fost surprinse trei niveluri succesive: primul, un strat compus din sol brun în amestec cu cenușă, gros de 0,18 m; al doilea, lutos, gros de aproximativ 0,08 m; al treilea un strat de sol cenușiu în amestec cu pietricele cu grosimea de 0,07 m.

Material ceramic este prezentat de 13 fragmente. Printre acestea se deosebesc: un fragment de vas cu buza evazată și cu un orificiu puțin mai jos (fig. 26/16), un fragment de vas în formă de sac ornamentat cu brâu în relief (fig. 26/17) și un fragment de strachină (fig. 26/15) – material ce se înscrie în sortimentul ceramic caracteristic culturii traco-getice din sec. VI-III a. Chr.

Groapa nr. 21 a fost descoperită în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,88 m (fig. 27/1). În plan reprezintă un oval alungit cu dimensiunile de 2,4×1,7 m. Are formă de cilindru, cu adâncimea de 1,05 m și latura de sud în trepte. Emplectonul este compus din câteva straturi. Primul, cu grosimea de 0,4-0,5 m, consta din cernoziom amestecat cu cenușă. Sub el urmează un nivel din cernoziom amestecat cu cenușă și bucăți de lemn carbonizat, grosimea căruia variază între 0,38 și 0,46 m. Al treilea strat, cu grosimea de 0,06-0,09 m, prezintă sol de culoare gri amestecat cu fragmente de lemn ars, fiind surprins cu preponderență lângă peretele de nord, la adâncimea de 0,5 m.

Printre obiectele descoperite în emplectonul gropii trebuie de menționat un mâner de cuțit compus din două plăsele (fig. 27/3, cat. nr. II.3). Piese asemănătoare, confecționate din corn, au fost descoperite în siturile de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. ХСІ/5), Hansca (Никулицэ 1987, 155, рис. 36/2, 3, 5).

Materialul ceramic este reprezentat prin 135 de fragmente, dintre care 134 provin de la ceramică lucrată cu mâna și un fragment de la un recipient lucrat la roata olarului. Din ceramica modelată cu mâna se evidențiază:

- Vase cu gâtul arcuit, buza înclinată în interior și trunchiul globular (fig. 27/6-8), cunoscute și în alte complexe închise din această așezare, precum și la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 55, fig. 26/7) etc.
- Vase în formă de sac cu decor în relief în formă de brâu simplu (fig. 27/10), sau alveolar (fig. 29/11) larg cunoscute în sortimentul ceramic traco-getic după exemplarele de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 215, fig. 89/3, 7, 11), Stănțești (Florescu, Florescu 2005, fig. 85/5-9), datate cu sec. VI-III a. Chr. și Huși-Corni din sec. IV-III a. Chr. (Teodor 1981, 175, fig. 7/1-4, 180, fig. 17/1-9).
- Străchinile sunt prezentate prin mai multe fragmente de la o piesă arheologic întregibilă, cu trunchiul tronconic și partea de sus înclinată în interior (fig. 27/4). Astfel de exemplare au fost documentate în așezările de la

Cotu-Copălău (Șovan, Ignat 2005, 103, pl.16/3), Stâncești (Florescu, Eiorescu 2005, fig. 75/9, 76/11) sau în necropolele de la Stelnica-Grădiștea cea Mare (Conovici, Matei 1999, 125, fig. 27/2), Zimnicea (Alexandrescu 1980, 77, fig. 23/8-9) etc. În embleton au fost descoperite câteva bucăți de lut ars cu dimensiunile de 7×6×4 cm și 3×2×1 cm, care aveau amprente de nuiile cu diametrul nu mai mare de 1,5 cm. Au mai fost descoperite și 46 oase de animale.

Groapa nr. 23 (26/1/2004) a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,78 m (fig. 28/1). Aceasta avea forma unui cilindru cu fundul neregulat și adâncimea maximă de 1,16 m. Diametrul nu poate fi adecvat redat din pricina că o parte a ei iese în afara secțiunii. Groapa conținea un sol castaniu amestecat cu bucăți de lut ars și de pietre mici.

În embleton a fost descoperită o fusaioală (fig. 28/4, cat. nr. IV.8) și fragmente ceramice de la:

- vase cu gâtul arcuit, buza evazată și trunchiul globular (fig. 28/7, 8);
- vase cu gâtul în formă de pâlnie și buza aplecată în afară (fig. 28/9);
- străchini tronconice cu partea de sus ușor rotunjită și aplecată în interior (fig. 28/6);
- străchini tronconice cu partea superioară verticală și buza îngroșată teșită în interior fig. 28/5). Piese similare se întâlnesc în monumentele de la Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 648-649, fig. 169, 170), Curteni (Iconomu 1978-1979, 194, pl. XIV/4,6-7), Brăhășești (Brudiu, Păltânea 1972, 236-239), Bunești (Bazarciuc 1983, 261) etc.

În embleton au fost sesizate mai multe fragmente de la pereți de vase, din care se evidențiază unul ornamentat în formă de litera „S” (fig. 30/10). Au mai fost găsite funduri de vase, care împreună cu celelalte fragmente se încadrează în sortimentul ceramic traco-getic

Groapa nr. 25 (28/1/2004) a fost surprinsă în secțiunea nr. 1, la adâncimea de 0,8 m. Are formă neregulată (fig. 28/3). Acolo, unde se conturează mai bine, groapa are diametrul de 1,8 m, adâncindu-se până la 0,5 m. Embletonul gropii prezintă cernoziom în amestec cu sol galben, pietre de diferite dimensiuni, cenușă și lut ars. Interes prezintă o piesă din piatră de forma ovală cu o cavitate ovală în mijloc (fig. 28/12).

Materialul ceramic este prezentat de 143 fragmente, ce fac parte din două grupe. Din prima se evidențiază fragmente de pereți de la cupe ornamentate cu linii incizate care se unesc în unghi (fig. 28/18), sau cu linii paralele suprapuse de linii oblice (fig. 28/16). Se întâlnesc fragmente de pereți de vase ornamentate cu zigzag sub care orizontal e depus decorul în forma crenguței de brad (fig. 28/17), sau

combinații de decor incizat și în relief (fig. 28/14). Un fragment, la care s-a păstrat urma toartei în formă de bandă, ornamentată cu linii incizate dispuse oblic (fig. 28/15). Toate recipientele din această grupă se încadrează în sortimentul ceramic din hallstattul timpuriu.

A doua grupă de ceramică este reprezentată prin 17 fragmente de strachină cu trunchiul tronconic, partea de sus înclinată în interior și buza tăiată oblic (fig. 28/13) și 195 fragmente de pereți de vase, unele ornamentate cu șir de alveole, altele cu brâu, proeminențe conice, sau butoane în formă de pastilă, similare recipientelor descoperite la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 214, fig. 88/1-8), Huși-Corni (Teodor 1981, 178, fig. 12/3, 13/1, 9, 14/6), Alcedar (Haheu 1998, 132, fig. 9/5-6, 10/4) etc. Această grupă este caracteristică perioadei sec. VI-III a. Chr.

Din embleton au fost degajate 57 pietre cu dimensiunile de 5×7×3 cm și 10×20×15 cm, 230 de oase și 37 de fragmente de lut ars.

3.3. Inventarul arheologic

Vestigiile care au fost surprinse în stratul de cultură sunt destul de variate, fiind prezente unelte de muncă, piese de podoabă și vestimentare, precum și multiple tipuri și forme de ceramică.

3.3.1. Unelte

La clasificarea uneltelor a fost luat în considerație, în primul rând, materia primă din care acestea au fost confecționate. Din acest punct de vedere distingem piese care au fost lucrate din metal, piatră, os și lut⁴.

Uneltele din metal sunt reprezentate de două *lame de cuțit* (cat. nr. I.2, 3; fig. 29/4, 5) confecționate din fier, care fac parte din tipul de cuțite cu muchia curbă. Cuțite similare au fost descoperite atât la așezările limitrofe Saharna Mare (fig. 145/2, 3) și Saharna „La Șanț” (fig. 168/11), cât și la alte multe monumente din mediul traco-getic, cum ar fi: Hansca (Рикман, Никулиця 1985, 120, рис. 115), Canlia (Boroffka, Trohani 2003, 172, fig. 14/10-13), Nicolaevka (Мелюкова 1975, 250, рис. 52/3, 4) etc.

Uneltele din piatră, descoperite în stratul cultural, sunt cunoscute după trei fragmente de cute (cat. nr. III.1-3; fig. 31/1-3) și două fragmente de piatră de râșniță (cat. nr. III.5, 6; fig. 31/5, 6).

Cutele au fost confecționate din piatră de gresie și au, de regulă, formă poligonală în plan, în secțiune fiind patrulatere sau ovale. Piese din această categorie sunt cunoscute pe larg la situl Saharna Mare (fig. 149), precum și la așezările de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 64/6, 7, 9, 10), Ciurea, Poiana (Teodor 1999, 79) etc.

⁴ Pentru o descriere mai detaliată a pieselor a se vedea catalogul de la sfârșitul lucrării.

Râșnițele de mână au fost descoperite în stare fragmentară, una din ele fiind confecționată din piatră de calcar, cea de a doua – din piatră de râu. Piese similare au fost descoperite atât la monumentele din zona Saharna (fig. 150; 168/7), cât și la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 65), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 14/1, 2) etc.

Uneltele din lut sunt reprezentate de 13 fusaiole, modelate din pastă de lut degresată cu șamotă și nisip, unele (fig. 29/7-9) au fost lucrate din perete sau din mâner de vas (fig. 29/6). Piesele au fost supuse unei arderi oxidante și reducătoare, culoarea obținându-se în funcție de condițiile termice. Tipologic fusaiolele pot fi partajate în: tronconice (fig. 30/8-9; cat. nr. IV.1, 2), bitronconice (fig. 30/1-4, 6; cat. nr. IV.4, 12-15), ovale (fig. 30/5, 7; cat. nr. IV.3, 22) și cilindrice (fig. 29/6-9; cat. nr. IV.23, 26, 27). Ustensile similare au fost descoperite la Hansca (Никулицэ 1977, 92-94), Butuceni (Niculiță Teodor Zanoci 2002, 104-105, fig. 61 și 62), Stâncești (Florescu Florescu 2005, fig. 99-101), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, 541-543, fig. 62-64) etc.

3.3.2. *Podoabe și piese vestimentare*

Această categorie de descoperiri o alcătuiesc o cataramă, o aplică și două mărgelile (perle).

Catarama (fig. 29/1; cat. nr. I.6) a fost confecționată din fier și avea forma dreptunghiulară cu colțurile rotunjite. *Aplica* (fig. 29/2; cat. nr. I.7), la fel, a fost lucrată din fier și avea forma dreptunghiulară, fiind înzestrată cu orificii pe perimetru.

Mărgelile (fig. 30/10, 11; cat. nr. IV.33, 34) au fost modelate din pastă de lut cu degresanți de șamotă și nisip, fiind arse neuniform. Culoarea unui exemplar este cenușie, iar celui de al doilea – cafenie. Ambele piese au forma tronconică și sunt înzestrate cu orificii. Acest tip de podoabe este cunoscut pe larg la comunitățile traco-getice din a doua jumătate a mil. I a. Chr. (Никулицэ 1987, 100, рис. 22; Irimia, Conovici 1989, 143, fig. 30/14; Simon 1971, 126, fig. 32; Teodor 1999, 75).

3.3.3. *Ceramica*

În stratul cultural a fost sesizat un număr considerabil de fragmente de ceramică, care după modalitatea de modelare poate fi divizată în: ceramică lucrată cu mâna și ceramică confecționată la roata olarului.

Ceramica modelată cu mâna este reprezentată de diverse tipuri și forme de vase, lucrate din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arse, în majoritatea cazurilor, neuniform și incomplet. Culoarea lor variază de la cărămiziu la cafeniu. Din formele descoperite se evidențiază:

- Străchini tronconice, cu partea de sus înaltă, înclinată în interior, buza teșită în afară (fig. 38/1-3). Unele piese sunt înzestrate cu câte două toarte în forma suporturilor segmentoidale (fig. 38/3). Acest tip de străchini a fost găsit în orizontul traco-getic din sec. VII-VI/V a. Chr. de la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, табл. LXXXIV/3, LXXXV/3, 5).

- Străchini tronconice cu partea de sus verticală și buza îngroșată în exterior (fig. 38/4), sau tăiată oblic în interior (fig. 38/5). Acest tip, completamente se încadrează în sortimentul ceramic al culturii traco-getice.
- Căni de diferite forme, dintre care una cu gâtul în formă de pâlnie, buza rotunjită și trunchiul globular. Toarta supraînălțată, care nu s-a păstrat, începe în zone diametrului maxim al trunchiului și se termină pe buza vasului. Zona joncțiunii gâtului cu trunchiul este marcată de un brâu reliefat, ușor evidențiat. Piesa a fost modelată din pastă de lut în amestec cu șamotă bine pisată. Arderea a fost completă și omogenă. Culoarea cafenie deschisă. Dimensiuni: înălțimea – 8 cm, diametrul gurii – 5 cm, diametrul maxim – 4,5 cm, diametrul fundului – 4 cm (fig. 39/1).

Ceramica modelată la roata olarului descoperită în stratul cultural este reprezentată de mai multe fragmente de la amfore sau vase de uz comun. Din ele se evidențiază:

- O strachină tronconică cu partea de sus verticală, ornamentată cu un che-nar alcătuit din două linii paralele, care înconjoară vasul. În spațiul liber e încadrată o linie ondulată. Piesa a fost confecționată din pastă de lut bine prelucrată în amestec cu șamotă mărunță. Arderea a fost incompletă și neuniformă, culoarea – cenușie (fig. 39/8). Străchini similare sunt cunoscute în monumentele din sec. IV-III a. Chr., în primul rând după descoperirile de la Huși-Corni (Teodor 1981, 184, fig. 25/2, 185, fig. 26/2, 191).
- Gât de amforă (fig. 39/9). Piesa a fost confecționată din pastă de lut degresată cu nisip și particule de mică. Arderea este completă și uniformă. Culoarea cărămizie deschisă. Amfora avea buza îngroșată în exterior, sub care s-a păstrat urmele toartei.
- Picior de kantharoi modelat din pastă fină în amestec cu nisip și mică. Suprafața e acoperită cu firnis negru (fig. 39/10). Ambele piese de import se încadrează cronologic în perioada sec. IV-III a. Chr.

4. Stratigrafie și cronologie

În urma săpăturilor arheologice în cele trei casete și anexele lor au fost evidențiat mai multe complexe. Pe suprafața de 204 m² supusă cercetării au fost descoperite nouă complexe, dintre care trei construcții și șase gropi, care corespund orizontului hallstattului timpuriu.

Săpăturile arheologice de pe așezarea fortificată de la Saharna Mică au fost însoțite și de dificultăți din pricina terenului împădurit, rădăcinile copacilor provocând inexactități în stabilirea stratigrafiei monumentului. S-a putut constata că straturile, bulversate de lucrările legate de pregătirea terenului pentru sădirea arborilor,

efectuate cu tehnica anilor '50 ai sec XX, cât și rădăcinile copacilor au deranjat considerabil stratigrafia așezării. În pofida acestor circumstanțe, cercetările au permis constatarea existenței a două straturi de cultură: unul, prezentat prin complexe de suprafață și gropi, care conțin numai material din a doua jumătate sau finele Bronzului recent – perioada hallstattului timpuriu, al doilea e ceva mai complicat, în el se întâlnesc materiale sesizate, la fel în complexe precum și în strat se referă la perioada sec. VII-III/II a. Chr. Unele complexe conțin materiale care indică o perioadă concretă de funcționare. Însă majoritatea descoperirilor, la moment, nu permit o delimitare strictă între straturile din sec. VII-VI și V-III/II a. Chr. fiindcă artefactele diagnostice, cu excepția amforelor elenistice, nu reflectă o perioadă îngustă și concretă cronologică. De exemplu, se întâlnesc materiale încadrate în spectrul cronologic cuprins de la finele sec. VII a. Chr. până în sec. IV-III a. Chr. Investigațiile viitoare, să sperăm, vor pune la dispoziție date ce vor contribui la constituirea unei stratigrafii coerente.

Situl Saharna Mică a fost cercetat mai modest decât cel de la Saharna Mare. Aceasta se explică prin faptul că monumentul, actualmente acoperit cu copaci, este încadrat în masivul silvic și prin urmare spațiul ce poate fi expus explorării arheologice este limitat. Tempoul relativ lent de studiere se datorează complexității materialului din stratul cultural și construcțiilor descoperite – ultimele, în unele cazuri, fiind suprapuse, ce necesită o studiere riguroasă.

În pofida acestor dificultăți săpăturile la obiectivul arheologic au pus în evidență 34 complexe închise, dintre care 9 construcții, și 25 gropi menajere sau de alt sens. Atât în complexe, cât și în stratul de cultură a fost sesizat un material destul de semnificativ. Analiza detaliată a vestigiilor recoltate dă posibilitatea de a propune unele rectificări în viziunea, devenită tradițională, a evoluției grupurilor cultural-cronologice din regiunea Nistrului Mijlociu în mileniul I a. Chr., larg vehiculată în istoriografia contemporană.

- În construcțiile nr. 1-3 a fost descoperit material ceramic similar, în unele cazuri, până la identitate, cu cel de la așezările Sihleanu, Râmnicule, Cartal-Orlovka și altor monumente din zona Dunării de Jos a faciesului cultural Noua-Coslogeni-Tămăoani-Babadag I, care cronologic „... corespund intervalului de timp cuprins între sec. XII - sec. X a. Chr.” (Nică 2008, 121; Harțuche 1973, 24; Morintz 1978, 160-161).
- În complexele închise: gropile nr. 1-6 a fost sesizat material ceramic care după formă și decor este caracteristic perioadei de la finele sec. XII-X a. Chr. având analogii directe în sortimentul ceramic din nivelul Troia VIIb₂ datate nu mai târziu de anii 1000-950 a. Chr. (Koppenhöfer 1997, 323, Abb. 15/5, 324, Abb. 16/9, 327).
- Atât în complexe, cât și în stratul cultural au fost sesizate:

- Vase cu gâtul trompetiform (fig. 4/ 1-5) cunoscute la mai multe monumente din perioada timpurie a fierului: Cartal-Orlovka II – din stepele Bugeacului, nivelul sec. XII-XI a. Chr. (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 28/4; Nicic 2008, 272, tab. 14) Kastanas – Macedonia, datat cu sec. XII-X a. Chr. (Hänsel 1989, 375, Taf. 60/8, 71/10), Kalakača – Vojvodina – încadrat în anii 1100-1000 a. Chr. (Medovič 1988, 137, sl. 123/2, 138, sl. 124/1, 6).
- Cupe/vase de diferite tipuri ornamentate cu decor incizat în formă de unghiuri hașurate (fig. 6/ 1-10; 33/4) ce au analogii în așezările de la Kastanas (Hänsel 1989, Taf. 60/8) și Sihleanu din perioada pre-Babadag (Morintz 1978, 161, fig. 90/1) etc.
- Străchini tronconice și buza ușor răsfrântă în interior (fig. 34/4, 7) larg răspândite în hallstattul timpuriu și descoperite la Cartal-Orlovka II (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 77), Kastanas (Hänsel 1989, Taf. 83/1, 3), Babadag I, sec. XI a. Chr. (Jugănar 2005, 75, 114, fig. 20/9) etc.
- Căni cu toarta supraînălțată cu creastă des întâlnite în faza de tranziție de la Bronzul recent la epoca fierului (fig. 10/5).

Toate aceste materiale, precum și multe altele, demonstrează destul de convingător că inițial promontoriul Saharna Mică a fost populat la finele sec. XII - începutul sec. XI a. Chr. Așezarea, suprafața căreia actualmente e încă dificil de conturat, a funcționat până la finele sec. X a. Chr, când promontoriul este abandonat iar populația, probabil, s-a transferat în alt loc. Un argument serios, în susținerea aserțiunii că situl a fost părăsit la începutul sec. X a. Chr., îl constituie faptul că până în prezent, pe promontoriul Saharna Mică nu a fost sesizată ceramică cu decor ștanțat, care în abundență este descoperită în așezările din regiunea Nistrului Mijlociu (Niculiță, Nicic 2007, 225-248; Niculiță, Zanoci 1999, 135-142; Niculiță, Nicic 2008, 205-232), începând cu sec. X a. Chr. (Дараран, Камыба 2008, 46, пуч. 1).

Către sec. VIII a. Chr., sau poate în a doua jumătate a acestui secol promontoriul este din nou populat. Vremea când a fost construit al doilea sit, din lipsa de materiale diagnostice care la sigur ar indica începutul unei noi populări a promontoriului, cu certitudine la moment nu poate și stabilită.

Materialul din complexe închise și din stratul cultural, în linii majore se încadrează în perioada de la mijlocul sec. VIII a. Chr. și sfârșitul sec. III a. Chr.

Date interesante și concrete în studierea evoluției sitului din această vreme au oferit cercetările stratigrafice ale sistemului defensiv. Vestigiile descoperite în construcția valului și în embletonul șanțului adiacent sunt semnificative. Cert este că la poalele valului, în partea de sud, dinspre incintă au fost descoperite fragmente de amfore grecești, ceea ce ar înclina spre datarea lui cu sec. IV-III a. Chr., cum s-a stabilit deja tradițional în istoriografia postbelică. Însă după cum s-a relatat, atât în partea de sus a valului, cât și deasupra stratului de sol din șanț, prăvălit în urma ruinării „zidului” cetății, au fost descoperite urme de construcții, materialele

din care pot fi datate nu mai târziu de finele sec. IV a. Chr., poate începutul sec. III a. Chr. Prezența construcțiilor cu material din sec. V-IV/III a. Chr. deasupra valului, care de fapt prezintă ruinele „zidului” și pe embletonul șanțului adiacent mărturisesc fără tăgadă că situl a fost fortificat undeva la finele sec. VIII - începutul sec. VII a. Chr., urmând să funcționeze până în sec. V a. Chr. sau a doua jumătate a acestui secol, după ce fortificația a fost demolată, lărgind în așa mod, spațiul de locuire. Aceasta clar o demonstrează ridicarea edificiilor locative, gospodărești și cu caracter de cult pe ruinele valului și în cavitatea șanțului, neavând spațiu liber în altă parte. Nu este exclus că în sec. IV-III a. Chr. situl era apărat de două bastioane amplasate spre nord, de șanțul cetății: unul mare ridicat pe centrul promontoriului, al doilea, în partea de nord-est (fig. 1). Ultimul a fost cercetat de G.D. Smirnov la începutul anilor '50 ai sec. XX, însă materialul recoltat ca și documentația de șantier au rămas inedite. S-au păstrat doar câteva planuri și fotografii ale autorului săpăturii. Deși în literatura de specialitate se vehiculează ideea că bastionul de nord-est a funcționat în sec. IV-III a. Chr.

Descoperirea unui sit hallstattian fortificat nu reprezintă în istoriografie o noutate. După cum se știe la marginea răsăriteană a Subcarpaților Vrancei, pe platoul unei terase înalte din preajma satului Căndești a fost descoperită o așezare fortificată din HaA₂, în care viața a dăinuit până în sec. V a. Chr. (Florescu, Florescu 1983, 75-79; László 1994, 106).

Aproape în aceeași vreme funcționează și majoritatea cetăților din regiunea de silvostepă din partea dreaptă și stângă a Niprului. Așezarea fortificată de la Bel'sk este constituită către sec. VII a. Chr. (Шрамко 1987, 30). Incinta de la Motronin a fost edificată și a funcționat începând cu sec. VII a. Chr. (Бессонова, Скорый 2001, 125). Cetatea de la Trahtemir funcționează în perioada din VIII/VII-VI a. Chr. (Фіалко, Болтрик 2003, 67). În perioada HaB₂-HaC din plin activează așezarea fortificată Novosel'sk II de pe malul stâng al Dunării de Jos (Брюяко, Ярошевич 2001, 74). Astfel situl fortificat Saharna Mică se încadrează cronologic în suita de cetăți hallstattiene din sec. VIII/VII-V a. Chr.

Analiza stratigrafică a materialelor recoltate prin săpăturile din incintă și a sistemului defensiv oferă posibilitatea de a emite preliminar unele concluzii:

- În prima etapă de locuire, finele sec. XII a. Chr. - sec. XI a. Chr., pe promontoriul din punctul Saharna Mică s-a stabilit o comunitate nord-tracică, edificând o așezare, probabil nefortificată. Această perioadă este certificată prin sortimentul ceramic printre care predomină diverse categorii și tipuri de vase ornamentate cu decor în relief – brăie simple sau alveolare, suporturi segmentoidale aplatizate, proeminențe conice sau cilindrice –, sau prin incizare în diverse combinații – linii paralele, chenare din linii paralele și ondulate, fascicule din linii paralele depuse sub unghi, ori în formă de triunghiuri hașurate etc.

- În această perioadă se constituie definitiv motivele și metodele de redare a decorului incizat, apărut în masivul Noua-Coslogeni, prelungind să se modifice în faciesul Tămăoani-Babadag-Saharna Mică (Niciu 2008, 121). Anume acest tip de decor va deveni caracteristic culturii Cozia-Saharna în care va domina împreună cu cel redat prin ștanțare și în relief (Niculiță, Niciu 2007, 225-248; idem 2008, 205-234; Niculiță, Zanoci 1999, 135-142).
- A doua etapă de populare a promontoriului începe în sec. VIII a. Chr., viața evoluând aici până la finele sec. III a. Chr. Apogeul de dezvoltare corespunde perioadei cuprinse între sec. VII-III a. Chr., când comunitatea întemeietoare a incintei a transformat punctul de pe promontoriu într-o fortificație strategic favorabilă căilor de acces de pe ambele maluri ale fluviului Nistru. În această vreme, în edificarea sistemului defensiv și arhitectonic – construirea locuințelor și spațiilor gospodărești –, în sortimentul ceramic și în alte aspecte ale culturii materiale se utilizează aceleași modalități, categorii, tipuri de vase și de decor ca la majoritatea siturilor cunoscute în spațiul balcano-carpato-pontic, după descoperirile de la Babadag, Beidaud, Cartal-Orlovka II, Novosel'skoe etc. din prima și din a doua jumătate a mileniului I a. Chr.

SAHARNA „DEALUL MĂNĂSTIRII”

1. Cercetările arheologice

Așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii” (fig. 68; foto 1) este amplasată pe promontoriul ce domină microzona din estul satului Saharna. În extremitatea de sud-est a acestui promontoriu¹, încă la finele anilor '40 ai sec. XX a fost sesizată o așezare din perioada timpurie a epocii fierului (Смирнов 1949, 94). Ca urmare a cercetărilor arheologice s-a stabilit că partea de nord-est a acestei așezări este suprapusă de cetatea Saharna Mare, edificată mai târziu de comunitățile traco-ge-tice. Partea așezării civile, aflată la sud de sistemul defensiv al cetății, se întinde pe o suprafață de aproximativ 110×200 m și este ocupată actualmente de terenurile agricole ale mănăstirii. Din aceste considerente investigațiile arheologice au fost posibile numai pe o fâșie îngustă, plasată între elementele defensive ale fortificației Saharna Mare și terenurile amintite. Anume în acest loc, cu scopul de a cerceta caracterul stratului cultural al așezării și pentru a determina stratigrafia ei, în anii 2005-2007 au fost trasate trei secțiuni, care în ansamblu însumează o suprafață de 140 m².

Secțiunea 1/2005, în formă de tranșee, cu dimensiunile de 30×2 m (fig. 68; pl. 3/1), a fost trasată în partea de sud-est a promontoriului, fiind orientată perpendicular secțiunii nr. 8 prin care s-a cercetat bastionul de sud-est al așezării Saharna Mare.

Secțiunea 2/2006 avea forma dreptunghiulară, cu dimensiunile de 10×4 m (fig. 68; pl. 3/2), și a fost localizată în partea de est a așezării Saharna „Dealul Mănăstirii”, la distanța de 3 m sud-vest de la limita exterioară a șanțului adiacent al cetății Saharna Mare și la circa 16 m nord-est față de bastionul de sud-est.

Secțiunea 3/2007, de formă patrulateră cu dimensiunile 10×6 m (fig. 68; pl. 3/3), a fost amplasată la nord-est de secțiunea 2, în imediata ei apropiere, prezentând de fapt o prelungire a acesteia.

2. Complexe

Ca urmare a investigațiilor arheologice, efectuate prin intermediul celor trei secțiuni, au fost scoase în evidență 13 gropi menajere și un șanț.

¹ Numit de localnici „Dealul Mănăstirii” din cauză că aici se află gospodăria mănăstirii Sf. Treime.

Groapa nr. 1 (1/ 1/ 2005) a fost sesizată în secțiunea 1, la adâncimea de 0,7 m. Ea are formă de clopot (fig. 40/ 1), la fund fiind înzestrată cu o cavitate cilindrică diametrul căreia era aproape egal cu diametrul gurii gropii ce nu depășea 1,1 m, diametrul maxim fiind de 2 m, diametrul fundului de 1,3 m și adâncimea de 1,5 m. Emplectonul ei consta din câteva straturi: la fund a fost sesizat un strat cu grosimea de circa 40-50 cm, alcătuit din sol castaniu în amestec cu argilă; suprapus de o lentilă compusă din sol în amestec cu lut ars, grosimea căruia variază de la 8 la 20 cm; urmează apoi un strat cu grosimea de circa 20 cm din cenușă amestecată cu pietre; după care se evidențiază o lentilă compusă din argilă cu o grosime ce ajungea până la 20 cm; stratul superior prezintă cenușă în amestec de pietre. Din groapă au fost recuperate o ștanță pentru ornamentarea ceramicii (fig. 40/ 2; nr. cat. II.1), o fusaioală (fig. 40/ 3; nr. cat. IV.2) și 184 fragmente de ceramică, care după calitatea preparării pastei de lut pot fi împărțite în două grupe: ceramică rudimentară și ceramică fină.

În grupa ceramicii rudimentare pot fi deosebite două subgrupe: vase cu o ardere oxidantă, culoarea căroră variază de la cărămiziu închis la cărămiziu deschis (uneori chiar cu pete cenușii), cu suprafața prost netezită; și recipiente cu arderea reducătoare de culoare neagră sau gri-cenușie. Unele fragmente au suprafața lustruită, altele, din cauza ingredientelor de nisip granulat, suprafața deși netedă este poroasă. Vasele acestei grupe au corpul globular, gâtul neprofilat și buza înclinată în afară (fig. 40/ 4, 5, 7, 8). Diametrul gurii vaselor de regulă nu depășește 25 cm. Se întâlnesc vase cu buza îngroșată în afară (fig. 40/ 6) sau cu marginea verticală slab înclinată în interior (fig. 40/ 10, 13). În calitate de ornament au fost utilizate șiruri de alveole pe marginea buzei (fig. 40/ 5) și brâie alveolare, amplasate în zona umerilor (fig. 40/ 4, 12). Din cadrul decorului în relief redat prin brâu, se evidențiază cele în formă de semicerc cu capetele ridicate în sus, spre buză (fig. 40/ 10). Fundul vaselor este slab profilat (fig. 40/ 15).

Ceramica fină, în cele mai frecvente cazuri, este prezentată prin vase arse reducător, culoarea lor variind de la negru la cenușiu cu pete deschise cu suprafața lustruită. Din ele se evidențiază fragmente de cupe cu profilul S-oidal și umerii bine profilați (fig. 41/ 1-4); străchini tronconice cu buza neprofilată (fig. 41/ 11) sau arcuită în interior (fig. 41/ 8, 13); fragmente de la vase-chiupuri de diferite dimensiuni (fig. 41/ 15-18) cu fundul plat neprofilat (fig. 41/ 20). Decorul incizat prezintă motive simple de benzi din linii dispuse sub unghi pe marginea străchinilor (fig. 41/ 8, 13) sau benzi de linii orizontale, care delimitează gâtul cupelor în zona umerilor (fig. 41/ 7), combinate cu linii scurte oblice grupate sub unghi (fig. 41/ 2, 4, 9). Prin tehnica inciziei este redat motivul de zigzag (fig. 41/ 8) și benzi de linii semicirculare în formă de ghirlandă (fig. 41/ 14). Ceramica decorată prin imprimare este prezentată prin fragmente caracteristice mai mult vaselor bitronconice sau globulare. Decorul prezintă benzi în formă de zigzag, marcate cu cerculețe (fig. 41/ 15, 16), linii-tangente cu cerculețe, combinate cu benzi de linii paralele sau benzi hașurate (fig. 41/ 17,

18), precum și ornament compus din benzi paralele depuse orizontal de la care pleacă în jos linii oblice (fig. 41/10).

Materialul ceramic descoperit în groapă, îndeosebi cel din grupa ceramicii fine cu decor incizat și imprimat, dispune de largi analogii în sortimentul ceramic al culturii Cozia-Saharna. Motivele incizate redată pe fragmentele de ceramică atestate în groapă au similitudini în formele ceramice descoperite în siturile de la Saharna Mare (Кашуба 2000, рис. LXXII/8), Stohnaia I (Кашуба 2000, рис. XLV/16), Climăuți de Jos (Кашуба 2000, рис. LXVII/6), Solonceni (Кашуба 2000, рис. LXXIX/4, LXXXIV/6). Străchini similare, cu ornament incizat, sunt cunoscute la Saharna Mică (Кашуба 2000, рис. LXXVI/2), Saharna-Țiglău (Кашуба 2000, рис. LXXVII/8-9), Pocreaca (Iconomu 1996, 47, fig. 14/5) și în cultura Černyj Les (Крушельницька 1998, рис. 67/1). Ornamentul imprimat, redat pe fragmentele ceramice descoperite în groapă, este similar cu cel de pe vasele de la Saharna Mare (Кашуба 2000, рис. LXXI/3), Pocreaca (Iconomu 1996, fig. 4/3), iar decorul de tangente cu cerculețe imprimate (fig. 41/15-17) este larg cunoscut pe întreaga arie de răspândire a culturii Cozia-Saharna (Кашуба 2000, рис. XLV/3, 10; LXXI/4-5, 9, 13; XCII/3; XCIII/18; CVII/9).

Groapa nr. 2 (2/1/2005) a fost atestată în secțiunea 1, la adâncimea de 0,97-1,00 m (fig. 42/1; foto 10). Ea are forma de clopot, cu diametrul gurii de 1,38 m, al fundului de 1,96 m și adâncimea de 0,68 m. În umplutura gropii, care consta din sol de culoare cenușie, au fost descoperite două vase aproape întregi (fig. 42/2, 3), circa 31 de fragmente de ceramică, 113 de fragmente de oase și 75 de pietre de dimensiuni mici. Este important de menționat că majoritatea, deși nu covârșitoare, a materialului osteologic și a pietrelor provin din interiorul unui vas-chiup de dimensiuni mari depus cu gura în sus în centrul gropii (fig. 42/1, 2; foto 10). Vasul a fost modelat din pastă de lut semifină cu ingrediente de șamotă. Arderea s-a produs cu reducerea oxigenului și a fost incompletă. Are o culoare neagră-cenușie cu pete cărămizii. Suprafața este bine lustruită, având un luciu metalic. Vasul are trunchiul globular, gâtul conic profilat și fundul evidențiat. S-a păstrat până la o înălțime de 45 cm, o parte din gât a fost deteriorată, probabil, încă până la depunerea în groapă. Tot atunci, se pare, a fost perforat și fundul. Vasul avea următoarele dimensiuni: diametrul gâtului – 21 cm, diametrul trunchiului – 58,5 cm, diametrul fundului – 12,5 cm, grosimea pereților – 0,8 cm. Pe umerii vasului sunt simetric amplasate câte două proeminențe duble. Două dintre ele erau combinate în mijloc cu o toartă mică plată, de la care s-au păstrat doar bazele. În zona joncțiunii gâtului cu umerii, este redat un decor imprimat compus din benzi din linii în formă de zigzag, vârfurile căruia sunt marcate prin cerculețe imprimate, aranjate în două niveluri delimitate din partea inferioară cu benzi din linii orizontale imprimate, întrerupte de proeminențele conice. Mai jos de toarte, pe corpul vasului sunt imprimate benzi scurte în formă de zigzag cu cerculețe amintind litera latină „W”. Este important

de remarcat, că în decursul săpăturilor din anul 1947, în stratul de cultură în zona din apropierea „măsuțelor pentru ornamentat ceramica”, a fost descoperit un chiup etajat cu gâtul la fel deteriorat, ornamentat cu un bogat decor imprimat și incizat (Arnăut, Bercu, Matveev 2004, fig. 2/ 1-4).

Al doilea vas prezintă o strachină tronconică cu buza arcuită în interior și fundul profilat (fig. 42/ 3). Aceasta avea diametrul gurii de 24 cm, diametrul fundului de 13 cm și înălțimea de 10,5 cm. Partea de sus a strachinii a fost ornamentată cu un decor ștanțat în formă de linii.

Restul fragmentelor ceramice, descoperite în groapă, provin de la vase de diferite forme, dintre care interes prezintă vasele cu gâtul profilat arcuit în exterior (fig. 43/ 8, 10), fragmentele de vase cu decor în relief, în formă de brâie crestate (fig. 43/ 12) sau alveolare (fig. 43/ 14). Este atestată o serie de fragmente ceramice modelate din pastă de lut fină, cu suprafața lustruită de culoare neagră sau cenușie în exterior și cărămizie, mai rar neagră-cenușie în interior. Fragmentele provin de la vase de dimensiuni mijlocii cu gâtul arcuit în afară (fig. 43/ 10). Unele fragmente sunt ornamentate cu linii orizontale, cu spațiul dintre ele hașurat (fig. 43/ 2) sau ornamentate cu benzi din linii paralele în formă de zigzag cu cerculețe (fig. 43/ 13) redată prin incizie sau imprimate (fig. 43/ 4). Din cadrul acestei grupe fac parte fragmente de la cupe și cești cu buza arcuită în exterior, decorate pe gât cu benzi din linii orizontale și șiruri de puncte incizate (fig. 43/ 1) ori figuri în formă de romb cu interiorul hașurat, încadrate în șiruri de benzi orizontale (fig. 43/ 3). De remarcat un fragment de toartă, cu secțiunea plată și buton discoidal (fig. 43/ 5). Butonul este ornamentat pe margine cu mici creștături incizate, pe partea exterioară a torții este redat un decor incizat, compus de două triunghiuri hașurate dispuse în forma literei „X” umplut cu pastă albă. În această grupă se mai întâlnesc fragmente de străchini cu buza orizontală îngroșată în interior, decorată cu linii oblice (fig. 43/ 6). Un interes deosebit prezintă un vas tronconic, cu fundul ușor profilat, ce avea diametrul gurii de 10,4, diametrul fundului de 4,6 cm și înălțimea de 4,4 cm (fig. 43/ 11).

Formele și decorul vaselor recuperate în groapă permit atribuirea acestora culturii Cozia-Saharna. Vase-chiupuri similare după formă cu cel descoperit pe fundul gropii, sunt frecvent atestate la monumentele acestei culturi (Степи 1989, таб. 6/ 2-4; Камуба 2000, рис. LXXXII/ 2, 5-6), iar analogiile decorului imprimat și incizat, reprezentat pe ceramica din groapă, confirmă pe deplin această supoziție (Hänsel 1976, Taf. 51/ 2, 54/ 5; László 1972, fig. 7/ 1; Ionomu 1996, fig. 11/ 2; 1997, fig. 4/ 1, 5/ 5; Гольцева, Камуба 1995, таб. XX/ 2, XXVI/ 2; Камуба 2000, рис. LXXXII/ 1, LX/ 8, CXI/ 4).

Groapa nr. 3 (3/ 1/ 2005) a fost atestată în secțiunea 1, la adâncimea de 1,14 m (fig. 44/ 1). Ea a avut formă cilindrică cu diametrul de 1,3 m și adâncimea de 0,30 m. În umplutura gropii, care consta din sol de culoare castanie în amestec cu argilă, au fost descoperite 20 de fragmente de ceramică de factură fină. Culoarea lor varia de la

cărămiziu la cenușiu, unele fragmente aveau în exterior culoarea neagră, iar în interior – cărămizie. Din ele se evidențiază fragmente de vase cu gâtul scurt puțin arcuit și buza răsfrântă în afară (fig. 44/5, 6); pereți de vase cu decor incizat (fig. 44/7) și imprimat (fig. 44/8), precum și un fragment de la toartă de vas (fig. 44/9).

Groapa nr. 4 (4/1/2005) a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de 1,06 m (fig. 44/2). Ea a fost cercetată doar parțial, o jumătate a ei rămânând în afara secțiunii. Probabil că groapa a avut forma cilindrică, cu diametrul de 1,38 m și adâncimea de 0,50 m, prevăzută în partea superioară cu un prag mic. În emplectonul gropii, ce consta din sol castaniu în amestec cu argilă, au fost atestate 14 fragmente de ceramică, din care se evidențiază un fragment de vas cu gâtul profilat și buza puternic răsfrântă în afară (fig. 44/10) și un fragment de fund de vas (fig. 44/11).

Groapa nr. 5 (5/1/2005) a fost atestată în secțiunea 1, la adâncimea de 1,06 m (fig. 44/3). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,5 m, al fundului de 1,7 m și adâncimea de 1,0 m. În partea de sud groapa a fost prevăzută cu un prag, lățimea căruia atinge 30 cm. Umplutura gropii era compusă din sol castaniu. La nivelul pragului se evidențiază o depunere de argilă, grosimea căreia variază între 8-15 cm. În emplectonul gropii au fost atestate cinci fragmente de ceramică, din care un fragment de gât de la un vas de uz comun, cu buza îngroșată și răsfrântă în exterior, decorată cu caneluri oblice (fig. 44/12), fragmente de cupe cu marginea răsfrântă în afară (fig. 44/13) și fragmente de vase ornamentate cu cerculețe cu tangente imprimate, încadrate în benzi de linii orizontale (fig. 44/15). Astfel de ceramică după particularitățile sale se încadrează în cultura Cozia-Saharna din sec. X/IX-VIII a. Chr.

Groapa nr. 6 (6/1/2005) a fost sesizată în secțiunea 1, la adâncimea de 1,29 m (fig. 44/4). Ea are forma cilindrică, cu diametrul de 1,4 m și adâncimea de 0,6 m. Din umplutura gropii, care consta din sol castaniu în amestec cu argilă, au fost recuperate 12 fragmente de ceramică, modelate din pastă de lut grosieră. Culoarea recipientelor e cărămizie deschisă, pe unele fiind observate pete de culoare închisă. Din cadrul ceramicii descoperite se evidențiază un fragment de vas cu gâtul înalt, cu buza arcuită în afară (fig. 44/17) și fragmente de pereți de vase cu decor în relief (fig. 44/16, 18) în formă de brâu cu creștături ca și la exemplarele din construcția nr. 1 de la Saharna Mică (fig. 5/4), Kastanas (Hänsel 1976, Taf. 44/3, 4) etc., sau alveole, similare celor de la Troia VIIb₂ (Koppenhöfer 1997, Abb. 24/4, 13), Kalakača (Medović 1988, sl. 66/7), datate toate în perioada timpurie a epocii fierului.

Groapa nr. 7 (7/2/2006) a fost atestată în secțiunea 2, la adâncimea de 0,8 m (fig. 45/1). Ea fost săpată în formă de clopot, având diametrul gurii de 1,28 m, diametrul fundului de 1,6 m și adâncimea de 0,8 m. Umplutura gropii prezintă cerno-

ziom în amestec cu argilă, în care au fost sesizate circa 36 bucăți de pietre cu dimensiunile de 15×10×5 cm. În groapă a fost atestată o fusaiole (fig. 45/4; nr. cat. IV.3) și 16 fragmente de pereți de vase. Din cadrul acestor se remarcă doar un fragment de strachină cu marginea profilată decorată pe buză cu linii incizate oblice (fig. 45/5), ornament caracteristic sortimentului ceramic al culturii Cozia-Saharna.

Groapa nr. 8 (9/2/2006) a fost descoperită în secțiunea 1, la adâncimea de 1,06 m (fig. 45/2). Ea are forma de clopot cu diametrul gurii de 1,5 m și al fundului de 1,9 m, adâncimea fiind de 0,52 m. În partea de sud, la adâncimea de 0,33 m groapa a fost prevăzută cu un prag. Umplutura gropii consta din cernoziom argilos. Din embletonul gropii provin 17 fragmente de ceramică, 19 pietre, două bucăți de lut ars și circa 19 oase necalcinate.

Ceramica descoperită în groapă, după calitate și modul confecționării, se împarte în două grupe: grosieră și fină.

Din cadrul ceramicii rudimentare se remarcă un fragment de perete de vas cu brâu alveolar (fig. 45/6), confecționat din pastă de lut prost măcinată cu ingrediente de șamotă mărunțită. Arderea este oxidantă, incompletă și neuniformă. În interior culoarea este roșu-cărămizie, iar în exterior cărămizie cu pete cenușii. Din cadrul ceramicii fine se evidențiază un fragment de strachină (fig. 45/7), confecționată din pastă de lut bine prelucrată. În calitate de ingrediente s-au utilizat nisipul, arderea fiind reducătoare și incompletă. Culoarea este neagră cu pete cenușii sau cărămizii. Suprafața vasului a fost bine lustruită. Buza vasului este profilată în exterior, prezentând o platformă orizontală, ornamentată cu decor imprimat în formă de linii oblice dispuse sub unghi, joncțiunea lor fiind marcată printr-un cerculeț imprimat. Pe partea exterioară a vasului sunt executate prin imprimare o bandă de linii orizontale paralele sub care este dispus un decor în formă de zigzag cu cercuri la vârfuri.

Groapa nr. 9 (11/3/2007) a fost atestată în secțiunea 3, la adâncimea de 0,75 m (fig. 45/3). Ea are formă de clopot cu diametrul gurii de 0,95 m, diametrul fundului de 2 m și adâncimea de 0,88 m. Groapa era umplută cu cernoziom amestecat cu lut, pe fund fiind sesizate fragmente de pietre cu dimensiunile medii de 30×20×10 cm, bucăți de vatră portativă, precum și fragmente de la vase de provizii, toate cu urme de ardere secundară.

Din groapă provin 92 fragmente de ceramică, circa 110 de bucăți de lut ars, șase fragmente de oase necalcinate și 51 de pietre de diferite dimensiuni. Materialul ceramic poate fi separat în câteva grupe:

Prima grupă o formează vasele modelate din pastă de lut grosieră, cu ingrediente din cioburi pisate sau pietre mărunte. Arderea este oxidantă, incompletă și neuniformă. Culoarea – cărămizie deschisă sau roșu-cărămizie cu pete cenușii. Suprafața este netedă, cu evidente urme de ardere secundară, unele fragmente de

vase sunt vitrificate. Din ele se evidențiază oale de dimensiuni mari cu corpul globular, gâtul scund și marginea ușor aplecată în exterior. Diametrul gurii variază între 28-32 cm. Umărul vaselor este ornamentat cu brăie alveolare sau proeminențe aplatizate (fig. 45/12; 46/1). Se întâlnesc și oale neprofilate de dimensiuni mici, cu pereții rotunjiți, ornamentate pe umeri cu brâu alveolar (fig. 45/10).

A doua grupă este reprezentată de recipientele ceramice confecționate din pastă de lut semifină, bine măcinată, cu ingrediente de cioburi mărunț pisate. Arderea este oxidantă și neuniformă. Vasele au culoarea cărămizie cu pete cenușii în partea exterioară și neagră-cenușie în interior. Suprafața vaselor este bine lustruită. Din ele se evidențiază un recipient de dimensiuni mari, cu trunchiul bombat, umărul rotunjit și gâtul cilindric. Diametrul gurii era de 38 cm (fig. 46/3). Interes prezintă și fragmentele unui chiup, decorat pe linia diametrului maxim cu benzi din linii imprimate oblic (fig. 47/6). Se remarcă și un fragment de vas ornamentat cu o linie imprimată orizontală sub care se lasă benzi similare oblice (fig. 47/5), având în calitate de analogii vasele cu decor similar de la Solonceni-Hlinaia (Камыба 2000, рис. LXXXIV/5).

A treia grupă de ceramică o alcătuiesc ceștile cu toartă supraînălțată, confecționate din pastă de lut fină cu adaos de nisip mărunț. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea este cărămizie deschisă, cu mici pete cenușii. Suprafața – lustruită. Vasele au corpul S-oidal cu marginea arcuită în exterior. Pe linia diametrului maxim a trunchiului este realizat un decor ce constă din benzi de linii oblice incizate, dispuse sub unghi combinat cu cerculețe imprimate, încadrat între două linii paralele imprimate și benzi de zigzaguri incizate combinate cu cerculețe imprimate (fig. 47/4). Cupe cu decor similar sunt bine cunoscute în mediul culturii Cozia-Saharna la Mateuți (Камыба 2000, рис. XLIV/5) și Stohnaia (Камыба 2000, рис. XLV/15).

Din aglomerația de bucăți de lut ars de pe fundul gropii provin o serie de fragmente de la recipiente modelate din pastă de lut prost prelucrată, cu impurități de pleava, ierburi sau pietricele mari. Arderea este oxidantă, fiind realizată în condiții cu temperaturi scăzute. Drept rezultat recipientele fiind fărâncioase. Culoarea este cărămizie deschisă, suprafața fiind prost netezită și poroasă. Din cadrul acestora se evidențiază un fragment de pithos (fig. 47/2), cu grosimea peretelui de 3 cm și cu marginea rotunjită, decorată cu creștături late. De asemenea, se evidențiază un capac de la cuptor cu diametrul de 18 cm, ce avea formă de con aplatizat, pe vârful căruia încă în pasta umedă a lutului au fost executate 4 impresiuni cu ajutorul degetelor, ce reprezintă un fel de apucătoare (fig. 47/3). La fel, remarcăm și un fragment de vatră portativă cu toartă plată, ce avea grosimea de 3,5 cm și lățimea de 11 cm (fig. 47/7).

Pe baza analogiilor decorului, materialul descoperit în groapă poate fi atribuit descoperirilor caracteristice monumentelor de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 10 (10/3/2007) a fost sesizată în secțiunea 3, la adâncimea de 0,95 m (fig. 48/1). Ea are o formă tronconică, cu diametrul gurii de 1,16 m, diametrul fundului – 1,40 m, și adâncimea de 0,64 m. Emplectonul consta din cernoziom în amestec cu cenușă. În groapă au fost descoperite circa 63 de fragmente ceramice, 48 de pietre și 36 de oase calcinate. Materialul ceramic descoperit în groapă prezintă mai multe grupe ceramice:

Prima grupă o constituie vasele modelate dintr-o pastă de lut prost măcinată cu ingrediente granulate de cioburi pisate și pietricele. Arderea este oxidantă, incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu închis la brun-cenușiu. Vasele acestei grupe au, de regulă, corpul globular și buza arcuită în exterior (fig. 48/11), iar fundul – plat și ușor profilat (fig. 48/13). În cele mai frecvente cazuri ele sunt ornamentate cu brâie alveolare (fig. 48/10).

A doua grupă o prezintă vasele confecționate din pastă de lut bine preparată, având în calitate de ingrediente cioburi mărunte sau nisip. Conform arderii ele pot fi împărțite: cu arderea oxidantă de culoare cărămizie cu pete cenușii și cu arderea reducătoare de culoare neagră-cenușie. În toate cazurile vasele au suprafața lustruită. Din cadrul acestei grupe se evidențiază fragmente de străchini tronconice cu marginea teșită, profilată în interior, pe care în unele cazuri sunt prezente mici proeminențe aplatizate amplasate în exterior (fig. 48/2). Partea exterioară e ornamentată cu benzi paralele, compuse din linii orizontale imprimate (fig. 48/4). Marginea buzei este decorată prin imprimare cu benzi de linii oblice și cerculețe. Din această grupă se evidențiază fragmentele de la vase în formă de chiup, cu toate mici, în formă de urechiușă (fig. 48/12). Decorul este reprezentat prin benzi imprimate orizontale sau în formă de zigzag cu cerculețe pe vârf (fig. 48/3, 8), precum și prin diverse motive incizate (fig. 48/9).

A treia grupă de ceramică este confecționată din pastă fină, de calitate superioară, compusă din lut cu impurități de nisip mărunț. Arderea este oxidantă, aproape uniformă și completă, fragmentele vaselor având culoarea cărămizie deschisă sau închisă. Suprafața este netedă, acoperită cu un slip lucios metalic. În cadrul acestei grupe pot fi evidențiate fragmente de la cești cu toartă supraînălțată și cu buton tronconic, ornamentat pe partea exterioară cu incizii în formă de zigzag, încadrate în benzi de linii imprimate (fig. 48/6). Ceramica din emplectonul gropii completamente se încadrează în sortimentul ceramic al culturii Cozia-Saharna.

Groapa nr. 11 (13/3/2007) a fost descoperită în secțiunea 3, la adâncimea de 0,77 m (fig. 49/1). Ea are formă de clopot cu diametrul gurii de 1,2 m, diametrul fundului de 1,9 m și adâncimea de 0,56 m. În umplutura gropii, care consta din cernoziom amestecat cu lut, au fost descoperiți: doi astragali (fig. 49/4-5; nr. cat. II.3, 4), un fragment de cute (fig. 49/6; nr. cat. III.5), 40 fragmente de ceramică, 50 de oase calcinate și 79 de pietre de diferite dimensiuni.

Ceramica din emplectonul gropii se împarte în două grupe. Prima grupă o constituie vasele confecționate din pastă de lut grosieră, având în calitate de adaos cioburi pisate. Unele vase au fost arse în mediu oxidant, căpătând o culoare cărămizie cu pete cenușii, altele – arse reducător, având culoarea neagră cenușie în exterior și cărămiziu-cenușie în interior. Suprafața este lustruită. Vasele au marginea ușor arcuită în exterior (fig. 49/8), trunchiul globular, ornament cu brâu alveolar (fig. 49/10) și fundul neprofilat (fig. 49/11).

Cea de-a doua grupă este reprezentată de fragmente de la recipiente modelate dintr-o pastă de lut fină, bine prelucrată, cu ingrediente de nisip sau cioburi bine mărunțite. Arderea este reducătoare, vasele având o culoare cenușie cu pete negre și o suprafață lustruită. Se evidențiază un fragment de strachină cu buza profilată în interior, decorată cu benzi imprimate orizontal și benzi oblice pe buză (fig. 49/7) și un fragment de oală decorată cu benzi incizate în formă de zigzag aranjate în șiruri suprapuse (fig. 49/9).

Groapa nr. 12 (14/3/2007) a fost atestată în secțiunea 3, la adâncimea de 80 cm (fig. 49/2). Ea are formă oval-alungită în plan cu dimensiunile de 2,0×1,36 m. Pereții gropii în partea de nord sunt verticali, iar în cea de sud – oblici, lărgindu-se spre fund. Fundul a fost săpat în pantă, astfel adâncimea în partea de nord este de 0,48 m, iar în cea de sud de 0,9 m. Din umplutura gropii, compusă din cernoziom în amestec cu argilă, au fost recuperate 15 fragmente de ceramică, cinci oase necalcinate și 27 de pietre de dimensiuni neînsemnate. Materialul ceramic atestat în groapă poate fi separat în două grupe. Prima grupă o constituie ceramica rudimentară, confecționată din pastă de lut prost prelucrată cu ingrediente de cioburi pisate. Arderea este oxidantă, culoarea variind de la maroniu la cărămiziu deschis. Suprafața vaselor poartă urme de netezire cu un smoc de iarbă. Dintre acestea se evidențiază un fragment de buză de vas cu marginea evazată (fig. 49/13).

A doua grupă este prezentată de fragmente de vase modelate din pastă de lut bine prelucrată, având în calitate de adaos nisip. Arderea este reducătoare, incompletă și neuniformă. Culoarea vaselor variază de la cenușiu deschis la cenușiu închis. Suprafața, de regulă, este bine lustruită. Din această grupă se evidențiază un fragment de perete de vas cu proeminențe ornamentate cu decor incizat (fig. 49/12).

Groapa nr. 13 (15/3/2007) a fost atestată în secțiunea 3, la adâncimea de 0,85 m (fig. 49/3). Ea are formă tronconică cu diametrul gurii de 1,16 m, diametrul fundului de 1,24 m și adâncimea de 0,84 m. Umplutura gropii prezenta cernoziom în amestec cu sol argilos. Din emplecton au fost recuperate 8 fragmente de ceramică, 15 pietre de diferite dimensiuni și trei oase necalcinate. Ceramica descoperită se împarte în două grupe.

Prima – o reprezintă vasele modelate dintr-o pastă de lut grosieră cu ingrediente de nisip granulat. Arderea este reducătoare și incompletă, vasele având o culoare

neagră sau cenușie cu pete cărămizii. Suprafața este acoperită cu un luciu metalic. Din cadrul acestei grupe se evidențiază un fragment de gât de vas cu marginea răsfrântă în afară, ornamentat pe umeri cu brâu alveolar (fig. 49/15).

A doua grupă o alcătuiesc fragmentele de la cești sau cupe (fig. 49/14), modelate din pastă de lut fină cu ingrediente de nisip. Arderea este reducătoare, completă și uniformă. Culoarea-neagră, suprafața are un luciu metalic.

Șanțul nr. 1-1a (2-3/2-3/2005-2007) (fig. 50/1, 51/1; foto 11). În secțiunile 1, 2 și 3, la adâncimea de 83-95 cm, de la suprafața actuală de călcare, a fost surprins un segment de șanț, care probabil poate fi identificat cu șanțul „suplimentar”, evidențiat încă în anul 1946 de către G.D. Smirnov (Arnău 2000, 94, fig. 1; Kașuba, Haheu, Levițki 2000, 78-79), localizat aproape paralel liniei de fortificare a așezării Saharna Mare, pe o fâșie cuprinsă dintre bastionul central și cel de sud-est.

Șanțul a fost cercetat în secțiunile 1-3 pe o lungime² de 12 m. În profil el este de formă trapezoidală, având lățimea în partea superioară de 1,2-1,8 m, iar spre fund îngustându-se până la 0,20-0,50 m (foto 11). Adâncimea șanțului ajunge până la 1 m. Umplutura șanțului era compusă din cernoziom, argilă, cenușă și pietre. În șanț, în ambele sectoare la diferite adâncimi, fără constatarea unei depuneri sistematice, a fost recuperat un bogat inventar arheologic compus dintr-un fragment de piatră de gresie (fig. 51/9, nr. cat. III.3), un creuzet din lut în formă alungită (fig. 51/8, nr. cat. IV.6), ceramică, lut ars și oase. Creuzete similare celui descoperit în șanț sunt cunoscute la mai multe monumente ale culturii Cozia-Saharna (Камыба 2000, рис. XXV/30-31, LXXV/23, LXXXV/18, CXV/25). Materialul ceramic descoperit în șanț este destul de numeros, circa 284 de fragmente ceramice, care se încadrează în două grupe distincte. Prima grupă o alcătuiesc fragmentele ceramice de factură rudimentară cu suprafața zgrunțuroasă (fig. 51/3), în cele mai frecvente cazuri culoarea vaselor prezintă diverse nuanțe de cărămiziu cu pete întunecate. După formă, fragmentele ceramice se încadrează în categoria oalelor cu trunchiul rotunjit, slab profilat și marginea ușor răsfrântă în exterior (fig. 50/2, 3, 51/10). Se întâlnesc și vase cu gâtul neprofilat și marginea arcuită în interior (fig. 51/7). Decorul este compus din brăie în relief (fig. 50/2, 5, 6; 51/7). Fundul vaselor este neprofilat (fig. 51/11) sau abia evidențiat. De asemenea, sunt prezente cești cu o toartă, cu trunchiul cilindric și fundul rotunjit, ce aveau diametrul gurii de 7 cm și înălțimea de 6 cm (fig. 52/1). A doua grupă de ceramică este reprezentată de fragmente de vase modelate din pastă de lut fină sau semifină. Arderea vaselor este reducătoare și neuniformă, ca urmare având pe fonul negru-cenușiu pete cărămizii. La vasele de dimensiuni mai mari, cu grosimea peretelui ce depășește 1 cm, culoarea este cenușiu deschisă. În cele mai multe cazuri suprafața vaselor era acoperită cu un slip lucios. Din cadrul acestei grupe se evidențiază tipul vaselor-chiupuri cu marginea puternic arcuită în exterior, gâtul ci-

² Prin cercetările efectuate în secțiunea 4, din anul 2008, s-a stabilit că șanțul continua spre nord-est, fiind investigat pe o lungime de încă 10 m.

lindric și corpul globular (fig. 50/ 11; 52/ 15) sau cele cu gâtul delimitat printr-un prag (fig. 50/ 12). Acestea sunt ornamentate cu decor incizat în formă de triunghiuri sau romburi hașurate (fig. 52/ 15). Se întâlnesc recipiente cu decor imprimat în formă de benzi de linii paralele sau de zigzag (fig. 50/ 15; 52/ 13), ori cu ornament în forma „tablei de șah” combinat cu romburi înscrise (fig. 52/ 11). Uneori zigzagurile imprimate se asociază cu brâie în relief cu suprafața imprimată (fig. 52/ 16). Străchinile au marginea bine profilată în interior (fig. 50/ 8, 52/ 8, 9) cu proeminențe pe buză, încadrate în benzi de linii oblice incizate (fig. 52/ 8) sau imprimate (fig. 52/ 9). Se evidențiază un fragment de strachină cu marginea verticală, ornamentată pe partea exterioară cu zigzag, inclus în benzi din linii paralele (fig. 52/ 7). Benzile imprimate sunt combinate și cu amprente de cerculețe cu „stelute” în interior (fig. 50/ 9). Sunt frecvente străchinile cu marginea subțiată și evazată, decorate pe buză cu benzi de linii imprimate dispuse în formă de unghi (fig. 52/ 10). Ceștile au un profil S-oidal cu marginea răsfântă în afară, decorate pe linia diametrului maxim cu linii imprimate incluse în benzi incizate sub care urmează linii oblice. Deasupra acestui motiv, pe gât este reprezentată o bandă în zigzag incizată, marcată de cerculețe imprimate (fig. 52/ 5). Se evidențiază un fragment de toartă decorat pe partea exterioară cu linii oblice imprimate (fig. 51/ 5). Motivele incizate sunt reprezentate prin benzi de linii orizontale, amplasate la baza gâtului, sub formă de benzi scurte oblice (fig. 50/ 10, 51/ 6). Astfel de motive sunt asociate cu benzi de romburi hașurate, marcate la vârfuri cu puncte adâncite (fig. 50/ 7, 51/ 4), benzi în zigzag, simple sau cu puncte și linii oblice cu capetele în formă de „steguleț” (fig. 51/ 2).

Materialul ceramic descoperit în șanțul nr. 1-1a, după formă și decor, se încadrează completamente în sortimentul ceramic caracteristic culturii Cozia-Saharna. Pentru unele motive ale decorului incizat, executat, mai ales, pe fragmentele de cești/ cupe, sunt cunoscute analogii directe printre materialele descoperite la așezarea de la Mateuți (Камыба 2000, рис. XLIV/ 3, XLVIII/ 10, 13, L/ 6, LVIII/ 16, LIX/ 11, LX/ 8, LII/ 4). Reprezentarea pe gâtul recipientelor a șirurilor de romburi hașurate constituie una dintre caracteristicile ceștilor și cupelor culturii Cozia-Saharna (Камыба 2000, рис. XLVIII/ 10, 13, L/ 6, LVIII/ 16, LIX/ 11, LX/ 8, LII/ 4). Decorul imprimat, la fel, prezintă mai multe similitudini în cadrul ceramicii din întregul areal al faciesului Cozia-Saharna (László 1972, fig. 8, 9/ 1; Камыба 2000, рис. LI/ 12, 15; Iconomu 1996, fig. 10/ 1).

3. Inventarul arheologic

Ca urmare a cercetărilor arheologice în stratul cultural al așezării civile Saharna „Dealul Mănăstirii” a fost descoperit un semnificativ și variat material arheologic, reprezentat de unelte, arme, piese de podoabă³, precum și de numeroase fragmente de ceramică.

³ Pentru o descriere mai detaliată a pieselor a se vedea catalogul de la sfârșitul lucrării.

3.1. Unelte

Pentru confecționarea uneltelor locuitorii așezării Saharna „Dealul Mănăstirii” au utilizat diferite materii prime: piatra, osul și lutul.

Uneltele din piatră, descoperite în stratul cultural, sunt reprezentate de trei cute, două lucrate din piatră de granit (cat. nr. III.1, 2; fig. 53/11, 12) și una – din piatră de gresie (cat. nr. III.4; fig. 53/13). Acestea aveau forma triunghiulară (fig. 53/11, 13) sau poligonală (fig. 53/12). Piese similare sunt cunoscute atât la siturile limitrofe Saharna Mare (fig. 149/1, 3, 5, 8) și Saharna Mică (fig. 31/1), cât și la alte monumente din perioada hallstattiană timpurie – Garvăn „Mlăjițul Florilor” (Jugănaru 2005, fig. 46/15, 16, 20), Pocreaca (Iconomu 1996, 53, fig. 20/11), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LI/1-3,5) etc.

Ustensilele din os sunt cunoscute după un fragment de străpungătoare (cat. nr. II.2; fig. 53/14), analogică cu cele descoperite la Saharna Mare (fig. 148/4, 6).

Din **lut** au fost modelate mai multe tipuri de unelte, printre care fusaiole (cat. nr. IV.1; fig. 53/8), piese utilizate de meșterii-olari, precum și creuzete (fig. 53/9, 10).

Dintre ustensilele olarilor prezintă interes:

- O piesă (cat. nr. IV.10; fig. 53/4) ce amintește forma unei palete cu capătul în formă conică și bază aplatizată, de la care s-a păstrat doar partea superioară.
- Un fragment de la matrice (cat. nr. IV.9; fig. 53/5) în formă de semilună cu capătul rupt. Baza matricei este în formă semicirculară, subțiată în profil pe care sunt redată mici creștături oblice, fiind utilizată pentru imprimarea decorului în formă de torques. Fragmentul aparține unei ștanțe sau matrice încadrate în tipul I, întâlnit cel mai frecvent în mediul cultural al comunităților cu „ceramică imprimată” din sud-estul Europei (Ailincăi et al. 2005, 114).
- Două rondele (cat. IV.4, 5; fig. 53/6, 7), confecționate de perete de vas. Astfel de obiecte se întâlnesc la o serie de monumente ce aparțin culturii Cozia-Saharna (Мелюкова 1958, рис. 28/15; Кашуба 2000, рис. LXXXV/24-25, 27-28, XCV/2, 20, 25, 27-28, CXIV/1, CXV/18-19; Гольцева, Кашуба 1995, таб. XLIII/4-5, XLV/6, 8-9, XLVII).

De asemenea, se evidențiază și două creuzete, confecționate din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Acestea aveau forma elipsoidală, cu dimensiunile de 9,3/8,7×3,4/2,8 cm. Cavitata lor era ovală în plan și se adâncea până la 1,0 cm. Un creuzet similar a fost descoperit și în șanțul nr. 1a (fig. 51/8). Piese analogice sunt cunoscute și în nivelul hallstattian timpuriu de la Saharna Mare (fig. 72/3; 157/1), precum și în alte așezări ale acestei perioade (Кашуба 2000, рис. XXV/31).

3.2. *Arme*

Această categorie de descoperiri este reprezentată de două vârfuri de săgeți (cat. nr. I.1, 2; fig. 53/2, 3) „cu trei aripioare”, confecționate din bronz. Având în vedere adâncimea la care au fost acestea atestate (0,26-0,30 m), este evident că ele nu fac parte din inventarul așezării hallstattiene timpurii. Vârfurile de săgeți trebuie puse în legătură cu așezarea fortificată de la Saharna Mare, dat fiind faptul că ele au fost descoperite în imediata apropiere a sistemului defensiv a acesteia.

3.3 *Podoabe*

Din categoria podoabelor până în prezent a fost descoperită doar o singură piesă – un inel de buclă (cat. nr. I.3; fig. 53/1), confecționat dintr-o brățară din bronz cu suprafața striată, ieșită din uz. Podoabe de acest gen au fost descoperite în necropola de la Saharna-Țigla (Капыба 2000, 384, рис. LVIII/7, 8, 13, 14). Astfel de piese sunt datate cu a doua jumătate - sfârșitul sec. X a. Chr. (Hänsel 1976, 141-151; Смирнова 1985, 38-39; Капыба 2000, 348).

3.4. *Ceramica*

Sortimentul ceramic, după procedeele de preparare a pastei de lut și a ingredientelor, precum și a modelării recipientelor, e constituit din două categorii de ceramică: semifină și grosieră.

Ceramica semifină. Piese din această grupă au fost modelate din pastă de lut relativ bine preparată, cu ingrediente de nisip și cioburi pisate mărunt. Au fost sesizate fragmente ceramice care au avut o ardere oxidantă, dar mai frecvent se întâlnesc cele cu ardere reducătoare, neomogenă și neuniformă, despre care fapt mărturisește petele de culoare deschisă sau cu nuanțe închise pe suprafața vaselor. Din aceste considerente, culoarea vaselor variază de la cărămiziu cu pete cenușii la negru și cenușiu. Sunt cunoscute fragmente de ceramică cu culoarea cărămizie în interior și negru în exterior. Fragmentele ceramice ale acestei categorii se deosebesc prin modul de prelucrare a suprafeței, care este bine netezită, sau chiar lustruită până la un luciu metalic.

Vasele de la care provin fragmentele ceramice, după formă, pot fi partajate în următoarele variante:

- Vase cu gâtul arcuit, buza răsfântă în exterior și trunchiul bombat (fig. 54/1-12). De regulă, recipientele acestui tip sunt lipsite de decor însă, dacă se întâlnește, este redat, cu preponderență, prin ștanțare. Se întâlnesc exemplare ornamentate pe buza răsfântă în afară, cu linii ștanțate oblice, unele din ele cu câte un cerculeț dublu la capăt (fig. 54/1, 4). Unele piese sunt ornamentate cu decor combinat din suporturi conice amplasate pe umărul vasului, linii paralele ștanțate orizontale, în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul, iar sub ele e depus un zigzag triplu cu cerculețe duble pe vârful unghiurilor (fig.

- 54/1). Vase cu trunchiul bombat, cu decor ștanțat din linii oblice, în formă de zigzag cu cerceulețe pe vârf au fost descoperite la Pocreaca (Iconomu 1996, fig. 9/3, 10/9, 11/4), Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. XXXV/2), Cozia (László 1972, fig. 9/2, 4), Butuceni (Niculiță 1996, fig. 16/1, 17/1), Saharna-Țiglău (Niculiță, Niciu 2008, fig. 11/5). Unele exemplare din tipul de vase trompetiform au partea interioară a buzei acoperită cu decor ștanțat, în formă de linii oblice, cu sau fără cerceulețe duble la capăt (fig. 54/1, 2, 4). Vase cu gâtul trompetiform erau frecvent răspândite încă în perioada anterioară, fiind cunoscute după descoperirile de la Hansca (Никулиця 1981, рис. 6/1, 2), Saharna Mică (Niculiță, Arnăut, Zanoci 2007, 85, fig. 7/7-8), etc.
- Vase cu buza ușor îngroșată și înclinată în exterior (fig. 55). Acest tip de vas este frecvent întâlnit în monumentele din diferite perioade ale mileniului I a. Chr.
 - Vase în formă de sac, cu buza verticală sau ușor profilată în exterior. Trunchiul lor, de regulă, e globular, iar fundul plat sau evidențiat (fig. 56/4). Unele recipiente sunt ornamentate în relief cu șiruri de alveole depuse orizontal, pe umărul vasului (fig. 56/3), sau brăie alveolare amplasate în zona diametrului maxim al trunchiului (fig. 56/4, 5), în unele cazuri în partea de sus (fig. 57/4). Au fost sesizate exemplare cu buza ornamentată cu creștături oblice, iar umărul vasului e delimitat de trunchi printr-un șir de creștături întrerupte de patru suporturi segmentoidale, de la care se lasă în jos pe trunchi câte trei șiruri de creștături (fig. 57/1). Vase similare au fost descoperite în complexe din așezarea Kalakača – Vojvodina din perioada timpurie a fierului (Medović 1988, 139, sl. 125/1, 155, sl. 138/5, 426, sl. 324).

Un alt tip de recipiente, fragmentele cărora sunt frecvent întâlnite în stratul de cultură, îl constituie străchinile. După forma trunchiului, a părții de sus și a buzei ele pot fi împărțite în mai multe variante:

- Străchini tronconice, cu buza îngroșată în interior (fig. 58/1-3, 7; 59/1, 6-8, 12, 18-20). Majoritatea fragmentelor, arheologic întregibile, ale acestei variante de străchini sunt ornamentate cu decor incizat sau ștanțat. Au fost descoperite străchini cu partea exterioară a buzei ornamentată cu câte un suport aplatizat, iar cea verticală acoperită cu decor din linii oblic incizate care, în zona suportului sunt asociate cu patru cerceulețe duble (fig. 58/1; 59/12). Străchini tronconice, cu buza îngroșată în interior, ornamentată în partea de sus cu linii incizate oblice au fost sesizate și la Neporotov (Крушельницька 1998, 102, рис. 62/18-20). În cadrul variantei se evidențiază recipiente cu decor ștanțat (fig. 58/2, 3; 59/1, 2, 5, 6, 8-13). De regulă, ornamentul este aplicat pe partea orizontală a buzei în forma de linii ștanțate oblice, iar partea de sus a trunchiului este acoperită cu decor în linii orizontale încadrate în șiruri de cerceulețe (fig. 58/3), sau cu linii orizontale sub care sunt depu-

se zigzaguri (fig. 59/9, 10), în unele cazuri cu cerculețe întretăiate pe diametru, prezentând un motiv cruciform (fig. 59/8). Astfel de exemplare au fost descoperite în așezările Solonceni-Hlinaja (Кашуба 2000, 423, пуч. LXXXII/3, 4), Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 213, fig. 6/11-12), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XXXV), Cozia (László 1972, 217, fig. 9/5, fig. 10/1) etc.

- Străchini tronconice, cu buza răsfântă în interior. Unele exemplare sunt ornamentate în partea de sus cu benzi din linii hașurate, asociate cu triunghiuri hașurate (fig. 59/14).
- Străchini tronconice, partea de sus a căroră e rotunjită în interior. Unele exemplare au buza ușor înclinată în interior și decorată cu linii ștanțate oblice (fig. 59/11), altele sunt acoperite cu decor din linii oblice ștanțate, limitate de șiruri de linii incizate orizontal (fig. 59/15).
- Străchini cu trunchiul tronconic, ușor rotunjit și buza evazată (fig. 59/17). De regulă, ele sunt ornamentate cu decor ștanțat ce redă același motiv: linii oblice pe partea orizontală a buzei și zigzaguri triplate cu cerculețe duble pe vârf, amplasat pe umărul vasului sub buză.

Un alt tip de vas, frecvent întâlnit în așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii”, este reprezentat de cupe ornamentate, sau fără decor. Dintre acestea se disting mai multe variante:

- Cupe bitronconice cu gâtul cilindric și buza ușor profilată în exterior (fig. 60/1-7; 61/6, 11). În cele mai frecvente cazuri exemplarele din această variantă au diametrul maxim în partea de jos al trunchiului. De regulă, ele sunt lipsite de ornament, însă se întâlnesc și recipiente cu decor incizat, în zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul, în formă de linii orizontale paralele (fig. 60/7), la unele exemplare, ele fiind asociate cu linii oblice aplicate pe umărul vasului (fig. 61/10), sau cu triunghiuri hașurate (fig. 61/7). Astfel de cupe cu sau fără ornament au fost sesizate în necropolele tumulare de la Saharna-Țiglău (Кашуба 2000, 386-387, пуч. LXI/12, пуч. LXII/4), Alcedar (Кашуба 2000, 390-391, пуч. LXV/11, пуч. LXVI/9-10), Poiana (Кашуба 2000, 393, пуч. LXVIII/5); în așezările de la Cozia (László 1972, 215, fig. 8), Cartal-Orlovka (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 25/3, 7, 8, pl. 29/1, 5), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LX/1, 6), Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 217, fig. 8/18), Neporotov (Крушельницька 1998, 62, рис. 31/10, 66, рис. 34/6, 7, 9), Pocreaca (Iconomu 1996, 46, fig. 13/1), Gărvan „Mlăjitul Florilor” (Jugănaru 2005, 116, fig. 22/1-4), Orgame (Jugănaru 2005, 126, fig. 32(8), Niculițel „Cornet” (Jugănaru 2005, 119, fig. 25/8-9, 11), Kalakača (Medović 1988, 79, sl. 64/2, 3, 187, sl. 168/1, 3).

- Cupe cu profil S-oidal, trunchiul globular, buza răsfântă în afară și fundul în formă de umbo (fig. 60/9-11; 61/1-6, 8). Recipientele acestei variante, în unele cazuri, sunt ornamentate cu decor incizat în formă de linii drepte sau văluroase asociate cu șiruri de unghiuri contrapuse (fig. 61/3). Unele piese au ornamentul format din șiruri de unghiuri realizat în zona diametrului maxim al trunchiului (fig. 61/1, 9; 62/2). Se întâlnesc exemplare cu una sau două toarte cu buton pe creastă (fig. 61/4, 5; 62/15, 17). Cupe similare după formă și decor au fost sesizate în așezarea de tip Babadag I de la Rasova „Malul Roșu” (Jugănaru 2005, 119, fig. 25/9), Jijila-Cetățuie (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, fig. 21/3), Luncavița (Ailincăi 2008, 144, fig. 4/3), Neporotov (Крушельницька 1998, 62, рис. 31/6, 8), Kalakača (Medović 1988, 283, sl. 256/3), Sborjanovo I (Stoianov 1997, tab. IV/36) etc.

La fel, prezintă interes și multiplele fragmente de ceramică, provenite de la diferite forme de vase, ornamentate cu diverse motive, redată prin incizare, ștanțare, în relief, sau în combinație.

Fragmentele de vase cu decor incizat (fig. 63/1-17), sunt ornamentate cu motive destul de diversificate, care prezintă: triunghiuri, sau romburi hașurate (fig. 62/10-12, 14; 63/1-3), șiruri de unghiuri depuse vertical, în formă piramidală (fig. 62/8), orizontal în forma frunzei de brad (fig. 62/2; 63/7), zigzaguri asociate cu linii paralele (fig. 63/9). Fragmente de vase cu ornament similar au fost frecvent întâlnite în stratul de cultură al așezării Saharna-Țigla (Niculiță, Nicic 2008, 210-211, fig. 4/18, 27, 36, fig. 5/2, 14, 38, 215, fig. 7/5-8), în cenușarul de la așezarea Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XIX/4, XX/1, XXIII, XXVII), Cartal-Orlovka (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 32), Babadag (Jugănaru 2005, 119, fig. 25/1-2, 7, 9, 11), Neporotov (Крушельницька 1998, 56, рис. 27/1-6), Mateuți „La Bașnă” (Кашуба 2000, 336, пус. XXXIV/1, 7) etc. În acest context se evidențiază ornamentul în formă de unghiuri suprapuse ce se încorporează cu „stegulețe” (fig. 63/5, 6) – decor bine cunoscut după recipientele descoperite la Țahnauți, Glinjeni, Saharna Mare (Кашуба 2000, 336, пус. XXXIV/1-2, 11, 12), Neporotov (Крушельницька 1998, 64, рис. 32/10), Insula Banului (Hänsel 1976, Taf. XI), Kalakača (Medović 1998, 326, sl. 295/7). Se remarcă un fragment de vas ornamentat cu un motiv ce reprezenta un registru de linii orizontale în care sunt încadrate benzi din linii văluroase în formă de ghirlandă (fig. 63/10). Analogii acestui motiv se întâlnesc în sortimentul ceramic de la așezările Solonceni-Hlinaja (Кашуба 2000, пус. LXXIX/1), Alcedar III (Кашуба 2000, пус. CX/2) etc.

Între fragmentele de vase ornamentate, descoperite se evidențiază fragmente cu decor în formă de zigzag înscris, obținut prin combinarea benzilor din triunghiuri hașurate (fig. 63/1).

Motivul zigzagului înscris este considerat drept o particularitate specifică a culturii Cozia-Saharna și este întâlnit, îndeosebi, la monumentele din zona Nistrului

Mijlociu (Мелюкова 1958, рис. 24/ 15; Кашуба 2000, рис. LXXVII/ 10, LXXXIII/ 4, XCIV/ 10, CVII/ 9, CX/ 5; Гольцева, Кашуба 1995, табл. XIX/ 4, XXXIV, XXXV, XXXVIII). Puțin evoluat, motivul zigzagului înscris se întâlnește și pe vasele faciesului Basarabi, descoperite la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, табл. LXIX/ 4-5), Šopron (Eibner 1996, 117, Taf. 5/ 8) etc.

Fragmentele ceramice cu decor ștanțat din strat aparțin diferitor tipuri și variante de vase (fig. 64). Dintre ele se evidențiază fragmente cu decor ștanțat amplasat în regiunea diametrului maxim al trunchiului. De regulă, decorul prezintă linii oblice depuse sub unghi (fig. 64/ 1), zigzaguri cu cerculețe în vârful unghiurilor (fig. 64/ 14), linii orizontale paralele, spațiul dintre care este umplut cu ornament de linii ștanțate oblic sau șiruri de alveole (fig. 64/ 3), linii orizontale paralele asociate cu cerculețe cu tangente (fig. 64/ 13), romburi hașurate cu linii ștanțate cu cerculețe pe vârf (fig. 64/ 7) etc.

Fragmentele din stratul de cultură, cu ornament combinat din motive rediate în relief asociate cu decor incizat (fig. 65/ 19), sau combinații din motive ștanțate și incizate (fig. 65/ 17, 18), prezintă cea mai modestă grupă de ceramică. La fel, în cantități nu prea însemnate, această ceramică este cunoscută în așezarea Saharna-Țiglău (Niculiță, Niciu 2008, fig. 2/ 8, 9/ 5-7) și Neporotov (Крушельницька 1998, 56, рис. 27/ 11).

Fragmentele de ceramică din stratul cultural după formă și decor sunt similare recipientelor descoperite în așezările de la Saharna-Țiglău (Niculiță, Niciu 2008, 211, fig. 5/ 13-18, 21-36, 218, 9/ 9-10, 15, 17-23, 27), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XXV, XXXV/ 2, XXXIX/ 3), Butuceni (Niculiță 1996, fig. 16/ 1, 3, 5, 17/ 1, 8, 18/ 4, 5), Pocreaca-Cetățue (Iconomu 1996, 42-45, fig. 9/ 2-7, 10/ 3, 9, 44, 11/ 1, 4, 12/ 1-4), Cozia (László 1972, 217-219, fig. 9/ 2-6, 10/ 1-4, 12/ 3-10), Malcoto Cale na Meden Rid (Мегалитите 1976, 132-137, обр. 223-225, 227-228), Pšeničevo (Čičikova 1972, 88, fig. 10; 11/ 11), Neporotov (Крушельницька 1998, 56, рис. 27/ 7, 63/ 13), Beidaud (Jugănar 2005, 122, fig. 28/ 1-5), Insula Banului (Hänsel 1976, Taf. 18/ 7-14) etc. Aceste tipuri de vase și motive de decor sunt caracteristice pentru cultura Razkopenica-Pšeničevo, atestată în sec. XII-VIII a. Chr. (Čičikova 1972, 99), faciesul Babadag-Insula Banului, datat cu perioada dintre sfârșitul sec. XII - începutul sec. VII a. Chr. (Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008, 84-88) și Cozia-Saharna datată cu sfârșitul sec. X - mijlocul sec. VIII a. Chr. (Кашуба 2000, 351-352).

Ceramica grosieră din strat este modelată din pastă de lut în amestec cu șamotă granulată. Arderea, de regulă, este neregulată, dând pereților vaselor culoare neagră sau cafenie închisă cu pete de culoare deschisă. Fragmentele, de regulă, sunt lipsite de ornament, însă au fost descoperite și din cele cu decor, care prezintă brăie alveolare (fig. 66/ 12, 14; 67/ 1-14).

4. Stratigrafie și cronologie

Situația stratigrafică (pl. 3) în așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii” se caracterizează prin succesiunea a două niveluri de depuneri de sol (de sus în jos):

- nivelul superior (puternic deranjat prin lucrările agricole) prezintă sol de culoare cenușie închisă, care nu depășește 20-30 cm adâncime de la nivelul actual de călcare. De regulă, el conține rădăcini de vegetație și material ceramic apărut în urma bulversării;
- nivelul inferior (probabil nivelul preistoric de călcare) are grosimea de până la 1 m, fiind depus pe loess, care reprezintă stratul steril. În partea de sud-est (secțiunea nr. 1) acest nivel se caracterizează printr-un sol de culoare castanie cu pigmenți de argilă, iar în partea de nord-est (secțiunile nr. 2 și 3), – cernoziom compact cu unele infiltrații de loess. Anume în acest nivel se concentrează, din punct de vedere statistic, cele mai numeroase descoperiri fragmentare sau întregi ale inventarului arheologic caracteristic primei epoci a fierului. Sol similar, cu nuanțe nesemnificative, a fost atestat și în umplutura unor complexe arheologice. Fapt ce ar putea demonstra o dată în plus că el prezintă nivelul de călcare din prima epocă a fierului.

Cercetările arheologice întreprinse până în prezent, în diferite locuri ale așezării, au demonstrat că în partea de sud-est a promontoriului există un singur strat cultural. Acesta, fără tăgadă, mărturisește că în zona respectivă, în perioada hallstattiană a funcționat o singură așezare. Descoperirile fortuite a unor materiale mai târzii, cum ar fi vârfurile de săgeți cu trei aripioare din bronz, sau unele fragmente de ceramică din sec. VII/ VI-III a. Chr., se explică prin prezența, în imediata apropiere, a așezării fortificate Saharna Mare, care a funcționat timp de mai multe secole.

Analiza detaliată a vestigiilor arheologice și, în primul rând, a formelor de vase și a decorului lor permite presupunerea existenței a două nivele / faze cronologice: Cozia-Saharna – finele sec. XI - prima jumătate a sec. VIII a. Chr. și Basarabi-Șoldănești – sec. VIII-VII a. Chr. O situație similară pare a fi și la așezarea Saharna-Țiglău. Considerăm că numai cercetările viitoare vor putea confirma sau infirma această supoziție.

SAHARNA MARE

1. Cercetările arheologice

Situl Saharna Mare este situat la 1 km spre sud-vest de actuala localitate Saharna și este amplasat pe un promontoriu stâncos de formă aproape triunghiulară, ieșit din terasa înaltă a malului drept al Nistrului. Laturile de nord, est și sud-est ale acestuia prezintă malurile înalte și abrupte ale două defileuri ce se unesc în partea de vest a satului Saharna. Având o suprafață de circa 12 ha, promontoriul dispune numai de un singur segment vulnerabil, cel din partea de sud (fig. 68; foto 12). Anume din aceste considerente el a prezentat unul din cele mai convenabile spații pentru locuire în decursul mileniului I a. Chr.

Prin intermediul investigațiilor arheologice, întreprinse în anii 2001-2007, s-a făcut încercarea:

- de a constata vremea apariției celui mai timpuriu stabiliment pe promontoriu;
- de a concretiza în care perioade cultural-cronologice a fost populat acest spațiu;
- de a evidenția prezența anumitor legături între perioadele de locuire a promontoriului, sau existența unor hiat-uri cronologice și demografice;
- de a determina data când a fost abandonat, de către comunitățile preistorice, promontoriul de la Saharna Mare.

Incinta cetății Saharna Mare a fost cercetată prin intermediul a 15 secțiuni, dintre care trei au fost trasate de către G.D. Smirnov în anii '40 ai sec. XX, restul 12 secțiuni – în anii 2001-2007¹, perioadă în care a fost investigată o suprafață totală de 1298 m².

Secțiunile 1-3 au fost amplasate la extremele de nord, est și sud-est ale promontoriului și au avut un caracter perieghetic.

¹În legătură cu faptul că nu dispunem de documentația de șantier a lui G.D. Smirnov și nu cunoaștem felul în care au fost numerotate secțiunile trasate de el, s-a purces la o nouă numerotare a secțiunilor, începând cu anul 2001. Din aceleași motive, în lucrare nu au fost incluse materialele descoperite la mijlocul secolului trecut. Cu atât mai mult cu cât unele din ele au fost utilizate în diferite publicații apărute în a doua jumătate a sec. XX și în primii ani ai sec. XXI (Arnăuț 2000; Arnăuț 2003; Камыба 2000; Kašuba, Haheu, Levițki 2000 etc.). Nu au fost luate în considerație nici unele obiecte descoperite fortuit sau în alte condiții nesigure (Levinschi 2007, 275-278), care arbitrar sunt atribuite inventarului din incinta cetății.

Secțiunea 1/2001 (fig. 68; pl. 4/1) a fost trasată în partea de nord a promontoriului la distanța de 52,5 m nord-vest față de stela de protecție a monumentului și prezenta o tranșee dreptunghiulară cu dimensiunile de 10×1 m, orientată cu latura lungă în direcția nord-sud. Cercetarea a avut drept scop stabilirea caracterului stratului cultural în această regiune a promontoriului.

Secțiunea 2/2001 (fig. 68; pl. 4/2) a fost trasată cu același scop în extremitatea de est a promontoriului la o distanță de 168,5 m est față de stela de protecție a monumentului și 21 m față de malul de est a promontoriului. Ea avea formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 10×1 m și a fost orientată cu latura lungă în direcția nord-sud.

Secțiunea 3/2001 (fig. 68; pl. 4/3) de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 10×1 m, orientată cu latura lungă în direcția nord-sud, a fost trasată în partea de sud-est a promontoriului la o distanță de 122 m sud față de stela de protecție a monumentului și 29 m vest față de marginea estică a promontoriului. Cercetarea a avut același scop – stabilirea structurii și conținutului stratului cultural în această parte a cetății.

Secțiunea 4/2002 (fig. 68; pl. 4/3) inițial a avut forma unui dreptunghi cu dimensiunile de 200×2 m, apoi fiind adăugate câteva anexe, aceasta a însumat o suprafață totală de 488 m^2 . Ea fost trasată perpendicular promontoriului și paralel sistemului defensiv la o distanță de 140 m nord-est de acesta. Investigațiile au avut drept scop studierea stratigrafiei verticale și orizontale a incintei în partea centrală a promontoriului.

Secțiunea 5/2002 (fig. 68; pl. 5/1) reprezenta o tranșee dreptunghiulară cu dimensiunile de 32×2 m și a fost trasată în incinta bastionului central, întretăind-o de la sud-vest spre nord-est. Săpăturile au fost efectuate cu scopul de a cerceta stratul cultural din incinta bastionului, precum și șanțul de apărare ce despărțea bastionul de valul cetății.

Secțiunea 6/2003 (fig. 68; pl. 5/2), de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 40×2 m, prezenta o continuare spre sud-vest a secțiunii 5/2002 și întretăia perpendicular valul și șanțul bastionului central. Investigațiile au avut drept scop studierea sistemului de construcție a valului, precum și de a stabili forma și dimensiunile șanțului din fața bastionului.

Secțiunea 7/2003 (fig. 68; pl. 4/5) a fost trasată în extremitatea de sud-est a cetății la 37 m distanță de la marginea promontoriului. Ea prezenta o tranșee cu dimensiunile de 50×2 m, orientată 40° est față de axa nord-sud. Scopul efectuării săpăturilor a constat în studierea stratului cultural, precum și în stabilirea caracterului șanțului, vizibil la suprafață în acest sector al cetății.

Secțiunea 8/2004 (fig. 68; pl. 6) de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 46×2 m, prezenta o continuare spre sud-vest a secțiunii 7/2003 și întretăia perpendicular șanțul cetății, precum și valul și șanțul bastionului de sud-est. Aceasta a avut drept scop cercetarea sistemului constructiv al valului și stabilirea formei, dimensiunilor și conținutului șanțurilor cetății și bastionului.

Secțiunea 9/2005 (fig. 68; pl. 7) întretăia perpendicular linia de apărare a cetății – valul și șanțul. Ea avea forma rectangulară cu dimensiunile de 44×2 m, orientată cu latura lungă 60° est față de axa nord-sud și era amplasată la 120 m vest față de capătul de sud-est al valului cetății. Scopul trasării acestei secțiuni a fost de a studia structura valului, precum și forma, dimensiunile și conținutul șanțului adiacent, care formau linia principală de apărare a cetății.

Secțiunea 10/2006 (fig. 68; pl. 8/1) a avut forma dreptunghiulară cu dimensiunile de 100×2 m și a fost trasată la nord-est de secțiunea 9/2005, pornind astfel de la poalele valului și continuând spre interiorul incintei. Investigațiile au avut drept scop cercetarea intensității și caracterului stratului cultural în acest sector al cetății.

Secțiunea 11/2007 (fig. 68; pl. 8/2) a avut inițial forma unui patruleter cu dimensiunile de 40×2 m, la care s-au mai adăugat lateral două anexe cu dimensiunile de 4×2 m fiecare. Ea a fost trasată în continuarea secțiunii 10/2006 și se unea sub unghi de 90° cu secțiunea 4/2002. Investigațiile, efectuate prin intermediul acestei secțiuni, de rând cu cele din secțiunea 10/2006, au avut scopul de a studia structura și stratigrafia stratului cultural pe axa longitudinală a promontoriului.

Secțiunea 12/2007 (fig. 68; pl. 8/3) de formă patruleteră cu dimensiunile de 24×2 m a fost trasată perpendicular secțiunii 10/2006, la o distanță de 60 m spre nord-est de la poalele valului cetății. Prin această secțiune s-a încercat de a urmări caracterul și intensitatea stratului cultural în această parte a cetății, precum și de a stabili extinderea spre nord-est a șanțului identificat în secțiunile 7/2003 și 10/2006.

Ca urmare a investigațiilor arheologice au fost depistate circa 77 complexe arheologice, care pot fi atribuite perioadei hallstattiene timpurii și celei traco-getice.

Autorii sunt conștienți de faptul că o asemenea periodizare poartă un caracter condiționat, deoarece este lipsită de criterii unice: una prezintă o perioadă cultural-cronologică, a doua – etnoculturală. Însă, anume această periodizare a epocii fierului s-a încetățenit în istoriografia postbelică (Археология УССР 1986, 10-42; Степи 1989, 83-86), situație care se explică probabil prin faptul „...că acesta este stadiul în care se află astăzi cercetarea” (Istoria românilor 2001, 339-400).

2. Așezarea hallstattiană timpurie

Așezarea hallstattiană timpurie a ocupat, cu preponderență, partea de sud-est a promontoriului de la Saharna Mare și reprezintă de fapt o continuare spre nord a așezării Saharna „Dealul Mănăstirii”. Însă, având în vedere faptul că, în literatura de specialitate de până acum, vestigiile provenite din aceste situri au fost descrise separat, pentru a evita confuziile continuăm relatarea lor conform monumentelor – Saharna „Dealul Mănăstirii” și Saharna Mare.

Astfel, ca urmare a investigațiilor arheologice pe porțiunea așezării, cunoscută sub denumirea Saharna Mare, au fost atestate 14 complexe, precum și un bogat și variat material arheologic care pot fi atribuite primei epoci a fierului.

2.1. *Complexe*

Groapa nr. 1 (1/3/2001) a fost atestată în secțiunea 3, la adâncimea de 1,32 m (fig. 69/1). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de circa 1,20 m și a fundului de 1,4 m, adâncimea fiind de 0,62 m. Umplutura gropii consta din cernoziom în amestec de pietriș. În embleton au fost descoperite 120 fragmente de la vase modelate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă mărunță. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea lor varia de la cărămiziu la negru. Din fragmentele descoperite 16 au fost ornamentate cu decor incizat și ștanțat (fig. 69/3-19). Deși fragmentele de vase depistate sunt de dimensiuni neînsemnate, decorul lor prezintă un interes deosebit atât prin tehnica realizării: incizării (fig. 69/3-6) și ștanțării (fig. 69/7-17, 19), cât și prin forma și compoziția lui.

Decorul aplicat prin incizare este redat prin linii paralele depuse oblic sub formă de unghiuri, vârfurile cărora se finisează cu alveole (fig. 69/6). Acest tip de ornament este cunoscut după descoperirile de la așezările Țahnăuți (Мельниковская 1954, 73, рис. 35/4), Cartal-Orlovka II (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 61/1; 62/2) etc. Pe unele fragmente se întâlnește ornament alcătuit din linii paralele văluroase (fig. 69/10), sistem decorativ larg răspândit la monumentele din perioada timpurie a fierului. Recipiente cu decor incizat compus din linii văluroase sau în formă de zigzag au fost sesizate la Šovb (Крушельницка 1998, 138, рис. 84/1) – Transcarpatia; Hlinaia (Кашуба 2000, 342, рис. XXXVI/A), Cartal-Orlovka II (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 25/6) – interfluviul pruto-nistrean; Babadag (Jugănar 2005, fig. 114/3; 115/1) – Dobrogea; Kalakača (Medović 1988, 117, sl. 102/3, 6; 123/3, 5) – Vojvodina etc. Monumentele ce conțin material ceramic cu astfel de ornament, de regulă, sunt încadrate cronologic în perioada din a doua jumătate a sec. XII – prima jumătate a sec. XI (Koppenhöfer 1997, 295; Medović 1988, 420-421, 426).

Recipientele ornamentate prin ștanțare dispun de un decor cu o compoziție mult mai variată. Deopotrivă cu fragmentele de ceramică ornamentate cu șnur răsucit amplasat în linii paralele, depuse orizontal (fig. 69/7) sau oblic (fig. 69/8), sistem de decor cunoscut după descoperirile de la Pocreaca (Iconomu 1996, 45, fig. 22/1), Cartal-Orlovka (Vančugov et al. 1999, 195, fig. 32/9), se întâlnesc piese ceramice ornamentate cu decor compus din două linii paralele de romburi sau dreptunghiuri imprimate (fig. 69/9, 14). Fragmente de vase rudimentare cu decor similar au fost atestate în groapa nr. 13 de la Kalakača, în asociere cu ceramică rudimentară: străchini cu trunchiul tronconic și buza arcuită în interior, vase cu pereții verticali ornamentați cu suporturi, brâu în relief în partea de sus a trunchiului – material ceramic caracteristic perioadei timpurii a epocii fierului (Medović 1988, 62-65). Interes prezintă decorul alcătuit din linii paralele realizate prin ștanțare, însoțite de cerculețe împărțite în patru segmente prin intermediul unei ștanțe cruciforme, aranjate simetric pe ambele părți a decorului liniar (fig. 69/16). Acest tip de ornament este cunoscut după descoperirile de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб.

XXXII/2, XXXV/2), Mateuți-La Bașnă (Кашуба 2000, 307, рис. XXI/3), Insula Banului (Hänsel 1976, Taf. 19/11). Prezente sunt și fragmentele de vase ornamentate cu cerculețe cu tangente (fig. 69/17, 19), decor caracteristic pentru începutul epocii fierului și cunoscut după descoperirile de la Babadag, Beidaud (Jugănar 2005, 114-115, fig. 20/13; 21/3, 4) – Dobrogea; Razkorporanica, Pșeničev (Čičikova 1972, 91, fig. 12), Hajvata, Dundurja (Алджанов, Балабанян 1984, 197, obr. 11; 197, обр. 13) – Bulgaria; Troia (Korpenhöfer 1997, 324) – nord-vestul Anatoliei, precum și alte monumente.

Din cele relatate devine clar că ceramica din groapa nr. 1, după consistența pastei, modelare și ornament completamente se încadrează în faza timpurie a faciesului Cozia-Saharna.

Groapa nr. 2 (13/4/2002) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,67 m (fig. 69/2). În plan groapa avea forma ovală cu diametrele de 2,10×1,82 m. Pereții verticali se adânceau cu 0,2 m față de nivelul gurii. În partea inferioară a gropii a fost săpată o altă groapă cu diametrele de 0,5×0,6 m și adâncimea de 0,1 m, pe fundul căreia s-au găsit bucăți de pietre. Umplutura gropii mari consta din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă. Din emplecton au fost recuperate 15 fragmente de ceramică, 20 oase necalcinate și șase bucăți de lut ars de diferite dimensiuni cu amprente de crengi și pari. Materialul ceramic se încadrează în categoria vaselor modelate cu mâna din pastă de lut în amestec cu șamotă și pietricele de calcar pisate. Arderea este incompletă. Culoarea variază de la negru-cenușiu la cărămiziu. Trei fragmente (fig. 69/20-22) sunt ornamentate. Două sunt acoperite cu decor incizat: unul cu ornament compus din linii paralele depuse sub unghi, vârful ascuțit al cărora se încorporează cu câte un cerculeț cu punct în centru (fig. 69/22), al doilea e ornamentat cu decor din linii văluroase amplasate orizontal pe suprafața vasului (fig. 69/20). Ultimul fragment de vas e împodobit cu un decor din șiruri de romburi ștanțate în formă de linii paralele, două din ele depuse orizontal. De la ele sub unghi se lasă linii paralele scurte care la capătul de jos se termină cu câte un cerculeț dublu (fig. 69/21). Ceramică cu decor similar a fost sesizată la Beidaud în Dobrogea (Simion 2003, 24, fig. 8/4).

În ansamblu, ceramica din groapă, după tehnica de modelare, morfologie și decor are largi analogii în sortimentul ceramic al culturii Cozia-Saharna.

Groapa nr. 3 (13/8/2004) a fost evidențiată în secțiunea 8 sub baza valului bastionului de est, la adâncimea de 3,2 m de la nivelul actual de călcare, care prezintă creasta valului (fig. 70/1). Ea avea formă cilindrică cu diametrul de 1,7 m și adâncimea de 0,9 m. Umplutura gropii în partea superioară consta dintr-un strat de sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și lemn carbonizat grosimea căruia era de circa 30 cm. În rest groapa era umplută cu sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat. În partea centrală a gropii se conturează o lentilă de moloz cu lungimea de 1,1 m și grosimea de 0,1 m. În emplectonul gropii au fost

descoperite: un ac din os (fig. 70/7; cat. nr. II.10), două străpungătoare din os (fig. 70/8, 9; cat. nr. II.12, 13), două lopățele din os (fig. 51/10, 12; cat. nr. II. 15, 16), două fragmente de rondele din lut (fig. 70/5, 6; cat. nr. IV.82, 83), un fragment de piatră de râșniță (fig. 70/4; cat. nr. III.12) și patru fragmente de ceramică cu decor (fig. 70/13-16). Din acestea se evidențiază două fragmente de la gâtul a două cupe modelate cu mâna din pastă de lut bine prelucrată, ornamentate cu decor incizat. Unul este ornamentat cu hașurări amplasate în partea superioară a buzei (fig. 70/13), decor frecvent întâlnit pe ceramica de la monumentele din perioada timpurie a fierului: Neporotovo (Крушельницька 1998, 101, рис. 61/20; 106, рис. 63/22; 113, рис. 67/12) – regiunea Nistrului Superior; Kalakača (Medović 1988, 84, sl. 68/1) – Vojvodina; Kastanas (Hänsel 1989, Abb. 239/9.) – Macedonia etc. Al doilea fragment e ornamentat cu o friză formată din două linii paralele ce încadrează un șir orizontal de romburi imprimate. Friza e amplasată în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cupei (fig. 70/16). Altele două fragmente sunt acoperite cu decor realizat prin ștanțare. Unul din ele are pe buză un decor din linii scurte în formă de șnur răsucit (fig. 70/14), ornament frecvent întâlnit pe vasele descoperite la Țareuca, Horodiște (Камыба 2000, 371, рис. XLVI/13-16) etc. Al doilea prezintă un fragment de toartă ornamentat cu unghiuri hașurate contrapuse (fig. 70/15). Un decor similar, dar într-un alt aranjament este larg răspândit în sortimentul ceramic al culturii Cozia-Saharna, cunoscut la monumentele de la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. XXX), Solonceni-Hlinaia (Камыба 2000, 305, рис. XX/5) etc.

În baza analizei materialelor sesizate în embletonul complexului se poate constata că groapa a fost utilizată în prima epocă a fierului.

Groapa nr. 4 (14/8/2004) a fost descoperită în secțiunea 8 sub baza valului bastionului de est, la adâncimea de 3,4 m de la nivelul actual de călcare – coama valului (fig. 70/2). Ea a fost cercetată doar parțial, restul gropii aflându-se în afara limitelor secțiunii. Groapa a avut, probabil, formă cilindrică cu diametrul de 0,8 m și adâncimea de 0,6 m. Umplutura ei consta din sol castaniu. În groapă a fost descoperit un fragment de strachină modelată cu mâna (fig. 70/17), ornamentată pe marginea buzei cu linii oblice imprimate și proeminențe aplatizate. Acest fragment, după morfologie, ardere, culoare și decor poate fi atribuit ceramicii de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 5 (3/9/2005) a fost depistată în secțiunea 9, la adâncimea de 1,2 m (fig. 70/3). Ea nu a fost sesizată integral, o parte a gropii rămânând sub peretele de nord al secțiunii. Probabil, ea avea o formă ovală în plan, diametrul mic fiind de 1,1 m. Din diametrul mare în secțiune a fost surprinsă o porțiune de doar 1,1 m. Pereții gropii erau verticali și se adânceau cu circa 0,4 m față de nivelul gurii. Umplutura consta din sol castaniu în amestec cu moloz. Spre fundul gropii a fost sesizată o lentilă cu grosimea de 8-10 cm ce conținea cenușă și fragmente de lemn carbonizat. În groapă a fost descoperit un fragment de os prelucrat (fig. 70/11; cat. nr. II.17) și 45 fragmente

de ceramică modelată cu mâna. Fragmentele de ceramică descoperite în groapă făceau parte de la mai multe recipiente (cel puțin nouă): cupe (fig. 71/ 1-3, 5), strachină (fig. 70/ 18), oale (fig. 70/ 19-29; 4/ 6-9) și vase de provizii (fig. 71/ 10-15). Deși toată ceramica a fost modelată cu mâna, după consistența pasteii, modul de confecționare și ardere se evidențiază clar două categorii: ceramică rudimentară și ceramică fină.

Ceramica grosieră a fost modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă granulată. Arderea este incompletă. Culoarea recipientelor, de regulă, e neagră, întâlnindu-se și fragmente de culoare cenușie închisă. Din această categorie interres prezintă fragmentele de la un pithos cu trunchiul globular, gâtul scurt și buza răsfrântă în exterior. S-a păstrat doar partea superioară a vasului, prin urmare e imposibil de a aprecia cu certitudine particularitățile recipientului în întregime. Pithosul în partea de sus, în regiunea umărului este ornamentat cu o friză în care se întâlnesc trei tipuri de ornament: în relief – suporturi piramidale îndreptate în sus; prin incizie – șiruri de linii drepte și văluroase depuse orizontal; prin ștanțare – linii paralele amplasate în formă de chenar ce încadrează cerculețe cu tangente (fig. 71/ 15). Vase cu gâtul scund, buza evazată și decor asemănător sunt bine cunoscute în nivelul Cozia-Saharna de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 196). De asemenea, un vas asemănător a fost sesizat în cenușarul de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XXV).

În categoria ceramicii rudimentare se încadrează și fragmentele de vase decorate cu șiruri paralele de caneluri întretăiate, sau nu, de suporturi piramidale (fig. 71/ 11-14), precum și două fragmente de strachină cu trunchiul tronconic, buza invazată, decorată în partea de sus cu ornament ștanțat în formă de șiruri oblice din dreptunghiuri, iar partea exterioară – cu suporturi mici aplatizate (fig. 70/ 18). Recipiente similare au fost întâlnite în nivelul hallstattian de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 202, fig. 76).

A doua categorie – ceramica fină – este mai numeroasă și mai variată după ornament. Cele mai reprezentative sunt fragmentele de la cupe, grafic întregibile (fig. 71/ 1-3, 5). Caracteristic pentru această categorie de ceramică este decorul realizat în exclusivitate prin incizare. Majoritatea fragmentelor erau de la cupe ce aveau profilul în formă de „S”, gâtul bine profilat, diametrul maxim al trunchiului fiind plasat în zona de mijloc sau în cea inferioară (fig. 71/ 3). Unele exemplare au câte o toartă supraînălțată, care uneori e acoperită în partea de sus cu decor incizat din linii duble în formă de unghiuri sau dreptunghiuri (fig. 71/ 5). În cele mai multe cazuri fragmentele de cupe poartă un ornament alcătuit din două sau trei linii incizate orizontal în zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul, de la care pleacă linii oblice scurte – decor ce amintește „crenguța de brad” (fig. 71/ 1, 5). Unele recipiente sunt acoperite cu decor în formă de romburi, triunghiuri sau dreptunghiuri hașurate (fig. 70/ 22; 71/ 7, 8). Recipiente cu astfel de ornament au fost descoperite la: Neporotovo (Крушельницька 1998, 56, рис. 27/ 1-6) – regiunea Nistrului Superior; Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XX/ 1; LX/ 1-3, 5-6), Climăuții de Jos (Кашуба 2000,

283, рис. XI/25), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 203, fig. 77/1-6) – regiunea de silvostepă a interfluviului pruto-nistrean; Râmnicelu (Harțuche 1972, 64-65, fig. 3/a, b; 4), Niculițel-Cornet (Jugănar 2005, 119, fig. 25/9, 11) – regiunea Dunării de Jos; Kalakača (Medović 1988, sl. 87/3; 168/3; 213/1, 2, 4) – Vojvodina. Interes prezintă fragmentele de ceramică ornamentate cu benzi din linii paralele incizate, la care se alătură triunghiuri, formate din două sau trei linii, orientate cu vârful în sus sau în jos (fig. 70/21; 71/9). Recipiente cu decor similar au fost sesizate la Cartal-Orlovka II (Niculiță 2004, 353, fig. 33/1; Vančugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 61/6), Sihleanu (Harțuche 1972, 63, fig. 1/11; 2/4, 6), Kalakača (Medović 1988, 119, sl. 104/3), Kastanas (Hänsel 1989, Abb. 114/2), Troia (Koppenhöfer 1997, Abb. 15/5) etc. Toate formele de vase, precum și tipurile de decor, din punct de vedere cronologic se referă la perioada bronzului recent – epoca timpurie a fierului.

Groapa nr. 6 (7/9/2005) a fost atestată în secțiunea 9, sub baza valului de incintă, la adâncimea de 3,4 m de la nivelul actual de călcare – coama valului (fig. 72/1). A fost cercetată doar o jumătate din groapă, a doua jumătate rămânând sub peretele de nord al secțiunii. Groapa a avut forma cilindrică cu diametrul de 1,35 m și adâncimea de 1,05 m. Ea a fost umplută cu sol castaniu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Din groapă au fost recuperate: un creuzet (fig. 72/3; cat. nr. IV.94), o rondelă confecționată din piatră de calcar (fig. 72/4; cat. nr. III.18) și 23 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Ceramica a fost lucrată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cărămiziu la negru. Fragmentele ceramice făceau parte de la mai multe tipuri de recipiente: străchini (fig. 72/10, 14), cești (fig. 72/11, 12, 16), oale (fig. 72/7-9, 15), unele din ele ornamentate în relief (fig. 72/15), prin incizare (fig. 72/11-13, 16) sau ștanțare (fig. 72/14).

Groapa nr. 7 (20/10/2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,7 m (fig. 72/2), partea ei de vest fiind întretăiată de o groapă din nivelul tracogetic (nr. 49). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,0 m, al fundului – de 1,4 și adâncimea de 0,7 m. Embletonul gropii consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat. Spre fund, în partea de vest a gropii a fost atestată o lentilă de lut ars cu grosimea de 0,06 m. Din umplutura gropii au fost recuperate două fragmente de rondoale (fig. 72/5, 6; cat. nr. IV.88, 89), 12 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 72/17-23) și 45 fragmente de oase de animale.

Ceramica descoperită în groapa a fost confecționată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la negru.

Groapa nr. 8 (25/10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,75 m (fig. 73/1). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,4 m, diametrul fundului de 2 m și adâncimea de 0,9 m. Umplutura gropii, compusă din cernoziom, conținea un fragment de rondelă (fig. 73/3; cat. nr. IV.90), 16 fragmente de ceramică

modelată cu mâna, 32 fragmente de oase de animale și o piatră cu dimensiunile de 23×15×12 cm.

Din fragmentele ceramice, se disting două fragmente de ceașcă/cupă (fig. 73/ 10, 11). Acestea au fost confecționate din pastă fină de lut cu impurități de șamotă mărunță. Arderea este neuniformă și incompletă. În baza unui fragment (fig. 73/ 11) a fost posibilă reconstituirea grafică parțială a vasului. Acesta avea gâtul scund, vertical, trunchiul globular și fundul rotunjit. Diametrul gâtului era de 9 cm, a trunchiului – de 10,5 cm și a fundului – de 4 cm. Umărul trunchiului a fost ornamentat cu două linii paralele orizontale, realizate prin incizie, între care sunt plasate cerulețe imprimate. Sub acest cadru urmează un șir de linii oblice, la fel incizate. Acest ansamblu ornamental era întrerupt de proeminențe aplatizate.

Restul ceramicii – un fragment de strachină cu buza tăiată oblic (fig. 73/4), un fragment de strachină înzestrată cu mânere-suporturi (fig. 73/9), cinci buze de oală (fig. 73/5-8), un fragment de perete ornamentat cu brâu alveolar (fig. 73/ 12) și șase fragmente de pereți de vas neornamentați – a fost modelată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la negru.

Groapa nr. 9 (4/ 11/2007) a fost atestată în secțiunea 11, la adâncimea de 0,6 m (fig. 73/2). Ea a fost săpată în formă de clopot, având diametrul gurii de 1,2 m, diametrul fundului de 1,8 m și adâncimea de 1,0 m. Umplutura gropii consta din trei straturi. Cel inferior era compus din cernoziom, cel din mijloc – din sol cenușiu, iar cel superior – din sol cenușiu în amestec cu cenușă. Din emplecton au fost recuperate 10 fragmente de ceramică modelată cu mâna, două pietre și 20 fragmente de oase de animale.

Ceramica, reprezentată de un fragment de strachină (fig. 73/ 17), șapte fragmente de oală (fig. 73/ 14, 18, 19) și două fragmente de toartă de ceașcă (fig. 73/ 15, 16), a fost modelată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Toartele au fost ornamentate cu linii orizontale și oblice aplicate prin incizare. Ceramica, descoperită în groapă, după particularitățile sale poate fi atribuită sortimentului de vase hallstattiene de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 10 (5/ 11/2007) a fost descoperită sub peretele de nord al secțiunii 11, la adâncimea de 0,75 m (fig. 74/ 1). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 0,85 m și adâncimea de 0,6 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Din emplectonul gropii au fost recuperate 27 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care un fragment de strachină (fig. 74/8), un fragment de ceașcă (fig. 74/7) și 25 fragmente de oale (fig. 74/6). Fragmentele ceramice făceau parte de la recipiente confecționate din pastă din lut cu impurități de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la negru.

Groapa nr. 11 (6/11/2007) a fost atestată sub peretele de nord al secțiunii 11, la adâncimea de 0,8 m (fig. 74/2). Ea a fost cercetată doar parțial, o parte a acesteia rămânând în afara secțiunii. Groapa, după toate probabilitățile, a avut o formă ovală în plan, cu diametrele de 2,0×0,8 m, pereții verticali și fundul plat care se adâncea până la 0,6 m. Embletonul ei era compus din două straturi: cel superior, cu grosimea de 0,3 m, care consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă și cel inferior, la fel, cu grosimea de 0,3 m, care consta din sol de culoare castanie. În umplutura gropii au fost depistate un vârf de săgeată (fig. 74/10; cat. nr. II.6) și 16 fragmente de ceramică.

Vârful de săgeată, confecționat din os, avea formă de glonț. Vârfurile de săgeți din corn sau os, în formă de glonț cu baza circulară, ori piramidale cu baza rectangulară au o largă răspândire teritorială și un vast diapazon cronologic de utilizare, începând cu finele bronzului recent și până la mijlocul sec. VI a. Chr. Ele au fost semnalate: în așezarea Garvăn „Mlăjitul Florilor” (Jugănaru 2005, 143, fig. 49/3), Dobrogea – faza I a culturii Babadag, datată cu sec. XI a. Chr. (Morintz 1964, 101-108; Jugănaru 2005, 75-78); în siturile de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LII/1-3) și Țahnăuți (Кашуба 2000, 322, рис. XXIX/16) și în tumulul nr. 1 de la necropola Trinca „Drumul Feteștilor” (Levițki 2006, 100, fig. 9/2-6) din spațiul Pruto-Nistreen; precum și la est de Nistru în cetățile de la Bel'sk (Шрамко 1987, 43, 45, рис. 13/10) și Motronin (Бессонова, Скорый 2001, 125, рис. 72/12), unde aceste piese sunt datate cu finele sec. VI – începutul sec. V a. Chr.

Ceramica – un fragment de strachină (fig. 74/11) cu buza arcuită în interior și decorată cu linii incizate, un fragment de ulcior (fig. 74/12) și 14 fragmente de oală – a fost modelată cu mâna din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Ceramica descoperită în groapă are similitudini în sortimentul vaselor hallstattiene.

Groapa nr. 12 (8/11/2007) a fost identificată în secțiunea 11, la adâncimea de 0,8 m (fig. 74/3). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,3 m și adâncimea de 0,3 m. În embletonul gropii, ce consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă, a fost descoperită o fusaiolă (fig. 74/9; cat. nr. IV.79) și șase fragmente de ceramică lucrată cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la negru. Din ele se evidențiază un fragment de strachină cu buza arcuită în interior și ornamentată cu linii oblice incizate (fig. 74/15), opt fragmente de oală (fig. 74/13) și un fragment de ceașcă, ornamentată cu linii incizate orizontal și oblic (fig. 74/14). După morfologie și decor acestea pot fi atribuite sortimentului de vase de tip Cozia-Saharna.

Groapa nr. 13 (10/11/2007) a fost surprinsă în secțiunea 11, la adâncimea de 0,8 m (fig. 74/4). Ea avea forma rotundă în plan cu diametrul de circa 1,2 m. În partea de vest peretele gropii a fost săpat vertical, iar în cea de est oblic, astfel aceasta lărgindu-se spre fund până la 1,45 m. Adâncimea – 0,6 m. Din umplutura gropii, compusă din sol cenușiu, au fost recuperate 19 fragmente de ceramică modelată cu mâna, patru pietre și cinci fragmente de oase.

Ceramica este reprezentată de trei fragmente de cești și 16 fragmente de la oale. Ceștile (fig. 74/ 16-18) au fost modelate din pastă fină de lut cu degresanți de șamotă mărunță. Arderea – neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cenușiu la negru. Ele au fost ornamentate cu decor incizat din linii orizontale și oblice incizate. Oalele, reprezentate exclusiv de fragmente de pereți neornamentați, au fost lucrate din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea – neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cărămiziu la negru. Suprafața – lustruită.

Groapa nr. 14 (16/ 11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 1,2 m (fig. 74/5). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,0 m, diametrul fundului de circa 1,2 m și adâncimea de 0,4 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare castanie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Din emplecton au fost recuperate 23 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Dintre acestea se disting două fragmente de ceașcă – un fragment de perete decorat cu linii incizate (fig. 74/ 21) și un fragment de toartă (fig. 74/ 20) – modelate din pastă de lut cu cioburi pisate mărunț. Arderea – neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cenușiu la negru. Restul fragmentelor făceau parte de la oale lucrate grosolan (fig. 74/ 19) modelate din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cărămiziu la negru. Ceramica recuperată din groapă după particularitățile sale poate fi atribuită sortimentului de recipiente de tip Cozia-Saharna.

2.2. Inventarul arheologic²

În complexe arheologice și în stratul cultural, de rând cu materialul ceramic, a fost descoperit un set destul de bogat și variat de unelte, arme și piese cu semnificație cultică, confecționate din diverse materii prime: os, piatră și lut.

2.2.1. Unelte

Ustensilele din os sunt reprezentate de un ac, patru străpungătoare, cinci lopățele și o lustruitoare.

Acul (cat. nr. II.10; fig. 70/7) a fost identificat în groapa nr. 3. El a fost confecționat din os și s-a păstrat pe o lungime de 6,2 cm. Un ac asemănător a fost atestat la Solonceni-Hlinaia (Кащуба 2000, рис. XXIX/ 1).

Străpungătoarele au fost descoperite atât în stratul de cultură (cat. nr. II.11, 14; fig. 148/4, 6), cât și în gropi menajere (cat. nr. II.12, 13; fig. 70/8, 9). Ele au fost confecționate din oase de animale, utilizându-se tehnica șlefuirii. Lungimea lor variază de la 4,5 la 11 cm. Piese similare au fost descoperite la Alcedar, Solonceni-Hlinaia (Кащуба 2000, рис. XXIX/2-4, 9, 11, 13), Garvăn „Mlăjițul Florilor” (Jugănaru 2005, fig. 49/ 11, 12) etc.

² Toate piesele au fost descoperite fie în gropi hallstattiene timpurii, fie în stratul de cultură (stratul III, compus din sol castaniu), plasat la o adâncime ce depășește 0,6 m de la nivelul actual de călcare. Pentru o descriere mai detaliată a pieselor a se vedea catalogul de la sfârșitul lucrării.

Lopățelele, la fel au fost depistate fie în stratul de cultură (cat. nr. II.18, 19; fig. 148/5, 7), fie în gropi menajere (cat. nr. II.15-16; fig. 70/10-12). Ele au fost lucrate din oase de animale, folosind tehnica șlefuirii. Lungimea lor este cuprinsă între 6,5 și 14,5 cm.

Lustruitoarea (cat. nr. II.24; fig. 148/10) a fost confecționată dintr-o falangă și avea forma cilindrică, puțin subțiată în partea de mijloc. Ambele capete au urme de prelucrare prin tehnica șlefuirii. Probabil că piesa era utilizată ca instrument pentru lustruirea suprafeței recipientelor ceramice.

Uneltele din piatră, atribuite perioadei hallstattiene timpurii, sunt reprezentate de patru cute, un fragment de piatră de râșniță și trei rondele.

Cutele (cat. nr. III.2-5; fig. 149/1, 3, 5, 8), confecționate din piatră de gresie, au fost atestate numai în stratul de cultură. Ele au forma poligonală în plan, în secțiune fiind rectangulare sau trapezoidale. Lungimea lor este cuprinsă între 4 și 10 cm, lățimea – între 2,8 și 4,5 cm, iar grosimea – între 0,9 și 2,2 cm. Unul din exemplare (fig. 149/8) a fost înzestrat la capăt cu un orificiu. Cutele din piatră de gresie sunt pe larg cunoscute atât în așezările – Garvăn „Mlăjitul Florilor” (Jugănaru 2005, fig. 46/15, 16, 20), Pocreaca (Iconomu 1996, 53, fig. 20/11), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LI/1-3,5) –, cât și în mormintele – Saharna II (Кашуба 2000, рис. XXVII/5, 11) din perioada hallstattiană timpurie.

Fragmentul de *piatră de râșniță* (cat. nr. III.12; fig. 70/4) a fost descoperit în groapa nr. 3. El a făcut parte dintr-o râșniță lucrată din piatră de gresie cu grosimea de circa 3,5 cm.

Rondelele au fost atestate atât în stratul de cultură (cat. nr. III.16, 17; fig. 151/7, 8), cât și într-o groapă menajeră (cat. nr. III.18; fig. 72/4). Ele au fost confecționate din piatră de calcar și aveau forma cilindrică cu marginile aplatizate. Înălțimea lor varia între 0,6 și 1,1 cm, diametrul – între 5 și 6 cm, iar diametrul orificiului – între 0,6 și 1,1 cm. Rondelele din piatră, ca formă și dimensiuni, sunt asemănătoare cu cele din lut, identificate la fel în nivelul hallstattian de la Saharna Mare (fig. 151/2-6).

Uneltele din lut sunt reprezentate de 21 fusaiole, 10 rondele și două creuzete.

Fusaiolele au fost lucrate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă, având o ardere neuniformă. Culoarea lor variază de la cărămiziu la cenușiu-închis sau negru. Unele din ele au suprafața lustruită. Fusaiolele după formă pot fi grupate în trei tipuri:

Tipul I – fusaiole de formă bitronconică (cat. nr. IV.5, 27, 28, 30, 33, 47, 48, 51, 52, 57, 58, 71-74) – 15 exemplare (fig. 152/1, 2, 4, 5, 8; 153/1, 3, 12; 154/3, 7-9, 18; 155/18; 156/8). Înălțimea lor este cuprinsă între 0,9 și 3,5 cm, diametrul maxim variază între 2,0 și 5,3 cm, al bazelor – între 1,0 și 2,2 cm, iar al orificiului – între 0,3 și 1,1 cm.

Dintre acestea se evidențiază o fusaioală ce avea suprafața ornamentată (cat. nr. IV.73; fig. 156/8). Ea a fost decorată cu trei grupuri a câte două ovale concentrice, realizate prin incizie. Fusaiole ornamentate cu decor incizat au fost descoperite la Glinjeni, în nivelul Cozia-Saharna (Гольцева, Камуба 1995, 30, таб. XLV/2, 3), Mateuți „La Bașnă” (Камуба 2000, рис. XXV/23) etc.

Tipul II – fusaiole de formă tronconică (cat. nr. IV.32, 35, 50) – trei exemplare (fig. 155/9, 10, 13). Înălțimea acestora variază între 1,3 și 2,5 cm, diametrul bazei mici fiind cuprins între 0,6 și 1,7 cm, al celei mari – între 2,2 și 2,6 cm, iar al orificiului – între 0,4 și 0,8 cm.

Tipul III – fusaiole de formă sferică (cat. nr. IV.29, 31, 79) – trei exemplare (fig. 155/2; 42/5), dintre care două au fost descoperite în stratul de cultură, iar una într-o groapă menajeră (cat. nr. IV.79; fig.). Acestea aveau diametrul ce varia între 2,1 și 2,8 cm, iar diametrul orificiului – între 0,4 și 0,7 cm.

Astfel de fusaiole, dar cu preponderență cele bitronconice, sunt frecvent întâlnite nu numai la monumentele culturii Cozia-Saharna, dar și la alte culturi hallstattiene timpurii din spațiul Carpato-Balcanic (Hänsel 1976, 122-164; Levițki 1994a, 109, fig. 59/12-14; László 1994, fig. 12/2-6; Камуба 2000, 314-315, рис. XXV/6, 7, 9-17, 19-26).

Rondelele provin atât din stratul de cultură (cat. nr. IV.84-87, 91; fig. 151/2-6), cât și din gropi menajere (cat. nr. IV. 82, 83, 88-90; fig. 70/5, 6; 72/5, 6; 73/3). Ele au fost modelate din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu sau negru. Ele au formă cilindrică cu marginile aplatizate. La unele exemplare (fig. 70/5; 73/3) se observă o îngroșare în zona orificiului. Înălțimea rondelilor este de 0,9-2,5 cm, diametrul maxim – de 5,0-7,8 cm, diametrul orificiului de 0,4-0,9 cm. Rondele din lut cu, sau fără orificiu au fost sesizate la așezările Glinjeni II (Гольцева, Камуба 1995, 30, таб. XLVIII/10), Mateuți „La Bașnă” (Камуба 2000, 439, рис. XCV/27), Alcedar III (Камуба 2000, 461, рис. CXV/18), Neporotov (Крушельницька 1998, 48, рис. 22/14) etc.

Creuzetele sunt reprezentate de două exemplare, unul descoperit în groapa nr. 6 (cat. IV.94; fig. 72/3) și altul fragmentar, atestat în stratul cultural (cat. nr. 95; fig. 157/1). Acestea au fost confecționate din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Creuzetele aveau forma elipsoidală, cu dimensiunile de 9,5×3,3/3,2 cm. Cavitatea lor era ovală în plan și se adâncea până la 0,6-1,5 cm.

Un fragment de creuzet similar a fost descoperit anterior la Saharna Mare³ (Камуба 2000, рис. XXV/30). Două exemplare întregi (fig. 51/8; 53/9) și unul fragmentar (fig. 53/10) provin din așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii”, unde au fost descoperite în asociere cu ceramică Cozia-Saharna. O piesă analogică a fost descoperită în așezarea din aceeași perioadă de la Alcedar (Камуба 2000, рис. XXV/31), precum și una fragmentară – în așezarea Saharna-Țiglău⁴.

³ Piesa provine din săpăturile lui G.D. Smirnov din anii '40 ai sec. XX.

⁴ Inedit, săpăturile din 2008.

2.2.2. *Arme*

Această categorie de descoperiri este reprezentată de șase vârfuri de săgeți confecționate din os. Dintre acestea cinci au fost atestate în stratul de cultură (cat. nr. II.1-5) și unul – în groapa nr. 11 (cat. nr. II.6).

După forma lor, vârfurile de săgeată pot fi divizate în două tipuri: conică și piramidală.

În cadrul tipului I se disting două variante:

- a) cu baza tăiată orizontal⁵ (fig. 147/4; 74/10). Lungimea lor este de 2,2-4,0 cm, diametrul bazei – de 0,7-0,8 cm. Acestea sunt înzestrate cu bucsă interioară de înmănușare cu lungimea de 1,5 cm și diametrul de 0,6 cm. Astfel de vârfuri de săgeți sunt cunoscute la Garvăn „Mlăjitul Florilor” (Jugănaru 2005, fig. 49/3), Glinjeni II (Гольцева, Камыба 1995, таб. LII/3), Neporotov (Крушельницька 1998, 177, рис. 106/4) etc.
- b) cu baza zimțată sub formă de unghiuri (fig. 147/1, 2). Lungimea pieselor variază între 3,8 și 4,0 cm, iar diametrul bazei între 0,7 și 0,8 cm. Bucsă interioară de înmănușare avea lungimea de 1,2-1,7 cm, cu diametrul de 0,5-0,6 cm.

În cadrul tipului II, de asemenea, pot fi evidențiate două variante:

- a) cu baza pătrată (fig. 147/3). Lungimea ei este de 4,4 cm, iar baza are dimensiunile de 0,8×0,8 cm. Bucsă interioară de înmănușare are lungimea de 1,3 cm, iar diametrul – de 0,4 cm. Astfel de vârfuri de săgeți sunt cunoscute la Babadag (Jugănaru 2005, fig. 49/1), Solonceni-Hlinaia (Камыба 2000, рис. XXIX/14) etc.
- b) cu baza romboidală (fig. 147/5). Aceasta avea lungimea de 2,8 cm, dimensiunile bazei fiind de 0,7×0,7 cm. Săgeata era înzestrată cu o bucsă interioară de înmănușare cu lungimea de 1,5 cm și diametrul de 0,5 cm. Vârfuri de săgeți similare au fost atestate la Babadag (Jugănaru 2005, fig. 49/2, 4-6), Țahnăuți, Mateuți „La Bașnă” (Камыба 2000, рис. XXIX/7, 15, 16) etc.

2.2.3. *Piese cu semnificație cultică*

Această categorie de piese este cunoscută după cinci *pintadere* (cat. nr. IV.99-103; fig. 159/5-9), confecționate din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Ele au formă conică cu înălțimea cuprinsă între 0,9 și 1,8 cm, iar diametrul bazei de 1,5-2,2 cm. Suprafața uneia din ele (fig. 159/5) a fost ornamentată cu un șir de împunsături. În mediul Cozia-Saharna piese similare au fost descoperite la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. XLIV/3), Țahnăuți și Solonceni-Hlinaia (Камыба 2000, рис. XXXII/1-3, 8-10).

⁵ Acest tip mai este numit și „în formă de glonte”.

2.2.4. *Ceramica*

Ca urmare a săpăturilor arheologice în cele 12 secțiuni a fost descoperit un bogat și variat material ceramic. Analiza fragmentelor și a vaselor grafic întregibile, cu sau fără decor, descoperite în stratul cultural în asociere cu cele sesizate în complexe închise, dă posibilitatea de a stabili principalele forme, tipuri și variante de recipiente, utilizate de comunitățile ce s-au perindat pe promontoriul Saharna Mare.

Ceramica atribuită nivelului hallstattian timpuriu era modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă și calcar pisat. De regulă ea este arsă neuniform și incomplet, culoarea variind de la cenușiu-închis la negru. Majoritatea recipientelor au suprafața lustruită. Dintre multiplele forme de vase se evidențiază:

1. *Vase de dimensiuni mijlocii cu gâtul trompetiform și buza arcuită în exterior* (fig. 75). Unele din ele sunt ornamentate sub buză (fig. 75/6) sau în zona de joncțiune a gâtului cu umărul (fig. 75/5) cu decor ștanțat în formă de zigzag și cu cerculețe cu puncte în mijloc plasate pe vârful unghiurilor. La unele exemplare buza, răsfrântă în exterior, este relativ lată și îndreptată în sus (fig. 75/3) ca la vasele de la Hansca (Никулицэ 1981, 82-83, рис. 6/1), Kalakača (Medović 1988, 123, sl. 107/3) etc. La altele buza este scurtă și orizontală (fig. 75/4, 5), similar recipientelor descoperite la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LVII/3; LIX/1), Kalakača (Medović 1988, 197, sl. 180/5) etc. Concomitent se întâlnesc vase cu buza evazată, ușor înclinată în jos (fig. 75/2) ca la exemplarul de la așezarea hallstattiană timpurie de la Pocreaca (Iconomu 1996, 45, fig. 12/5). Având originea în perioada precedentă (Kacsó 2001, 269, Abb. 19), acest tip de vase va dăinui în decursul mileniului I a. Chr., fiind cunoscut după descoperirile de la Motronin (Бессонова, Скорый 2001, рис. 33/1) și Trahtemir (Фіалко, Болтрик 2003, 125, таб. 17/4) din sec. VII-VI a. Chr., Cartal-Orlovka (Vanciugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 43/2) – sec. IV-III a. Chr.

2. *Vase fără gât cu trunchiul rotunjit – în formă de sac sau de clopot* (fig. 76). Acestea aveau diametrul maxim în partea de sus (fig. 76/1, 2, 4) sau în zona de mijloc (fig. 76/3) a trunchiului. Ele sunt decorate în relief cu brâu alveolar, întrerupt de două sau patru suporturi segmentoidale (fig. 76/5), ori conice (fig. 76/1). Brâul este amplasat în partea de sus, la 3-4 cm mai jos de buza vasului (fig. 76/1-5). La unele exemplare brâul, ce înconjura orizontal trunchiul, era asociat cu brâie care plecau de la suporturi, lăsându-se în jos în formă de ghirlandă (fig. 76/9-10), ca și la recipientele de la Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 217, fig. 8/9), Cartal-Orlovka (Vančugov, Niculiță, Bărcă 2000, pl. 76/1) etc. Vase în formă de clopot, similare celor de la Saharna Mare, au fost atestate în necropola Saharna I (Кашуба 2000, 294, рис. XIII/6), precum și în așezările de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXIII/1), Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 209, fig. 3/6), Kalakača (Medović 1988, 82, sl. 66/7; 125/2) etc. Toate aceste monumente cronologic se încadrează în perioada din a doua jumătate a sec. X - prima jumătate a sec. VIII a. Chr. (Medović 1988, 426; Кашуба 2000, 251-252). Acest tip de vase este prezent și

la monumentele din perioada următoare, cum ar fi așezarea de la Enisala „Palanca” (Jugănaru 2005, 111, fig. 37/8), atribuită faciesului Babadag III, sau cea de la Satu Nou-Novosel'skoe, datată cu sec. VIII-VII a. Chr. (Brujako, Novițki 1997, 128, fig. 17/4, 7). Astfel de vase sunt cunoscute și în așezarea de la Cilic Dere, unde ele au fost descoperite în asociere cu ceramică grecească: amfore de Chios cu gâtul umflat și cu cerculeț pictat pe el, ceramică de lux cu urme de vopsea roșie sau maronie, ce determină originea greco-orientală a acestora. Acest material de import indiscutabil indică încadrarea cronologică a așezării „...între a doua jumătate a sec. VI - prima jumătate a sec. V a. Chr.” (Simion 2003, 223-224).

La fel, acest tip de vase este cunoscut și în epoca bronzului. Astfel, în Europa Centrală vasele în formă de clopot sunt atestate în cultura Lausitz (Necvasil 1974, 253-308, Abb. 6/10, 14; 11/9; 18/9, 20/13), iar în Europa de Sud-Est – în culturile Monteoru, Tei, Noua-Coslogeni (Morintz 1978, 127, fig. 64/6; 137, fig. 75/3, 6, 8; 153, fig. 87/3).

Vastul diapazon cronologic a vaselor în formă de clopot a provocat o detaliată analiză și o amplă discuție în literatura de specialitate (Moscalu 1983, 37-52).

3. *Străchini*. Această formă de vase este reprezentată, cu preponderență, de fragmente, pe baza cărora, în unele cazuri, este posibilă reîntregirea grafică a recipientelor. După formă ele pot fi divizate în: a) străchini cu trunchiul tronconic cu buza arcuită în interior (fig. 77/1; 78/1); b) străchini cu trunchiul rotunjit și buza îngroșată în interior (fig. 77/2, 4; 11/2, 3, 5, 6).

Exemplele din prima variantă sunt, de regulă, înzestrate pe muchie cu suporturi segmentoidale applatizate (fig. 77/1; 78/1). Diametrul lor în partea de sus se încadrează între 31,1 (fig. 77/1) și 31,5 cm (fig. 78/1). Partea de sus a buzei este ornamentată cu fascicole din linii paralele depuse sub unghi, decorul fiind aplicat prin ștanțare (fig. 77/1) sau incizare (fig. 78/1). Unele recipiente (fig. 77/1) sunt împodobite în partea de sus a trunchiului cu o friză redată prin ștanțare și alcătuită din două linii paralele în partea de sus și una în partea de jos, spațiul dintre ele fiind completat cu un decor din cerculețe duble cu tangente. Un astfel de ornament este larg răspândit în epoca hallstattiană timpurie și este cunoscut prin materialele din faciesul Pșeničevo-Razkopanica (Čičikova 1972, fig. 91/12; Hänsel 1976, Taf. 71/5, 8) – Bulgaria; în așezările Garvăn „Mlăjițul Florilor” (Jugănaru 2005, 123, fig. 29/1-7), Piatra Frecăței (Hänsel 1976, Taf. 17/2), Orgame (Jugănaru 2005, 126, fig. 32/1) etc. – România; Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 198, fig. 72/4), Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, fig. 11/17) – Republica Moldova; Žvanec (Крушельницька 1998, рис. 134/1) – Ucraina.

Străchinile din varianta a doua, în cele mai frecvente cazuri, sunt înzestrate cu suporturi applatizate în partea exterioară a buzei (fig. 77/3, 8; 78/3, 4, 6, 8), având partea orizontală acoperită cu decor ce reprezintă fascicole din linii paralele depuse sub unghi (fig. 78/3, 4), sau linii oblice aplicate prin ștanțare (fig. 77/2-8), ori incizare (fig. 78/2-10).

Pereții oblici ai unor piese sunt acoperiți în partea superioară cu un ornament ștanțat în formă de linii paralele, urmate de câte un șir orizontal de cerculețe duble (fig. 77/4), sau în formă de zigzag, vârfulurile unghiurilor căruia se încununează cu cerculețe cruciforme (fig. 77/2) – decor întâlnit pe vasele de la Pocreaca (Iconomu 1996, 45, fig. 11/4), Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 226, fig. 15/19), Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XXIX), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 193, fig. 70/1, 2).

4. *Cupe*. În setul de materiale ceramice, recoltat din stratul cultural, fragmentele de cupe grafic întregibile constituie cea mai numeroasă grupă. Acest tip de vase face parte din categoria de ceramică fină și semifină. Recipientele au fost confecționate din pastă de lut bine prelucrată în amestec cu nisip ori șamotă. Arderea, care nu întotdeauna este completă, a adus la apariția pe suprafața cenușie-închisă, sau neagră a petelor de culoare deschisă. În cele mai frecvente cazuri cupele sunt ornamentate (fig. 79/6-10; 80/1-21), deși se întâlnesc și cele lipsite de decor (fig. 79/1-5).

De regulă, înălțimea cupelor variază de la 7 la 8 cm, diametrul gurii (buzei) – între 9,3 și 10 cm, al gâtului – între 8 și 8,7 cm, iar al trunchiului – de la 8 la 9,9 cm.

Între fragmentele de cupe se evidențiază mai multe variante:

- a) Cupe cu gâtul înalt, puțin înclinat în exterior, trunchiul tronconic, fundul în formă de umbo adâncit în interior. Corelarea între înălțimea gâtului și a trunchiului este aproximativ 2:1. Exemplarele acestei varietăți, de regulă, sunt lipsite de ornament (fig. 79/1-5), deși se întâlnesc și piese ornamentate cu decor incizat, cunoscute prin cercetările de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. XLI/4, 6), Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, 231, fig. 5/3), Satu Nou „Valea lui Voicu” (Irimia, Conovici 1993, 82, fig. 14/1).
- b) Cupe cu profil S-oidal, gâtul puțin arcuit, buza răsfântă în exterior, trunchiul globular și fundul adâncit în interiorul vasului (fig. 79/6-10; 80/1-21). Toate piesele descoperite în strat sunt ornamentate numai cu decor aplicat prin incizare. Motivele și compoziția decorului pot fi diferite, însă toate sunt caracteristice culturii Cozia-Saharna.

Se întâlnesc exemplare cu decor în formă de linii orizontale, amplasate în regiunea joncțiunii gâtului cu umărul vasului, de la care coboară pe trunchi fascicule de linii paralele, dispuse sub unghi (fig. 79/6, 9; 80/6, 10, 11), cunoscute și la așezările Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 211, fig. 5/32), Cartal-Orlovka (Vanciugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 62/2, 3), Rasova „Malul Roșu” (Jugănar 2005, 119, fig. 25/9). Unele recipiente au trunchiul globular acoperit cu zigzaguri depuse vertical (fig. 80/13), similar celor din necropola de la Alcedar (Кашуба 2000, 302, рис. XVIII/3), așezarea Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. IX/6) etc.

Prezintă interes cupele cu decor din linii văluroase asociate cu cerculețe duble și ornament în forma crenguței de brad, depus în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul (fig. 79/7, 10), ca și la cupele de la Satu Nou „Valea lui Voicu” (Irimia, Conovici 1993, 82, fig. 14/8), Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, 235, fig. 7/10). La această variantă poate fi atribuit și recipientul ce avea gâtul acoperit cu un ornament în formă de zigzag de la care se înalță linii cu „stegulețe”, zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul fiind marcată de două linii orizontale, iar sub ele, pe umărul cupei, sunt redată prin incizare un șir de romburi, latura de jos a cărora se termina, la fel, cu „stegulețe” (fig. 79/8). O piesă similară, ornamentată cu triunghiuri cu „stegulețe” și romburi hașurate, a fost descoperită în groapa nr. 51 de la Neporotov II (Крушельницька 1998, 64, рис. 32/10).

- c) Cupe/vase cu profil S-oidal, buza evazată și trunchiul globular (fig. 81/1-5). Din ele se evidențiază un fragment cu decor mixt, alcătuit din două linii paralele orizontale, aplicate prin ștanțare pe umărul vasului, sub care e redat prin incizare un șir de romburi hașurate, laturile de sus ale cărora se prelungesc formând litera „V” (fig. 81/1).

Nu sunt lipsite de interes și fragmentele de cupe cu decor în formă de dreptunghiuri hașurate, unghiurile cărora se finisează cu semnul svasticii (fig. 81/3) – decor întâlnit și pe unele fragmente de la Țahnăuți (Камыба 2000, 337, рис. XXXIV/11), Kalakača (Medović 1988, 328, sl. 295/7). La fel, se remarcă și fragmente de cupe cu decor mixt din triunghiuri și romburi hașurate, realizate prin incizie și linii orizontale, asociate cu fascicule din linii oblice aplicate prin ștanțare (fig. 80/4). Ceramică cu astfel de ornament, redat însă numai prin incizare, este cunoscută la așezarea de la Grigorov (Смирнова 1980, 123, рис. 1/2).

Frecvent sunt întâlnite fragmente acoperite cu decor în formă de romburi hașurate cu cerculețe simple sau duble la vârfuri, sau fără cerculețe (fig. 81/1-6, 13, 19). Astfel de recipiente sunt cunoscute și după descoperirile de la așezările Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 235, fig. 7/10), Satu Nou „Valea lui Voicu” (Irimia, Conovici 1993) etc.

Un set aparte îl constituie fragmente de la recipiente ale căror formă cărora nu a putut fi identificată, ornamentate cu decor ștanțat (fig. 83/1-15, 17-22, 24-26), sau mixt (fig. 83/16). Printre ele se remarcă fragmente de recipiente cu ornament ștanțat, compus din trei linii paralele, sub care sunt aplicate cerculețe duble, depuse în formă de triunghi echilateral, fiecare latură fiind constituită din câte patru cerculețe (fig. 83/6). Fragmente de vase cu decor asemănător, numai că cerculețele sunt incizate și aranjate în rânduri, ori haotic, au fost descoperite la Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 224, fig. 14/13-15), Pocreaca (Iconomu 1996, 44, fig. 11/3), Cartal-Orlovka (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 20/7) etc.

În strat a mai fost sesizată și o serie de fragmente de la toarte, impresionante prin formă și decor (fig. 84/1-19). Unele exemplare sunt înzestrate cu buton, ce se înalță

deasupra toartei (fig. 84/ 1-9). Majoritatea fragmentelor sunt ornamentate cu decor ce reprezintă triunghiuri incizate (fig. 84/ 1, 3, 4), asemănător celor de la Pocreaca (Iconomu 1996, 44, fig. 11/2) și numai unul poartă decor ștanțat (fig. 84/ 19).

Analiza ceramicii din cele 12 secțiuni demonstrează că stratul cultural din incinta cetății conține un valoros material ceramic din perioada hallstattiană timpurie, variat atât după forme, cât și după decor, care completamente se încadrează în sortimentul ceramic caracteristic culturii Cozia-Saharna.

3. Așezarea traco-getică

Situl traco-getic de la Saharna Mare a devenit cunoscut în literatura de specialitate ca o cetate, întărită cu un complex sistem defensiv (Смирнов 1949, 93-96; Arnăuț 2000, 93-104; Niculiță, Zanoci 2004, 104-129; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 27-62). Incinta ei cu suprafața de aproximativ 10 ha (fig. 4) avea formă de triunghi, baza căruia nu depășește 300 m, iar înălțimea – 350 m și ocupa partea centrală și de nord-est a promontoriului (fig. 68; foto 12).

3.1. Elemente de fortificație

Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate la Saharna Mare, dar și în imediata apropiere la Saharna „Dealul Mănăstirii” a fost posibilă stabilirea a două faze de fortificare a așezării.

Prima fază a fost identificată prin investigațiile întreprinse în partea de nord-est a așezării Saharna „Dealul Mănăstirii” (secțiunile 1-4⁶) și în secțiunea 9 de la Saharna Mare (fig. 68). Secțiunile de la Saharna „Dealul Mănăstirii” au fost amplasate între malul de sud-est al promontoriului și bastionul central al cetății Saharna Mare, în fața șanțului de apărare al ei⁷. În aceste secțiuni, precum și în secțiunea 9 de la Saharna Mare, la adâncimea de 0,83-0,95 m de la nivelul actual de călcare, a fost identificat un șanț orientat de la sud-est spre nord-vest, paralel valului și șanțului defensiv din faza a doua. Prezența unui șanț pe această porțiune a promontoriului a fost sesizată încă de G.D. Smirnov, care îl considera drept un „șanț suplimentar”, menit să protejeze întreaga linie de apărare a cetății Saharna Mare (Arnăuț 2000, 94, fig. 1). Însă, prin cercetările efectuate în fața bastionului central, urmele acestui „șanț suplimentar” nu au fost identificate, ceea ce pare să demonstreze că bastionul a fost ridicat deasupra șanțului, care era deja abandonat.

Actualmente șanțul (fig. 68; pl. 3; foto 11) a fost evidențiat pe o lungime totală de 24 m și are în secțiune forma trapezoidală. Lățimea lui la gură variază între 1,2 și 1,8 m, spre fund îngustându-se până la 0,20-0,36 m, adâncimea fiind de circa 1 m (Niculiță et al. 2008, 69, fig. 19-20).

⁶ Secțiunea 4 a fost trasată recent, în anul 2008, astfel rezultatele investigațiilor rămân a fi inedite. În lucrarea de față sunt utilizate numai informațiile cu privire la șanțul atestat în această secțiune.

⁷ Vezi sistemul defensiv (faza II-a).

În embletonul șanțului a fost descoperit, cu preponderență, material caracteristic culturii Cozia-Saharna (fig. 52/2-18). Până în prezent nu a fost sesizată nici o piesă diagnostică care ar putea fi atribuită perioadei traco-getice. Excepție fac doar două vârfuri de săgeți (fig. 53/2, 3) din bronz cu trei aripioare cu dulii exterioare, descoperite în preajma șanțului. Aceasta demonstrează că șanțul a fost săpat în stratul cultural al așezării hallstattiene timpurii de tip Cozia-Saharna, împărțind-o în două jumătăți. Amplasarea șanțului pe mijlocul așezării, precum și dimensiunile lui modeste nicidecum nu pot vorbi despre utilizarea lui în calitate de element defensiv al acesteia. Mai degrabă el reprezintă „fundamentul” unei palisade din lemn, menită, într-o fază inițială, să protejeze dinspre sud-vest așezarea traco-getică. Cu timpul, din cauza deteriorării, palisada a fost abandonată, fiind înlocuită cu un sistem defensiv mult mai durabil și mai efektiv. Pe alocuri, ca în cazul bastionului central⁸, aceste construcții defensive au suprapus vechea palisadă.

Situații similare, când așezările au fost fortificate la început cu palisade și apoi cu un sistem defensiv mai complex, sunt cunoscute la cetățile de la Cotu-Copălău - faza I (Șadurschi, Șovan 1994, 169-170), Ibănești - faza I (Șadurschi, Moscalu 1989, 186), Bel'sk (Шрамко 1975, 100-101, рис. 3) etc.

Sistemul defensiv din faza a doua, actualmente este reprezentat de un val de pământ (foto 13), care întretaie partea de sud-vest a promontoriului, încadrată între două defileuri cu maluri înalte și abrupte. Valul poate fi sesizat pe o lungime de 385 m⁹, având înălțimea ce variază între 2,5-3,5 m, lățimea la bază, datorită aplatizării, ajunge până la 20-23 m. Spre sud-vest, în partea exterioară, paralel valului a fost săpat un șanț, lățimea căruia în partea de sus era de circa 15 m, iar în cea inferioară – de 6 m. Adâncimea șanțului de la nivelul antic de călcare nu depășea 3,2 m. Valul și șanțul aveau în plan forma arcuită spre exterior, spre sud-vest. Apărarea cetății a fost amplificată prin intermediul a trei bastioane amplasate în fața liniei defensive, în partea centrală și la flancuri (fig. 68). Bastioanele au fost amplasate și construite în așa mod ca fiecare din ele să țină apărarea unui anumit sector. Bastionul de est și de vest supravegheau flancurile, iar cel central – întregul sector al cetății.

În valul de incintă, în dreptul celor trei bastioane, au fost sesizate câte o întrerupere care, probabil, prezentau porțile cetății, protejate de bastioanele menționate. Prima întrerupere se afla la distanța de 35 m de la capătul de sud-est al sistemului defensiv și avea lățimea de circa 9,2 m. Următoarea, cea de vizavi de bastionul central, era amplasată la circa 121 m nord-vest de cea precedentă și avea o lățime de aproximativ 11 m. Cea de a treia „poartă” se afla la distanța de circa 150 m vest față de cea centrală și avea, probabil, o lățime similară celor precedente¹⁰.

⁸ În anul 2008, în fața bastionului central al cetății Saharna Mare a fost trasată o secțiune, în care urme ale șanțului amintit nu au fost sesizate. Aceasta ne permite să presupunem că el a fost suprapus de construcțiile bastionului central.

⁹ În publicațiile anterioare sunt indicate alte date. Toate rectificările din acest studiu, cu referire la forma și orientarea promontoriului, precum și la forma și dimensiunile elementelor defensive au fost realizate în baza coroborării datelor obținute prin cercetările de teren cu fotografiile făcute din satelit (Google Earth).

¹⁰ Locul amplasării, precum și dimensiunile aproximative ale celei de a treia „poartă” au putut fi stabilite conform schiței topografice și a fotografiilor, realizate de G.D. Smirnov în anii '40 ai sec. XX.

Valul și șanțul cetății au fost studiate încă în anul 1946 de către G. Smirnov printr-o secțiune trasată perpendicular pe sistemul defensiv (fig. 68). În baza cercetării profilurilor și materialelor recuperate, autorul a ajuns la concluzia că „valul a suferit cinci perioade de reconstrucție” (Смирнов 1949, 94; Arnăuț 2000, 93, 100, fig. 1).

În anul 2005 *valul* cetății (foto 13) a fost din nou cercetat prin intermediul *secțiunii nr. 9* (fig. 68; pl. 7) cu dimensiunile de 44 m lungime și 2 m lățime, trasată la distanța de 128 m de la capătul de sud-est al sistemului defensiv. Aceasta întretaie perpendicular valul și șanțul de apărare, încorporând un segment de 2 m din incinta cetății, continuând și la sud-vest de șanțul adiacent pe o distanță la fel de 2 m. Studiarea stratigrafiei valului prin intermediul secțiunii 9, demonstrează că actualmente el, în acest sector, nu depășește înălțimea de 2,8 m. La baza lui se află un strat de sol castaniu cu grosimea de 0,9-1,1 m, care prezintă nivelul antic de călcare. Peste acesta, după ce preventiv a fost nivelat, s-a depus un strat de nisip cu grosimea de 0,1-0,2 m, lungimea în curmezișul valului fiind de 3,6 m. La acest nivel în profilul valului au fost sesizate patru gropi. Prima groapă (dinspre șanțul adiacent) avea diametrul de 0,2 m, fiind adâncită în stratul de nisip și nivelul antic de călcare până la 0,3 m. Embletonul ei prezenta sol castaniu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat – rămășițe de la bârna îngropată în ea. A doua groapă se afla la 1,7 m distanță față de prima. Ea avea diametrul de 0,18 m și adâncimea de 0,25 m. Groapa a treia era amplasată la distanța de 2,4 m de la cea precedentă, având diametrul de 0,2 m și adâncimea de 0,4 m. A patra groapă se găsea la distanța de 1,2 m față de a treia. Diametrul ei nu depășea 0,2 m, iar adâncimea – 0,35 m. Embletonul acestor trei gropi era prezentat numai de cenușă și lemn carbonizat – resturile bânelor îngropate (pl. 7).

La nivelul gurilor gropilor, deasupra stratului de nisip a fost atestată o fâșie de 0,15-0,20 m grosime ce reprezintă sol ars, pe alocuri până la roșu, în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Prezența acestui strat denotă existența la baza valului a unei structuri lemnoase, care a ars în urma incendierii. Peste nivelul de arsură se găsește un alt strat, care are în secțiune formă triunghiulară, baza căruia nu depășește 5,8 m, iar înălțimea (grosimea maximă) – 3,2 m, compus din sol castaniu, identic celui din nivelul antic de călcare. În strat au fost sesizate fragmente de bârne carbonizate, depuse orizontal de-a lungul bazei construcției și bucăți de pietre nefasonate, dimensiunile cărora variaau de la 0,20×0,15×0,10 m la 0,50×0,30×0,15 m.

Deasupra acestui nucleu se afla un strat de sol cenușiu în amestec cu cenușă și bucăți de lemn carbonizat. În careurile 15 și 16, la adâncimea de 1,6 m de la creasta valului, bârnele s-au păstrat în întregime. Ele aveau formă rotundă cu diametrul de circa 0,2 m și erau orientate est-vest de-a lungul edificiului, ocupând o porțiune cu lățimea de circa 2,6 m. Tot în acest strat au fost depistate și bârne carbonizate,

dispușe transversal valului (foto 14). Stratul de sol cenușiu, amestecat cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat, avea grosimea în partea centrală de circa 0,4 m, iar pe de o parte și alta a nucleului construcției – circa 1,2 m, ceea ce denotă „scurgerea” lui din emplectonul construcției după ruina ei.

Peste acesta urmează un alt strat, alcătuit din sol cenușiu în amestec cu moloz și bucăți de pietre dimensiunile cărora variază de la 0,20×0,15×0,10 m la 0,80×0,50×0,30 m (foto 15). Grosimea stratului în zona construcției era de 0,5 m, iar la extremități atinge cota de 1,5-2,0 m.

Ultimul strat era compus din cernoziom cu grosimea ce varia între 0,2-0,4 m și prezintă nivelul actual de călcare.

Configurația straturilor, stabilită prin secționarea valului, nu prezintă nici pe departe forma lor inițială, atunci când a funcționat edificiul defensiv. Acest tablou s-a constituit în urma ruinării construcției după un dezastru soldat cu incendiu care nu a fost potolit, ci lăsat să mocnească timp îndelungat.

Analiza detaliată a stratigrafiei sistemului defensiv, unde au fost surprinse „in situ” straturi de sol cu o diversă consistență în care s-au găsit diferite materiale de construcție, permite o restabilire cât mai adecvată a modului de edificare a liniei principale de apărare.

După o nivelare prealabilă a orizontului antic de călcare, reprezentat de sol castaniu, pe o întindere de 385 m de la marginea de sud-est a promontoriului până la cea de nord, a fost ridicată o carcasă din lemn cu lățimea de circa 5,6 m. Aceasta era alcătuită din patru rânduri de bârne verticale, îngropate în sol până la 0,3-0,4 m, ce formau de fapt două paramente. Paramentul exterior, care trebuia să fie mai durabil, avea împreună cu bârnele lățimea de 1,85 m, cel interior – de 1,3 m (fig. 91/3). Între paramente rămânea un spațiu de 2,4-2,5 m. Pentru ca carcasa să reziste presiunii emplectonului tasat, ea a fost întărită la diferite nivele cu bârne, dispuse transversal și longitudinal, care în ansamblu, pe întreg perimetrul construcției lemnoase, formau un fel de casete rectangulare, în care se tase emplectonul într-o compoziție și rânduială bine chibzuită.

În interiorul carcasei de lemn pe suprafața antică de călcare, nivelată în prealabil, a fost depus un strat de nisip, gros de 0,1-0,2 m, sesizat doar parțial, pe o întindere de 3,6 m. Deasupra lui a fost amenajat un pavaj din bârne de lemn, amplasate una lângă alta transversal pe toată lungimea carcasei, formând astfel baza construcției de lemn. De la acest pavaj s-a păstrat „in situ” doar un strat de arsură gros de 0,15-0,20 m, alcătuit din bucăți de bârne carbonizate și cenușă. Nisipul de sub pavajul de bârne avea menirea de a-l proteja de umezeală. Peste bârne s-a depus un strat de sol castaniu ce provenea din imediata apropiere, precum și de la săparea șanțului adiacent. Dimensiunile inițiale ale acestui strat nu pot fi stabilite cu certitudine. Actualmente el are grosimea de 3,2 m, iar lățimea fiind de 5,8 m, ceea ce în linii majore coincide cu lățimea construcției din lemn. Stratul de sol

castaniu, uniform ca compoziție, a fost bine tasat în scheletul lemnos, formând un monolit integru. Forma lui triunghiulară în secțiune, care aparent prezintă un val inițial sau „miezul” lui, de fapt este rezultatul alunecării părții de sus a emplectonului după distrugerea carcasei de lemn. Rămășițele de bârne carbonizate, amplasate de-a lungul construcției, au fost sesizate la diferite nivele și în mai multe sectoare ale secțiunii 9 (foto 14; pl. 7).

Peste solul castaniu a fost depus un strat de sol cenușiu, care actualmente este amestecat cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat, ceea ce reprezintă rezultatul arderii mocninde a carcasei de lemn. Iar ca întreaga construcție să fie protejată de umezeală, în partea de sus a fost tasat un strat de sol cenușiu în amestec cu moloz și nisip.

În același timp emplectonul construcției a fost dozat cu o cantitate considerabilă de piatră de calcar (foto 15). Numai de pe porțiunea investigată (2 m lățime) au fost recuperate peste 6 m³ de piatră.

Pentru protejarea părții exterioare a carcasei de lemn de eventuale incendieri, care puteau surveni din partea atacanților, ea a fost placată cu o „carapace” din lut și/ sau lespezi de piatră de calcar și pământ. Prezența unui astfel de „scut” de protecție este documentată arheologic prin prezența unei berme cu lățimea de circa 2 m, ce despărțea construcția din lemn de șanțul adiacent (pl. 7). Anume pe această bermă, probabil era ridicat peretele de protecție, care în partea inferioară era mult mai lat decât în partea superioară. Berma mai avea și menirea să consolideze paramentul exterior al carcasei de lemn ca să nu alunece în șanțul adiacent.

Din stratul de sol castaniu de sub baza valului, ce corespunde nivelului antic de călcare au fost recuperate mai multe fragmente de ceramică modelată cu mâna, care se împart în două categorii distincte.

Prima categorie este constituită din recipiente modelate din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea – neagră sau neagră-cenușie. Majoritatea fragmentelor sunt acoperite cu decor ștanțat în formă de șiruri de triunghiuri cu cerculețe duble la vârfuri (fig. 83/ 11), sau fără cerculețe, ori cu șiruri de linii paralele (fig. 77/ 5). Astfel de tipuri de vase cu ornament ștanțat sau incizat sunt caracteristice pentru faciesul Cozia-Saharna între sfârșitul sec. XI și prima jumătate a sec. VII a. Chr. (Камыба 2000, 352).

A doua categorie o alcătuiesc fragmentele de la diverse forme de vase modelate cu mâna din pastă de lut cu granule de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea – cafenie sau cenușie cu pete întunecate pe suprafața exterioară a vasului. În cele mai frecvente cazuri ele prezintă fragmente de la vase cu gâtul scund, răsfrânt în exterior și trunchiul globular, ornamentate în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu șiruri de creștături oblice și alveole (fig. 120/ 1), brăie cu creștături (fig. 139/ 14), brăie cu alveole (fig. 139/ 13) sau suporturi segmentoidale

(fig. 139/9). Această grupă de vase se încadrează totalmente în categoria ceramicii rudimentare traco-getice din sec. VII/VI-III a. Chr. (Никулицэ 1987, табл. 2).

În embletonul valului a fost de asemenea sesizat un set de recipiente ceramice, care, deși mai variate ca formă, sunt similare celor descoperite sub temelia sistemului defensiv. Pe lângă fragmentele de ceramică modelate cu mână de tipul Cozia-Saharna (fig. 85/1-4) și getice (fig. 85/5-11), au fost evidențiate și două fragmente de la vase lucrate la roata olarului: unul de la o buză de amforă (fig. 85/12), iar celălalt de la un vas cu firnis negru (fig. 85/13).

Prezența ceramicii de tipul Cozia-Saharna-Babadag în embletonul construcției defensive se explică prin ridicarea ei peste așezarea civilă Saharna „Dealul Mănăstirii” care a funcționat în secolele X-VIII/VII a. Chr. Ceramica din secolele VI-III a. Chr. demonstrează doar faptul că linia de fortificare a fost construită nu mai de vreme de această perioadă, sau că acest segment ar fi fost reparat în această vreme, fără alți indici care ar concretiza mai precis data edificării ei.

Șanțul adiacent, săpat în partea de sud-vest a construcției defensive, are aceeași lungime (fig. 68). El a fost săpat aproximativ la 2 m distanță de „zidul” cetății. Actualmente lățimea șanțului în partea de sus variază între 16,5-18,0 m. Ca urmare a investigațiilor arheologice în secțiunea 9 s-a stabilit că în perioada funcționării cetății, lățimea șanțului în partea superioară nu depășea 15,6 m, iar în cea inferioară – 6,1 m. Adâncimea lui de la nivelul antic de călcare atingea cota de 3,2 m, din care 2,1 m au fost săpați în roca nativă a promontoriului (pl. 7). În umplutura șanțului clar s-au observat trei straturi. Primul strat era dispus în partea de est a șanțului, în imediata apropiere de „zid”, și era compus din sol cenușiu în amestec cu cenușă și fragmente de bârne carbonizate. Al doilea strat, alcătuit din sol cenușiu pe alocuri amestecat cu pietre de calcar, de asemenea este dispus oblic și avea o grosime de 1,5-2,0 m. Ambele straturi, după felul cum sunt aranjate, reprezintă clar alunecarea, ca rezultat al ruinării, a embletonului construcției defensive. Cel de al treilea strat este compus din cernoziom și ocupă, mai ales, partea de vest a șanțului și arată o altă orientare a scurgerii, dinspre câmpurile adiacente, ceea ce ar reprezenta aluviunile moderne. În umplutura șanțului au fost descoperite mai multe bucăți de piatră de calcar și fragmente de ceramică, care după tehnică de modelare, forme și decor își găsesc similitudini în sortimentul de vase al culturilor Cozia-Saharna (fig. 88/1, 4, 5-7) din secolele X-VIII/VII a. Chr. și traco-getică din secolele VI-III a. Chr. (fig. 88/10, 13-15, 18).

Pentru amplificarea sistemului defensiv, la sud-vest de șanțul de apărare au fost ridicate trei „bastioane” de formă semiovală în plan, amplasate în partea de sud-est, centrală și de nord-est a construcției defensive (fig. 68).

Bastionul de sud-est (fig. 68) a fost ridicat la 35 m spre nord-vest de la capătul de sud-est al liniei de fortificare. Actualmente el reprezintă un val de pământ în formă de potcoavă cu lungimea de 70 m, capătul de sud-est al căruia se unea cu

valul cetății. În partea de nord valul cotește sub unghi drept, prelungindu-se pe o lungime de 24 m paralel valului cetății, formând împreună așa-zisul „lacăt de tip megaron”, care apăra din ambele părți intrarea în cetate (fig. 91/1)¹¹. Incinta și sistemul defensiv al bastionului au fost cercetate prin intermediul *secțiunii nr. 8* cu dimensiunile 46×2 m, trasată perpendicular valului și șanțului adiacent (fig. 68; pl. 6). Ea continua spre nord-est traversând „poarta” de intrare în cetate și făcea joncțiune cu *secțiunea nr. 7*, trasată în incinta fortificației. Astfel în această parte a promontoriului a putut fi urmărită corelarea dintre așezarea civilă Saharna „Dealul Mănăstirii” cu șanțul, valul și incinta bastionului de sud-est, precum și cu valul de pe sectorul de sud-est al cetății.

Ca urmare a investigațiilor arheologice în acest sector s-a putut observa o situație stratigrafică clară. Sub baza edificiului peste stratul steril de lut urma un nivel de sol de culoare castanie în amestec cu moloz, grosimea căruia varia între 0,2-0,4 m. În acest strat au fost atestate fragmente de la cupe cu decor ștanțat și incizat sub formă de linii orizontale, oblice sau în zigzag (fig. 80/14, 19) și de la oale cu ornament imprimat, ce prezintă linii orizontale și oblice, sau șiruri de cerulețe (fig. 83/3). Această categorie de ceramică este caracteristică în exclusivitate faciesului hallstattian Cozia-Saharna. În acest nivel au fost săpate și gropile nr. 3 și nr. 4 (fig. 70/1, 2)¹², atribuite aceluiași nivel cultural-cronologic.

Peste stratul de sol castaniu în amestec cu moloz urmează un nivel de sol castaniu cu grosimea de 0,4-0,6 m, în care s-au descoperit circa 194 fragmente de ceramică și peste 200 fragmente de oase de animale. Fragmentele ceramice făceau parte de la vase modelate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Ardearea lor era incompletă și neuniformă, iar culoarea varia de la cafeniu la cenușiu. Sunt prezente cioburi de la străchini (fig. 132/5) și oale (fig. 122/4; 124/5-6), unele din ele ornamentate cu decor în relief (fig. 124/5-6). Astfel de vase sunt specifice sortimentului ceramic traco-getic, fiind similare celor descoperite în incinta cetății. Grosimea și consistența stratului de sol castaniu denotă o locuire intensă în această parte a așezării, până la momentul edificării sistemului defensiv.

Analiza stratigrafiei valului bastionului (pl. 6) demonstrează că peste stratul de sol castaniu, ce prezintă nivelul antic de călcare, după o nivelare prealabilă, a fost amenajat un pavaj de bârne, care s-au păstrat în stare carbonizată sau nearsă (foto 18). Acest pavaj, care de fapt alcătuia fundamentul construcției de apărare, avea lățimea de 6,8-7,0 m. Bârnelor cu grosimea de 0,15-0,20 m erau orientate nord-sud. La nivelul pavajului, atât la capetele lui, cât și în interior au fost descoperite 15 gropi de la bârne (pl. 6; foto 19). Deasupra pavajului, în unele sectoare a fost sesizat un

¹¹ Intrarea în cetate se făcea printr-un coridor lung și îngust prin care putea trece doar un număr limitat de ostași ai inamicului, aceștia fiind atacați din două părți de apărătorii cetății – atât de pe „zidul” de incintă, cât și de pe cel al bastionului. O astfel de apărare a porții este cunoscută încă la Troia, Micene, Tirint etc., fiind utilizată mai târziu și în mediul „barbar” – la traco-geți, celti etc.

¹² Descrierea gropilor și a inventarului a se vedea la compartimentul respectiv.

strat din bârne carbonizate, dispuse în poziție oblică. Contextul descoperirii bârnelor denotă prăbușirea lor din poziție verticală.

Peste drenajul de bârne orizontale a fost depus un strat compact din pietre de calcar, gros de circa 0,8 m (foto 16). Acestea aveau dimensiuni variabile între 0,40×0,30×0,15 m și 0,8×0,6×0,4 m. Pietrele au fost suprapuse și intercalate de un strat de sol cenușiu, care prezintă nucleul construcției (pl. 6).

În partea de nord a careului 13, în careul 12, în partea de nord a careului 10 și în careul 9 a fost descoperit un strat, grosimea căruia varia de la 0,8 la 1,0 m, compus din sol ars până la roșu, fragmente de bârne carbonizate și cenușă (foto 17). Acest strat s-a format în urma arderii prin mocnire a scheletului lemnos al edificiului.

Peste nucleul de pământ al construcției urmează o lentilă de moloz cu grosimea de 0,2-0,3 m, deasupra căreia s-a depus un strat de sol cenușiu ce acoperea întreaga construcție. Urmează apoi un strat de cernoziom cu grosimea de 0,2 m, ce reprezintă nivelul actual de călcare.

Săpăturile arheologice la acest obiectiv au demonstrat că actualul val al bastionului de sud-est, care are la bază lățimea de 20 m și înălțimea de 2,6 m de la nivelul antic de călcare, s-a format ca urmare a ruinării unei construcții defensive. Analiza elementelor edificiului, descoperite „in situ” sub forma unor bârne de diferite dimensiuni carbonizate sau nearse, depuse în poziție orizontală, verticală sau oblică, prezintă dovezi incontestabile că miezul sistemului defensiv al bastionului era constituit dintr-un schelet lemnos.

La baza construcției bastionului, pe tot perimetrul lui, pe nivelul antic de călcare a fost amenajat un pavaj din bârne. Faptul că bârnele erau orientate est-vest e lesne de înțeles: secțiunea 8 a întretăiat bastionul în partea lui centrală, în locul de curbură. Din aceste considerente bârnele au fost depuse sub unghi. În interiorul pavajului și la capetele lui, la o anumită distanță au fost îngropate bârne verticale, de la care s-au păstrat gropile umplute cu lemn carbonizat – rămășițele bârnelor. Bârnele verticale, amplasate în patru rânduri, formau două paramente, care pentru consolidare erau etajate cu bârne dispuse longitudinal și transversal. Grosimea paramentului exterior, inclusiv grosimea bârnelor, era de circa 2,5 m, iar a celui interior – de 1,7 m. Distanța dintre paramente era de circa 2,6 m. Astfel, lățimea totală a carcasei lemnoase poate fi estimată la circa 6,8 m. Spațiul interior al acestei construcții a fost umplut cu sol cenușiu și bucăți de piatră în cantități considerabile, clar demonstrate de blocurile de calcar de la baza zidului, precum și de mulțimea de lespezi, descoperite printre ruinele bastionului.

Ca și la „zidul” cetății în partea exterioară a construcției bastionului, între el și șanțul adiacent, la nivelul antic de călcare a fost lăsată o bermă, lățimea căreia nu depășea 2 m. Pe ea s-au descoperit urmele carbonizate ale bârnelor paramentului exterior al bastionului. Berma avea o însemnătate funcțională dublă. În primul rând ea consolida peretele din afară al paramentului exterior, care sub presiunea

emplectonului tasat în el, putea să surpe malul șanțului adiacent. În rândul al doilea, pe această bermă se construia peretele de protecție a construcției de lemn, care la bază era mai lat, subțindu-se la maxim spre vârful edificiului (fig. 91/3).

În emplectonul valului bastionului au fost descoperite mai multe fragmente ceramice ce se grupează în câteva categorii. Prima categorie o alcătuiesc cupele cu gâtul înalt arcuit în exterior și ornamentat cu romburi hașurate (fig. 86/1), cu trunchiul globular decorat cu linii orizontale și linii oblice (fig. 86/4), cu gâtul vertical, buza evazată și diametrul maxim în partea de jos a trunchiului (fig. 86/8) și respectiv toartecele acestora, înzestrate cu un buton în partea superioară și ornamentate cu triunghiuri hașurate (fig. 86/7), realizate prin incizare.

A doua categorie e reprezentată de fragmentele de la vase de diverse forme cu decor ștanțat (fig. 86/2, 3, 5, 6). Dintre ele interes prezintă fragmentul de la strachină cu buza îngroșată, acoperită în partea de sus cu linii oblice, iar sub buză – cu grupuri din trei linii ce formează un unghi și cu cerculeț la vârf (fig. 86/5), sau fragmentul de la un vas ornamentat cu cerculețe cu tangente în combinație cu linii orizontale și oblice (fig. 86/6). Ambele categorii de vase totalmente se încadrează în sortimentul ceramic al grupului de monumente Cozia-Saharna.

A treia categorie o formează ceramica rudimentară ornamentată cu decor în relief (fig. 86/15, 16), care după tehnica modelării, morfologie și decor, poate fi atribuită sortimentului ceramic caracteristic perioadei din a doua jumătate a sec. VII - sec. VI a. Chr., cunoscută și după descoperirile de la Berezan și Olbia (Марченко 1988, 92, рис. 23).

Prezența în val a unui fragment de picior de la o amforă grecească (fig. 86/17) marchează data cea mai recentă a acestuia – sec. IV-III a. Chr.

Șanțul din fața bastionului avea pereții oblici, fiind lat de 11,7 m în partea de sus, îngustându-se spre fund până la 2,2 m. Adâncimea lui de la nivelul antic de călcare ajungea până la 2,5 m. În umplutura șanțului au fost evidențiate patru straturi. Cel de la fundul șanțului era compus din sol de culoare castanie în amestec cu moloz (pl. 8). El acoperea uniform albia șanțului, având grosimea de 0,2 m. Al doilea strat, alcătuit din sol castaniu amestecat cu pietre de diferite dimensiuni, avea pe panta de vest a șanțului grosimea de 0,4 m, iar pe cea de est – de 0,8-0,9 m și prezenta ruinele bastionului, prăvălite în șanțul adiacent. Din acest strat au fost recuperate atât fragmente de ceramică de tip Cozia-Saharna (fig. 90/1-7), cât și traco-getică (fig. 90/8-13), care sunt similare celor din nivelul antic de călcare, precum și celor din emplectonul construcției bastionului. Stratul al treilea, compus din cernoziom, ocupa compact întreaga albie a șanțului, având grosimea de 0,8 m în centru și câte 0,4 m în pante. Al patrulea nivel prezenta o lentilă de moloz groasă de 0,4 m ce ocupa numai partea centrală a șanțului. Ultimele două straturi reprezintă depuneri contemporane, scurse de pe coama valului, precum și de pe câmpul din imediata apropiere.

Între valul cetății și bastion se afla un șanț, capătul de sud-est al căruia se termina în zona joncțiunii valului cetății cu cel al bastionului.

Șanțul interior a fost săpat numai la 3,2 m spre nord față de „zidul” bastionului. Șanțul cu lățimea în partea superioară de 5,6-6,0 m, avea pereții oblici și fundul plat lat de 3 m. Adâncimea șanțului de la nivelul antic de călcare nu depășea 1,8-2,0 m (pl. 6). Emplectonul șanțului de la fund până la nivelul antic de călcare era prezentat uniform printr-un strat de sol castaniu în amestec cu cenușă, fragmente de bârne carbonizate și pietre. Deasupra s-au depus succesiv o lentilă din fragmente de bârne nearese și una din fragmente de bârne carbonizate, ambele rămășițe de la scheletul lemnos al construcției bastionului. Peste această lentilă urmează depuneri de moloz ars și sol cenușiu în amestec cu cenușă și moloz, provenite din emplectonul construcției bastionului. În emplectonul șanțului, în stratul inferior au fost descoperite fragmente de ceramică cu decor ștanțat, caracteristică faciesului Cozia-Saharna (fig. 88/2, 3) și traco-getică (fig. 88/8, 9, 11, 12, 16, 17, 19-21), similare celor sesizate în structura bastionului și în emplectonul șanțului exterior, ceea ce presupune funcționarea lor în aceeași perioadă. Destinația funcțională a șanțului rămâne să fie clarificată de viitoarele cercetări în această zonă a promontoriului, dar mai degrabă el prezenta un culoar de acces în cetate, care în caz de pericol putea fi folosit ca șanț de apărare. Șanțuri utilizate drept culoare de acces au fost semnalate în arealul culturii Zarubinec, la cetatea Pilipenkova gora (Максимов 1975, 188-189, рис. 2).

Bastionul central (foto 20) a fost amplasat la 168 m depărtare de la capătul de sud-est al liniei de apărare a cetății. Valul bastionului, cu o lungime de 125 m, forma o incintă cu suprafața de 24×32 m, asemănătoare unei potcoave. În fața valului bastionului a fost săpat un șanț cu lungimea de 135 m, capetele căruia, ca și ale valului, se unesc cu șanțul cetății (fig. 68). Bastionul central, ca și cel de sud-est, avea capătul de nord întors sub unghi de 90° spre sud, și se prelungea paralel șanțului și valului cetății pe o lungime de 28 m, formând același clește de „tip megaron”, menite să apere intrarea în incinta cetății, semnalată în acest sector printr-o aplatizare adâncă în valul cetății (fig. 91/2).

Prin intermediul secțiunilor¹³ nr. 5 și nr. 6, trasate perpendicular bastionului, au fost cercetate valul și șanțul adiacent, incinta bastionului, precum și șanțul cetății (pl. 5). Investigațiile arheologice în acest sector au demonstrat că valul bastionului, care actualmente are lățimea bazei de 23 m și înălțimea de 3,2 m, se deosebește cu mult de forma lui inițială. Forma actuală a bastionului, ca și în cazul bastionului de sud-est, este rezultatul ruinării și aplatizării construcției defensive inițiale.

Analiza stratigrafiei valului a dat posibilitatea de a stabili modul de construire a edificiului. La baza construcției pe tot perimetrul ei, peste nivelul antic de călcare,

¹³ Secțiunea nr. 6, cu dimensiunile de 40×2 m, reprezenta o continuare a secțiunii nr. 5, cu dimensiunile de 32×2 m.

preventiv nivelat, a fost depus un pavaj de bârne de lemn, diametrul cărora nu depășea 0,15-0,20 m. Rămășițele lor nearse, sesizate „in situ”, ocupă compact careul 7 și partea de vest a careului 6 pe o suprafață totală de circa 6 m² (pl. 5/2; foto 24). Bârnelor erau aranjate una lângă alta, transversal față de temelia construcției. Pe marginea acestui drenaj în ambele părți au fost evidențiate gropi amplasate la o anumită distanță una față de alta, diametrele cărora variază între 0,2×0,3 m și 0,3×0,4 m (foto 26). În emplectonul lor au fost descoperite urme de bârne carbonizate. Bârnelor verticale erau consolidate cu alte bârne orizontale, prinse longitudinal și transversal, despre ce mărturisesc urmele lor carbonizate evidențiate în diverse zone și diferite nivele ale construcției defensive (pl. 5/2; foto 22, 23). În așa mod se forma o carcasă din lemn, lată de 6,8 m, împărțită prin bârnele transversale în casete rectangulare, care erau umplute cu lut, nisip, prundiș, piatră și pământ. Toate straturile erau tasate într-o anumită ordine, ca să nu permită strecurarea apelor sau a umidității, care ar fi dus la distrugerea construcției din lemn.

În partea exterioară a bastionului central, ca și la linia de apărare a cetății și a bastionului de sud-est, a fost atestată o bermă ce avea lățimea de aproximativ 2,7 m (pl. 5/2). Berma a fost lăsată la nivelul antic de călcare pentru consolidarea temeliei construcției, precum și pentru amenajarea pe ea a unui strat de protecție, alcătuit din lut, pământ și pietre și lipit de partea exterioară a construcției bastionului. Acest „scut” avea baza mai lată, îngustându-se substanțial spre vârful construcției (fig. 9/1/3).

În timpul ultimei devastări carcasa de lemn a ars cu desăvârșire. Prăbușindu-se ea s-a conservat relativ bine, fiind surprinsă „in situ”. Au fost sesizate câteva zeci de fragmente de bârne carbonizate, rămase de la construcția de lemn. Stratul de sol din preajma bârnelor carbonizate s-a vitrificat, având culoarea roșie.

Materialul recoltat prin săpăturile arheologice la bastionul central, deși relativ modest, totuși prezintă un anumit interes.

În stratul de sol castaniu, amplasat direct pe pământul steril, adică sub talpa edificiului defensiv, au fost descoperite cinci fragmente de ceramică rudimentară modelată cu mâna. Dintre acestea atrage atenția un fragment de la un vas cu buza oblică, perforată în partea de sus (fig. 140/7), care este similar celor descoperite în situl de la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, табл. LXXVIII/ 1, табл. LXXIX/ 7).

În emplectonul valului au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, dintre care numai unul cu decor ștanțat de tipul Cozia-Saharna (fig. 87/ 1), iar restul de factură traco-getică din sec VI-III a. Chr. (fig. 87/ 2-5).

Șanțul din fața bastionului (pl. 5/2) avea o deschidere în partea superioară de circa 19 m, îngustându-se spre fund până la 0,8 m. Adâncimea lui de la nivelul antic de călcare ajungea până la 3,7 m, dintre care 2,6 m, săpați în roca nativă a stâncii promontoriului. În umplutura șanțului se disting clar două straturi. Unul, alcătuit din sol cenușiu în amestec cu pietriș, dispus în partea de nord a șanțului, prezintă, probabil, partea superioară a emplectonului construcției defensive a bastionului.

Din el au fost recuperate fragmente ceramice modelate cu mâna de factură tracogetică (fig. 90/14-18), similare celor din structura valului. Cel de al doilea strat, compus din cernoziom, ocupă partea de sud a șanțului și reprezintă aluviuni contemporane.

Ca urmare a investigațiilor arheologice, întreprinse în incinta bastionului, a fost sesizată următoarea situație stratigrafică. Peste stratul steril s-a depus un strat de sol cenușiu cu grosimea 0,2-0,3 m din care au fost recuperate 67 fragmente de ceramică: 50 de la recipiente modelate cu mâna (fig. 87/6-10) și 17 – la roata olarului (fig. 87/11). Ceramica confecționată cu mâna a fost modelată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea ei era incompletă și neuniformă, iar culoarea varia de la cafeniu la cenușiu. Unele fragmente erau ornamentate cu decor în relief sub formă de brâie (fig. 87/5, 9, 10), sau proeminențe aplatizate (fig. 87/7, 8). Această categorie de vase este similară celei din incinta cetății și poate fi încadrată în sortimentul de ceramică tracogetică. Ceramica lucrată la roata olarului, după particularitățile sale, este în exclusivitate de proveniență grecească – 15 fragmente de la amfore și două de la vase de lux.

De la nivelul acestui strat a fost săpată și groapa nr. 20 (fig. 98/3, 8-12)¹⁴.

Ca urmare a analizei stratigrafice a incintei bastionului central se poate remarca următoarele:

- Prezența slabă a materialului arheologic în straturile culturale din incinta bastionului ilustrează funcția lui ca element al sistemului defensiv și nu ca spațiu de locuit;
- În această parte a promontoriului s-au perindat trei nivele cultural-cronologice: hallstattian din sec. X/IX – a doua jumătate a sec. VIII a. Chr., tracogetic din sec. VII/VI-III a. Chr. și moldovenesc¹⁵.

Șanțul interior, ce despărțea incinta bastionului central de valul cetății, a fost sesizat la adâncimea de 0,6-0,7 m de la nivelul actual de călcare (pl. 5/1). Ca urmare a cercetărilor arheologice s-a stabilit că el avea lățimea de circa 10 m în partea superioară și aproximativ 4 m în partea lui inferioară, adâncimea fiind de 1,8-2,0 m.

În emplectonul șanțului, care prezintă sol de culoare cenușie în amestec cu bucăți de lemn carbonizat, pietre și fragmente de lut ars – rămășițe de la construcția de apărare a cetății, prăbușite după ruinarea ei – au fost descoperite un nit din bronz (cat. nr. I.24; fig. 146/4), o fusaiolă din lut tronconică (cat. nr. IV.35; fig. 155/13) și 277 fragmente de la diferite forme și categorii ceramice. Dintre acestea se evidențiază 30 fragmente de la recipiente hallstattiene de tip Cozia-Saharna, 239 – de la vase traco-getice (fig. 89/1-7) și 8 fragmente de la amfore grecești, printre care o toartă și un picior de amforă (fig. 89/8, 9).

¹⁴Descrierea gropilor și a inventarului a se vedea la compartimentul respectiv.

¹⁵ Este bine cunoscut faptul că încă din secolul al XV-lea pe acest loc funcționa gospodăria auxiliară a mănăstirii Saharna.

Vestigiile recuperate în emplectonul șanțului, pe sectorul bastionului central, nu se deosebesc cu nimic de cele descoperite în același șanț pe porțiunea investigată prin *secțiunea nr. 9*.

Bastionul de nord-est a fost ridicat la 300 m depărtare de la capătul de sud-est al sistemului defensiv (fig. 68) cu scopul de a apăra partea de nord-est a cetății. El nu s-a păstrat, fiind distrus în anii '50 ai sec. XX, când a fost trasat drumul de țară pe teritoriul cetății. În timpul săpăturilor din anii 1946-1947 bastionul de vest era încă intact, despre ce mărturisește o fotografie păstrată în arhiva personală a lui G. Smirnov (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, fig. 27).

În pofida faptului că prin cercetarea în parte a fiecărui component al sistemului defensiv al cetății, s-au obținut materiale variate și destul de semnificative, totuși unele aspecte cum ar fi stabilirea vremii construirii, perioada funcționării și corelarea cronologică a lor încă nu pot fi adecvat și pe deplin stabilite.

După cum s-a menționat deja, materialul descoperit în structura valurilor cetății și a bastioanelor, precum și în emplectonul șanțurilor adiacente, prezintă, în linii majore, fragmente de la diferite forme de vase modelate cu mâna. O parte din ele sunt ornamentate cu decor incizat sau ștanțat, caracteristice faciesului Cozia-Saharna, secolele X-VIII/VII a. Chr., un număr mai restrâns de recipiente se referă la secolele VII-VI a. Chr. Însă cea mai mare parte din vase, decorate în relief, sunt atribuite sortimentului de vase traco-getice din secolele IV-III a. Chr. De fapt materiale similare au fost semnalate și în incinta cetății (Niculiță et al. 2003, 241-253). Faptul că sub temelia edificiilor defensive ale cetății și bastioanelor, precum și în gropile săpate în nivelul antic de călcare au fost sesizate fragmente de ceramică de tipul Cozia-Saharna, în viziunea noastră este un argument incontestabil în favoarea ideii că cetatea a fost construită pe suprafața fostei așezări hallstattiene Saharna „Dealul Mănăstirii”, ocupând o bună parte a ei.

Prezența în structura construcțiilor defensive a materialelor mai târzii demonstrează fără tăgadă că ele au fost edificate în perioada când pe promontoriu funcționa deja o așezare civilă traco-getică. Determinarea unei date concrete a construirii liniei defensive cu toate componentele ei, din lipsa de materiale diagnostice, pentru moment e imposibil de stabilit, după cum e dificil de apreciat dacă bastioanele au fost construite concomitent cu linia de apărare a cetății, sau mai târziu.

În această ordine de idei interes prezintă faptul că materialul ceramic traco-getic din structura valului cetății și a bastioanelor prezintă, în cea mai mare parte, fragmente de la recipiente rudimentare, unele cu decor în relief sau canelat caracteristice pentru perioada secolelor VII/VI-V a. Chr. Pornind de la aceste considerente, se poate presupune că edificarea sistemului defensiv s-a realizat anume în acest diapazon cronologic. În perioada respectivă au fost fortificate și mai multe situri din regiunea Niprului Mijlociu. Este cunoscut că primele întărituri la așezarea

Bel'sk apar în secolul VII a. Chr. (Шрамко, 1987, 33). La situl Motronin sistemul defensiv a fost ridicat la finele sec. VII - începutul sec. VI a. Chr. (Бессонова, Скорый 2000, 125). În același timp au fost construite și elementele defensive de la așezarea Trahtemir (Фіалко, Болтрик 2003, 67).

Ceva mai timpuriu sunt date un șir de fortificații din spațiul est-carpatic. Așezarea de Preuțești din Podișul Sucevei, de exemplu, a fost întărită „... la foarte puțin timp după ce primele comunități Gava-Holihrad” s-au stabilit în această regiune a Moldovei (Ursulescu, Popovici 1997, 51-65; László 1994, 51). În hallstattul timpuriu a funcționat și fortificația de la Pocreaca, jud. Iași, atribuită faciesului Cozia-Saharna (Iconomu 1996, 21-56), precum și cea de la Căndești din regiunea de curbură a Carpaților Răsăriteni, ce făcea parte din arealul culturii Chișinău-Corlăteni (Florescu, Florescu 1983, 75).

O situație similară a fost observată și în zona istro-pontică. Așezarea de la Beidaud din Podișul Casimcei a fost întărită cu „un val de pământ ...construit după o tehnică de tradiție mai veche cunoscută și în așezarea de la Babadag”, fiind încadrată cronologic în cea de a doua fază a culturii Babadag (Simion 2003, 80). Tot către Babadag II (sec. X-IX a. Chr.), după cum reiese din analiza materialelor descoperite în structura fortificației, se referă și cetatea eponimă de la Babadag (Jugănar 2005, 23-79).

Cercetările arheologice întreprinse la așezarea hallstattiană de la Teleac de pe râul Mureș, din spațiul intracarpatic dovedesc că cea mai timpurie fortificație „a fost ridicată într-o etapă corespunzătoare primului nivel de locuire”, care se plasează pe parcursul HaB – sec. X a. Chr., mai precis în a doua jumătate a acestui secol (Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 25, 117). În secolele IX-VIII a. Chr. este datată cetatea de la Bozna (Vasiliev 1995, 68). Aproximativ în aceeași perioadă sunt încadrate și alte fortificații din aria intramontană (Horedt 1974).

Contemporane lor par să fie și cetățile din regiunile Subcarpatică și Trancarpatică ale Ucrainei: Lisičniki, Krivče (Малеев 1987, 86-101), Ardanovo, Šelestovo (Смирнова 1966, 397-409; Прохненко 1999, 77-82) etc.

În această ordine de idei, considerăm că datarea mai timpurie a fortificațiilor de la Saharna Mare, decât cea obișnuită – secolele IV-III a. Chr., nu este arbitrară, ea încadrându-se în grupul cetăților din prima epocă a fierului din spațiul balcано-carpato-pontic.

O altă problemă ce se impune insistent, în urma cercetărilor de la cetatea Saharna Mare, este restabilirea mai adecvată a metodelor de construcție a sistemului defensiv.

Studierea edificiilor defensive la diferite așezări fortificate arată că în cele mai frecvente cazuri în structura valurilor pot fi delimitate mai multe straturi de sol cu o diversă consistență și care conțin diferite materiale de construcție. De regulă, structura multistratigrafică a valurilor este pusă pe seama reparațiilor sau modificărilor periodice ale fortificațiilor.

Aprecierea prezenței diferitor straturi de sol în structura valurilor drept indicator incontestabil în determinarea reconstrucției periodice a edificiilor defensive a devenit o practică generală în cercetările arheologice postbelice, o axiomă ce rămâne în afara oricăror dubii.

Studiind caracterul sistemului defensiv al cetăților din bazinul râului Vorskla, investigatoarea ucraineană A. Moruženko menționa că la fortificațiile de la Kamen-sk, Polkovaja, Nikitovka, Gorodnoe în structura valurilor se evidențiază clar două, iar la cea de la Sosonk – trei perioade de reconstrucție (Моруженко 1975, 139-140). B. Šramko sesiza în construcția valului cetății Bel'sk două perioade de reconstrucție și reparație (Шрамко 1975, 100-104). Autorii săpăturilor din anul 2000 de la cetatea Trahtemir, de pe malul drept al Niprului, O. Fialko și Ju. Boltrik, utilizând și rezultatele cercetărilor anterioare, au ajuns la concluzia că valul cetății a suferit trei perioade de reconstrucție (Фіалко, Болтрик 2003, 69-70). Despre cinci perioade de reconstruire a valului cetății de la Saharna Mare menționa și primul ei cercetător G. Smirnov (Смирнов, 1949, 94).

Desigur, în decursul funcționării lor, edificiile defensive au fost reconstruite și reparate nu o singură dată, însă nivelele sesizate în stratigrafia valurilor, nicidecum nu ilustrează acest lucru. Ideea că actualele valuri, descoperite la majoritatea covârșitoare a siturilor fortificate, nu prezintă altceva decât ruinele construcțiilor defensive aplatizate nu mai poate fi pusă la îndoială. Anume în urma arderii prin mocnire a scheletului lemnos, a scurgerii în urma ploilor, alunecărilor de teren, mișcărilor tectonice etc. s-a schimbat și configurația nivelelor de soluri tasate în carcasa de lemn a edificiului defensiv. Stratul de nisip, drenajul de bârne – evidențiat la mai multe cetăți –, straturile de sol castaniu, sol cenușiu cu moloz, sau numai de moloz etc. nu au fost depuse la voia întâmplării, doar numai pentru a umplea construcția de lemn, ci după anumite reguli ingineresti, care urmăreau scopuri concrete: de a o proteja de umezeală și de putrezire, de a o face mai rezistentă etc. Prin urmare, straturile din umplutura carcasei de lemn nu pot prezenta diferite etape cronologice, fiindcă ele au fost tasate în aceeași vreme. Reparațiile se reduceau la reînnoirea carcasei de lemn. În așa caz emplectonul segmentului reparat în întregime prezenta o altă etapă de construcție.

În urma analizei vestigiilor descoperite la linia principală de apărare, precum și la edificiile defensive auxiliare din exterior – bastioanele de sud-est și central – ale cetății Saharna Mare, a devenit posibilă o restabilire mai adecvată a modalității de construcție a sistemului defensiv.

Conform tradiției antice este bine cunoscut că sistemul de fortificații în cele mai frecvente cazuri era alcătuit din „... șanț și zid” (Vegetii VII, 1), care se construiau după anumite metode și calcule ingineresti ce erau respectate cu o deosebită strictețe.

În majoritatea cazurilor la cetățile unde cercetările s-au efectuat riguros, s-a stabilit că, de regulă, pe nivelul antic de călcare, preventiv nivelat, se găsește un strat de cenușă, care conține fragmente de lemn carbonizat. La cetatea Bel'sk „... aproape sub

întreaga talpă a valului a fost sesizat un strat de cenușă și rămășițe de crengi carbonizate”, care în viziunea autorului săpăturii B. Šramko, s-a format ca rezultat al curățirii prin ardere a sectorului pe care se preconiza să fie ridicat valul (Шрамко 1975, 100).

Descoperirile de la Saharna Mare demonstrează fără echivoc că straturile de cenușă cu fragmente de lemn carbonizat prezintă temelia construcției de lemn în care au fost implantate patru rânduri de bârne verticale, de la care s-au păstrat urme în formă de gropi. Ca acest fundament să reziste un timp cât mai îndelungat, el era amenajat pe un strat de nisip cu grosimea de 0,1-0,2 m, care forma o „pernă” ce-l proteja de umezeală. În cazul când temelia și carcasa de lemn nu au fost afectate de foc, acestea au putrezit, descompunându-se cu timpul. În condiții mai favorabile unele fragmente s-au păstrat intact, ca în cazul bastioanelor central (foto 22-24) și de sud-est (foto 18, 19). Cercetările arheologice documentează, cu lux de amănunte, prezența unei carcase de lemn și în valul cetății (foto 14).

La unele cetăți, cum ar fi Bel'sk, bârnele verticale din scheletul lemnos erau amplasate la distanța de 1,0 m una față de alta (Шрамко 1975, 100), iar la cetatea de la Trahtemir această distanță varia de la 0,5 m la 1,0 m (Фіалко, Болтрик 2003, 30). La cetatea Saharna Mare, după cum s-a menționat, distanța dintre bârnele verticale din construcția liniei de apărare a cetății diferă față de cele ale bastioanelor. Probabil că meșterii care le-au construit țineau cont de consistența solului în fiecare zonă a edificiului, de înălțimea și grosimea lui, determinând volumul emplectonului și greutatea lui ce presa pereții paramentelor.

S-a stabilit că în fața construcțiilor defensive din lemn de la Saharna Mare, Bel'sk (Шрамко 1975, 102, рис. 4), Trahtemir (Фіалко, Болтрик 2003, 27) etc. era lăsată o bermă, lățimea căreia varia în jurul a 2 m. Prezența unei asemenea berme la majoritatea cetăților demonstrează că în exterior construcția de lemn era protejată de un perete ridicat din pământ și bucăți de piatră ca la Saharna Mare, ori numai din lut sau pământ ca la fortificațiile de la Bel'sk, Trahtemir, Beștepe (Simion 1977, 31-47, pl. IVa), Beidaud (Simion 2003, 406, fig. 3). Peretele de protecție avea baza mult mai lată decât partea de sus, care se subția la minim.

Ridicat până la o înălțime, care actualmente cu certitudine e greu de stabilit, edificiul defensiv lua înfățișarea unui „zid”, care împreună cu șanțul adiacent prezentau un obstacol destul de serios. La cetatea Saharna Mare rezistența sistemului defensiv a fost substanțial amplificată și prin ridicarea celor trei bastioane, fiecare din ele fiind însoțit și de câte un șanț adiacent, astfel prezentând puncte de rezistență autonome. Împreună cu „zidul” cetății ele formau o linie defensivă aproape invulnerabilă.

3.2. *Complexe*

Ca urmare a investigațiilor arheologice pe promontoriul de la Saharna Mare au fost descoperite 63 complexe, care cronologic pot fi atribuite sec. VII-III a. Chr., dintre care: două construcții (locuințe?), un cuptor, nouă vetre și 51 gropi.

Construcția nr. 1 (1/7/2003) a fost descoperită în secțiunea 7, la adâncimea de 0,38 m (fig. 92/ 1, 3). Ruinele ei prezentau o platformă cu lungimea de 1,40 m, lățimea de 1,16 m și grosimea de 0,08-0,10 m, depusă pe nivelul antic de călcare. Platforma era alcătuită din bucăți de lut ars cu amprente de nuiele, diametrul cărora nu depășea 1-3 cm, în amestec cu pietre, dimensiunile cărora variau între 5×7×10 cm și 10×15×20 cm. Din ruinele construcției au fost culese 17 fragmente de ceramică modelată cu mâna (93/ 1-3, 5) și un fragment de gât de amforă (fig. 93/4). Ceramica confectionată cu mâna a fost modelată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Din această categorie se remarcă un fragment de la o strachină (fig. 93/ 1) cu trunchiul bitronconic și cu partea superioară verticală. Diametrul gurii era de 26 cm, iar al trunchiului de 27,7 cm. Acest tip de străchini este caracteristic sortimentului ceramic din sec. IV-III a. Chr. Conform inventarului recuperat din construcție, poate fi stabilit că ea a funcționat în perioada sec. IV-III a. Chr.

Construcția nr. 2 (1/ 11/2007) a fost atestată în secțiunea 11, la adâncimea de 0,45 m (fig. 92/2, 4, 5). Vestigiile ei reprezintă o platformă de formă patrulateră cu lungimea de 3,4 m și lățimea de 1,1 m, compusă din bucăți de lut ars cu amprente de nuiele, diametrul cărora nu depășea 1-3 cm. Platforma avea grosimea de 10-30 cm, fiind depusă pe sol de culoare cenușie. În partea centrală a locuinței au fost descoperite două bucăți de bârne carbonizate, îngropate în poziție verticală. Prima bârnă a fost atestată la 0,25 m față de peretele de sud al construcției și 0,75 m față de cel de vest. Bârna avea circa 0,15 cm în diametru și se adâncea în sol cu 0,1 m. Cea de a doua bârnă era amplasată la 1 m spre nord față de cea precedentă. Ea avea diametrul de 0,15 m și se adâncea cu 0,2 m. În colțul de sud al construcției a fost descoperită o vatră de formă patrulateră cu lungimea de 52 cm, lățimea de 40 cm și grosimea de 7 cm, amenajată din lut.

Din construcție au fost recuperate trei fusaiole (fig. 94/4-6; cat. nr. IV.75-77), o bilă din lut (fig. 94/ 3), o cute (fig. 94/ 1; cat. nr. III.11) și 257 fragmente de ceramică.

Între fragmentele de ceramică descoperite în construcție, 241 au fost modelate cu mâna și 16 la roata olarului.

Ceramica modelată cu mâna a fost confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cafeniu-închis. Dintre acestea se evidențiază fragmente de strachină (fig. 93/7, 8), fragmente de cești și fragmente de oale (fig. 93/9-13; 94/7-9), unele ornamentate cu suporturi aplatizate sau proeminențe cilindrice ori conice (fig. 93/ 11-13).

Ceramica confectionată la roata olarului este reprezentată de o buză (fig. 93/ 14), 11 fragmente de perete și trei fragmente de toartă de amforă (fig. 93/ 15), precum și de un picior de kantaros. Fragmentul de buză de amforă a făcut parte de la un recipient modelat din pastă de lut cu degresanți de nisip mărunț și mică. Arderea – completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Suprafața amforei a fost acoperită

cu angobă de culoare gălbuie. Astfel de amfore au fost produse de olarii din Cnidos și fac parte din tipul ID, după Monahov, fiind datate cu al doilea – al treilea sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 104, таб. 72). Piciorul de kantaros (fig. 94/2) a fost parte componentă a unui vas confecționat din pastă de lut cu impurități de nisip mărunț. Arderea – completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Atât suprafața exterioară, cât și cea interioară a vasului au fost acoperite cu firnis negru.

Ceramica, atribuită după particularitățile sale categoriei de vase traco-getice, precum și celei grecești încadrează această locuință în sec. IV-III a. Chr.

Cuptorul nr. 1 (1/7/2003) a fost sesizat în secțiunea 7, la adâncimea de 0,6 m (fig. 95/1, 7). În plan cuptorul avea formă ovală cu dimensiunile de 0,7×0,6 m, cu extremitatea de est aproape dreaptă. Vatra cuptorului, cu grosimea de 6-10 cm ce consta din pietre cu dimensiunile medii de 20×10×5 cm lipite cu lut, a fost amenajată pe un strat de sol cenușiu. Bolta cuptorului a fost construită din lut, pereții ei, cu grosimea de 4-6 cm, păstrându-se până la înălțimea de 10-15 cm. În cuptor au fost descoperite 34 de bucăți de lut ars de dimensiuni ce nu depășeau 7×5×5 cm, pe care puteau fi întâlnite amprente de nuiele cu diametrul de 2-3 cm, probabil, din construcția bolții și pereților.

Vatra nr. 1 (1/4/2002) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,4 m (fig. 95/2, 8). În plan vatra avea formă oval-alungită cu marginile neregulate. Lungimea ruinelor vetrei sunt de 2,3 m, lățimea variază între 0,6 m în partea de est la 0,74 m în partea de vest. Ea prezenta un strat de lut compact cu grosimea de 8 cm, deasupra pe o platformă groasă de 10 cm, compusă din sol cenușiu în amestec cu lut ars. Suprafața vetrei este netedă, culoarea – cărămizie cu pete cenușii.

Vatra nr. 2 (2/4/2002) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea de 0,35 m (fig. 95/3). Ea avea formă ovală în plan cu dimensiunile de 0,70×0,32 m. Partea centrală a vetrei a fost deteriorată, crusta păstrându-se numai la extremități. Rămășițele vetrei prezintă un strat compact de lut ars cu grosimea de 4-6 cm, plasat direct pe solul de culoare cenușie. Suprafața ei este de culoare cărămizie cu pete cenușii.

Vatra nr. 3 (3/4/2002) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,28-0,30 m (fig. 95/4, 9). În plan ea are o formă poligonală neregulată cu lungimea de 1,32 m, iar lățimea variază de la 0,35 la 0,88 m. Crusta din lut avea grosimea de circa 4 cm și s-a păstrat doar în partea de sud a vetrei pe o lungime de circa 1,08 m și lățime de 0,44 m. Vatra a fost amenajată direct pe solul antic, pe alocuri la bază fiind folosite și pietre cu dimensiunile medii de 25×20×7 cm. Pe suprafața vetrei a fost executată o incizie în formă de semicerc cu lățimea de 0,3 cm și diametrul de 30 cm. Culoarea vetrei la suprafață este cărămizie cu pete cenușii.

Vatra nr. 4 (4/4/2002) a fost evidențiată în secțiunea 4, la adâncimea de circa 0,4 m (fig. 95/5, 10). Ea avea forma ovală în plan cu diametrele 1,0×1,2 m. Vatra a fost amenajată pe un strat de lespezi de piatră dimensiunile cărora variază de la 10×8×5 cm la 30×20×8 cm, peste care s-a aplicat o lipitură din lut cu grosimea de 12-14 cm. Crusta de lut ars ocupă partea centrală a construcției, având la fel o formă ovală cu dimensiunile de 0,8×0,9 cm. Culoarea vetrei la suprafață este cărămizie cu pete cenușii.

Vatra nr. 5 (5/4/2002) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,34 m (fig. 95/6, 10). În plan vatra are o formă aproape circulară cu diametrul de 1,2 m. Ea era construită din pietre și lut. Pietrele, de dimensiuni ce variază de la 50×20×10 cm la 20×20×10 cm, au fost aranjate pe solul antic de călcare. Peste acestea și în spațiul dintre ele a fost lipit lut cu grosimea de 8 cm. Vatra s-a păstrat mai bine pe o suprafață de 20×30 cm în partea de sud și pe o suprafață 30×40 cm în partea de nord-vest a complexului. Culoarea este cărămizie cu pete cenușii, rezultate de la ardere.

Vatra nr. 6 (6/4/2002) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea de 0,6 m (fig. 96/1, 5). Ea reprezenta o platformă compactă din lut de formă ovală-alungită cu dimensiunile de 1,0×0,4 m și grosimea de 0,1 m. Platforma a fost amenajată din lut de culoare galbenă. Ea fost depusă pe un strat de cenușă cu grosimea 4-6 cm, care, la rândul său, suprapunea nivelul antic de călcare. Sub extremitatea de vest a vetrei a fost descoperit un vas de tip borcan, modelat cu mâna din pastă de lut cu ingrediente de șamotă granulată. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea – cărămizie cu pete cenușii-închis. Vasul (fig. 96/8) avea gâtul scurt ce se lărgea spre gură, trunchiul globular, având înălțimea de 30 cm, diametrul gurii – de 20 cm, diametrul trunchiului – 23 cm, diametrul fundului – 11 cm, grosimea pereților – 1 cm. Astfel de exemplare sunt caracteristice sortimentului ceramic traco-getic din sec. IV-III a. Chr. Probabil în această perioadă a și funcționat vatra nr. 6.

Vatra nr. 7 (1/7/2003) a fost evidențiată în secțiunea 7, la adâncimea de 0,93 m (fig. 96/2). Ea reprezintă o aglomerație de lut ars de formă oval-alungită cu lungimea de 0,58 m și lățimea de 0,30 m. Vatra cu grosimea de 8-10 cm a fost amenajată pe un strat de pietre cu dimensiunile de 25×10×5 – 5×5×3 cm.

Vatra nr. 8 (1/11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 0,4 m (fig. 96/3, 6). Ea a fost construită din lut în amestec cu pleavă, fiind arsă neuniform. Culoarea variază de la cărămiziu la negru. În plan vatra avea formă aproximativ ovală cu diametrele de 0,9×0,8 m și grosimea de 3,5 cm. Era înzestrată cu o gardină, grosimea căreia era de 2,0 cm, înălțându-se față de suprafața vetrei cu circa 4,0 cm.

Vatra nr. 9 (2/11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 0,4 m (fig. 96/4, 7). În plan vatra avea formă aproximativ rotundă cu diametrul de circa 1,2 m. Ea a fost amenajată pe o platformă cu grosimea de circa 7 cm constituită din pietre (39 bucăți), dimensiunile medii ale cărora nu depășeau 15×10×5 cm și cioburi de vase lucrate cu mâna (10 fragmente). Peste această platformă a fost depus un strat de lut cu grosimea de circa 8 cm, care s-a păstrat compact doar în partea de vest a vetrei. Suprafața vetrei este toată în crăpături, având o culoare cărămizie cu pete cenușii. Fragmentele ceramice (fig. 96/9-12) utilizate la construcția vetrei au făcut parte de la vase modelate din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cenușiu. Dintre acestea se evidențiază un fragment de la o strachină (fig. 96/12) cu marginea ușor arcuită în interior și buza tăiată oblic. Strachina avea diametrul gurii de 31,5 cm și al trunchiului de 34,5 cm. Atât strachina, cât și restul fragmentelor ceramice se încadrează în sortimentul recipientelor de factură traco-getică.

Groapa nr. 15¹⁶ (15/4/2002) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea de 0,40-0,44 m (fig. 97/1). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,1 m, diametrul maxim de 1,3 m, diametrul fundului de 1,1 m și adâncimea de 0,8 m. Partea inferioară a gropii a fost umplută cu sol argilos (grosimea 0,4 m), iar cea superioară cu sol de culoare cenușie în amestec cu lut ars și cenușă. În groapă au fost descoperite nouă fragmente de ceramică (fig. 97/4-9) și două oase necalcinate. Fragmentele ceramice făceau parte de la recipiente modelate din pastă de lut cu ingrediente de șamotă, arse incomplet și neuniform. Culoarea lor variază de la cărămiziu la cenușiu. După caracteristicile lor ele pot fi atribuite sortimentului de ceramică getică.

Groapa nr. 16 (16/4/2002) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea de 0,95-1,0 m (fig. 97/2). În plan ea are formă ovală cu dimensiunile de 1,7×1,6 m. Pereții gropii au fost săpați în trepte până la adâncimea de circa 0,3 m. Umplutura complexului era alcătuită dintr-un sol argilos, în care au fost descoperite trei fragmente de ceramică (fig. 97/10, 11) și patru fragmente de oase necalcinate. Fragmentele de ceramică sunt modelate cu mâna din pastă de lut cu ingrediente de șamotă mărunță. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cafeniu la cenușiu.

Groapa nr. 17 (17/4/2002) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,8 m de la nivelul actual de călcare (fig. 97/3). Ea avea formă ovală în plan cu diametrele de 1,3×1,5 m. Pereții erau verticali, adâncindu-se în stratul steril până la 0,3 m. În umplutura gropii, ce reprezenta sol argilos în amestec cu cenușă, au fost descoperite 26 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 97/12-14, 16-18) și două la roată (fig. 97/15). Ceramica modelată cu mâna a fost lucrată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază

¹⁶ Numerotarea gropilor s-a făcut în continuarea celor hallstattiene timpurii, descrise anterior.

de la cenușiu la cărămiziu. Ceramica confecționată la roata olarului este de factură grecească și era reprezentată de un fragment de perete de amforă și un fragment de perete de vas de lux. Fragmentul de la vasul de lux avea suprafața acoperită cu angobă cărămizie, peste care au fost aplicate benzi orizontale de firnis negru (fig. 97/15). El are analogii printre ceramica ioniană din sec. VI a. Chr. descoperită la Histria (Histria 1954, 365, fig. 154; 380, fig. 187).

Groapa nr. 18 (18/4/2002) a fost evidențiată în secțiunea 4, la adâncimea de 0,82 m (fig. 98/1). Ea avea formă cilindrică cu diametrul de 1,12 m și adâncimea de 0,16 m. Umplutura gropii consta din sol amestecat cu cenușă și bucăți de lut ars, unele din ele purtând amprente de la bârne. Din emplecton au fost recuperate fragmente de la două străchini. Recipientele au fost modelate cu mâna din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Una din ele (fig. 98/4) era de formă tronconică cu marginea arcuită în interior, având următoarele dimensiuni: diametrul gurii – 20 cm, diametrul fundului – 8,5 cm, înălțimea – 9 cm, grosimea pereților – 0,5 cm. Pe margine vasul a fost înzestrat cu patru proeminențe aplatizate. Cea de-a doua strachină (fig. 98/5) avea, la fel, formă tronconică cu marginea arcuită în interior, dar de proporții ceva mai mari: diametrul gurii – 22 cm, diametrul trunchiului – 29 cm, diametrul fundului – 10,7 cm, înălțimea – 12 cm, grosimea pereților – 0,8 cm. Cronologic acest tip de vase se realizează străchinilor tronconice din movila XXIV a necropolei de la Gogoșu, care în baza fibulei de bronz de tip Glasinac cu corpul în formă de arc și piciorul în formă de placă triunghiulară, precum și altor materiale se datează cu anii 650-500 a. Chr. (Berciu, Comșa 1956, 421-423, 482).

Groapa nr. 19 (19/4/2002) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea 0,8 m (fig. 98/2). Ea avea formă ovală în plan cu dimensiunile 1,9×2,1 m. Pereții gropii erau verticali și se adânceau în stratul steril până la 0,24 m. Ea a fost umplută cu un sol argilos în care au fost descoperite șase fragmente de oase și două fragmente de ceramică (fig. 98/6, 7), modelate cu mâna din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea este neomogenă și incompletă. Culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu.

Groapa nr. 20 (1/5/2002) a fost descoperită în secțiunea 5 (trasată în incinta bastionului central), la adâncimea de circa 0,63-0,65 m (fig. 98/3). Ea avea forma rotundă în plan cu diametrul de circa 1,12 m. Pereții gropii erau puțin oblici, îngustându-se spre fund până la 0,96 m. Adâncimea gropii era de 0,64 m. În partea inferioară a gropii a fost depus un strat cu grosimea de circa 30 cm compus din sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat și cenușă, peste care urma un strat de cernoziom. Din emplecton au fost recuperate o fusaioală (fig. 98/9; cat. nr. IV.34), 85 fragmente de ceramică getică modelată cu mâna (fig. 98/8, 11, 12), un fragment de toartă de amforă elenistică (fig. 98/10) și 87 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 21 (1/6/2003) a fost evidențiată în secțiunea 6 (trasată perpendicular pe valul bastionului central), la adâncimea de 1,60 m (fig. 99/1). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 0,8 m și adâncimea de 0,9 m. Umplutura gropii consta din sol de culoare castanie în amestec cu fragmente de lut ars de dimensiuni neconsiderabile și de lemn carbonizat. În embleton au fost descoperite cinci fragmente de ceramică (fig. 99/4-8) modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cărămiziu la gri. După morfologie, ardere și culoare ele pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice. În umplutura gropii au mai fost descoperite 12 fragmente de oase de animale și două pietre cu dimensiunile de 20×10×5 cm și 32×18×10 cm.

Groapa nr. 22 (1/7/2003) a fost atestată în secțiunea 7, la adâncimea de 1,2 m (fig. 99/2). În plan ea are o formă circulară cu diametrul de 1,32 m. În partea de sud peretele gropii era oblic, iar în partea nord – vertical. Adâncimea gropii era 0,48-0,50 m. Embletonul prezenta sol de culoare cenușie, suprapus de o lentilă de cenușă cu grosimea de 8-10 cm, peste care urma un strat de cernoziom în amestec cu lut. Din embletonul gropii au fost recuperate 13 fragmente de ceramică, dintre care două după morfologie și decorul ștanțat (fig. 99/10) și incizat (fig. 99/13) pot fi atribuite sortimentului de vase de tip Saharna-Cozia. Restul fragmentelor (fig. 99/9, 11, 12, 14) aparțin vaselor de factură getică.

Groapa nr. 23 (2/7/2003) a fost descoperită în secțiunea 7, la adâncimea de 1,42 m (fig. 99/3). Ea avea forma tronconică cu diametrul gurii de 1,36 m, diametrul fundului de 1,0 m și adâncimea de 0,5 m în partea de sud-vest și 0,68 m în partea de nord-est. În partea de nord-est a gropii a fost amenajat un prag cu lățimea de 0,38 m. Umplutura gropii consta din cernoziom în amestec cu lut ars și lemn carbonizat. Din embleton au fost recuperate o mărgică de sticlă (fig. 99/15; cat. nr. V.3) și 24 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 99/16-22). Dintre fragmentele de ceramică se evidențiază unul de la o strachină (fig. 99/16) cu diametrul de 33,6 cm, ce avea trunchiul tronconic cu partea de sus înaltă, puțin înclinată în interior și cu toarte în formă de suporturi cu orificii, caracteristice străchinilor din sortimentul traco-getic din sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 24 (4/7/2003) a fost evidențiată în secțiunea 7, la adâncimea de 0,84 m (fig. 100/1). Ea avea forma tronconică cu diametrul gurii de 1,2 m, diametrul fundului de 0,68 m și adâncimea de circa 1,0 m. În umplutura gropii, care consta din cernoziom, au fost descoperite șase fragmente nesemnificative de pereți de vas modelați cu mâna.

Groapa nr. 25 (5/7/2003) a fost sesizată în secțiunea 7, la adâncimea de 1,04 m (fig. 100/2). În plan ea avea forma ovală cu dimensiunile de 104×76 cm. Pereții gropii erau oblici, lărgindu-se spre fund. Groapa, adâncă de 80 cm, era umplută cu un strat de cernoziom, întrerupt în partea centrală de o lentilă de cenușă cu grosimea

de 8-10 cm. Ca urmare a cercetărilor arheologice în groapă au fost descoperite 76 fragmente de ceramică (fig. 100/3-12) modelată cu mâna și patru – la roata olarului. Fragmentele confecționate cu mâna, după particularitățile sale au fost atribuite sortimentului de vase traco-getice. Ceramica lucrată la roată este reprezentată de partea superioară a unui *lekanes* (fig. 100/13), confecționat din pastă de lut fină bine măcinată cu ingrediente de nisip mărunț. Arderea este completă și omogenă, culoarea – cărămizie. Vasul, cu diametrul de circa 32 cm, avea marginea modelată în formă de platformă orizontală cu o lățime de 2,8 cm și grosime de 1,2 cm. Pe buza vasul are orificii cu diametrul de 0,4 cm de la reparație.

Groapa nr. 26 (4/8/2004) a fost descoperită în secțiunea 8, trasată perpendicular sistemului defensiv al bastionului de sud-est, la adâncimea de 0,8 m (fig. 101/1). În careu a fost surprinsă doar o parte a gropii, restul aflându-se în afara secțiunii. Ea avea formă rotundă în plan cu diametrul gurii de 1,0 m și al fundului de 0,9 m. Pereții erau oblici, iar fundul plat se adâncea cu 0,4 m. Umplutura gropii prezenta un strat de sol castaniu în amestec cu cenușă, întrerupt în partea centrală de o lentilă cu grosimea de circa 10 cm din cernoziom în amestec cu cenușă. În emplecton a fost descoperit un vârf de săgeată din bronz cu trei aripioare (fig. 101/6; cat. nr. I.9) și 18 fragmente de ceramică ce făceau parte de la un vas modelat cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cafeniu la cenușiu. Ca urmare a reconstituirii grafice, care a fost posibilă până la înălțimea de 35 cm, s-a stabilit că vasul (fig. 101/5) avea corpul bombat cu diametrul trunchiului de circa 37 cm, iar a fundului – de 16,7 cm. Vasul, sub linia diametrului maxim, care se afla în partea de sus a trunchiului, a fost înzestrat cu proeminențe aplatizate ce aveau lungimea de 7,5 cm și lățimea de circa 4 cm. După morfologie, ardere, culoare, formă și ornament acest vas poate fi atribuit tipului de ceramică traco-getică timpurie.

Groapa nr. 27 (5/8/2004) a fost depistată în secțiunea 8, la adâncimea de 0,8 m (fig. 101/2). Ca urmare a cercetării unei părți din groapă, restul aflându-se în afara secțiunii, s-a stabilit că ea avea formă cilindrică cu diametrul de 1,05 m și adâncimea de 0,9 m. În emplectonul gropii, care consta din sol castaniu în amestec cu cenușă, s-a conturat un strat ce era compus din cernoziom în amestec cu cenușă cu diametrul de 0,6 m, ce se adâncea până la de 0,5 m. La fundul gropii a fost depus un strat de cenușă ce avea grosimea de circa 5 cm. În stratul de sol castaniu au fost descoperite patru fragmente de ceramică modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea era neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cenușiu la cărămiziu. Ca urmare a reconstituirii grafice s-a stabilit că trei fragmente făceau parte de la partea superioară a unui vas (fig. 101/7) ce avea diametrul gurii de circa 25 cm. Marginea vasului era evazată, buza având o lățime de 2,2 cm. Cel de-al patrulea fragment (fig. 101/8) făcea parte de la un vas cu marginea arcuită în exterior, ornamentat sub buză cu alveole. Prin caracteristicile lor, vasele menționate pot fi atribuite tipului de ceramică getică din sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 28 (6/8/2004) a fost descoperită în secțiunea 8, la adâncimea de 0,8 m (fig. 101/3). A fost cercetată doar o parte din groapă, restul aflându-se în afara secțiunii. Groapa a avut o formă ovală în plan cu diametrele 1,5×2,0 m. Pereții erau verticali, iar fundul plat. Groapa, adâncă de 0,6 m, a fost umplută cu sol castaniu, în partea centrală conturându-se un strat compact de lut ars în amestec cu cenușă. Acesta avea forma unei lentile cu grosimea maximă de 0,3 m. Ca urmare a cercetărilor arheologice în embleton au fost descoperite două fragmente de ceramică modelată cu mâna: un fragment de strachină cu marginea arcuită în interior (fig. 101/9) și un fragment de perete de vas, înzestrat cu proeminență aplatizată (fig. 101/11).

Groapa nr. 29 (7/8/2004) a fost atestată în secțiunea 8, la adâncimea de 1,0 m (fig. 101/4). A fost cercetată doar o jumătate din groapă, restul aflându-se în afara secțiunii. S-a stabilit că groapa a avut forma cilindrică cu diametrul de 1,3 m și adâncimea de 1,3 m. În partea superioară a gropii a fost sesizat un strat compus din cenușă și lut ars, care atinge grosimea de circa 20 cm. După acesta urma un strat de sol castaniu în amestec cu moloz. În partea centrală a gropii a fost atestat un strat cu lungimea de 0,8 m și grosimea de 0,4 m, compus din sol castaniu în amestec cu cenușă. În umplutura gropii au fost descoperite nouă fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care un fragment de buză de vas (fig. 101/10) și opt fragmente de pereți neornamentați de vas.

Groapa nr. 30 (10/8/2004) a fost descoperită în secțiunea 8, la adâncimea de 1,3 m (fig. 102/1). Groapa a fost cercetată parțial, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. S-a putut deduce că ea a avut forma ovală în plan cu diametrele 0,95×1,35 m. Pereții gropii erau oblici, astfel spre fund îngustându-se până la 0,85×1,10 m. Adâncimea complexului era de circa 0,55 m, umplutura lui constând din sol castaniu în amestec cu cenușă și moloz. În embletonul gropii au fost atestate opt fragmente de ceramică modelate cu mâna: un fragment de buza de strachină cu marginea arcuită în interior (fig. 102/3) și șapte fragmente de pereți de vas neornamentați.

Groapa nr. 31 (12/8/2004) a fost evidențiată în secțiunea 8, sub baza valului bastionului de sud-est, la adâncimea de 3,0 m (fig. 102/2). Din porțiunea cercetată a gropii (o parte a gropii se afla în afara secțiunii) s-a putut stabili că ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,3 m și adâncimea de 0,6 m. Umplutura gropii consta din sol castaniu în amestec cu moloz și fragmente de lemn carbonizat. Din embleton au fost recuperate 11 fragmente de ceramică modelată cu mâna ce făceau parte de la trei vase: partea superioară a unui vas cu marginea arcuită în exterior (fig. 102/4) și diametrul gurii de circa 13,5 cm; partea superioară a unui vas (fig. 102/5) ce avea diametrul gurii de circa 27 cm, ornamentat sub buză cu brâu alveolar orizontal, de la care pornesc brăie oblice; vas cu marginea evazată și diametrul gurii de circa 26 cm, gâtul – scund, trunchiul ușor bombat cu diametrul de 26 cm, ornamentat cu brâu alveolar (fig. 102/6).

Groapa nr. 32 (1/9/2005) a fost descoperită în secțiunea 9, la adâncimea de 0,4 m de la nivelul actual de călcare (fig. 103/1). Ea a fost săpată în formă de clopot și avea adâncimea de 1,4 m. Diametrul gurii și fundului era de 1,2 m, la 0,5 m de la gură groapa îngustându-se până la 0,95 m. În umplută gropii s-a sesizat sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă în care se evidențiază două lentile dispuse oblic: prima, cu grosimea de circa 12 cm, se afla la adâncimea de 0,2-0,4 m de la gura gropii și era compusă din cenușă în amestec cu fragmente de lemn carbonizat; a doua, cu grosimea de circa 20 cm, a fost atestată la adâncimea de circa 0,7 m și era compusă din moloz. Ca urmare a investigațiilor arheologice din umplutura gropii a fost recuperat un vas întreg și 30 fragmente de ceramică (fig. 103/2-17). Atât vasul, cât și fragmentele menționate au fost modelate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă, iar culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Vasul (fig. 103/3), avea formă bitronconică, gâtul scund și buza ușor evazată, ornamentată pe margine cu creștături oblice, situate la o distanță de circa 2 cm una față de alta. Dimensiunile vasului: înălțimea – 19,5 cm; diametrul gurii – 11,3 cm; diametrul trunchiului – 16,5 cm; diametrul fundului – 8 cm; grosimea pereților – 0,6-0,8 cm; grosimea fundului – 1,0-1,2 cm. Ceramica descoperită groapă, după caracteristicile sale, își găsește largi analogii în sortimentul de vase traco-getice, cunoscut după descoperirile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 223, fig. 97), Telița (Simion 2003, 336, fig. 7/1) etc., care cronologic se încadrează în perioada de la finele sec. IV – sec. III a. Chr.

Groapa nr. 33 (2/9/2005) a fost atestată în secțiunea 9, la adâncimea de 1,0 m (fig. 104/1). Ea avea forma cilindrică cu diametrul de 1,2 m și adâncimea de 0,4 m. Partea inferioară a gropii era umplută cu un strat cu grosimea de 10 cm compus din cenușă în amestec cu fragmente de lemn carbonizat, peste care urma sol cenușiu în amestec cu fragmente de lemn carbonizat. În emplecton au fost descoperite 16 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care patru fragmente atribuite orizontului cultural Cozia-Saharna (fig. 104/8-11) și 12 fragmente de factură getică (fig. 104/2-7). Prin urmare, groapa a fost utilizată în a doua jumătate a mil. I a. Chr.

Groapa nr. 34 (4/9/2005) a fost sesizată în secțiunea 9, la adâncimea de 1,2 m (fig. 105/1). Ea are forma de clopot, cu diametrul gurii de 1,1 m. La adâncimea de 0,4 m de la gură groapa se lărgeste spre fund până la 1,7 m. Groapa, adâncă de 0,8 m, a fost umplută în partea inferioară cu sol cenușiu în amestec cu cenușă (grosimea 0,4-0,5 m), peste care urma un strat de cenușă în amestec cu fragmente de lemn carbonizat ce avea grosimea de 0,3-0,4 m, în partea de vest între straturile menționate, a fost sesizată o lentilă cu grosimea de circa 0,25 m, compusă din moloz în amestec cu cenușă. Din emplecton au fost recuperate 20 fragmente de ceramică modelată cu mâna, dintre care trei de tip Cozia-Saharna (fig. 105/8-10) și 17 traco-getice (fig. 105/2-7, 11-17).

Groapa nr. 35 (5/9/2005) a fost descoperită în secțiunea 9, sub baza valului cetății, la adâncimea de 2,85 m (fig. 106/1). Ea avea formă cilindrică cu diametrul de 1,6 m și adâncimea de 0,8 m, fiind umplută cu sol castaniu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. În groapă au fost evidențiate 13 fragmente de ceramică traco-getică, modelată cu mâna (fig. 106/4-7) și 20 fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 36 (6/9/2005) a fost atestată în secțiunea 9, sub baza valului de incintă, la adâncimea de 2,9 m (fig. 106/2). Din porțiunea cercetată a gropii (o parte a gropii se află în afara secțiunii) s-a putut stabili că ea a avut forma cilindrică cu diametrul de 1,4 m și adâncimea de circa 0,6 m. Din umplutura gropii, care consta din sol castaniu în amestec fragmente de lemn carbonizat, au fost recuperate cinci fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 106/8).

Groapa nr. 37 (2/10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 106/3). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de circa 1,2 m, al fundului – de 1,5 m și adâncimea de 1,4 m. Embletonul gropii consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Din umplutura gropii au fost recuperate 23 fragmente de ceramică modelată cu mâna. Dintre acestea se remarcă două fragmente de pereți de vase confecționate din pastă de lut cu degresanți de șamotă mărunță. Arderea este incompletă și neuniformă, culoarea variază de la gri la negru. Unul din ele (fig. 106/17) a fost ornamentat cu decor șanțat, ce reprezenta linii paralele în zigzag. Cel de al doilea (fig. 106/18) era decorat cu linii paralele oblice, realizate prin incizie. Aceste fragmente după morfologie, ardere și ornament pot fi atribuite sortimentului ceramic de tip Cozia-Saharna. Restul fragmentelor (fig. 106/9-16), descoperite în groapă, făceau parte de la vase modelate din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la cafeniu. Fragmentele evidențiate după particularitățile lor pot fi atribuite recipientelor traco-getice.

Groapa nr. 38 (3/10/2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 107/1). Ea a fost cercetată parțial, restul gropii aflându-se sub perețele de sud al secțiunii. Judecând după porțiunea surprinsă în săpătură, se poate presupune că ea avea în plan formă ovală neregulată, pereții erau oblici iar fundul săpat în trepte. Diametrul gropii în partea superioară era de circa 1,5 m, iar la fund de 1,7 m, adâncimea – 1,5 m. Partea superioară a gropii era umplută cu un strat de sol cenușiu ce avea grosimea de circa 0,45 m. Restul gropii era umplut cu sol cenușiu în amestec cu argilă. Între aceste două straturi se evidențiază o lentilă de argilă compactă cu lungimea 0,65 m și grosimea de 0,16 m. Din embletonul gropii au fost recuperate: o fusaiolă (fig. 107/4; cat. nr. IV.59), 15 fragmente de ceramică modelată cu mâna și 34 fragmente de oase necalcinate de animale. Ceramica (fig. 107/4-11) era modelată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la cafeniu. Astfel de ceramică, după toate particularitățile ține de categoria vaselor traco-getice.

Groapa nr. 39 (4/ 10/ 2006) a fost depistată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 107/ 2). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,05 m, diametrul fundului de 1,55 m și adâncimea de 1,2 m. De la gura gropii până la o adâncime de circa 0,6 m emplectonul consta din sol cenușiu. În rest groapa era umplută cu straturi alternative de sol castaniu și sol cenușiu în amestec cu cenușă. În emplecton au fost descoperite opt fragmente de ceramică și 65 fragmente de oase necalcinate de animale. Dintre fragmentele ceramice se evidențiază un fragment de buză de strachină (fig. 107/ 12) modelată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Marginea buzei este decorată cu linii oblice, realizate prin ștanțare. Acest fragment, după particularitățile sale poate fi atribuit ceramicii de tip Cozia-Saharna. Restul fragmentelor ceramice (fig. 107/ 13-15) au făcut parte de la vase confecționate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la cafeniu.

Groapa nr. 40 (5/ 10/ 2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 107/ 3). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,05 m, diametrul fundului de 1,3 m și adâncimea de circa 1,0 m. Partea superioară a gropii era umplută cu un strat de cenușă în amestec cu fragmente de lemn carbonizat cu grosimea de circa 0,14 m. După acesta urmează un strat de argilă cu grosimea de circa 0,13 m, un strat de sol cenușiu în amestec cu cenușă cu grosimea de circa 0,5 m și un strat sol argilos. În emplecton au fost descoperite: o lorică (fig. 107/ 21; cat. nr. I.16), 14 fragmente de ceramică modelată cu mâna și 47 fragmente de oase necalcinate de animale. Ceramica (fig. 107/ 16-20) a fost modelată din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. După morfologie, ardere și culoare fragmentele recuperate din groapă pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 41 (9/ 10/ 2006) a fost depistată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 108/ 1). Ea avea o formă asemănătoare cu clepsidra. Diametrul gropii la gură era de 1,15 m, la mijloc – de 0,9 m, iar la fund – de 1,3 m, adâncimea – de 1,4 m. Din umplutura gropii, ce consta din sol de culoare cenușie, au fost recuperate 14 fragmente de ceramică și opt oase necalcinate de animale. Ceramica (fig. 108/ 4, 5) a fost modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Aceste fragmente, după toate particularitățile lor, pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 42 (10/ 10/ 2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 108/ 2). Ea a fost săpată în formă de clopot, având diametrul gurii de 0,8 m, diametrul fundului de 2,1 m și adâncimea de 1,2 m. Partea superioară a gropii, până la adâncimea de circa 0,2 m a fost umplută cu sol cenușiu în amestec cu lut ars. Mai jos urma un strat de sol cenușiu în amestec cu cenușă și lemn carbo-

nizat. Partea inferioară a gropii era umplută cu sol castaniu în amestec cu cenușă și lemn carbonizat. Acest strat, cu grosimea de circa 0,3 m era separat de cel precedent de o lentilă de sol argilos cu grosimea de circa 0,07 m. Din embletonul gropii au fost recuperate 15 fragmente de ceramică, dintre care 13 modelate cu mâna și două la roata olarului. Ceramica modelată cu mâna (fig. 108/6-13) era confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Unele fragmente erau ornamentate cu proeminențe aplatizate (fig. 108/8, 12), sau cu șiruri de alveole, întrerupte de proeminențe aplatizate (fig. 108/11). Dintre acestea se evidențiază 2 fragmente pe baza cărora a fost posibilă reconstituirea grafică a unui vas de tip „clopot” (fig. 108/9). El avea marginea arcuită în interior și buza tăiată oblic. Diametrul gurii vasului era de 11 cm, iar a trunchiului – de 13,5 cm. Pe umăr vasul a fost decorat cu proeminențe aplatizate. Această categorie de ceramică după morfologie, ardere, culoare și decor poate fi atribuită sortimentului de vase traco-getice. Ceramica lucrată la roata olarului a fost modelată din pastă de lut cu impurități de nisip. Arderea era completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Fragmentele descoperite, după particularitățile lor, prezentau fragmente de amforă grecească (fig. 108/14-16).

Groapa nr. 43 (11/10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,4 m (fig. 108/3). Ea avea formă cilindrică cu diametrul de 0,5 m și adâncimea de circa 0,6 m. Groapa a fost umplută, în cea mai mare parte, cu sol cenușiu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. Spre fundul gropii, în partea ei de vest, umplutura era constituită din cenușă în amestec cu fragmente de lemn carbonizat. Din embleton au fost extrase opt fragmente de ceramică, dintre care șapte modelate cu mâna și unul la roata olarului. Ceramica modelată cu mâna (fig. 108/17, 19, 20) a fost lucrată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Fragmentele menționate după toate particularitățile lor pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice. Recipientul lucrat la roată reprezintă un fragment de gât și o parte a mânerului unei amfore (fig. 108/18), modelate din pastă de lut cu impurități de nisip mărunț și particule de calcar. Arderea este completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Acest fragment poate fi atribuit unei amfore grecești.

Groapa nr. 44 (12/10/2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,6 m (fig. 109/1). A fost cercetat doar un sfert al gropii, restul rămânând în afara secțiunii. Probabil că ea a avut formă de clopot cu diametrul gurii de circa 1,2 m, diametrul fundului de circa 1,9 m și adâncimea de circa 1,2 m. În partea superioară groapa era umplută cu un strat de sol cenușiu în amestec cu cenușă, cu grosimea de 0,5 m. După acesta urmau: un strat de sol castaniu cu grosimea de circa 0,3 m, un strat de cenușă cu grosimea de circa 0,15 m și un strat cu grosimea de circa 0,25 m, compus din sol castaniu în amestec cu cenușă. Din embleton au fost recuperate 74 fragmente de ceramică modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă.

Arderea era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la cărămiziu închis (fig. 109/3-11). Fragmentele menționate după toate particularitățile lor pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 45 (14/10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,6 m (fig. 109/2). În plan ea avea formă rotundă, cu diametrul gurii de 1,5 m. Pereții gropii erau ușor arcuiți spre interior, astfel spre fund îngustându-se până la 1,4 m. Ea avea adâncimea de circa 0,35 m și a fost umplută cu sol de culoare cenușie. În emplecton au fost descoperite 47 fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 109/12-23) din lut cu impurități de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la cărămiziu închis. Acestea după morfologie, ardere, culoare și decor pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 46 (15/10/2006) a fost depistată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,6 m (fig. 110/1). Ea avea formă de clopot, având diametrul gurii de 1 m, al fundului – de circa 1,7 m și adâncimea de circa 1 m. Pe fundul gropii a fost depus un strat compact de cenușă cu grosimea de circa 0,07 m, peste care urma un strat cu grosimea de circa 0,07-0,10 m, alcătuit din pietre de calcar cu dimensiunile medii de 0,15×0,10×0,07 m. Restul gropii era umplut cu sol cenușiu, pe alocuri cu infiltrații de lemn carbonizat. În emplectonul gropii au fost descoperite o cutie (fig. 110/16; cat. nr. III.9), 48 fragmente de ceramică, 453 pietre și 234 fragmente de oase de animale. Majoritatea ceramicii recuperate din groapă (44 fragmente) a fost modelată cu mâna și numai patru fragmente – la roata olarului. Ceramica confecționată cu mâna (fig. 110/2-18) a fost lucrată din pastă de lut cu degresant de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cafeniu închis. Ceramica descoperită în groapă este similară celei din strat și, la fel, se încadrează în sortimentul vaselor traco-getice. Ceramica lucrată la roata olarului a fost confecționată din pastă fină de lut cu impurități de nisip mărunț. Arderea – completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Fragmentele menționate, după toate particularitățile lor, proveneau de la o amforă grecească.

Groapa nr. 47 (17/10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,6 m (fig. 111/1). Ea a fost săpată în formă de clopot cu gura îngustă de 0,6 m, iar fundul lat de 1,6 m, având adâncimea de circa 1,3 m. În umplutura gropii – sol de culoare cenușie – au fost descoperite 18 fragmente de ceramică și 108 fragmente de oase de animale. Ceramica în cea mai mare parte (15 fragmente) a fost modelată cu mâna și numai trei fragmente erau lucrate la roata olarului.

Categoria vaselor confecționate cu mâna (fig. 111/4-6, 8, 11) după particularitățile sale poate fi atribuită sortimentului de recipiente traco-getice. Din categoria ceramicii lucrate la roata olarului se evidențiază un fragment de buză (fig. 111/7) și un fragment de perete de la o amforă confecționată din pastă de lut cu impurități de nisip și mică. Arderea este completă și uniformă, culoarea – cărămizie. Acestea

aparțineau unei amfore de Peparethos, tip Čertomlyk, varianta I-B, datate cu anii '40-'20 ai sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 100). La fel, se remarcă și un picior de la o amforă (fig. 111/ 10) modelată din pastă de lut cu impurități de nisip mărunț, rare particule de mică și calcar. Arderea este completă și uniformă. Culoarea – cărămizie-gălbuie. Piciorul avea înălțimea de 9 cm, diametrul bazei de 6,7 cm, iar în partea centrală era de 5 cm. Piciorul aparține unei amfore de Thasos, varianta conică târzie, tip II-C-3, datată între ultimul sfert al sec. IV și mijlocul sec. III a. Chr. (Монахов 2003, 100).

Groapa nr. 48 (18/ 10/ 2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,7 m (fig. 111/ 2). A fost cercetată doar o parte a gropii, restul rămânând în afara secțiunii. Ea avea probabil formă ovală în plan cu diametrele de circa 1,8×1,1 m. Pereții erau ușor înclinați, astfel groapa îngustându-se spre fund până la 1,6×1,0 m. Adâncimea ei era de circa 0,9 m. Partea inferioară a gropii a fost umplută cu un strat de cernoziom ce avea grosimea de 0,5-0,3 m, peste care urma un strat de sol cenușiu. În partea de est între aceste straturi a fost atestată o lentilă de argilă cu grosimea de circa 0,25 cm. Din emplectonul gropii au fost recuperate 13 fragmente de ceramică modelată cu mâna și 46 fragmente de oase de animale. Fragmentele ceramice (fig. 111/ 12-15) făceau parte de la recipiente confecționate din pastă din lut cu impurități de șamotă. Arderea lor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la cafeniu închis. Ceramica din groapă este similară celei traco-getice descoperite în strat .

Groapa nr. 49 (19/ 10/ 2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,7 m (fig. 111/ 3). Ea, de asemenea, a fost cercetată doar parțial, o parte a acesteia rămânând sub peretele de sud al secțiunii. Groapa, după toate probabilitățile, a avut o formă cilindrică, cu diametrul de 1,8 m și adâncimea de 0,4 m. În emplectonul ei, care consta din sol cenușiu în amestec cu fragmente lut ars, a fost descoperită o fusaioară (fig. 111/ 19; cat. nr. IV.60), 11 fragmente de ceramică și 32 fragmente de oase de animale. Ceramica (fig. 111/ 16-18) a fost modelată cu mâna din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variaza de la cărămiziu la cafeniu închis. Fragmentele descoperite în groapă pot fi atribuite sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 50 (21/ 10/ 2006) a fost identificată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,7 m (fig. 112/ 1). Profilul ei denotă o formă de clopot cu diametrul gurii de 1,1 m, diametrul fundului de 1,7 m și adâncimea de 0,75 m. Partea de sus a gropii, pe o grosime de 0,05-0,10 m, a fost umplută cu lut ars, în rest emplectonul consta din sol cenușiu, pe alocuri întâlnindu-se pietre de dimensiuni neconsiderabile. În groapă au fost descoperite trei fragmente de ceramică, dintre care două modelate cu mâna (fig. 112/ 4, 6) și un fragment lucrat la roată – de amforă grecească (fig. 112/ 5).

Groapa nr. 51 (27/10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,8 m (fig. 112/2). Ea avea formă de clopot, diametrul gurii fiind de 0,9, al fundului – de 1,1 m, iar adâncimea – de 0,55 m. Groapa a fost umplută cu sol castaniu în amestec cu cenușă, fragmente de lut ars și lemn carbonizat. Din emplectonul complexului au fost recuperate opt fragmente de ceramică modelată cu mâna, 23 fragmente de oase de animale și o piatră cu dimensiunile de 40×23×12 cm. Ceramica (fig. 112/7-14), după morfologie, ardere și culoare, poate fi atribuită sortimentului de vase traco-getice.

Groapa nr. 52 (30/10/2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,8 m (fig. 112/3). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,8 m, al fundului de 2,5 m și adâncimea maximă de 0,9 m. Umplutura gropii consta din două straturi: primul cu grosimea de 0,2 m – sol cenușiu, după care urma – sol cenușiu în amestec cu moloz și fragmente de lemn carbonizat. Din emplectonul gropii au fost recuperate 21 fragmente de ceramică, dintre care: 18 lucrate cu mâna și trei – la roata olarului și 87 fragmente de oase de animale. Ceramica modelată cu mâna (fig. 112/15-26) a fost confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu închis. După toate particularitățile, ceramica dată poate fi atribuită sortimentului de vase traco-getice. Ceramica lucrată la roata olarului este prezentată de trei fragmente de pereți (fig. 112/27) de la o amforă confecționată din pastă de lut cu impurități de nisip mărunț. Arderea este completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Astfel de parametri sunt caracteristici pentru amforele grecești.

Groapa nr. 53 (31/10/2006) s-a conturat în secțiunea 10, la adâncimea de 0,8 m (fig. 113/1). A fost cercetată doar o parte a ei, restul rămânând sub peretele sud al secțiunii. Ea a avut o formă aproximativ cilindrică cu diametrul de circa 1,2 m și adâncimea de circa 0,9 m. În umplutura gropii, compusă din sol cenușiu, au fost descoperite 15 fragmente de ceramică modelată cu mâna și 34 fragmente de oase de animale. Ceramica (fig. 113/3-9) după particularitățile sale este similară ceramicii traco-getice.

Groapa nr. 54 (32/10/2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,8 m (fig. 113/2). Ea avea formă ovală în plan și trapezoidală în secțiune. Diametrul gurii era de 1,2×1,4 m, al fundului – de 1,1×1,3 m, iar adâncimea de circa 0,4 m. Din umplutura gropii, care consta din sol cenușiu, au fost recuperate 19 fragmente de ceramică modelată cu mâna și 12 fragmente de oase de animale. Ceramica (fig. 113/10-19) a fost confecționată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea acestora era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cafeniu. Aceasta, după particularitățile sale, poate fi atribuită sortimentului de recipiente traco-getice.

Groapa nr. 55 (33/ 10/2006) a fost atestată în secțiunea 10, la adâncimea de 0,8 m (fig. 114/ 1). Ea a fost cercetată doar parțial, o parte a gropii rămânând sub perețele de sud al secțiunii. Judecând după porțiunea investigată, se poate presupune că groapa a avut formă aproximativ rotundă în plan. În partea de vest pereții ei erau ușor albiați, iar în cea de est formau o treaptă, care se găsea la adâncimea de 0,8 m și avea lățimea de circa 0,4 m. Diametrul gurii gropii era de 2,2 m, al fundului – de 1,0 m, iar adâncimea – de 1,5 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. La adâncimea de 0,15 m de la gura gropii, în partea ei centrală a fost sesizată o lentilă de moloz cu lungimea de 0,4 m și grosimea 0,2 m. În embleton au fost descoperite: 41 fragmente de ceramică (38 lucrute cu mâna și trei – la roata olarului), 124 fragmente de oase de animale și 5 pietre cu dimensiunile medii de 20×12×8 cm. Ceramica modelată cu mâna (fig. 114/ 2-12; 115/ 1-12) a fost făcută din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea acestora era incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu închis. Prin morfologie, ardere, culoare și ornament, acestea pot fi atribuite vaselor traco-getice.

Ceramica lucrată la roata olarului este reprezentată de două fragmente de ceramică de lux și un fragment de amforă. Ceramica de lux – un fragment de perete (fig. 115/ 14) și un fragment de picior, probabil de la *kantharos* (fig. 115/ 13) – a fost confecționată din pastă fină de lut cu impurități de nisip mărunțit. Arderea – completă și uniformă. Culoarea în secțiune era cărămidie. Suprafețele exterioară și interioară au fost acoperite cu firnis negru. Fragmentul de perete de amforă făcea parte de la un recipient lucrat din pastă de lut cu impurități de cuarț. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămidie. Categoria ceramicii lucrute la roată după toate particularitățile sale ține de olăria grecească.

Groapa nr. 56 (34/ 10/2006) a fost descoperită în secțiunea 10, la adâncimea de 0,8 m (fig. 116/ 1). Ea a fost cercetată parțial, o parte a gropii rămânând sub perețele de nord al secțiunii. Gura gropii, rotundă în plan, avea diametrul de 1,75 m. La mijloc groapa se îngusta până la 1,3 m, spre fund lărgindu-se iar până la 1,55 m. Adâncimea complexului era de 1,15 m. În umplutura gropii, compusă din sol cenușiu în amestec cu cenușă, au fost descoperite un pandativ (fig. 116/ 11; cat. nr. II.26) și 12 fragmente de ceramică, dintre care 10 lucrute cu mâna și două – la roată.

Din categoria ceramicii modelate cu mâna se distinge un fragment de strachină cu buza îngroșată și arcuită în interior (fig. 116/ 5). Partea exterioară a străchiniii a fost decorată cu două șiruri orizontale de împunsături, întrerupte de unghiuri incizate. Fragmentul făcea parte de la o strachină modelată din pastă fină, cu degresanți de cioburi pisate. Arderea era neuniformă și incompletă. Culoarea – neagră-cenușie. Fragmentul menționat după toate particularitățile sale poate fi atribuit sortimentului de ceramică hallstattiană de tip Cozia-Saharna. Restul ceramicii mo-

delate cu mâna (fig. 116/4, 6-9) a fost confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu închis. După toate particularitățile, ceramica dată poate fi atribuită sortimentului de vase traco-getice.

Fragmentele de ceramică lucrată la roată proveneau de la buza unei amfore grecești ce avea diametrul gurii de 10,5 cm (fig. 116/10) și era confecționată din pastă de lut cu impurități nisip mărunț și particule de calcar. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie închisă.

Groapa nr. 57 (1/11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 0,6 m (fig. 116/2). Ea avea formă de clopot cu diametrul gurii de cca 1,0 m, diametrul fundului de 1,2 m și adâncimea de 0,4 m. Din embletonul gropii, care consta din sol cenușiu, au fost recuperate un fragment de fusaiolă (fig. 116/16; cat. nr. IV.78) și 71 fragmente de ceramică.

Din cele 71 fragmente ceramice descoperite în groapă, 70 erau de la vase modelate cu mâna și unul de la un recipient lucrat la roată. Ceramica confecționată cu mână a fost lucrată din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cenușiu la cărămiziu închis. Dintre acestea se evidențiază un fragment de strachină cu marginea verticală ce avea diametrul gurii de 23 cm (fig. 116/12), un fragment de perete de oală, decorată cu brâu (fig. 116/13), 67 fragmente de pereți neornamentați de oale și un fragment de fund de vas (fig. 116/14)

Ceramica lucrată la roata olarului este reprezentată de un fragment de toartă de amforă (fig. 116/15), modelată din lut cu impurități de nisip și mică. Arderea – uniformă și completă. Culoarea – cărămizie. Astfel de amfore au fost produse în centrele de olărie din Chios și se încadrează în sec. IV a. Chr. În groapă au mai fost descoperite șase pietre, două fragmente de lut ars și șase fragmente de oase de animale.

Groapa nr. 58 (7/11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 0,8 m (fig. 116/3). Ea avea formă cilindrică cu diametrul de cca 1 m și adâncimea de 0,3 m. În umplutura gropii, care consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă, au fost atestate 27 fragmente de ceramică modelată cu mâna, 10 pietre de dimensiuni neconsiderabile, două fragmente de lut ars și 11 fragmente de oase de animale. Ceramica – un fragment de la strachină cu trunchiul tronconic, buza îngroșată și arcuită în exterior (fig. 116/17), diametrul căreia era de 13 cm și 26 fragmente de oală (fig. 116/18-20) – a fost lucrată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cafeniu închis. Ea este similară cu ceramica traco-getică descoperită în strat, precum și în complexele precedente.

Groapa nr. 59 (9/ 11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 0,8 m (fig. 117/ 1). Ea avea forma rotundă în plan, cu diametrul de cca 1,6 m. În partea de vest peretele gropii era arcuit, iar în cea de est – vertical. Adâncimea – 0,6 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă. În umplutura gropii au fost atestat un vas grafic întregibil, 40 fragmente de ceramică modelată cu mâna, șapte pietre și trei fragmente de oase de animale.

Vasul (fig. 117/5) a fost confecționat din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cafeniu la negru. Reconstruirea grafică a demonstrat că vasul avea gât scund, arcuit, cu buza evazată, trunchiul globular cu diametrul maxim în partea de jos. Fundul neevidențiat puțin albiat forma un întreg cu trunchiul. Înălțimea recipientului e de 10,5 cm, diametrul gurii de 9 cm, al gâtului – de 8 cm, al trunchiului – de 12 cm, al fundului – de 7 cm. Astfel de vase/ cupe sunt cunoscute după recipientele descoperite: la cetatea de la finele sec. VII - sec. V a. Chr. de la Motronin, regiunea Čerkask (Бессонова, Скорый 2001, 125, рис. 46/9), înmormântările tumulare de la Lvov, regiunea Cherson (Тереножкин 1976, 50, рис. 22/2), tumulul nr. 35 de la Bobrica, datat cu sec. VII - prima jumătate a sec. VI a. Chr. (Скорый 2003, 121, рис. 11/25), tumulii din sec. V a. Chr. de la Blaži (Шрамко 1987, 149, рис. 73/33) – Ucraina.

Din ceramica recuperată se evidențiază: trei fragmente de la o strachină (fig. 117/4), diametrul gurii căreia nu depășea 29,5 cm, iar al trunchiului – 29,7 cm; partea inferioară a unui vas (fig. 117/6) cu trunchiul globular cu diametrul de 10,5 cm și fundul ușor evidențiat cu diametrul de 8 cm; patru fragmente de oale cu buza evazată (fig. 117/8-11), un fragment de oală decorată cu proeminențe aplatizate (fig. 117/ 12), un fragment de toartă (fig. 117/ 7) și 30 fragmente de pereți neornamentați de oale. Fragmentele menționate au făcut parte de la recipiente modelate din pastă de lut cu ingrediente de cioburi pisate. Arderea – neuniformă și incompletă. Culoarea varia de la cărămiziu la cafeniu.

Groapa nr. 60 (11/ 11/2007) a fost depistată sub peretele de sud al secțiunii, la adâncimea de 0,8 m de la nivelul actual de călcare (fig. 117/ 2). Groapa a fost cercetată parțial, restul ei rămânând în afara secțiunii. După toate probabilitățile, ea a avut forma ovală în plan cu diametrele 1,7×1,2 m. Pereții gropii erau verticali și se adânceau cu 0,6 m. În umplutura ei, ce consta din sol cenușiu, au fost descoperite patru fragmente de oale lucrate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cafeniu.

Groapa nr. 61 (13/ 11/2007) a fost descoperită în secțiunea 11, la adâncimea de 0,9 m (fig. 117/3). Groapa a fost cercetată parțial, o parte a ei rămânând în afara secțiunii. Însă, după porțiunea cercetată se poate presupune că groapa a avut formă cilindrică cu diametrul de 1,0 m și adâncimea de 0,4 m. În umplutura gropii, ce consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat, au

fost descoperite 14 fragmente de oale modelate cu mâna (fig. 117/ 13-16). Acestea au fost lucrate din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea – incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu.

Groapa nr. 62 (14/ 11/ 2007) a fost depistată în secțiunea 11, la adâncimea de 0,9 m (fig. 118/ 1). Ea a fost cercetată parțial pe o porțiune cu dimensiunile 1,2×0,4 m. Pereții gropii erau oblici și se adânceau cu 0,3 m. Groapa a fost umplută cu sol cenușiu în amestec cu cenușă, fragmente de lut ars și fragmente de lemn carbonizat. Din emplecton a fost recuperate fragmente de la un vas, grafic întregibil (fig. 118/ 5), modelat cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă. Culoarea variază de la cărămiziu la negru. Ca urmare a reconstituirii grafice s-a stabilit că vasul avea buza evazată, trunchiul globular și fundul plat. Dimensiunile: înălțimea – 10,4 cm, diametrul gurii – 16 cm, diametrul gâtului – 14,5 cm, diametrul trunchiului – 17 cm, diametrul fundului – 7 cm. Vasul pe umăr a fost ornamentat cu proeminențe. Vase similare sunt cunoscute după descoperirile la monumentele de tipul Șoldănești, care se referă către a doua jumătate a sec. VIII – sec. VI a. Chr. (Степи 1989, 18, таб. 5/ 8) și la așezarea Telița „Amza”, din faza a III-a culturii Babadag, datată cu sec. VIII-VII a. Chr. (Jugănaru 2005, 75, fig. 38/ 8). Restul fragmentelor, descoperite în groapă, au aceleași caracteristici ca și vasul descris mai sus.

Groapa nr. 63 (1/ 12/ 2007) a fost descoperită în secțiunea 12, la adâncimea de 0,6 m (fig. 118/ 2). A fost cercetată doar o jumătate a gropii, restul rămânând în afara secțiunii. Probabil că ea a avut formă de clopot cu diametrul gurii de circa 1,5 m, diametrul fundului de circa 1,8 m și adâncimea de circa 1,1 m. În partea superioară groapa era umplută cu un strat de sol cenușiu în amestec cu cenușă. După acesta urma un strat de sol castaniu în amestec cu cenușă, lut ars și fragmente de lemn carbonizat. Din emplecton au fost recuperate 16 fragmente de ceramică și opt fragmente de oase de animale. Dintre fragmentele descoperite 14 erau de la recipiente modelate cu mâna și două de la vase lucrate la roată. Ceramica modelată cu mâna a fost lucrată din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cenușiu. Dintre acestea se evidențiază un fragment de perete de oală ornamentată cu brâu alveolar (fig. 118/ 6). Ceramica confecționată la roata olarului este reprezentată de un fragment de perete și un fragment de toartă de la o amforă lucrată din pastă de lut cu degresanți de nisip. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie.

Groapa nr. 64 (4/ 12/ 2007) a fost atestată în secțiunea 12, la adâncimea de 0,6 m (fig. 118/ 3). Ea fost cercetată parțial, însă se poate stabili că groapa a avut forma unui clopot, cu diametrul gurii de 1,6 m, diametrul fundului de 1,9 m și adâncimea de 0,8. Din emplectonul gropii care consta din sol cenușiu în amestec cu cenușă și

fragmente de lut ars au fost recuperate 35 fragmente de la un vas modelat cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la cărămiziu la cafeniu închis. Ca urmare a reconstituirii grafice s-a stabilit că vasul (fig. 118/7) avea buza evazată, gâtul scund, trunchiul ușor profilat și fundul plat. Înălțimea recipientului era de 18,7 cm, diametrul gurii – de 15,5 cm, al gâtului – de 14 cm, al trunchiului – de 17,5 cm, iar al fundului – de 10 cm. În regiunea joncțiunii gâtului cu trunchiul vasul a fost ornamentat cu un brâu crestat, dispus orizontal.

Groapa nr. 65 (5/12/2007) a fost identificată în secțiunea 12, la adâncimea de 0,8 m (fig. 118/4). Ea are formă de clopot cu diametrul gurii de 1,2 m, diametrul fundului de 1,5 m și adâncimea de 0,6 m. Groapa a fost umplută cu sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat. În emplectonul gropii a fost descoperită o fusaioală (fig. 118/8; cat. nr. IV.80), șapte fragmente de ceramică și 23 oase de animale.

Dintre fragmentele ceramice recuperate din groapă cinci aparțineau categorii modelate cu mâna și două cele lucrate la roata olarului. Ceramica confecționată cu mâna după morfologie, ardere și culoare poate fi atribuită sortimentului de recipiente traco-getice, iar cea lucrată la roată – amforelor grecești.

De asemenea, pe promontoriul de la Saharna Mare au mai fost descoperite 38 de gropi care, din lipsa materialului diagnostic nu pot fi atribuite cu certitudine unei perioade cultural-cronologice concrete (vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1

Gropi dintr-o perioadă nedeterminată

Nr. gropii	Adâncimea (m)	Forma	Dimensiunile (m) ¹⁸	Emplectonul
66 (1/4/2002)	0,65	tronconică	$D_g=0,7$; $D_f=0,5$; $Ad=0,3$	sol cenușiu în amestec cu moloz
67 (2/4/2002)	0,65	tronconică	$D_g=0,5$; $D_f=0,4$; $Ad=0,15$	sol cenușiu în amestec cu moloz
68 (3/4/2002)	0,65	tronconică	$D_g=0,5$; $D_f=0,34$; $Ad=0,2$	sol cenușiu în amestec cu moloz
69 (4/4/2002)	0,65	tronconică	$D_g=0,44$; $D_f=0,3$; $Ad=0,5$	sol cenușiu în amestec cu moloz
70 (5/4/2002)	0,55	tronconică	$D_g=0,4$; $D_f=0,3$; $Ad=0,28$	sol cenușiu în amestec cu moloz

¹⁸D_g – diametrul gurii gropii; D_{max} – diametrul maxim; D_f – diametrul fundului gropii; Ad – adâncimea gropii.

Nr. gropii	Adâncimea (m)	Forma	Dimensiunile (m) ¹⁸	Emplectonul
71 (6/4/2002)	0,6	ovală în plan, trapezoidală în secțiune	$D = 1,60 \times 1,26$; $D_f = 1,1 \times 0,9$; $Ad = 0,4$	sol cenușiu în amestec cu moloz
72 (7/4/2002)	0,8	clopot	$D_g = 1,60 \times 1,26$; $D_f = 2,06$; $Ad = 0,95$	sol castaniu în amestec cu cenușă
73 (8/4/2002)	0,98	clopot	$D_g = 1,05$; $D_f = 1,26$; $Ad = 0,54$	cernoziom argilos
74 (9/4/2002)	0,5	tronconică	$D_g = 0,82$; $D_f = 0,7$; $Ad = 0,32$	sol cenușiu în amestec cu moloz
75 (10/4/2002)	0,57	clopot	$D_g = 1,0$; $D_f = 1,1$; $Ad = 0,4$	cernoziom, sol cenușiu
76 (11/4/2002)	0,68	clopot	$D_g = 0,56$; $D_f = 1,0$; $Ad = 0,46$	sol cenușiu în amestec de lut ars și cenușă
77 (12/4/2002)	0,4	tronconică	$D_g = 1,14$; $D_f = 0,86$; $Ad = 1,0$	sol cenușiu în amestec cu cenușă și lemn carbonizat
78 (14/4/2002)	0,4	clopot	$D_g = 0,5$; $D_f = 0,7$; $Ad = 0,76$	cenușă, cernoziom în amestec cu lut ars
79 (3/7/2003)	0,7	cilindrică	$D = 0,52$; $Ad = 0,2$	cenușă în amestec cu cernoziom
80 (1/8/2004)	0,6	ovală în plan, trapezoidală în secțiune	$D_g = 0,8 \times 1,0$; $D_f = 0,7 \times 0,8$; $Ad = 0,7$	sol castaniu, sol brun
81 (2/8/2004)	0,7	clopot	$D_g = 0,4$; $D_f = 0,95$; $Ad = 1,0$	cenușă, lut ars, lemn carbonizat, piatră, sol cenușiu
82 (3/8/2004)	0,8	ovală în plan, trapezoidală în secțiune	$D_g = 0,6 \times 0,8$; $D_f = 0,5 \times 0,7$; $Ad = 0,7$	sol castaniu, lut ars și cenușă
83 (8/8/2004)	1,1	ovală în plan, rectangulară în secțiune	$D = 0,95 \times 0,80$; $Ad = 0,7$	sol cenușiu în amestec cu cenușă
84 (9/8/2004)	1,1	cilindrică	$D = 0,7$; $Ad = 0,8$	sol castaniu, sol cenușiu în amestec cu cenușă
85 (11/8/2004)	1,40	ovală în plan, rectangulară în secțiune	$D = 1,0 \times 1,6$; $Ad = 0,8$	sol cenușiu în amestec cu lemn carbonizat și moloz
86 (8/9/2005)	3,6	cilindrică	$D = 0,9$; $Ad = 1,35$	sol castaniu în amestec cu lemn carbonizat
87 (1/10/2006)	0,4	clopot	$D_g = 0,62$; $D_f = 1,05$; $Ad = 0,64$	sol castaniu în amestec cu cenușă, 26 fragmente de oase de animale

Nr. gropii	Adâncimea (m)	Forma	Dimensiunile (m) ¹⁸	Emplectonul
88 (6/10/2006)	0,4	cilindrică	D=0,9; Ad=1,05	sol cenușiu în amestec cu cenușă, 3 pietre, 21 fragmente de oase de animale
89 (7/10/2006)	0,4	pară	$D = 0,9$; $D_{\max} = 1,15$; $D_f = 1,0$; Ad=0,65	sol cenușiu, cenușă, lemn carbonizat
90 (8/10/2006)	0,4	ovală în plan, trapezoidală în secțiune	$D_g = 0,8 \times 1,4$; $D_f = 0,7 \times 0,9$; Ad=0,9	sol cenușiu, 16 oase de animale
91 (13/10/2006)	0,6	cilindrică	D=1,4; Ad=1,3	sol cenușiu, sol castaniu, 16 fragmente de oase de animale
92 (16/10/2006)	0,6	clopot	$D_g = 1,15$; $D_f = 1,5$; Ad=1,1	sol castaniu, 126 fragmente de oase de animale
93 (22/10/2006)	0,7	clopot	$D_g = 0,9$; $D_f = 1,4$; Ad=0,8	sol cenușiu, 98 fragmente de oase de animale
94 (23/10/2006)	0,7	clopot	$D_g = 1,3$; $D_f = 1,6$; Ad=0,7	cernoziom, 23 fragmente de oase de animale
95 (24/10/2006)	0,73	cilindrică	D=1,0; Ad=0,35	sol cenușiu, 5 pietre de calcar
96 (26/10/2006)	0,8	clopot	$D_g = 1,0$; $D_f = 1,15$; Ad=1,0	sol cenușiu în amestec cu cenușă, 67 fragmente de oase de animale
97 (28/10/2006)	0,8	tronconică	$D_g = 0,9$; $D_f = 0,75$; Ad=0,55	sol castaniu, fragmente de lut ars
98 (29/10/2006)	0,8	clopot	$D_g = 1,7$; $D_f = 2,1$; Ad=0,6	cernoziom, fragmente de lemn carbonizat
99 (2/11/2007)	0,6	clopot	$D_g = 1,0$; $D_f = 1,4$; Ad=0,6	sol cenușiu în amestec cu cenușă și fragmente de lemn carbonizat
100 (3/11/2007)	0,6	clopot	$D_g = 1,1$; $D_f = 1,3$; Ad=0,6	sol cenușiu
101 (12/11/2007)	0,8	clopot	$D_g = 1,0$; $D_f = 1,4$; Ad=0,75	sol cenușiu
102 (2/12/2007)	0,6	cilindrică	D=0,8; Ad=0,6	sol cenușiu în amestec de cenușă și fragmente de lut ars
103 (3/12/2007)	0,6	cilindrică	D=1,3; Ad=0,6	sol cenușiu în amestec cu cenușă

3.3. Inventarul arheologic¹⁸

3.3.1. Unelte

Studierea acestei categorii de artefacte prezintă un interes deosebit. În baza analizei lor se poate de stabilit atât materia primă din care erau realizate: metal, corn/os, piatră, lut, cât și procedeele tehnologice utilizate la confecționarea lor.

Uneltele făurite din fier sunt reprezentate de trei lame de cuțit (cat. nr. I.1-3), dintre care una fragmentară, și o daltă (cat. nr. I.4).

Lamele de cuțit (fig. 145/ 1-3) fac parte din tipul de cuțite cu muchia curbă și peduncul cu nituri pentru înmănușare. Cuțite similare au fost descoperite la mai multe monumente, cum ar fi necropolele de la Trinca „Drumul Feteștilor” din a doua jumătate a sec. VII - primul sfert al sec. VI a. Chr. (Levițki 2006, 104, fig. 27/2) și Pârjolteni – de la sfârșitul sec. VI - prima jumătate a sec. V a. Chr. (Лапушнян 1979, 19-20, рис. 4/5). Pentru sec. IV-III a. Chr. astfel de cuțite sunt cunoscute la Hansca (Рикман, Никулицэ 1985, 120, рис. 115), Canlia (Boroffka, Trohani 2003, 172, fig. 14/ 10-13), Nicolaevka (Мелюкова 1975, 250, рис. 52/3, 4) etc.

Totodată aceste piese au o largă răspândire în spațiu, fiind întâlnite începând cu regiunile de la sud de Balcani – Манчево (Китов, Божинова 2005, обр. 4/4, 5) – și până în bazinul Niprului – Motronin (Бессонова, Скорый 2001, рис. 64/ 1-11), Bel'sk (Шрамко 1987, рис. 17/3). La fel de vast este și diapazonul cronologic. Cel mai timpuriu exemplar provine din nivelul II al cetății Babadag, datat cu sec. X-IX a. Chr. (Jugănar 2005, 66, 79, fig. 43/5), fiind întâlnite până în sec. II-I a. Chr. – Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 31/8), Brad (Ursachi 1995, pl. 11/ 1) etc.

Dalta (fig. 145/4) a fost confecționată prin forjare dintr-o bară de fier cu secțiunea rectangulară. Capătul mai gros al dălții, ca urmare a loviturilor aplicate, a fost aplatizat. Exemplare similare sunt cunoscute după descoperirile din cetățile Bel'sk (Шрамко 1987, 105, рис. 45/16), Trahtemir (Фіалко, Болтрик 2003, 92, рис. 33/15) etc.

Ustensilele din corn/os sunt cunoscute după două fragmente de plăsea (cat. nr. II.20-21) și trei coarne prelucrate (cat. nr. II.7-9).

Plăselele (fig. 148/8, 9) reprezintă plăci din os cu grosimea de circa 0,3 cm, înzestrate cu perforații pentru niturile prin intermediul cărora acestea erau prinse de pedunculul cuțitului. Astfel de piese sunt frecvent întâlnite la siturile de la Hansca (Никулицэ 1987, 115, рис. 36/2, 3, 5), Bel'sk (Шрамко 1987, 54, рис. 20/5, 6, 16) etc.

Coarnele (fig. 148/ 1-3) proveneau de la vite mari cornute și erau prelucrate prin șlefuire. Pe suprafața unuia din ele (fig. / 1) au realizate incizii orizontale. Astfel de instrumente erau utilizate la prelucrarea postavurilor sau a pielei de animale.

¹⁸ Pentru o descriere mai detaliată a pieselor a se vedea catalogul de la sfârșitul lucrării.

Uneltele din piatră sunt reprezentate de șapte cute, două pietre de râșniță și un perculator.

Cutele au fost descoperite atât în stratul cultural (fig. 149/2, 4, 6, 7, 9; cat. nr. III.1, 6-8, 10), cât și în complexe (fig. 94/1; 110/16; cat. nr. III.9, 11). Ele sunt confecționate din piatră de gresie și au, de regulă, formă poligonală în plan, în secțiune fiind patrulatere sau ovale. Lungimea lor variază de la 5,5 cm la 11,5 cm, lățimea – de la 1,7 cm la 9,0 cm, iar grosimea – de la 1,2 cm la 5,8 cm. Unul din exemplare (fig. 149/2) la capătul mai lat a fost înzestrat cu un orificiu.

Piese din această categorie își găsesc largi analogii la așezările de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 64/6, 7, 9, 10), Hârtopul Mare (Cebotarenco 1997, pl. 4/1-4), Satu Nou „Valea lui Voicu” (Irimia, Conovici 1990, fig. 4/6) etc.

Râșnițele de mână folosite la măcinatul gramineelor sunt documentate prin două pietre de râșnițe plate (cat. nr. III.13, 14) și un perculator (cat. nr. III.15). Una din râșnițe a fost confecționată din piatră de calcar (fig. 150/3), iar cealaltă (fig. 150/1) și perculatorul (fig. 150/2) – din piatră de gresie. Forma pietrelor de râșnițe este poligonală în plan și elipsoidală în secțiune. Percutorul avea o formă aproximativ cilindrică, una din baze purtând urme de utilizare intensă.

Astfel de râșnițe sunt întâlnite pe larg în așezările getice, fiind cunoscute la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 65), Satu Nou „Valea lui Voicu” (Irimia, Conovici 1989, 148, fig. 30/1) etc.

Uneltele din lut alcătuiesc o gamă restrânsă de tipuri, reprezentate de 59 de fusaiole și două linguri pentru turnat metal, dintre care una fragmentară.

Fusaiiolele sunt variate ca formă și au fost descoperite atât în stratul de cultură, cât și în complexe. Majoritatea lor au fost lucrate cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Ele au fost arse neuniform, având culoarea ce variază de la cărămiziu/brun la cenușiu. Fusaiolele după formă, indiferent de dimensiunile lor absolute, pot fi grupate în patru tipuri:

Tipul I – fusaiole de formă bitronconică – 42 exemplare. Dintre acestea 38 (cat. nr. IV.1, 2, 4, 7-9, 11, 14-25, 36-39, 43, 46, 49, 53-56, 62-64, 66-70, 76, 80; fig. 152/3, 6, 7, 9-12; 153/2, 4-11; 154/1, 2, 4-6, 10-17, 19; 155/3, 5, 7, 8, 16; 156/9, 10) au fost descoperite în stratul de cultură¹⁹, trei – în gropi menajere (cat. nr. IV.34, 59, 80; fig. 98/9; 107/4; 118/8) și una – în locuință (cat. nr. IV.75; fig. 94/4). De regulă înălțimea lor este cuprinsă între 1,5 și 4,1 cm, diametrul maxim variază între 2 și 4 cm, diametrul bazelor este 0,5-3,0 cm, iar diametrul orificiului – de 0,3 și 1,0 cm.

Dintre acestea se evidențiază două fusaiole ce aveau suprafața ornamentată. Una din ele (cat. nr. IV.54; fig. 156/9) a fost ornamentată cu decor incizat constituit din trei grupuri din câte patru cercuri concentrice fiecare, iar cea de a doua (cat. nr. IV.11; fig. 156/10) – cu decor în relief în formă de proeminențe cilindrice

¹⁹ În stratul I (0-0,2 m), compus din cernoziom și în stratul II (0,21-0,60 m) – sol cenușiu.

și cerculețe imprimate. Fusaiole ornamentate cu decor incizat au fost descoperite la monumente din diferite perioade cronologice. Piese cu decor incizat în formă de linii orizontale sau verticale, ori în asociație sunt cunoscute în așezarea Glinjeni, în nivelul Cozia-Saharna (Гольцева, Кашуба 1995, 30, таб. XLV/ 2, 3), în orizonturile 3 și 4 de la Poiana, datate în sec. VI-II a. Chr. (Vulpe, Teodor 2003, 541, fig. 62/ 1-6, 8-10), în bordeiul nr. 2, din sec. I a. Chr.-I p. Chr., din așezarea civilă de la Brad (Ursachi 1995, 29, pl. 34/ 10). Fusaiole cu decor constituit din împunsături au fost semnalate la situl Neporotov din regiunea Nistrului Mijlociu, care a funcționat în secolele X-VIII a. Chr. (Крушельницька 1998, 169, рис. 103/2), în nivelele 3 și 4 de la așezarea Poiana, încadrate în sec. VI-II a. Chr. (Vulpe, Teodor 2003, 17-18, fig. 62/7), în nivelul 4 al cetății Brad, datat cu sec. I a. Chr. - II/III p. Chr., ambele așezări amplasate pe malul stâng al Siretului.

Tipul II – fusaiole de formă cilindrică – opt exemplare, din ele șapte (cat. nr. IV.3, 10, 26, 40, 42, 44, 65; fig. 155/ 17; 156/ 1-4, 6, 7) au fost descoperite în stratul de cultură și una (cat. nr. IV.60; fig. 111/ 19) într-o groapă menajeră. Înălțimea acestora este cuprinsă între 0,7 și 2,3 cm, diametrul fiind de 2,1-4,3 cm, iar diametrul orificiului – de 0,3-0,9 cm. Dintre ele o fusaioală (fig. 156/ 1) a fost confecționată din peretele unui vas modelat cu mâna, iar alta (fig. 156/ 2) – din peretele unei amfore grecești.

Tipul III – fusaiole de formă tronconică – șase piese, dintre care patru (cat. nr. IV.6, 13, 24, 41; fig. 155/ 11-15) au fost descoperite în stratul de cultură, una în locuință (cat. nr. IV.77; fig. 94/ 5) și una într-o groapă menajeră (cat. nr. IV.78; fig. 116/ 16). Înălțimea acestor fusaiole variază între 1,4 și 2,5 cm, diametrul bazei mici fiind cuprins între 0,8 și 2,2 cm, al celei mari – între 1,6 și 3,4 cm, iar al orificiului – între 0,4 și 0,7 cm.

Tipul IV – fusaiole de formă sferică – trei exemplare (cat. nr. IV.12, 45, 61; fig. 155/ 1, 4, 6). Acestea au diametrul cuprins între 2,1 și 2,5 cm, iar diametrul orificiului – între 0,4 și 0,6 cm.

Fusaiole similare sunt cunoscute în majoritatea așezărilor getice din această perioadă, fiind răspândite în întreaga arie de locuire a triburilor getice (Arnăut 2003, 115-116; Zanoci 1998, 81, fig. 77, 78).

Lingurile de turnat metal (cat. nr. IV.92, 93; fig. 157/ 2, 3) au fost modelate din lut cu degresanți de șamotă, având arderea neuniformă și incompletă. Culoarea lor variază de la cenușiu la cărămiziu. Piesa întreagă avea forma ovală în plan, fiind prevăzută la un capăt cu un mâner plat. Lingurile de acest gen sunt larg răspândite atât cronologic, cât și în spațiu. Astfel de piese sunt cunoscute în epoca bronzului, în arealul culturii Costișa – la așezarea Botoșana (Teodor 1979-1980, 46, fig. 6/ 1, 2). În prima epocă a fierului ele sunt atestate în cultura Babadag – la așezarea Garvăn „Mlăjitul Florilor” (Jugănar 2005, 75-79, 141, fig. 47/8), în cultura Gava – așezarea Grănicești (László 1994, 64, 233, fig. 13/ 1). În secolele VI/V-III a. Chr. piese similare sunt cunoscute la cetatea Bel'sk, amplasată în zona de silvostepă a

Ucrainei (Шрамко 1987, 18-19, 120, рис. 57/4, 6-9), cetățile I și II de la Stâncești, jud. Botoșani (Florescu, Florescu 2005, fig. 103), în necropola plană de la Hansca-Lutărie (Никулиця 1987, рис. 28/9, 10) etc.

3.3.2. *Arme*

Armele descoperite la cetatea Saharna Mare sunt de două categorii: ofensive și defensive.

Categoria armelor ofensive este reprezentată de un vârf de lance și opt vârfuri de săgeți (cat. nr. I.6-13).

Vârful de lance (cat. nr. I.5; fig. 147/6) a fost confecționat din fier, având forma oval-alungită ca frunza de salcie, străbătută de o nervură mediană dublă. În secțiune ele aveau o formă romboidală, fiind continuate printr-un tub de înmănușare alungit. Piese similare au fost atestate la Bunești (Bazarciuc 1983, 255), Bel'sk (Шрамко 1987, рис. 118/1) etc.

Vârfurile de săgeata, confecționate din bronz, au fost descoperite atât în stratul cultural (cat. nr. I.6-8, 10, 11), cât și în complexe (cat. nr. I.9). Ele sunt de două tipuri: cu dulie de înmănușare exterioară și cu dulie de înmănușare interioară.

Săgețile de primul tip (6 exemplare) erau înzestrate cu câte trei aripioare și aveau lungimea totală cuprinsă între 3,7 și 2,7 cm, din care lungimea duliei constituia 0,6-1,2 cm. Duliile aveau formă rotundă în plan cu diametrul de 0,3-0,5 cm (fig. 147/7-10, 12; 101/6). La unele săgeți (fig. 147/7-9; 101/6) pe dulie au fost atestate orificii de formă ovală cu diametrele de circa 0,2×0,3 cm.

În cadrul celui de al doilea tip se disting două variante: cu trei aripioare (fig. 145/11) și cu trei muchii (fig. 145/13). Lungimea lor este de 2,7 cm și respectiv de 2,4 cm, iar a duliei interioare de înmănușare era de 0,6-0,9 cm, diametrul fiind de 0,3-0,4 cm.

Vârfurile de săgeată de tipul celor de la Saharna Mare se întâlnesc frecvent la monumentele getice și sunt cunoscute pe un areal destul de vast, cum ar fi: în Moldova la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 68/2-8), Mateuți (Златковская 1965, рис. 2/6), Stolniceni (Sirbu, Arnăut 1995, fig. 4/4), Stâncești (Florescu, Rață 1969, fig. 4/1-4) etc.; în Muntenia la Zimnicea (Alexandrescu 1980, fig. 66); în Oltenia la Coțofenii din Dos (Zirra 1994, fig. 7/3), Bâzdâna-Cetate (Tăturea 1988-1989, fig. 1/3) etc.; în Dobrogea la Agighiol (Berciu 1969, 68, fig. 18/1,2,4,5) etc.

Armele defensive sunt reprezentate de trei fragmente de *lorică*, două descoperite în stratul cultural (cat. nr. I.14, 15; fig. 146/10, 11) și unul într-o groapă menajeră (cat. nr. I.16; fig. 107/21). Ele sunt confecționate din fier și au forma poligonală în plan, cu lungimea de 2,0-2,8 cm, lățimea de 1,1-2,2 cm și grosimea de 0,10-0,15 cm. Pe suprafața lor sunt atestate până la două orificii cu diametrul de 0,2 cm. Piese similare au fost sesizate la cetățile Bel'sk (Шрамко 1987, 117, рис. 54/8-10, 13-16), Trahtemir (Фіалко, Болтрик 2003, 138, таб. 30/1-3), în necropola de la Stebliov (Скорый 2003, рис. 1/5) etc.

3.3.3. Piese de harnașament

Piese de harnașament, descoperite în cetatea de la Saharna Mare sunt puține la număr și sunt reprezentate de o psalie, un inel și două aplice.

Psalia (cat. nr. I.17; fig. 146/1) a fost confecționată dintr-o bară de fier rectangulară în secțiune. Ea face parte din tipul psaliilor cu două găuri la mijloc și capetele coniforme. Astfel de piese au fost descoperite la cetatea Bel'sk, în nivelul datat cu sec. VII-VI a. Chr. (Шрамко 1987, 31, рис. 37/1), la cetatea Stănțești, datată cu sfârșitul sec. VI- sec. III a. Chr. (Florescu, Florescu 2005, 153, fig. 58/4), în înmormântările tumulare de cai de la Zimnicea (Alexandrescu 1983, 76, fig. 8/2), în tumulul „princiar” de la Gavani din a doua jumătate a sec. IV a. Chr. (Sîrbu, Harțuche 2000, 145, fig. 5/2, 7). Aceste psalii aparțin tipului V, varianta C după W. Werner, fiind date în spațiul de la vest de Nistru cu sec. IV a. Chr. (Werner 1988, 42).

Inelul (cat. nr. I.18; fig. 146/6) a fost confecționat dintr-o bară de fier și prezintă un oval cu diametrele de 3,8×4,0 cm. Astfel de inele au fost descoperite la cetatea Mășcăuți, așezarea Hansca (Никулицэ 1987, 106, рис. 27/4; 115, рис. 35/4) etc.

Aplicele descoperite la Saharna Mare sunt reprezentate de un exemplar confecționat din fier (cat. nr. I.19; fig. 146/5) și unul – din bronz (cat. nr. I.20; fig. 146/7).

3.3.4. Podoabe și piese vestimentare

Această categorie de descoperiri o alcătuiesc două verigi, o cataramă, cinci pandantive și patru mărgel.

Verigile (cat. nr. I.21-22, fig. 146/2, 3) au fost confecționate din sârmă de bronz, rotundă în secțiune, având în plan forma unui oval cu diametrele 3,5×4,0 cm. La capete acestea erau înzestrate cu dispozitive pentru închidere.

Catarama (cat. nr. I.23; fig. 146/9) în formă segmentoidală cu acul drept a fost confecționată din sârmă de fier cu secțiunea rotundă. O cataramă din fier, numai că de formă rectangulară, a fost descoperită la Hansca (Рикман, Никулицэ 1985, 120, рис. 62/8).

Pandantivele au fost confecționate din diferite materii prime. Pentru două din ele (cat. nr. II.21-22) s-au utilizat colți de animale (fig. 116/11; 158/7). Altele două (cat. nr. VI.1-2) reprezintă scoici (fig. 158/4, 5), iar unul (cat. nr. III.19) a fost confecționat din piatră de silex (fig. 158/6). De regulă, pandantivele în partea de sus sunt înzestrate cu orificii cu diametrul de 0,3-0,5 cm.

Trei din *mărgelile* (cat. nr. V.1-3), descoperite la Saharna Mare, au fost confecționate din pastă sticloasă de diferite culori (fig. 158/1, 2; 99/15), iar una (cat. nr. II.23) – din os (fig. 158/3).

3.3.5. Piese cu semnificație cultică

Fragmentul de *sceptru* (cat. nr. III. 20; fig. 159/1) făcea parte de la o piesă de formă bitronconică, confecționată din cuarțit de culoare neagră.

Astragalii (cat. nr. II.25-27; fig. 159/2-4) sunt lucrați din vertebre, având lungimea de 2,5-3,0 cm, lățimea de 1,8-2,1 cm și grosimea de circa 1,6 cm. La unele piese au fost atestate perforații cu diametrul de 0,3-0,4 cm. *Astragalii* sunt larg răspândiți în mil. I a. Chr., fiind cunoscuți după exemplarele de la Glinjeni (Гольцева, Камыба 1995, таб. LII), Alcedar III (Камыба 2000, 463, рис. CXVII/25-29), Saharna-Țigla²⁰ etc.

În stratul de cultură au mai fost depistate trei *statuete*, dintre care două antropomorfe și una zoomorfă. Ele au fost modelate din pastă de lut cu ingrediente de șamotă. Arderea lor este neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiu la cenușiu.

Una din statuetele antropomorfe (cat. nr. IV.97; fig. 157/6) este modelată mai realist, fiind prezenți indicii care permit să o considerăm a fi feminină. Statuete asemănătoare au fost descoperite în trusa magică nr. 2, din așezarea Babadag, care a fost atribuită fazei a III-a a culturii eponime, datate cu Ha B3-Ha C (Jugănar 2005, 43, 79-80, fig. 10/18-22).

Cea de-a doua statueta antropomorfă (cat. nr. IV.98; fig. 157/5) este mult mai stilizată, despre o reprezentare umană semnalează doar cele trei alveole aplicate pe baza mare, care probabil ilustrează ochii și gura. Statuete antropomorfe schematice, în formă de bară de lut, sunt cunoscute la cetatea Bel'sk (Шрамко 1987, 130, рис. 62/8).

Statueta zoomorfă (cat. nr. IV.96; fig. 157/4) prezintă corpul unui patruped fără cap, acesta fiind deteriorat încă în antichitate. O statueta asemănătoare, la fel fără cap, a fost descoperită în deja amintita trusă magică de la Babadag (Jugănar 2005, fig. 10/49). Reprezentări zoomorfe sunt cunoscute în fortificațiile de la Bel'sk (Шрамко 1987, 133, рис. 63/1-16), Motronin (Бессонова, Скорый 2001, рис. 59/10), precum și în așezările deschise de la Botoșana, Cucorăni, Băiceni-Mlada etc. (Teodor 1999, 224, fig. 58/1-5).

3.3.6. *Ceramica*

Săpăturile în incinta cetății au scos în evidență un număr considerabil de fragmente de ceramică, care în linii majore, se încadrează în sec. VII-III a. Chr. (Tabelul 2).

Tehnologia modelării vaselor în sec. VII-III a. Chr. nu se deosebește cu mult de cea din perioada precedentă, dar totuși:

- în sec. VI-V a. Chr. se constituie principalele forme de ceramică, care vor dăinui pe parcursul perioadei La Tène – a doua jumătate a mileniului I a. Chr., iar unele din ele prelungind să fie întâlnite și în primele secolele ale erei noastre (Никулицэ 1987, 42-54, рис. 2, 3);
- se schimbă complet caracterul decorului, în locul ornamentului incizat sau ștanțat se utilizează cu preponderență decorul în relief;

²⁰ În stratul I (0-0,2 m), compus din cernoziom și în stratul II (0,21-0,60 m) – sol cenușiu.

- concomitent cu recipientele modelate cu mâna în sortimentul ceramic autohton, deși într-un număr restrâns, apar vase confecționate la roata olarului.

Recipientele grafic întregibile și fragmentele de la vasele recuperate se împart în mai multe categorii, tipuri și variante.

După tehnica de realizare ceramica descoperită la Saharna Mare poate fi împărțită în două categorii: modelată cu mâna și lucrată la roata olarului.

În cadrul **categoriei modelate cu mâna** se disting mai multe tipuri și forme de vase:

1. *Vase cu profilul S-oidal*, gâtul arcuit, buza răsfrântă în exterior și trunchiul globular (fig. 119/1-3; 120/1, 3-5). De regulă, diametrul gurii lor variază între 20 și 23 cm, al gâtului – de la 16 la 20 cm, iar al trunchiului nu depășește 29-30 cm. Însă se întâlnesc exemplare de proporții mai modeste, cu diametrul gurii de 12-17 cm, al gâtului de 10-12 cm, iar al trunchiului de 14-20 cm (fig. 120/1, 3). Unele recipiente sunt ornamentate cu un șir de alveole depus în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul (fig. 119/1, 2; 120/1, 2), sau pe marginea buzei (fig. 119/3). Astfel de vase sunt cunoscute la: Mateuți „La Bașnă” (Кашуба 2000, 296, рис. XIV), Neporotov (Крушельницька 1998, 52, рис. 24/15), unde sunt datate cu sec. VIII-VII a. Chr.; Bel'sk – sec. VII-V a. Chr. (Шрамко 1987, 108, рис. 47/5); Motronin – sfârșitul sec. VI - primul sfert al sec. V a. Chr. (Бессонова, Скорый 2001, 125, рис. 32/7); Târgu Mureș – sec. VI a. Chr. (Crișan 1969, pl. II/2).

2. *Vase cu gâtul înalt*, puțin înclinat în afară, buza evazată și trunchiul globular (fig. 121), unele având buza neprofilată (fig. 122/1-4, 138/8). Se evidențiază exemplare cu diametrul gurii cuprins între 25 și 35 cm, iar al gâtului de 22,4-30,6 cm, precum și recipiente diametrul gurii cărora nu depășește 14,8-20,0 cm, iar al gâtului fiind de 13-18 cm. Se remarcă un vas grafic întregibil, care avea înălțimea de 20 cm, diametrul gurii de 12,3 cm, al trunchiului de 16 cm și al fundului de 8,5 cm (fig. 138/8). Vasele ce aparțin acestui tip au similitudini printre recipientele caracteristice pentru sec. IV-III a. Chr., cunoscute la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 206, fig. 80/4, 6), Enisala (Simion 1971, 86, fig. 16/d), Răcățau (Moscalu 1983, 382, 403, pl. XI/2) etc.

3. *Vase cu gâtul scund*, vertical, buza neprofilată (fig. 123/5-8), sau puțin îngroșată în exterior (fig. 123/9) și trunchiul globular. Se întâlnesc recipiente cu diametrul gurii de 26,8 cm, iar al gâtului de 27 cm. La fel, sunt cunoscute și vase de proporții mai modeste, diametrul gurii cărora nu depășește 11 cm, iar al gâtului fiind de circa 11,4 cm (fig. 123/7). Unele exemplare sunt ornamentate cu creștături pe buză și câte un șir de alveole în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul (fig. 123/8).

4. *Vase cu gâtul ușor profilat*, buza evazată, tăiată oblic în interior și trunchiul bombat (fig. 124/ 1-3, 125/ 1, 2). Sunt cunoscute recipiente întregibile, care au înălțimea de 22,5 cm, diametrul gurii de 20 cm, al trunchiului de 21 cm, iar al fundului de 13 cm (fig. 124/ 1). Altele au înălțimea de 32 cm, diametrul gurii de 32,5 cm, diametrul maxim al trunchiului de 33,5 cm, diametrul fundului de 15,2 cm și sunt decorate cu proeminențe cilindrice amplasate la 3,8 cm sub buză, în asociere cu suporturi segmentoidale – în partea de jos a vasului (fig. 125/ 2).

Acest tip de vas apare relativ timpuriu, fiind întâlnit în locuința 26 din nivelul II al așezării de la Teleac, care se datează cu sec. VIII-VII a. Chr. (Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 120, 226, fig. 30/ 12). De asemenea, un vas similar a fost sesizat în construcția nr. 4 de la Saharna Mică în asociere cu fragmente de amfore elenistice, care indică clar perioada sec. IV-III a. Chr. (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 60, fig. 12/ 1).

5. *Vase cu gâtul vertical*, buza neprofilată (fig. 85/ 11), sau îngroșată în interior (fig. 126/ 1). De regulă, aceste recipiente au diametrul gurii ce variază între 18 și 28 cm, iar al gâtului cuprins între 17,4 și 26 cm.

6. *Vase cu gâtul înalt* și trunchiul globular, zona de joncțiune a gâtului cu trunchiul fiind marcată de nervură în relief (fig. 126/ 2). Un vas similar a fost sesizat în setul de ceramică din necropola de la Ferigile (Vulpe 1967, pl. XIII/ 17). Un exemplar decorat cu aceeași nervură, dar și cu proeminențe conice pe ea este cunoscut după descoperirile de la Mahmudia, datat cu sec. VII-VI a. Chr. (Moscalu 1983, 381, pl. V/ 5).

7. *Vase în formă de sac* cu buza puțin evazată (fig. 124/ 5, 6), sau îngroșată în exterior (fig. 124/ 4, 7, 8). Unele din ele sunt ornamentate cu decor în relief – proeminențe cilindrice sub buză (fig. 124/ 7, 8), brâu crestat (fig. 124/ 4), sau alveolar (fig. 124/ 5, 6).

Acest tip de vase apare relativ timpuriu, fiind cunoscut din nivelul hallstattian timpuriu al așezărilor de la Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, 239, fig. 10/ 2) și Saharna Mică (Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, 105, fig. 5/ 3). Fragmente de vase cu brâu crestat, dispus oblic, au fost descoperite și în așezările fortificate de la Stâncești (Florescu, Florescu 2005, 159, fig. 84/ 8, 9).

8. *Vase în formă de sac*, fără gât, cu buza verticală (fig. 127/ 1-3). Acest tip este cunoscut, în baza exemplarelor din necropola de sec. IV-III a. Chr. de la Hansca (Никулиця 1977, 110, рис. XII/ 8, 9), ca „tipul II al sortimentului ceramic traco-geto-dacic” (Moscalu 1983, 191, 338, pl. XXVII/ 2). Recipiente similare au fost descoperite și în necropolele de la Enisala (Simion 1971, 89, fig. 18/ g; 99, fig. 21/ d; 103, fig. 24/ c) și Canlia (Boroffka, Trohani 2003, fig. 167/ 15).

9. *Vase în formă de clopot* cu diametrul maxim în partea de sus a trunchiului și buza înclinată în interior (fig. 127/4-6, 8). Unele recipiente sunt ornamentate în partea de sus cu suporturi segmentoidale (fig. 127/4, 5) sau cu proeminențe cilindrice (fig. 127/8), întocmai ca cele de la Nicolaevka (Мелюкова 1975, 216, рис. 20/9). Altele au sub buză un șir de alveole (fig. 127/6), ca și la vasul, provenit din construcția nr. 2 de la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 56, fig. 6/14). Acest tip de vas, în formă de clopot, apare încă în perioada hallstattiană timpurie (Никулицэ 1978, 45-46, рис. 2/29-34). Apoi el este cunoscut după exemplarele descoperite la Teleac, în groapa rituală din nivelul II, datată cu sfârșitul se. IX - începutul se. VII a. Chr. (Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 120, 229, fig. 33/21); la necropola Ferigile (Vulpe 1967, pl. XII/17), Alexandria-Pod (Moscalu 1983, 382, pl. XX/3) – 650-500 a. Chr.; la Pârjolteni – sfârșitul se. VI - prima jumătate a se. V a. Chr. (Лапушнян 1979, 20, рис. 5/3). Vasele în formă de clopot constituie o parte considerabilă a sortimentului ceramic din se. IV-III a. Chr., fiind evidențiate prin cercetările de la Hansca (Никулицэ 1977, 110, рис. XII/10), Canlia (Boroffka, Trohani 2003, fig. 167/5), Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 56-57, fig. 6/14, 18) etc.

Cele mai numeroase în straturile așezării Saharna Mare sunt fragmentele de *străchini*. După forma buzei și a trunchiului, în cazurile când acesta s-a păstrat măcar parțial, pot fi evidențiate mai multe variante:

- Străchini cu buza rotunjită, îngroșată în interior și cu proeminențe segmentoidale pe margine (fig. 128/3). Fragmente de la străchini similare au fost găsite la așezarea civilă Cartal-Orlovka (Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000, pl. 20/2).
- Străchini cu partea de sus răsfrântă în interior și cu proeminențe conice duble pe muchie (fig. 128/1, 2). Astfel de recipiente au fost semnalate la Teleac (Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 231, fig. 35/20), Dobrina (Moscalu 1983, 386, 447, pl. LV/2), datate cu se. VI a. Chr.
- Străchini cu marginea rotunjită și buza arcuită în interior (fig. 128/4-8). De regulă, trunchiul lor este tronconic (fig. 128/4), sau ușor rotunjit (fig. 128/7, 8). Recipiente întregi sau întregibile au fost atestate în setul de ceramică traco-getică din se. VII-VI/V a. Chr. de la Glinjeni (Гольцева, Кащуба 1995, 30, таб. LXXXIV/6; LXXXV/1), precum și la Satu Nou-Novosel'skoe (Vančugov et al. 1999, 262, fig. 24/4). Străchinile cu partea de sus rotunjită, răsfrântă în interior și trunchiul tronconic (fig. 129/1-3, 6-8), sunt cunoscute la Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 213, fig. 6/6), fiind datate cu se. IX-VIII a. Chr., Giroc Mescal – se. VIII a. Chr. (Gogâltan 1996, 46, Abb. 8/2), Balta Verde – 650-500 a. Chr. (Berciu, Comșa 1956, 38, 482, fig. 120/2), Glinjeni – nivelul se. VII-VI/V a. Chr. (Гольцева, Кащуба 1995, 30, таб. LXXXV/5), Dolineni – se. VII-VI a. Chr. (Смирнова 2001, 68, рис. 2/8), Trinca „Drumul Feteștilor” – mijlocul se. VII - primul sfert al se. VI a. Chr. (Levițki 2006, 104, fig. 43/8, 9), Motronino – sfârșitul se.

VI - începutul sec. V a. Chr. (Бессонова, Скорый 2001, 125, рис. 36/6), Canlia – sec. V-IV/III a. Chr. (Boroffka, Trohani 2003, 161, fig. 9/8; 191, fig. 22/7; 149). Unele recipiente pot fi ornamentate cu suporturi piramidale pe linia diametrului maxim al trunchiului, întocmai ca cele din necropola de la Ferigile (Vulpe 1967, pl. I/1).

- Străchini cu buza înclinată sub unghi în interior și cu muchie în zona joncțiunii buzei cu trunchiul tronconic (fig. 130/2, 3; 134/3-6). Străchini de acest tip sunt cunoscute printre recipientele ceramice din sec. VII-VI/V a. Chr. de la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, 30, таб. LXXXV/3).
- Străchini cu buza evazată, tăiată oblic în interior și cu trunchiul bombat (fig. 131/1-7). Astfel de exemplare au fost atestate în nivelul, datat cu sec. VII-VI/V a. Chr., de la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, 30, таб. LXXXIV/1, 3; XCVIII/2), precum și în situl din sec. IV-III a. Chr. de la Nicolaevka (Мелюкова 1975, 218, fig. 22/9).
- Străchini cu buza îngroșată în interior și trunchiul tronconic (fig. 132/4; 133/6), sau sferoidal (fig. 132/5; 133/1-5). Recipiente similare au fost descoperite la așezările din sec. VI-V a. Chr. de la Alexandria (Moscalu 1983, 469, pl. LXXVII/11), Motronin (Бессонова, Скорый 2001, рис. 36/7), dar și în necropola din sec. V-IV/III a. Chr. de la Canlia (Boroffka, Trohani 2003, 193, fig. 23/1; 194, fig. 24/8).
- Străchini cu marginea verticală sau ușor înclinată în interior și trunchiul tronconic (fig. 135/1-2; 136/1-6). La unele exemplare, pe muchia formată prin joncțiunea buzei cu trunchiul, au fost atestate toarte orizontale cu orificii (fig. 136/1), întocmai ca la piesele din sec. IV-III a. Chr. de la Hansca (Никулицэ 1977, 110, рис. XII/3).
- Străchini cu marginea verticală, buza evazată, sau îngroșată (fig. 137/1-5). Deși acest tip nu are o răspândire largă, se evidențiază totuși recipientele de la Glinjeni, nivelul sec. VII-VI/V a. Chr. (Гольцева, Камуба 1995, 30, таб. XCVIII/2) și mormântul nr. 66 din necropola de la Canlia – sec. V-IV/III a. Chr. (Boroffka, Trohani 2003, 149, 190, fig. 21/2).

Un interes deosebit prezintă fragmentele de la străchini cu buza lată, răsfrântă în exterior, ornamentată cu linii oblice incizate (fig. 140/20, 21). Acest decor este caracteristic străchinilor cu buza evazată din faciesul Basarabi-Șoldănești și este cunoscut la unele recipiente recuperate din necropola de la Ferigile (Vulpe 1967, pl. II/14), așezările Cioburci (Никулицэ, Фидельский 2004, 213, рис. 13/1, 2), Nemirov (Смирнова 2001, 35, рис. 1/1, 5) etc.

Dintre ceramica descoperită în strat prezintă interes și o serie de recipiente de dimensiuni mici, așa-numitele vase miniaturale:

- Vas în formă de clopot, ce avea înălțimea de 5,5 cm, diametrul gurii de 9,8 cm, iar al fundului inelar – de 5,5 cm (fig. 138/1).

- Vas în formă de clopot, cu înălțimea de 5,2 cm, diametrul gurii de 9,3 cm, iar al fundului inelar – de 6,5 cm (fig. 138/2).
- Văscior cu buza verticală și trunchiul bombat. Acesta avea înălțimea de 6 cm, diametrul gurii de 8 cm, iar al fundului de 4,3 cm. La 0,6 cm sub buză, vasul a fost decorat cu un șir de proeminențe conice (fig. 138/3).

Deopotrivă cu vasele miniaturale au fost descoperite și unele recipiente de dimensiuni ceva mai mari, cum ar fi:

- Vas bitronconic cu gâtul vertical, buza neprofilată, cu diametrul maxim în partea de sus a trunchiului. Înălțimea piesei este de 10,5 cm, diametrul gurii de 8,6 cm, al trunchiului – 10 cm, iar al fundului – 7,2 cm (fig. 138/5).
- Ceașcă cu profil S-oidal, gâtul scund, buza evazată și trunchiul bitronconic. În zona joncțiunii gâtului cu trunchiul vasul a fost înzestrat cu două toarte-apucătoare, depuse vertical. Înălțimea recipientului este de 8 cm, diametrul gurii de 9 cm, al trunchiului de 9 cm, iar al fundului de 6 cm (fig. 138/4).
- Cupă cu profil S-oidal, gâtul trompetiform, buza evazată și trunchiul bombat. Zona joncțiunii gâtului cu trunchiul este marcată de o nervură pe care sunt aplicate proeminențe conice. Înălțimea vasului e de 10 cm, diametrul gurii de 14 cm, al gâtului – 11 cm, al trunchiului – 13 cm, iar al fundului – 8 cm (fig. 138/6). Cupe similare au fost descoperite la Lvov, datate cu sec. VII-V a. Chr. (Тереножкин 1976, 50, рис. 22/2), în tumulul nr. 25 de la Bobrica din sec. VII - prima jumătate a sec. VI a. Chr. (Скорый 2003, 12, рис. 11/25), la situl de la Blați din aceeași perioadă (Шрамко 1987, 149, рис. 73/33) etc.
- Cană bitronconică cu o toartă și marginea ușor arcuită. Toarta, în formă de panglică, se înalță puțin deasupra buzei, unindu-se cu trunchiul în regiunea diametrului maxim. Cana are înălțimea de 15 cm, diametrul gurii de 11,7 cm, al trunchiului de 16 cm, iar al fundului de 8,5 cm (fig. 138/7). Căni bitronconice cu toarta supraînălțată sunt cunoscute la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 95/2), Poiana (Teodor 1999, 223, fig. 37/3) etc.

Dintre fragmentele ceramice recuperate din strat, deși nu pot fi reîntregite, se evidențiază și cele de la așa-numitele strecurători (fig. 138/9, 10). Acestea fac parte din tipul vaselor speciale care serveau, de regulă, la obținerea brânzei. Ele apar atât în straturile din sec. IV-III a. Chr. de la Butuceni, Stolniceni, Alcedar (Arnăut 2003, 79, fig. 53/4-11), cât și în așezările din sec. II-I a. Chr. de la Brad, Răcățau (Ursachi 1995, 164, pl. 74/4, 7, 8) etc.

De asemenea, în strat au fost descoperite un exemplar întreg (fig. 141/9) și câteva fragmente de la capace (fig. 141/6-8, 10-12). Acestea sunt plate cu marginea ușor rotunjită (fig. 141/6-8, 10-12), sau au forma concavă (fig. 141/9). Capace similare au fost atestate la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 79-80, fig. 99-101), Saharna „La Șant” (Zanoci, Băț 2008, fig. 6/22; 13/14) etc.

Ceramica lucrată la roata olarului după proveniența sa poate fi împărțită: în ceramică autohtonă și ceramică de import.

Ceramică autohtonă constituie o grupă aparte. În pofida faptului că ea a fost descoperită într-o cantitate destul de modestă, prezența ei în stratul cultural al incintei cetății este semnificativă și contribuie la elucidarea problemei apariției și utilizării roții olarului în spațiul de la nord de Balcani și Dunăre.

Această categorie de ceramică era, de regulă, confecționată din pastă de lut cu degresanți de mică și particule de calcar. Ea avea arderea incompletă și neuniformă, culoarea variind de la cărămiziu deschis la cenușiu închis. Se evidențiază fragmentele unui vas, grafic întregibil (fig. 142/ 1), cu gâtul scund, buza evazată și trunchiul globular. În locul joncțiunii gâtului cu trunchiul, vasul a fost ornamentat cu un brâu. Recipientul avea înălțimea de 32 cm, diametrul gurii de 22,5 cm, al gâtului – 19,5 cm, al trunchiului – 38,5 cm, iar al fundului inelar – de 12,5 cm. Un exemplar similar a fost sesizat în tumulul I al necropolei de la Kruglik, datat cu ultimul sfert al sec. VII a. Chr. (Smirnova 1998, 28-29, fig. 3/8). De asemenea, au fost descoperite un fragment de ceașcă (fig. 142/2) și cinci fragmente de funduri de vas, toate înzestrate cu suporturi inelare (fig. 142/3-7).

Răspândirea ceramicii lucrate la roată în spațiul Balcano-Carpato-Pontic a provocat multiple discuții în literatura de specialitate (Мелюкова 1979, 109-110; Moscalu 1983, 209-215; Никулиця 1987, 50-54). Actualmente, în condițiile când numărul monumentelor cu astfel de ceramică a crescut evident, mărindu-se respectiv și cantitatea acestor recipiente²¹, iar încadrarea cronologică a unora, cum ar fi cazul necropolei de la Kruglik, a fost revizuită, începutul lor fiind plasat în cel de al treilea sfert al sec. VII a. Chr. (Smirnova 1998, 29) – dată când procesul de colonizare a litoralului de nord și vest al Pontului Euxin era la un stadiu incipient – considerăm că supoziția, conform căreia ceramica lucrată la roată din acest spațiu, inclusiv cea cenușie, a fost de producție locală, este în afara oricărui dubiu.

Ceramica de import este reprezentată de fragmente de la vase de lux și de la amfore.

Din categoria *ceramicii de lux* fac parte nouă fragmente (fig. 142/8-16) de la recipiente confecționate din pastă fină de lut cu impurități de nisip, care aveau arderea completă și uniformă. Dintre acestea se evidențiază:

- Fragment de la un vas (fig. 142/8) cu buza îngroșată, ușor evazată. Marginea buzei și suprafața exterioară a fost acoperită cu angobă de culoare neagră. Grosimea buzei este de 1 cm, iar a peretelui – de 0,5 cm. Diametrul gurii – 10 cm.

²¹ La Canlia ceramica lucrată la roată constituie 34,84% din numărul total de vase, la Ravna – 38,73% (Moscalu 1983, 209-215), iar la Alexandria ea predomină față de ceramica modelată cu mâna (Preda 1961, 258-260).

- Fragment de la un vas cu toartă (fig. 142/9), care avea culoarea roșie-cărămizie în partea interioară și cărămizie închisă în exterior. Vasul avea o toartă circulară în secțiune cu diametrul de 1,2 cm. Grosimea peretelui – 0,5 cm. Vasul a fost decorat cu vârste din firnis negru.
- Fragment de perete de vas (fig. 142/10), pe suprafața exterioară a căruia s-au păstrat trei dungi aplicate cu lac cafeniu-închis, late de 0,4 cm. Grosimea fragmentului este de 0,6 cm.
- Fragmentul de perete de vas (fig. 142/12), pictat în exterior cu firnis negru.
- Fragment de perete de vas cu decor zimțat, acoperit în exterior cu firnis negru (fig. 142/13).
- Fragment de la un vas cu gâtul cilindric, cu umărul puternic profilat și decorat cu caneluri verticale (fig. 142/14). Suprafața este acoperită cu firnis negru. Diametrul gâtului vasului era 9,5 cm, iar al trunchiului de 11,5 cm.
- Picior de kantharos (fig. 142/16), ce avea suprafața acoperită cu firnis de culoarea cafenie închisă. Piciorul este inelar, de formă tronconică cu diametrul de 5 cm, ornamentat în partea de sus cu o nervură asociată cu caneluri.

Amforele (fig. 143, 144), ca principalele capacități de ambalaj, ocupă un rol aparte în cadrul materialelor de import. Ca urmare a cercetărilor arheologice la situl Saharna Mare au fost descoperite 608 fragmente de amfore (3,3% din numărul total al fragmentelor ceramice), dintre care 571 au fost atestate în stratul de cultură și 37 fragmente – în complexe.

Stabilirea centrului de producție și încadrarea lor cronologică a fost posibilă doar în cazul fragmentelor diagnostice: buze, toarte, piciorușe. În pofida acestor dificultăți totuși au fost identificate unele centre, amforele cărora au ajuns în fortificația de la Saharna Mare.

Amforele de Chios sunt cunoscute după trei fragmente descoperite în strat (fig. 143/1, 2, 4) și unul (fig. 116/15) – în groapa nr. 57. Dintre acestea se remarcă:

- un picior (fig. 143/2) de la o amforă confecționată dintr-o pastă de lut fină cu impurități mărunte de calcar. Arderea este completă și uniformă, culoarea – roșiatică. Fragmentul păstrat avea înălțimea de 7,5 cm. La talpă piciorul a fost înzestrat cu un suport inelar cu diametrul de 6,5 cm și înălțimea de 1,7 cm, cu o cavitate de formă tronconică cu diametrul de 2,7 cm și adâncimea de 2,8 cm. Piciorul aparținea unei amfore cu „gâtul umflat”, atribuită tipului III-C, după Monahov ce se încadrează în perioada dintre mijlocul și anii '30-20 ai sec. V a. Chr. (Моныхов 2003, т. 7/5);
- un fragment de buză (fig. 143/4) de la o amforă modelată din pastă de lut cu impurități de nisip mărunțit și mică. Arderea inițială a fost completă și uniformă. Fragmentul de amforă a fost expus unei arderi secundare, ca urmare

căpătând culoare cenușie. Astfel de amfore fac parte din tipul V-B, după S. Monahov și sunt încadrate între primul și al treilea sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, т. 12/5);

- un fragment de buză (fig. 143/1) ce aparținea, la fel, unei amfore de tipul V-B (Монахов 2003, т. 12/5).

Amforele de Mende sunt reprezentate de un fragment de buză (fig. 143/5) de la o amforă lucrată din pastă de lut cu degresanți de nisip, mică și calcar mărunțit. Arderea este completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Amforele de acest tip pot fi datate între mijlocul sec. V și începutul sec. IV a. Chr.

Amforele de Thasos sunt atestate prin cinci fragmente, descoperite în stratul de cultură (fig. 143/6-9) și unul (fig. 111/10) – în groapa nr. 47. Dintre acestea se evidențiază:

- un fragment de toartă (fig. 143/6), de la un recipient lucrat din pastă de lut cu degresanți de nisip, calcar mărunțit și mică. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie. Datarea – sec. IV-III a. Chr.
- un fragment (fig. 143/7) de toartă cu șampilă, care aparținea magistratului Thason și este datată cu anii 325-310 a. Chr. (Mateevici 2007, 141, nr. 60).
- partea superioară a unui recipient (fig. 143/8) cu buza îngroșată și ușor arcuită în exterior, modelat din pastă de lut cu degresanți de nisip și mică. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie. Datarea – sfârșitul sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr.

Amforele de Heraclea Pontică (fig. 144/1-8) sunt cunoscute după 17 fragmente, dintre care:

- patru fragmente făceau parte de la o amforă (fig. 144/4) lucrată din pastă de lut cu degresanți de nisip mășcat, piroxen și particule de calcar. Arderea este completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. Aceste amfore fac parte din tipul I-4, după S. Monahov, fiind datate în primul sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, т. 88/1, 3, 5);
- un fragment de la o amforă (fig. 144/6) lucrată din pastă de lut cu degresanți de nisip mășcat, piroxen și particule de calcar. Arderea este completă și uniformă, culoarea – cărămizie deschisă. Datarea – sec. IV - primul sfert al sec. III a. Chr.;
- un picior (fig. 144/7) de la o amforă de tip I-A-2, după S. Monahov, datată cu primul sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 144);
- un picior (fig. 89/8) de la o amforă tip tronconic, varianta II-2, după S. Monahov, datată cu al II-lea și al III-lea sfert al sec IV a. Chr. (Монахов 2003, 144).

Amforele de Peparethos au fost atestate printr-un fragment de buză (fig. 111/7), descoperit în groapa nr. 47, aparținând tipului Čertomlyk, varianta 1-B, datată cu anii '40-20 ai sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 100).

Amforele de Sinope sunt reprezentate de 11 fragmente, dintre care se remarcă:

- un fragment de buză de la o amforă (fig. 143/10) modelată din lut cu degresanți de nisip și piroxen. Arderea – completă și uniformă. Culoarea – cărămizie. După formă și compoziția pastei acest fragment poate fi atribuit unei amfore, datată cu a doua jumătate a sec. IV – sec. III a. Chr.;
- un fragment de buză (fig. 143/11) și șapte fragmente de pereți, care făceau parte de la o amforă ce a avut diametrul gurii de 10,2 cm, confecționată din lut cu degresanți de nisip și piroxen. Arderea a fost completă și uniformă, culoarea – gălbuie. Buza și unele fragmente de perete poartă urme de ardere secundară. Astfel de recipiente sunt atribuite tipului II-D, după S. Monahov și se datează cu mijlocul sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr. (Монахов 2003, 158);
- un fragment de amforă (fig. 89/9) de tip pithoid II-E, după S. Monahov, datată cu al II-lea sfert al sec. IV a. Chr. (Монахов 2003, 149-151);
- un picior de la o amforă (fig. 143/12) de tip pithoid II-B, după S. Monahov, datată cu a doua jumătate a sec. IV - prima jumătate a sec. III a. Chr. (Монахов 2003, 149-151; Mateevici 2007, fig. 24/4).

Amforele de Chersones sunt cunoscute după un fragment de buză cu toartă (fig. 144/9) și un picior (fig. 144/10) de la amfore lucrate din pastă de lut cu ingrediente de calcar pisat. Arderea este completă și uniformă, culoarea – roșiatică. Astfel de recipiente sunt datate cu sfârșitul sec. IV a. Chr.

Amforele de Cnidos sunt prezente la Saharna Mare prin patru fragmente (fig. 144/11-14) descoperite în strat și unul (fig. 93/14) în construcția nr. 2. Dintre fragmentele recuperate se evidențiază:

- un fragment de buză (fig. 93/13) de la un recipient modelat din pastă de lut cu degresanți de nisip mărunțit. Arderea – completă și uniformă, culoarea – cărămizie. Astfel de amfore fac parte din tipul II-B, după S. Monahov, fiind datate cu al III-lea sfert al sec. IV a. Chr. - începutul sec. III a. Chr. (Монахов 2003, т. 74/6);
- un fragment de buză de amforă de tip „cu gâtul cilindric și buză în formă de ciupercă” (fig. 144/12), datată cu al II-lea și al III-lea sfert al sec. IV a. Chr.;
- un picior (fig. 144/14) de la o amforă datată cu al III-lea sfert al sec. IV – început. sec. III a. Chr.

Amforele de tip Soloha I sunt reprezentate de un fragment de buză cu toartă (fig. 144/15) de la un recipient confecționat din lut de culoare maronie-gălbuie cu degresanți de mică, care a fost datat cu sec. IV – primul sfert al sec. III a. Chr.

Amforele de Cos sunt cunoscute după un fragment de toartă bifidă (fig. 144/ 16) de la un ambalaj lucrat din lut de calitate superioară, de nuanță roz-roșiatică cu ingrediente de mică. Acest tip de amforă este datat cu sfârșitul sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr.

Din cele relatate devine clar că materialele de import grecesc – ceramica de lux și toate tipurile de amfore – , sesizate până în prezent în complexe, în stratul cultural, precum și în embletonul elementelor defensive, cronologic nu depășesc diapazonul sec. V-III a. Chr.

4. Stratigrafie și cronologie

Unul din scopurile principale ale investigațiilor arheologice la acest monument este, și continuă să rămână, urmărirea stratigrafiei verticale și orizontale, în baza cărora devine posibilă periodizarea așezărilor de pe promontoriu și conturarea, în linii majore, a spațiului ocupat de ele. Pentru aceasta s-a purces la secționarea longitudinală (*Secțiunile 9-11*) și transversală a incintei (*Secțiunea 4*), astfel căpătând patru sectoare, care pe viitor urmează a fi cercetate exhaustiv din punct de vedere arheologic. Dacă secționarea transversală, realizată pe o distanță de 200 m, este finisată, cea longitudinală s-a efectuat pe o lungime de 184 m, ceea ce constituie circa jumătate din lungimea incintei (fig. 68).

Stratigrafia verticală. Cercetările arheologice au demonstrat că stratul cultural după structură, grosime, intensitate și conținutul materialului nu este omogen. Dacă în *Secțiunea 2*, amplasată în extremitatea de est a promontoriului, grosimea stratului nu depășește 0,6 m, în *Secțiunea 1* din partea de nord-est, *Secțiunea 7* de la marginea de sud-est și *Secțiunea 11* din centrul incintei grosimea lui variază între 1 și 1,2 m. Partea centrală și de sud-vest a promontoriului dispune de un strat gros de sol cenușiu, care în regiunea de nord-est și la periferii devine mai subțire și conține mai puțin material arheologic.

Ca urmare a investigațiilor arheologice, efectuate în incinta cetății se conturează clar trei straturi:

Stratul I, grosimea căruia nu depășește 0,2 m, prezintă nivelul actual de călcare. El este alcătuit din cernoziom bulversat în amestec cu fragmente de ceramică, bucăți de lut ars, pietre etc. Materialul arheologic în strat este repartizat neuniform, dispersat, în unele locuri lipsind completamente (*Diagramele 1, 4, 7*).

Stratul II este compus din sol cenușiu și are grosimea de circa 0,4-0,6 m. Anume acesta conține un valoros și variat material arheologic, repartizat, deși în cantități diferite, în tot nivelul (*Diagramele 2, 5, 7*).

Stratul III, grosimea căruia variază de la 0,2 la 0,4 m, este alcătuit din sol de culoare castanie. În acest strat materialul arheologic se întâlnește sporadic, lipsind completamente în unele sectoare (*Diagramele 3, 6, 7*).

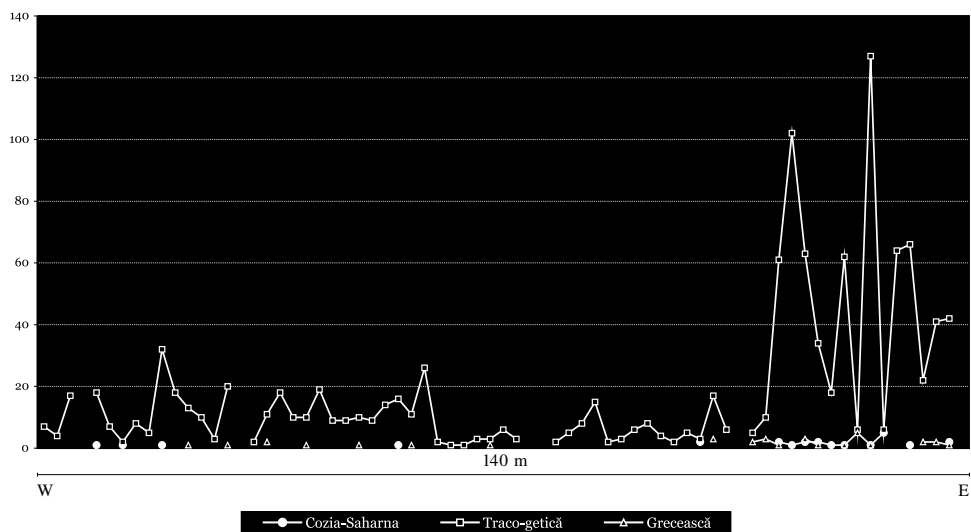

Diagrama 1. Saharna Mare. Secțiunea longitudinală (secțiunile 10-11). Stratul I.

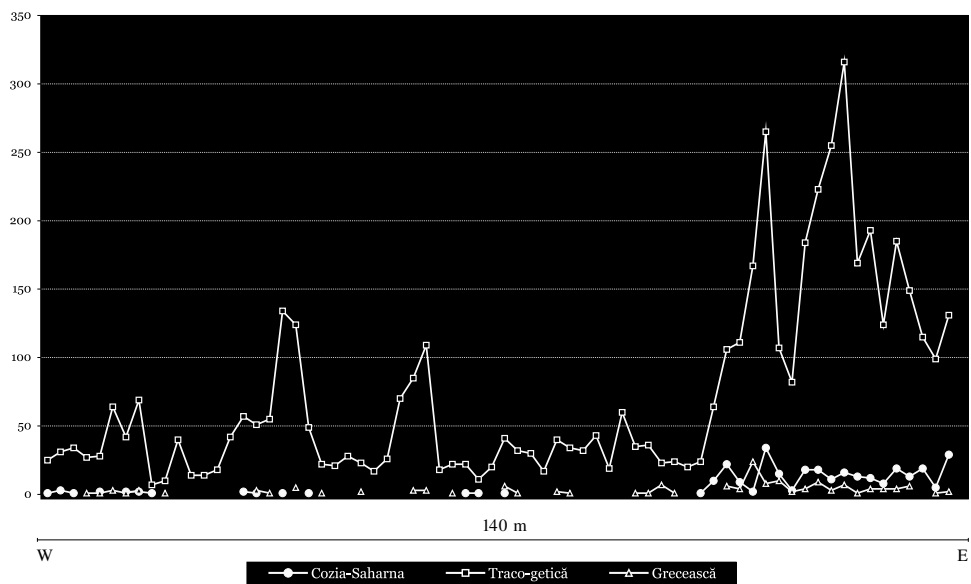

Diagrama 2. Saharna Mare. Secțiunea longitudinală (secțiunile 10-11). Stratul II.

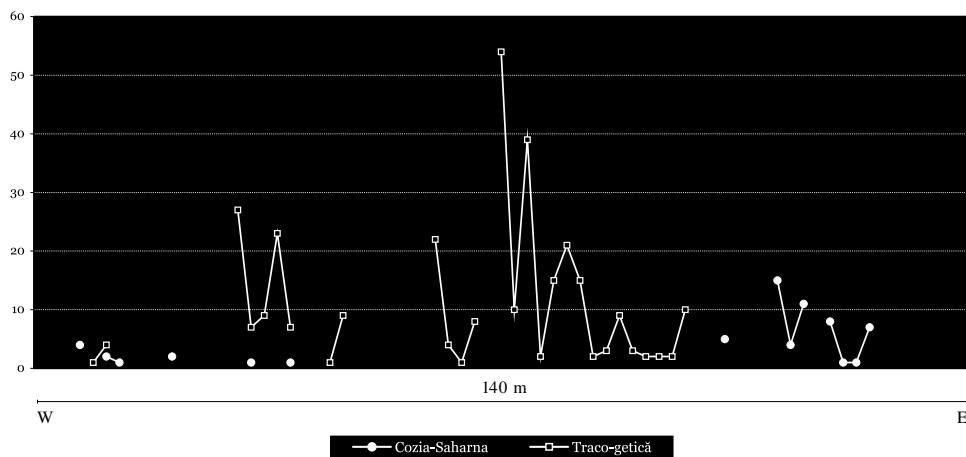

Diagrama 3. Saharna Mare. Secțiunea longitudinală (secțiunile 10-11). Stratul III.

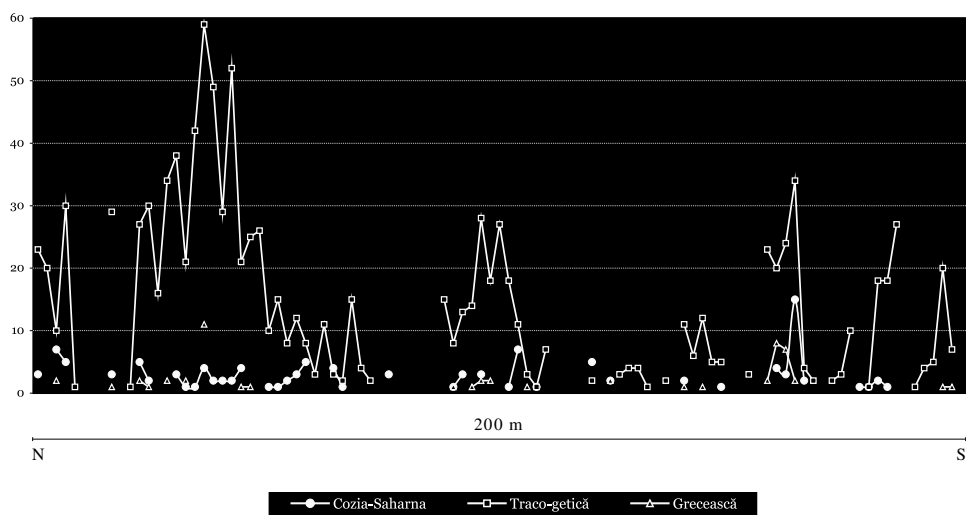

Diagrama 4. Saharna Mare. Secțiunea transversală (secțiunea 4). Stratul I.

Analiza statistică a materialului recoltat prin secționarea longitudinală (*Secțiunile 9-11*) și transversală (*Secțiunea 4*) permite divizarea a trei straturi culturale, urmărirea evoluției stablimentelor în timp și în spațiu, prin urmare – și a procesului demografic ce s-a derulat în decursul perioadei de locuire a promontoriului de la Saharna Mare.

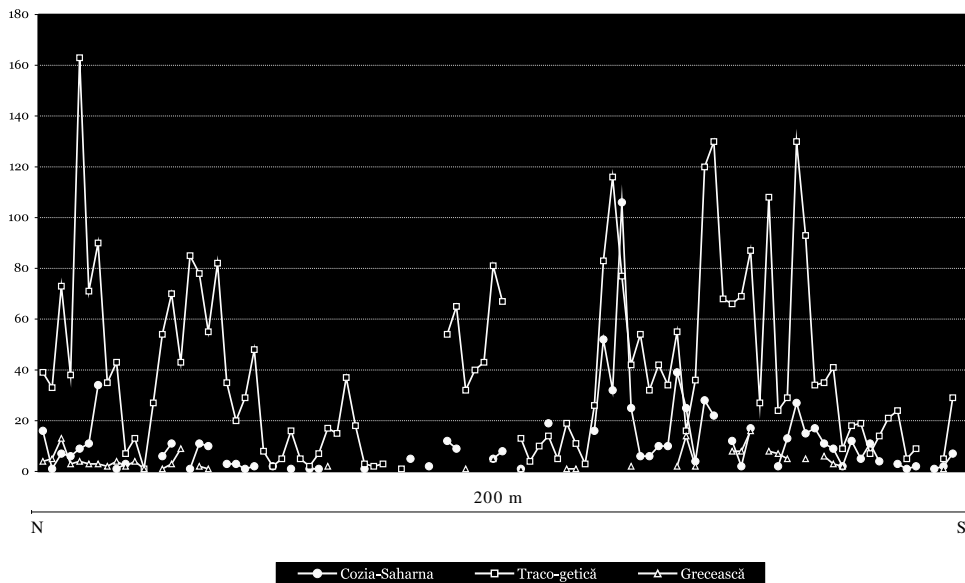

Diagrama 5. Saharna Mare. Secțiunea transversală (secțiunea 4). Stratul II.

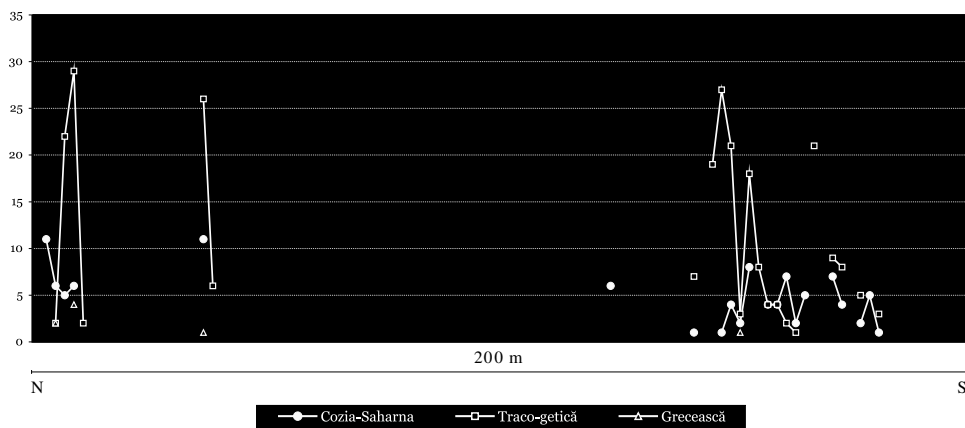

Diagrama 6. Saharna Mare. Secțiunea transversală (secțiunea 4). Stratul III.

Ca urmare a investigațiilor arheologice efectuate în stratul I (cernoziom bulversat) al *Secțiunilor 9-II* au fost sesizate 1321 fragmente de ceramică. În stratul al II-lea (sol cenușiu) s-a descoperit un lot de 6194 fragmente de ceramică, iar în stratul al III-lea (sol castaniu) – 464 fragmente (*Tabelul 2; Diagrama 8*).

Din stratul I al secțiunii transversale (4) au fost recuperate 1169 fragmente de ceramică, din stratul al II-lea – 3290 fragmente, iar din al III-lea – 348 fragmente (*Tabelul 2; Diagrama 8*).

Materialul ceramic descoperit în stratul al II-lea al ambelor secționări (transversale și longitudinale) constituie circa 9484 de fragmente, inclusiv unele forme întregibile, în timp ce cel din straturile I și III, luate împreună, este de circa 2,8 ori mai puțin, fiind reprezentat de doar 3310 unități.

Vestigiile arheologice, puse în evidență prin săpăturile în *Secțiunile 1-3, 7*, demonstrează aceeași situație. În stratul I au fost descoperite în total 454 fragmente de ceramică, în stratul II – 2675, iar în al III-lea – 745 (*Tabelul 2*).

Calculule efectuate (*Diagrama 7*) arată că diferența numărului de fragmente de ceramică între stratul II și straturile I și III este pe cât de mare, pe atât de relevantă, deoarece ea indică incontestabil asupra faptului că stratul al II-lea, compus din sol cenușiu, corespunde completamente celei mai intense perioade de locuire la Saharna Mare. Astfel, o primă populare a promontoriului s-a produs în timpul când stratul de sol castaniu (III) prezenta nivelul de călcare. Valorificarea mai intensă a acestuia are loc în perioada depunerilor stratului II, de sol cenușiu, ca stratul I să reprezinte declinul așezării.

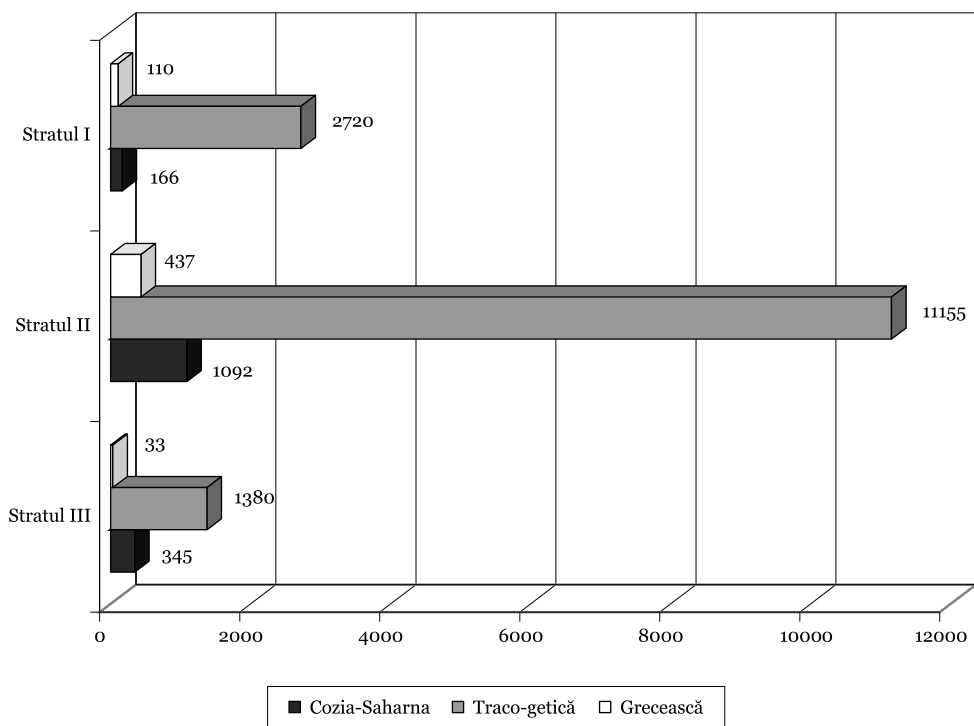

Diagrama 7. Saharna Mare. Distribuția materialului ceramic în straturile culturale.

Tabelul 2

Repartizarea materialului ceramic pe secțiuni și straturi culturale

Secțiunea	Straturile culturale	Cozia-Saharna	Traco-getică	Grecească	Total
1	Stratul I (0-0,2 m)	11	30	10	51
	Stratul II (0,21-0,6 m)	51	748	7	806
	Stratul III (0,61-1,0 m)	8	95	5	108
	Total	70 (7,2 %)	873 (90,5 %)	22 (2,3 %)	965
2	Stratul I (0-0,2 m)	0	216	10	226
	Stratul II (0,21-0,6 m)	3	140	41	184
	Total	3 (1,6 %)	356 (76,1 %)	51 (22,3 %)	410
3	Stratul I (0-0,2 m)	16	20	4	40
	Stratul II (0,21-0,6 m)	10	88	8	106
	Stratul III (0,61-0,8 m)	7	19	2	28
	Total	33 (19 %)	127 (73 %)	14 (8 %)	174
4	Stratul I (0-0,2 m)	112	1004	53	1169
	Stratul II (0,21-0,6 m)	558	2567	165	3290
	Stratul III (0,61-0,8 m)	102	238	8	348
	Total	772 (16,1 %)	3809 (79,2 %)	226 (4,7 %)	4807
5	Stratul I (0-0,2 m)	0	4	0	4
	Stratul II (0,21-0,60 m)	2	59	15	76
	Total	2 (2,5 %)	63 (78,8 %)	15 (18,7 %)	80
6	Stratul I				0
	Stratul II				0
	Stratul III (2,8-3,0 m)*	0	5	0	5
	Total	0	5 (100 %)	0	5
7	Stratul I (0-0,2 m)	5	130	2	137
	Stratul II (0,21-0,8 m)	95	1441	43	1579
	Stratul III (0,81-1,2 m)	147	441	18	606
	Total	247 (10,7 %)	2012 (86,5 %)	63 (2,8 %)	2322
8	Stratul I				0
	Stratul II				0
	Stratul III (2,4-3,2 m)*	8	164	0	172
	Total	8 (4,7 %)	164 (95,3 %)	0	172
9	Stratul I				0
	Stratul II				0
	Stratul III (2,8-3,6 m)*	6	78	0	84
	Total	6 (7,2 %)	78 (92,8 %)	0	84

*Stratul cultural de sub baza valului (adâncimea de la coama valului)

Secțiunea	Straturile culturale	Cozia-Saharna	Traco-getică	Grecească	Total
10	Stratul I (0-0,2 m)	4	419	8	431
	Stratul II (0,21-0,6 m)	25	1964	49	2038
	Stratul III (0,61-0,8 m)	11	317	0	328
	Total	40 (1,4 %)	2700 (96,5 %)	57 (2,1%)	2797
11	Stratul I (0-0,2 m)	18	849	23	890
	Stratul II (0,21-0,8 m)	282	3775	99	4156
	Stratul III (0,81-1,2 m)	52	0	0	52
	Total	352 (6,9 %)	4624 (90,7 %)	122 (2,4 %)	5098
12	Stratul I (0-0,2 m)	0	48	0	48
	Stratul II (0,21-0,60 m)	66	373	10	449
	Stratul III (0,61-0,8 m)	4	23	0	27
	Total	70 (13,4 %)	444 (84,7 %)	10 (1,9 %)	524
Total în strat	Stratul I	166	2720	110	2996
	Stratul II	1092	11155	437	12684
	Stratul III	345	1380	33	1758
TOTAL		1603 (9,2 %)	15255 (87,5 %)	580 (3,3 %)	17438

Stratigrafia orizontală. Studiarea stratigrafiei orizontale dă posibilitatea de a contura, desigur că aproximativ, spațiul ocupat pe parcursul vremii de stablimentele ce s-au perindat pe teritoriul promontoriului. Analiza răspândirii materialului ceramic în secțiunile (9-11) ce întretăiau longitudinal promontoriul, arată că (*Diagramele 1-3*), deși acesta este repartizat relativ uniform pe întreaga distanță de 184 m, o concentrare a artefactelor are loc în partea de est, ce corespunde sectorului est-central al incintei și în cea de vest, în apropierea sistemului defensiv al cetății (fig. 68). Această observație, într-o oarecare măsură, este confirmată și de rezultatele investigațiilor din secțiunea (4) transversală. Aici materialul ceramic se răspândește pe toată lungimea de 200 m, concentrându-se mai intens în partea de sud, care corespunde aceluiași sector est-central, precum și în partea de nord a incintei (*Diagramele 4-6*).

În așa mod secționarea longitudinală și transversală a incintei demonstrează, fără echivoc, că toată incinta, în linii majore, a fost încadrată în procesul de locuire.

Cronologia. Perindarea consecutivă a trei straturi culturale pe promontoriul Saharna Mare permite stabilirea unei periodizări relative care, însă, nicicum nu reflectă adecvat și periodizarea cultural-cronologică. Ca urmare a analizei celor 17438 fragmente de ceramică, recuperate din straturile I-III, 1063 (9,2%) au fost atribuite culturii Cozia-Saharna, 15255 (87,48%) – culturii traco-getice, iar 580 (3,32%) – materialului de import: ceramică grecească de lux și amfore elenistice.

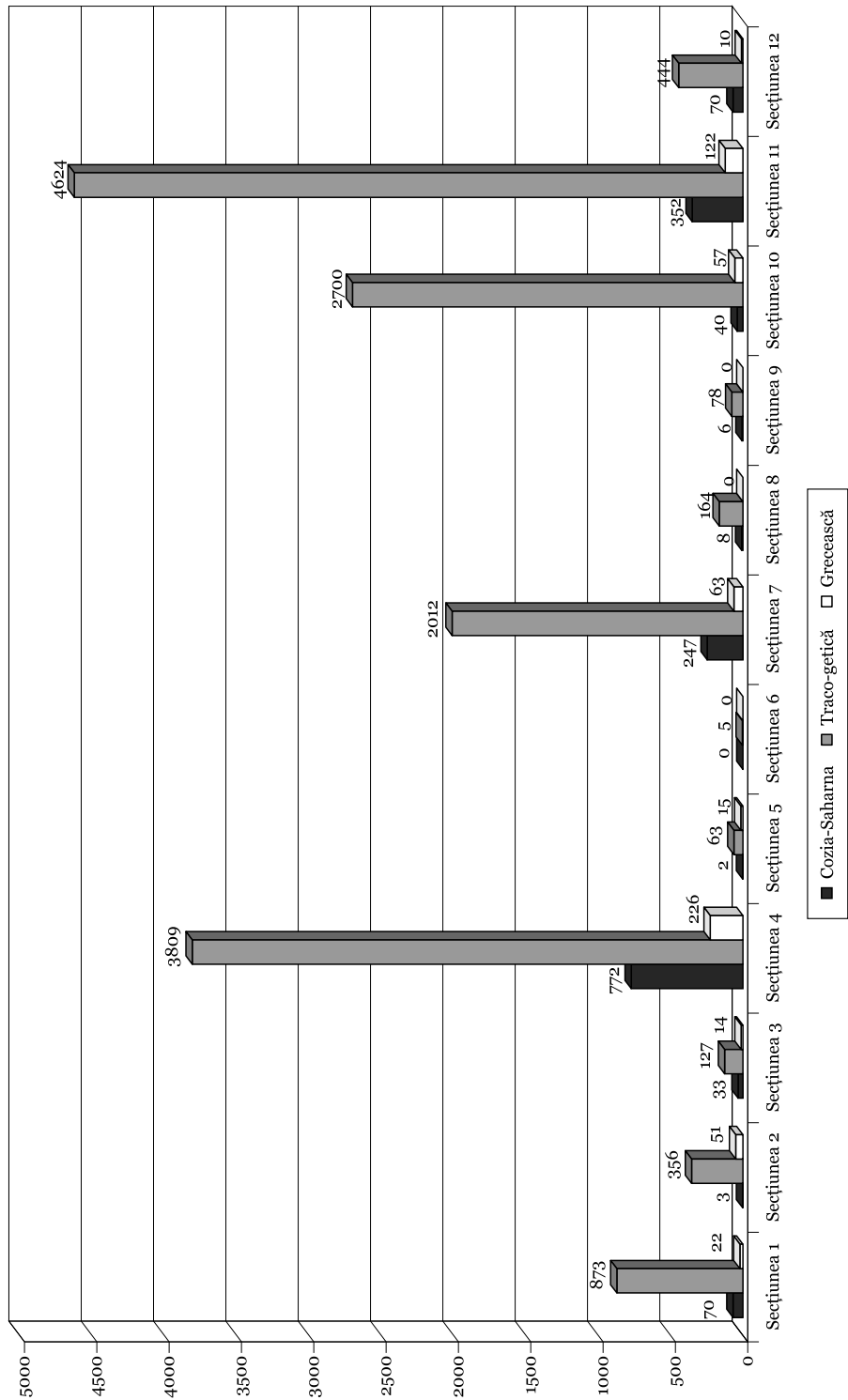

Diagrama 8. Saharna Mare. Distribuția materialului ceramic pe secțiuni.

Analiza ceramicii din prima grupă a dat posibilitatea de a stabili că recipientele din acest lot au multiple analogii în așezările și necropolele epocii fierului din diverse regiuni. Ele au similitudini în sortimentul ceramic din Troia VIIb₂ și VIIb₃ din nord-vestul Peninsulei Anatolice, datat cu anii 1120-950 a. Chr. (Koppenhöfer 1997, 346), în cel de la monumentele de tipul Pșeničevo-Razkopanica (Čičikova 1972, 79-100; Hänsel 1976, 229-236) din Bulgaria, Gornea-Kalakača și Insula Banului din Vojvodina, sudul și sud-vestul României (Gumă 1993, 201-208; Medović 1988, 426; Lazăr 2005, 69), Babadag din Dobrogea (Morintz 1964, 101-118; Jugănar 2005, 75), încadrate în sec. XI/X-VIII a. Chr., precum și în cel al culturii Cozia-Saharna din spațiul dintre Siret și Nistru, dateate între a doua jumătate/sfârșitul sec. XI - prima jumătate a sec. VIII a. Chr. (Vulpe 1965, 121, Abb. 8-12; László 1972, 207-223; Камыба 2000, 351-352).

Din cele relatate devine clar că această grupă de ceramică incontestabil și completamente se încadrează în cultura Cozia-Saharna, așezarea constituind și unul din monumentele eponime ale acesteia.

În afara oricăror dubii este ceramica de import, apartenența căreia civilizației grecești nu poate fi contestată.

Dificultăți în aprecierea cronologică prezintă lotul de materiale caracteristice atât culturii Cozia-Saharna, cât și perioadelor următoare, cum ar fi:

- Vârfurile de săgeți din os piramidale sau în formă de glonte, descoperite în complexe închise (groapa nr. 11) și în stratul de cultură (fig. 74/ 10; 147/ 1-4). Aceste tipuri de săgeți din corn sau os au avut o lungă perioadă de utilizare, începând cu finele epocii bronzului și până în sec. VI-V a. Chr. Ele sunt documentate în sec. X a. Chr. prin descoperirile de la Garvăn „Mlăjitul Florilor” (Morintz 1964, 101-118; Jugănar 2005, 75-78), în sec. X/IX-VIII a. Chr. prin exemplarele de la Glinjeni, Țahnăuți (Камыба 2000, 351-352), precum și în secolele următoare prin materialele de la Kruglik – ultimul sfert al sec. VII a. Chr, Dolineni – sfârșitul sec. VII - primul sfert al sec. VI a. Chr., Perebykovcy – primul sfert al sec. VI a. Chr. (Смирнова 1993, 110, 112-113), Trinca „Drumul Feteștilor” – mijlocul sec. VII - primul sfert al sec. VI a. Chr. (Levițki 2006, 104), Bel’sk (Шрамко 1987, 43, 45) și Motronin (Бессонова, Скорый 2001, 125) – finele sec. VI - începutul sec. V a. Chr.
- Vasele în formă de sac cu buza ușor evazată, cunoscute în sec. X/IX-VIII a. Chr. după recipientele de la Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mică, precum și în sec. VI-III a. Chr. prin exemplarele descoperite la Stâncești, Hansca, Enisala, Canlia etc.
- Vasele în formă de clopot cu diametrul maxim în parte de sus al trunchiului, utilizate încă în sec. IX a. Chr. la Teleac (Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991, 120, 229, fig. 33/ 2), în sec. VII-V a. Chr. – la Ferigile, Alexandria, dar și mai târziu, în sec. IV-III a. Chr. – la Hansca, Canlia etc.

O situație similară a fost observată și la alte tipuri de vase din mileniul I a. Chr.: străchini, căni, cupe etc.

Concomitent cu aceste forme comune atât în complexele închise (gropile nr. 59 și nr. 62), cât și în stratul cultural au fost descoperite vase și fragmente de la recipiente grafic întregibile, care nu sunt întâlnite în sortimentul ceramic caracteristic culturii Cozia-Saharna, dar nici în cel getic din sec. IV-III a. Chr. Interes în acest sens prezintă:

- Vasele cu gura largă, buza evazată, trunchiul globular și fundul plat (fig. 118/5). Astfel de exemplare au fost semnalate la monumentele din sec. VIII-VII a. Chr. de la Telița „Amza” (Jugănaru 2005, 75, fig. 38/8), precum și în înmormântările de tip Șoldănești (Стені 1989, 18, таб. 5/8).
- Vasele cu gâtul scund arcuit, buza evazată, trunchiul globular cu diametrul maxim în partea de jos, la care fundul neevidențiat forma un tot întreg cu trunchiul (fig. 117/5). Astfel de recipiente sunt cunoscute la o serie de monumente – Motronin, Lvov, Blaž – din sec. VII-V a. Chr. din Ucraina.
- Străchinile cu buza lată evazată, ornamentată cu linii depuse paralel sau sub unghi (fig. 140/20, 21), caracteristice, după formă și decor, faciesului Basarabi din sec. VIII-VII a. Chr.
- O serie de străchini: cu buza rotunjită, îngroșată în interior și cu proeminențe segmentoidale pe margini (fig. 128/1-3); cu marginea rotunjită în interior (fig. 128/4-8); cu buza înclinată în interior sub unghi (fig. 130/2); cu buza tăiată oblic în interior și trunchiul bombat (fig. 131/1-7). Toate aceste tipuri de recipiente au fost pe larg utilizate în secolele VII-VI/V a. Chr. (Гольцева, Камыба 1995, таб. LXXXIV/1-3; LXXXV/1, 5).

Astfel, ca urmare a analizei materialului ceramic din complexe și din stratul cultural al incintei poate fi evidențiat un lot de recipiente din a doua jumătate a sec. VIII - sec. VI/V a. Chr., ceea ce indiscutabil presupune prezența unui sit în această perioadă. Ce suprafață ocupa și în care parte a incintei erau concentrate construcțiile locative și auxiliare, la acest stadiu de cercetare, este prematur de stabilit.

Cele mai multe obiecte din metal, os, piatră, dar și cel mai voluminos material ceramic se referă către a doua jumătate a mileniului I a. Chr.

Vârfurile de săgeți din bronz de toate tipurile și variantele, multiplele forme și tipuri de vase descoperite în start, în complexele închise, precum și în embletonul construcțiilor defensive, în asociere cu materiale diagnostice indubitabile – fragmente de ceramică de lux și amfore grecești – mărturisesc fără echivoc că apogeul dezvoltării situl de pe promontoriul Saharna Mare îl atinge în sec. IV-III a. Chr. În a doua jumătate, mai precis din ultimul sfert al sec. III a. Chr. începe declinul cetății, care se finalizează către sfârșitul secolului III - începutul sec. II a. Chr. cu abandonarea ei. Precizarea sau corectarea acestor afirmații va fi posibilă doar în baza materialelor, provenite din cercetările viitoare.

Corelarea statisticii materialelor obținute prin secționarea stratigrafică verticală și orizontală (*Diagramele 1-6*) dă posibilitatea de a urmări evoluția în timp și spațiu a procesului de locuire a promontoriului. După cum rezultă din aceste date, cea mai timpurie așezare a fost fondată către finele sec. XI/începutul sec. X a. Chr. și a funcționat până în sec. VIII a. Chr. Acest sit de tipul Cozia-Saharna era amplasat în partea de sud-est a promontoriului, unde a fost sesizată o concentrare mai mare a materialelor din această perioadă.

Începând cu a doua jumătate a sec. VIII a. Chr., dar mai intensiv în sec. VII-VI/V a. Chr. pe promontoriu a existat un alt stabiliment, locul de amplasare al căruia, la moment, este dificil de stabilit.

Între sec. V/IV-III a. Chr. în partea centrală și de est a promontoriului se afla o așezare getică, întărită cu un sistem complex de fortificare. După abandonarea acestei înfloritoare cetăți, promontoriul, până în epoca medievală, pare să nu mai fi fost locuit.

SAHARNA „LA ȘANȚ”

1. Cercetările arheologice

Cetatea Saharna „La Șanț” (fig. 160; foto 27) este amplasată pe malul depresiunii „Valea Crac”, la sud-est de fortificația Saharna Mare. Ea a fost cercetată în anii 2003, 2006-2008 prin intermediul a cinci secțiuni cu o suprafață totală de 288 m².

Secțiunea 1/2003 (pl. 9/1) a fost trasată cu scopul de a cerceta sistemul defensiv și caracterul stratului cultural în partea de nord-vest a monumentului. Ea avea formă patrulateră cu dimensiunile de 28×2 m și a fost amplasată perpendicular pe sistemul defensiv la o distanță de 19 m de la marginea de nord-vest a depresiunii.

Secțiunea 2/2006 (pl. 9/2) avea formă rectangulară cu dimensiunile de 30×2 m și prezenta o continuare spre est a secțiunii 1/2003. Investigațiile au avut drept scop studierea caracterului și structurii stratului cultural din incinta cetății.

Secțiunea 3/2007 (pl. 9/3) a fost trasată la est de secțiunea 2/2006 cu scopul de a cerceta stratul cultural al așezării. Ea avea forma unui patrulater cu dimensiunile de 30×2 m, ulterior, pentru cercetarea completă a unei gropi, apărută în capătul de est al secțiunii, aceasta a fost extinsă spre sud pe o porțiune de 4×2 m.

Secțiunea 4/2007 (pl. 9/4), cu dimensiunile inițiale de 30×2 m, a fost orientată perpendicular secțiunii 3/2007 și întretăia incinta de la sud-vest la nord-est. Pentru cercetarea exhaustivă a unor complexe apărute în secțiune, aceasta a fost extinsă spre nord pe o porțiune de 6×2 m. Scopul investigațiilor efectuate rămâne același – cercetarea stratului cultural și stabilirea stratigrafiei verticale și orizontale în această parte a așezării.

Secțiunea 5/2008 (pl. 9/5) a fost trasată cu scopul de a cerceta sistemul defensiv de pe latura de sud al cetății. Ea avea forma patrulateră cu dimensiunile de 16×2 m și a fost orientată perpendicular valului de apărare.

2. Elemente de fortificație

Ca urmare a coroborării fotografiilor efectuate din satelit (Google Earth) cu datele obținute prin cercetările de teren s-a stabilit că pe platoul din punctul Saharna „La Șanț” au existat două incinte fortificate (fig. 160). Prima avea formă poligonală neregulată cu dimensiunile 307×254 m. Ea era delimitată în părțile de nord și vest de pantele abrupte ale depresiunii, iar în cele de sud și est de un sistem defensiv artificial, reprezentat de un șanț, care descrie un semicerc cu lungimea totală de 458 m.

Urmele șanțului sunt evidente numai la extremități, unde el are lățimea de circa 9 m și adâncimea de 0,6-0,9 m, pe restul traseului șanțul a fost nivelat ca urmare a lucrărilor agricole. Însă prezența lui o demonstrează fotografiile din satelit, precum și diferența de vegetație în timpul primăverii-verii. A doua incintă are forma semiovală cu dimensiunile de circa 175×60 m și a fost amplasată în extremitatea de nord-est a primei incinte. În așa mod, la nord fortificația era apărată natural de malul abrupt al râpei, iar în vest, est și sud – de un sistem defensiv artificial care, actualmente, se prezintă sub forma unei ridicături cu înălțimea de circa de 1,6-1,7 m și lățimea la bază de 12-14 m.

Ca urmare a investigațiilor din anul 2003 (pl. 9/1), efectuate în partea de vest a sistemului defensiv au fost identificate un șanț și patru gropi, aranjate în două șiruri, amplasate la o distanță de 1,0-1,7 m unul față de altul. Șanțul cu lățimea de 0,3 m și adâncimea de 0,15 m a fost surprins pe o lungime de 2,3 m. Gropile aveau diametrul de circa 0,3 m și adâncimea de 0,2 m. Între șirurile de gropi, dar și în imediata lor apropiere au fost descoperite pietre, cu dimensiunile cuprinse între 30×20×15 cm și 80×40×20 cm, în amestec cu sol ars și fragmente de bârne carbonizate. Șirurile de gropi, pietrele, solul ars, precum și fragmentele de bârne carbonizate mărturisesc prezența unei construcții defensive. Aceasta consta din două șiruri de bârne îngropate vertical, prinse între ele prin intermediul unor bârne orizontale. Spațiul, format astfel, era umplut cu pietre de diferite dimensiuni și sol.

Prin cercetările din anul 2008 (pl. 9/5; foto 29, 30), realizate în partea centrală a sistemului defensiv, de asemenea, au fost atestate vestigiile unei construcții din lemn, pământ și piatră. Aceasta este documentată prin prezența a șapte gropi, a fragmentelor de bârne carbonizate, a solului ars, precum și a unui număr considerabil de pietre. Gropile, de formă cilindrică, aveau diametrul de 0,2-0,3 m și adâncimea de 0,15-0,20 m, fiind aranjate în trei șiruri aproximativ paralele, amplasate la o distanță de 2,1 m și respectiv de 0,4 m unul față de altul. În ele au fost fixați pari din lemn, care formau un ansamblu constituit din trei paramente. Pentru rezistență, acestea la bază au fost întărite cu bârne dispuse orizontal, despre ce mărturisesc fragmentele de lemn carbonizat, atestate la temelia construcției. În spațiul creat a fost tasat pământ în amestec cu pietre, astfel fiind edificat un veritabil „zid”. După cum ne demonstrează datele stratigrafice, parii din șirul al treilea – cel dinspre incintă, aveau o înălțime mai mică decât restul. Astfel, se poate presupune că dinspre interior a fost amenajată o treaptă pentru a înlesni accesul pe „zidul” de apărare.

În embletonul construcției defensive au fost descoperite circa 70 fragmente de ceramică (fig. 161) modelată cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea recipientelor era incompletă și neuniformă. Culoarea varia de la cărămiziu la cenușiu. Dintre acestea se evidențiază fragmente de oale, ornamentate cu brâie alveolare (fig. 161/2), cu brâie alveolare întrerupte de suporturi aplatizate (fig. 161/1), sau numai cuproeminente de formă cilindrică (fig. 161/10) ori segmentoidală (fig. 161/4). Astfel de recipiente au fost atestate și în stratul de cultură, fiind datate cu sec. IV-III a. Chr.

În fața „zidului”, la o distanță de 2,7 m, au fost sesizate urmele unui șanț. Ca urmare a investigațiilor arheologice s-a stabilit că acesta a fost săpat în stânca nativă și avea lățimea în partea superioară de 2,2 m, iar adâncimea față de nivelul antic de călcare fiind de 0,5 m. Proporțiile modeste ale șanțului nu se corelează cu caracteristicile unui element defensiv, mai degrabă ele mărturisesc despre utilizarea lui pentru drenarea apelor.

În baza celor relatate, se poate conchide că la Saharna „La Șanț” a existat o citadelă/acropolă de proporții mici, populată permanent, precum și un spațiu de refugiu, unde au fost documentate doar urme sporadice de locuire.

3. Complexe

Ca urmare a cercetărilor arheologice în incinta citadelei au fost descoperite un cuptor și nouă gropi de provizii, transformate mai apoi în gropi menajere.

Cuptorul nr. 1 (1/1/2003) a fost descoperit în secțiunea 1, sub dărâmătura zidului, la adâncimea de 0,68 m (fig. 162/1, 2). Ruinele cuptorului aveau formă patrulateră cu dimensiunile de 0,94×0,74 m. Vatra cuptorului avea grosimea de 5-7 cm și a fost amenajată pe un strat de bucăți de pietre de calcar cu dimensiunile medii de 0,15×0,10×0,05 m. În partea de nord și vest s-au păstrat fragmente de la pereții și bolta cuptorului pe o înălțime de 0,10-0,15 m. Pe vatră și între rămășițele cuptorului au fost descoperite 68 fragmente de la vase confecționate cu mâna (fig. 162/3-9). Cioburile descoperite fac parte de la vase modelate din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea este neuniformă și incompletă. Culoarea variază de la gri-închis la cărmiziu-brun. Unele fragmente poartă urme de ardere secundară, având culoare gri-închis sau neagră. Această ceramică poate fi atribuită sortimentului de vase traco-getice și datată cu sec. IV-III a. Chr.

Groapa nr. 1 (1/2/2006) a fost descoperită în secțiunea 2, la adâncimea de 0,38 m (fig. 163/1). În secțiune a fost surprinsă doar o parte a gropii însă, după toate probabilitățile, ea avea formă rotundă în plan cu diametrul de circa 1,6 m. Pereții gropii erau verticali, iar fundul – albiat, adâncimea maximă fiind de 0,48 m. Umplutura gropii era omogenă, alcătuită din sol cenușiu în amestec cu cenușă. În emplecton au fost descoperite două fragmente de ceramică modelată cu mâna (fig. 163/4, 5) din pastă de lut cu degresanți de șamotă. Arderea este incompletă și neuniformă, culoarea variind de la cenușiu la cărmiziu. Ambele fragmente sunt de la părțile superioare ale unor oale, una dintre ele fiind decorată cu brâu alveolar plasat sub buză (fig. 163/4).

Groapa nr. 2 (2/2/2006) a fost atestată sub peretele de nord al secțiunii 2, la adâncimea de 0,4 m. Ea (fig. 163/2) avea formă de clopot, cu diametrul gurii de 1,2 m și al fundului de – 1,85 m. Adâncimea complexului era de 1,28 m. Umplutura gropii era compusă din sol de culoare cenușie în amestec cu pietriș, fragmente de lut ars și cenușă. Din emplectonul ei au fost recuperate 15 fragmente de ceramică

modelată cu mâna din pastă de lut cu impurități de șamotă. Ca urmare a unei arderi neomogene și incomplete, vasele au căpătat o culoare cenușie cu nuanțe cărămizii. Din inventarul gropii prezintă interes fragmentele de: străchini cu marginea arcuită în interior (fig. 163/7); oală cu umerii profilați și ornamentați cu alveole (fig. 163/8); oală în formă de clopot, decorată cu brâu alveolar (fig. 163/6); oale ornamentate cu brâu crestă (fig. 163/9), proeminențe aplatizate, ori cilindrice; funduri de vase (fig. 163/10-11).

Groapa nr. 3 (3/2/2006) a fost descoperită sub peretele de nord al secțiunii 2, la adâncimea de 0,55 m (fig. 163/3). A fost surprinsă doar o parte a gropii, restul rămânând în afara secțiunii. Însă se poate presupune că aceasta a avut formă circulară în plan cu diametrul de 1,56 m. În partea de nord-est groapa avea pereții verticali, iar în cea de sud-vest – oblici, adâncindu-se până la 1,52 m. Emplectonul gropii era alcătuit din sol cenușiu în amestec cu pietriș și cenușă. Materialul ceramic recuperat din complex este reprezentat de un fragment de strachină cu marginea arcuită în interior (fig. 163/12), un fragment de la partea superioară a unui vas cu gâtul tronconic (fig. 163/14), un fragment de vas în formă de clopot cu marginea arcuită în interior, ornamentat în partea superioară cu brâu alveolar (fig. 163/13) și un fragment de vas, înzestrat cu proeminențe aplatizate (fig. 163/15). Ceramica descoperită în groapă a fost modelată cu mâna dintr-o pastă de lut în amestec cu șamotă. Ca urmare a unei arderi neomogene și incomplete vasele au căpătat diferite nuanțe de culori, ce variază de la cărămiziu la negru.

Groapa nr. 4 (4/2/2006) a fost sesizată în secțiunea 2, la adâncimea de 0,57 m. Ea (fig. 164/1) avea formă cilindrică cu diametrul de circa 1,0 m și adâncimea de 0,68 m. Umplutura gropii reprezintă sol cenușiu în amestec cu pietriș, fragmente de lut ars, bucățele mici de lemn carbonizat și cenușă. Inventarul gropii era destul de modest, fiind alcătuit doar dintr-un fragment de strachină cu marginea evazată (fig. 164/3) și un fragment de perete de oală ornamentat cu proeminență conică (fig. 164/4). După morfologie, ardere și culoare, acestea erau similare celor descoperite în complexe 1-3.

Groapa nr. 5 (5/2/2006) a fost atestată în secțiunea 2, la adâncimea de 0,95 m (fig. 164/2). În plan ea avea formă circulară cu diametrul gurii de 1,4 m. Pereții gropii au fost săpați oblic, formând o nișă în partea de est. Adâncimea complexului era de 1 m. Fundul gropii a fost placat cu un strat de pietre, ce atinge grosimea de circa 0,1 m. Solul degajat din groapă reprezintă sol cenușiu în amestec cu pietriș și cenușă. Din emplectonul gropii a fost recuperat un bogat inventar ceramic: fragment de strachină cu marginea înclinată în interior (fig. 164/5); fragmente de la o strachină cu marginea verticală (fig. 164/7); fragmente de la un vas cu gâtul tronconic și trunchiul bombat, cu diametrul gurii de circa 10 cm și al trunchiului de 14,5 cm (fig. 164/14); fragmente de la vase ornamentate în relief cu brăie simple (fig. 164/10), brăie alveolare (fig. 164/15), brăie în asociere cu proeminențe (fig. 164/13)

sau proeminențe (fig. 164/12); fragmente de la fundul unui vas ce atingea în diametru circa 14 cm (fig. 164/16). Fragmentele menționate făceau parte de la vase modelate cu mâna din pastă de lut cu degresanți de șamotă pisată, arse neuniform. Culoarea prezintă diferite nuanțe cenușii, cărămizii și chiar negre. Suprafața unor fragmente ceramice a fost lustruită. Dintre acestea se evidențiază fragmentele unei străchini care, în urma reconstituirii grafice, s-a stabilit că sunt de la o strachină cu marginea ușor arcuită în interior și trunchiul tronconic (fig. 164/7). Diametrul gurii vasului era de 32,5 cm, iar al trunchiului de 34 cm. Pe linia diametrului maxim strachina a fost înzestrată cu suporturi aplatizate. Străchini similare sunt cunoscute la monumentele de la Saharna-La Revechin (Levinschi, Șcipachin, Negură 2000, fig. 8/4), Slobozia-Onești (Buzdugan 1968, fig. 2/8) etc.

Groapa nr. 6 (6/3/2007) a fost descoperită în secțiunea 3, la adâncimea de 0,6 m. Ea (fig. 165/1, 2) a fost săpată în piatra de calcar a platoului și avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,1 m, al fundului – de 1,7 m și adâncimea de 1,2 m. Din umplutura gropii, care era compusă din sol de culoare cenușie în amestec cu fragmente de lut ars și cenușă, au fost recuperate opt fragmente de ceramică modelată cu mâna și 3641 fragmente de lut ars (fig. 165/10). Fragmentele de ceramică au făcut parte din recipiente lucrate din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea varia de la cenușiu la negru. Materialul ceramic este reprezentat de un fragment de strachină cu trunchiul rotunjit și buza oblică (fig. 165/4), patru fragmente de oale cu marginea ușor evazată (fig. 165/3, 5), dintre care două făceau parte dintr-un vas cu diametrul gurii de 22,3 cm (fig. 165/3), un fragment de vas decorat cu proeminență cilindrică (fig. 165/7) și un fragment de fund de oală. Fragmente de străchini similare celor descoperite în groapă (fig. 165/4) sunt cunoscute în orizontul, datat cu sec. VII-VI/V a. Chr., de la așezarea Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXXXIV/1). În același orizont de la Glinjeni sunt întâlnite analogii și pentru fragmentele de oale (fig. 165/3, 5, 6) cu buza ușor evazată (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXXXIII).

Fragmentele de lut ars, descoperite în groapă, aveau dimensiunile cuprinse între 1,7×1,3×1,0 și 27×20×8 cm, majoritatea purtând amprente de nuiel și pari. Diametrul nuielilor era cuprins între 2 și 3 cm, iar cel al parilor – de 10-13 cm (fig. 165/7-9). Fragmentele menționate reprezintă, probabil, resturile unei construcții care, după distrugere, au fost aruncate în groapă. Urmele unui astfel de edificiu au fost atestate la cca 2 m spre est de groapă, în secțiunea 4, la adâncimea de 0,75 m. Aici a fost sesizat conturul a 15 gropi (pl. 9/4) de formă ovală sau rotundă în plan. Acestea aveau diametrele medii de 0,6×0,3 m și adâncimea de până la 0,2 m. În legătură cu faptul că în secțiune a fost sesizată doar un segment al construcției, este dificil să stabilim forma, dimensiunile și caracterul ei.

Fragmentele ceramice descoperite în groapă ne permit să admitem că ea a funcționat într-o perioadă anterioară sec. VI/V a. Chr. La fel, anterior acestei date a existat și construcția, cu ale cărei rămășițe ulterior a fost astupată groapa.

Groapa nr. 7 (7/4/2007) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea de 0,5 m. Ea (fig. 166/ 1, 2) avea formă de clopot cu diametrul gurii de 1,0 m, al fundului – de 1,4 m și adâncimea de 1,1 m. Umplutura gropii reprezintă un amestec de sol de culoare cenușie cu cenușă și pietriș.

Materialul ceramic recuperat din complex este reprezentat de 38 fragmente, dintre care 37 modelate cu mâna și unul lucrat la roata olarului.

Din categoria ceramicii confecționate cu mâna se disting: un fragment de castron cu marginea evazată, două fragmente de la oale cu gâtul scund și trunchiul bombat (fig. 166/ 4, 5), două fragmente de vas în formă de clopot cu marginea verticală (fig. 166/ 7) sau evazată (fig. 166/ 6), două fragmente de oale decorate cu suporturi aplatizate (fig. 166/ 10, 11) și două fragmente de toarte (fig. 166/ 8, 9). Fragmentele menționate făceau parte din vase modelate cu mâna din pastă de lut în amestec cu degresanți de șamotă pisată. Ca urmare a unei arderi neuniforme și incomplete vasele au căpătat diferite nuanțe de culori, ce variază de la cenușiu la cafeniu. Dintre acestea se distinge un fragment de castron în baza căruia a devenit posibilă reconstituirea grafică parțială a vasului. Castronul (fig. 166/ 3) avea buza evazată, gâtul scund și trunchiul bombat. Diametrul gurii vasului era de 20,7 cm, al gâtului – de 19,8 cm, iar al trunchiului – de 21,2 cm. Pe umăr castronul a fost decorat cu un brâu alveolar. Vase cu profil similar, dar fără decor, sunt cunoscute în orizontul getic al așezării Solonceni-Hlinaia (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, 177, pl. XVI/ 8-10).

Ceramica lucrată la roata olarului este reprezentată de un fragment de toartă de amforă de Heraclea Pontică (fig. 166/ 12), confecționată dintr-o pastă fină de lut în amestec cu nisip și mică. Arderea este uniformă și oxidantă, culoarea fiind cenușie. Astfel de recipiente sunt datate cu sec. IV - începutul sec. III a. Chr.

Din complex au mai fost recuperate 11 fragmente de lut ars, cu dimensiunile variabile între 1×1×1 și 2×4×6 cm, și 76 fragmente de oase necalcinate.

Groapa nr. 8 (8/4/2007) a fost descoperită în secțiunea 4, la adâncimea de 0,6 m. Ea (fig. 167/ 1, 2) a fost săpată în stâncă până la adâncimea de 1,45 m, având formă de clopot cu diametrul gurii de 0,95 m și al fundului de 2 m. Partea inferioară a gropii a fost umplută cu sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă, iar cea superioară – cu cernoziom și pietriș.

Din emplectonul gropii au fost recuperate: o fusaiolă și 96 fragmente de ceramică modelată cu mâna.

Fusaiola (cat. nr. III.4; fig. 167/ 16) a fost confecționată din piatră de calcar și reprezintă, de fapt, un semifabricat, deoarece lipsește orificiul.

Fragmentele de ceramică provin de la vase modelate dintr-o pastă de lut grosieră, ce avea în calitate de degresanți șamota și calcarul pisat. Arderea este incompletă și neuniformă, ceea ce a conferit vaselor o culoare ce varia de la cenușiu la cafeniu. Dintre acestea se evidențiază: un fragment de oală cu buza ușor evazată și cu decor, reprezentat de o proeminență aplatizată verticală (fig. 167/ 4); trei fragmente

de oale cu gâtul scund și corpul bombat (fig. 167/5-7), dintre care unul decorat cu alveole pe margine și umăr (fig. 167/7); patru fragmente de oale, ornamentate cu brâu alveolar (fig. 167/8, 9, 11, 13); un fragment de oală înzestrată cu proeminențe aplatizate (fig. 167/10); un fragment de vas decorat cu un șir de alveole (fig. 167/12); un fragment de fund de vas (fig. 167/14); un fragment de capac (fig. 167/15) etc. Ceramica enumerată are similitudini cu ceramica traco-getică descoperită atât în așezările limitrofe de la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 54, fig. 25) și Saharna Mică (Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, 105, fig. 5, 113, fig. 13), cât și mai îndepărtate – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 87, 89), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, 76-77, fig. 18, 19) etc.

În groapă au mai fost atestate și 91 fragmente de lut ars cu dimensiunile cuprinse între 1×1×1 și 4×6×10 cm, dintre care 10 fragmente poartă amprente de nuiele, diametrul cărora varia de la 1 la 6 cm.

Groapa nr. 9 (9/4/2007) a fost atestată în secțiunea 4, la adâncimea de 1 m. Ea (fig. 167/3) avea forma cilindrică cu diametrul de 1,2 m și adâncimea de 0,9 m. Embletonul gropii este alcătuit din sol de culoare cenușie în amestec cu cenușă.

Din umplutura gropii au fost recuperate 10 fragmente ceramice de la recipiente modelate cu mâna dintr-o pastă de lut cu degresanți de șamota și calcar. Arderea este incompletă și neuniformă, culoarea variază de cafeniu deschis la brun. Dintre acestea se remarcă un fragment de strachină (fig. 167/17), două fragmente de oală cu marginea verticală (fig. 167/18), un fragment de toartă (fig. 167/19) și un fragment de fund de vas (fig. 167/20). Fragmentele enumerate, după toate particularitățile lor, pot fi atribuite la sortimentul de ceramică traco-getică.

4. Inventarul arheologic

Atât în stratul cultural al așezării, cât și în complexe a fost descoperit un bogat și variat material arheologic care, conform destinației lui inițiale a fost divizat în: unelte, arme, piese de podoabă și ceramică.

4.1. Unelte

Ca urmare a cercetărilor arheologice la situl Saharna „La Șanț” a fost descoperită o serie de unelte la confecționarea cărora s-au utilizat diferite materii prime: fierul, osul, piatra și lutul.

Unelte din fier sunt cunoscute după o *lamă de cuțit* (fig. 168/11), care face parte din tipul de cuțite cu muchia curbă și peduncul cu nituri pentru înmănușare. Astfel de piese au similitudini la Saharna Mare (fig. 145/1-3), Saharna Mică (fig. 29/4, 5), Hansasa (Рикман, Никулиця 1985, 120, рис. 115) etc.

Unelte din os sunt reprezentate de un fragment de *spatulă* (cat. nr. II.1; fig. 168/13), folosită de către olari la netezirea suprafeței vasului.

Din categoria *uneltelor din piatră* se evidențiază un fragment de piatră de râșniță, două cute și o fusaiolă. Fragmentul de *râșniță* (cat. nr. II.1; fig. 168/7) făcea parte de la o piesă confecționată din piatră de gresie cu grosimea de 8,5 cm. Suprafața râșniței poartă urme de uzură ce denotă o utilizare îndelungată. Exemplare întregi și fragmentare de astfel de râșnițe sunt cunoscute la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 65/3), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 14/1, 2) etc.

Cutele (cat. nr. III, 2, 3; fig. 168/8, 9) la fel, au fost confecționate din piatră de gresie și aveau formă paralelipipedică sau elipsoidală. Lungimea lor variază de la 8,0 la 10,5 cm, lățimea – de 3,3 cm și grosimea – de 1,4-2,9 cm. Piese similare au fost descoperite atât la așezările din imediata apropiere – Saharna Mare (fig. 149) –, cât și la alte monumente din mediul traco-getic – Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 64/6, 7, 9, 10), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 14/3, 4), Alcedar (Haheu 1998, fig. 6/1), Poiana (Vulpe, Teodor 2003, fig. 80) etc.

Fusaiola (cat. nr. III.4; fig. 167/16), descoperită în groapa nr. 8, a fost confecționată din piatră de calcar și avea forma bitronconică. Piesa reprezintă un semifabricat, deoarece orificiul nu a fost finalizat.

Unelte din lut la așezarea de la Saharna „La Șanț” sunt reprezentate exclusiv de fusaiole – cinci exemplare (cat. nr. IV.1-5; fig. 168/1-5). Ele au fost confecționate din pastă de lut cu impurități de șamotă. Arderea lor este incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu deschis la cenușiu închis. Fusaiolele au formă bitronconică, înălțimea lor variind între 1,1 și 2,9 cm, diametrul maxim – de la 2,5 la 4,6 cm, iar diametrul orificiului – de la 0,6 la 0,9 cm. Piese descoperite la Saharna „La Șanț” au multiple analogii la siturile traco-getice de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 61), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 13/1-5), Holercani (Кашуба 2006, рис. 5/1, 4), Alcedar (Haheu 1998, fig. 5/18, 19) etc.

4.2. *Arme*

Din această categorie fac parte un fragment de manșon de lance și un vârf de săgeată.

Manșonul (cat. nr. I.2; fig. 168/10), cu diametrul de 1,7 cm, a fost bătut dintr-o bucată de fier cu grosimea de 0,1 cm și s-a păstrat pe o lungime de cca 8,2 cm. Un manșon similar a fost descoperit în morm. 211 din necropola de la Dănceni (Лапушнян 1979, 114, рис. 41). Vârfuri de lance, înzestrate cu astfel de manșoane, au fost atestate în necropola de la Ferigile (Vulpe 1967, 64, pl. XX), unde sunt datate cu sec. VI-V a. Chr., precum și într-o serie de înmormântări din nordul Mării Negre (Мелюкова 1964, 42-44, табл. 14/5, 8), încadrate în sec. V-IV a. Chr.

Vârful de săgeată (cat. nr. I.3; fig. 168/12) a fost turnat din bronz și avea trei ari-pioare. Pe dulia piesa a fost înzestrată cu orificiu. Astfel de descoperiri au o răspândire largă la monumentele traco-getice, fiind atestate atât în imediata apropiere, la cetatea Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Niciu, Matveev 2003, fig. 41/6), așezarea civilă Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Niciu 2007, fig. 3/3), cât și în alte așe-

zări mai îndepărtate, cum ar fi cele de la Mateuți (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XLVI/5), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zancu 2002, fig. 68/4), Poiana (Teodor 1999, fig. 68/9) etc.

4.3. *Piese de podoabă*

Această categorie de descoperiri este reprezentată de o mărgică (cat. nr. IV.6; fig. 168/6) confecționată din lut și un pandantiv din colte de mistreț (cat. nr. II.2; fig. 168/14).

4.4. *Ceramica*

Ceramica, după tehnica de realizare, poate fi divizată în două categorii: modelată cu mâna și lucrată la roata olarului.

În cadrul **ceramicii modelate cu mâna**, pot fi evidențiate două grupe.

Prima grupă o constituie recipientele modelate din pastă de lut cu ingrediente de șamotă și calcar pisat. De regulă ele sunt arse neuniform și incomplet, culoarea variind de la cenușiu-închis la negru. Majoritatea recipientelor au suprafața lustruită. Această grupă de ceramică numeric este redusă, pentru moment fiind prezentată doar de 26 fragmente. Dintre acestea se evidențiază:

- Fragmente de la străchini cu trunchiul tronconic, cu marginea ușor arcuită în interior și buza rotunjită (fig. 172/5, 6). Partea superioară la unele exemplare este acoperită cu decor în formă de caneluri oblice (fig. 172/5). Ca urmare a reconstituirii grafice s-a stabilit că ele aveau diametrul gurii de circa 31 cm. Străchini similare au fost identificate în așezarea hallstattiană de la Hansca (Никулиця 1981, рис. 1/9), necropola de la Stoicani (Петреску-Дымбовица 1960, рис. 9/4), unde sunt datate cu sec. X-IX a. Chr.
- Fragmente de *cupe/cești*, decorate prin ștanțare cu linii orizontale (fig. 172/2) sau cu incizii verticale (fig. 172/1). Aceste recipiente sunt pe larg cunoscute în sortimentul ceramic al culturii Cozia-Saharna (Кашуба 2000, рис. LI/9, 13; LXX/4; LXXII/10 etc.).

Ceramica din a doua grupă a fost modelată din pastă de lut cu degresanți de cioburi pisate în compoziție, fiind arsă neuniform. Culoarea variază de la cărămiziu la brun. În cadrul acestei grupe ceramice se disting oale, străchini și capace.

Oalele sunt reprezentate de:

- Vase cu gâtul arcuit și trunchiul globular. Buza vasului, ușor răsfrântă în exterior, este ornamentată cu un șir de alveole (fig. 169/1). Exemplare similare au fost descoperite în așezările de la Botoșana (Teodor 1980, 209, fig. 18/3), Ciurea (Teodor 1995, 23, fig. 5/8), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 321, fig. 3/1), unde sunt datate în sec. IV-III a. Chr.
- Vase cu gâtul profilat și buza ușor evazată (fig. 169/2, 3). Recipiente similare sunt cunoscute la cetățile traco-getice de la Butuceni (Niculiță 1996, 155, fig. 8/3), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 323, fig. 5) etc.

- Vase cu gâtul în formă de pâlnie care se unește, sub unghi cu trunchiul globular sau bitronconic (fig. 169/4, 5). Vase similare sunt cunoscute în așezarea civilă de la Cartal-Orlovka (Vančugov et al. 1999, 201, fig. 38/2), necropola Enisala (Simion 1971, 86, fig. 16/d), așezarea Cucorâni (Teodor 1995, 22, fig. 4/1), cetatea Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 330, fig. 12/1) etc.
- Vase cu gâtul cilindric, buza neevidențiată, sau îngroșată în exterior (fig. 169/6, 8, 9). Unele exemplare sunt ornamentate în zona joncțiunii gâtului cu trunchiul cu decor în relief în formă de brâuri cu creștături sau alveole (fig. 169/8, 9), altele – numai cu șiruri de alveole depuse orizontal (fig. 169/6). Vase similare sunt cunoscute după descoperirile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 212, fig. 86/2), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 322, fig. 4/2) etc.
- Vase în formă de clopot. De regulă acestea au buza neprofilată (fig. 170/3, 4, 7, 8, 10), sau ușor evazată (fig. 170/2, 11). Unele din ele sunt ornamentate cu decor în relief în formă de brâu alveolar (fig. 170/1-5, 9), altele sunt înzestrate cu suporturi segmentoidale sau proeminențe cilindrice (fig. 170/8, 11). Dar se întâlnesc și recipiente decorate cu un șir de alveole întretăiate de suporturi segmentoidale (fig. 170/6, 7). Vasele în formă de clopot au avut o largă răspândire în spațiul Balcano-Carpato-Pontic, fiind atestate la necropolele de la Pârjolteni – finele sec. VI - prima jumătate a sec. V a. Chr. (Лапушнян 1979, 20, рис. 5/3), Cilic-Dere – sec. V-IV a. Chr. (Simion 2003, 258, fig. 7/6), Enisala – sec. IV a. Chr. (Simion 2003, 160, fig. 4/1, 2), Canlia – sec. IV-III a. Chr. (Boroffka, Trohani 2003, 185, fig. 19/1, 8; 21/3), precum și la așezările de la Hansca (Никулиця 1985, 109, рис. 4/8, 10), Holercani (Кашуба 2006, рис. 4/1, 6, 7, рис. 5/16), Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 81/4, 5), Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, fig. 17), Ibănești (Șadurschi, Moscalu 1989, 196, fig. 5/1) din sec. IV-III a. Chr.

În stratul cultural au mai fost descoperite fragmente de la diverse vase, forma cărora e greu de stabilit. Dintre ele interes prezintă fragmentele de la pereți de vase ornamentate în relief cu butoane cilindrice (fig. 171/1-3), brâie în formă de „V”, rythoane (fig. 171/4-7), brâie alveolare sau cu creștături (fig. 171/8-11), șiruri de alveole (fig. 171/12), sau cu suporturi segmentoidale (fig. 171/13-15) – decor binecunoscut după descoperirile de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 208, fig. 82/1-10, fig. 88/1-8), Huși-Corni (Teodor 1981, 177, fig. 8/1, 2), Potârca (Niculiță, Matveev, Potângă 1999, 324, fig. 6/4, 5) etc.

Străchinile sunt reprezentate de mai multe fragmente de la recipiente de diverse forme și dimensiuni. După profilul pe care îl aveau străchinile, pot fi deosebite câteva tipuri:

- Străchini cu trunchiul aproape tronconic, cu marginea ușor arcuită în interior, ornamentate în partea superioară cu brâie oblice (fig. 172/3). Străchini cu astfel de decor sunt cunoscute din săpăturile de la Alcedar (Haheu 1998, 118, fig. 11/14), Glinjeni „La Șant” (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, pl. VIII/7, IX/7) etc.

- Străchini cu trunchiul tronconic și partea superioară înclinată în interior. Restabilirea grafică a unor recipiente demonstrează că ele aveau diametrul gurii de circa 31 cm, iar al trunchiului – de 34 cm (fig. 173/1-6). Fragmente ale străchinilor de acest tip au fost descoperite în orizontul din sec. VII-VI/V a. Chr. de la așezarea de la Glinjeni (Гольцева, Кашуба 1995, таб. LXXXV/5), în așezările de la Alcedar-La Cordon (Haheu 1998, fig. 11/6), Răcățău (Căpitanu 1987, fig. 4/3-4), precum și în necropolele traco-getice de la Hansca-Lutăria (Никулицэ 2004, 201, рис. 1/3), Slobozia (Buzdugan 1968, fig. 2/3; fig. 3/2) etc.
- Străchini cu trunchiul tronconic și partea de sus verticală ori rotunjită în interior, ornamentată cu toarte în formă de suporturi segmentoidale perforate, înclinate în sus (fig. 172/8, 9). Recipiente similare au fost sesizate la așezările de la Hansca-Toloacă (Рикман, Никулицэ 1985, 120, рис. 1/2), Cartal-Orlovka (Vančugov et al. 1999, 196, fig. 33/4), Hansca-Limbări (Никулицэ 1987, 166, рис. 22/6), Huși-Corni (Teodor 1981, 182, fig. 20/3, 5) etc., care se încadrează în sec. IV-III a. Chr.
- Străchini cu trunchiul rotunjit, partea de sus verticală și buza evazată (fig. 172/10). Exemplare analogice au fost descoperite la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 92/2, 93/1), Horodiște (Telnov, Belotcaci 2005, fig. 6/3), Alcedar-La Cordon (Haheu 1998, fig. 11/2, 11) etc.
- Străchini cu trunchiul rotunjit și buza arcuită în interior (fig. 172/11). Astfel de recipiente au fost atestate la așezarea civilă de la Cartal-Orlovka (Vančugov et al. 1999, fig. 31/6, 33/3), cetatea Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 217, fig. 91/6).

Capacele, la fel sunt reprezentate numai de fragmente (fig. 174/8-15). Ele erau plate, cu marginea rotunjită, grosimea lor fiind de 1,5-2,6 cm, iar diametrul de circa 17-22 cm. Analogii pentru aceste piese sunt cunoscute la siturile traco-getice de la Butuceni (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, fig. 100/1-3), Solonceni-Hlinaia (Kašuba, Haheu, Levițki 2000, pl. XVII/1, 4) etc.

Ceramica lucrată la roata olarului este de două feluri: autohtonă și de import.

Ceramica autohtonă este reprezentată de un fragment de toartă de ceașcă/cană (fig. 168/15), modelată din pastă de lut fină cu impurități de nisip. Arderea este reducătoare și uniformă, culoarea fiind cenușie. Acest fragment este asemănător cu cele descoperite la Poiana (Teodor 1999, 73, fig. 40/2), Brad (Ursachi 1995, pl. 275/1) etc.

Ceramica de import este cunoscută exclusiv după fragmentele de amforă: un fragment de buză, 69 fragmente de pereți și trei fragmente de toartă.

Fragmentele făceau parte de la recipiente lucrate din pastă fină de lut cu impurități de nisip sau mică și particule minuscule negre (piroxină). Arderea lor era completă și uniformă. Culoarea – cărămizie-roșiatică sau portocalie-gălbuie. Frag-

mentul de buză (fig. 168/ 16) a aparținut unei amfore de Heracleea Pontică, datată cu mijlocul sec. IV a. Chr. De la o amforă de Heracleea Pontică, datată cu sec. IV - începutul sec. III a. Chr., provine și fragmentul de toartă (fig. 166/ 12), descoperit în groapa nr. 7. Alte două fragmente de toartă au aparținut amforelor de Thasos, una (fig. 168/ 18) datată în ultimul sfert al sec. IV. a. Chr., cea de a doua (fig. 168/ 17) – cu sec. IV - mijlocul sec. III a. Chr.

5. Stratigrafie și cronologie

Stratigrafia verticală. Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate în incinta cetății s-a stabilit că grosimea stratului cultural variază de la 0,35 m la 1,1 m și era compus din câteva fâșii de sol. Prima, cu grosimea de circa 20-40 cm (adâncimea de 0-0,2/0,4 m de la nivelul actual de călcare) consta din cernoziom în amestec cu rădăcini de vegetație și pietriș. A doua, cu aceeași grosime (adâncimea de 0,2/0,4-0,4/0,8 m de la nivelul actual de călcare) reprezenta sol cenușiu în amestec cu pietriș, iar a treia, cu grosimea de 0,1-0,3 m (adâncimea de 0,4/0,8-0,6/ 1,1 m de la nivelul actual de călcare), era constituită din sol castaniu, fiind atestată doar pe unele porțiuni ale așezării. Pe întreaga suprafață investigată stratul steril reprezintă roca nativă a platoului. Până la adâncimea de 0,4 m, de la nivelul actual de călcare, stratul cultural a fost deranjat de lucrările agricole.

Cronologia. Cea mai timpurie locuire pe platoul de la Saharna „La Șanț” este indicată de fragmentele de cești cu ornament ștanțat și incizat (fig. 172/ 1, 2), de fragmentul de strachină decorată cu caneluri (fig. 172/ 5) care, conform analogiilor de la Hansca și Stoicani, poate fi încadrată în secolele X-IX a. Chr. Existența unui sit hallstattian în punctul „La Șanț” este posibilă, având în vedere faptul că în imediata apropiere, în această perioadă, sunt cunoscute așezările de la Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță et al. 2003, 243-244) și Saharna Mică (Niculiță, Arnăut, Zanoci 2004, 196).

Manșonul de la lance (fig. 168/ 10), fragmentul de strachină ornamentată în partea superioară cu brăie oblice (fig. 172/ 3), descoperite în strat, precum și fragmentele de recipiente identificate în groapa nr. 6, prin similitudine cu fragmentele atestate la Glinjeni (Гольцева, Камуба 1995, таб. LXXXIV/ 1; LXXXIII), Motronin (Бессонова, Скорый 2001, 125, рис. 38/ 2) confirmă existența unui nivel traco-getic timpuriu – sec. VII/ VI-V a. Chr. Existența unui nivel getic timpuriu este documentată și de fragmentele de ceramică cu ornament în relief (fig. 171/ 4-7), asemănătoare cu cele descoperite la cetatea traco-getică de la Butuceni, unde acestea aparțin nivelului de locuire din secolele VI-V a. Chr. (Niculiță, Teodor, Zanoci 2002, 62-62, fig. 83-84).

Însă, majoritatea fragmentelor ceramice descoperite atât în stratul de cultură, cât și în complexele închise, prin analogiile prezentate mai sus, pot fi datate în secolele IV-III a. Chr., dată indicată, la fel, și de fragmentele de amfore de Thasos și Heracleea Pontică.

CONCLUZII. PROBLEME DE PERIODIZARE ȘI INTERPRETARE CULTURAL-CRONOLOGICĂ A MONUMENTELOR DIN PREAJMA s. SAHARNA (r-nul REZINA)

Periodizarea și cronologia masivului Insula Banului-Babadag-Cozia-Stoicani-Saharna-Solonceni, ca și a faciesului Basarabi-Șoldănești, pe parcursul vremii de la descoperirea lor și până în prezent au fost abordate într-un număr considerabil de lucrări. La acest capitol e suficient de menționat studiile monografice (Кашуба 2000, 340-352; Nicic 2008, 111-126) și articolele (Kašuba 2006a, 213-235) apărute în ultimii ani, în care autorii formulează noi propuneri sau rectificări ce înlesnesc substanțial procesul cognitiv și aprofundează considerabil studierea civilizației în ansamblu.

Săpăturile la monumentele din zona Saharna pun la dispoziție materiale semnificative, care permit realizarea unor corectări serioase în viziunea evoluției grupurilor cultural-cronologice din regiunea Nistrului Mijlociu și, nu este ne exclus, a întregului spațiului Balcano-Carpato-Pontic.

Evidențierea, prin date concrete, a celui mai timpuriu sit din zona Saharna, Saharna Mică, permite, – în baza analizei materialelor recoltate, ce indică finele sec. XII - sec. XI a. Chr., – încadrarea lui în perioada de trecere de la bronzul recent la hallstattul timpuriu. Această perioadă a fost determinată ca etapa Noua-Coslogeni-Tămăoani-Babadag I, în evoluția grupurilor culturale, cu ceramică incizată, care corespunde sec. XII-X a. Chr. (Nicic 2008, 120-121). Pentru sortimentul ceramic al acestui grup de monumente, ce prezintă veriga de legătură între epoca bronzului și hallstattul timpuriu, este caracteristic nu numai decorul incizat, dar și cel în relief, precum și diverse combinații între aceste tipuri de ornament.

Faptul că până în prezent, în situl Saharna Mică, nu a fost descoperită ceramică ornamentată cu decor ștanțat prezintă un argument definitoriu în favoarea ipotezei că el a fost părăsit nu mai târziu de finele sec. XI a. Chr. La acea vreme, prin anii 1020-1000 a. Chr., își ia începutul cultura Cozia-Saharna (Даргаан, Кашуба 2008, 46, рис. I), iar populația din așezările de la Saharna-Țiglău, Saharna „Dealul Mănăstirii” etc., amplasate în imediată apropiere, nu putea să nu contacteze cu locuitorii sitului Saharna Mică, dacă el ar fi funcționat în același timp.

Prin urmare, pentru perioada de tranziție, finele sec. XII - sec. XI a. Chr., e caracteristică răspândirea așezărilor nefortificate în care predomină construcțiile locative și gospodărești edificate pe nivelul antic de călcare, sau cu fundamentul

adâncit în sol, diferite tipuri de gropi menajere, ori de alt sens. În sortimentul ceramic se întâlnesc frecvent recipiente ornamentate cu decor în relief sau incizate. Cele mai răspândite piese cu decor incizat sunt cupele, deși acest ornament este întâlnit și pe vase de dimensiuni mijlocii și străchini (Niculiță 2006, 95, fig. 6/3). Utilizarea decorului incizat în diverse combinații și pe diferite tipuri de vase lasă impresia că acest ornament, precum și tehnica redării motivelor, se constituie completamente anume în această perioadă. El are o răspândire largă, fiind întâlnit pe mai multe tipuri de recipiente din nivelul Troia VIIb2 (Koppenhöfer 1997, 321, Abb. 13/6, 7; 322, 14/5, 6; 323, 15/5) din nord-vestul Peninsulei Anatolice, datate cu anii 1000-950 a. Chr. (Koppenhöfer 1997, 327). Diverse piese cu decor incizat au fost descoperite în monumentele de la Dunărea de Jos și din sudul Moldovei, încadrate în grupul Tămăoani, care a evoluat la debutul hallstattului, într-o perioadă ce a precedat apariției civilizației Babadag (László 2006, 108), din intervalul de timp cuprins între sec. XII-X a. Chr. (Niciu 2008, 121). Tot în această perioadă a funcționat și așezarea Kastanas din Macedonia, în care au fost sesizate diferite tipuri de vase cu decor incizat (Hänsel 1989, 325, Taf. 60/8, 110/5, 12, 114/7-10). Vase similare sunt cunoscute și la așezarea Kalakača din Vojvodina care, cronologic, se referă la sec. X-VIII a. Chr. (Medović 1988, 29, sl. 13/3, 45/8, 10, 12).

Această diversitate cronologică în spațiu, chiar dacă e aproximativă, demonstrează că credibilitatea supoziției, vehiculată din a doua jumătate a sec. XX și până în prezent, despre migrarea din sud a acestor faciesuri se minimizează într-atât încât nu mai poate fi acceptată fără rectificări esențiale.

Fiind departe de ideea de a propune o inversare a lucrurilor, considerăm că evoluția acestor grupuri cultural-cronologice a fost diversificată de mai multe circumstanțe. În unele regiuni perioada de tranziție a evoluat între finele sec. XII-XI a. Chr., ca zona Dunării de Jos, cea a Nistrului Mijlociu etc., în altele acest proces a avut loc în intervalul de timp cuprins între sec. X-VIII a. Chr.

La finele sec. XI - începutul sec. X a. Chr. în partea centrală a promontoriului de la Saharna Mare a fost fondată așezarea Saharna Dealul Mănăstirii, iar pe promontoriul înalt și stâncos din partea de sud-vest a s. Saharna – Saharna-Țiglaș.

În pofida faptului că săpăturile la așezarea Saharna „Dealul Mănăstirii” sunt încă în curs de desfășurare, totuși se poate stabili că în sortimentul ceramic se evidențiază trei tipuri de decor: în relief, incizat și ștanțat. Dacă primele două prezintă o tradiție păstrată din perioadele precedente, decorul ștanțat apare în această perioadă, devenind o particularitate specifică a culturii Cozia-Saharna. Prin urmare acestei culturi pot fi atribuite numai monumentele sau complexe închise, care împreună cu alte materiale obligatoriu conțin și ceramică cu decor ștanțat. Complexele ce conțin numai ceramică incizată, după cum au demonstrat descoperirile de la Saharna Mică, sunt mai timpurii.

Săpăturile de la Saharna „Dealul Mănăstirii”, cu regret, nu au pus la dispoziție vestigii ce ar permite o delimitare cronologică între perioada timpurie, când era utilizat numai decorul incizat, și cea de înflorire a culturii Cozia-Saharna, când se practică și ornamental redat prin ștanțare. În schimb la situl Saharna-Țiglău au fost surprinse două complexe – *groapa nr. 8* și *groapa nr. 9*.

În groapa nr. 8 au fost descoperite vase cu gâtul trompetiform, străchini tronconice cu pereți ondulați și buza ușor îngroșată în interior, cupe cu gâtul profilat și trunchiul bitronconic, unele exemplare au câte o toartă supraînălțată cu buton cilindric în partea de sus ornamentate cu benzi din linii oblice incizate, întrerupte de suporturi aplatizate (Niculiță, Nicic 2008, 228, fig. 17/2-10), similare celor din groapa nr. 1 de la Saharna Mică (Niculiță, Arnăut, Zanoci 2007, 108, fig. 8/2) sau cu motive în formă de frunză de „brăduț”. Astfel de cupe sunt cunoscute după descoperirile de la Niculițel-Cornet din secolul al XI a. Chr. Tot materialul ceramic din groapa nr. 8 completamente se încadrează în intervalul de timp de la finele sec. XII - sec. XI a. Chr.

Groapa nr. 9 parțial a intersectat groapa nr. 8, în embletonul ei fiind descoperite fragmente de la diverse vase ornamentate cu decor în relief și prin ștanțare, caracteristice sortimentului ceramic răspândit la monumentele culturii Cozia-Saharna (Niculiță, Nicic 2008, 228-229, fig. 17/1, 18/1-9). Suprapunerea acestor două complexe cu material diferit demonstrează incontestabil ca groapa nr. 8 a fost utilizată cu mult înaintea gr. 9. Aceasta înseamnă că în aria sitului Saharna-Țiglău inițial a existat o așezare, ca și cea de la Saharna Mică, care a funcționat la finele sec. XII – sec. XI a. Chr. Nu este exclus că locuitorii unor astfel de situri să însușească în decursul sec. XI – începutul sec. X a. Chr. sistemul ornamental și modalitățile de redare a decorului ștanțat, care în decursul sec. X-VIII a. Chr. se răspândește pe un spațiu destul de vast, fiind cunoscut în așezările Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna-Țiglău, Solonceni, Glinjeni, Alcedar etc. din regiunea Nistrului Mijlociu; Babadag, Garvăn „Mlăjițul Florilor”, Beidaud, Cartal-Orlovka II etc. de la Dunărea de Jos; Breagovo, Dundarea, Semionovgrad, Ovčearovo din sec. XI-VI a. Chr. (Алджанов, Балабаниян 1984, 185-205), Pšeničevo-Razkopenica din sec. XII-VIII a. Chr. (Čičikova 1972, 79-100, 99) din Bulgaria; Kalakača, din sec. X-VIII a. Chr. (Medović 1988, 71, sl. 50/4, 124/6, 170/3), din Vojvodina și în nivelul Troia VIIb, datat în anii 1000-950 a. Chr. (Koppenhöfer 1997, 324, Abb. 18/1-11; 325), din nord-vestul Asiei Anterioare.

Aceste discrepanțe cronologice, ca și în cazul grupurilor de monumente cu ceramică incizată, au apărut fie din lipsa materialelor cronoindicatoare sigure, sau prezintă o diversificare spațială în evoluția grupurilor cultural-cronologice din epoca Hallstattului timpuriu.

Cultura Cozia-Saharna a dăinuit până în primul sfert al secolului al VIII-lea a. Chr. (Дараран, Камуџа 2008, 46, рис. 1), perioadă când se încep unele schimbări

și modificări în sistemul de ornamentare. Din această perioadă tot mai insistent se impune decorul incizat în formă de benzi hașurate cunoscut prin descoperirile de la Solonceni-Ursoaia, Mateuți „La Bașnă” (Камыба 2000, 151, рис. 9/2, 6, 9, 14,); triunghiuri, romburi hașurate ori înscrise, sesizate pe recipientele descoperite la Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 217, fig. 8/17; 218, fig. 9/5, 6, 12, 13, 16; 223, fig. 13/3 a, b, c), Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, 208, fig. 3/18), Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, fig. 19/1, 2) etc. Se întâlnesc toate cu butoni cilindrici pe creastă, ornamentați cu același decor.

Analiza formelor de vase și a decorului ilustrează o trecere lentă, în acest spațiu, de la cultura Cozia-Saharna la faciesul Basarabi-Șoldănești (Камыба 2000, 140-156; Дараран, Камыба 2008, 46-47), fără decalaje cronologice și hiatusuri demografice.

La mijlocul sau în a doua jumătate a sec. VIII a. Chr. pe promontoriul de la Saharna Mică a fost fondat un nou sit. Pe la finele sec. VIII- sec. VII a. Chr. așezarea a fost întărită cu un „zid” și șanț adiacent. Spre finele sec. V a. Chr. suprafața incintei nu mai satisfăcea necesitățile populației ce a crescut numeric și din aceste considerente „zidul” a fost ruinat, cea mai mare parte a lui fiind aruncată în șanț pentru a-l nivela. Pe suprafața fostului „zid”, care prezenta un val aplatizat și a șanțului nivelat, în sec. IV-III a. Chr. s-au ridicat construcții locative și gospodărești, urmele unora din ele au fost sesizate arheologic.

Situl în perioada sec. IV-III a. Chr. era apărat de două bastioane amplasate în partea centrală de nord-vest a cetății. În bastionul din nord-estul cetății studiat de G.D. Smirnov, au fost descoperite fragmente de ceramică traco-getică și amfore grecești în asociere cu o fibulă de tip dux (Arnăut 2003, 130). Abordând problema perioadei de răspândire a fibulelor dux în spațiul carpato-nistrean, s-a făcut încercarea de a demonstra că ele completamente se încadrează în diapazonul cronologic al sec. III a. Chr. (Никулицэ 1977, 21-22, рис. 1). Unii cercetători au preferat însă să dateze acest tip de fibule cu finele sec. IV - sec. III a. Chr. (Шукин 1994, 70, рис. 16/3). Indiferent de devierile acestor date, cert este că bastionul a funcționat în decursul sec. IV-III a. Chr. O dată concretă, care ar indica vremea distrugerii și abandonării sitului pentru a doua oară, în baza materialelor descoperite până în prezent, e greu de stabilit.

Funcționarea într-o perioadă atât de vastă a siturilor ilustrează indubitabil modul sedentar de trai al locuitorilor care erau agricultori, despre ce mărturisesc amprente de cereale de pe unele bucăți de lut ars, mai concret – boabele de grâu sesizate la Saharna Mică; și crescători de vite – îndeletnicire demonstrată de oasele de animale descoperite în abundență în toate siturile cercetate prin săpături.

Spiritualitatea comunităților din siturile din preajma localității Saharna are o reflectare mai modestă în materialele arheologice. În pofida acestui fapt, au fost evidențiate unele materiale ce pot fi legate de reprezentările religioase, obiceiuri și tradiții ce s-au perindat pe parcursul vremii funcționării habitatului în zona Saharna.

În așezarea din sec. XII-XI a. Chr. Saharna Mică în construcția nr. 1, a fost descoperită o vatră de cult cu bordură lângă care s-a găsit o mandibulă umană și alte fragmente de oase de la membrele superioare.

În complexul nr. 1, din sec. VII-VI a. Chr., din aceeași așezare, a fost descoperită o aglomerație din pietre, bucăți de lut ars, fragmente de ceramică cu urme de ardere secundară, cărbune și cenușă. Pe această platformă ovală a fost găsită partea de jos a trunchiului unui vas modelat cu mâna, înconjurat de 18 pietre. Pe fundul lui au fost depuse paie și pleavă de la care s-au păstrat cenușa și boabe de grâu carbonizate. Peste această masă se află depus un craniu uman. Craniul avea maxilarul cu urme de tăietură din antichitate și un molar bine conservat, ceea ce ar mărturisi prezența unui sacrificiu de om matur. Lângă pietrele din preajma vasului a fost găsit un alt vas, modelat la fel cu mâna. De la el s-a păstrat doar fundul plat, neevidențiat, și pereții din partea inferioară a trunchiului.

În secțiunea nr. 5, trasată în incinta bastionului central de la Saharna Mare, printre recipientele de ceramică din sec. V-IV a. Chr. au fost surprinse partea superioară a unei calote craniene și o mandibulă, ambele cu urme de tăietură.

Scheletele-sacrificii aduse pentru purificarea și vegherea bunăstării edificiilor au fost semnalate la baza sistemului defensiv al cetății Butuceni, unde au fost descoperite câteva oase ale brațului drept și de la o cutie craniană¹.

O situație similară a fost surprinsă la cetatea Potârca unde, la baza valului inferior împreună cu fragmentele de vase din sec. IV a. Chr. a fost găsită o grămăjoară de boabe de mei și oase de la calota craniană a unui individ uman (Niculiță 1998, 45).

La situl Măscăuți „Dealul cel Mare”, în mantaua valului au fost semnalate două vetre din lut ars. Sub vatra nr. 1 la adâncimea de 0,9 m de la nivelul actual de călcare a fost surprins un schelet de copil, păstrat parțial pe o lungime de 0,98 m. Scheletul era depus în decubitus dorsal, orientat spre vest. Lipsa membrelor superioare și a unei părți din cele inferioare, craniul păstrat doar parțial cu semne de lovituri cu un obiect ascuțit, precum și depunerea sub vatră, sugerează ideea de sacrificiu uman, adus la ridicarea edificiului defensiv (Zanoci 2004, 47, fig. 10).

Prezența acestor sacrificii umane întâlnite, după cum s-a relatat și în alte obiective arheologice, sugerează ideea că comunităților din zona Saharna le era specifică tradiția sacrificiilor de fondare, sau a acelor legate de sacrificiu trofeu larg practicat în antichitate. Conform relatărilor lui Herodot e cunoscut faptul că traccii din tribul absienților l-au prins pe Oiobazos și l-au sacrificat zeului Pleistores, după datina lor (Herodot IX, 11). Părintele istoriei pomenește despre taúrii care, conform obiceiului, taie capetele dușmanilor, le duc acasă pentru a le înfige într-o țeapă de lemn, expunându-le cât mai sus pe acoperiș sau deasupra hornului. Despre capul tăiat al dușmanului pomenește același Herodot în legătură cu un obicei de război

¹ Смирнов Г.Д., Раскопки скифского городища Бутучены. In: ANRM, F. 3330, d. 87, 1-4.

al sciților. Cercetările arheologice efectuate în spațiul populat de către meoți au pus în evidență complexe, care au dat materiale ce completamente se corelează cu relatările surselor narative (Леков et al. 2005, 4-8). În așezarea Saharna Mare au fost descoperite mai multe vetre, printre care și de cult. Vetre simple circulare din lut sunt cunoscute începând cu epoca bronzului și se răspândesc de la Balcani, la sud (așezarea traco-greacă Pistiros din Bulgaria) până la Nipru, în est (cetățile Motronin și Bel'sk din Ucraina) (Niculiță, Arnăuț 2004, 71-88). În această ordine de idei, e necesar de remarcat că și la alte situri din această perioadă sunt prezente aceleași figurine zoo- și antropomorfe, caracteristice comunităților de agricultori și păstori ale lumii trace.

Cercetările arheologice efectuate la situl Saharna Mică, Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mare, și Saharna „La Șanț” au pus la dispoziție materiale, a căror analiză cărora permit a considera:

- Situl Saharna Mică de la finele sec. XII- sec. XI a. Chr. se încadrează completamente în grupul de monumente cu ceramică incizată Noua-Coslogeni-Tămăoani-Babadag I, prezentând veriga de legătură între Bronzul recent și hallstattul timpuriu.
- În perioada inițială, finele sec. XII - sec. XI a. Chr., existau situri, ca cel de la Saharna Mică, în care în calitate de ornament se utiliza decorul în relief și incizat. Însă spre a doua jumătate a sec. XI a. Chr., sau chiar la sfârșitul acestui secol, apare un nou tip de decor, motivele căruia se redau prin ștanțare, cunoscut la așezările Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna-Țiglău etc. În așa mod s-au constituit principalele particularități ale sistemului de ornamentare caracteristic culturii Cozia-Saharna.
- Majoritatea siturilor acestei culturi din regiunea Nistrului Mijlociu, după cum demonstrează materialele de la Saharna „Dealul Mănăstirii” și Saharna-Țiglău, dar și din multe altele, continuă să funcționeze și în perioada de după sfârșitul sec IX a. Chr. când, în viziunea specialiștilor, se finisează evoluția culturii Cozia-Saharna (Дараран, Камыба 2008, 46-47, рис. I), care lent se transformă în cultura Basarabi-Șoldănești.
- Aspectul cultural Basarabi-Șoldănești se constituie pe fondul culturii Cozia-Saharna, absorbind desigur și diverse influențe culturale de la comunitățile din jur, dăinuind de la mijlocul sec. VIII a. Chr. până în sec. VII a. Chr.
- Prin sec. VII a. Chr., apar primele cetăți, ca cea de pe promontoriul Saharna Mică. Însă apogeul edificării sistemelor defensive pe ambele maluri ale Nistrului, precum și în alte regiuni, este perioada sec V/IV-III a. Chr., când cetăți solid fortificate apar la Butuceni, Potârca, Mascăuți, Bunești, Cotnari, Beidaud, Bâzdâna, Zimnicea etc.

- Declinul fortificațiilor traco-getice este datat, de către majoritatea specialiștilor, cu perioada de la finele sec. III a. Chr. Însă, cu regret, nici săpăturile de la siturile din zona Saharna nu au scos în evidență date ce ar permite stabilirea timpului abandonării lor. Prezența materialelor grecești de import cum ar fi amforele de Sinope de la finele sec. III a. Chr., fibulele de dux, care au fost larg răspândite și după finele sec. III a. Chr., demonstrează că în această perioadă cetățile Saharna Mică, Saharna Mare, Saharna „La Șanț” sunt încă în plină dezvoltare, înfăptuind operații comerciale cu orașele-polisuri grecești din nord-vestul Pontului Euxin și cu metropolele. Cea mai plauzibilă pare să fie supoziția, conform căreia nu toate cetățile au fost abandonate la sfârșitul sec. III a. Chr., sub presiunea galaților și bastarnilor. Unele din ele, ca Potârca, Mașcăuți, Pivdennoe, Cartal-Orlovka, Piscul Crăsani, Poiana etc. au funcționat până la finele sec. II-I a. Chr. (Никулицэ 1977, 203-204).
- Penetrația bastarnilor, în regiunea Podișului Central Moldovenesc și a celților, în spațiul intracarpatic, au provocat schimbări în economia comunităților traco-getice și conlucitorilor lor, legate de apariția unei noi piețe de desfacere, ce au dus la permutarea căilor comerciale. Anume din aceste considerente unele cetăți se ruinează, altele, inclusiv și cele din regiunea Nistrului Mijlociu, deși continuau să mai funcționeze, și-au pierdut însemnătatea de supraveghetori ai căilor comerciale pe Nistru și din văile lui. Probabil că din această cauză ele sunt abandonate, în majoritatea cazurilor, pentru totdeauna.

Suntem ferm convinși că numai cercetările de amploare la aceste obiective arheologice ne vor da posibilitatea de a clarifica mai concret și mai argumentat situația.

CATALOGUL PIESELOR DE INVENTAR*

SAHARNA MICĂ

I. Piese din metal

I.1. *Lamă de cuțit*, semifabricat (fig. 29/5). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,24 cm. Confecționată din fier. Ea avea baza dreaptă și spinarea curbă. H=12 cm, L=1,4, Gr=0,3 cm. Inedit.

I.2. *Lamă de cuțit* (fig. 17/7), fragment. Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confecționată din fier. H=3,3 cm, L=1,7 cm, Gr=0,2 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 12/7).

I.3. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 29/4). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,49 m. Confecționată din fier. H=6,7 cm, L=1 cm, Gr=0,2 cm. Inedit.

I.4. *Vârf de ac* (fig. 17/7). Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confecționat din fier. H=4,8 cm, Gr=0,2 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 12/8).

I.5. *Tub* (fig. 29/3). Secțiunea 3/2007, adâncimea de 0,53 m. Confecționat dintr-o placă de fier cu Gr= 0,3 cm, H=4,8 cm, D=1,2 cm. Inedit.

I.6. *Cataramă* (fig. 29/1). Secțiunea 1/2003, adâncimea 0,39 m. Confecționată din fier. Forma – dreptunghiulară cu colțurile rotunjite. H=4,4 cm, L=4,2 cm. Catarama este puternic oxidată. Inedit.

I.7. *Aplică* (fig. 29/2). Secțiunea 1/2003, adâncimea 0,39 m. Confecționată din fier. Forma – dreptunghiulară. H=3,5 cm, L=2,0 cm, Gr=0,2 cm. Pe mijlocul laturilor înguste

au fost bătute două cuie, cu lungimea de 3 cm, pătrate în secțiune cu grosimea de 0,3 cm. Piesa dispunea de patru găuri cu D=0,1 cm, aplicate de-a lungul laturilor. Inedit.

I.8. *Vârf de săgeată* (fig. 17/5). Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confecționat din bronz. Forma – cu trei aripioare. H=3 cm. Dulie de înmănușare cu H=0,9 cm și D=0,4 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 12/6).

II. Piese din os

II.1. *Vârf de săgeată* (fig. 9/14). Secțiunea 1a/2004, groapa nr. 2. Confecționat din os. Forma – piramidală. H=4,5 cm, baza=0,8×0,8 cm. Bucșă de înmănușare, H=1,1 cm, D=0,4 cm. Inedit.

II.2. *Plăsea*, fragment (fig. 26/10). Secțiunea 1/2004, groapa nr. 19 (19/2004). Confecționată din os. Fragmentul s-a păstrat pe H=4,1 cm, Gr=0,4 cm. Pe centru s-a păstrat un orificiu pentru nit cu D=0,3 cm. Inedit.

II.3. *Plăsele* (fig. 27/3). Secțiunea 1/2004, groapa nr. 17 (22/1/2004). Confecționate din os. Ambele piese aveau marginile fațetate și provin de la mânerul unui cuțit. Plăselele s-au păstrat pe H=7,5 cm, L=1,0 cm, Gr=0,4 cm. Pe centru s-a păstrat un orificiu pentru nit cu D=0,3 cm. Inedit.

II.4. *Străpungătoare* (fig. 11/7). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 5. Confecționată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit. L=7,9 cm. Inedit.

*În catalog au fost utilizate următoarele abrevieri: H – lungimea/înălțimea; L – lățimea; Gr – grosimea; H – înălțimea; D_{max} – diametrul maxim; D_b – diametrul bazei (bazelor); D_{orf} – diametrul orificiului.

II.5. *Maxilar de bovină prelucrat* (fig. 16/6), fragment. Secțiunea 3/2007, construcția nr. 6. Pe suprafețele faciale, cu o unealtă ascuțită, au fost aplicate rânduri de adâncituri zimțate. $L_1=24,5$ cm, $L_2=9,0$ cm, $Gr=2,4$ cm. Inedit.

II.6. *Mărgică* (fig. 25/16). Secțiunea 1/2004, groapa nr. 16 (16/2004). Confecționată din os. Forma – cilindrică. $H=1,6$ cm, $D=1,3$ cm, $D_{orf}=0,8$ cm.

II.7. *Astragal* (fig. 29/10). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,75 m. Confecționat din vertebră. $H=3,0$ cm, $L=1,8$ cm, $Gr=1,4$ cm. Inedit.

III. Piese din piatră

III.1. *Cute*, fragment (fig. 31/2). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,73 cm. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală. $L=4$ cm, $Gr=1,7$ cm. Inedit.

III.2. *Cute*, fragment (fig. 31/1). Secțiunea 1/2006, adâncimea 0,4 m. Confecționată din piatră de râu. Forma – prismatică, cu colțurile rotunjite. $H=10$ cm, $L=2,0-5,0$ cm, $Gr=2,3$ cm. Inedit.

III.3. *Cute*, fragment (fig. 31/3). Secțiunea 1/2006, adâncimea 0,55 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – elipsoidală. $H=5$ cm, $L=0,3$ cm, $Gr=0,2$ cm. Inedit.

III.4. *Cute* (fig. 17/8), fragment. Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confecționată din piatră de gresie. Forma – tronconică. $H=11,5$, $D_b=1,5$ cm, $D_b=3,3$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 12/2).

III.5. *Piatră de râșniță*, fragment (fig. 31/6). Secțiunea 1/2006, adâncimea 0,58 m. Confecționată din piatră de calcar. Fragmentul s-a păstrat avea dimensiunile $12,6 \times 6,6 \times 2,7$ cm. Inedit.

III.6. *Piatră de râșniță*, fragment (fig. 31/5). Secțiunea 1/2006, adâncimea 0,56 m. Confecționată din piatră de râu. Forma – poligonală. Dimensiunile fragmentului păstrat $6,3 \times 6,0 \times 3,0$ cm. Inedit.

III.7. *Sceptru* (fig. 19/7), fragment. Secțiunea 3/2007, complexul nr. 1. Confecționată din piatră de râu. Forma – sferică cu orificiu în centru. $D_{max}=6,9$ cm, $D_{orf}=1,9$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 15/8)

III.8. *Rondelă* (fig. 31/4). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,35 m. Confecționată din piatră de calcar. Forma – cilindrică. $H=0,7$ cm, $D=2,2$ cm. Inedit.

III.9. *Lamelă* (fig. 10/13). Secțiunea 1b/2005, groapa nr. 3. Confecționată din silex. Forma – poligonală. $H=3,5$ cm, $L=2,8$ cm, $Gr=0,8$ cm. Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, (fig. 8/14).

IV. Piese din lut

IV.1. *Fusaiolă* (fig. 30/9). Secțiunea 1/2003, adâncimea 0,2 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu-galben la cenușiu. Forma – tronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Inedit.

IV.2. *Fusaiolă*, fragment (fig. 30/8). Secțiunea 1/2003, adâncimea 0,42 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la gălbui-cafeniu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=2,4$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_b=2,9$ cm, $D_{orf}=0,8$ cm. Inedit.

IV.3. *Fusaiolă*, fragment (fig. 30/7). Secțiunea 1/2004, adâncimea 0,34 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – oxidantă și omogenă, culoarea – cafenie. Forma – sferică. $H=2,8$ cm, $D=3,2$ cm, $D_{orf}=0,8$ cm. Inedit.

IV.4. *Fusaiolă* (fig. 30/6). Secțiunea 1/2004, adâncimea 0,33 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu nisip și șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la brun. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_{max}=3,0$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Inedit.

IV.5. *Fusaiolă*, semifabricat (fig. 30/14). Secțiunea 1/2004, adâncimea 0,35 m. Confecționată din pastă din perete de vas tracogetic. Forma – cilindrică. $H=0,8$ cm, $D=2,8$ cm. Inedit.

IV.6. *Fusaiolă* (fig. 25/17). Secțiunea 1/2004, groapa 16/2004. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la gălbui la negru. Forma – bitronconică. $H=2,8$ cm, $D_{\max}=3,3$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.7. *Fusaiolă* (fig. 26/9). Secțiunea 1/2004, groapa 19/2004. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – sferică. $D=4,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.8. *Fusaiolă* (28/4). Secțiunea 1/2004, groapa 23/2004. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=1,8$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_b=2,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.9. *Fusaiolă* (fig. 12/2). Secțiunea 1/2004, construcția nr. 4. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=2,6$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_b=2,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 4/3).

IV.10. *Fusaiolă* (fig. 12/4). Secțiunea 1/2004, construcția nr. 4. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=1,9$ cm, $D_{\max}=2,1$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 4/3).

IV.11. *Fusaiolă* (fig. 12/3). Secțiunea 1/2004, construcția nr. 4. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea –

cafenie. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=3,7$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 4/2).

IV.12. *Fusaiolă* (fig. 30/3). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,35 cm. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – uniformă, culoarea – neagră. Forma – bitronconică. $H=2,9$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.13. *Fusaiolă* (fig. 30/1). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,57 cm. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – uniformă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=3,5$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.14. *Fusaiolă*, fragment (fig. 30/4). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,58 cm. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – uniformă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.15. *Fusaiolă*, fragment (fig. 30/2). Secțiunea 1a/2005, adâncimea 0,65 cm. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.16. *Fusaiolă* (fig. 13/4). Secțiunea 1b/2005, construcția nr. 5. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cenușiu închis. Forma – sferică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 6/3).

IV.17. *Fusaiolă*, fragment (fig. 13/5). Secțiunea 1b/2005, construcția nr. 5. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,6$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. 6/4.

IV.18. *Fusaiolă*, fragment (fig. 13/6). Secțiunea lb/2005, construcția nr. 5. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cenușiu închis. Forma – sferică. $H=2,6$ cm, $D_{\max}=2,7$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 6/5).

IV.19. *Fusaiolă* (fig. 13/7). Secțiunea lb/2005, construcția nr. 5. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cafenie. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm, $D_b=0,8$ cm, $D_b=0,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 6/6).

IV.20. *Fusaiolă* (fig. 13/3). Secțiunea lb/2005, construcția nr. 5. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu închis. Forma – bitronconică. $H=3,9$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 6/2).

IV.21. *Fusaiolă* (fig. 10/12). Secțiunea lb/2005, groapa nr. 3. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,7$ cm, $D_{\max}=3,3$ cm, $D_{\text{orf}}=1$ cm. Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, (fig. 8/13).

IV.22. *Fusaiolă* (fig. 30/5). Secțiunea 1/2006, adâncimea 0,82 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – uniformă, culoarea – neagră. Forma – bitronconică. $H=2,7$ cm, $D_{\max}=3,8$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.23. *Fusaiolă* (fig. 29/8). Secțiunea 3/2007, adâncimea de 43 cm. Confecționată din perete de vas modelat cu mâna. Forma – cilindrică. $H=0,8$ cm, $D=2,9$ cm, $D_{\text{orf}}=1$ cm. Inedit.

IV.24. *Fusaiolă* (fig. 17/2). Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confecționată din pastă de lut în amestec cu nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – tronconică. $H=3,1$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_b=2,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, fig. (12/3).

IV.25. *Rondelă* (fig. 29/6). Secțiunea 1/2004, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – oxidantă și omogenă, culoarea – cafenie. Forma – cilindrică. $H=2$ cm, $D=5$ cm, $D_{\text{orf}}=1,1$ cm. Inedit.

IV.26. *Rondelă*, fragment (fig. 29/9). Secțiunea 1/2004, adâncimea 0,53 m. Confecționată din pastă fină, în amestec cu granule de șamotă și nisip, fiind acoperită și cu un slip de aceeași culoare cu pasta. Arderea – incompletă, neomogenă, culoarea variază de la cafeniu la suriu. Forma – cilindrică. $H=1,0$ cm, $D=4,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.27. *Rondelă*, fragment (fig. 29/7). Secțiunea 1/2004, adâncimea 0,51 m. Confecționată din pastă fină, în amestec cu granule de șamotă și nisip, arderea – neomogenă, incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – cilindrică. $H=0,8$ cm, $D=5,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.28. *Rondelă* (fig. 9/13). Secțiunea 1a/2004, groapa nr. 2. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=5,6$ cm, $D_{\text{orf}}=1,2-1,5$ cm. Inedit.

IV.29. *Rondelă* (fig. 9/12). Secțiunea 1a/2004, groapa nr. 2. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – cilindrică. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=8,1$ cm, $D_{\text{orf}}=2,0$ cm. Inedit.

IV.30. *Rondelă* (fig. 19/5). Secțiunea 3/2007, complexul nr. 1. Confecționată din peretele unui vas modelat din pastă semi-fină, arderea – neuniformă și incompletă,

culoarea variază de la galben la negru. Forma – rotundă. $D_{\max}=3,1$ cm, $Gr=1,3$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, (fig. 15/6)

IV.31. Figurină antropomorfă (fig. 13/1). Secțiunea Ib/2005, construcția nr. 5. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu deschis. Formă – cilindrică. Într-un mod stilizat se evidențiază ochii, nasul și gura. În partea de jos, prin două proeminențe, au fost redată membrele inferioare, dintre care s-a păstrat doar unul. $H=4,7$ cm; $D=1,8-2,3$ cm. Figurina este străbătută de un orificiu cu diametrul de până la 0,8 cm. Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, (fig. 22/8).

IV.32. Pandativ (fig. 19/4). Secțiunea 3/2007, complexul nr. 1. Confectionat din peretele unui vas ceramic. Forma – pentagonală. $L_1=2,4$ cm, $L_2=2,1$ cm, $Gr=0,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.33. Mărgică (fig. 30/10). Secțiunea I/2004, adâncimea 0,33 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă mărunță și nisip, arderea – oxidantă și omogenă, culoarea – cafenie. Forma – tronconică. $H=1,9$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.34. Mărgică (fig. 30/11). Secțiunea I/2004, adâncimea 0,58 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă mărunță, arderea – oxidantă și omogenă,

culoarea – cenușie. Forma – tronconică. $H=1,2$ cm, $D_b=0,8$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.35. Pintaderă (fig. 30/12). Secțiunea I/2004, adâncimea 0,59 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă și nisip, arderea – oxidantă, culoarea – cafenie. Forma – conică. $H=2,0$ cm, $D_b=2,2$ cm. Inedit.

IV.36. Pintaderă (fig. 30/13). Secțiunea I/2004, adâncimea 0,59 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă și nisip, arderea – oxidantă, culoarea – cafenie. Forma – conică. $H=1,1$ cm, $D_b=1,8$ cm. Inedit.

V. Piese din pastă sticloasă

V.1. Mărgică (fig. 13/8), fragment. Secțiunea Ib/2005, construcția nr. 5. Confectionată din pastă sticloasă mată, de culoare albastră-deschisă. Forma – inelară. $D=1,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, (fig. 22/7).

V.2. Mărgică (fig. 17/3), fragment. Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confectionată din pastă sticloasă mată, de culoare albastră. Forma – cilindrică. $D=1,1$ cm, $H=0,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

V.3. Mărgică (fig. 17/4). Secțiunea 3/2007, construcția nr. 7. Confectionată din pastă sticloasă mată, de culoare albastră. Forma – cilindrică. $D=1,1$ cm, $H=0,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

SAHARNA „DEALUL MĂNĂSTIRII”

I. Piese din metal

I.1. Vârf de săgeată (fig. 53/3). Secțiunea I/2005, adâncimea 0,26 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=3,1$ cm. Dulie de înmănușare cu $H=0,9$ cm și $D=0,4$ cm. Niculiță, Niciu 2007, 238, fig. 3/2.

I.2. Vârf de săgeată (fig. 53/2). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,30 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=3,3$ cm. Dulie de înmănușare cu $H=1,0$ cm și $D=0,5$ cm. Orificiu lateral de formă ovală cu diametrele de $0,3 \times 0,4$ cm. Niculiță, Niciu 2007, 238, fig. 3/3.

I.3. Inel de buclă (fig. 53/1). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,61 m. Confectionat din bronz. Tipul – cu capetele libere, suprapuse. D=1,8 cm. Inedit.

II. Piese din os

II.1. Ștanță pentru ornamentarea ceramicii (fig. 40/2). Secțiunea 1/2005, groapa nr. 1. Confectionat din os. Forma – convexă. H=4,5 cm, L= 1,5 cm, Gr=1,4 cm. Niculiță, Nicic 2007, 238, fig. 10/ 13.

II.2. Străpungătoare, fragment (fig. 53/14). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,63 m. Confectionat din os. H=7,0 cm, L= 1,5 cm, Gr=0,3 cm. Inedit.

II.3. Astragal (fig. 49/4). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 11. Confectionat din os al tarsului. H=2,5 cm, L=1,8. Ambele părți au urme de prelucrare. Inedit.

II.4. Astragal (fig. 49/5). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 11. Confectionat din os al tarsului. H=2,8 cm, L=1,8. Inedit.

III. Piese din piatră

III.1. Cute, fragment (fig. 53/11). Secțiunea 1/2005, adâncimea 0,2 m. Confectionată din piatră de granit. Forma – triunghiulară în plan. H=9,0 cm, L=4,8 cm, Gr=2,0 cm. Niculiță, Nicic 2007, 226-227, fig. 3/8.

III.2. Cute, fragment (fig. 53/12). Secțiunea 1/2005, adâncimea 0,64 m. Confectionată din piatră de granit. Forma – poligonală în plan. H=8,0 cm, L=2,5 cm, Gr=1,8 cm. Niculiță, Nicic 2007, 226-227, fig. 3/9.

III.3. Cute (fig. 51/9). Secțiunea 2/2006, șanțul nr. 1a. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. H=8 cm, L=6 cm, Gr=2,5 cm. Niculiță, Nicic 2007, 236, fig. 8/8.

III.4. Cute (fig. 53/13). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,62 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – triunghiulară în plan. H=8,0 cm, L=4,2 cm, Gr=2,5 cm. Inedit.

III.5. Cute, fragment (fig. 49/6). Secțiunea 3/2007, groapa nr. 11. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. H=6,5 cm, L=4,7 cm, Gr=2,7 cm. Inedit.

IV. Piese din lut

IV.1. Fusaiolă (fig. 53/8). Secțiunea 1/2005, adâncimea 0,65 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. H=2,5 cm, $D_{\max}=4,5$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=1,7$ cm. Niculiță, Nicic 2007, 227, fig. 3/4.

IV.2. Fusaiolă (fig. 40/3). Secțiunea 1/2005, groapa nr. 1. Confectionată din pastă de lut în amestec cu nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică. H=2,0 cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_b=2,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Niculiță, Nicic 2007, 238, fig. 10/16.

IV.3. Fusaiolă (fig. 45/4). Secțiunea 2/2006, groapa nr. 7. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă mărunță, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică. H=3,5 cm, $D_{\max}=5,0$ cm, $D_b=2,0$ cm $D_{\text{orf}}=1,5$ cm. Inedit.

IV.4. Rondelă (fig. 53/6). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,3 m. Confectionată din peretele unui vas modelat din pastă de lut cu degresanți de nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – poligonală în plan. $L_1=2,5$ cm, $L_2=2,3$ cm, Gr=1,1 cm. Niculiță, Nicic 2007, 227, fig. 3/5.

IV.5. Rondelă (fig. 53/7). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,91 m. Confectionată din peretele unui vas modelat din pastă de lut cu degresanți de nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – rotundă în plan. D=3 cm, Gr=0,7 cm. Inedit.

IV.6. *Creuzet* (fig. 51/8). Secțiunea 2/2006, șanțul nr. Ia. Confectionat din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – oval alungită, cu dimensiunile de 7,5×2,5 cm. Cavitatea are formă ovală în plan, cu dimensiunile 6,5×2,0 cm, Ad=0,6 cm. Niculiță, Niciu 2007, 236, fig. 8/11.

IV.7. *Creuzet*, fragment (fig. 53/10). Secțiunea 4/2008, adâncimea 0,4 m. Confectionat din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – oval alungită, cu dimensiunile de 8,7×2,8 cm. Cavitatea are formă ovală în plan, cu dimensiunile 6,7×1,8 cm, Ad=1,0 cm. Inedit.

IV.8. *Creuzet* (fig. 53/9). Secțiunea 5/2008, adâncimea 0,5 m. Confectionat din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – ne-

niformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – oval alungită, cu dimensiunile de 9,3×3,4 cm. Cavitatea are formă ovală în plan cu dimensiunile 5,8×2,1 cm, Ad=1,0 cm. Inedit.

IV.9. *Ștanță pentru ornamentarea ceramicii* (fig. 53/5). Secțiunea 1/2005, adâncimea 1,0 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – arcuită. Baza este înzestrată cu creștături oblice. H=3,6 cm, L=2,25 cm, Gr=0,7 cm. Niculiță, Niciu 2007, 229, fig. 3/7.

IV.10. *Paletă*, fragment (fig. 53/4). Secțiunea 1/2005, adâncimea 0,8 m. Confectionată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – conică. H=3,6 cm, D=1,8 cm. Niculiță, Niciu 2007, 227, fig. 3/6.

SAHARNA MARE

I. Piese din metal

I.1. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 145/1). Secțiunea 1/2001, adâncimea 0,47 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia arcuită. H=11,2 cm, L=1,8 cm, Gr=0,3 cm. Inedit.

I.2. *Lamă de cuțit* (fig. 145/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,27 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia arcuită. H=12,2 cm, L=1,7 cm, Gr=0,2 cm. De la plăseaua mânerului s-au păstrat fragmente de plăci de os și niturile din fier. Inedit.

I.3. *Lamă de cuțit*, fragment (fig. 145/3). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,57 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia arcuită. H=3,5 cm, L=1,1 cm, Gr=0,3 cm. Inedit.

I.4. *Daltă* (fig. 145/4). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,6 m. Confectionată din fier. Forma – trunchi de piramidă. H=8,5 cm, dimensiunile bazelor 1,0×0,7 cm și 0,8×0,4 cm. Inedit.

I.5. *Vârf de lance* (fig. 147/6). Secțiunea 1/2001, adâncimea 0,75 m. Confectionat din fier. Forma – oval-alungită (frunză de salcie). H=6 cm, L=2 cm, Gr=0,4 cm. Tub de înmănușare cu H=1,6 cm și D=0,8 cm. Inedit.

I.6. *Vârf de săgeată* (fig. 147/7). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,69 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. H=3,7 cm. Dulie de înmănușare cu H=1,2 cm și D=0,4 cm. Orificiu lateral de formă ovală cu dimensiunile de 0,15×0,3 cm. Inedit.

I.7. *Vârf de săgeată* (fig. 147/12). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,4 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. H=2,7 cm. Dulie de înmănușare cu H=0,9 cm și D=0,5 cm. Inedit.

I.8. *Vârf de săgeată* (fig. 147/10). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,35 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. H=3,3 cm. Capetele aripioarelor au fost rupte.

Dulie de înmănușare cu $H=1,0$ cm și $D=0,5$ cm. Orificiu lateral de formă ovală cu dimensiunile de $0,2 \times 0,3$ cm. Inedit.

I.9. *Vârf de săgeată* (fig. 101/6). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 26 (4/8/2004). Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=3,2$ cm. Dulie de înmănușare cu $H=0,6$ cm și $D=0,3$ cm. Orificiu lateral de formă ovală cu diametrele de $0,2 \times 0,4$ cm. Inedit.

I.10. *Vârf de săgeată* (fig. 147/8). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,25 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=3,4$ cm. Dulie de înmănușare cu $H=1,2$ cm și $D=0,4$ cm. Orificiu lateral de formă ovală cu dimensiunile de $0,2 \times 0,5$ cm. Inedit.

I.11. *Vârf de săgeată* (fig. 147/13). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,45 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei muchii”. $H=2,4$ cm. Dulie interioară de înmănușare cu $H=0,9$ cm și $D=0,4$ cm. Inedit.

I.12. *Vârf de săgeată* (fig. 147/9). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,47 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=2,9$ cm. Dulie de înmănușare cu $H=0,7$ cm și $D=0,3$ cm. Orificiu lateral de formă ovală cu diametrele de $0,2 \times 0,4$ cm. Inedit.

I.13. *Vârf de săgeată* (fig. 147/11). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,48 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. $H=2,7$ cm. Dulie interioară de înmănușare cu $H=0,6$ cm și $D=0,3$ cm. Inedit.

I.14. *Lorică*, fragment (fig. 146/10). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,88 m. Confectionată din fier. Forma – poligonală. $H=2,0$ cm, $L=1,8$ cm, $Gr=0,1$ cm. Piesa avea două orificii cu $D=0,2$ cm. Inedit.

I.15. *Lorică*, fragment (fig. 146/11). Secțiunea 9/2005, adâncimea 0,6 m. Confectionată din fier. Forma – trapezoidală. $H=2,5$ cm, $L=1,1$ cm, $Gr=0,15$ cm. La capete este înzestrată cu două orificii cu $D=0,2$ cm. Inedit.

I.16. *Lorică*, fragment (fig. 107/21). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 40. Confectionată din fier. Forma – poligonală. $H=2,8$ cm,

$L=2,2$ cm, $Gr=0,1$ cm. Piesa avea un orificiu cu $D=0,2$ cm. Inedit.

I.17. *Psalie* (fig. 146/1). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,18 m. Confectionată dintr-o bară de fier rectangulară în secțiune, cu dimensiunile de $0,7 \times 0,6$ cm la capete și $0,9 \times 0,5$ cm la mijloc. $H=11,8$ cm. Capetele psaliei au forma conică. În partea centrală a piesei au fost executate două orificii cu $D=0,6$ cm, amplasate la distanța de 1,7 cm unul față de altul. În zona unuia din orificii psalia a fost îndoită. Inedit.

I.18. *Inel* (fig. 146/6). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,7 m. Confectionată dintr-o bară de fier, rotundă în secțiune cu $D=0,4$ cm. Forma – ovală în plan. $D=3,8 \times 4,0$ cm. Inedit.

I.19. *Aplică* (fig. 146/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,36 m. Confectionată din fier. Forma – ovală în plan. $D=2,0 \times 2,8$ cm, $Gr=0,2$ cm. Pe partea interioară s-a păstrat un nit rectangular cu dimensiunile de $0,5 \times 0,3 \times 0,2$ cm. Inedit.

I.20. *Aplică* (fig. 146/7). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,6 m. Confectionată din bronz. Forma – poligonală. $H=3,8$ cm, $L=2,0$ cm, $Gr=0,2$ cm. În interior se evidențiază un orificiu rectangular cu dimensiunile de $0,8 \times 1,4$ cm. Pe margine piesa a fost decorată cu incizii paralele. Inedit.

I.21. *Verigă* (fig. 146/2). Secțiunea 6/2003, adâncimea 0,6 m. Confectionată din sârmă bronz, rotundă în secțiune cu $D=0,35$ cm. Forma – ovală în plan. $D=3,5 \times 4,0$ cm. Piesa avea capetele libere prevăzute cu dispozitive, folosite, probabil, pentru închidere. Inedit.

I.22. *Verigă*, fragment (fig. 146/3). Secțiunea 8/2004, adâncimea 0,4 m. Confectionată din sârmă bronz, rotundă în secțiune cu $D=0,3$ cm. De la verigă s-a păstrat numai un fragment ce descria un segment de cerc cu $D=5$ cm. La un capăt veriga era prevăzută cu dispozitiv, folosit probabil pentru închidere. Inedit.

I.23. *Cataramă* (fig. 146/9). Secțiunea 9/2005, adâncimea 0,6 m. Confectionată din sârmă de fier, rotundă în secțiune cu $D=0,25$ cm. Forma – segmentoidală. $D=3$ cm. Acul era confectionat dintr-o sârmă din fier rotundă în secțiune. Limba cataramei cu $H=5$ cm are vârful ascuțit. Inedit.

I.24. *Nit* (fig. 146/4). Secțiunea 5/2002, adâncimea 0,98 m. Confectionat dintr-o bară din bronz de formă cilindrică. $H=1,3$ cm, $D=0,2$ cm. Inedit.

I.25. *Cui* (fig. 146/8). Secțiunea 8/2004, adâncimea 0,8 m. Confectionat din fier. Forma – triunghiulară. $H=4,0$ cm, $L=1,3$ cm, $Gr=0,2$ cm. Inedit.

I.26. *Vas*, fragment (fig. 145/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,4 m. Confectionat din bronz. Fragmentul reprezintă probabil o buză de vas rășfrântă în exterior, cu marginea ușor rotunjită. Vasul a fost puternic oxidat și poartă urme de ardere. Grosimea peretelui variază între 0,6-0,9 cm. Pe marginea buzei este plasat un buton cu înălțimea de 0,7 cm, de formă ovală în secțiune cu diametrele de $1,4 \times 1,7$ cm.

II. Piese din os

II.1. *Vârf de săgeată* (fig. 147/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,65 m. Confectionat din os. Forma – conică. $H=3,8$ cm, $D=0,8$ cm. Bucșă de înmănușare, $H=1,7$ cm, $D=0,6$ cm. Inedit.

II.2. *Vârf de săgeată*, fragment (fig. 147/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,72 m. Confectionat din os. Forma – piramidală. $H=2,8$ cm, baza= $0,7 \times 0,7$ cm. Bucșă de înmănușare, $H=1,5$ cm, $D=0,5$ cm. Inedit.

II.3. *Vârf de săgeată* (fig. 147/4). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,78 m. Confectionat din os. Forma – conică. $H=4$ cm, $D=0,8$ cm. Bucșă de înmănușare, $H=1,5$ cm, $D=0,6$ cm. Inedit.

II.4. *Vârf de săgeată* (fig. 147/3). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,4 m. Confectionat din os. Forma – piramidală. $H=4,4$ cm,

baza= $0,8 \times 0,8$ cm. Bucșă de înmănușare, $H=1,3$ cm, $D=0,4$ cm. Inedit.

II.5. *Vârf de săgeată* (fig. 147/1). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,55 m. Confectionat din os. Forma – conică. $H=4,0$ cm, $D=0,7$ cm. Bucșă de înmănușare, $H=1,2$ cm, $D=0,5$ cm. Inedit.

II.6. *Vârf de săgeată* (fig. 74/10). Secțiunea 11/2007, groapa nr. 11 (6/11/2007). Confectionat din os. Forma – conică. $H=2,2$ cm, $D=0,7$ cm. Bucșă de înmănușare, $H=1,5$ cm, $D=0,6$ cm. Inedit.

II.7. *Corn prelucrat* (fig. 148/1), fragment. Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,2 m. $H=26$ cm, $D=5$ cm. Pe suprafață, pe o porțiune de 2,8 cm, sunt redată incizii. Inedit.

II.8. *Corn prelucrat* (fig. 148/3), fragment. Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,36 m. $H=4,8$ cm, $D=2,6$ cm. Inedit.

II.9. *Corn prelucrat* (fig. 148/2). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. $H=18$ cm, $Gr=3,9$ cm. Suprafața, mai ales vârful, a fost prelucrată prin șlefuire. Inedit.

II.10. *Ac*, fragment (fig. 70/7). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confectionat din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit. $H=6,2$ cm, $D=0,2$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 41, fig. 14/14.

II.11. *Străpungătoare* (fig. 148/4). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,65 m. Confectionat dintr-o așchie a unui os tubular, fiind șlefuit din două părți. Forma – triunghiulară, vârful ascuțit. $H=10$ cm, $L=3$ cm. Inedit.

II.12. *Străpungătoare*, fragment (fig. 70/8). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confectionată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit. $H=4,5$ cm, $D=0,5$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 41, fig. 14/15.

II.13. *Străpungătoare*, fragment (fig. 70/9). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confectionată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful rupt. $H=6,0$ cm, $D=0,5$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 41, fig. 14/16.

II.14. *Străpungătoare* (fig. 148/6). Secțiunea 9/2005, adâncimea 3,4 m. Confectionată din os. Forma în secțiune – rotundă, vârful ascuțit. H=11,0 cm, $D_{min}=0,2$ cm. Inedit.

II.15. *Lopățică*, fragment (fig. 70/10). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confectionată din os. H=9,3 cm, L= 0,5 cm, Gr=0,15-0,30 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 41, fig. 14/13.

II.16. *Lopățică*, fragment (fig. 70/12). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confectionată din os. H=14,1 cm, L= 0,7 cm, Gr=0,15-0,30 cm. Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, 41, fig. 14/17.

II.17. *Lopățică*, fragment (fig. 70/11). Secțiunea 9/2005, groapa nr. 5 (3/9/2005). Confectionată din os. H=10,4 cm, L= 0,5 cm, Gr=0,15 cm. Inedit.

II.18. *Lopățică* (fig. 148/7). Secțiunea 9/2005, adâncimea 1,2 m. Confectionată din os. H=14,5 cm, L= 0,4 cm, Gr=0,15 cm. Inedit.

II.19. *Lopățică*, fragment (fig. 148/5). Secțiunea 9/2005, adâncimea 1,37 m. Confectionată din os. H=6,5 cm, L= 0,4-0,6 cm, Gr=0,15 cm. Inedit.

II.20. *Plăsea*, fragment (fig. 148/8). Secțiunea 9/2005, adâncimea 0,6 m. Confectionată din os. Fragmentul s-a păstrat pe o H=3,9 cm. Gr=0,25 cm. Pe mijloc se observă urmele a două orificii cu $D_{orf}=0,25$ cm. Inedit.

II.21. *Plăsea*, fragment (fig. 148/9). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,6 m. Confectionată din os. Fragmentul s-a păstrat pe H=11,9 cm, L=1,7-2,1 cm, Gr=0,35 cm. Piesa avea marginile fațetate. La distanța de 2,1 cm de la capăt plăseaua a fost perforată ($D_{orf}=0,3$ cm). Inedit.

II.21. *Pandativ* (fig. 116/11). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 56 (34/10/2006). Confectionat din colte de animal. H=5,0 cm, L= 1,2 cm, Gr=0,30 cm, $D_{orf}=0,3$ cm. Inedit.

II.22. *Pandativ* (fig. 158/7). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 cm. Confectionat din colte de mistreț. H=8 cm, L= 2,7 cm, Gr=1,4 cm. Inedit.

II.23. *Mărgică* (fig. 158/3). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,6 m. Confectionată din os. Forma – cilindrică. H=1 cm, D=2,5 cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Ornamentată cu un șir de creștături, dispuse vertical. Inedit.

II.24. *Lustruitoare* (fig. 148/10). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,85 m. Confectionată din falangă de os. H=2,8 cm. Ambele capete au urme de prelucrare având D=1,4 și 1,6 cm. Inedit.

II.25. *Astragal* (fig. 159/2). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,7 m. Confectionat din vertebră. H=2,5 cm, L=2,1 cm, Gr=1,6 cm. Inedit.

II.26. *Astragal* (fig. 159/4). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,7 m. Confectionat din vertebră. H=3,0 cm, L=1,8 cm, Gr=1,6 cm. În partea cea mai subțire a vertebrei a fost atestată o perforație cu $D_{orf}=0,3$ cm. Inedit.

II.27. *Astragal* (fig. 159/3). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,7 m. Confectionat din vertebră. H=3,0 cm, L=2,0 cm, Gr=1,6 cm. În partea cea mai subțire a vertebrei a fost atestată o perforație cu $D_{orf}=0,4$ cm. Inedit.

III. Piese din piatră

III.1. *Cute* (fig. 149/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,3 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. H=11,5 cm, L=1,7-2,5 cm, Gr=2,0 cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Inedit.

III.2. *Cute*, fragment (fig. 149/8). Secțiunea 8/2004, adâncimea 2,6 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. H=4,0 cm, L=2,8 cm, Gr=0,9 cm, $D_{orf}=0,4$ cm. Inedit.

III.3. *Cute* (fig. 149/3). Secțiunea 9/2005, adâncimea 0,8 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. H=10,0 cm, L=3,0 cm, Gr=1,1 cm. Inedit.

III.4. *Cute* (fig. 149/5). Secțiunea 9/2005, adâncimea 0,9 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – trapezoidală în plan. $H=6,0$ cm, $L=4,5$ cm, $Gr=2,2$ cm. Inedit.

III.5. *Cute* (fig. 149/1). Secțiunea 9/2005, adâncimea 1,6 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. $H=9,6$ cm, $L=2,8$ cm, $Gr=2,0$ cm. Inedit.

III.6. *Cute* (fig. 149/4), fragment. Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,34 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. $H=5,5$ cm, $L=3,1$ cm, $Gr=1,2$ cm. Inedit.

III.7. *Cute* (fig. 149/9). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,48 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. $H=11,2$ cm, $L=9,0$ cm, $Gr=5,8$ cm. Inedit.

III.8. *Cute* (fig. 149/6). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,55 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. $H=9,7$ cm, $L=5,6$ cm, $Gr=3,0$ cm. Inedit.

III.9. *Cute* (fig. 110/16). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 46 (15/10/2006). Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală neregulată. $H=7,8$ cm, $L=3,9$ cm, $Gr=2,5$ cm. Inedit.

III.10. *Cute* (fig. 149/7). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,33 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – poligonală în plan. $H=10,7$ cm, $L=4,0$ cm, $Gr=2,6$ cm. Inedit.

III.11. *Cute* (fig. 94/1). Secțiunea 11/2007, construcția nr. 2 (1/11/2007). Confecționată din piatră de gresie. Forma – elipsoidală. $H=9,8$ cm, $L=4,8$ cm, $Gr=3,4$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 67, fig. 21/6.

III.12. *Piatră de rășniță*, fragment (fig. 70/4). Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confecționată din piatră de gresie. $H=7,0$ cm, $L=5,0$ cm, $Gr=3,5$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 41, fig. 14/10.

III.13. *Piatră de rășniță* (fig. 150/1). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,28 m. Confecționată din piatră de gresie. Forma – paralelogramică. $H=15,0$ cm, $L=14,5$ cm, $Gr=1,5-3,5$ cm, $D_{orf}=1,2$ cm. Inedit.

III.14. *Piatră de rășniță*, fragment (fig. 150/3). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecționată din piatră de calcar. Forma în plan – poligonală cu dimensiunile $27,0 \times 12,5 \times 20,5 \times 22,0$ cm. Forma în secțiune – elipsoidală, $Gr=11$ cm. Inedit.

III.15. *Percutor* fragment (fig. 150/2). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,57 m. Confecționat din piatră de gresie. Forma – cilindrică. $D=6,3$ cm, $H=3,2$ cm.

III.16. *Rondelă* (fig. 151/7). Secțiunea 9/2005, adâncimea 2,6 m. Confecționată din piatră de calcar. Forma în plan – rotundă. $H=1,1$ cm, $D=6,0$ cm, $D_{orf}=1,1$ cm. Inedit.

III.17. *Rondelă* (fig. 151/8). Secțiunea 9/2005, adâncimea 2,75 m. Confecționată din piatră de calcar. Forma în plan – rotundă. $H=0,6$ cm, $D=5,0$ cm, $D_{orf}=0,8$ cm. Inedit.

III.18. *Rondelă* (fig. 72/4). Secțiunea 9/2005, groapa nr. 6 (7/9/2005). Confecționată din piatră de calcar. Forma în plan – rotundă. $H=0,8$ cm, $D=5,8$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Inedit.

III.19. *Pandativ* (fig. 158/6). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecționată din piatră de silex. Forma – piramidală, cu baza triunghiulară cu dimensiunile $3,3 \times 2,6 \times 2,5$ cm. $H=1,9$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Inedit.

III.20. *Sceptru*, fragment (fig. 159/2). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,5 m. Confecționat din piatră de cuarțit. Forma – bitronconică. $H=5,2$ cm, $D_{max}=7,7$ cm, $D_b=4,0$ cm, $D_{orf}=1,4-2,4$ cm. Inedit.

IV. Piese din lut

IV.1. *Fusaiolă* (fig. 153/11). Secțiunea 1/2001, adâncimea 0,27 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cărămiziu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,1$ cm, $D_{max}=3,0$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{orf}=0,6$ cm. Inedit.

IV.2. *Fusaiolă*, fragment (fig. 154/17). Secțiunea 1/2001, adâncimea 0,27 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=2,5$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.3. *Fusaiolă*, fragment (fig. 156/2). Secțiunea 1/2001, adâncimea 0,55 m. Confecționată dintr-un perete de amforă elenistică. Forma – cilindrică. $H=0,7$ cm, $D=4,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.4. *Fusaiolă* (fig. 154/15). Secțiunea 2/2001, adâncimea 0,47 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la roșu. Forma – bitronconică. $H=1,9$ cm, $D_{\max}=3,1$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.5. *Fusaiolă*, fragment (fig. 154/18). Secțiunea 2/2001, adâncimea 0,48 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică. $H=1,7$ cm, $D_{\max}=2,3$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.6. *Fusaiolă* (fig. 155/11). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,16 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_b=3,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.7. *Fusaiolă* (fig. 154/14). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,29 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_{\max}=2,7$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.8. *Fusaiolă* (fig. 154/10). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,30 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, ar-

derea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,7$ cm, $D_{\max}=2,4$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.9. *Fusaiolă* (fig. 155/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,3 m. Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=2,0$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.10. *Fusaiolă* (fig. 156/7). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,33 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la gălbui la cenușiu. Forma – cilindrică. $H=1,6$ cm, $D=2,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.11. *Fusaiolă* (fig. 156/10). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,33 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,3$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Ornamentată cu decor în formă de proeminențe cilindrice și cercelete imprimate. Inedit.

IV.12. *Fusaiolă* (fig. 155/1). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,35 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la gălbui. Forma – sferică cu bazele tăiate orizontal. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=2,5$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.13. *Fusaiolă*, fragment (fig. 155/14). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,37 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie-deschisă. Forma – tronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=0,8$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.14. *Fusaiolă* (fig. 154/16). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,35 m. Confecționată

din pastă de lut fină cu ingrediente de nisip, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=2,5$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.15. *Fusaiolă* (fig. 152/12). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,36 m. Confecționată din pastă de lut fină cu ingrediente de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=3,7$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.16. *Fusaiolă* (fig. 154/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la gălbui. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm, $D_b=0,8$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.17. *Fusaiolă* (fig. 152/6). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=4,0$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.18. *Fusaiolă* (fig. 152/7). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec de calcar pisat, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=3,3$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.19. *Fusaiolă*, fragment (fig. 154/6). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=3$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.20. *Fusaiolă* (fig. 155/3). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, ar-

derea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_{\max}=2,2$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.21. *Fusaiolă*, fragment (fig. 154/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,39 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=4,0$ cm, $D_b=3,0$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Inedit.

IV.22. *Fusaiolă* (fig. 154/12). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,39 m. Confecționată din pastă de lut fină cu ingrediente de nisip, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=2,7$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.23. *Fusaiolă* (fig. 155/16). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,39 m. Confecționată din pastă de lut fină cu ingrediente de nisip, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu la cafeniu. Forma – bitronconică. $H=1,6$ cm, $D_{\max}=2,9$ cm, $D_b=0,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.24. *Fusaiolă* (fig. 155/12). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,44 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=2,2$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_b=2,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.25. *Fusaiolă* (fig. 153/6). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,54 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cărămiziu-deschisă. Forma – bitronconică. $H=3,5$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.26. *Fusaiolă* (fig. 156/1). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,58 m. Confecționată dintr-un fragment de perete de vas modelat cu mâna. Forma – cilindrică. $H=1,1$ cm, $D_{\max}=3,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.27. *Fusaiolă*, fragment (fig. 153/3). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – bitronconică. $H=3$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.28. *Fusaiolă*, fragment (fig. 153/1). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică. $H=2,9$ cm, $D_{\max}=4,1$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=1$ cm. Inedit.

IV.29. *Fusaiolă* (fig. 156/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Forma – sferică cu bazele tăiate orizontal. $H=1,9$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.30. *Fusaiolă* (fig. 154/3). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,65 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – negru-cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.31. *Fusaiolă* (fig. 155/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,65 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – sferică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=2,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.32. *Fusaiolă*, fragment (fig. 155/9). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,78 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu-deschis la cenușiu-închis. Forma – tronconică. $H=1,3$ cm, $D_b=0,6$ cm, $D_b=2,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.33. *Fusaiolă* (fig. 154/9). Secțiunea 7/2002, adâncimea 0,79 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă,

arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.34. *Fusaiolă* (fig. 98/9). Secțiunea 5/2002, groapa nr. 20 (1/5/2002). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,3$ cm, $D_{\max}=2,9$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.35. *Fusaiolă* (fig. 155/13). Secțiunea 5/2002, adâncimea 1,18 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu-închis. Forma – tronconică. $H=2,5$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_b=2,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.36. *Fusaiolă*, fragment (fig. 153/9). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,2 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=2,8$ cm, $D_{\max}=3,4$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.37. *Fusaiolă*, fragment (fig. 153/2). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,24 m. Confecționată din pastă de lut cu ingrediente de piatră pisată, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Inedit.

IV.38. *Fusaiolă*, fragment (fig. 152/3). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,32 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cărămizie. Forma – bitronconică. $H=4,1$ cm, $D_{\max}=3,7$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.39. *Fusaiolă*, fragment (fig. 153/8). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,32 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu.

Forma – bitronconică. $H=2,6$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.40. *Fusaiolă*, fragment (fig. 156/6). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,35 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – cilindrică. $H=1,8$ cm, $D=2,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.41. *Fusaiolă* (fig. 155/15) Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,38 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=1,4$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.42. *Fusaiolă* (fig. 156/3). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,36 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – cilindrică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.43. *Fusaiolă*. (fig. 153/7) Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=3,3$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_b=2,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.44. *Fusaiolă*, fragment (fig. 156/4). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – cilindrică. $H=2,3$ cm, $D=3,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.45. *Fusaiolă* (fig. 155/4). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,43 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cenușie. Forma – sferică cu bazele tăiate orizontal. $H=1,9$ cm, $D_{\max}=2,3$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.46. *Fusaiolă* (fig. 153/4). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,5 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,7$ cm, $D_{\max}=3,4$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.47. *Fusaiolă* (fig. 152/8). Secțiunea 7/2003, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,5$ cm, $D_{\max}=4,5$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Inedit.

IV.48. *Fusaiolă* (fig. 155/18). Secțiunea 7/2003, adâncimea 1,4 m. Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=2,0$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.49. *Fusaiolă* (fig. 153/10). Secțiunea 8/2004, adâncimea 0,55 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la brun. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.50. *Fusaiolă* (fig. 155/10). Secțiunea 8/2004, adâncimea 1,9 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – tronconică. $H=1,7$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.51. *Fusaiolă* (fig. 154/7). Secțiunea 9/2005, adâncimea 0,9 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică. $H=2,8$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.52. *Fusaiolă* (fig. 152/1) Secțiunea 9/2005, adâncimea 1,9 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – bitronconică. $H=3,5$ cm, $D_{\max}=5,3$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Inedit.

IV.53. *Fusaiolă* (fig. 152/10). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,23 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,8$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.54. *Fusaiolă* (fig. 156/9). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,3 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu închis. Forma – bitronconică. $H=2,9$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. *Fusaiola* a fost ornamentată cu decor incizat constituit din trei grupuri din câte patru cercuri concentrice fiecare. Inedit.

IV.55. *Fusaiolă* (fig. 152/11). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,43 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,1$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.56. *Fusaiolă* (fig. 154/4). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,57 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu-deschis. Forma – bitronconică. $H=1,9$ cm, $D_{\max}=3,0$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.57. *Fusaiolă*, fragment (fig. 152/5). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu închis la negru. Forma – bitronconică. $H=2,6$ cm, $D_{\max}=4,0$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=1,0$ cm. Inedit.

IV.58. *Fusaiolă*, fragment (fig. 152/4). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,73 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la brun la negru. Forma – bitronconică. $H=3,4$ cm, $D_{\max}=3,9$ cm, $D_b=2,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.59. *Fusaiolă* (fig. 107/4). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 38 (3/10/2006). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la brun. Forma – bitronconică. $H=1,5$ cm, $D_{\max}=2,8$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.60. *Fusaiolă* (fig. 111/19). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 49 (19/10/2006). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la brun. Forma – cilindrică. $H=1,2$ cm, $D_{\max}=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.61. *Fusaiolă* (fig. 155/6). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,15 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cărămiziu-închis. Forma – sferică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=2,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.62. *Fusaiolă* (fig. 155/8). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,15 m. Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – bitronconică. $H=1,6$ cm, $D_{\max}=2,0$ cm, $D_b=0,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Inedit.

IV.63. *Fusaiolă*, fragment (fig. 152/9). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,2 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,8$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.64. *Fusaiolă* (fig. 154/1). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,3 m. Confecționată

din pastă de lut cu impurități de șamotă și cuarț, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.65. *Fusaiolă* (fig. 155/17). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,35 m. Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=2,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. Inedit.

IV.66. *Fusaiolă* (fig. 154/19). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=1,7$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.67. *Fusaiolă* (fig. 154/13). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cărămiziu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=2,3$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.68. *Fusaiolă* (fig. 155/7). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=1,8$ cm, $D_{\max}=2,0$ cm, $D_b=0,9$ cm, $D_b=1,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.69. *Fusaiolă*, fragment (fig. 154/11). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – bitronconică. $H=2,2$ cm, $D_{\max}=2,8$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.70. *Fusaiolă*, fragment (fig. 153/5) Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,4 m. Confecți-

onată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,3$ cm, $D_{\max}=3,2$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.71. *Fusaiolă* (fig. 153/12) Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,7 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la negru la cenușiu închis. Forma – bitronconică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm, $D_b=1,3$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.72. *Fusaiolă* (fig. 154/8). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,75 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cărămiziu-închis. Forma – bitronconică. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=2,7$ cm, $D_b=1,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Inedit.

IV.73. *Fusaiolă* (fig. 156/8). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,8 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu închis. Forma – bitronconică. $H=2,8$ cm, $D_{\max}=3,4$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Fusaiola a fost ornamentată cu trei grupuri a câte două ovale concentrice, realizate prin incizie. Inedit.

IV.74. *Fusaiolă* (fig. 152/2). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,8 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. $H=3,5$ cm, $D_{\max}=4,2$ cm, $D_b=2,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.75. *Fusaiolă* (fig. 94/4). Secțiunea 11/2007, construcția nr. 2 (1/11/2007). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la cenușiu închis. Forma – bitronconică. $H=2,6$ cm, $D_{\max}=2,6$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 67, fig. 21/3.

IV.76. *Fusaiolă* (fig. 94/6). Secțiunea 11/2007, construcția nr. 2 (1/11/2007). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – bitronconică. $H=1,6$ cm, $D_{\max}=2,1$ cm, $D_b=1,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 67, fig. 21/5.

IV.77. *Fusaiolă* (fig. 94/5). Secțiunea 11/2007, construcția nr. 2 (1/11/2007). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – tronconică. $H=1,5$ cm, $D_b=2,2$ cm, $D_b=2,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,5$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008, 67, fig. 21/4.

IV.78. *Fusaiolă*, fragment (fig. 116/16). Secțiunea 11/2007, groapa nr. 57 (1/11/2007). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu-deschis la cărămiziu-închis. Forma – tronconică. $H=2,0$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_b=1,6$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.79. *Fusaiolă* (fig. 74/9) Secțiunea 11/2007, groapa nr. 12 (8/11/2007). Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – sferică. $D_{\max}=2,1$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.80. *Fusaiolă* (fig. 118/8). Secțiunea 12/2007, groapa nr. 65 (5/12/2007). Confecționată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cafeniu la negru. Forma – bitronconică. $H=3,0$ cm, $D_{\max}=3,6$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_b=2,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.81. *Inel* (fig. 151/1), Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma în plan – rotundă. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=5,5$ cm, $D_{\text{orf}}=2,2$ cm. Inedit.

IV.82. *Rondelă*, fragment (fig. 70/5), Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – cilindrică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=6,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 38, fig. 14/11.

IV.83. *Rondelă*, fragment (fig. 70/6), Secțiunea 8/2004, groapa nr. 3 (13/8/2004). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la negru. Forma – cilindrică. $H=1,8$ cm, $D_{\max}=6,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007, 38, fig. 14/12.

IV.84. *Rondelă* (fig. 151/5). Secțiunea 9/2005, adâncimea 2,7 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=1,6-2,0$ cm, $D_{\max}=6,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. Inedit.

IV.85. *Rondelă* (fig. 151/4). Secțiunea 9/2005, adâncimea 2,7 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – cilindrică. $H=2,2-2,5$ cm, $D_{\max}=6,7$ cm, $D_{\text{orf}}=1,2$ cm. Inedit.

IV.86. *Rondelă*, fragment (fig. 151/3). Secțiunea 9/2005, adâncimea 2,85 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=1,5-2,0$ cm, $D_{\max}=5,0$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.87. *Rondelă*, fragment (fig. 151/6). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=0,9$ cm, $D_{\max}=5,4$ cm, $D_{\text{orf}}=0,4$ cm. Inedit.

IV.88. *Rondelă*, fragment (fig. 72/6). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 7 (20/10/2006). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă și cuarț, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – elipsoidală. $H=2,4$ cm, $D_{\max}=7,8$ cm, $D_{\text{orf}}=?$ cm. Inedit.

IV.89. *Rondelă*, fragment (fig. 72/5). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 7 (20/10/2006). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=2,5$ cm, $D_{\max}=7,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. Inedit.

IV.90. *Rondelă*, fragment (fig. 73/3). Secțiunea 10/2006, groapa nr. 8 (25/10/2006). Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=2,0$ cm, $D_{\max}=6,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Inedit.

IV.91. *Rondelă*, fragment (fig. 151/2). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – cilindrică. $H=1,9$ cm, $D_{\max}=6,2$ cm, $D_{\text{orf}}=0,7$ cm. Inedit.

IV.92. *Lingură de turnat* (fig. 157/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,37 m. Confecționată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma în plan – ovală. $D=6 \times 3$ cm. Cavitătea are formă ovală în plan, cu dimensiunile de $3,5 \times 2,0$ cm și adâncimea de 1,2 cm. Lingura a fost prevăzută cu un mâner plat, triunghiular în plan cu $H=2,0$ cm, $L=1,6$ cm, $Gr=0,6$ cm. Inedit.

IV.93. *Lingură de turnat*, fragment (fig. 157/3). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,37 m. Confecționată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu

la cărămiziu. Capătul piesei a fost modelat sub forma unui tub cu $D=2,8$ cm, $H=5$ cm. Probabil acesta provine de la o lingură de turnat, reprezentând proeminența de înmănușare. Inedit.

IV.94. *Creuzet* (fig. 72/3). Secțiunea 9/2005, groapa nr. 6 (7/9/2005). Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – elipsoidală, cu dimensiunile de $9,5 \times 3,3$ cm. Cavitătea are formă ovală în plan, cu dimensiunile de $7,5 \times 1,8$ cm și adâncimea de 0,6 cm. Inedit.

IV.95. *Creuzet*, fragment (fig. 157/1). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,6 m. Confecționată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cărămiziu. Forma – elipsoidală. $H=6$ cm, $L=3,2$ cm, $Gr=2,7$ cm. Cavitătea avea lățimea de 1,2 cm și adâncimea de 1,5 cm. Inedit.

IV.96. *Statuetă zoomorفă*, fragment (fig. 157/4). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,33 m. Modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază între cărămiziu și cărămiziu-deschis. Fragmentul reprezintă corpul unei bovine (?). Picioarele și capul lipsesc. $L=3$ cm, $H=2,1$ cm. Inedit.

IV.97. *Statuetă antropomorfă* (fig. 157/6). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,33 m. Modelată din pastă de lut cu ingrediente de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază între cărămiziu și la cenușiu. Forma – tubulară, cu capul cilindric și partea inferioară turtită, împărțită în două părți alungite ce reprezintă picioarele. $H=7,5$ cm. Capul, cu $H=1,5$ cm, are reprezentarea stilistică a tuturor părților sale. Nasul este reprezentat prin modelarea unui brâu scurt vertical, gura este reprezentată printr-o împunsătură circulară cu $D=0,5$ cm. De asemenea prin împunsături sunt redați ochii

și urechile. Măinile statuei au fost reprezentate prin modelarea a două proeminențe conice, amplasate pe ambele părți. Între ele, imediat sub gură au fost modelate două proeminențe conice, slab evidențiate, care reprezentau bustul. În zona de bifurcare a picioarelor au fost sesizate două împunsături adânci suprapuse, slab evidențiate sub forma unui segment întrerupt vertical, care reprezintă organele genitale feminine. Statuetă era străpunsă longitudinal de un orificiu cu $D=0,7-0,9$ cm. Inedit.

IV.98. *Statuetă antropomorfă* (fig. 157/5). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,36 m. Confectionat din pastă de lut în amestec cu șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază între cenușiu și cărămiziu-deschis. Forma – tronconică. $H=4,8$ cm, $D_b=1,9$ cm, $D_b=0,7$ cm. Pe baza mare au fost atestate trei alveole, care probabil reprezintă ochii și gura. Inedit.

IV.99. *Pintaderă* (fig. 159/6). Secțiunea 2/2001, adâncimea 0,56 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la negru. Forma – conică. $H=1,8$ cm, $D_b=2,2$ cm. Inedit.

IV.100. *Pintaderă* (fig. 159/7). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,6 m. Confectionată din pastă de lut cu degresanți cuarț mărunțit, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cenușiu la cafeniu. Forma – conică. $H=0,9$ cm, $D_b=1,8$ cm. Inedit.

IV.101. *Pintaderă* (fig. 159/5). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,8 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – conică. $H=1,5$ cm, $D_b=2,0$ cm. În partea superioară piesa a fost ornamentată cu un șir de împunsături. Inedit.

IV.102. *Pintaderă* (fig. 159/8). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,8 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă,

arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – conică. $H=1,0$ cm, $D_b=1,5$ cm. Inedit.

IV.103. *Pintaderă* (fig. 159/9). Secțiunea 11/2007, adâncimea 0,8 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea variază de la cărămiziu la cenușiu. Forma – conică. $H=0,9$ cm, $D_b=1,5$ cm. Inedit.

V. Piese din pastă sticloasă

V.1. *Mărgică*, fragment (fig. 158/2). Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,28 m. Confectionată din pastă sticloasă de culoare neagră cu un brâu orizontal la mijloc compus din pastă de culoare albă. Forma – elipsoidală. $H=2$ cm, $D=1,4$ cm, $D_{orf}=0,4$ cm. Inedit

V.2. *Mărgică* (fig. 158/1), fragment. Secțiunea 4/2002, adâncimea 0,58 m. Confectionată din pastă sticloasă de culoare galbenă cu ochișori de culoare albă și albastră. Forma – bitronconică. $H=1,2$ cm, $D_{max}=1,7,0$ cm, $D_b=1,0$ cm, $D_{orf}=0,5$ cm. Inedit.

V.3. *Mărgică* (fig. 99/15). Secțiunea 7/2003, groapa nr. 23 (2/7/2003). Confectionată din pastă sticloasă mată, de culoare albastră. Forma – cilindrică. $D=1,5$ cm, $H=2,5$ cm, $D_{orf}=0,7$ cm. Pe partea exterioară, pe margini, cu glazură albă sunt redată cerculețe. În mijloc este reprezentată o mască antropomorfă. Inedit.

VI. Piese din scoică

VI.1. *Pandativ* (fig. 158/4). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,35 m. Reprezintă o scoică cu $H=3,3$ cm, înzestrată la un capăt cu o perforație cu dimensiunile $0,4 \times 0,3$ cm.

VI.2. *Pandativ* (fig. 158/5). Secțiunea 10/2006, adâncimea 0,35 m. Reprezintă o scoică cu $H=2,5$ cm, înzestrată la un capăt cu o perforație cu dimensiunile $0,4 \times 0,2$ cm.

SAHARNA „LA ȘANT”

I. Piese din metal

I.1. *Lamă de cuțit* (fig. 168/11). Secțiunea 5/2008, adâncimea 0,2 m. Confectionată din fier. Forma – cu muchia arcuită. H=10 cm, L=2 cm, Gr=0,2 cm. Inedit.

I.2. *Manșon de la lance* (fig. 168/10). Secțiunea 3/2007, adâncimea 0,15 m. Confectionat din fier. Stare de oxidare avansată. H=8,2 cm, D=1,7 cm, Gr=0,1 cm. (Zanoci, Băț 2008, 253, fig. 3/1).

I.3. *Vârf de săgeată* (fig. 168/12). Secțiunea 4/2007, adâncimea 0,2 m. Confectionat din bronz. Tipul – „cu trei aripioare”. H=3 cm. Dulie de înmănușare cu H=1 cm și D=0,5 cm. (Zanoci, Băț 2008, 253, 255, fig. 3/2)

II. Piese din os

II.1. *Spatulă?*, fragment (fig. 168/13). Secțiunea 3/2007, adâncimea 20 cm. Confectionată din os. H=9,8 cm, L=2,4 cm. (Zanoci, Băț 2008, 255, fig. 3/7).

II.2. *Pandativ* (fig. 168/14). Secțiunea 5/2008, adâncimea 0,2 cm. Confectionat din colte de mistreț. H=8 cm, L= 2,7 cm, Gr=1,4 cm. Inedit.

III. Piese din piatră

III.1. *Piatră de râșniță*, fragment (fig. 168/7). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,3 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – poligonală. Gr=8,5 cm. (Zanoci, Băț 2007, 292, fig. 4/5).

III.2. *Cute* (fig. 168/8). Secțiunea 4/2007, adâncimea 0,2 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – elipsoidală. H=8 cm, L=3,3 m, Gr=2,9 cm. (Zanoci, Băț 2008, 255, fig. 3/6)

III.3. *Cute* (fig. 168/9). Secțiunea 4/2007, adâncimea 0,2 m. Confectionată din piatră de gresie. Forma – paralelipedică. H=10,5

cm, L=3,3 cm, Gr=1,4 cm. (Zanoci, Băț 2008, 255, fig. 3/5)

III.4. *Fusaiolă* (fig. 167/16). Secțiunea 4/2007, groapa nr. 8. Confectionată din piatră de calcar. Forma – bitronconică. H=2,0 cm, $D_{\max}=2,9$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. Piesa reprezintă un semifabricat, deoarece orificiul nu a fost finalizat. (Zanoci, Băț 2008, 255, fig. 13/15).

IV. Piese din lut

IV.1. *Fusaiolă* (fig. 168/1). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,15 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu-deschis. Forma – bitronconică. H=2,4 cm, $D_{\max}=3,9$ cm, $D_b=2,1$ cm, $D_b=2,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. (Zanoci, Băț 2007, 289, fig. 4/3).

IV.2. *Fusaiolă* (fig. 168/2). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,2 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. Forma – bitronconică. H=2,8 cm, $D_{\max}=4,6$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,9$ cm. (Zanoci, Băț 2007, 289, fig. 4/4).

IV.3. *Fusaiolă* (fig. 168/5). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,25 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cafeniu. Forma – bitronconică. H=1,1 cm, $D_{\max}=2,5$ cm, $D_b=0,7$ cm, $D_b=1,8$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. (Zanoci, Băț 2007, 289, fig. 4/1).

IV.4. *Fusaiolă* (fig. 168/4). Secțiunea 2/2006, adâncimea 0,3 m. Confectionată din pastă de lut cu impurități de șamotă, arderea – incompletă și neuniformă, culoarea variază de la cenușiu-deschis la cenușiu-închis. H=2,9 cm, $D_{\max}=3,3$ cm, $D_b=1,7$ cm, $D_{\text{orf}}=0,6$ cm. (Zanoci, Băț 2007, 289, fig. 4/2).

IV.5. *Fusaiolă* (fig. 168/3). Secțiunea 4/2007, adâncimea 0,2 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și calcar mărunțit, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – neagră. Forma – bitronconică. $H=2,9$ cm, $D_{\max}=3,5$ cm, $D_b=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,8$ cm. (Zanoci, Băț 2008, 255, fig. 3/3).

IV.6. *Margică* (fig. 168/6). Secțiunea 4/2007, adâncimea 0,2 m. Confectionată din pastă de lut în amestec cu șamotă și nisip, arderea – neuniformă și incompletă, culoarea – cafeniu-deschis cu nuanțe cenușii. Forma – cubică. $H=1,5$ cm, $D_{\text{orf}}=0,3$ cm. (Zanoci, Băț 2008, 255, fig. 3/4).

BIBLIOGRAFIE

- Ailincăi 2008:** S.C. Ailincăi, Noi descoperiri din prima epocă a fierului pe teritoriul comunei Luncavița (jud. Tulcea). *Peuce S.N. VI (XIX)*, 2008, 133-148.
- Ailincăi et al. 2005:** S. Ailincăi, A. Niciu, G. Jugănaru, C. Dobrinescu, Considerații privind realizarea decorului imprimat pe ceramica din prima epocă a fierului în spațiul nord-vest pontic. *Pontica XXXVII-XXXVIII*, 2005, 111-130.
- Alexandrescu 1983:** A.D. Alexandrescu, Tombes de chevaux et pièces du harnais dans la necropole gète de Zimnicea. *Dacia N.S. 1-2*, 1983, 67-78.
- Alexandrescu 1980:** P. Alexandrescu, La nécropole gète de Zimnicea. *Dacia N.S. XXIV*, 1980, 19-126.
- Arnăuț 2000:** T. Arnăuț, Așezarea fortificată „Saharna Mare” – raion Rezina. In: (Red. M. Iacob, E. Oberländer-Târnoveanu, Fl. Topoleanu) *Istro-Pontica*, Muzeul Tulcean la 50-a aniversare (Tulcea 2000), 93-104.
- Arnăuț 2003:** T. Arnăuț, Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați (Chișinău 2003).
- Arnăuț 2007:** T. Arnăuț, Data about a category of bone tools with the function of polishing and shaping. In: *Thracia, XVII (Sofia 2007)*, 295-305.
- Arnăuț, Bercu, Matveev 2004:** T. Arnăuț, V. Bercu, S. Matveev, Așezarea halstattiană de la Saharna „Dealul Mănăstirii”. In: *Tracians and circumpontics world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, I (Chișinău 2004)*, 263-284.
- Bazarciuc 1983:** V.V. Bazarciuc, Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui. *SCIVA 34, 3*, 1983, 249-273.
- Berciu 1969:** D. Berciu, *Arta traco-getică (București 1969)*.
- Berciu 1981:** D. Berciu, *Buridava dacică (București 1981)*.
- Berciu, Comșa 1956:** D. Berciu, E. Comșa, Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu. In: *MCA, II (București 1956)*, 321-353.
- Boroffka, Trohani 2003:** R. Boroffka, G. Trohani, Necropola getică de la Canlia, com. Lipnița, jud. Constanța. *CA 12*, 2003, 139-198.
- Boroneanț 2003:** V. Boroneanț, Câteva oseminte de cal ornamentate descoperite la Chitița-Fermă. In: *Materiale de istorie și muzeografie, XVII (București 2003)*, 11-24.
- Brudiu, Păltănea 1972:** M. Brudiu, P. Păltănea, Cetatea daco-getică de la Brăhășești, jud. Galați. *Contribuții la istoria dacilor din sudul Moldovei. ArhMold VII*, 1972, 225-239.
- Brujako, Novițki 1997:** I.V. Brujako, E.I. Novițki, Grădiștea Novoselskoe II (Satu Nou II) – un nou complex tracic la Dunărea de Jos. In: *CAANT, II (București 1997)*, 113-168.
- Bucarciuc, Bliuc, Posaljev 1988:** P. Bucarciuc, I. Bliuc, V. Posaljev, Harta geologică a RSSM (sc. 1:200 000) și descrierea ei (Chișinău 1988).
- Buzdugan 1968:** C. Buzdugan, Necropola getică de la Slobozia. *Carpica I*, 1968, 77-94.
- Căpitanu 1987:** Ceramica geto-dacică descoperită în dăva de la Răcățoiu, comuna Horgești, jud. Bacău. *Carpica 18-19*, 1986-1987, 103-213.
- Cebotarenco 1997:** Gh.T. Cebotarenco, Cetatea hallstattiană târzie de al Hârtoptul Mare. In: *Vestigii arheologice din Moldova (Chișinău 1997)*, 211-220.

- Čičikova 1972:** M. Čičikova, Nouvelles données sur la culture Thrace de l'époque du Hallstatt en Bulgarie du Sud. In: *Thracia*, I (Serdicae 1972), 79-100.
- Coman 1980:** Gh. Coman, Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui (București 1980).
- Conovici, Matei 1999:** N. Conovici, Gh. Matei, Necropola getică de la Stelnică-Grădiștea Mare (jud. Ialomița). Raport general pentru anii 1987-1996. In: *MCA (SN)*, I (București 1999), 99-144.
- Crișan 1969:** I.H. Crișan, Ceramica daco-getică (București 1969).
- Culică 1968:** V. Culică, Morminte de incinerare din necropola geto-dacică de la Grădiștea. In: *Studii și cercetări de istorie*, I (București 1968), 135-145.
- Deperet 1921:** Ch. Deperet, La classification du Quaternaire et sa corrélation avec les niveaux préhistoriques. In: *Bull. Soc. Geol. Fr.*, série IV, t. XXI (Paris 1921), 125-127.
- Eibner 1996:** A. Eibner, Die Bedeutung der Basarabi-Kultur in der Entwicklung des Ostthallstattkreises. In: *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin*, 7-9 November 1996 (Bukarest 1996), 105-118.
- Florescu, Florescu 1983:** M. Florescu, A. Florescu, Aspecte ale civilizației geto-dacice în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni. *SAA I*, 1983, 72-93.
- Florescu, Florescu 2005:** A. Florescu, M. Florescu, Cetățile traco-getice din secolele VI-III a. Chr. de la Stânțești (jud. Botoșani) (Târgoviște 2005).
- Florescu, Rață 1969:** A. Florescu, S. Rață, Complexul de cetăți traco-getice (sec. VI-III î.e.n.) de la Stânțești-Botoșani. Suceava. *Studii și materiale I*, 1969, 9-20.
- Gogâltan 1996:** F. Gogâltan, Die späte Gornea-Kalakača Siedlung von Giroc und die Frage des Beginns der Basarabi-Kultur im Südwesten Rumäniens. In: *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin* (7.-9. November 1996) (Bukarest 1996), 33-51.
- Haheu 1998:** V. Haheu, Cercetări arheologice la cetatea traco-getică Alcedar-La Cordon din raionul Șoldănești. *Revista arheologică* 2, 1998, 111-135.
- Hänsel 1976:** B. Hänsel, Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau, Teil II (Bonn 1976).
- Hänsel 1989:** B. Hänsel, Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1975-1979. Die Grabung und der Baubefund. *PAS 7*, (Berlin 1989).
- Hâncu 1990:** I. Hâncu, Vestigii strămoșești (Chișinău 1990).
- Hâncu 1993:** I. Hâncu, Cetăți antice și medievale timpurii din Republica Moldova (Chișinău 1993).
- Harțuche 1972:** N. Harțuche, Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului la Dunărea de Jos. *Pontica V*, 1972, 59-75.
- Harțuche 1973:** N. Harțuche, Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în jud. Brăila. *SCIV* 24, 1, 1973, 15-25.
- Histria 1954:** Histria. Monografie arheologică, vol. I (București 1954).
- Horedt 1974:** K. Horedt, Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im innerkarpatischen Rumänien. In: *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, 25-29 September, 1970, Smolenice, CSSR (Bratislava 1974), 205-228.
- Jugănar 2005:** G. Jugănar, Cultura Babadag, I (Constanța 2005).
- Iconomu 1978-1979:** C. Iconomu, Cercetări arheologice din locuirea hallstattiană târzie de la Curteni-Vaslui. In: *Cercetări istorice (SN)*, IX-X (Iași 1978-1979), 177-236.

- Iconomu 1979:** C. Iconomu, Découvertes récentes dans l'établissement hallstattien tardif de Curteni (dép. De Vaslui). *Dacia* N.S. 23, 1979, 79-91.
- Iconomu 1996:** C. Iconomu, Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană de la Pocreanca – Iași. *ArhMold* XIX, 1996, 21-56.
- Iconomu 1997:** C. Iconomu, Unele rezultate și probleme privind evoluția triburilor trace din prima epocă a fierului în conformitate cu cercetările arheologice din județul Iași. In: *Premier Age du Fer aux bouches du Danube et dans les Regions autour de la Mer Noir, Actes du Colloque International, Tulcea, septembre 1993* (Tulcea 1997), 125-137.
- Irimia, Conovici 1989:** M. Irimia, N. Conovici, Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanța). *Thraco-Dacica* X, 1989, 115-154.
- Irimia, Conovici 1990:** M. Irimia, N. Conovici, Săpăturile arheologice în așezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța – campania 1989. *Pontica* XXIII, 1990, 81-96.
- Irimia, Conovici 1993:** M. Irimia, N. Conovici, Descoperirile hallstattiene în zona com. Oltina, jud. Constanța. *Pontica* XXVI. 1993, 51-114.
- Istoria Românilor 2001:** Istoria Românilor (coord. M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe), vol. I (București 2001).
- Kašuba 2006:** M. Kašuba, Fibeln mit Bügelkugeln in der Moldau und Anmerkungen zum ägäischen Einfluss im 10.-9. Jahrhundert v. Chr. *PZ* 81, 2006, 213-235.
- Kašuba, Haheu, Levițki 2000:** M. Kašuba, V. Haheu, O. Levițki, Vestigii traco-getice pe Nistrul Mijlociu (București 2000).
- Koppenhöfer 1997:** D. Koppenhöfer, Troia VII – Versuch einer Zusammenschau einschliesslich der Ergebnisse des Jahres 1995. *Studia Troica* 7, Mainz am Rhein 1997, 295-353.
- László 1972:** A. László, O așezare hallstattiană la Cozia (jud. Iași). *ArhMold* VII, 1972, 207-224.
- László 1994:** A. László, Începuturile epocii fierului la est de Carpați (București 1994).
- László 1994a:** A. László, Legături între regiunea Dunării de Jos și spațiul Egeo-Anatolian la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului. *Memoria Antiquitatis* XXI, 1977, 115-128.
- László 2006:** A. László, Sur les coutumes funéraire des populations du Bas-Danube au début de l'âge du fer. In: *Pratique funéraire et manifestations de l'identité culturelle (Âge du bronze et âge du fer)* (Tulcea 2006), 105-116.
- Lazăr 2005:** S. Lazăr, Cultura Vârtop în Oltenia (Craiova 2005).
- Levinschi, Șcipachin, Negură 2000:** A. Levinschi, O. Șcipachin, M. Negură, Complexele locative din fortificația getică „Saharna-La Revechin”. *Tyragetia* IX, 2000, 87-100.
- Levinschi, Covalenco, Abâzov 2004:** A. Levinschi, S. Covalenco, E. Abâzov, Fortificația getică „Saharna-La Revichin” – sistemul defensiv. *Tyragetia* XI, 2002, 41-48.
- Levițki 1994:** O. Levițki, Grupul Holercani-Hansca. Aspectul pruto-nistean al complexului hallstattian timpuriu cu ceramică incizată. In: *Relations thraco-illyro-helléniques* (Bucarest 1994).
- Levițki 1994a:** O. Levițki, Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpați (București 1994).
- Levițki 2006:** O. Levițki, Necropola tumulară hallstattiană târzie Trinca „Drumul Feteștilor” (Iași 2006).
- Marin 1987-1989:** T. Marin, Așezarea geto-dacică din secolele VI-IV î.e.n. de la Cozmești, jud. Vaslui. *ActaMM* IX-XI, 1987-1989, 33-44.

- Mateevici 2007:** N. Mateevici, Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI - începutul sec. II a. Chr. (Chișinău 2007).
- Medović 1988:** P. Medović, Kalakača. Naselje ranođ gvozdenođ doba (Novi Sad 1988).
- Mihailescu 2004:** C. Mihailescu, Climate Change and Hazards Prediction in the Black Region (Chisinau 2004).
- Mihailescu et al. 2006:** C. Mihailescu, V. Sochrcă, T. Constantino et al., Mediul geografic al Republicii Moldova, vol I. Resurse naturale (Chișinău 2006).
- Morintz 1957:** S. Morintz, Săpăturile de la Bârsești. Raport preliminar. In: MCA, III (București 1957), 219-226.
- Morintz 1964:** S. Morintz, Quelques problèmes concernant la période du Hallstatt au Bas Danube a la lumière des fouilles de Babadag. Dacia NS VIII, 1964, 101-108.
- Morintz 1978:** S. Morintz, Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, I (București 1978).
- Morintz, Roman, 1969:** S. Morintz, P. Romane, Un nou grup hallstattian timpuriu în sud-vestul României – Insula Banului. SCIV 3, 20, 1969, 393-423.
- Morintz, Șerbănescu 1974:** S. Morintz, D. Șerbănescu, Cercetări arheologice la Hirșova și împrejurimi. SCIVA 1, 25, 1974.
- Moscalu 1983:** Em. Moscalu, Ceramica traco-getică (București 1983).
- Necvasil 1974:** I. Necvasil, Die jüngere und späte Stufe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa, 25-29 September, 1970, Smolenice, CSSR (Bratislava 1974), 205-228.
- Nicic 2008:** A. Nicic, Interferențe cultural-cronologice în nord-vestul Pontului Euxin la finele mil. II - începutul mil. I a. Chr. (Chișinău 2008).
- Niculiță 1996:** I. Niculiță, Habitatul traco-getic de la Butuceni, Thraco-Dacica XVII, 1-2, 1996, 13-167.
- Niculiță 1998:** I. Niculiță, Raport preliminar despre rezultatele săpăturilor arheologice la cetatea getică Potârca din rezervația muzeală „Orheiul Vechi” din anul 1997 (Chișinău 1998). In: Arhiva MNAIM, nr. inv. 462.
- Niculiță 2004:** I. Niculiță, Thraco-Getica. Studii și materiale (Chișinău 2004).
- Niculiță 2006:** I. Niculiță, Raport preliminar despre rezultatele cercetărilor arheologice la monumentele traco-getice de la Saharna în anul 2005 (Chișinău 2006). In: Arhiva MNAIM, nr. inv. 434.
- Niculiță, Arnăut 2004:** I. Niculiță, T. Arnăut, Cult Constructions in the Balkan-Carpathian-Pontic Space in the First Millennium B.C. In: (Ed. V. Cojocaru, V. Spinei) Aspects of Spiritual Life in South East Europe from Prehistory to the Middle Ages (Iași 2004), 71-88.
- Niculiță, Arnăut, Zanoci 2004:** I. Niculiță, T. Arnăut, A. Zanoci, Cetățile traco-getice din zona Nistrului Mijlociu. In: Daco-Geții, 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei (Deva 2004), 193-218.
- Niculiță, Arnăut, Zanoci 2007:** I. Niculiță, T. Arnăut, A. Zanoci, Cercetări arheologice la Saharna Mică. In: Studia in honorem Florea Costea (Brașov 2007), 83-124.
- Niculiță et al. 2003:** I. Niculiță, A. Zanoci, S. Matveev, A. Nicic, Les monuments thraco-gètes de la zone de Saharna. SAA IX, 2003, 241-252.
- Niculiță et al. 2003a:** I. Niculiță, A. Zanoci, A. Nicic, Raport despre rezultatele cercetărilor arheologice la obiectivele traco-getice Mășcăuți „Dealul cel Mare” și Potârca din anul 2002 (Chișinău 2003). In: Arhiva MNAIM, nr. inv. 443.

- Niculiță, Matveev, Potângă 1999:** I. Niculiță, S. Matveev, Ed. Potângă, Cetatea traco-gețică Potârca. In: CAANT, III (București 1999), 279-343.
- Niculiță, Niciu 2002:** I. Niculiță, A. Niciu, Rezultatele cercetărilor periegetice la situl traco-gețic Saharna Mare. *Карпатика* 15, 2002, 66-84.
- Niculiță, Niciu 2007:** I. Niculiță, A. Niciu, Cercetări arheologice la situl Saharna-Dealul Mănăstirii. *Tyragetia*, s.n. 1, vol. I [XVI], 2007, 225-248.
- Niculiță, Niciu 2008:** I. Niculiță, A. Niciu, Habitatul din prima epocă a fierului de la Saharna-Țiglău. Considerații preliminare. *Tyragetia*, s.n. 1, vol. II [XVII], 2008, 205-232.
- Niculiță, Teodor, Zanoci 1997:** I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, Săpăturile arheologice de la Butuceni, raionul Orhei, 1995-1996. In: CAANT, II (București 1997), 292-339.
- Niculiță, Teodor, Zanoci 2002:** I. Niculiță, S. Teodor, A. Zanoci, Butuceni. Monografie arheologică (București 2002).
- Niculiță, Zanoci 1999:** I. Niculiță, A. Zanoci, Les vestiges du type Saharna-Solonceni decouverts sur le promontoire de Butuceni. *Thraco-Dacica* XX, 1999, 135-142.
- Niculiță, Zanoci 2004:** I. Niculiță, A. Zanoci, Sistemul defensiv la traco-geții din regiunea Nistrului Mijlociu. *Tracians and circumponics world*. In: *Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology*, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II (Chișinău 2004), 104-129.
- Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, Sistemul defensiv al cetății din epoca fierului – Saharna Mare. *Tyragetia*, s.n. 1, vol. I [XVI], 2007, 27-62.
- Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008:** I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăuț, Construcții de suprafață din siturile de la Saharna. *Tyragetia*, s.n. 1, vol. II [XVII], 2008, 51-78.
- Preda 1961:** C. Preda, Săpăturile de la Alexandria. In: *MCA*, 7 (București 1961), 339.
- Simion 1971:** G. Simion, Cultura traco-gețică în lumina izvoarelor arheologice descoperite în necropola de la Enisala. *Peuce* II, 1971, 63-129.
- Simion 1977:** G. Simion, Cetatea geto-dacică de la Beștepe. *Peuce* VI, 1977, 31-47.
- Simion 2003:** G. Simion, Culturi antice în zona Gurilor Dunării, vol. I (Tulcea 2003).
- Sîrbu, Ailincăi, Simion 2008:** V. Sîrbu, S.C. Ailincăi, G. Simion, Jijila-Cetățuie. O așezare fortificată a culturii Babadag în nord-vestul Dobrogei (Brăila 2008).
- Sîrbu, Arnăuț 1995:** V. Sîrbu, T. Arnăuț, Incinta fortificată de la Stolniceni, raionul Hâncești, Rep. Moldova. In: CAANT, I (București 1995), 378-400.
- Sîrbu, Harțuche 2000:** V. Sîrbu, N. Harțuche, Remarques sur le tumulus aristocratique de Gavani, departament de Brăila. In: *Tombes tumulaires de l'Âge du Fer dans le Sud-Est de l'Europe*. Actes du IIe Colloque International d'Archéologie Funéraire (Tulcea 2000), 139-153.
- Skoryj 2000:** S. Skoryj, Burial Mounds of the Scythians Nomads near Village Steblev. In: *Tombes tumulaires de l'Âge du Fer dans le Sud-Est de l'Europe*. Actes du IIe Colloque International d'Archéologie Funéraire (Tulcea 2000), 45-51.
- Smirnova 1998:** G.I. Smirnova, Din nou despre ceramica cenușie lucrată la roată, descoperită în siturile scitice timpurii din zona Nistrului Mijlociu. *SCIIVA* 49, 1, 1998, 23-37.
- Stoianov 1997:** T. Stoyanov, Early Iron Age Tumular Necropolis (Sborianovo) (Sofia 1997).
- Șadurschi, Moscalu 1989:** P. Șadurschi, Em. Moscalu, O nouă cetate getică aparținând aspectului cultural Canlia la Ibănești (jud. Botoșani). *Hierasus* VII-VIII, 1989, 183-199.
- Șadurschi, Șovan 1994:** P. Șadurschi, O-L. Șovan, Așezarea getică întărită de la Cotu-Copălău. *ArhMold* 17, 1994, 169-181.

- Șovan, Ignat 2005:** O. Șovan, M. Ignat, Așezarea getică fortificată de la Cotu-Copălău (Suceava 2005).
- Tătulea 1988-1989:** C.M. Tătulea, Preocupări în domeniul metalurgiei bronzului și fierului în așezarea geto-dacică de la Bâzdâna, jud. Dolj. Oltenia. Studii și comunicări VII-VIII, 1988-1989, 15-28.
- Telnov, Belotcaci 2005:** N. Telnov, A. Belotcaci, Așezarea fortificată de la Horodiște, r-nul Călărași. Revista Arheologică, s.n. I, 2005, 268-278.
- Teodor 1979-1980:** S. Teodor, Vestigii sporadice din epoca bronzului și a fierului la Botoșana (jud. Suceava). Anuarul Muzeului județean Suceava, VI-VIII, Suceava, 1979-1980, 45-60.
- Teodor 1980:** S. Teodor, Vestigii sporadice din epoca bronzului și a fierului la Botoșana (jud. Suceava). Suceava VI-VII, 1980, 45-60.
- Teodor 1980a:** S. Teodor, Așezarea de epocă Latène de la Botoșana, jud. Suceava. SCIVA 2, 31, 1980, 181-227.
- Teodor 1981:** S. Teodor, Așezarea geto-dacică de la Huși-Corni. Thraco-Dacica II, 1981, 169-185.
- Teodor 1995:** S. Teodor, Decorul pe vasele borcan get-dace. ArhMold XVIII, 1995, 17-31.
- Teodor 1999:** S. Teodor, Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î. Hr. Considerații generale și repertoriu arheologic (București 1999).
- Topoleanu, Jugănaru 1995:** F. Topoleanu, G. Jugănaru, Așezarea de tip Babadag de la Niculițel – „Cornet” (județul Tulcea). Săpăturile de salvare efectuate în 1988. Peuce XI, 1995, 203-229.
- Ursachi 1995:** V. Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București 1995).
- Ursu 2004:** A. Ursu, Rolul solului în biosferă și locul pedologiei în cadrul științelor naturale. In Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științe biologice, chimice și agricole, nr. 3 (Chișinău 2004), 3-7.
- Ursulescu, Popovici 1997:** N. Ursulescu, D. Popovici, Considération historiques concernant les fortifications hallstattiennes à l'est des Carpates. In: Lucrările Colocviului internațional „Prima epocă a fierului la Gurile Dunării și în zonele circumpontice”, Tulcea, septembrie 1993 (Tulcea 1997), 51-65.
- Vančugov et al. 1999:** V. Vančugov, V. Sîrbu, I. Niculiță, V. Bârcă, Cercetările arheologice de salvare de la Orlovka-Cartal (Ucraina) – campania 1998. In: CAANT, III (București 1999), 135-221.
- Vančugov, Niculiță, Bârcă 2000:** V. Vančugov, I. Niculiță, V. Bârcă, Raport preliminar despre rezultatele investigațiilor arheologice de la așezarea civilă Cartal-Orlovka II din anul 1999 (Chișinău-București-Odesa 2000). In: Arhiva LCS „Tracologie”, nr. inv. 28.
- Vasiliev 1995:** V. Vasiliev, Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie (Bucarest 1995).
- Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991:** V. Vasiliev, I. Aldea, H. Ciugudean, Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României (Cluj-Napoca 1991).
- Vulpe 1965:** A. Vulpe, Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (die Basarabi-Kultur). Dacia N.S. IX, 1965, 105-132.
- Vulpe 1967:** A. Vulpe, Necropola hallstattiană de la Ferigile (București 1967).
- Vulpe, Teodor 2003:** R. Vulpe, S. Teodor, Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana (București 2003).
- Werner 1988:** W. Werner, Eisenzeitliche Tensen an der Unteren und mittleren Donau. PBF, XVI, 4 (München 1988).

- Zanoci 1998:** A. Zanoci, Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VII-III a. Chr. (București 1998).
- Zanoci 2004:** A. Zanoci, Traco-geții din bazinul Răutului Inferior. Cetatea Măscăuți „Dealul cel Mare”. In: Thracians and Circumpontics world. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II (Chișinău 2004), 45-81.
- Zanoci, Băț 2007:** A. Zanoci, M. Băț, Cercetările arheologice la situl traco-getic Saharna „La Șanț” (campania 2006). Tyragetia, s.n. 1, vol. I [XVI], 2007, 287-298.
- Zanoci, Băț 2008:** A. Zanoci, M. Băț, Investigațiile arheologice la așezarea traco-getică Saharna „La Șanț” (campania 2007). Tyragetia, s.n. 1, vol. II [XVII], 2008, 253-266.
- Zanoci, Moldovan 2004:** A. Zanoci, V. Moldovan, Getic citadel Saharna-„La Șanț”. In: Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 september 2004, II (Chișinău 2004), 130-138.
- Zirra 1994:** Vl. V. Zirra, Cronologia obiectelor mărunte din așezarea fortificată de la Coțofenii din Dos. Musaios 4, 1, 1994, 53-84.
- Алджанов, Балабаниян 1984:** Д. Алджанов, Д. Балабаниян, Памятници от старожелязната епоха в Хасковски округ. In: Thracica, VI (Serdicae 1984), 185-235.
- Археология УССР 1986:** Археология УССР, т. I (Киев 1986).
- Бессонова, Скорый 2000:** С.С. Бессонова, С.А. Скорый, Матронинское городище скифской эпохи (Киев-Краков 2000).
- Бруйко, Ярошевич 2001:** И.В. Бруйко, Ю.И. Ярошевич, Городище у с. Новосельское на Нижнем Дунае (Одесса 2001).
- Гольцева, Кашуба 1995:** Н. Гольцева, М. Кашуба, Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднестровья (Тирасполь 1995).
- Дараган, Кашуба 2008:** М. Дараган, М. Кашуба, Аргументы к ранней дате основания Жаботинского поселения. Revista Arheologică s.n. 2, vol. IV, 2008.
- Златковская 1965:** Т.Д. Златковская, Городище Матеуцы. В сб.: Новое в Советской археологии (Москва 1965), 220-225.
- Кашуба 2000:** М. Кашуба, Раннее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна). Stratum plus 3, 2000, 241-488.
- Кашуба 2000а:** М.Т. Кашуба, Заметки о формировании среднегалыштатской культуры Басарабь-Шолданешть в Днестровско-Прутском междуречье. Stratum plus 3, 2000, 140-156.
- Кашуба 2006:** М. Кашуба, Гетские материалы из многослойного поселения Холеркань (раскопки 1954). Revista Arheologică, s.n. 1-2, II, 2006, 334-337.
- Крушельницька 1998:** Л. Крушельницька, Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток) (Львів 1973).
- Лапушнян 1979:** В.Л. Лапушнян, Ранние фракийцы X - начала IV в. до н.э. в лесостепной Молдавии (Кишинев 1979).
- Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974:** В.Л. Лапушнян, И.Т. Никулицэ, М.А. Романовская, Памятники раннего железного века. В сб.: АКМ вып. 4 (Кишинев 1974).
- Лесков и др. 2005:** А.М. Лесков, Е.А. Беглова, И.В. Ксенофонтова, В.Р. Ерлих, Меоты Закубья в середине VI - начале III века до н. э. Некрополь у аула Уляп (Москва 2005).

- Максимов 1975:** Е.В. Максимов, К вопросу о зарубинецких городищах на среднем Поднепровье. В сб.: Скифский мир (Киев 1975), 186-192.
- Малеев 1987:** Ю.Н. Малеев, Гальштатские городища в западной Подолии и Прикарпатье. В сб.: Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины (Киев 1987), 86-101.
- Марченко 1988:** К.К. Марченко, Варвары в составе населения Березаня и Ольвии (Ленинград 1988).
- Мегалитите 1976:** Мегалитите в Тракия. Тракийски паметници, т. I (София 1976).
- Мельниковская 1954:** О.Н. Мельниковская, Археологические разведки на поселении у с. Сахнауцы, В сб.: КСИИМК, вып. 56 (Москва 1954), 69-75.
- Мелюкова 1954:** А.И. Мелюкова, Результаты раскопок на двух поселениях скифского времени в Молдавии в 1952 г. В сб.: КСИИМК, вып. 56, (Москва 1954), 59-68.
- Мелюкова 1958:** А.И. Мелюкова, Памятники скифского времени лесостепного Среднего Поднестровья. МИА 64, 1958, 5-102.
- Мелюкова 1964:** А.И. Мелюкова, Вооружение скифов. В сб.: САИ, вып. Д, 7-4 (Москва 1964).
- Мелюкова 1975:** А.И. Мелюкова, Поселение и могильник скифского времени у с. Николаевка (Москва 1975).
- Мелюкова 1979:** А.И. Мелюкова, Скифия и фракийский мир (Москва 1979).
- Монахов 2003:** С.Ю. Монахов, Греческие амфоры в Причерноморье. Типология. Каталог-определитель (Москва-Саратов 2003).
- Моруженко 1975:** А.А. Моруженко, Оборонительные сооружения городищ Поворсклия в скифскую эпоху. В сб.: Скифский мир (Киев 1975), 133-145.
- Никулицэ 1969:** И.Т. Никулицэ, Исследования гетского могильника Лутэрия у с. Ханска. В сб.: Далекое прошлое Молдавии (Кишинев 1969), 134-145.
- Никулицэ 1977:** И.Т. Никулицэ, Геты IV-III вв. до н.э. в Днестровско-Карпатских землях (Кишинев 1977).
- Никулицэ 1981:** И.Т. Никулицэ, Гальштатское поселение в Ханском микрорайоне. В сб.: АИМ в 1974-1976 гг. (Кишинев 1981), 71-88.
- Никулицэ 1985:** И.Т. Никулицэ, Изучение северофракийских поселений в Ханском микрорайоне. В сб.: АИМ в 1981 г. (Кишинев 1985), 95-117.
- Никулицэ 1987:** И.Т. Никулицэ, Северные фракийцы в VI-I вв. до н.э. (Кишинев 1987).
- Никулицэ 1987а:** И.Т. Никулицэ, Гетские племена в VI-III вв. до н.э. В: История Молдавской ССР, том I (Кишинев 1987), 121-136.
- Никулицэ 2004:** И. Никулицэ, Исследования гетского могильника Лутэрия у с. Ханска. В сб.: I. Niculiță, Thraco-Getica. Studii și materiale (Chișinău 2004).
- Никулицэ, Арнэут 2004:** И. Никулицэ, Т. Арнэут, Вопросы происхождения и эволюции наконечников стрел Балкано-Карпато-Понтийского региона. Карпатика 31, 2004, 78-86.
- Никулицэ, Фидельский 2004:** И.Т. Никулицэ, С.А. Фидельский, Археологические исследования на многослойном поселении Чобручи. В сб.: Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000-2003) (Chișinău 2004), 50-63.
- Никулицэ, Заноч, Молдован 2004:** И. Никулицэ, А. Заноч, В. Молдован, Фрако-гетское городище Сахарна - «Ла шанц». Карпатика 31, 2004, 92-99.

- Пассек 1956:** Т.С. Пассек, Раскопки на многослойном поселении у с. Голерканы на Днестре в 1954 г. В сб.: Известия Молдавского филиала АН СССР, 4(31) (Кишинёв, 1956), 19-35.
- Петреску-Дымбовица 1960:** М. Петреску-Дымбовица, К вопросу о гальштатской культуре в Молдове. В сб.: МИА ЮЗ СССР и РНР (Кишинев 1960).
- Прохненко 1999:** И.А. Прохненко, Карта распространения городищ XII-VII вв. до н.э. Верхнего Потисья. В сб: *Relații româno-urainene. Istorie și contemporanietate* (Satu Mare 1999), 77-82.
- Рикман, Никулицэ 1985:** Э.А. Рикман, И.Т. Никулицэ, Гетское поселение Ханска. В сб.: АИМ в 1981 г. (Кишинев 1985), 118-124.
- Скорый 2003:** С.А. Скорый, Скифы в Днепровской Правобережной Лесостепи (Киев 2003).
- Смирнов 1949:** Г.Д. Смирнов, Скифское городище и селище «Большая Сахарна». В сб: КСИИМК, вып. 26 (Москва 1949), 93-96.
- Смирнов 1949а:** Г.Д. Смирнов, Итоги археологических исследований в Молдавии в 1946 г. В сб: Ученые записки Института истории, языка и литературы, II (Кишинев 1949), 189-202.
- Смирнов 1955:** Г.Д. Смирнов, Сахарнянский скифский могильник II (Гура Гульбока). В сб.: Известия Молдавского филиала АН СССР, 5(25) (Кишинев 1955), 117-119.
- Смирнова 1966:** Г.И. Смирнова, Гальштатские городища в Закарпатье. *Slovenska Archeologia* XIV-2, 1966, 397-409.
- Смирнова 1980:** Г.И. Смирнова, Население Среднего Поднестровья в VI-V вв. до н.э. и его западные соседи. In: *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, II (Bucharest 1980), 235-251.
- Смирнова 1985:** Г.И. Смирнова, Основы хронологии предскифских памятников Юго-Запада СССР. СА 4, 1985, 33-53.
- Смирнова 1993:** Г.И. Смирнова, Памятники Среднего Поднестровья в хронологической схеме раннескифской культуры. РА 2, 1993, 101-118.
- Смирнова 2001:** Г.И. Смирнова, Гальштатский компонент в раннескифской культуре лесостепи Северного Причерноморья (по материалам Немировского городища). РА 4, 2001, 33-44.
- Степи 1989:** Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время (ред. А.И. Мелюкова. В: Археология СССР (Москва 1989).
- Тереножкин 1976:** А.И. Тереножкин, Киммерийцы (Киев 1976).
- Фіалко, Болтрик 2003:** О. Фіалко, Ю. Болтрик, Напад скіфів на Трахтемирське городище (Кієв 2003).
- Хынку 1987:** И. Хынку, Древнейшие памятники родного края (Городища Центральной Молдовы) (Кишинёв 1987).
- Шрамко 1975:** Б.А. Шрамко, Крепости скифской эпохи у с. Бельск – город Гелон. В сб.: Скифский мир (Киев 1975), 94-132.
- Шрамко 1987:** Б.А. Шрамко, Бельское городище скифской эпохи (город Гелон) (Киев 1987).
- Щукин 1994:** М. Щукин, На рубеже эр (Санкт Петербург 1994).

LISTA ABREVIERILOR

ActaMM	Acta Moldaviae Meridionalis. Anuarul Muzeului Județean Vaslui, Vaslui
ArhMold	Arheologia Moldovei. Institutul de Arheologie, Iași
Carpica	Carpica. Muzeul de Istorie și Artă, Bacău
CAANT	Cercetări arheologice în aria nord-tracă. Institutul Român de Tracologie, București
CA	Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
Dacia N.S.	Dacia. Nouvelle Série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
Hierasus	Hierasus. Acta Moldaviae Septentrionalis, Botoșani
Istros	Istros, Buletinul Muzeului Brăilei, Brăila
MCA	Materiale și cercetări arheologice, București
Memoria Antiquitatis	Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț
Mousaios	Mousaios. Muzeul Județean Buzău, Buzău
Peuce	Peuce. Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
Pontica	Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Constanța
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
Revista arheologică	Revista arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche, Chișinău
Revista arheologică S.N.	Revista arheologică S.N. Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău
SAA	Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „A.I. Cuza”, Iași
SCIV(A)	Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București
Slovenska Archeologia	Slovenska Archeologia, Bratislava
Stratum plus	Stratum plus. Școala Antropologică Superioară, St.-Peterburg-Chișinău-Odessa

Thracia	Thracia, Sofia
Thraco-Dacica	Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, București
Tyragetia	Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău
Tyragetia s.n.	Tyragetia s.n. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău
Археологія	Археологія, Київ
АИМ	Археологические исследования в Молдавии, Кишинев
АКМ	Археологическая карта Молдавской ССР, Кишинев
АСГЭ	Археологический Сборник Государственного Эрмитажа, Ленинград/ Санкт Петербург
Карпатика	Карпатика. Институт Карпатоведения, Ужгород
КСИА	Краткие сообщения Института Археологии АН СССР, Москва
КСИИМК	Краткие сообщения Института Истории Материальной Культуры, Москва-Ленинград
МИА	Материалы и исследования по археологии СССР, Москва-Ленинград
МИАЭ МССР	Материалы и исследования по археологии и этнографии МССР, Кишинев
РА	Российская Археология, Москва
СА	Советская Археология, Москва
САИ	Свод археологических источников, Москва

THE HABITAT IN THE 1ST MILLENNIUM BC FROM THE MIDDLE DNIESTR REGION (THE SITES FROM SAHARNA AREA)

Abstract

Around 82 monuments are attested at present in the middle Dniestr region and which are chronologically dated with the 1st millennium BC (Камуба 2000, 241-488; Kašuba, Haheu, Levički 2000, 119-130), 21 of them represent fortified settlements (Niculiță, Zanoci 2004, 104-129). A special interest has the settlements situated near Saharna village in the district of Rezina from the Republic of Moldova, known in the special literature from the publications edited on the materials discovered during the archaeological surveys at the end of the 40ies (Smirnov 1949, 93-96) of the last century. Starting with the year 2001 the archaeological investigations from Saharna area were resumed by the State University of Moldova and turned systematic. During 2001-2007 the research was focused at the civil settlement Saharna „Dealul Mănăstirii” and at the fortified establishments: Saharna Mică, Saharna Mare and Saharna „La Șanț”.

The settlement **Saharna Mică** is situated on a cliffy promontory, on the left bank of the high and steep gorge separating it from the vis-à-vis Saharna Mare fortress (fig. 1/ 1-2; photo 1, 3). Its oval surface does not exceed 20 000 m². The settlement is strengthened in the Northwestern part, where the promontory connects with a large plateau, by a complex system of fortifications (fig. 1/ 2) which maintains nowadays an earth rampart with a varying height of 3,0 and 3,5 m and an adjacent ditch 1,5 m deep and 6-7 m width. There is by one bastion in the central and Northeastern parts amplifying substantially the defense system along with the rampart and the promontory's high and steep slopes.

The artifacts analysis uncovered from the settlement prove that the promontory was inhabited in two different periods. The first period of habitation was the second half or the end of the Late Bronze – the beginning of the Early Hallstatt, and the second – sometime in the 8th/7th centuries BC lasting until the end of the 3rd century BC.

The settlement **Saharna „Dealul Mănăstirii”** (fig. 68; photo 1) is situated on the promontory which dominates the microzone East of Saharna village. At the promontory's South-easternmost extremity was noted a settlement from the Early Iron Age (Смирнов 1949, 94) already at the end of the 40ies of the 20th century. The archaeological investigations showed that the Northeastern part of this settlement was superimposed by Saharna Mare fortress built later by the Thracian Getae

communities. The civil settlement's part situated South of the fortress' defensive system stretches on a surface of approximately 110×200 m.

The archaeological remains discovered at this settlement allow its attribution to the Cozia-Saharna culture.

The site **Saharna Mare** is situated at 1 km South-westward from the contemporary village Saharna, on a rocky promontory almost triangular in shape advancing from the high terrace on the right bank of Dniestr. The Northern, Eastern and Southeastern sides are the high and steep banks of two gorges merging in the Western part of Saharna village. With a surface of around 12 ha, the promontory retains a single vulnerable segment – the one from South (fig. 68; photo 12).

The archaeological investigations conducted on the promontory of Saharna Mare made possible determining two phases of the settlement's fortification.

The Southwestern part was protected in the first phase by a simple palisade made of beams of which was preserved a ditch situated in front of the defense ditch from the second phase.

The defense system from the second phase represents nowadays an earth rampart with an adjacent ditch and three bastions (photo 13). The rampart can be traced on a length of 385 m, with a varying height of 2,5-3,5 m, while the base width has around 20-23 m due to leveling. The adjacent ditch is 15 m width and 3,2 m deep. The defense capacity of the fortress was increased by building three bastions ahead of the defense line, in the central part and on flanks (fig. 68).

It was determined as a result of the archaeological investigations that the earliest settlement from the promontory of Saharna Mare was founded at the end of the 10th – beginning of the 9th century BC and functioned until the mid of the 8th century BC. This Cozia-Saharna type site was situated in the Southeastern part of the promontory where a high concentration of materials dated with this period was uncovered. Another settlement existed on the promontory starting with the second half of the 8th century BC, and more intensely with the 7th-6th/5th centuries BC, but its location is hard to determine at present. A Getae settlement strengthened with a complex system of fortification existed in the Central and the Eastern part of the promontory in the 5th/4th-3rd centuries BC.

The fortress **Saharna „La Șanț”** (fig. 160; photo 27) is situated on the bank of „Valea Crac” valley, Southeast of Saharna Mare fortification.

The existence of two fortified precincts (fig. 160) on the plateau from Saharna „La Șanț” point was established by corroborating the satellite photos (Google Earth) and the data obtained through field research. The first had an irregular polygonal shape with a size of 307×254 m. It was delimited on North and West by the steep slopes of the valley, while on South and East by an artificial defensive system

made of a ditch describing a semicircle with a total length of 458 m. The second precinct is semioval in shape with the size of 175×60 m and was situated on the first precinct's North-easternmost extremity. Therefore the fortification was naturally protected in the North by the steep bank of the ravine and by a "wall" erected from wood, earth and stone in the West, East and South.

The archaeological investigations conducted in the perimeter of the citadel have revealed materials indicating at a sporadic habitation in the Early Hallstatt and in the 7th/6th-5th centuries BC. Most of the complexes and uncovered material were attributed to the 4th-3rd centuries BC.

The excavations from Saharna area monuments offer significant materials which makes possible a serious revision in the evolution of the cultural-chronologic groups from the Middle Dniestr region, including of the entire Balkan-Carpathian-Pontic space.

The discoveries found at the earliest site from Saharna area – Saharna Mică – dated with the end of the 12th-11th centuries BC, allows its chronologic insertion in the transit period from the Late Bronze to the Early Hallstatt. This period is the stage Noua-Coslogeni-Tămăoani-Babadag I in the evolution of the cultural groups with incised ceramics corresponding to the 12th-10th centuries BC (Niciu 2008, 120-121). This group of monuments' ceramic assortment representing the link between the Bronze Age and the Early Hallstatt is characterized by incised and in relief decoration, and by different combinations of the two types of decoration.

The lack of punched ornament decorated ceramics at the site of Saharna Mică stands as argument for the assumption of Saharna Mică's abandonment at the end of the 11th century BC the latest. Cozia-Saharna culture begins (Дарган, Кашуба 2008, 46, рис. I) by this time, the years 1020-1000 BC, and the population from Saharna-Țiglău, Saharna „Dealul Mănăstirii” etc. situated in the immediate vicinity couldn't have not contacted the inhabitants of Saharna Mică if it had functioned in the same period.

As a consequence, the transition period – the end of the 12th-11th century BC – is characterized by a diffusion of unfortified settlements with prevailing living and housekeeping structures built on the ancient treading level or deepened into the ground, different types of housekeeping pits, or pits used for other purposes. The ceramic assortment abounds in vessels with incised or in relief decoration. The cups are among the prevailing objects with incised decoration although this ornament is found on medium size pots and plates as well (Niculiță 2006, 95, fig. 6/3). The use of the incised decoration in various combinations and on different types of vessels gives the impression that this ornament and the technique of making the motifs appears precisely in this period. It has a large dissemination and was found on many types of pots from Troia VIIb2 layer (Koppenhöfer 1997, 321, Abb. 13/6, 7; 322, 14/5, 6; 323, 15/5) in the Northwestern Anatolia peninsula dated with the

years 1000-950 BC. (Koppenhöfer 1997, 327). Various objects with incised decoration were found at the Lower Danube monuments and in Southern Moldova pertaining to Tămăoani group, which evolved at the beginning of Hallstatt in the 12th-10th centuries BC (Niciu 2008, 121), a period which preceded the rise of Babadag civilization (László 2006, 108). The settlement at Kastanas from Macedonia functioned in the same period and there were found different types of pots with incised decoration (Hänsel 1989, 325, Taf. 60/8, 110/5, 12, 114/7-10). Similar pots are known also at the settlement Kalakača from Vojvodina which refers chronologically to the 10th-8th centuries BC (Medović 1988, 29, sl. 13/3, 45/8, 10, 12).

This even approximate spatial chronologic diversity weakens the assumption circulating from the second half of the 20th century until the present which claimed the migration of these groups from South and asks for its radical revision.

Far from the idea of proposing a reversal of things we consider that the evolution of these cultural-chronologic groups was diversified by many circumstances. The period of transition occurred in some regions between the end of the 12th – 11th centuries BC as was the case of Lower Danube, Middle Dniestr, while in other areas this process occurred in the 10th-8th centuries BC.

At the end of the 11th – beginning of the 10th centuries BC Saharna Dealul Mănăstirii settlement was founded in the central part of Saharna Mare promontory while Saharna-Țiglău – on the high and steep promontory towards the Southwest of Saharna village.

Even though the excavations at Saharna „Dealul Mănăstirii” settlement are not finished yet we can highlight three types of decoration in the ceramic assortment: in relief, incised and punched. If the first two represent a tradition inherited from the previous periods then the punched decoration appears in this period and becomes a particular trait of Cozia-Saharna culture. Therefore only the monuments or closed complexes which contain obligatory, among other material, ceramics with punched decoration can be attributed to this culture. The complexes which contain only incised ceramics, as found at Saharna Mică, are from an earlier period.

The excavations from Saharna „Dealul Mănăstirii” have not unfortunately revealed findings making possible chronological delimitations between the early period, when the incised decoration was used only, and the Cozia-Saharna culture’s flourishing period, when the punched decoration was practiced. Two complexes were instead found at the site Saharna-Țiglău – *pit no. 8* and *pit no. 9*.

In the *pit no. 8* were found pots with a trumpet-shaped neck, conic plates with rippled walls and thickened rim inward oriented, cups with profiled rim and bi-conic body; some samples have elevated handles with a cylindrical button in the upper part ornamented with band of obliquely incised lines, discontinued by flattened supports (Niculiță, Niciu 2008, 228, fig. 17/2-10), similar to those from *pit no. 1* at Saharna Mică (Niculiță, Arnăuț, Zanoci 2007, 108, fig. 8/2), or with “fir” leaf

motives. These kinds of cups are known after the discoveries from Niculițel-Cornet dated with the 11th century BC. All the ceramic material from pit no. 8 frames entirely in the time interval from the end of the 12th – 11th century BC.

Pit no. 9 had partially intersected pit. No. 8 and contained fragments from different pots ornamented with in relief and punched decoration characteristic to the ceramic assortment found at the Cozia-Saharna culture monuments (Niculiță, Nicic 2008, 228-229, fig. 17/ 1, 18/ 1-9). The superimposition of these two complexes with different materials proves undoubtedly that pit no. 8 was used long before the pit no. 9. That means that a settlement existed initially at the site Saharna-Țiglău as at Saharna Mică and which functioned at the end of the 12th – 11th centuries BC. It is possible that the inhabitants of these kind of sites had learned during the 11th – beginning of the 10th centuries the punched ornamentation system, which spread during the 10th-8th centuries BC on a large space, as found at the settlements Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna-Țiglău, Solonceni, Glinjeni, Alceadar etc. from Middle Dniestr region; Babadag, Garvăn „Mlăjitul Florilor”, Beidaud, Cartal-Orlovka II etc. from Lower Danube; Breagovo, Dundarea, Semionovgrad, Ovčearovo from the 11th-6th centuries BC (Алджанов, Балабанян 1984, 185-205) Pšeničevo-Razkopanica from the 12th-8th centuries BC (Čičikova 1972, 79-100, 99) from Bulgaria; Kalakača from the 10th-8th centuries BC (Medovići 1988, 71, sl. 50/4, 124/6, 170/3), from Vojvodina and Troia VIIb layer dated with the years 1000-950 BC (Koppenhöfer 1997, 324, Abb. 18/ 1-11; 325) from Northwest of Anterior Asia.

As in the case of the incised ceramic groups of monuments, these chronologic discrepancies had appeared either due to the lack of certain chronologic-indicating materials or indicate a special diversification in the evolution of the cultural-chronologic groups from the Early Hallstat.

The culture Cozia-Saharna persisted until the last quarter of the 8th century BC (Дараран, Камуба 2008, 46, рис. 1), the time when certain changes and modifications appear in the ornamentation system. The incised decoration with hatched bands asserts more and more insistently starting with this period known by the discoveries from Solonceni-Ursoaia, Mateuți „La Bașnă” (Камуба 2000, 151, рис. 9/2, 6, 9, 14); triangles, hatched or incised lozenges discovered on the pots from Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 217, fig. 8/ 17; 218, fig. 9/ 5, 6, 12, 13, 16; 223, fig. 13/3 a, b, c), Saharna „Dealul Mănăstirii” (Niculiță, Nicic 2007, 208, fig. 3/ 18), Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2007, fig. 19/ 1, 2) etc. Handles with cylindrical buttons on the ridge ornamented with the same decoration are found.

The analysis of the pot shapes and decoration illustrates a slow transition in this space from Cozia-Saharna culture to Basarabi-Șoldănești group (Камуба 2000, 140-156; Дараран, Камуба 2008, 46-47) without chronological disparities and demographic hiatuses.

A new site was founded on Saharna Mică promontory at the middle or in the second half of the 8th century BC. By the end of the 8th-7th centuries BC the settlement was strengthened with a “wall” and an adjacent ditch. By the end of the 5th century BC the precinct’s surface did not satisfy anymore the needs of the population which grew numerically and therefore the “wall” was demolished, throwing away its biggest part in the ditch to level it. On the surface of the former „wall” and leveled ditch were built living and housekeeping structures in the 4th-3rd centuries, some of their traces being archeologically uncovered.

The site was protected by two bastions situated in the central and Northwestern part of the fortress in the 4th-3rd centuries. Thracian Getae ceramic and Greek amphorae fragments with a dux type fibula (Arnăuț 2003, 130) were discovered in the Northeastern bastion of the fortress investigated by Smirnov G.D. Approaching the issue of the dux fibulae distribution period in the Carpathian-Nistran space was made the attempt to demonstrate that they frame entirely in the chronological diapason of the 3rd century (Никулиця 1977, 21-22, рис. 1). Some researchers preferred though to date this fibulae type with the end of the 4th-3rd centuries (Щукин 1994, 70, рис. 16/3). It is certain regardless of the dating deviations that the bastion functioned during the 4th-3rd centuries BC. A certain date indicating the destruction and abandonment of the site for the second time is hard to establish on the available nowadays materials.

The functioning during such a long period of the sites illustrates undoubtedly the inhabitants’ sedentary way of living who were farmers, fact attested by the imprints of cereals on pieces of burned clay and by the wheat beans discovered at Saharna Mică, and cattle-breeders – occupation attested by the animal bones abundantly discovered at all sites.

The archaeological excavations conducted at the sites Saharna Mică, Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna Mare and Saharna „La Șanț” offered materials which’s analysis allows to conclude the following:

- The site Saharna Mică from the end of the 12th-11th centuries BC belongs to the group of monuments with incised ceramic Noua-Coslogeni-Tămăoani-Babadag I and represents the link between the Late Bronze and the Early Hallstatt.
- There were sites in the initial period – the 12th-11th centuries BC – as the one from Saharna Mică where the in relief and incised ornamentation was practiced. But by the second half of the 11th century, or even at the end of the same century, appears a new type of decoration – the punched motifs – known at the settlements Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna-Țiglău etc. Therefore the main characteristic of Cozia-Saharna culture ornamentation system crystallizes.

- Most of the sites belonging to this culture in the Middle Dniestr region, based on the materials from Saharna „Dealul Mănăstirii”, Saharna-Țiglău, and many others, continue to function after the 9th century as well, when, according to the specialists, Cozia-Saharna culture comes to an end (Дараран, Камыба 2008, 46-47, рис. I) and slowly transforms into Basarabi-Șoldănești culture.
- The cultural aspect Basarabi-Șoldănești is formed on the Cozia-Saharna culture background absorbing certainly different cultural influences from the surrounding communities; it existed from the middle of the 8th until the 7th century BC.
- By the 7th century BC appear the first fortresses as the one from the promontory Saharna Mică. But the peak of building defensive systems on both banks of Dniestr occurs in the 5th/4th-3rd centuries BC when highly strengthened fortresses appear at Butuceni, Potârca, Mascăuți, Bunești, Cotnari, Beidaud, Bâzdâna, Zimnicea etc.
- The decline of the Thracian Getae fortifications is dated by most of the specialists with the 3rd century BC. The excavations the sites from Saharna area did not reveal unfortunately data making possible establishing the time of their abandonment. The presence of Greek materials such as the Sinope amphorae from the end of the 3rd century, dux type fibulae largely spread after the 3rd century BC as well, demonstrate that the fortresses Saharna Mică, Saharna Mare, Saharna „La Șanț” have know a period of full development in this period making trade with the Greek polises from the North-West of Pontus Euxinus and with the metropolises. The most credible assumption seems to be the one according to which not all fortresses had been abandoned at the end of the 3rd century under Galats’ and Bastarns’ pressure. Some of them as Potârca, Mașcăuți, Pivdennoe, Cartal-Orlovka, Piscul Crășani, Poiana etc. had functioned until the end of the 2nd-1st centuries BC (Никулицă 1977, 203-204).
- The penetration of the Bastarns in the region of the Central Moldovan Plateau and of the Celts in the inter-Carpathian space had provoked changes in the economy of the Thracian Getae communities and their cohabitants caused by the emergence of a new stock market leading to the transfer of the trade routes. This is why some fortresses ruin while others, from the Middle Dniestr region, kept functioning although have lost their importance as supervisors of the trade routes from Dniestr and its valleys. This is probably the cause of most of their abandonment for good.

We are firmly convinced that only the wide scale investigations of these archaeological objectives will provide us with the possibility to clarify the situation with a solid support of arguments.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Diagram 1. Saharna Mare. Longitudinal section (sections 10-11). Layer I.

Diagram 2. Saharna Mare. Longitudinal section (sections 10-11). Layer II.

Diagram 3. Saharna Mare. Longitudinal section (sections 10-11). Layer III.

Diagram 4. Saharna Mare. Transversal section (section 4). Layer I.

Diagram 5. Saharna Mare. Transversal section (section 4). Layer II.

Diagram 6. Saharna Mare. Transversal section (section 4). Layer III.

Diagram 7. Saharna Mare. Distribution of the ceramic material by sections.

Diagram 8. Saharna Mare. Distributions of the ceramic material by layers.

Fig. 1. Saharna Mică. 1 - View from South (photo by G. Smirnov); 2 - photographic sketch.

Fig. 2. Saharna Mică. 1 - The plan and profile of the Northeastern bastion (after G. Smirnov, T. Arnăuț); 2-3 - the bastion's foundation (photo by G. Smirnov).

Fig. 3. Saharna Mică. 1 - Structure n. 1; 2 - plate from inventory of structure no. 1.

Fig. 4. Saharna Mică. Inventory of structure no. 1.

Fig. 5. Saharna Mică. Inventory of structure no. 1.

Fig. 6. Saharna Mică. Inventory of structure no. 1.

Fig. 7. Saharna Mică. 1 - Structure no. 2; 2 - Inventory of structure no. 2; 3 - Structure no. 3.

Fig. 8. Saharna Mică. Structure no. 3

Fig. 9. Saharna Mică. 1 - Pit no. 1; 2 - Pit no. 2; 3-11 - Inventory of pit no. 1; 12-15 - Inventory of pit no. 2.

Fig. 10. Saharna Mică. 1 - Pit no. 3; 2-13 - Inventory of pit no. 3.

Fig. 11. Saharna Mică. 1 - Pit no. 4; 2 - Pit no. 5; 3 - Pit no. 6; 4 - Inventory of pit no. 4; 5-6 - Inventory of pit no. 5; 7-16 - Inventory of pit no. 6

Fig. 12. Saharna Mică. 1 - Structure no. 4; 2-16 - Inventory of structure no. 4.

Fig. 13. Saharna Mică. 1 - Structure no. 5; 2-13 - Inventory of structure no. 5.

Fig. 14. Saharna Mică. Inventory of structure no. 5.

Fig. 15. Saharna Mică. 1 - Structure no. 6; 2-6 - Inventory of structure no. 6.

Fig. 16. Saharna Mică. Inventory of structure no. 6.

Fig. 17. Saharna Mică. 1 - Structure no. 7; 2-9 - Inventory of structure no. 7.

Fig. 18. Saharna Mică. Inventory of structure no. 7.

Fig. 19. Saharna Mică. 1, 3 - Complex no. 1; 4-7 - inventory form complex no. 1; 2 - furnace no. 1

Fig. 20. Saharna Mică. Inventory from complex no. 1.

Fig. 21. Saharna Mică. 1 - Pit no. 7; 2 - Pit no. 8; 3 - Pit no. 9; 4 - Pit no. 10; 5-7 - Inventory of pit no. 7; 8 - Inventory of pit no. 8; 9-11 - Inventory of pit no. 9; 12-17 - Inventory of pit no. 10;

Fig. 22. Saharna Mică. 1 - Pit no. 11; 2-10 - Inventory of pit no. 11.

Fig. 23. Saharna Mică. 1 - Pit no. 12; 2 - Pit no. 13; 3 - Pit no. 14; 4-13 - Inventory of pit no. 13; 14-15 - Inventory of pit no. 14;

Fig. 24. Saharna Mică. 1 - Pit no. 15; 2-11 - Inventory of pit no. 15

Fig. 25. Saharna Mică. 1 - Pit no. 16; 2-17 - Inventory of pit no. 16.

Fig. 26. Saharna Mică. 1 - Pit no. 17; 2 - Pit no. 18; 3 - Pit no. 19; 4 - Pit no. 20; 5-8 - Inventory of pit no. 17; 9-14 - Inventory of pit no. 19; 15-17 - Inventory of pit no. 20

- Fig. 27.** Saharna Mică. 1 - Pit no. 21; 2 - Pit no. 22; 3-11 - Inventory of pit no. 17; 12-13 - Inventory of pit no. 19;
- Fig. 28.** Saharna Mică. 1 - Pit no. 23; 2 - Pit no. 24; 3 - Pit no. 25; 4-11 - Inventory of pit no. 23; 12-18 - Inventory of pit no. 25.
- Fig. 29.** Saharna Mică. 1-5 - Metal objects; 6-9 - ceramic objects; 10 - bone objects.
- Fig. 30.** Saharna Mică. Ceramic objects.
- Fig. 31.** Saharna Mică. Stone objects.
- Fig. 32.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 33.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 34.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 35.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 36.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 37.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 38.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 39.** Saharna Mică. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 40.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Pit no. 1; 2-15 - Inventory of pit no. 1.
- Fig. 41.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventory of pit no. 1.
- Fig. 42.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Pit no. 2; 2-3 - Inventory of pit no. 2.
- Fig. 43.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventory of pit no. 2.
- Fig. 44.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Pit no. 3; 2 - Pit no. 4; 3 - Pit no. 5; 4 - Pit no. 6; 5-9 - Inventory of pit no. 3; 10-11 - Inventory of pit no. 4; 12-15 - Inventory of pit no. 5; 16-18 - Inventory of pit no. 6.
- Fig. 45.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Pit no. 7; 2 - Pit no. 8; 3 - Pit no. 9; 4-5 - Inventory of pit no. 7; 6-7 - Inventory of pit no. 8; 10-19 - Inventory of pit no. 9.
- Fig. 46.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventory of pit no. 9.
- Fig. 47.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventory of pit no. 9.
- Fig. 48.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Pit no. 10; 2-13 - Inventory of pit no. 10.
- Fig. 49.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Pit no. 11; 2 - Pit no. 12; 3 - Pit no. 13; 4-11 - Inventory of pit no. 11; 12-13 - Inventory of pit no. 12; 14-15 - Inventory of pit no. 13.
- Fig. 50.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Ditch no. 1; 2-18 - Inventory of ditch no. 1.
- Fig. 51.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Ditch no. 1a; 2-12 - Inventory of ditch no. 1a.
- Fig. 52.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventory of ditch no. 1a.
- Fig. 53.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - ring loop; 2-3 - arrowheads; 4 - blade; 5 - punch; 6-7 - round plates; 8 - spindle; 9-10 - crucible; 11-13 - grindstones; 14 - awl (1-3 - bronze; 4-10 - clay; 11-13 - stone; 14 - bone).
- Fig. 54.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 55.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 56.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 57.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 58.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 59.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 60.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 61.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 62.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 63.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 64.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 65.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 66.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.
- Fig. 67.** Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramics from the cultural layer.

- Fig. 68.** The plan of settlements Saharna „Dealul Mănăstirii” and Saharna Mare.
- Fig. 69.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 1; 2 - Pit no. 2; 3-19 - Ceramics from pit no. 1; 20-22 - Ceramics from pit no. 2.
- Fig. 70.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 3; 2 - Pit no. 4; 3 - Pit no. 5; 4-10, 12-16 - Inventory of pit no. 3; 17 - Ceramics from pit no. 4; 11, 18-29 - Inventory of pit no. 5.
- Fig. 71.** Saharna Mare. Inventory of pit no. 5.
- Fig. 72.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 6; 2 - Pit no. 7; 3, 4, 7-16 - Inventory of pit no. 6; 5, 6, 17-23 - Inventory of pit no. 7.
- Fig. 73.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 8; 2 - Pit no. 9; 3-13 - Inventory of pit no. 8; 14-19 - Ceramics from pit no. 9.
- Fig. 74.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 10; 2 - Pit no. 11; 3 - Pit no. 12; 4 - Pit no. 13; 5 - Pit no. 14; 6-8 - Inventory of pit no. 10; 10-12 - Inventory of pit no. 11; 9, 13-15 - Inventory of pit no. 12; 16-18 - Inventory of pit no. 13; 19-21 - Inventory of pit no. 14.
- Fig. 75.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 76.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 77.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 78.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 79.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 80.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 81.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 82.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 83.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 84.** Saharna Mare. Early Hallstattian ceramics from the cultural layer.
- Fig. 85.** Saharna Mare. Ceramics from the fortress rampart filling.
- Fig. 86.** Saharna Mare. Ceramics from the Southeastern bastion rampart filling.
- Fig. 87.** Saharna Mare. 1-5 - Ceramics from the central bastion rampart filling; 6-11 - ceramics from the central bastion precincts.
- Fig. 88.** Saharna Mare. Ceramics from the fortress ditch filling.
- Fig. 89.** Saharna Mare. Ceramics from the fortress ditch filling.
- Fig. 90.** Saharna Mare. 1-13 - Ceramics from the Southeastern bastion ditch filling; 14-18 - ceramics from the central bastion ditch filling.
- Fig. 91.** Saharna Mare. 1 - The entrance in the fortress through the Southeastern bastion (scheme); 2 - the entrance in the fortress through the central bastion (scheme); 3 - „the wall of the fortress” (reconstruction)
- Fig. 92.** Saharna Mare. 1 - The plan and profile of structure no. 1; 2 - the plan and profile of structure no. 2; 3 - the burned clay platform of structure no. 1; 4 - the burned clay platform of structure no. 2; 5 - the section of structure no. 2.
- Fig. 93.** Saharna Mare. 1-6 - Inventory of structure no. 1; 7-15 - Inventory of structure no. 2.
- Fig. 94.** Saharna Mare. Inventory of structure no. 2.
- Fig. 95.** Saharna Mare. The plan and profile of complexes: 1 - furnace no. 1; 2 - hearth no. 1; 3 - hearth no. 2; 4 - hearth no. 3; 5 - hearth no. 4; 6 - hearth no. 5. Photo: 7 - furnace no. 1; 8 - hearth no. 1; 9 - hearth no. 3; 10 - hearths no. 4 and no. 5.
- Fig. 96.** Saharna Mare. The plan and profile of complexes: 1 - hearth no. 6; 2 - hearth no. 7; 3 - hearth no. 8. 4 - hearth no. 9; Photo: 5 - hearth no. 6; 6 - hearth no. 8; 7 - hearth no. 9; 8 - pot discovered under hearth no. 6; 9-12 - ceramics discovered in the structure of hearth no. 9.
- Fig. 97.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 15; 2 - Pit no. 16; 3 - Pit no. 17; 4-9 - Inventory of pit no. 15; 10-11 - Inventory of pit no. 16; 12-18 - Inventory of pit no. 17.
- Fig. 98.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 18; 2 - Pit no. 19; 3 - Pit no. 19; 4-5 - Inventory of pit no. 18; 6-7 - Inventory of pit no. 19; 8-12 - Inventory of pit no. 20.

- Fig. 99.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 21; 2 - Pit no. 22; 3 - Pit no. 23; 4-8 - Inventory of pit no. 21; 9-14 - Inventory of pit no. 22; 15-22 - Inventory of pit no. 22.
- Fig. 100.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 24; 2 - Pit no. 25; 3-13 - Inventory of pit no. 25.
- Fig. 101.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 26; 2 - Pit no. 27; 3 - Pit no. 28; 4 - Pit no. 29; 5-6 - Inventory of pit no. 26; 7-8 - Inventory of pit no. 27; 9, 11 - Inventory of pit no. 28; 10 - Inventory of pit no. 29.
- Fig. 102.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 30; 2 - Pit no. 31; 3 - Inventory of pit no. 30; 4-6 - Inventory of pit no. 31.
- Fig. 103.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 32; 2-17 - Inventory of pit no. 32.
- Fig. 104.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 33; 2-11 - Inventory of pit no. 33.
- Fig. 105.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 34; 2-17 - Inventory of pit no. 34.
- Fig. 106.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 35; 2 - Pit no. 36; 3 - Pit no. 37; 4-7 - Inventory of pit no. 35; 8 - Inventory of pit no. 36; 9-18 - Inventory of pit no. 37.
- Fig. 107.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 38; 2 - Pit no. 39; 3 - Pit no. 40; 4-11 - Inventory of pit no. 38; 12-15 - Inventory pit no. 39; 16-21 - Inventory pit no. 40.
- Fig. 108.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 41; 2 - Pit no. 42; 3 - Pit no. 43; 4-5 - Inventory of pit no. 41; 6-16 - Inventory of pit no. 42; 17-20 - Inventory of pit no. 43.
- Fig. 109.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 44; 2 - Pit no. 45; 3-11 - Inventory of pit no. 44; 12-23 - Inventory of pit no. 45.
- Fig. 110.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 46; 2-18 - Inventory of pit no. 46.
- Fig. 111.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 47; 2 - Pit no. 48; 3 - Pit no. 49; 4-11 - Inventory of pit no. 47; 12-15 - Inventory of pit no. 48; 16-19 - Inventory of pit no. 49.
- Fig. 112.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 50; 2 - Pit no. 51; 3 - Pit no. 52; 4-6 - Inventory of pit no. 50; 7-14 - Inventory of pit no. 51; 15-27 - Inventory of pit no. 52.
- Fig. 113.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 53; 2 - Pit no. 54; 3-9 - Inventory of pit no. 53; 10-19 - Inventory of pit no. 54.
- Fig. 114.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 55; 2-12 - Inventory of pit no. 12.
- Fig. 115.** Saharna Mare. Inventory of pit no. 55.
- Fig. 116.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 56; 2 - Pit no. 57; 3 - Pit no. 58; 4-11 - Inventory of pit no. 56; 12-16 - Inventory of pit no. 57; 17-20 - Inventory of pit no. 58.
- Fig. 117.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 59; 2 - Pit no. 60; 3 - Pit no. 61; 4-12 - Inventory of pit no. 59; 13-16 - Inventory of pit no. 61.
- Fig. 118.** Saharna Mare. 1 - Pit no. 62; 2 - Pit no. 63; 3 - Pit no. 64; 4 - Pit no. 65; 5 - Inventory of pit no. 62; 6 - Inventory of pit no. 63; 7 - Inventory of pit no. 64; 8 - Inventory of pit no. 65.
- Fig. 119.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 120.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 121.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 122.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 123.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 124.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 125.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 126.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 127.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 128.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 129.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 130.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 131.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
- Fig. 132.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.

- Fig. 133.** Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 134. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 135. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 136. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 137. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 138. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 139. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 140. Saharna Mare. Ceramics from the cultural layer.
Fig. 141. Saharna Mare. Thracian Getae ceramics from the cultural layer.
Fig. 142. Saharna Mare. Ceramics made using the potter-wheel from the cultural layer.
Fig. 143. Saharna Mare. Amphorae: 1, 2, 4 - Chios; 5 - Mende; 6-9 - Thasos; 10-12 - Sinope; 3, 13-17 - undetermined centers.
Fig. 144. Saharna Mare. Amphorae: 1-8 - Pontic Heraclea; 9-10 - Tauric Chersones; 11-14 - Cnidos; 15 - Soloha I; 16 - Cos.
Fig. 145. Saharna Mare. Metal objects (1-4 - iron; 5 - bronze).
Fig. 146. Saharna Mare. Metal objects (1, 5, 6, 8-11 - iron; 2-4, 7 - bronze).
Fig. 147. Saharna Mare. 1-5, 7-13 - arrowheads; 6 - spearheads (1-5 - bone; 6 - iron; 7-13 - bronze).
Fig. 148. Saharna Mare. Bone objects.
Fig. 149. Saharna Mare. Grindstones.
Fig. 150. Saharna Mare. Mill stones.
Fig. 151. Saharna Mare. Round plates (1-6 - clay; 7-8 - stone).
Fig. 152. Saharna Mare. Spindles.
Fig. 153. Saharna Mare. Spindles.
Fig. 154. Saharna Mare. Spindles.
Fig. 155. Saharna Mare. Spindles.
Fig. 156. Saharna Mare. Spindles.
Fig. 157. Saharna Mare. Clay objects: 1-3 - crucible; 4-6 - statuettes.
Fig. 158. Saharna Mare. Adornment objects (1-2 - glass paste; 3, 7 - bone 4-5 - shells; 6 - flint).
Fig. 159. Saharna Mare. 1 - mace(?); 2-4 - astragals; 5-9 - „pintaders”.
Fig. 160. Saharna „La Șanț”. The plan of the settlement.
Fig. 161. Saharna „La Șanț”. Ceramics from the palisade filling.
Fig. 162. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Furnace no. 1; 3-9 - ceramics from the furnace filling.
Fig. 163. Saharna „La Șanț”. 1 - Pit no. 1; 2 - Pit no. 2; 3 - Pit no. 3; 4-5 - Inventory of pit no. 1; 6-11 - Inventory of pit no. 2; 12-15 - Inventory of pit no. 3.
Fig. 164. Saharna „La Șanț”. 1 - Pit no. 4; 2 - Pit no. 5; 3-4 - Inventory of pit no. 4; 5-16 - Inventory of pit no. 5.
Fig. 165. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Pit no. 6; 3-7 - Inventory of pit no. 6; 7-10 - burned clay fragments from the pit no. 6 filling.
Fig. 166. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Pit no. 7; 3-12 - Inventory of pit no. 7;
Fig. 167. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Pit no. 8; 3 - Pit 9; 4-16 - Inventory of pit no. 8; 17-20 - Inventory of pit no. 9.
Fig. 168. Saharna „La Șanț”. 1-5 - spindles; 6 - bead; 7 - mill stone; 8-9 - grindstones; 10 - spear muff; 11 - knife; 12 - arrowhead; 13 - spatula; 14 - pendant; 15-18 - ceramics made using the potter-wheel (1-6 - clay; 7-9 - stone; 10-11 - iron; 12 - bronze; 13-14 - bone).
Fig. 169. Saharna „La Șanț”. Ceramics from the cultural layer.
Fig. 170. Saharna „La Șanț”. Ceramics from the cultural layer.
Fig. 171. Saharna „La Șanț”. Ceramics from the cultural layer.

Fig. 172. Saharna „La Șanț”. Ceramics from the cultural layer.

Fig. 173. Saharna „La Șanț”. Ceramics from the cultural layer.

Photo. 1. The location of the sites from Saharna village area.

Photo. 2. Saharna Mică promontory (view from Southeast).

Photo. 3. Saharna Mică. Section of the fortress rampart.

Photo. 4. Saharna Mică. Structure no. 1.

Photo. 5. Saharna Mică. Structure no. 3.

Photo. 6. Saharna Mică. Structure no. 7.

Photo. 7. Saharna Mică. Complex no. 1.

Photo. 8. Saharna Mică. Ceramics from structure no. 1

Photo. 9. Saharna Mică. Ceramics from: 1-2 - Structure no. 3; 3 - Pit no. 3; 4 - Pit no. 1; 5 - Pit no. 6; 6-8 - cultural layer.

Photo. 10. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Pit no. 2.

Photo. 11. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ditch no. 1a.

Photo. 12. Saharna Mare promontory (view from East).

Photo. 13. Saharna Mare. Fortress rampart (view from Southwest).

Photo. 14. Carbonized beams from the fortress rampart.

Photo. 15. Saharna Mare. Stones from the fortress rampart.

Photo. 16. Saharna Mare. Stones from the Southeastern bastion rampart.

Photo. 17. Saharna Mare. Burned traces from the Southeastern bastion rampart filling.

Photo. 18. Saharna Mare. Carbonized beams from the Southeastern bastion rampart.

Photo. 19. Saharna Mare. Beam pits from the Southeastern bastion rampart.

Photo. 20. Saharna Mare. The central bastion (view from East).

Photo. 21. Saharna Mare. Burn traces from the central bastion rampart filling.

Photo. 22. Saharna Mare. Carbonized beams and stones from the central bastion rampart.

Photo. 23. Saharna Mare. Beams from the central bastion rampart.

Photo. 24. Saharna Mare. Unburned beams from the foundation of the central bastion rampart.

Photo. 25. Saharna Mare. Stones from the mantle of the central bastion rampart.

Photo. 26. Saharna Mare. Beam pits from the central bastion rampart.

Photo. 27. Saharna „La Șanț” (view from West).

Photo. 28. Saharna „La Șanț”. The remains of the palisade (view from North).

Photo. 29. Saharna „La Șanț”. Section in the defensive system.

Photo. 30. Saharna „La Șanț”. Section in the defensive system.

Plate 1. Saharna Mică. Plan and profile of section 3.

Plate 2. Saharna Mică. Plan of sections 1 and 2.

Plate 3. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Plan and profile of section 1; 2 - plan and profile of section 2; 3 - plan and profile of section 3.

Plate 4. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 1; 2 - plan and profile of section 2; 3 - plan and profile of section 3; 4 - plan and profile of section 4; 5 - plan and profile of section 7.

Plate 5. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 5; 2 - plan and profile of section 6.

Plate 6. Saharna Mare. Plan and profile of section 8.

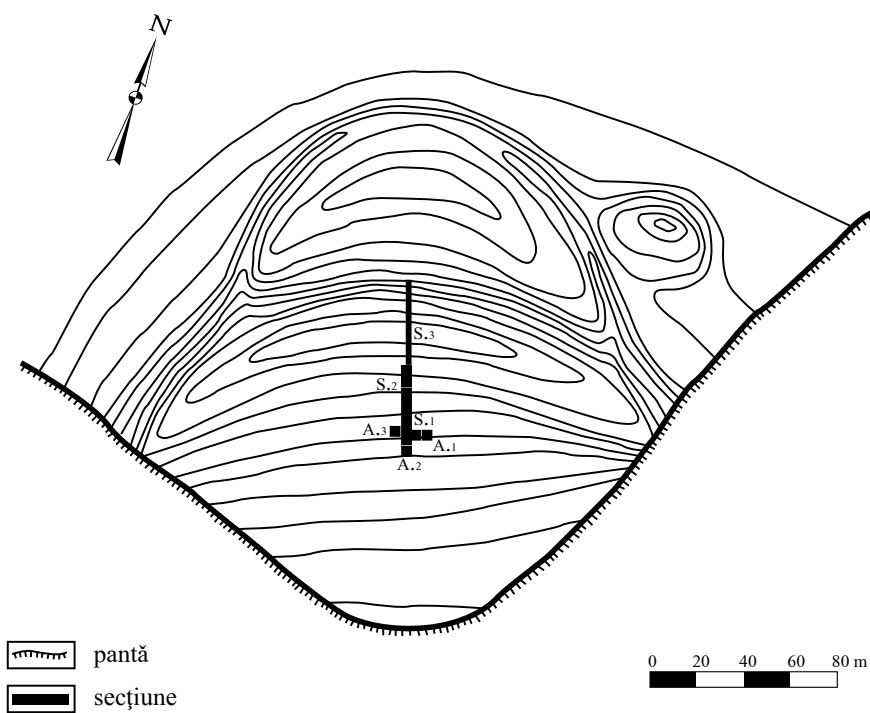
Plate 7. Saharna Mare. Plan and profile of section 9.

Plate 8. Saharna Mare. 1 - Plan and profile of section 10; 2 - plan and profile of section 11; 3 - plan and profile of section 12.

Plate 9. Saharna „La Șanț”. 1 - Plan and profile of section 1; 2 - plan and profile of section 2; 3 - plan and profile of section 3; 4 - plan and profile of section 4; 5 - plan and profile of section 6.

1

2

Fig. 1. Saharna Mică. 1 - Vedere dinspre sud (foto G. Smirnov);
2 - schiță topografică.

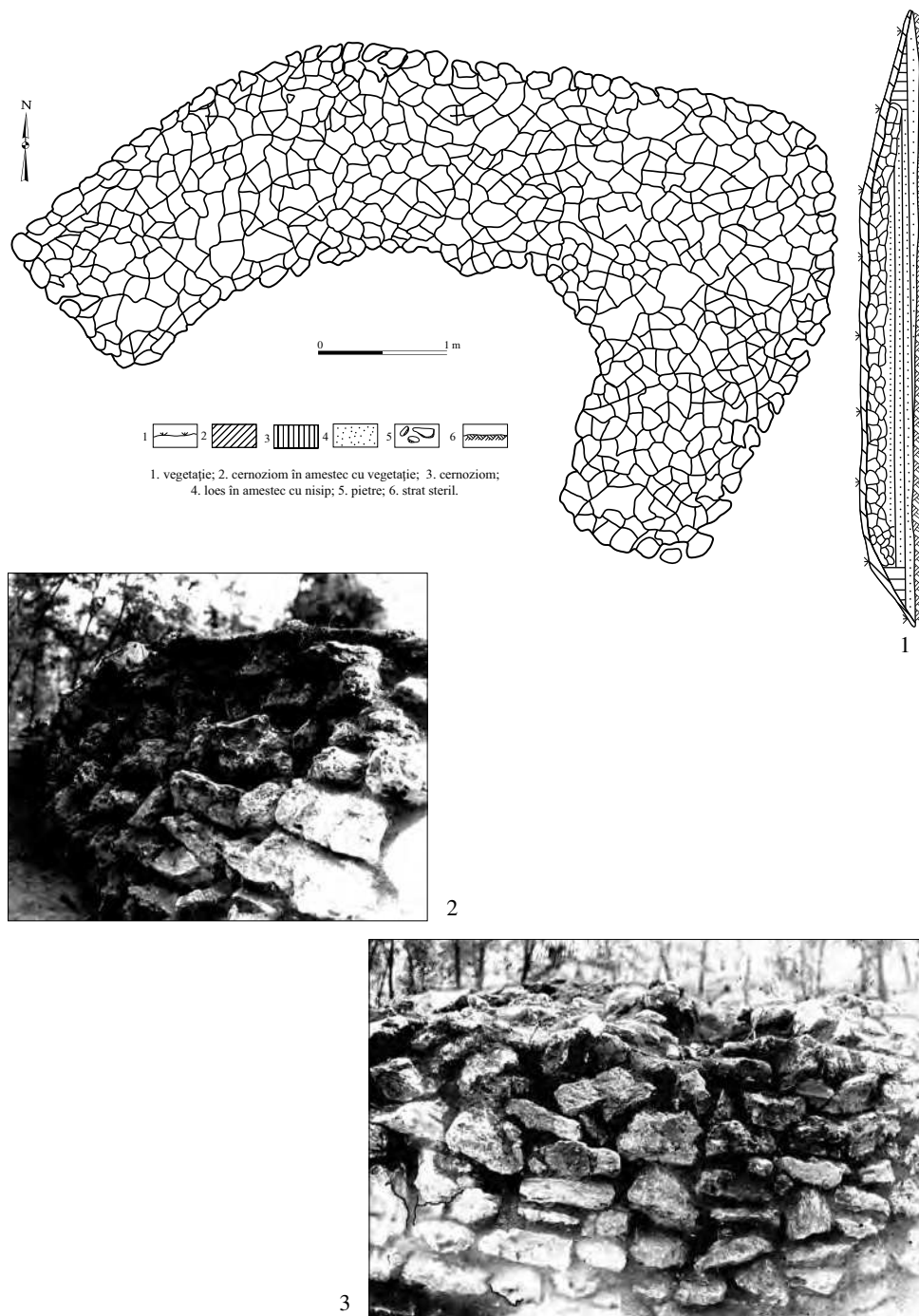

Fig. 2. Saharna Mică. 1 - Planul și profilul bastionului de nord-est (după G. Smirnov, T. Arnăuț); 2-3 - temelia bastionului (foto G. Smirnov).

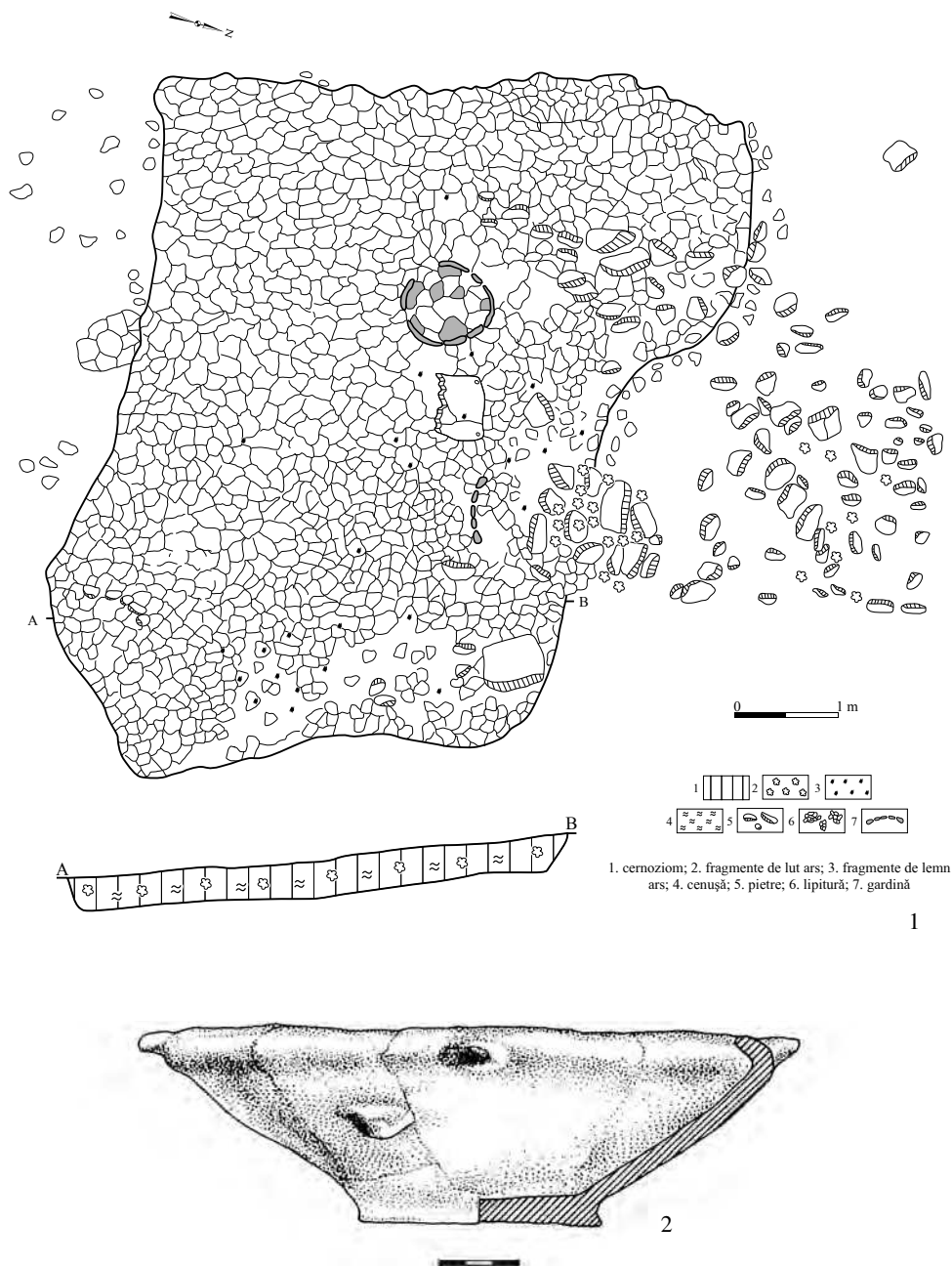

Fig. 3. Saharna Mică. 1 - Construcția nr. 1;
2 - strachină din inventarul construcției nr. 1.

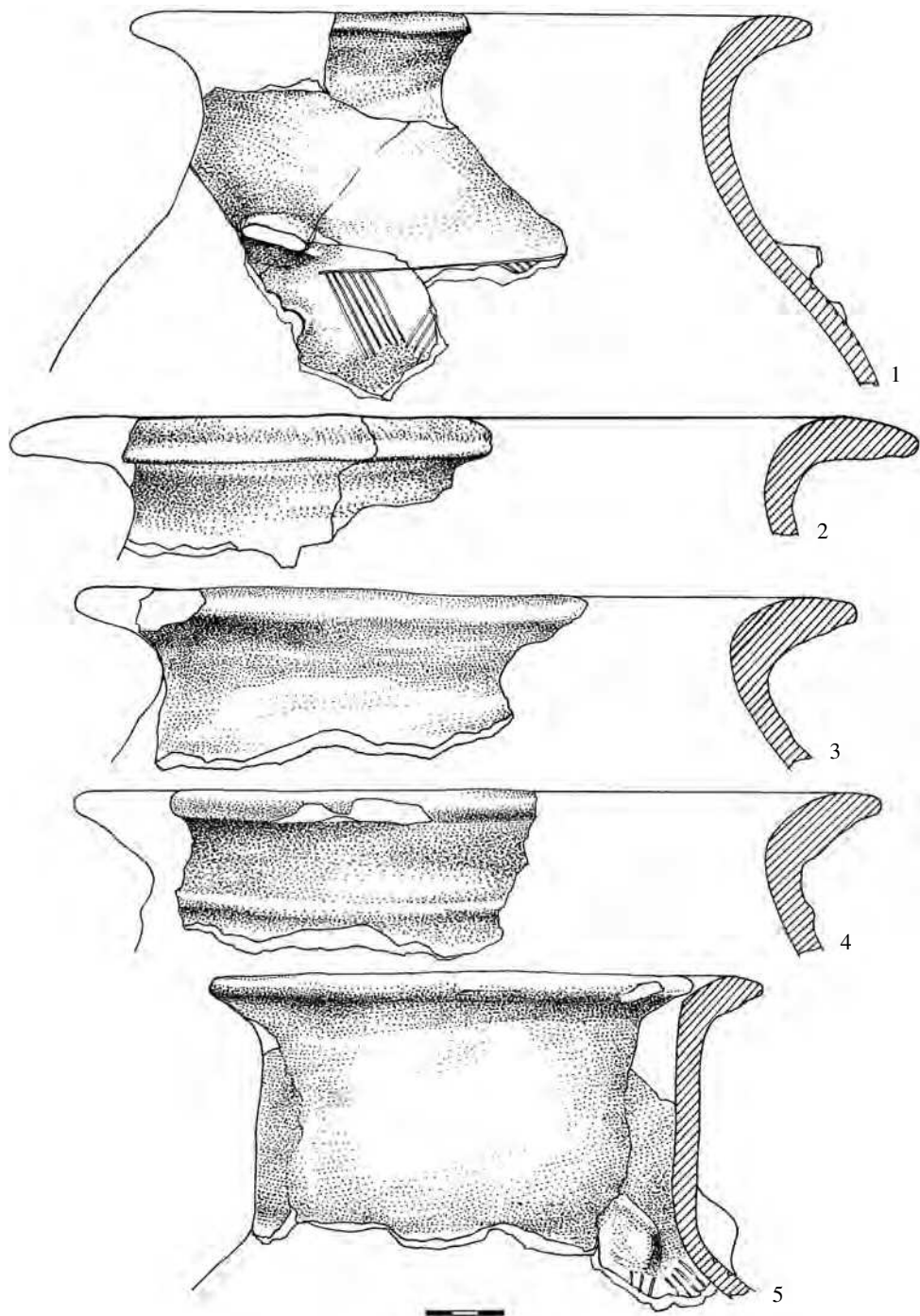

Fig. 4. Saharna Mică. Inventarul construcției nr. 1.

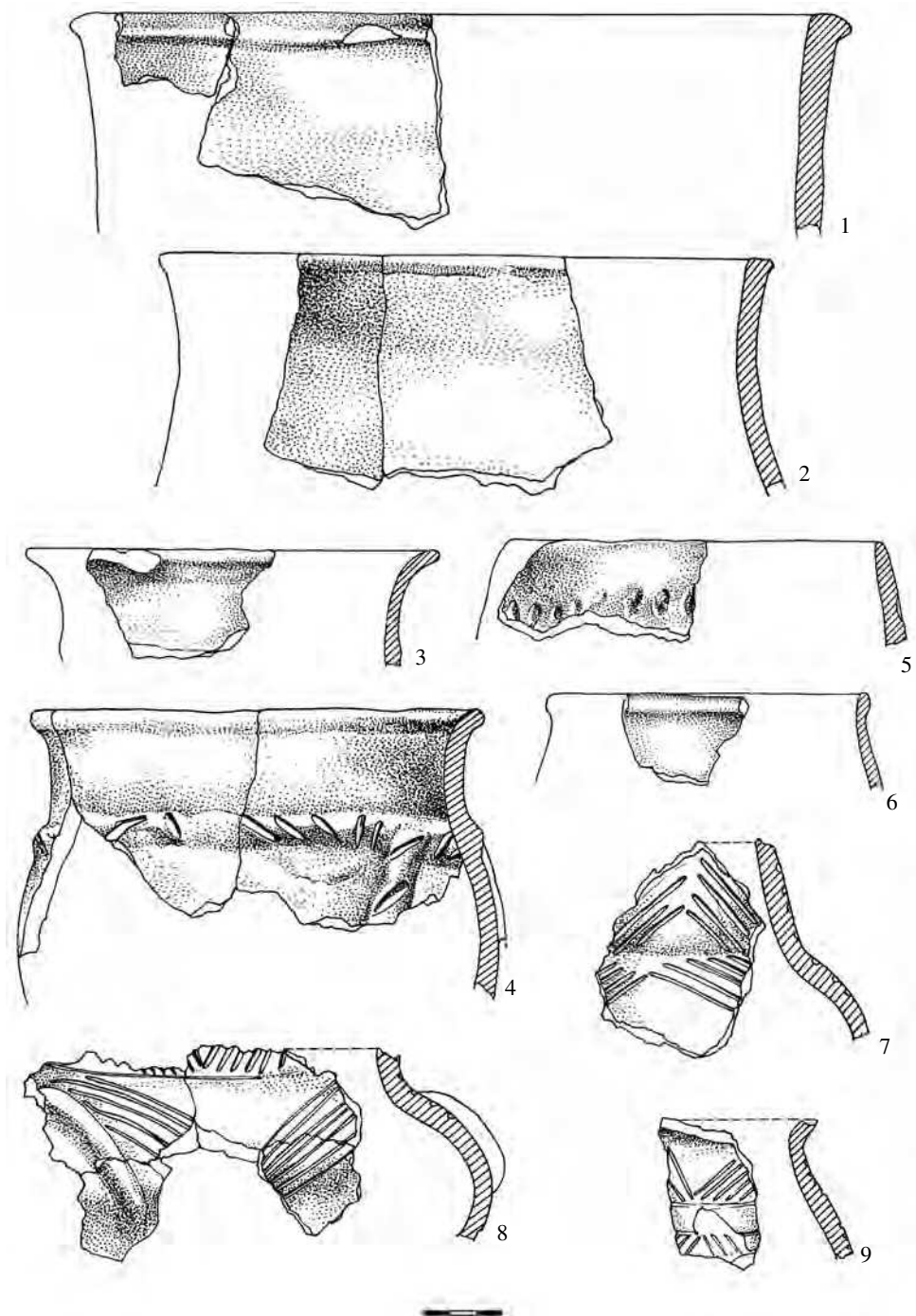

Fig. 5. Saharna Mică. Inventarul construcției nr. 1.

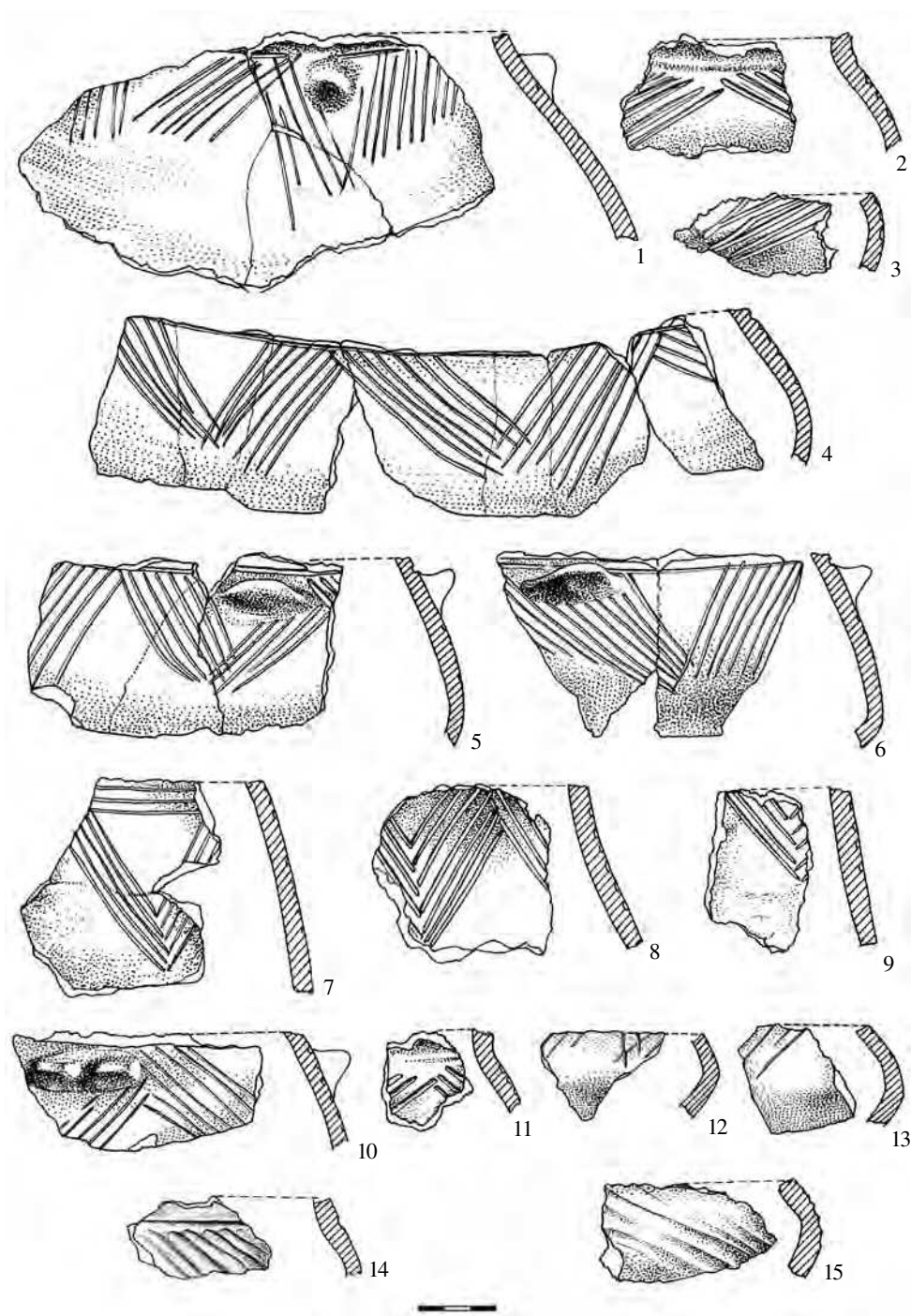

Fig. 6. Saharna Mică. Inventarul construcției nr. 1.

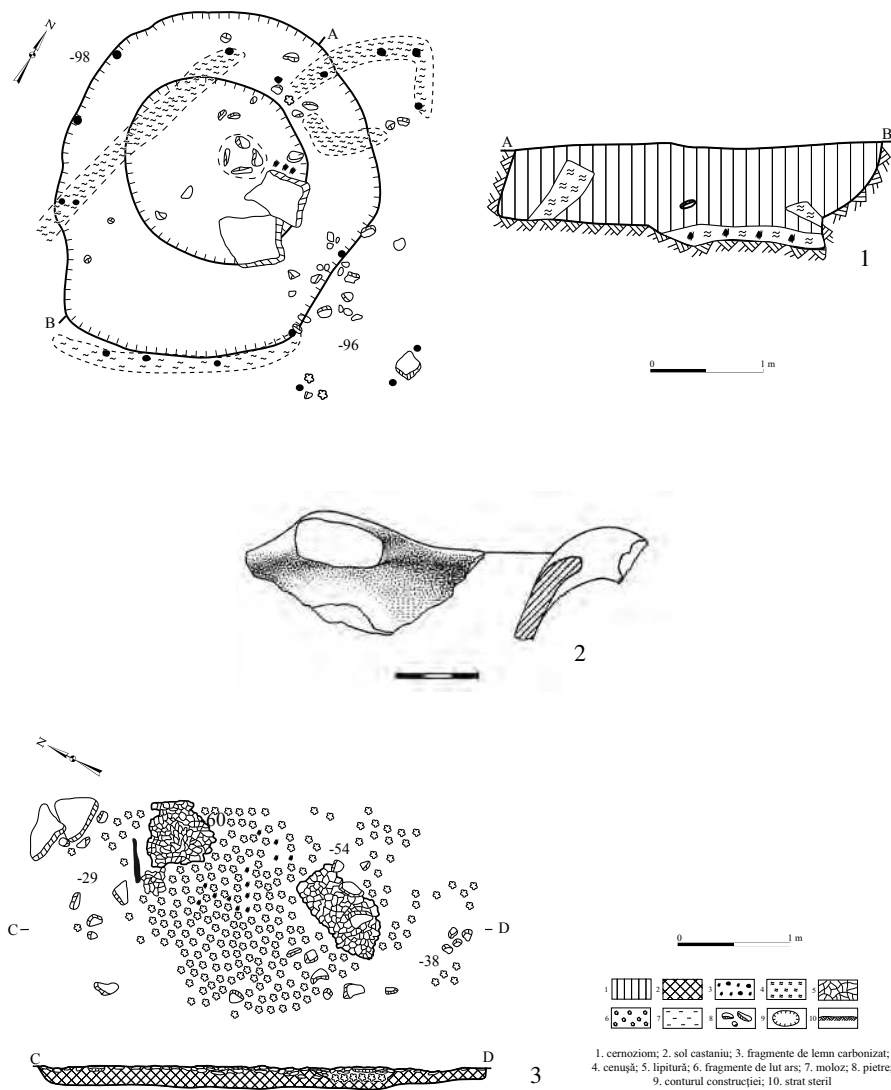

Fig. 7. Saharna Mică. 1 - Construcția nr. 2; 2 - inventarul construcției nr. 2; 3 - construcția nr. 3.

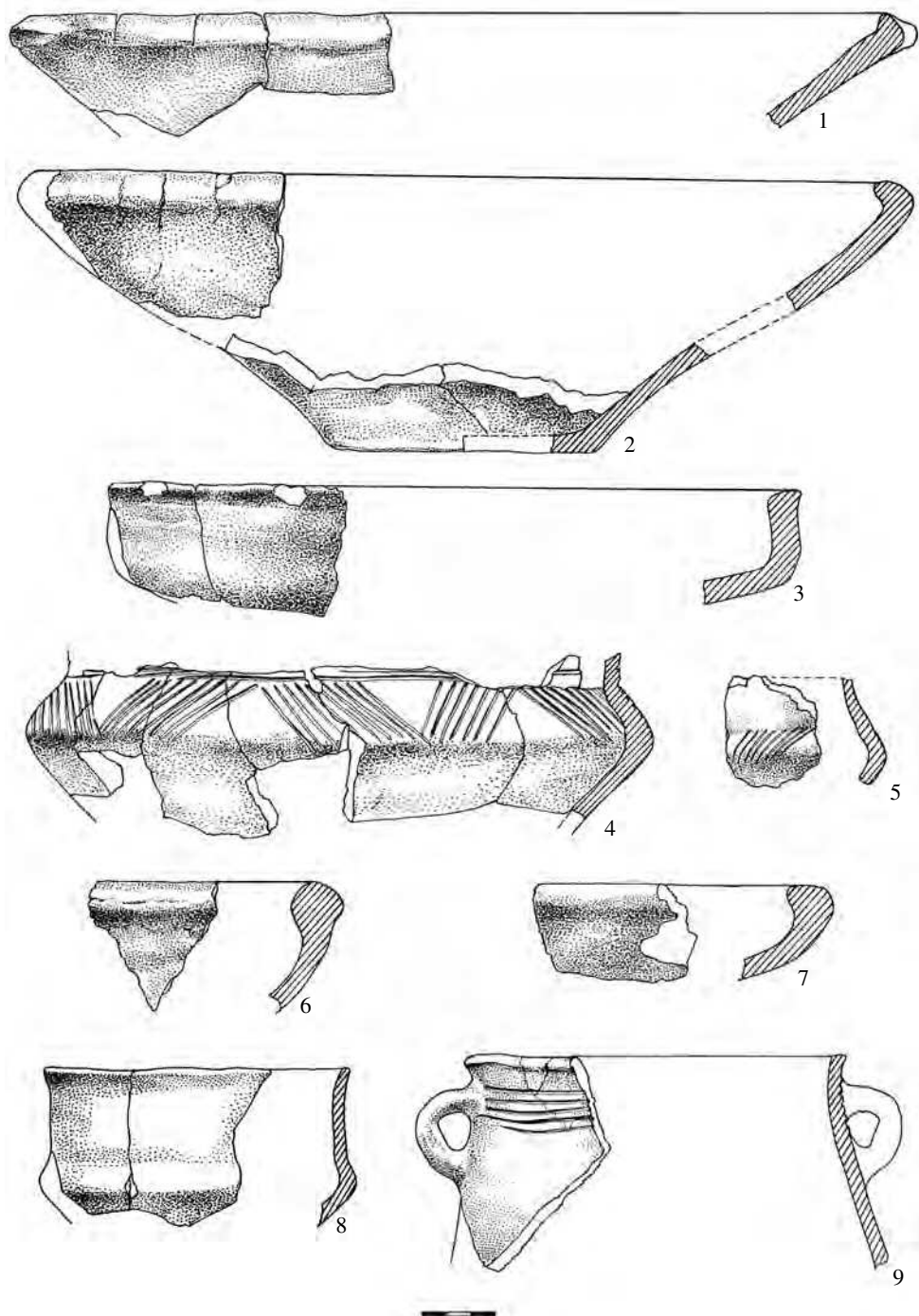

Fig. 8. Saharna Mică. Construcția nr. 3

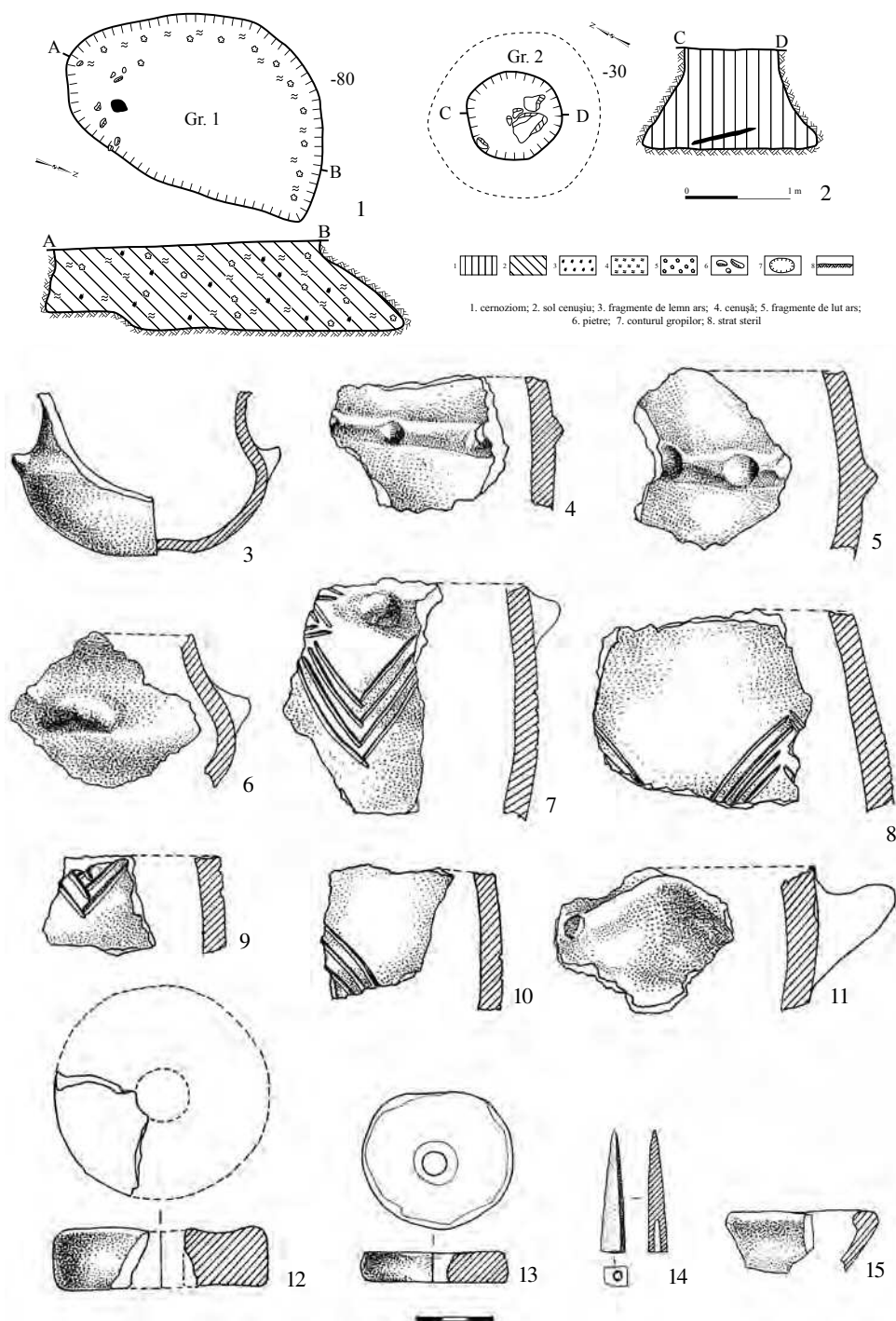

Fig. 9. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 1; 2 - groapa nr. 2;
3-11 - inventarul gropii nr. 1; 12-15 - inventarul gropii nr. 2.

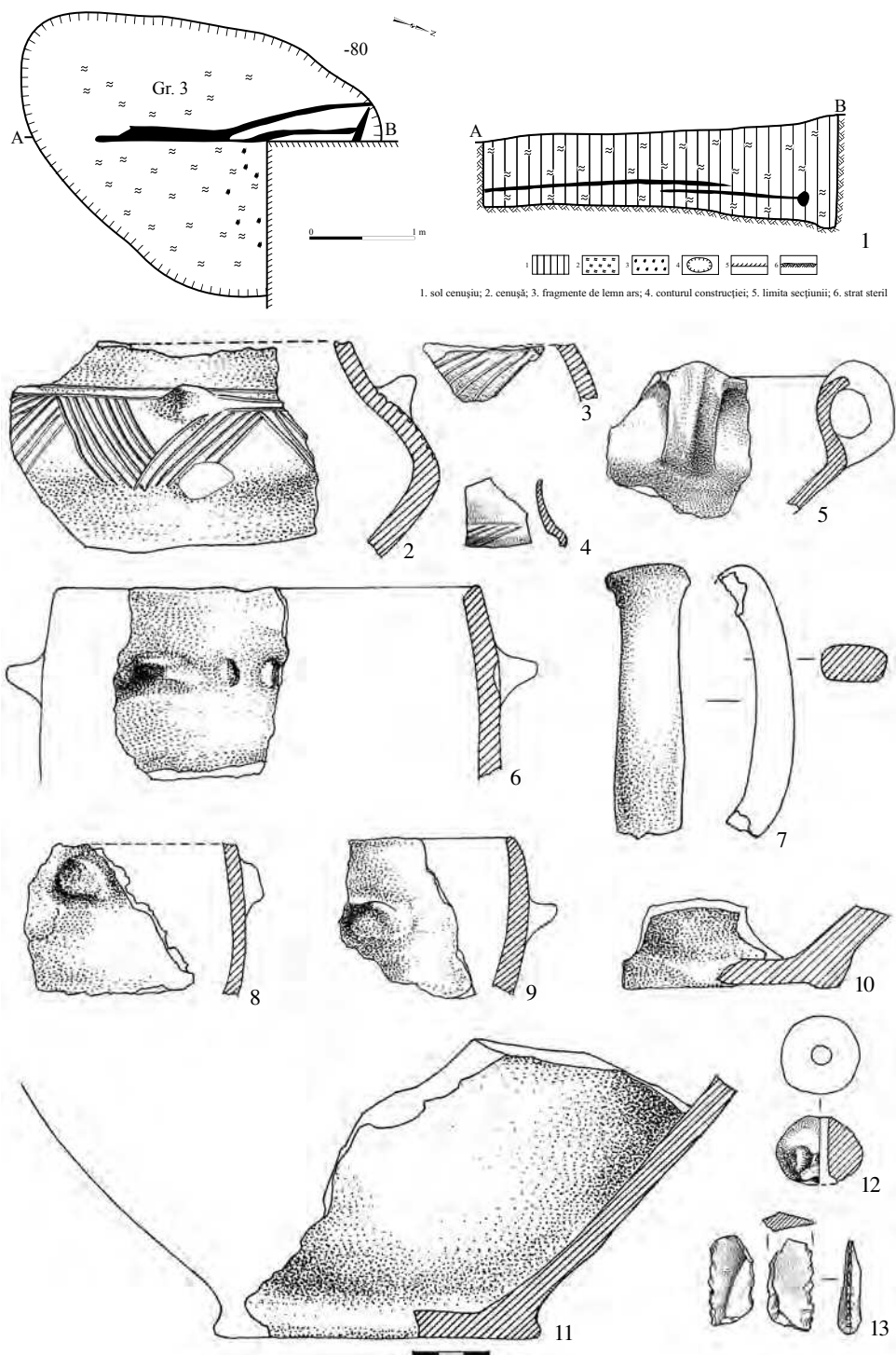

Fig. 10. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 3; 2-13 - inventarul gropii nr. 3.

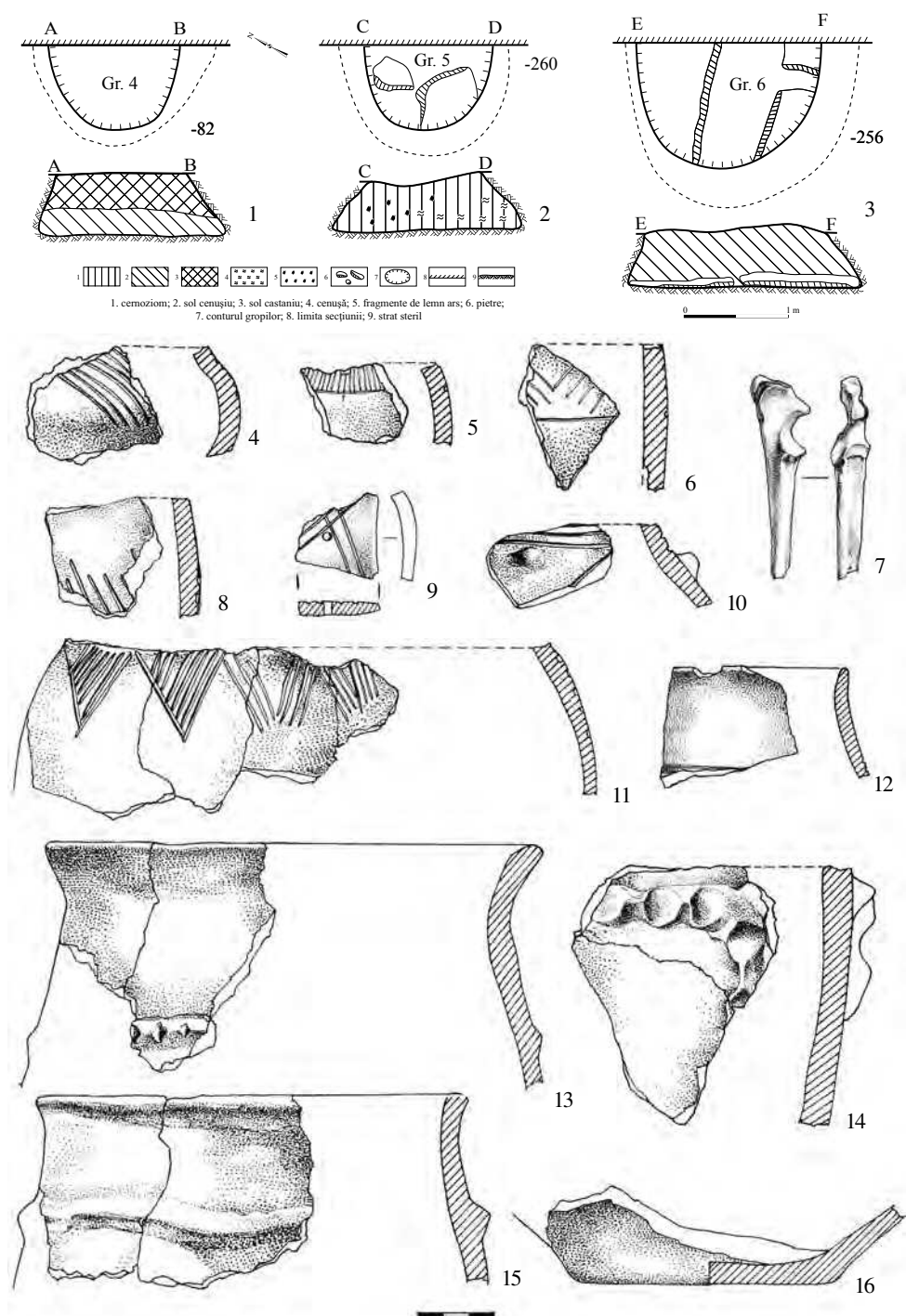

Fig. 11. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 4; 2 - groapa nr. 5; 3 - groapa nr. 6;
4 - inventarul gropii nr. 4; 5-6 - inventarul gropii nr. 5;
7-16 - inventarul gropii nr.6

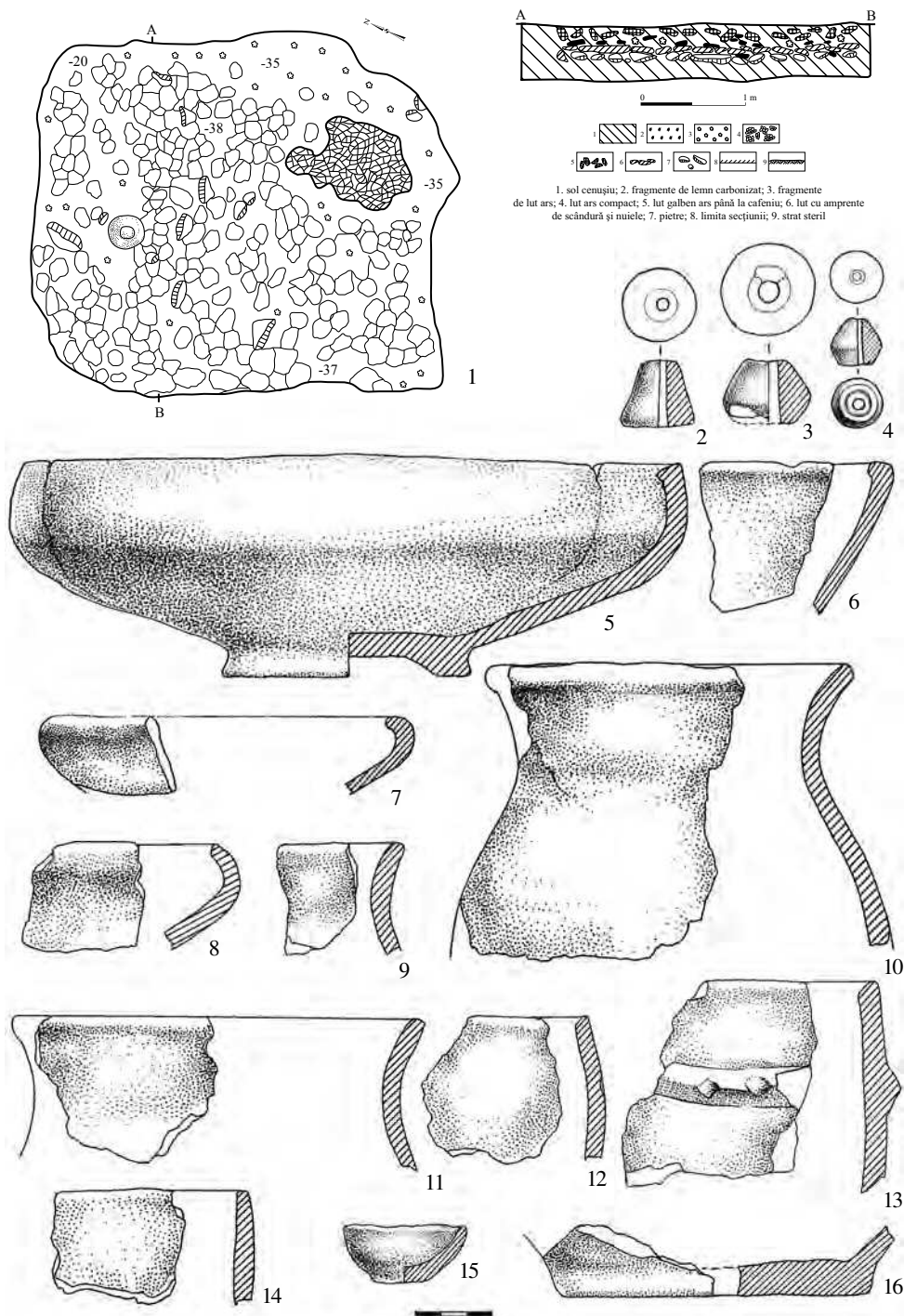

Fig. 12. Saharna Mică. 1 - Construcția nr. 4; 2-16 - inventarul construcției nr. 4.

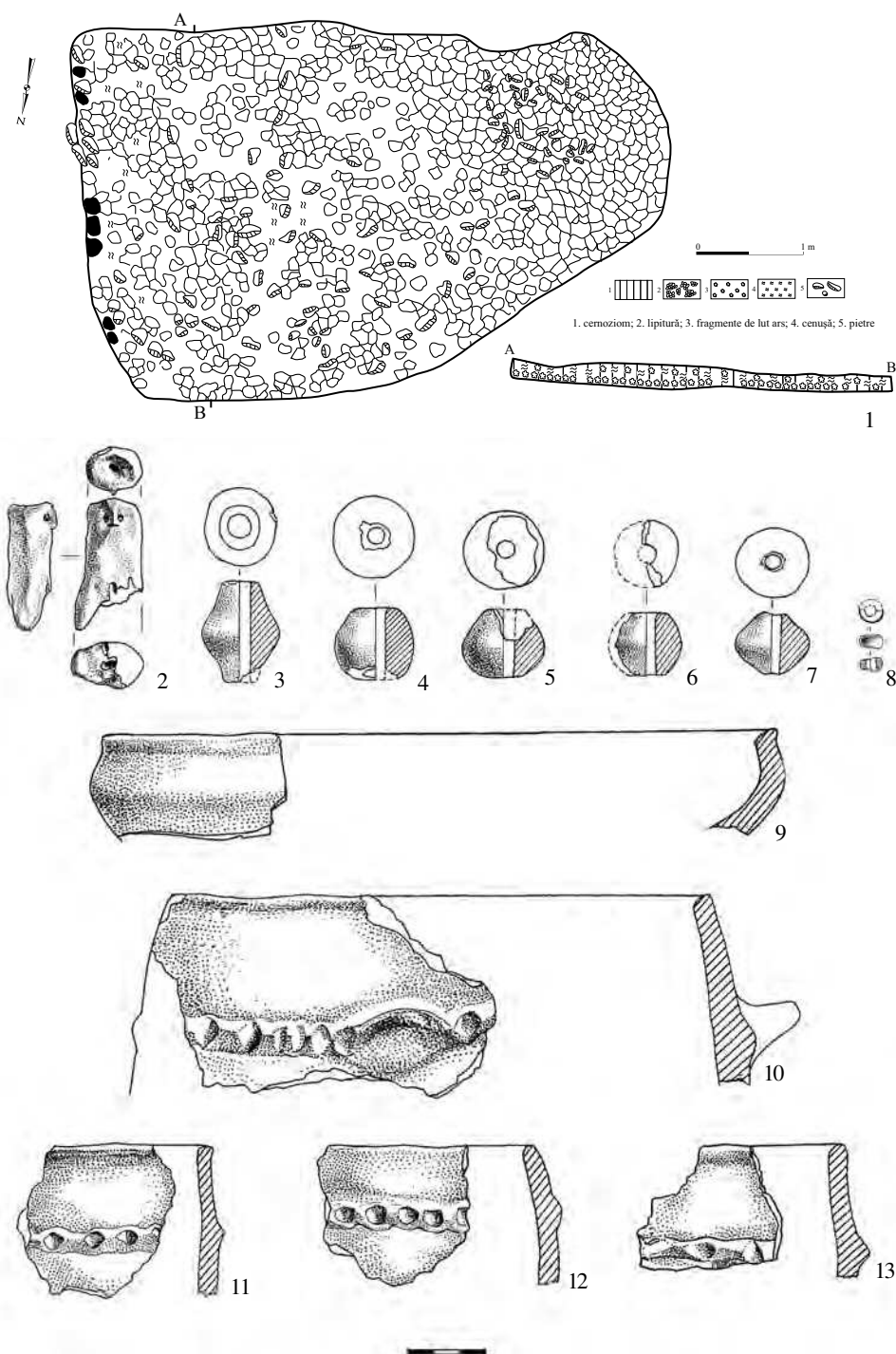

Fig. 13. Saharna Mică. 1 - Construcția nr. 5; 2-13 - inventarul construcției nr. 5.

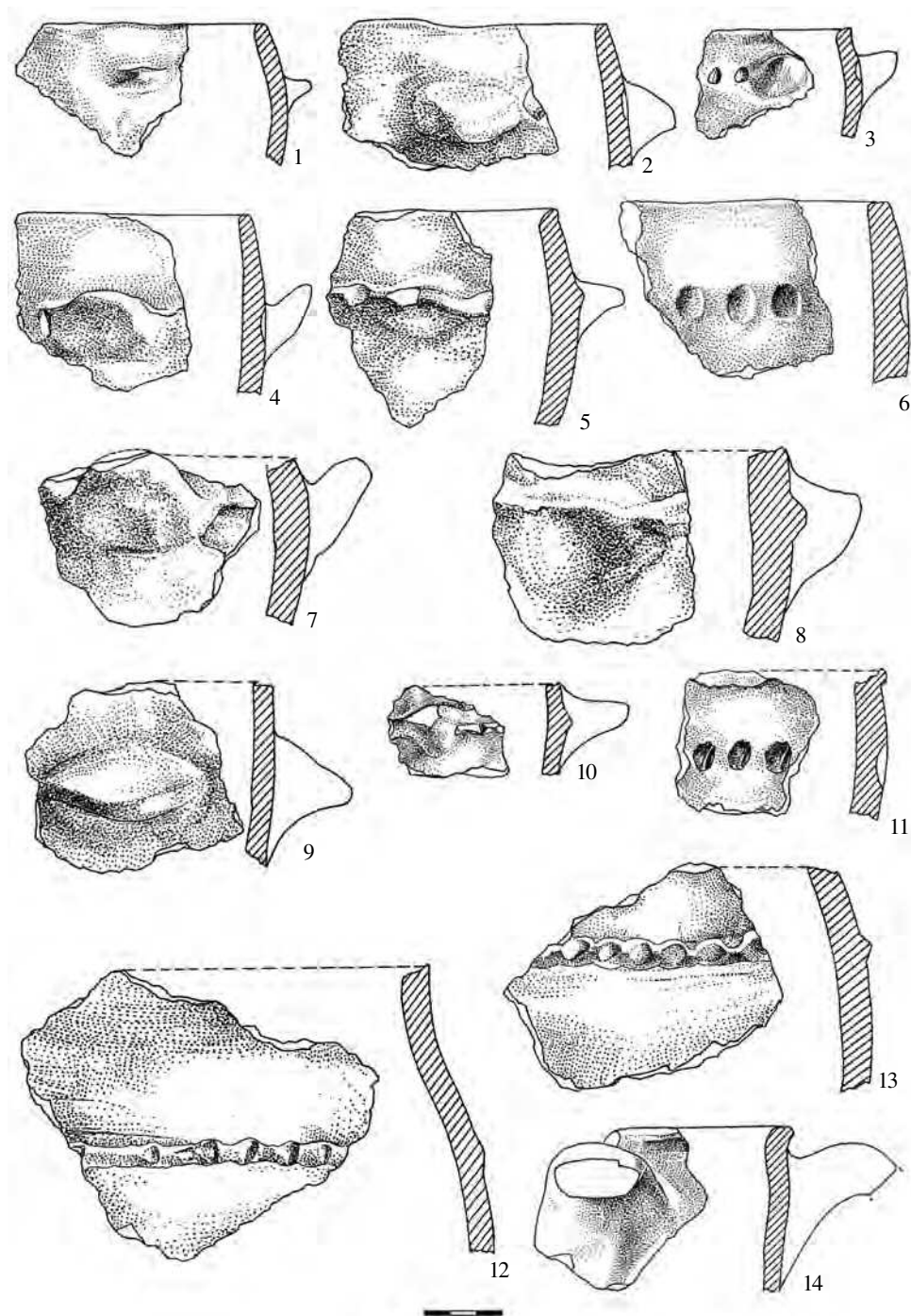

Fig. 14. Saharna Mică. Inventarul construcției nr. 5.

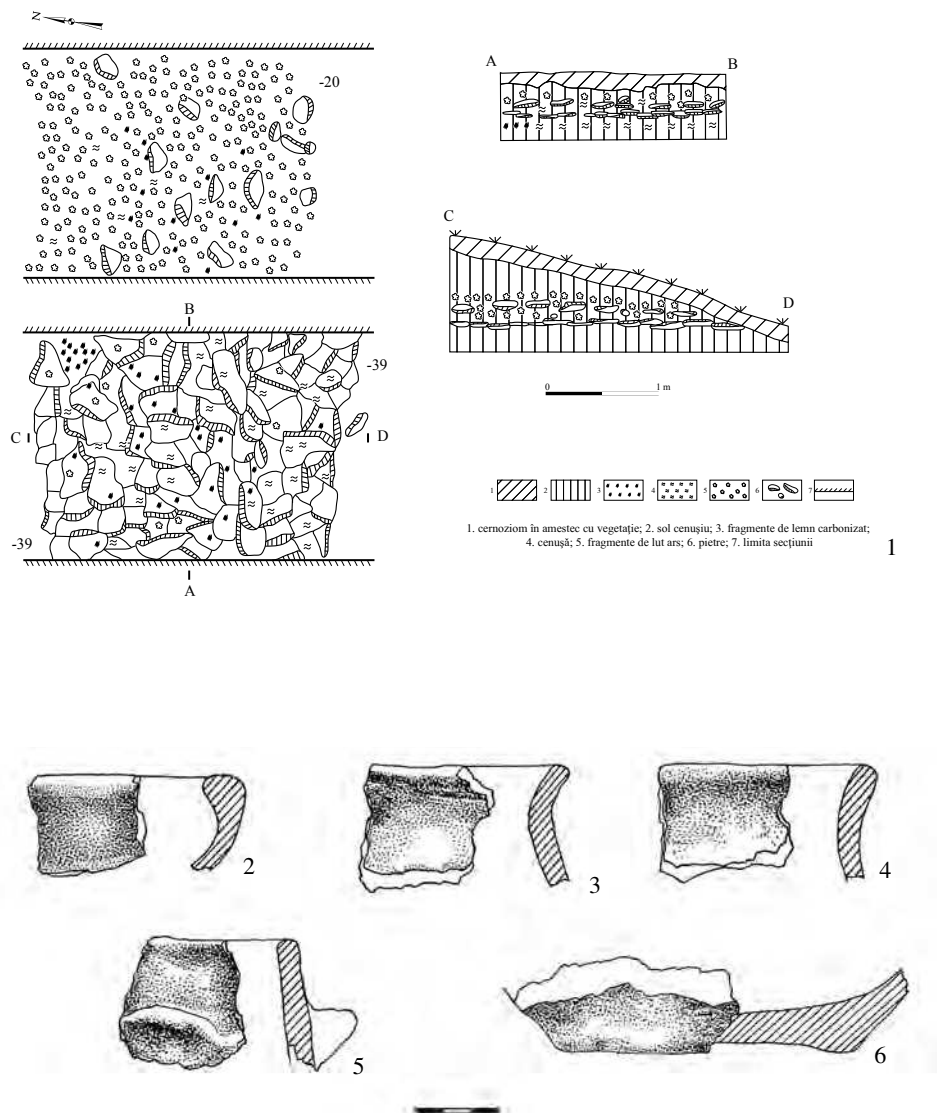

Fig. 15. Saharna Mică. 1 - Construcția nr. 6;
2-6 - inventarul construcției nr. 6.

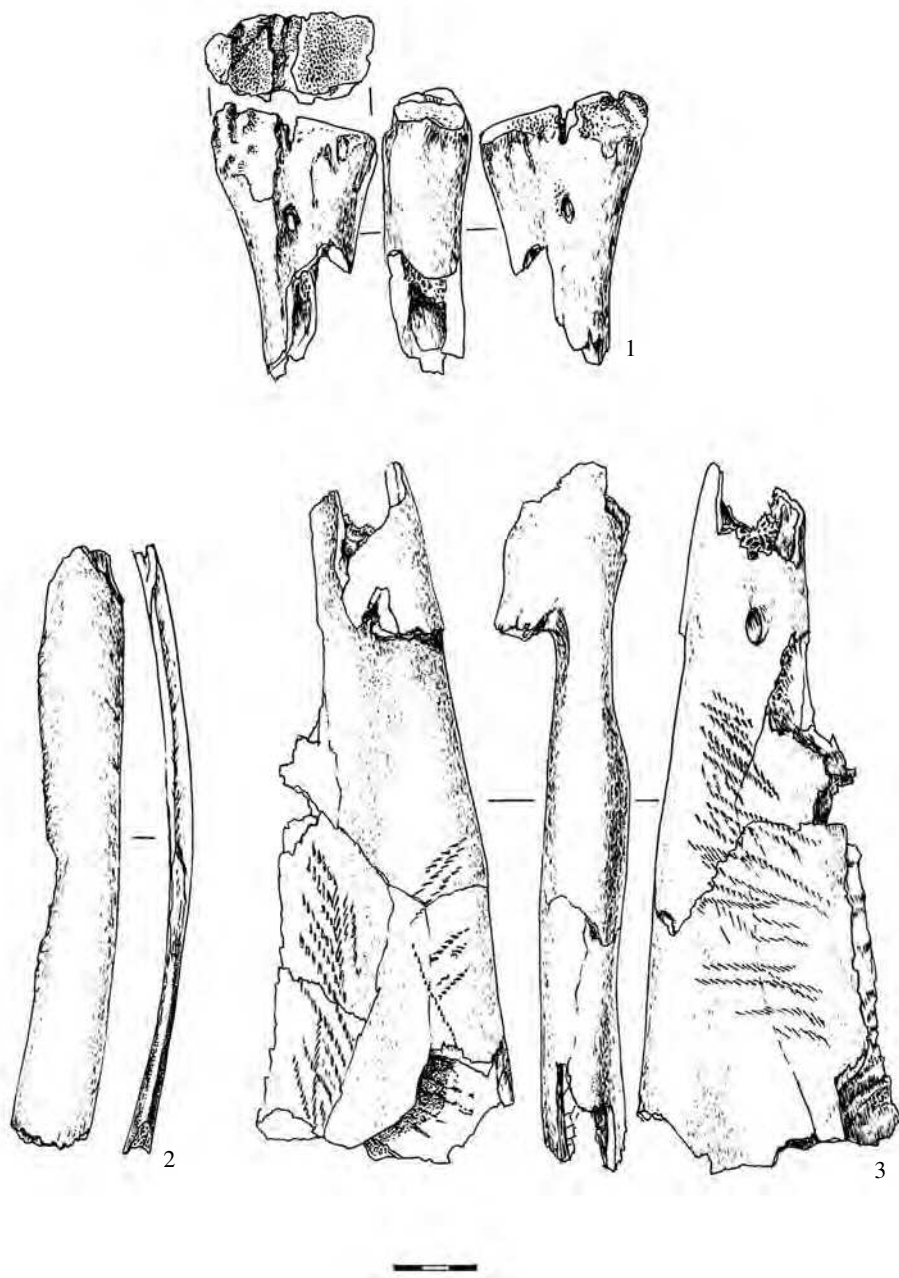

Fig. 16. Saharna Mică. Inventarul construcției nr. 6.

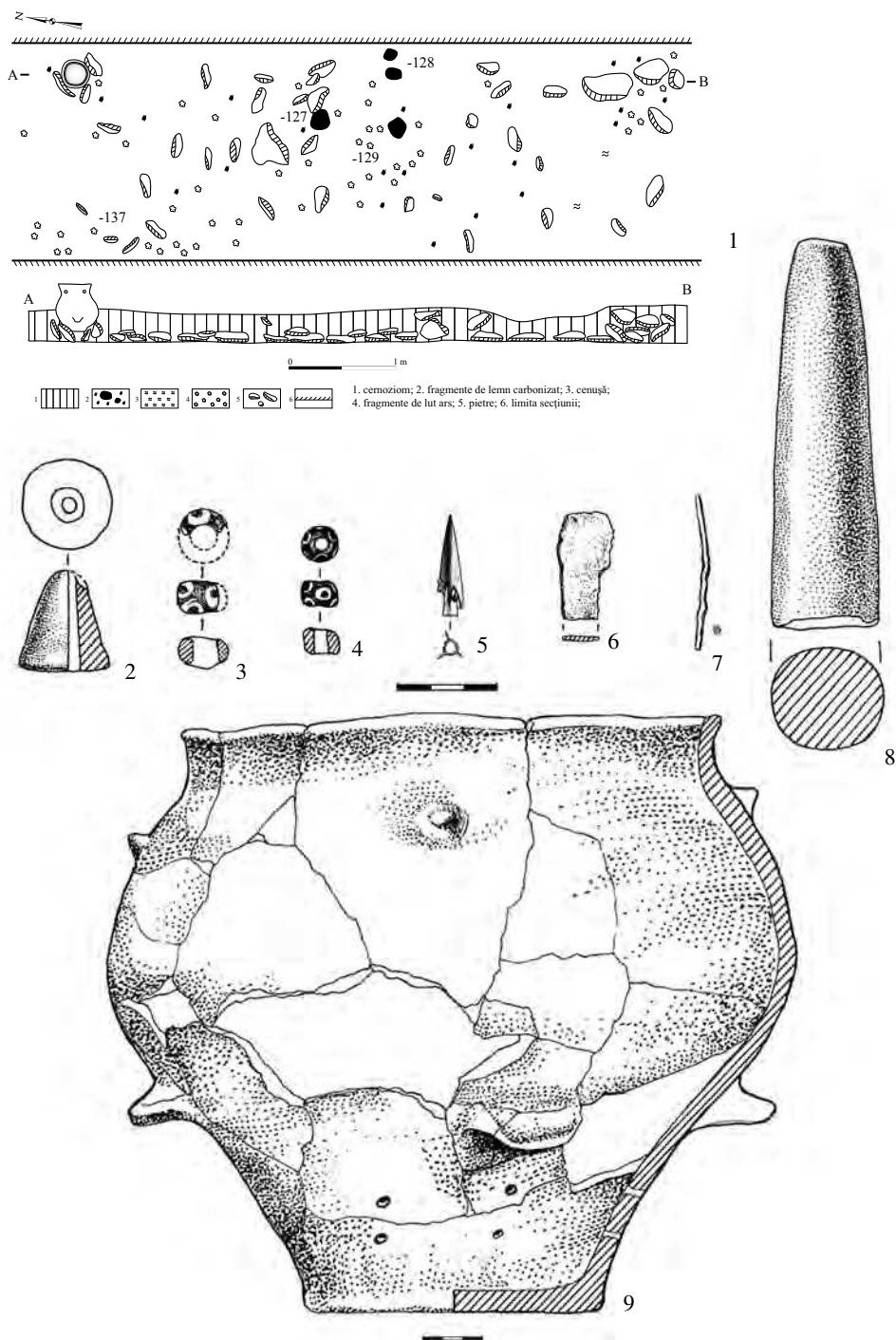

Fig. 17. Saharna Mică. 1 - Construcția nr. 7; 2-9 - inventarul construcției nr. 7.

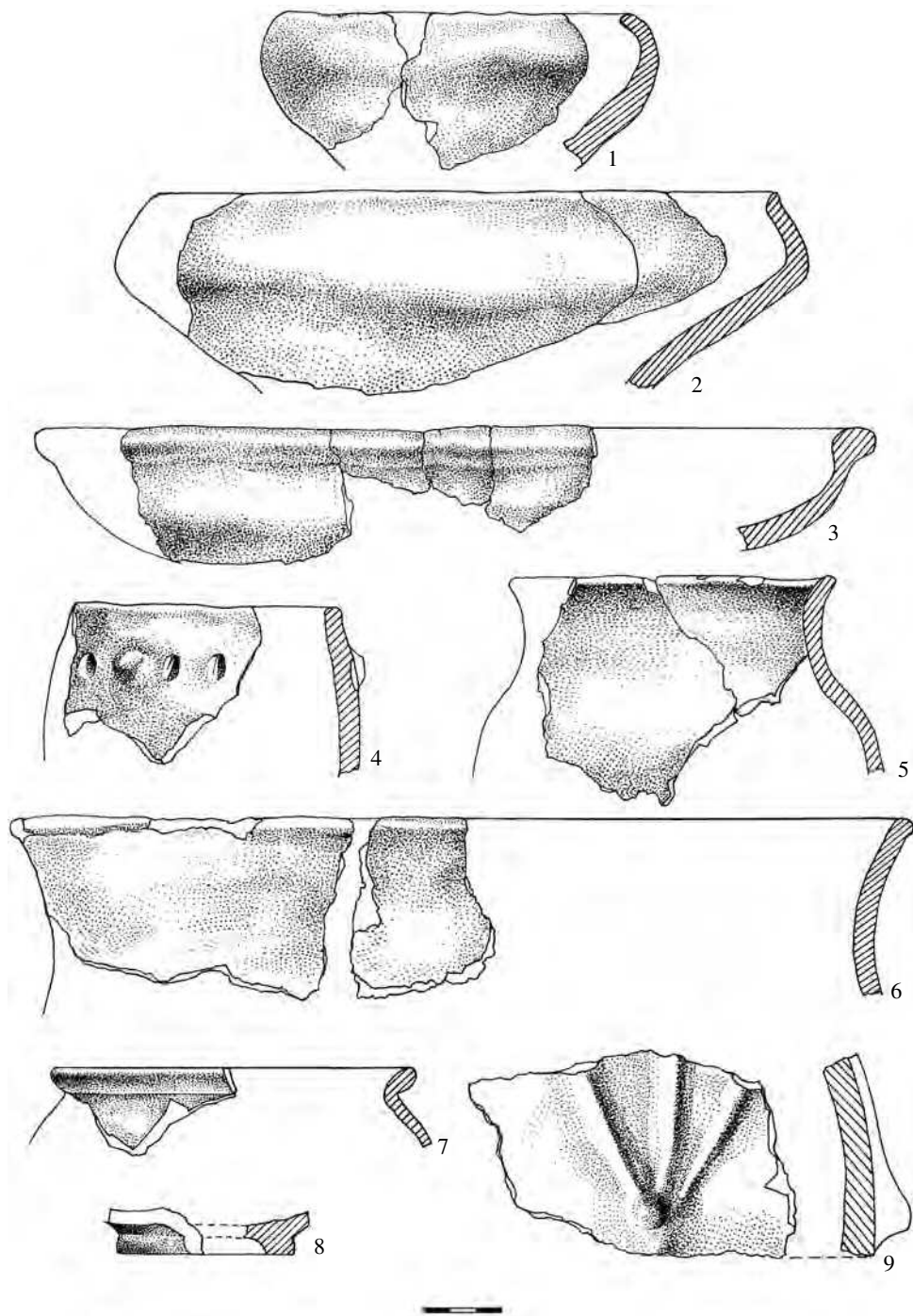

Fig. 18. Saharna Mică. Inventarul construcției nr. 7.

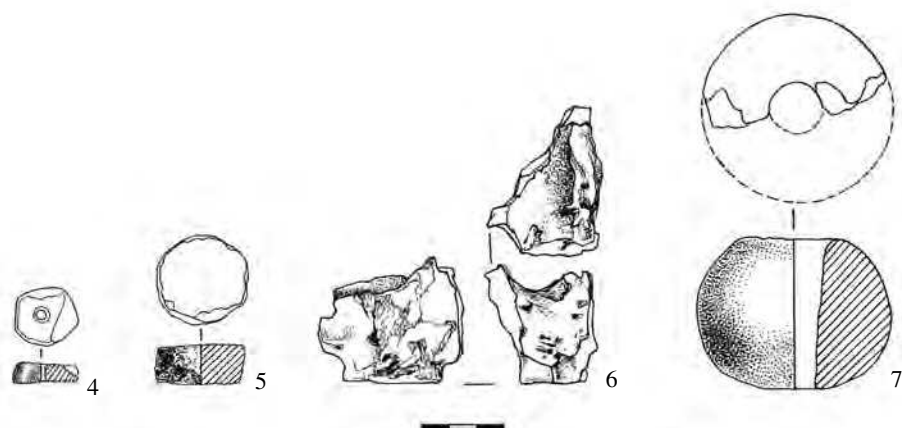
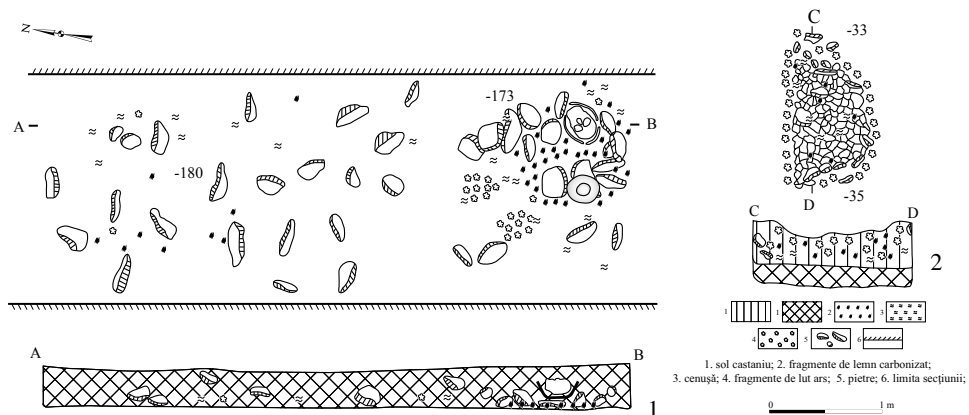

Fig. 19. Saharna Mică. 1, 3 - Complexul nr. 1; 4-7 - inventar din complexul nr. 1; 2 - cuptorul nr. 1

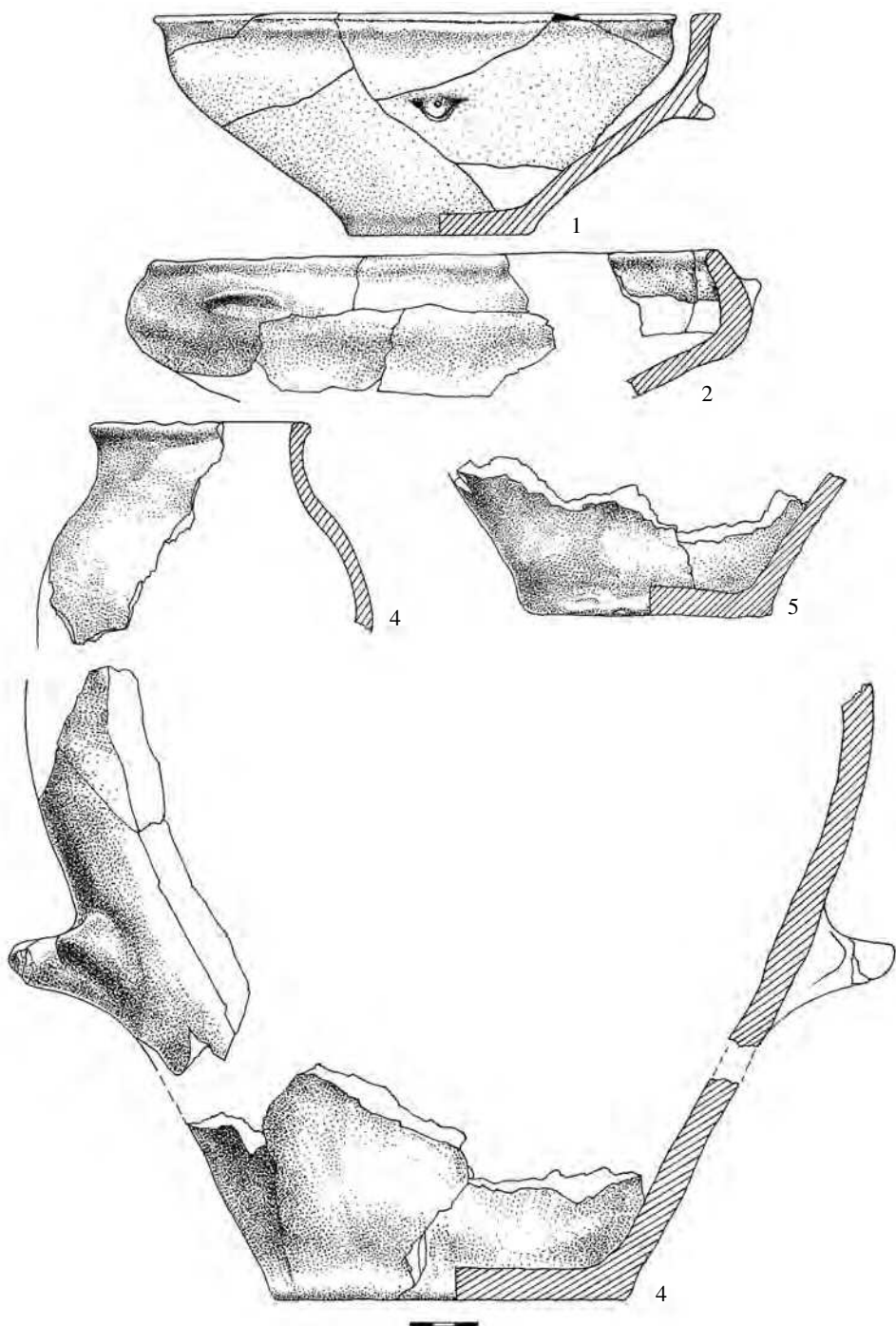

Fig. 20. Saharna Mică. Inventar din complexul nr. 1.

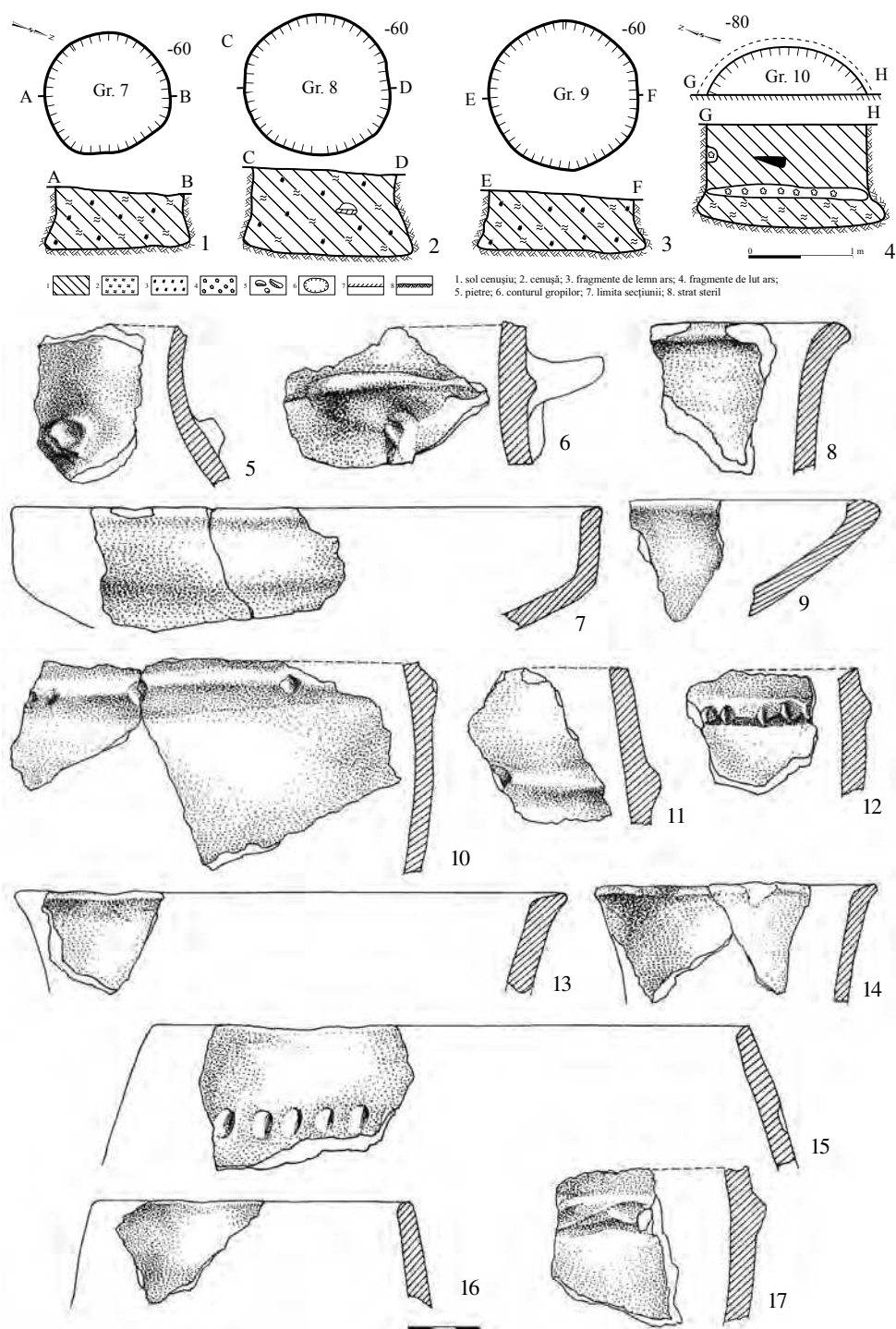

Fig. 21. Saharna Mică. 1 - groapa nr. 7; 2 - groapa nr. 8; 3 - groapa nr. 9;
4 - groapa nr. 10; 5-7 - inventarul gropii nr. 7; 8 - inventarul gropii nr. 8;
9-11 - inventarul gropii nr. 9; 12-17 - inventarul gropii nr. 10;

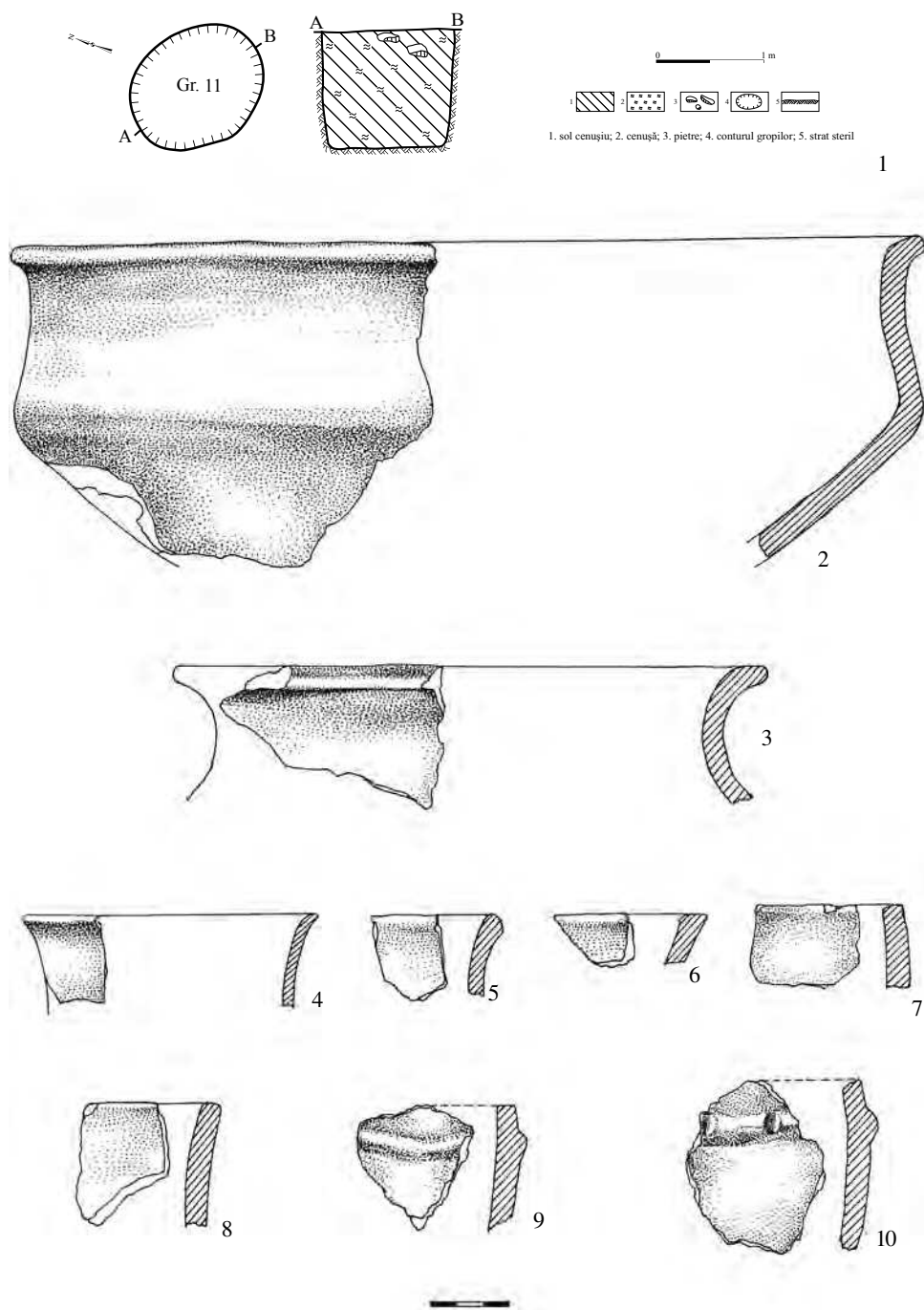

Fig. 22. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 11; 2-10 - inventarul gropii nr. 11.

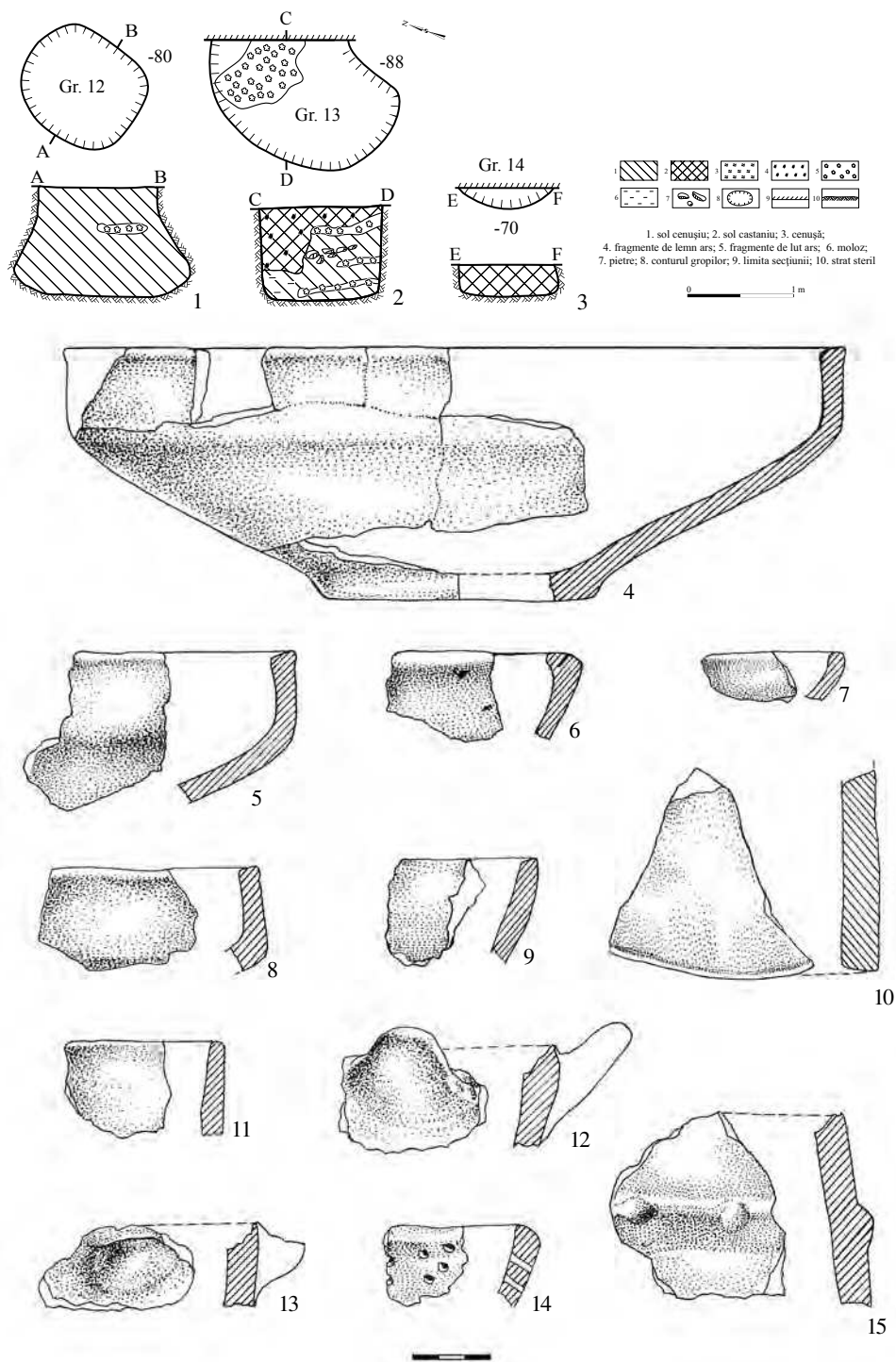

Fig. 23. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 12; 2 - groapa nr. 13; 3 - groapa nr. 14;
4-13 - inventarul gropii nr. 13; 14-15 - inventarul gropii nr. 14;

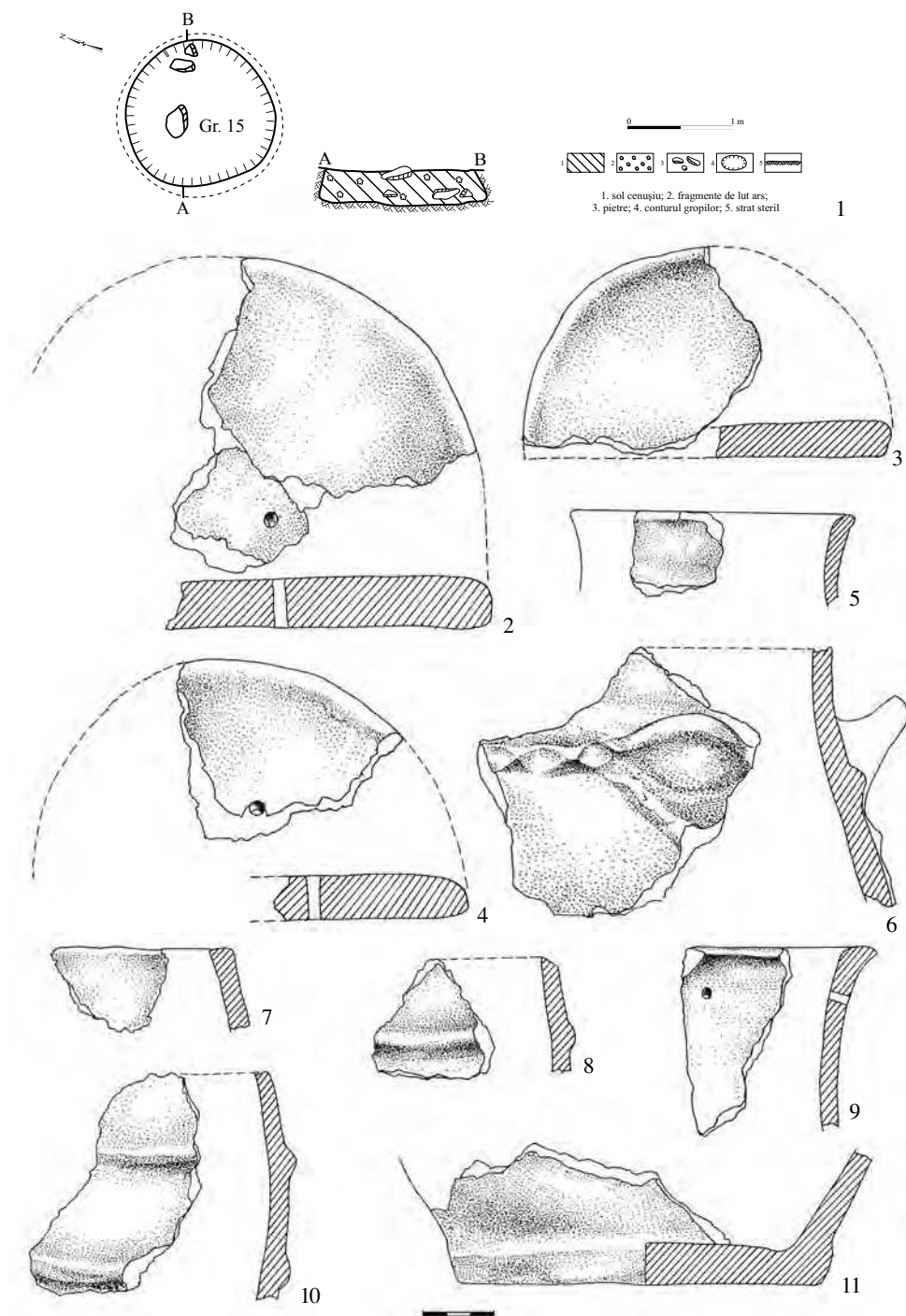

Fig. 24. Saharna Mică. 1 - groapa nr. 15; 2-11 - inventarul gropii nr. 15

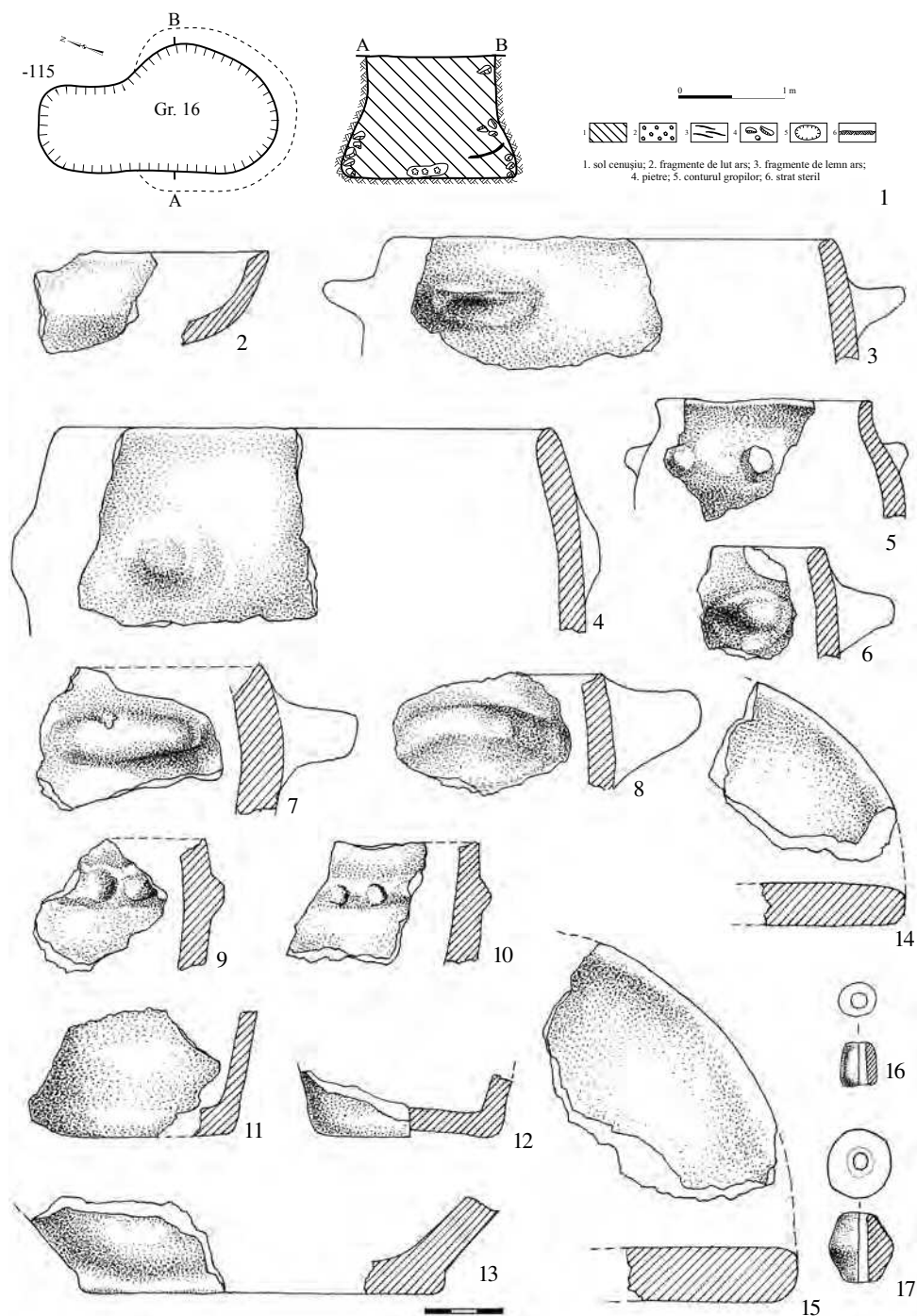

Fig. 25. Saharna Mică. 1 - groapa nr. 16; 2-17 - inventarul gropii nr. 16.

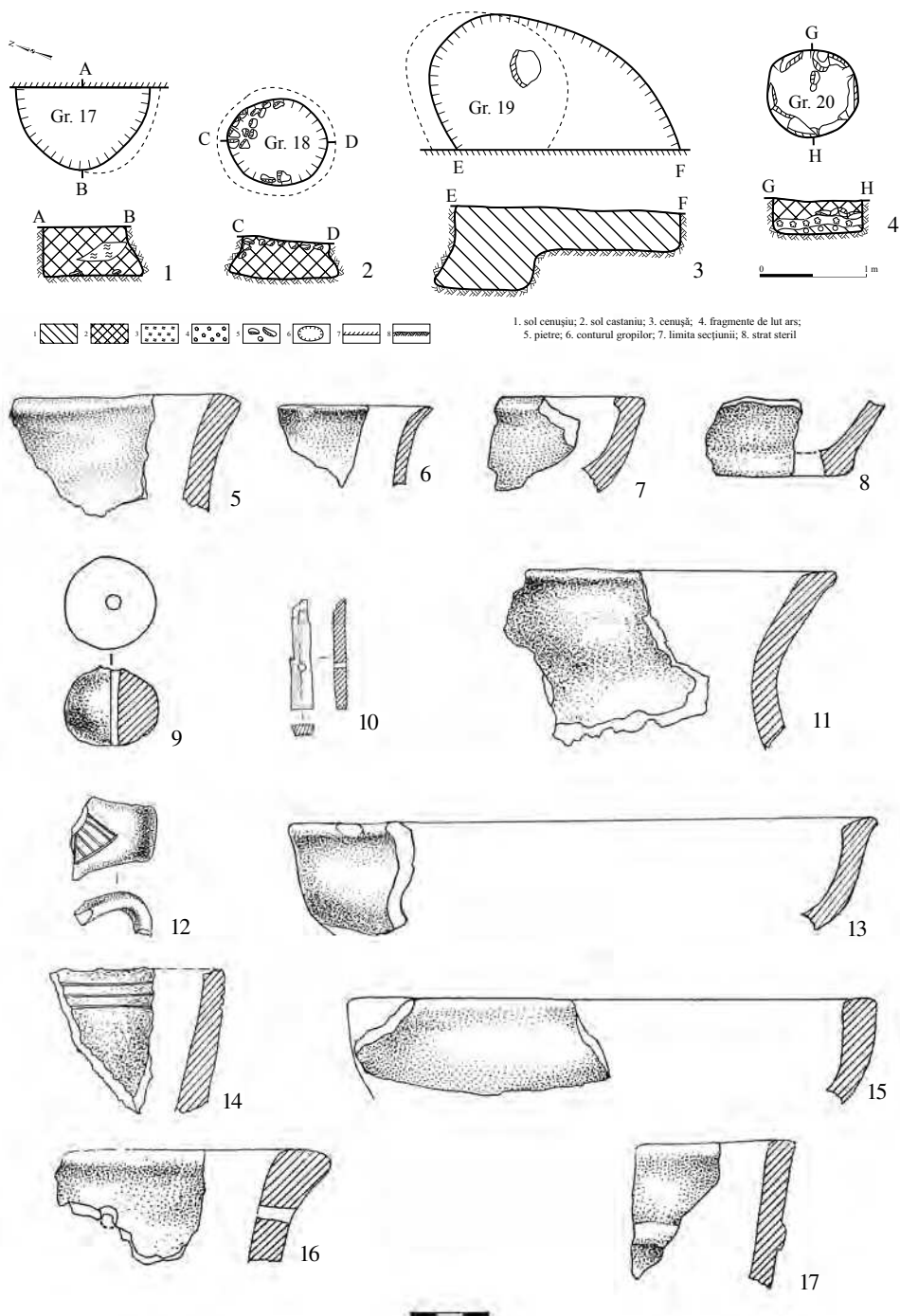

Fig. 26. Saharna Mică 1 - Groapa nr. 17; 2 - groapa nr. 18; 3 - groapa nr. 19; 4 - groapa nr. 20; 5-8 - inventarul gropii nr. 17; 9-14 - inventarul gropii nr. 19; 15-17 - inventarul gropii nr. 20

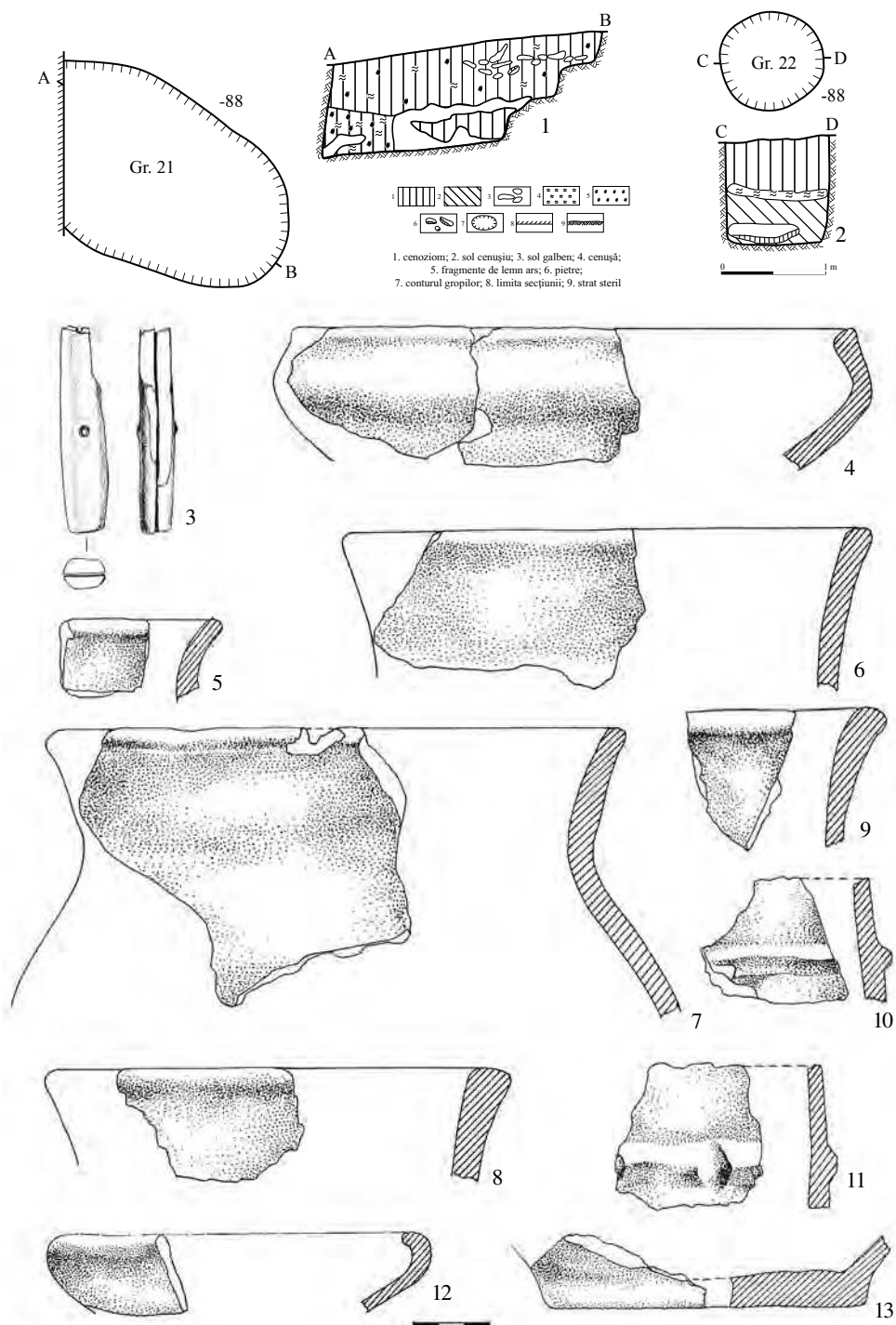

Fig. 27. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 21; 2 - groapa nr. 22;
3-11 - inventarul gropii nr. 17; 12-13 - inventarul gropii nr. 19;

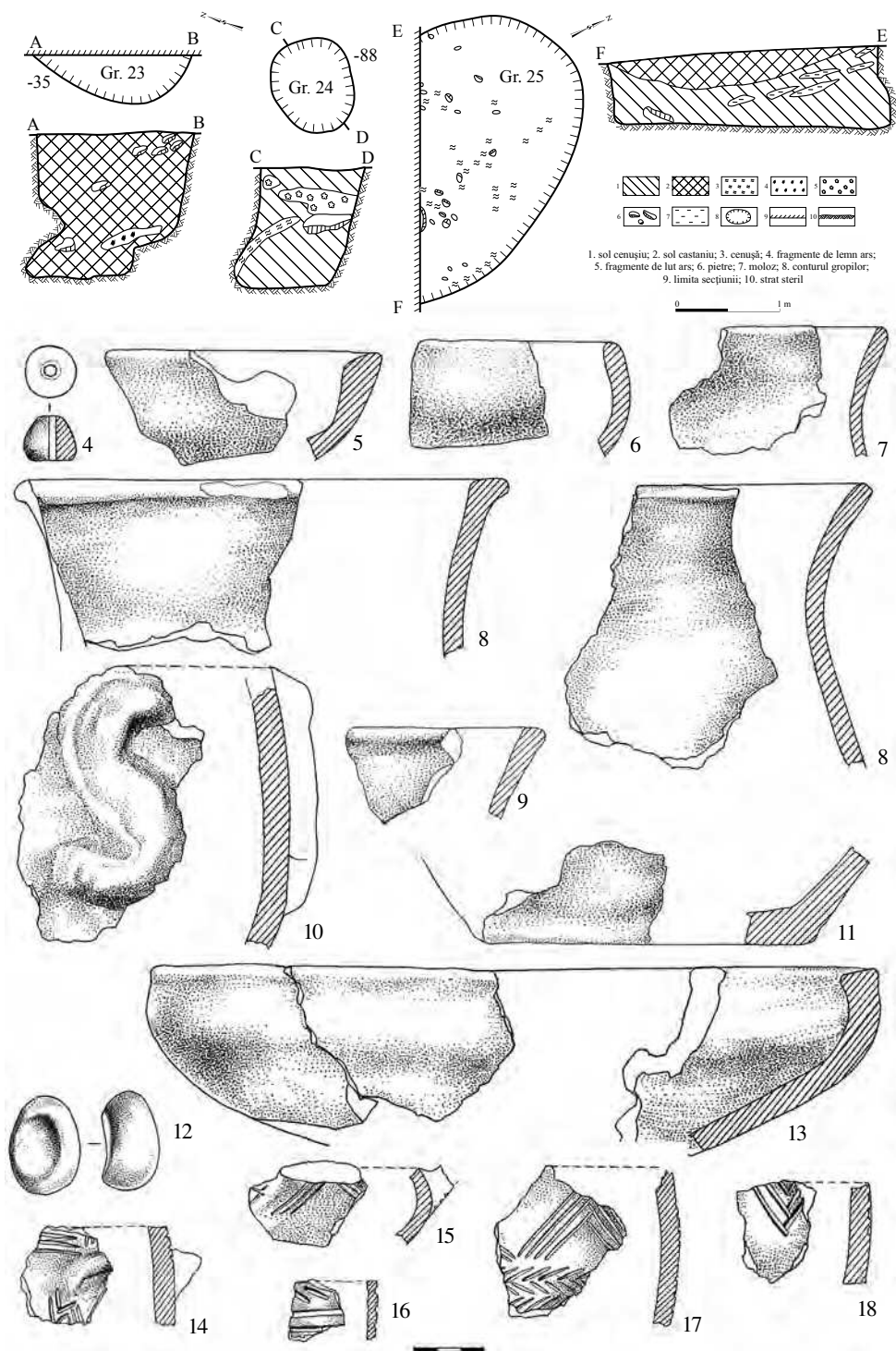

Fig. 28. Saharna Mică. 1 - Groapa nr. 23; 2 - groapa nr. 24; 3 - groapa nr. 25;
4-11 - inventarul gropii nr. 23; 12-18 - inventarul gropii nr. 25.

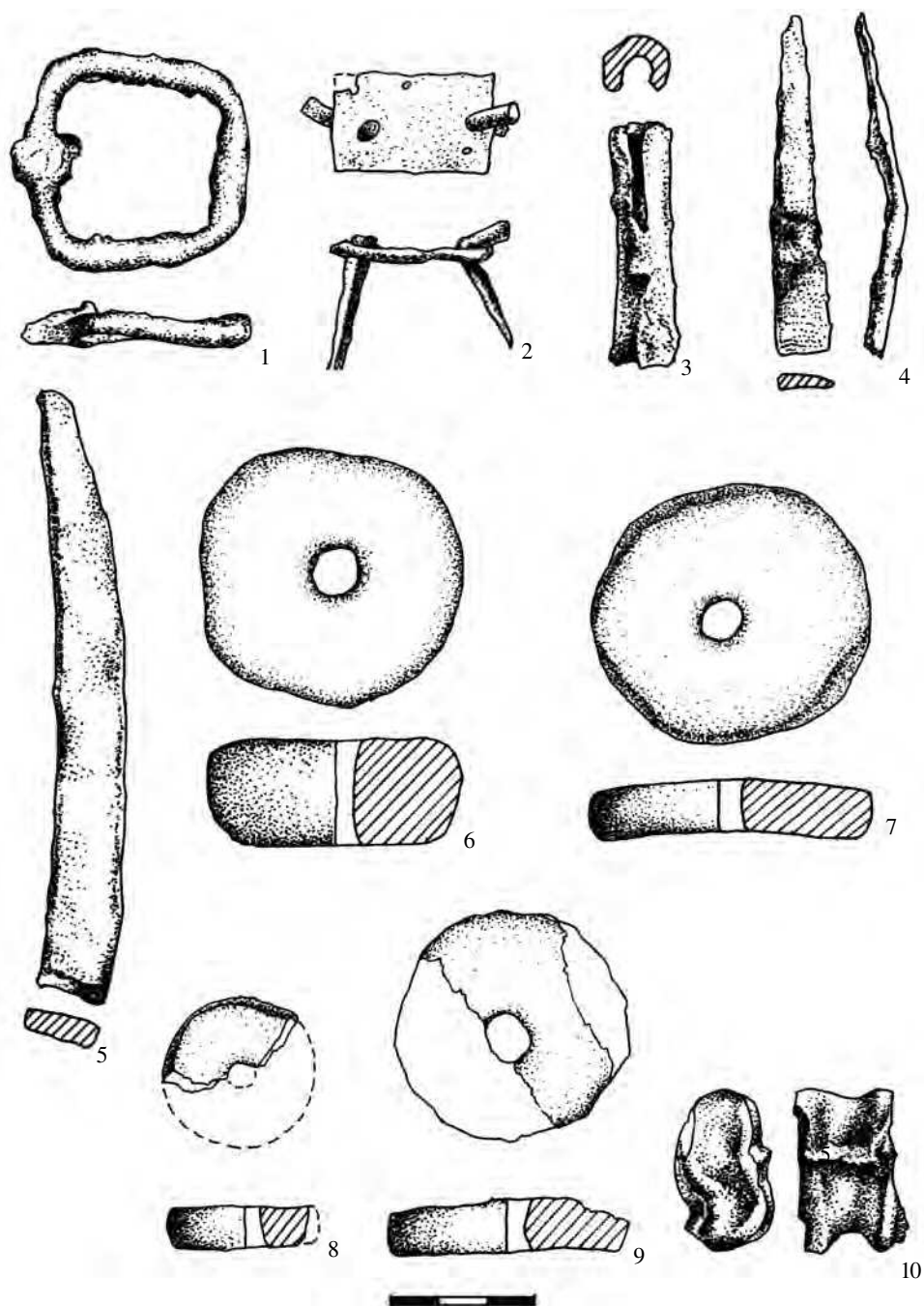

Fig. 29. Saharna Mică. 1-5 - Piese din metal; 6-9 - piese din ceramică;
10 - piesă din os.

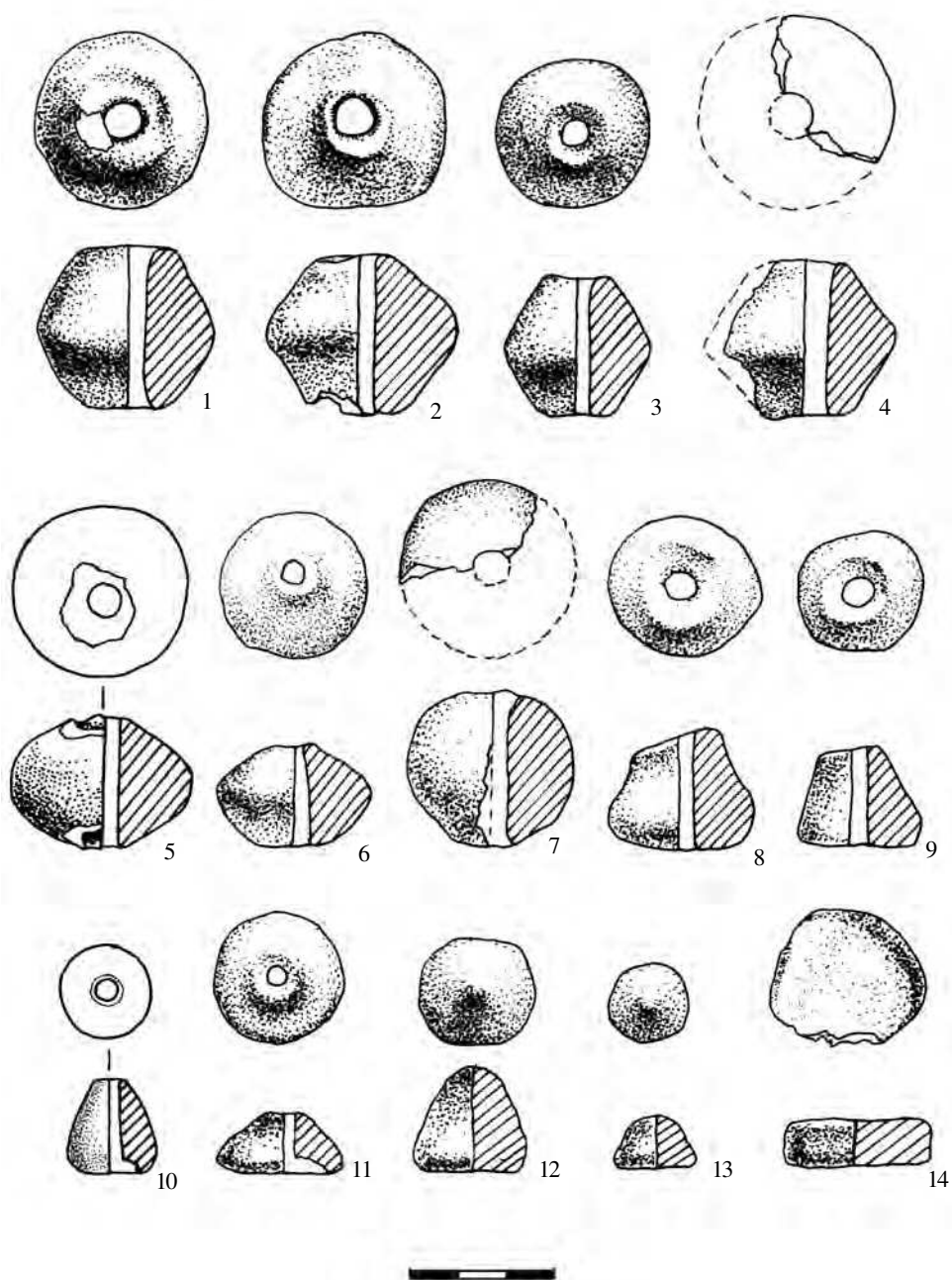

Fig. 30. Saharna Mică. Piese din ceramică.

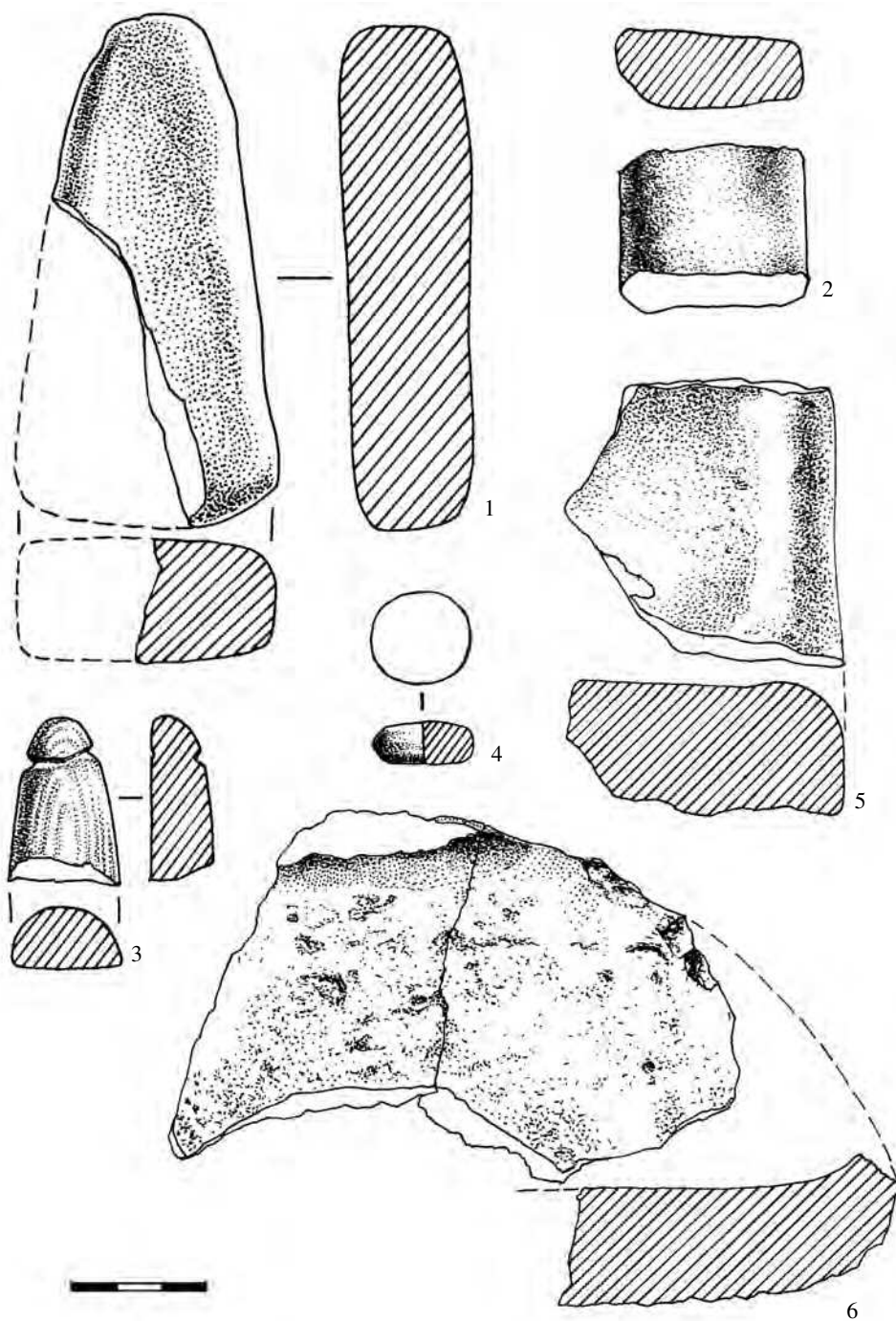

Fig. 31. Saharna Mică. Piese din piatră.

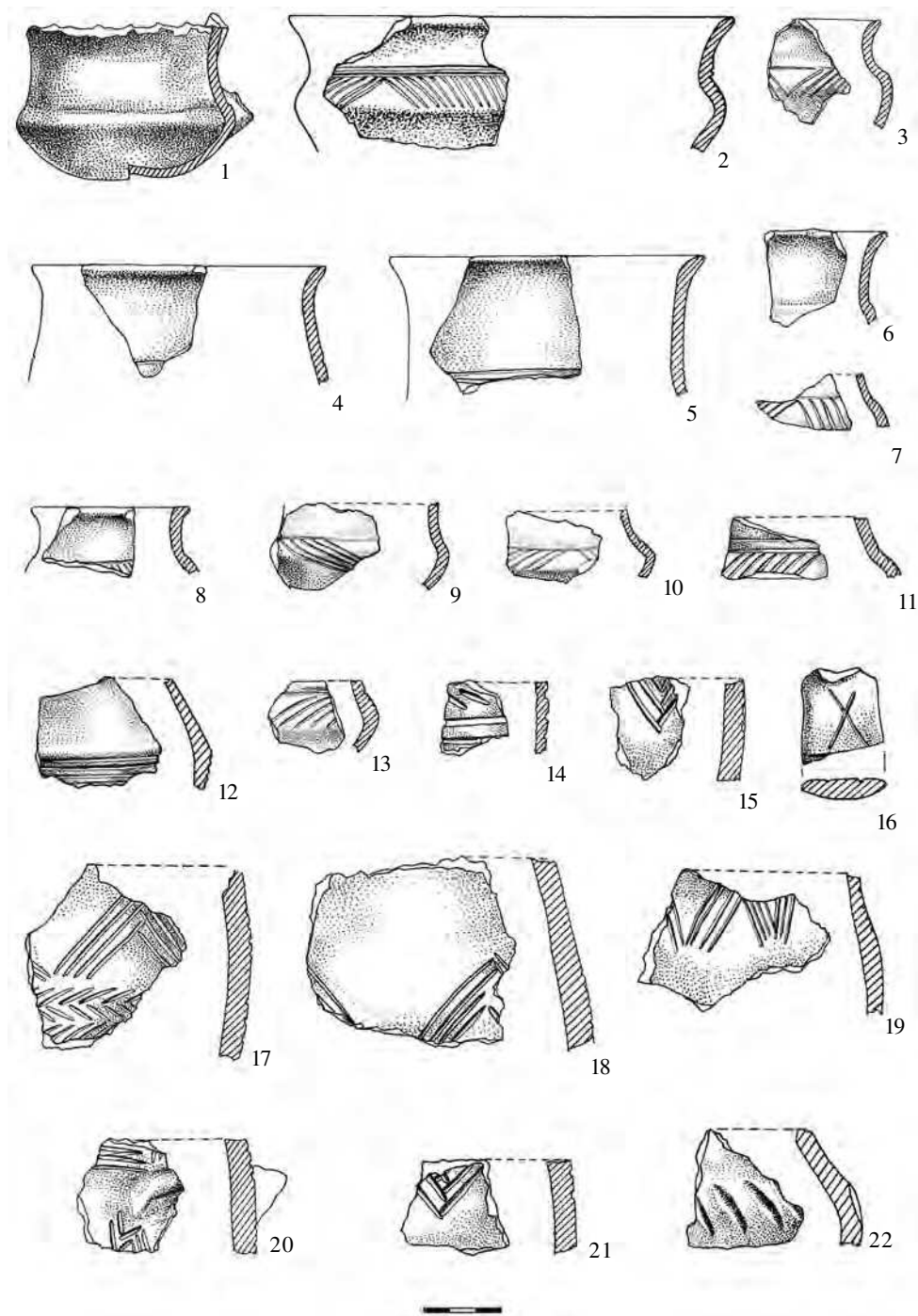

Fig. 32. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

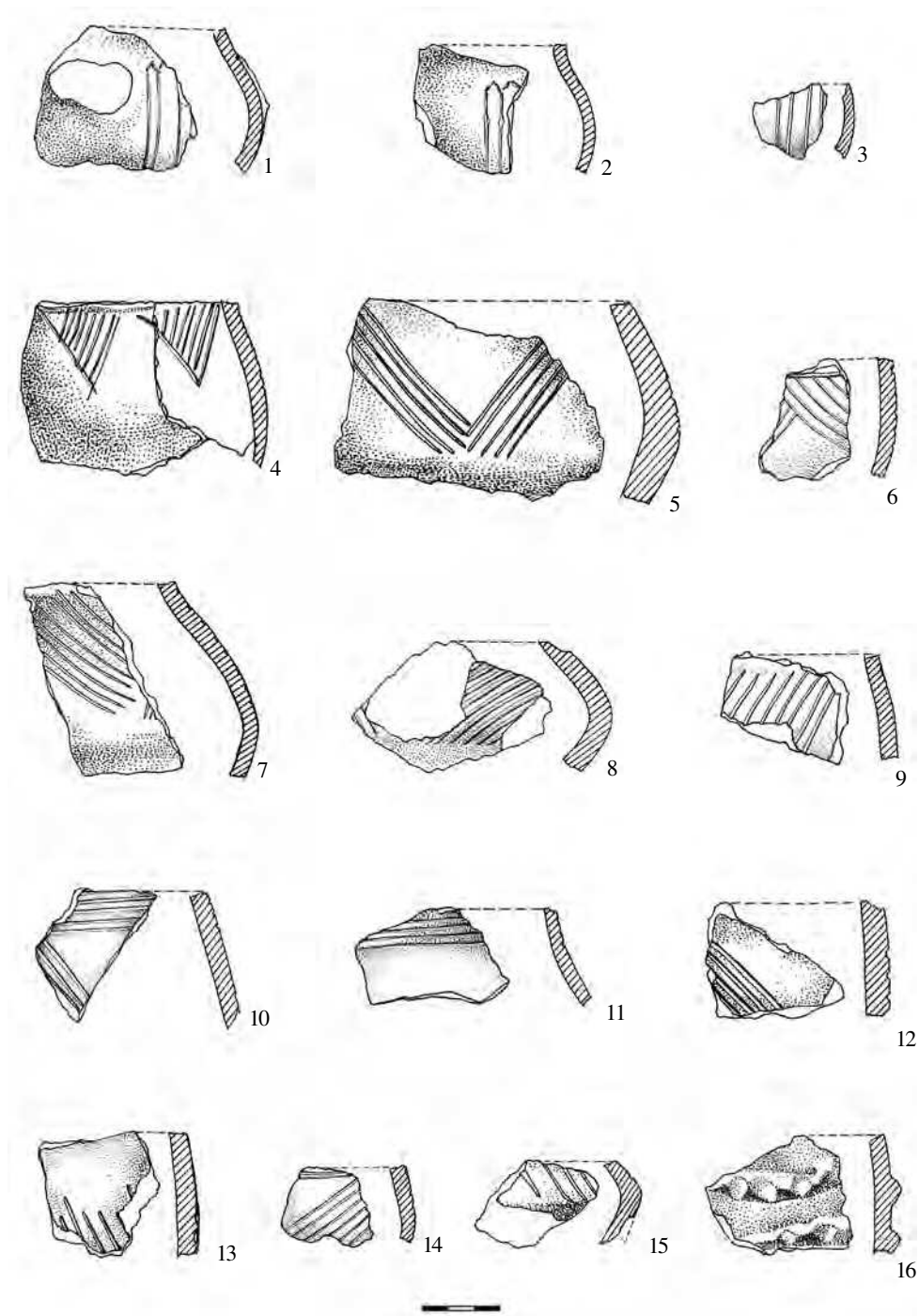

Fig. 33. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

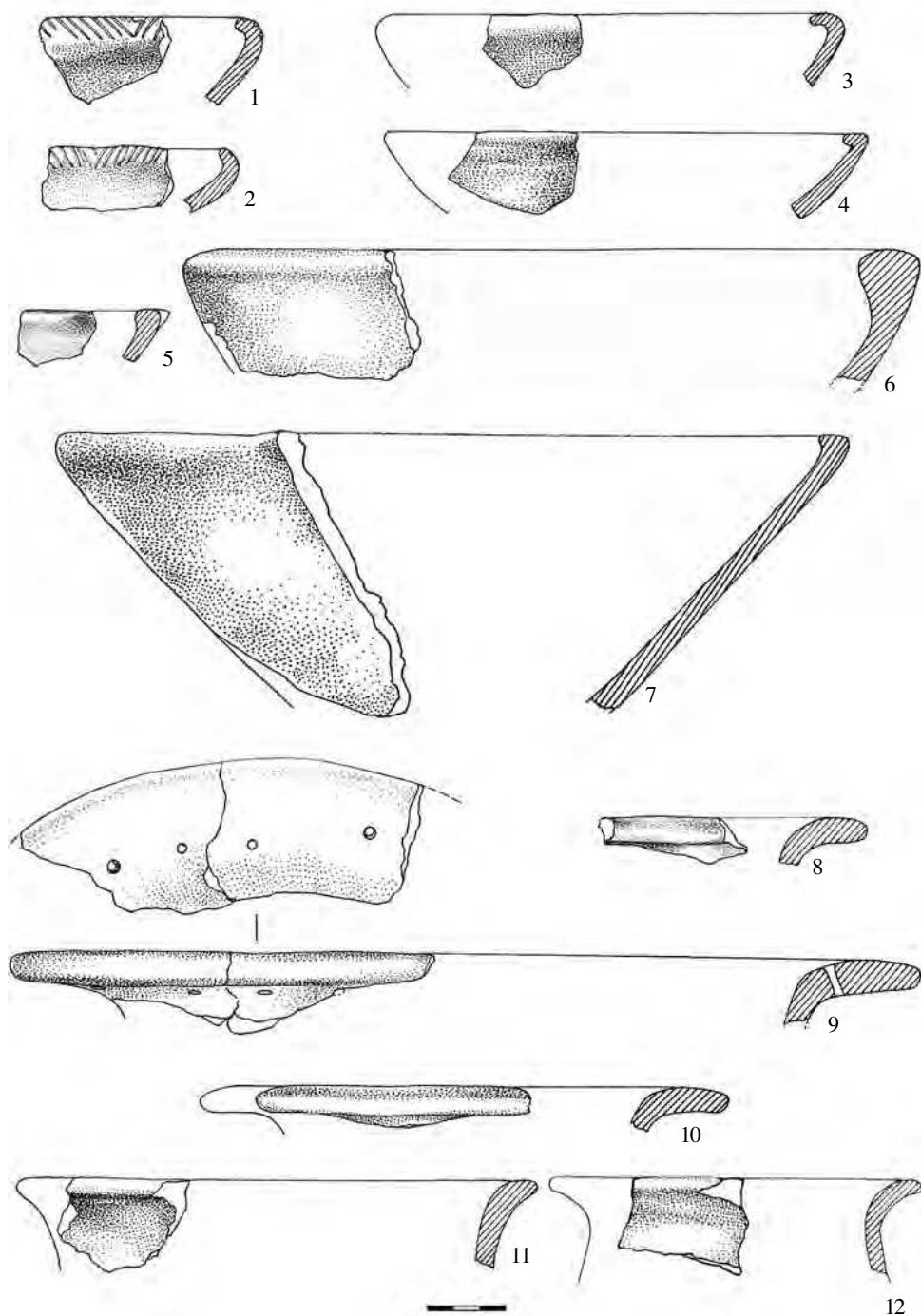

Fig. 34. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

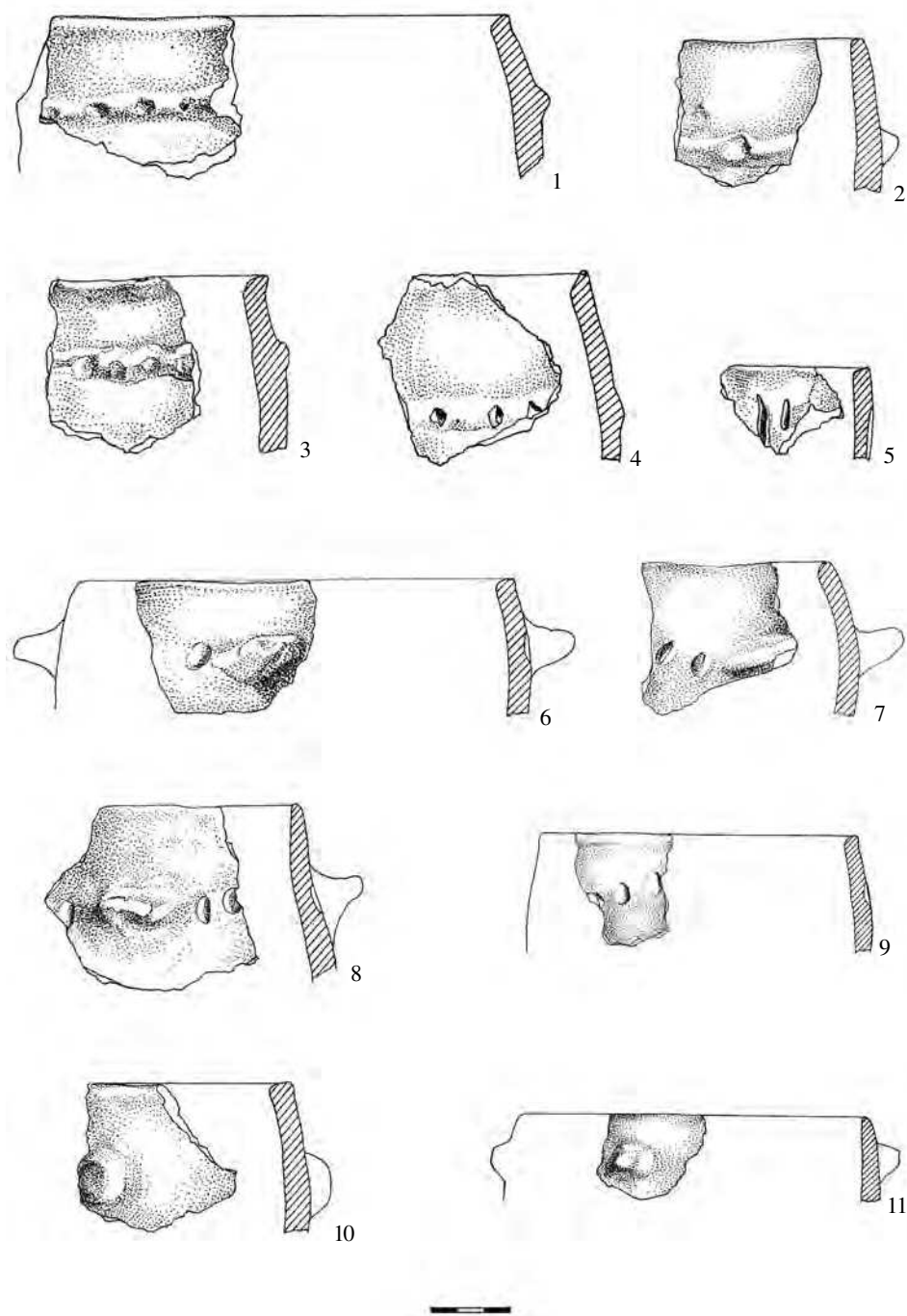

Fig. 35. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

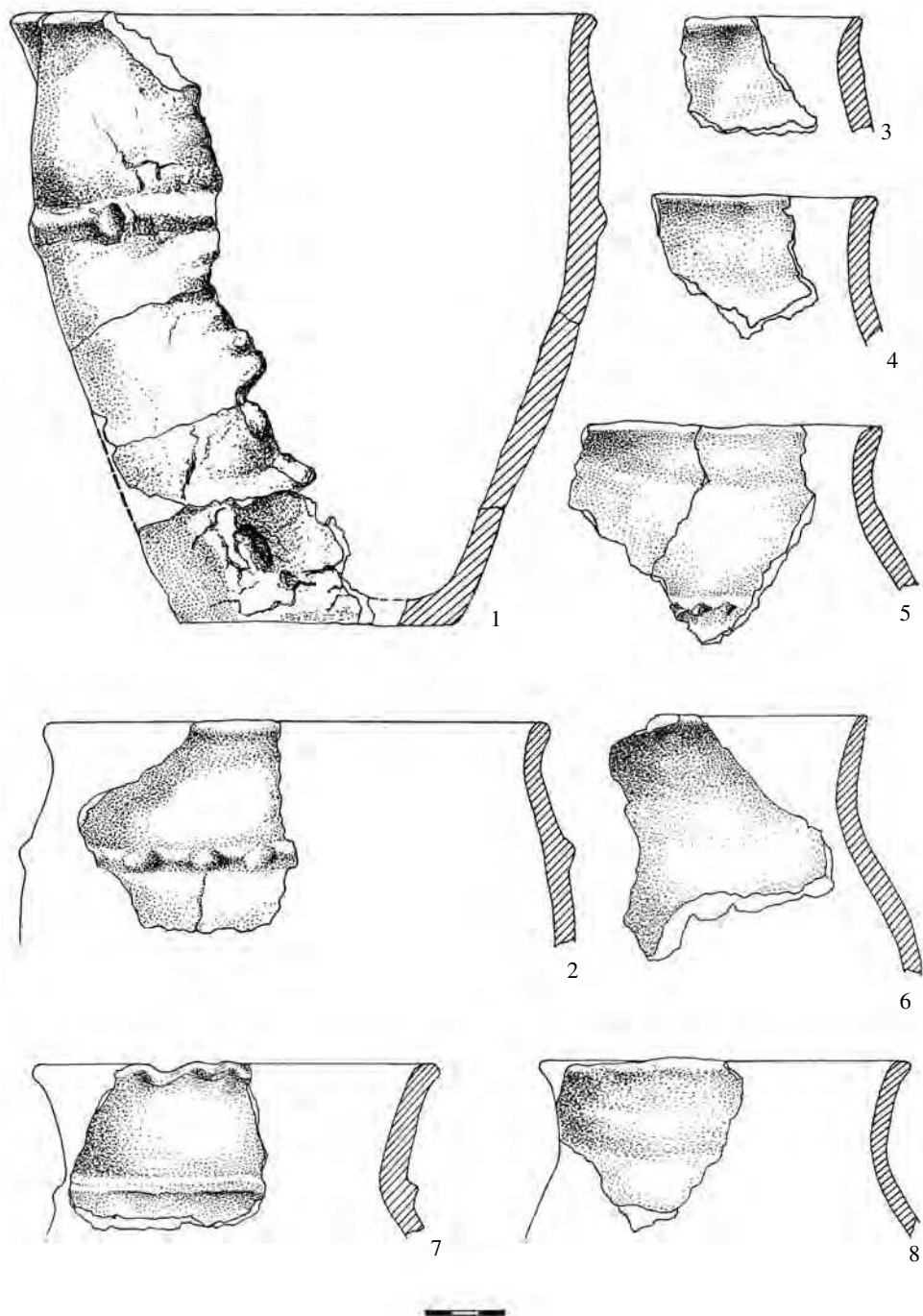

Fig. 36. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

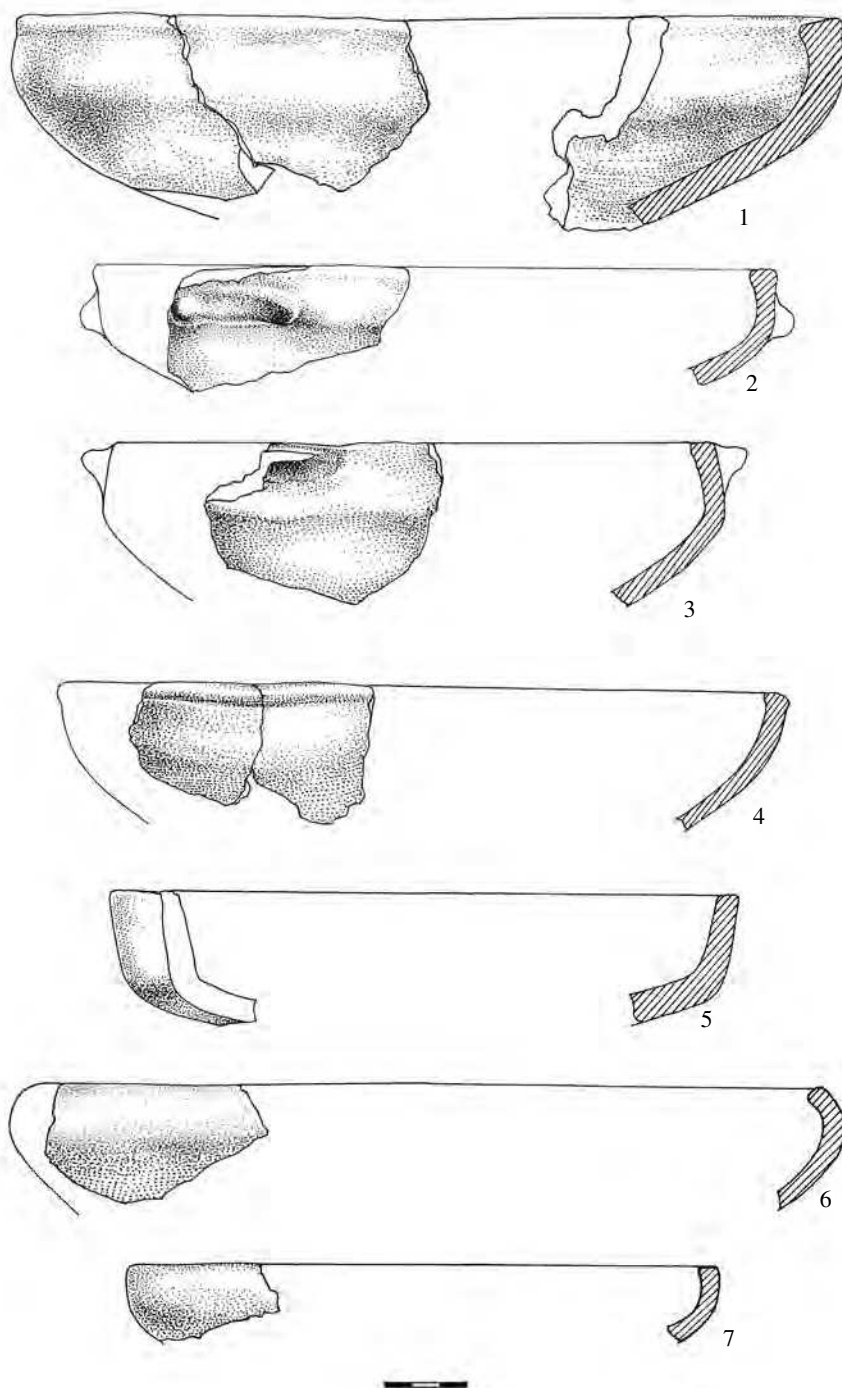

Fig. 37. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

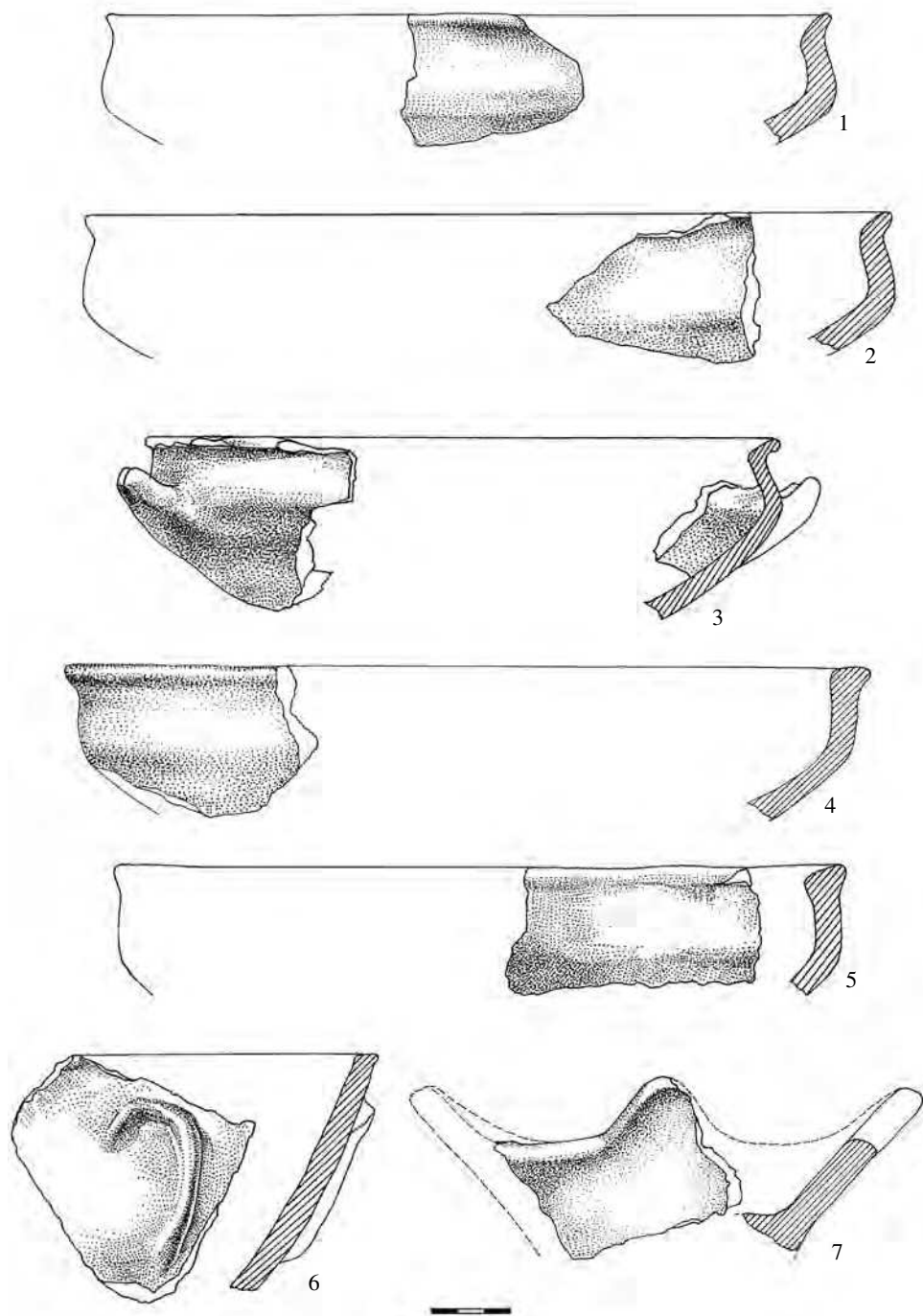

Fig. 38. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

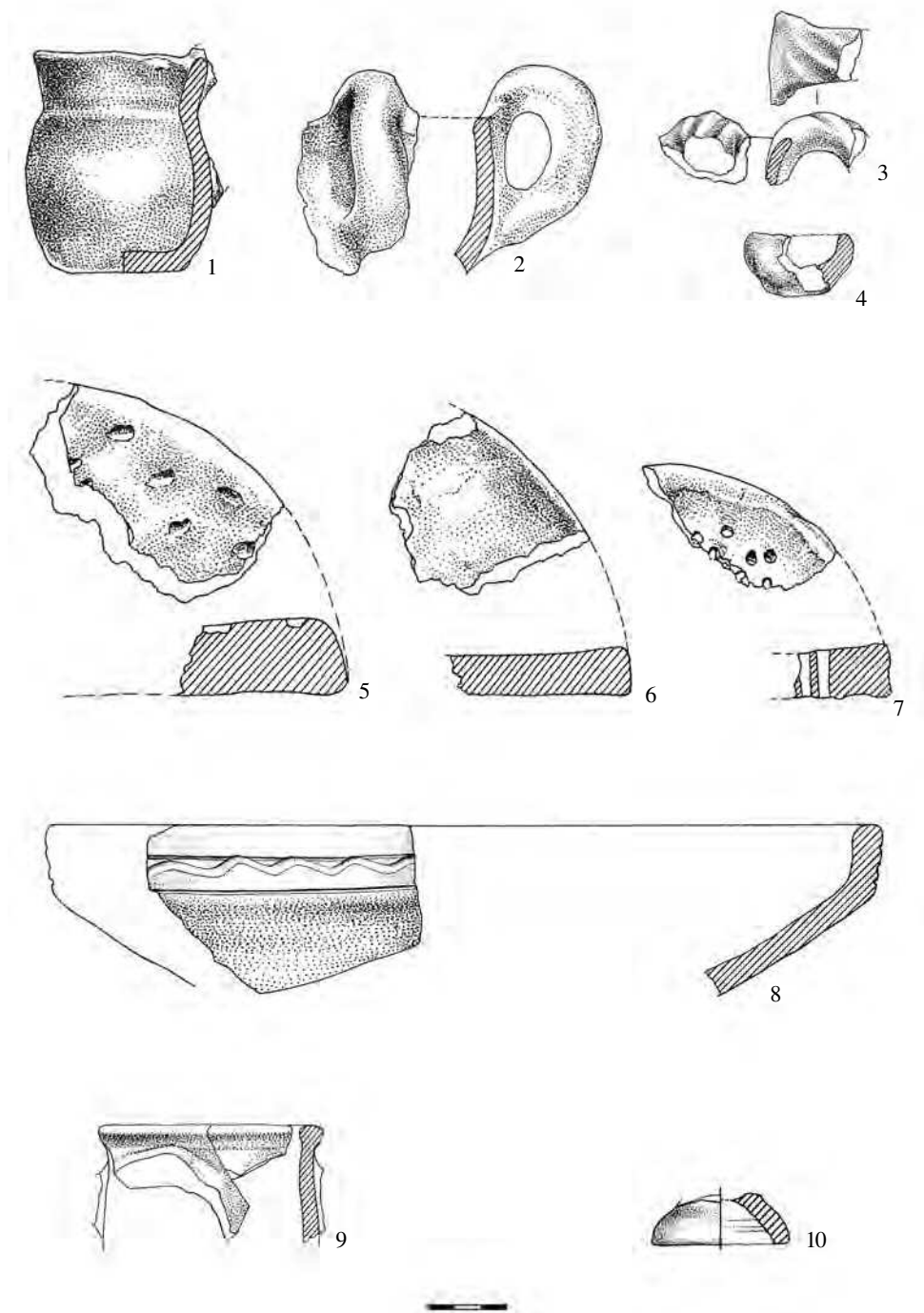

Fig. 39. Saharna Mică. Ceramică din stratul cultural.

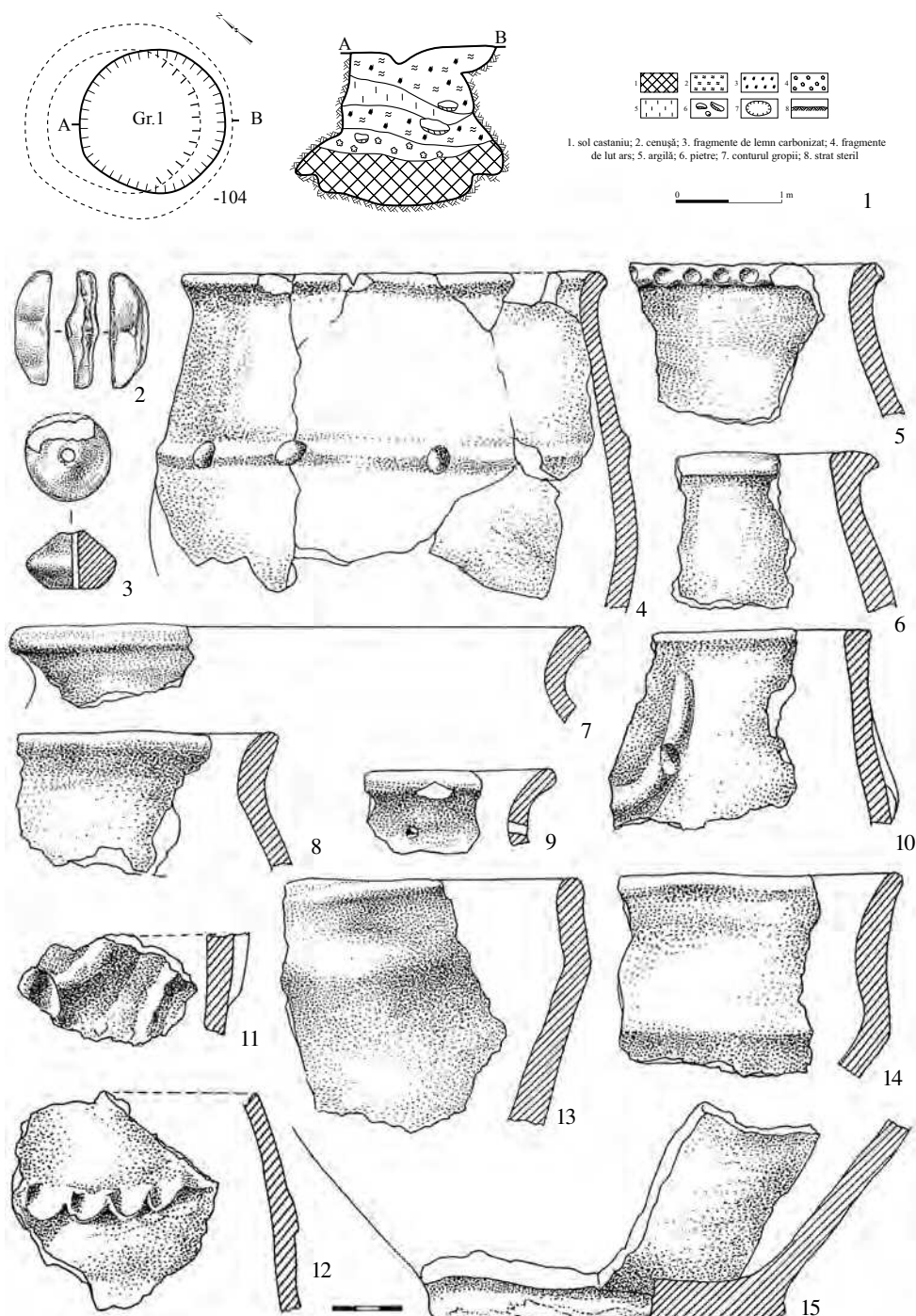

Fig. 40. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Groapa nr. 1;
2-15 - inventarul gropii nr. 1.

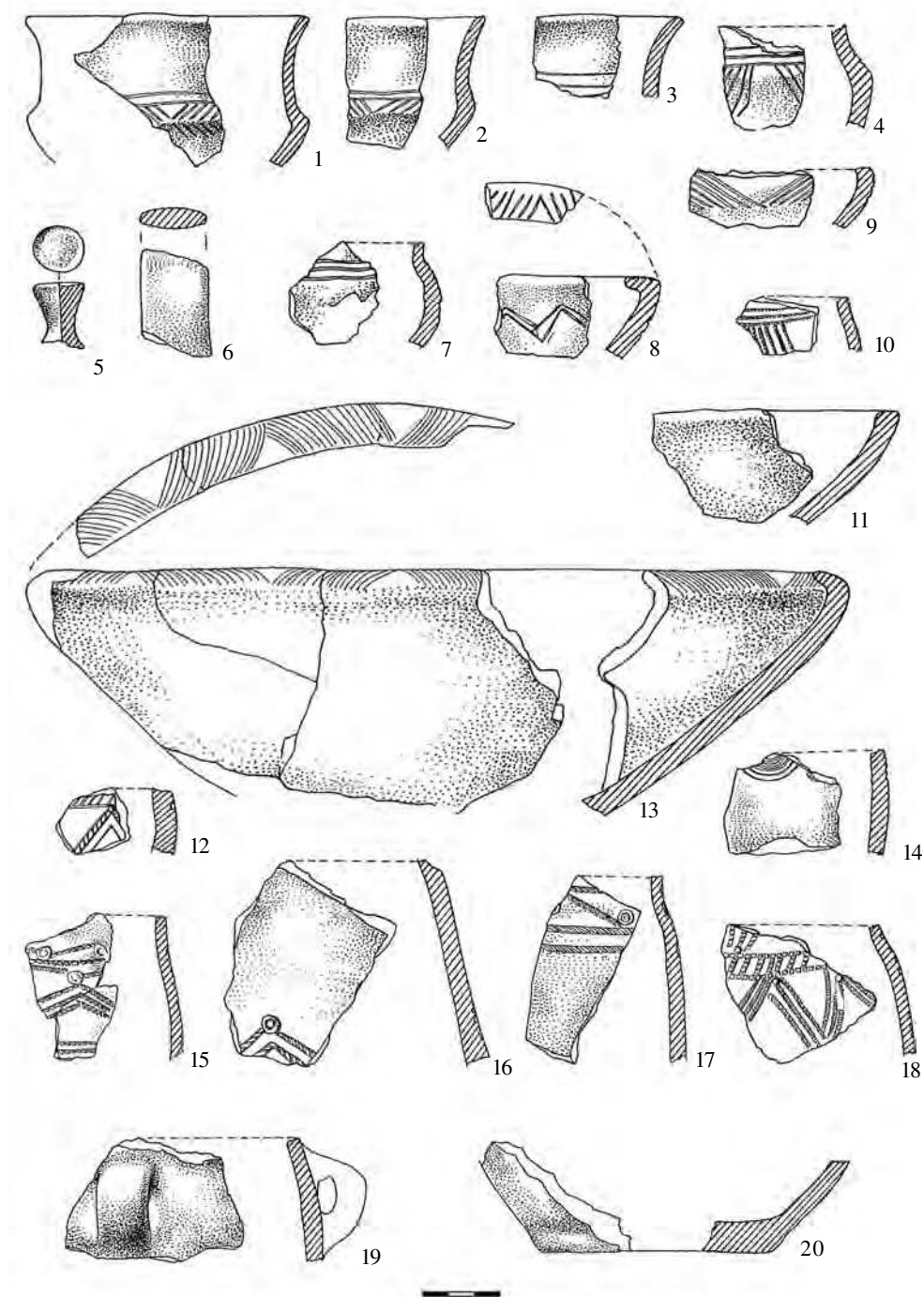

Fig. 41. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventarul gropii nr. 1.

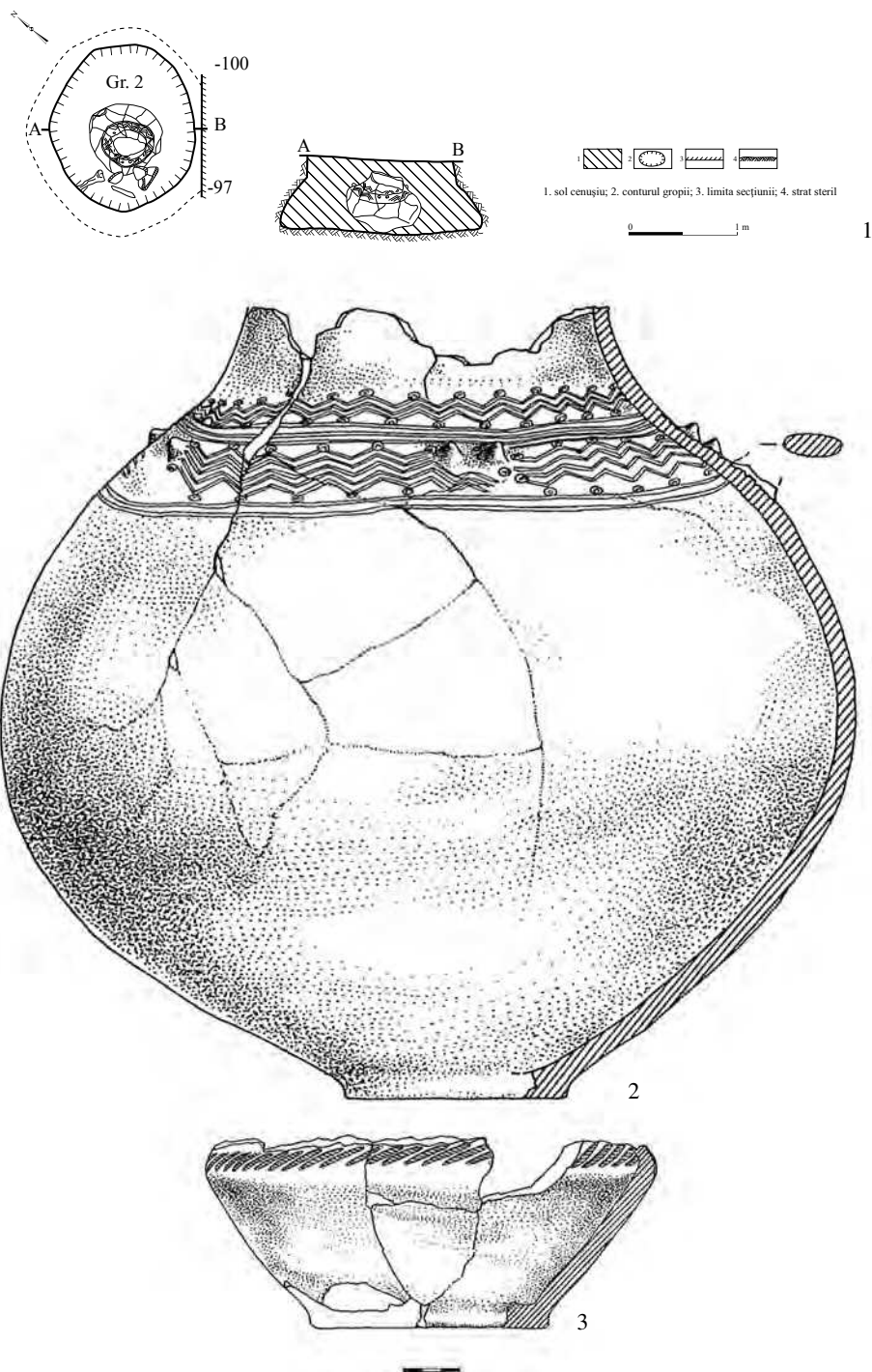

Fig. 42. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Groapa nr. 2; 2-3 - inventarul gropii nr. 2.

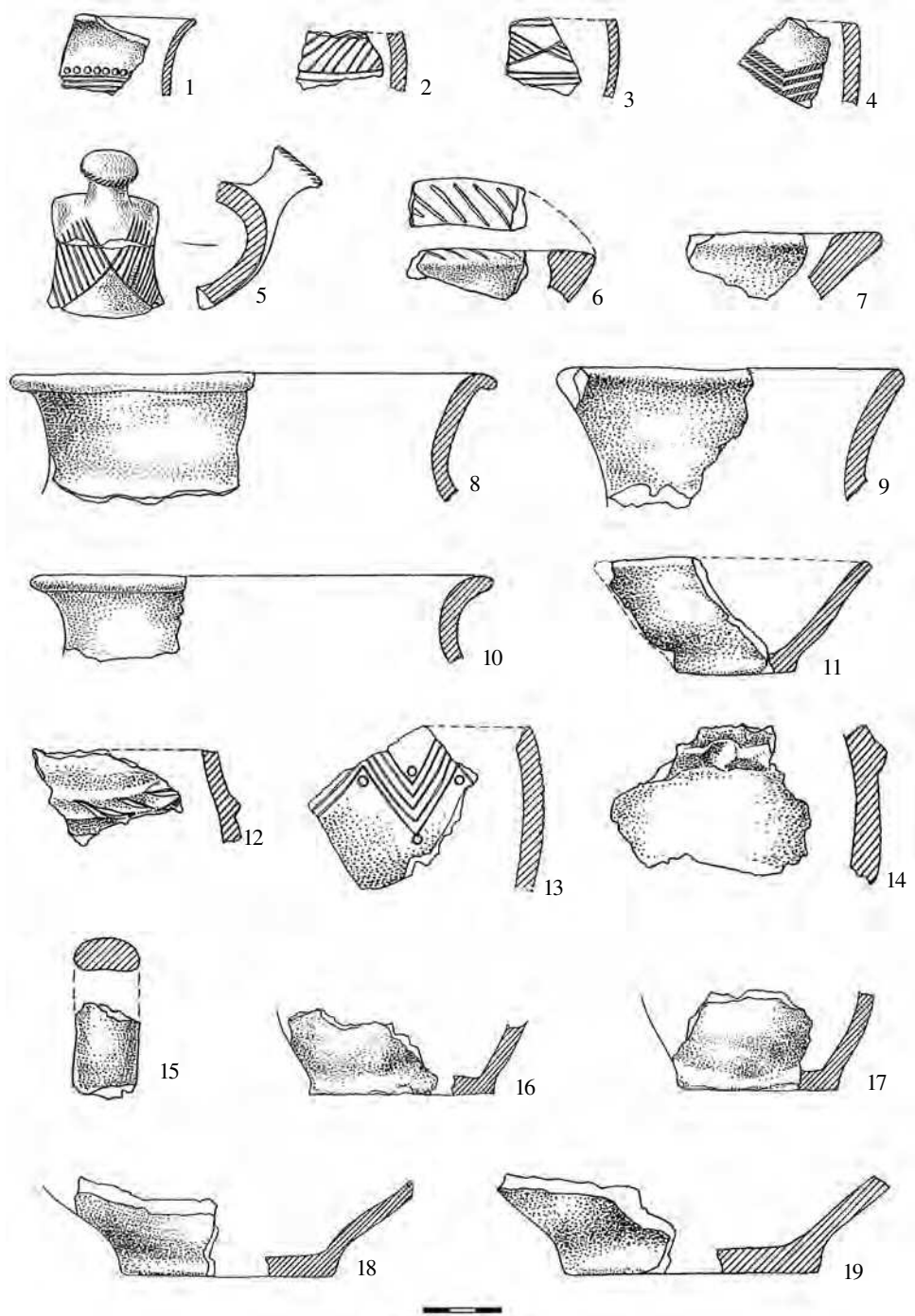

Fig. 43. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventarul gropii nr. 2.

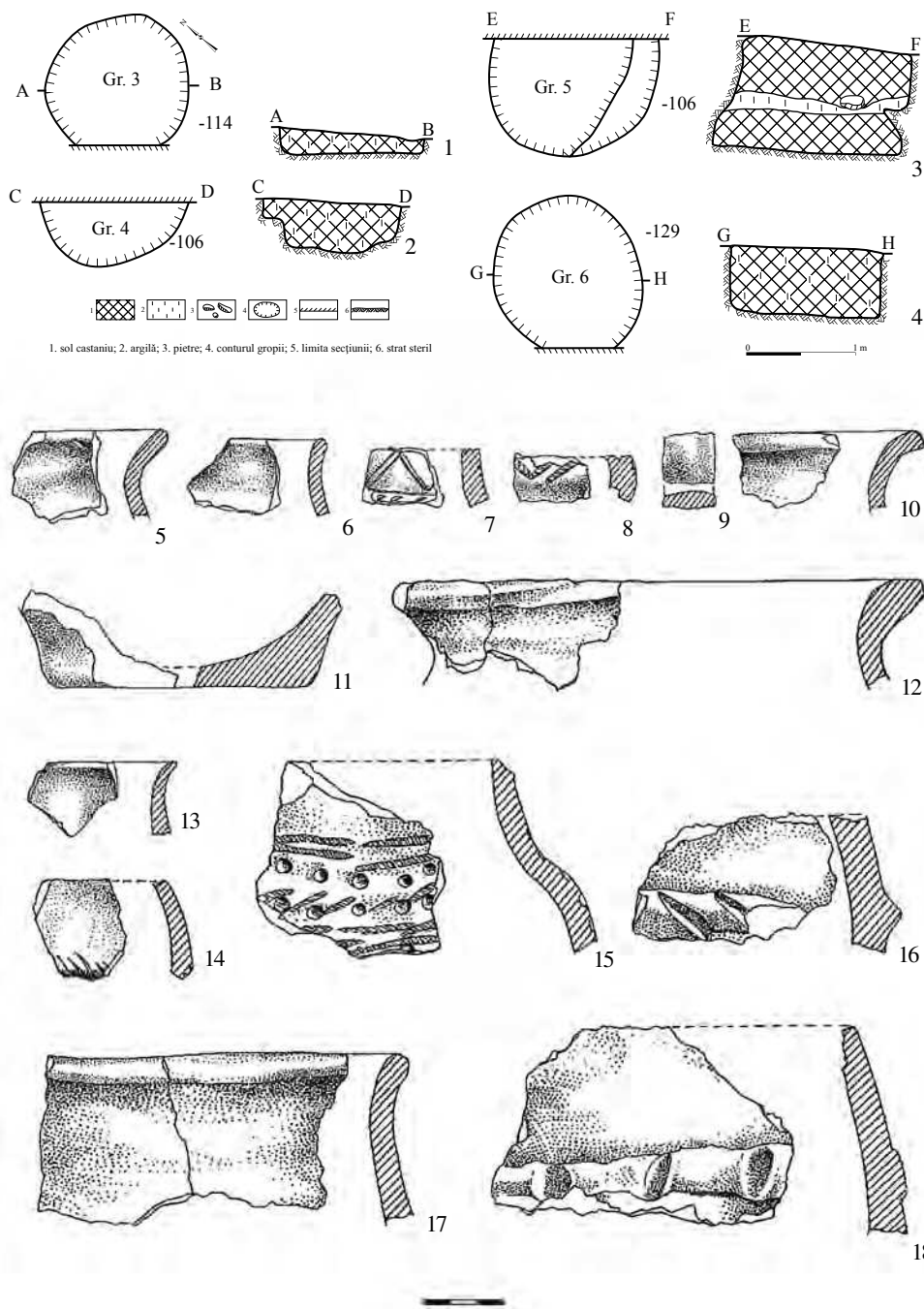

Fig. 44. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Groapa nr. 3; 2 - groapa nr. 4; 3 - groapa nr. 5; 4 - groapa nr. 6; 5-9 - inventarul gropii nr. 3; 10-11 - inventarul gropii nr. 4; 12-15 - inventarul gropii nr. 5; 16-18 - inventarul gropii nr. 6.

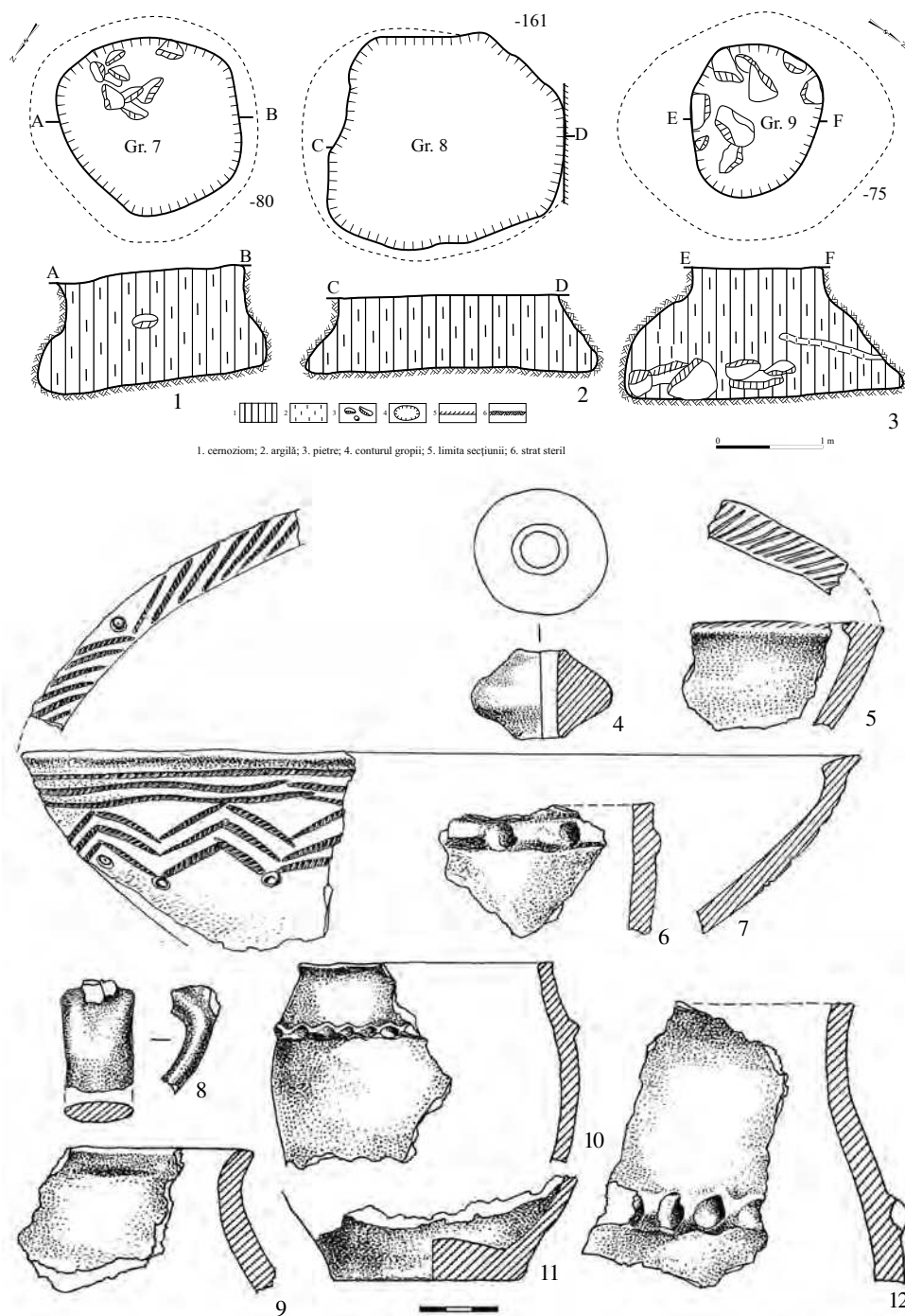

Fig. 45. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Groapa nr. 7; 2 - groapa nr. 8; 3 - groapa nr. 9; 4-5 - inventarul gropii nr. 7; 6-7 - inventarul gropii nr. 8; 10-19 - inventarul gropii nr. 9.

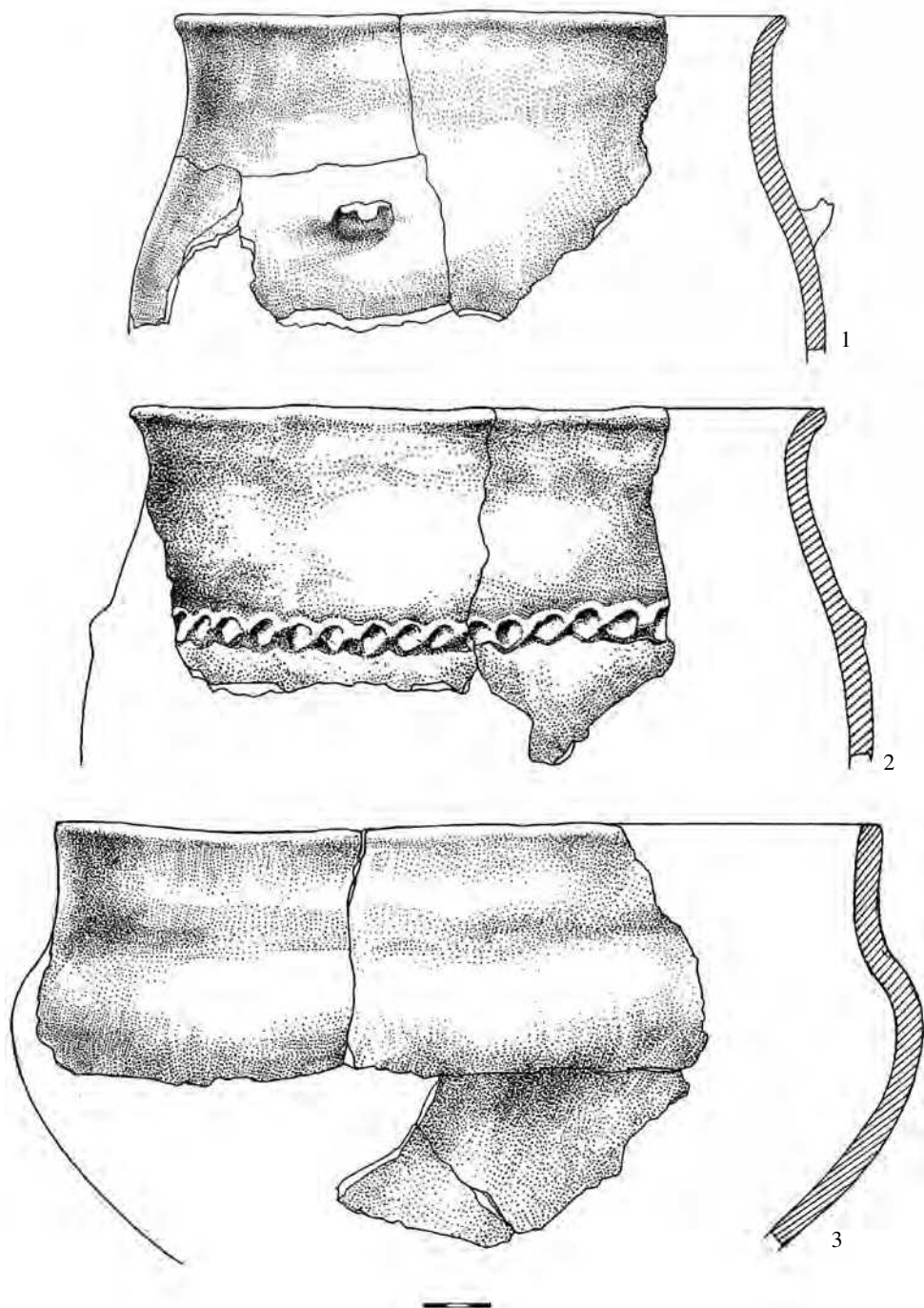

Fig. 46. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventarul gropii nr. 9.

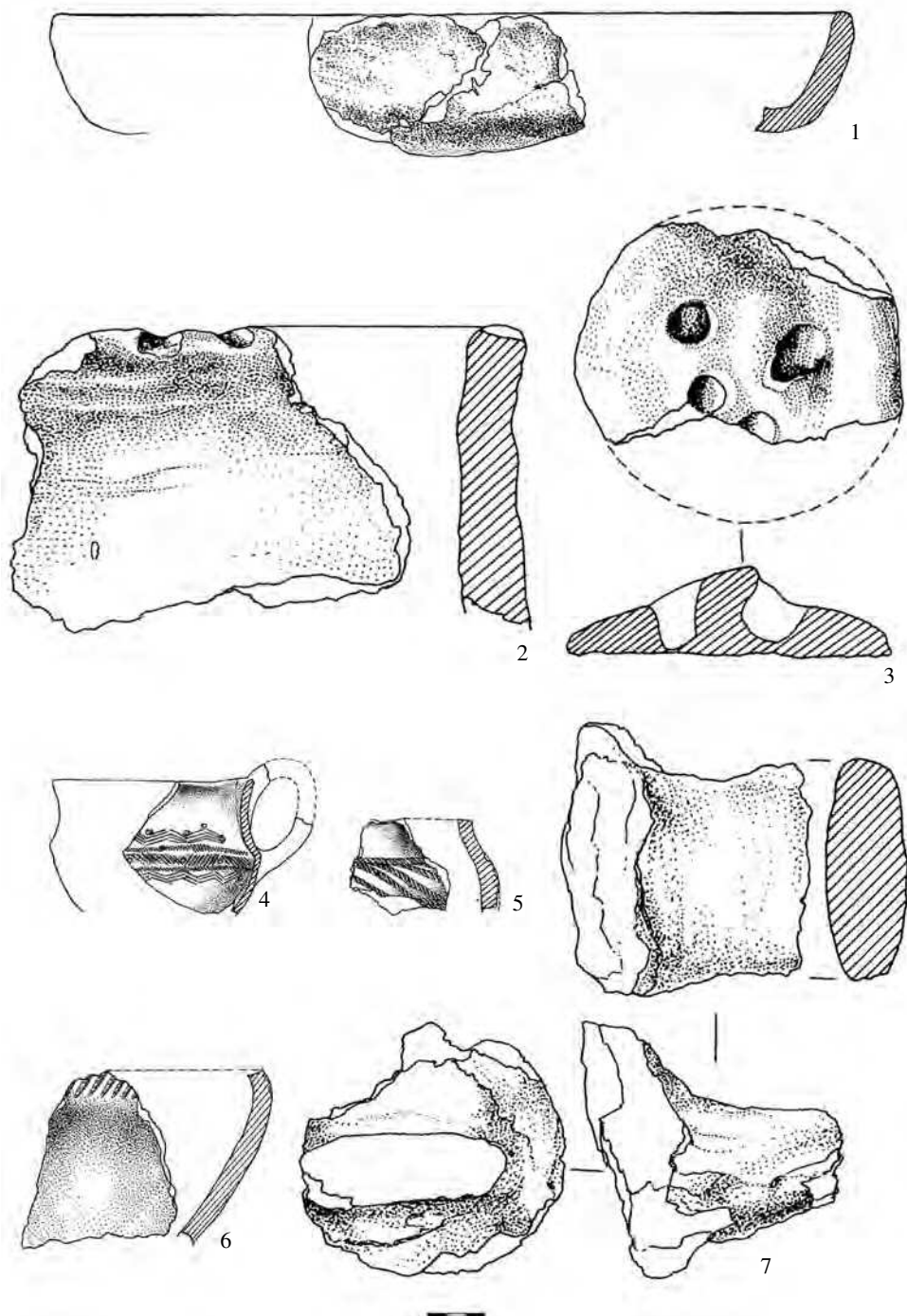

Fig. 47. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventarul gropii nr. 9.

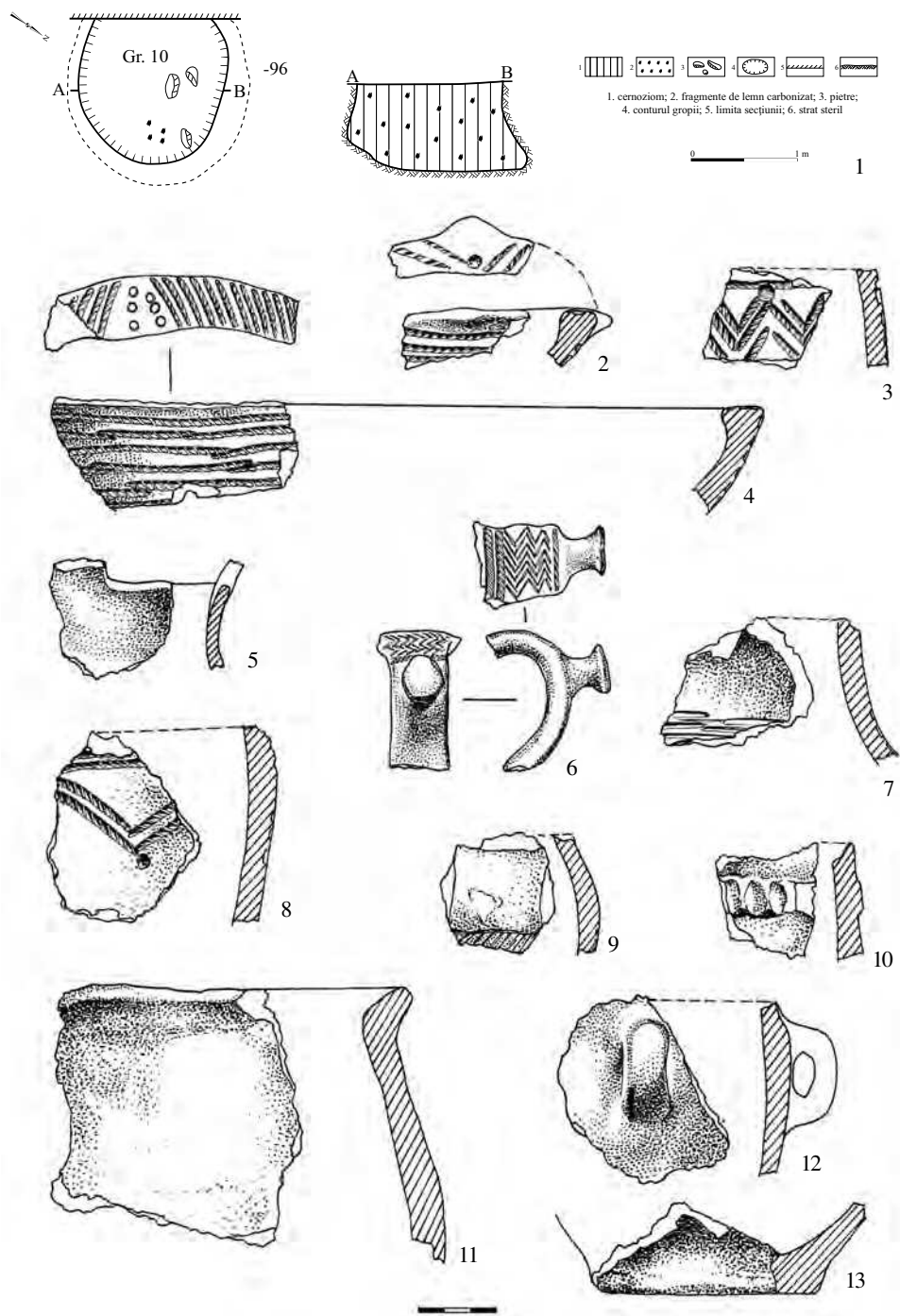

Fig. 48. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Groapa nr. 10;
2-13 - inventarul gropii nr. 10.

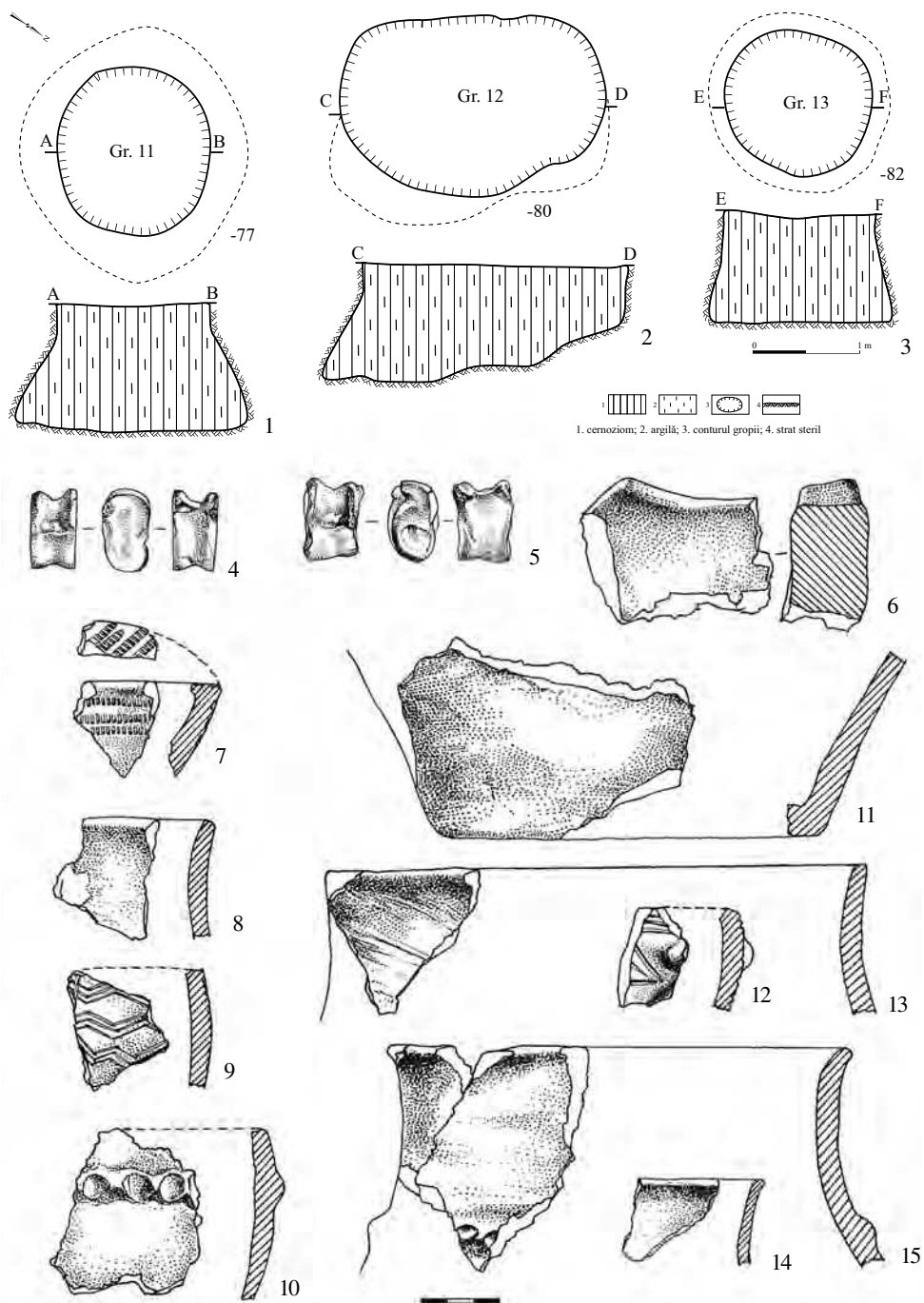

Fig. 49. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Groapa nr. 11; 2 - groapa nr. 12;
3 - groapa nr. 13; 4-11 - inventarul gropii nr. 11; 12-13 - inventarul gropii nr. 12;
14-15 - inventarul gropii nr.13.

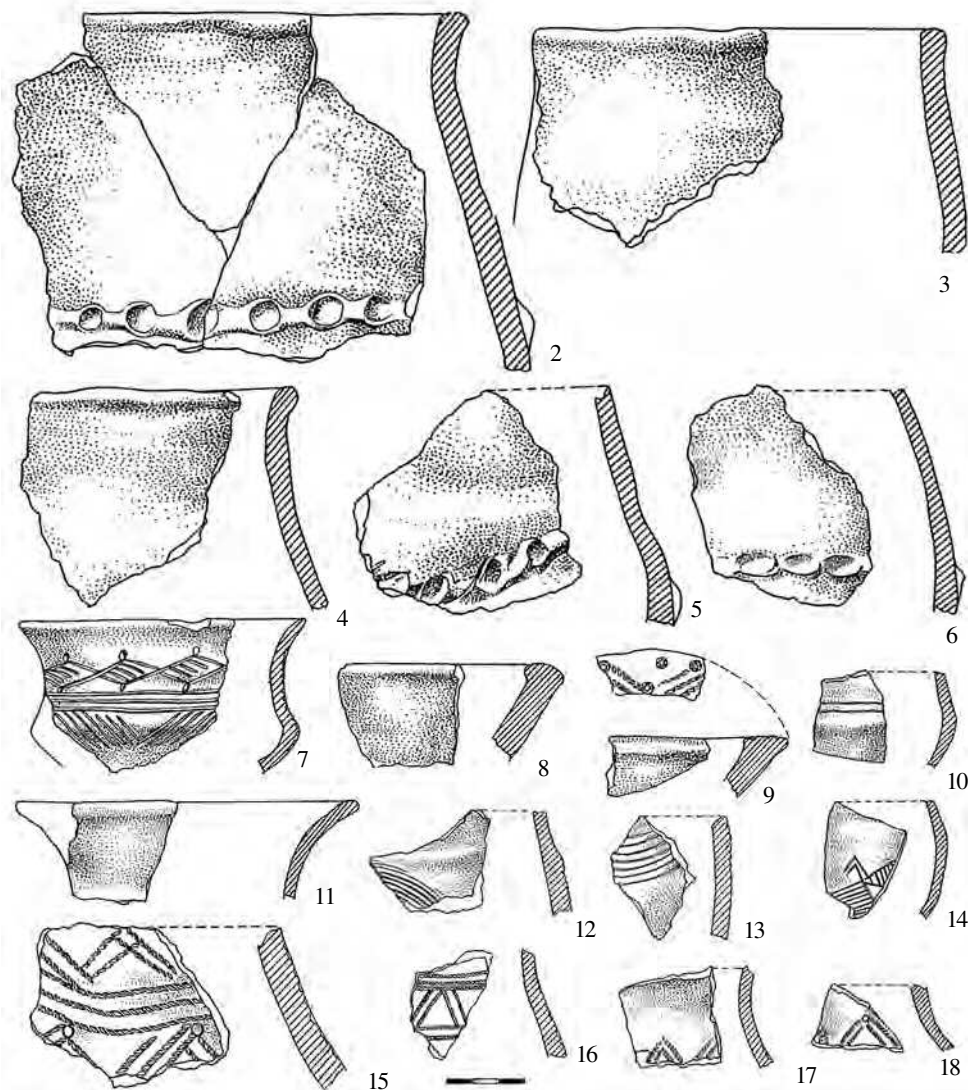
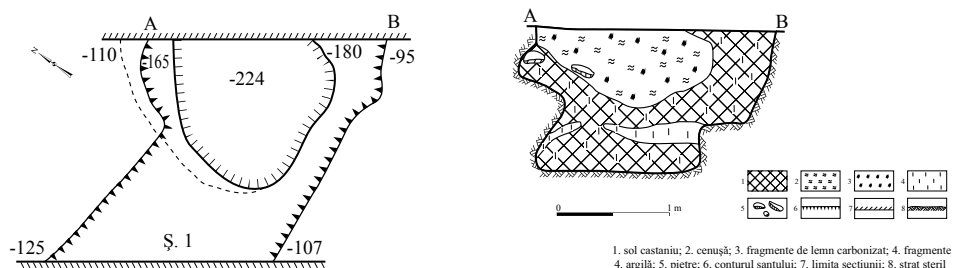

Fig. 50. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Șanțul nr. 1;
2-18 - inventarul șanțului nr. 1.

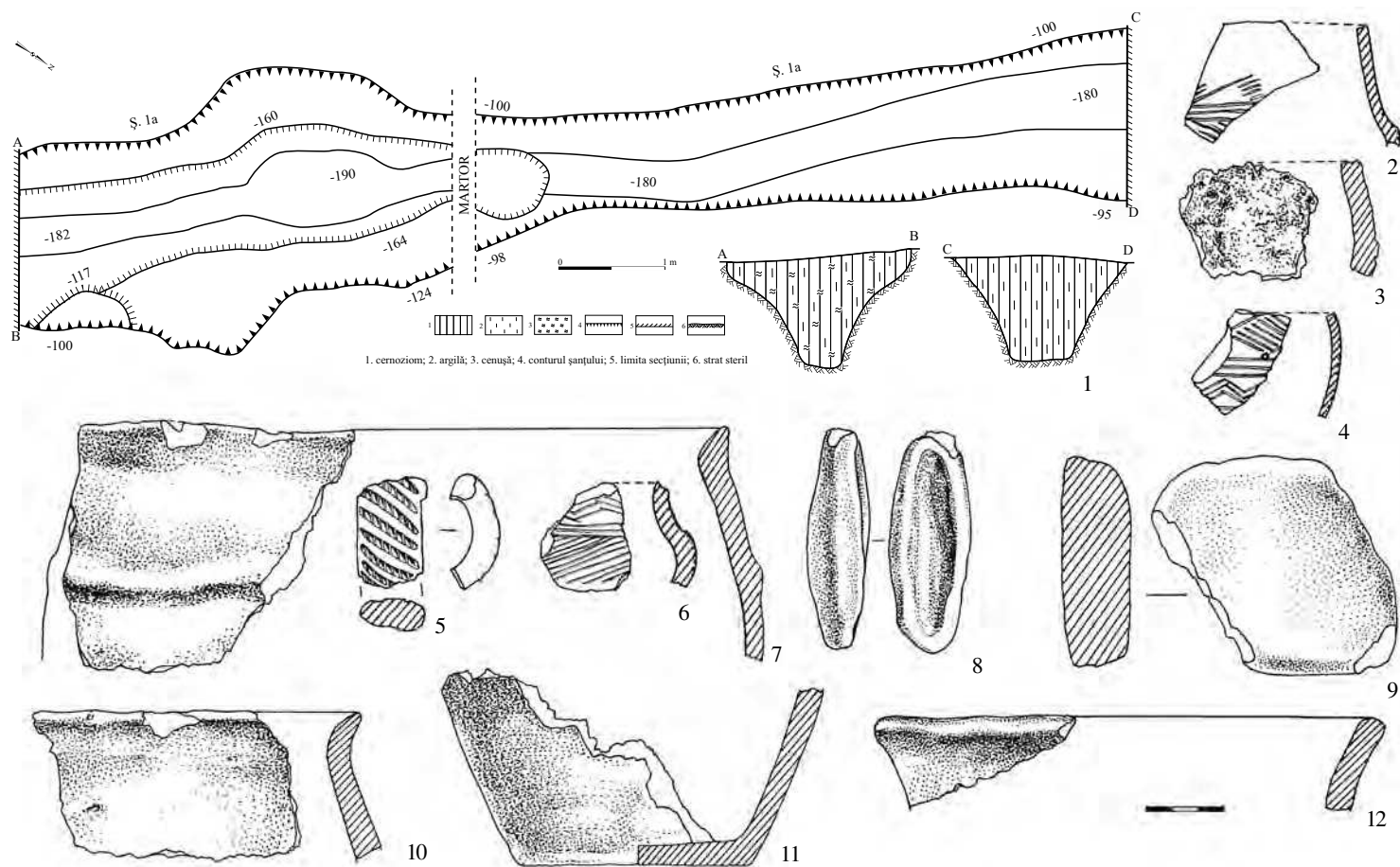

Fig. 51. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Șanțul nr. 1a; 2-12 - inventarul șanțului nr. 1a.

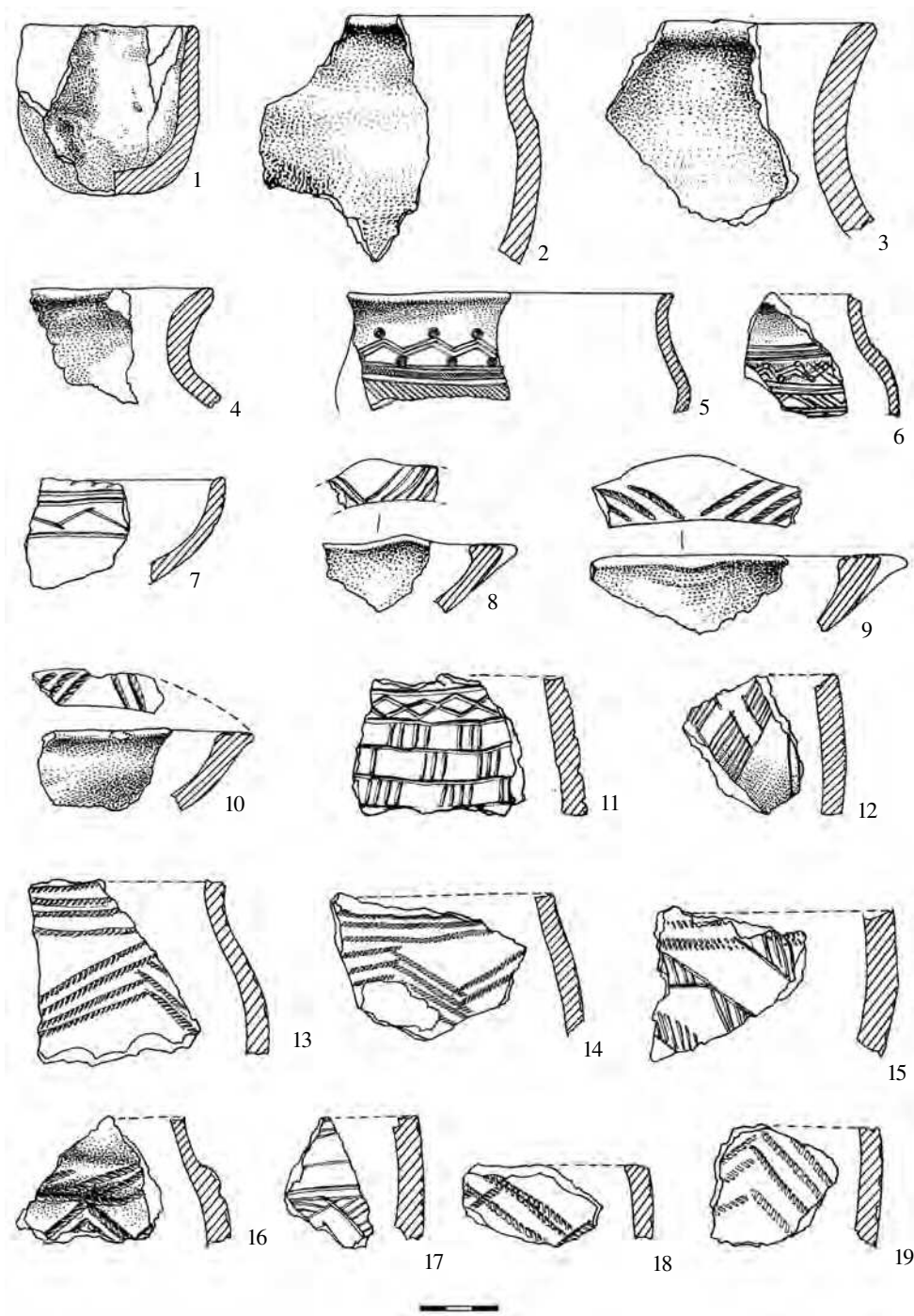

Fig. 52. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Inventarul șanțului nr. 1a.

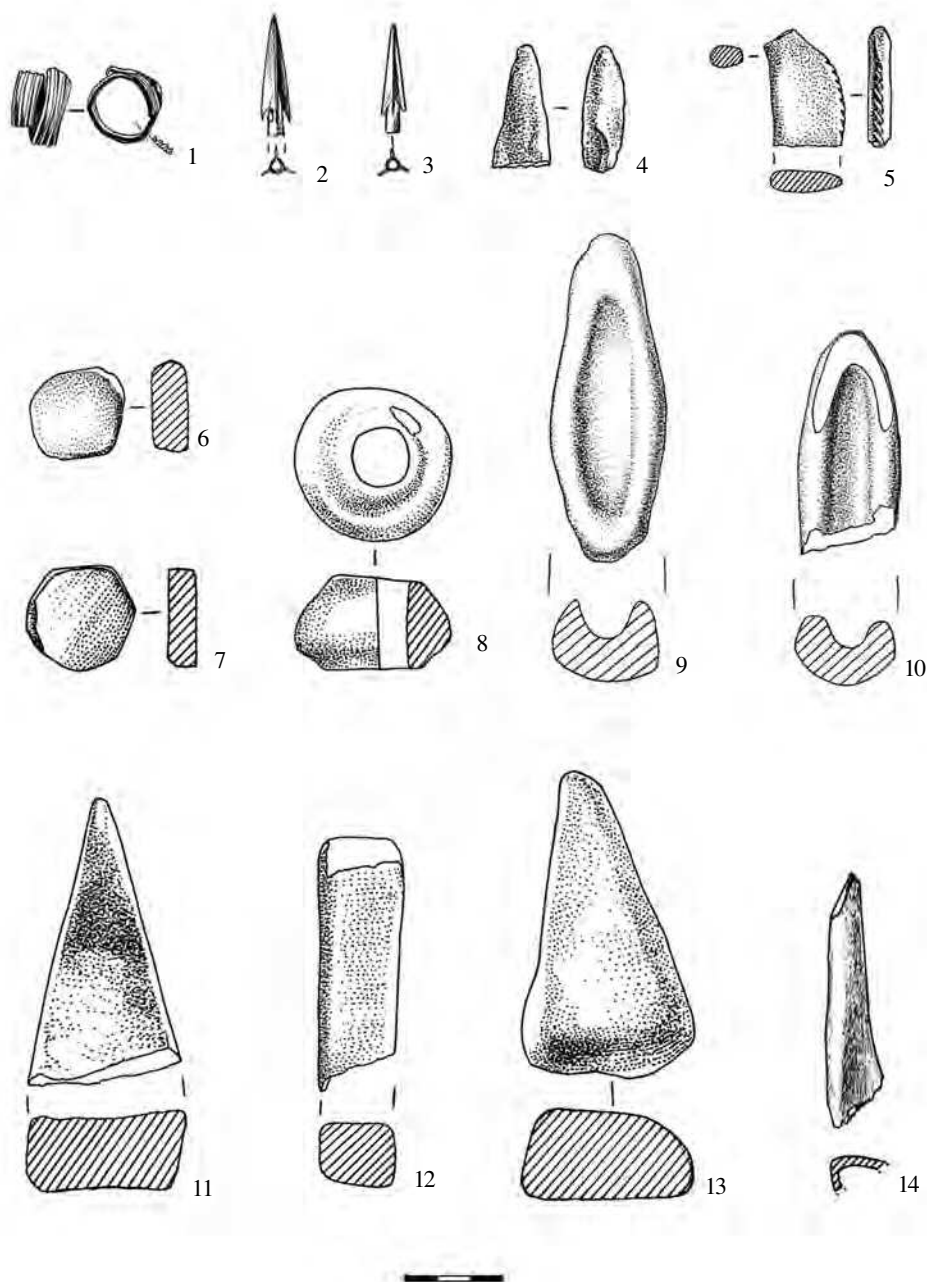

Fig. 53. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - inel de buclă; 2-3 - vârfuri de săgeată;
4 - paletă; 5 - ștanță; 6-7 - rondele; 8 - fusaiolă; 9-10 - creuzete; 11-13 - cute;
14 - străpungătoare (1-3 - bronz; 4-10 - lut; 11-13 - piatră; 14 - os).

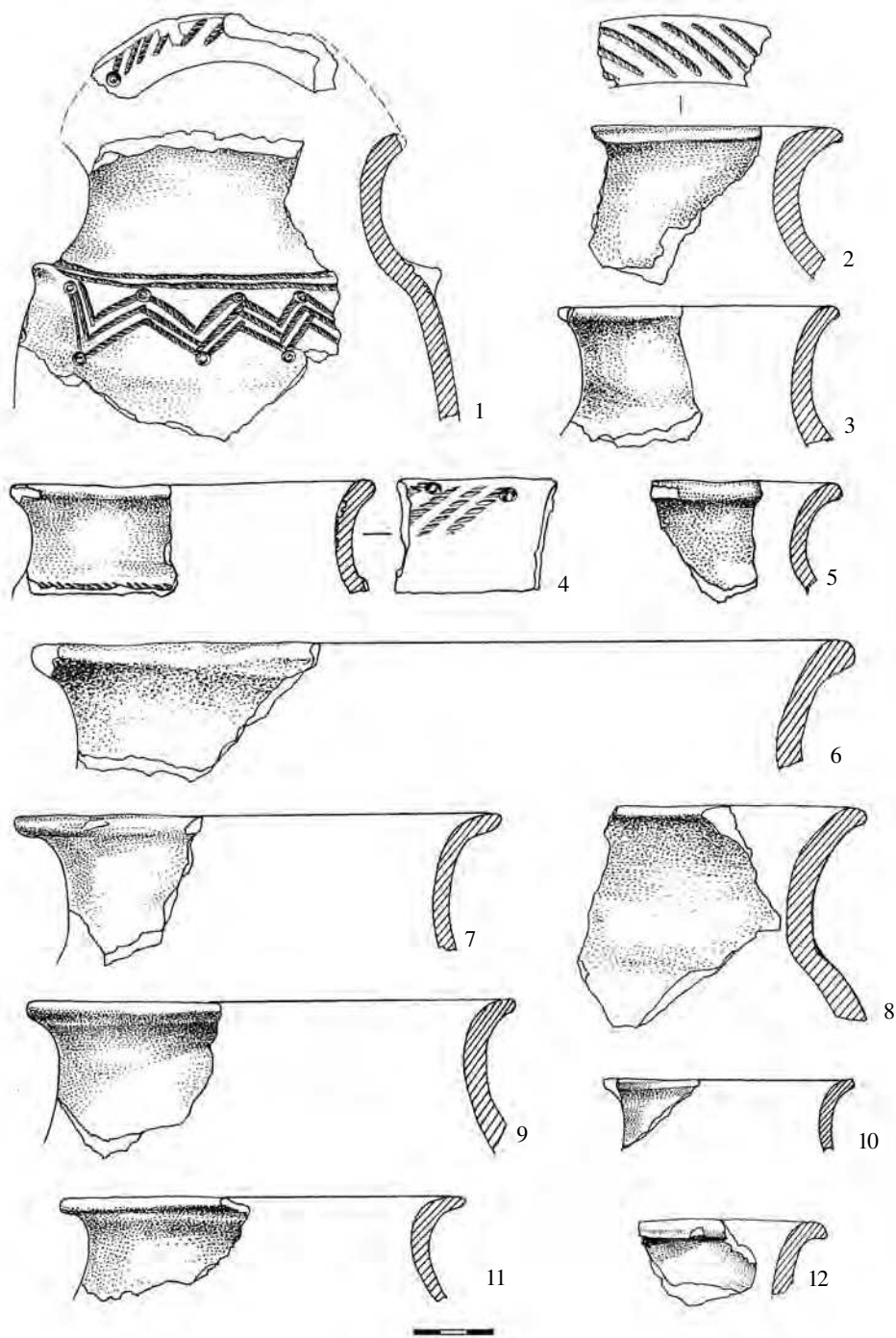

Fig. 54. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

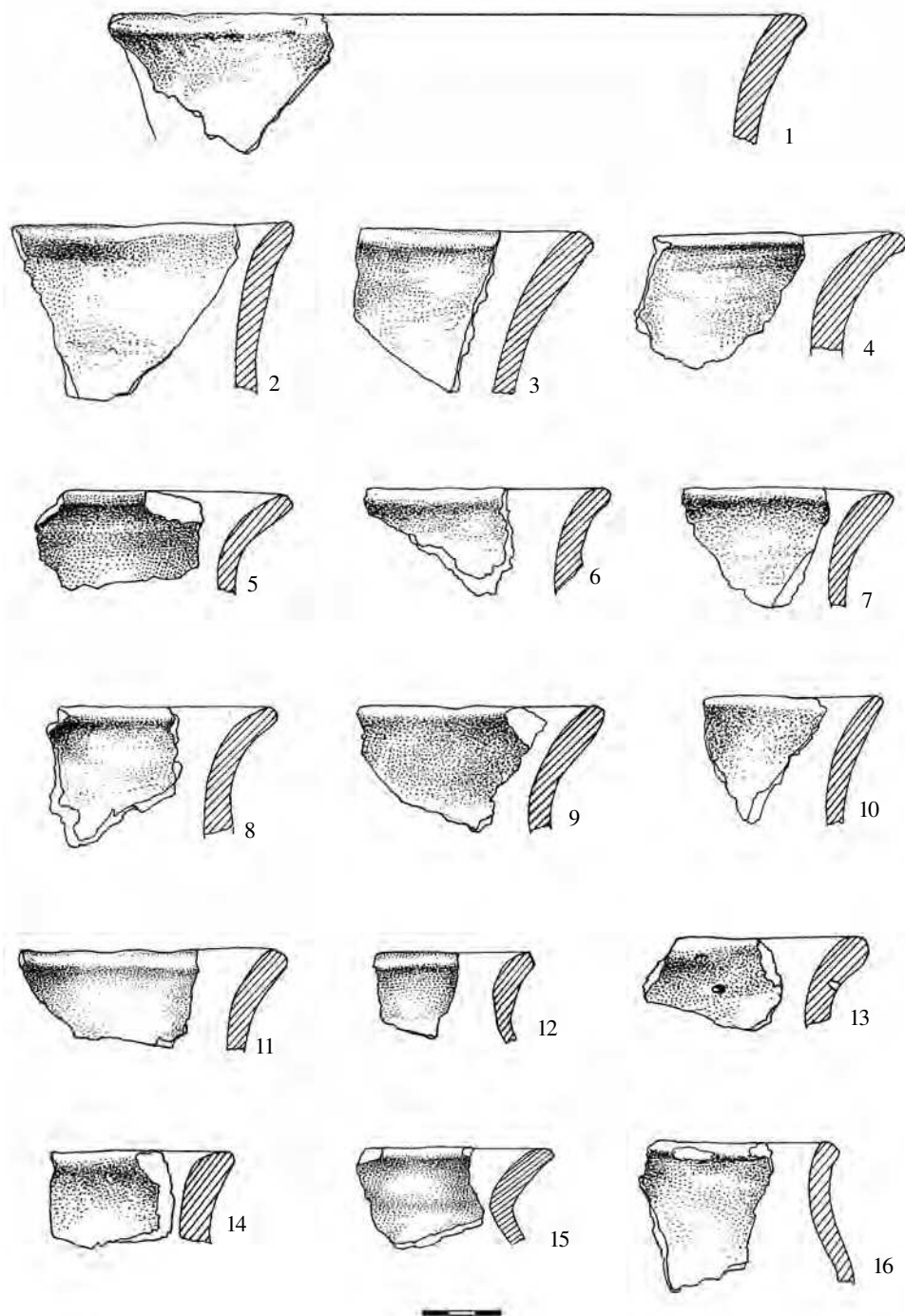

Fig. 55. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

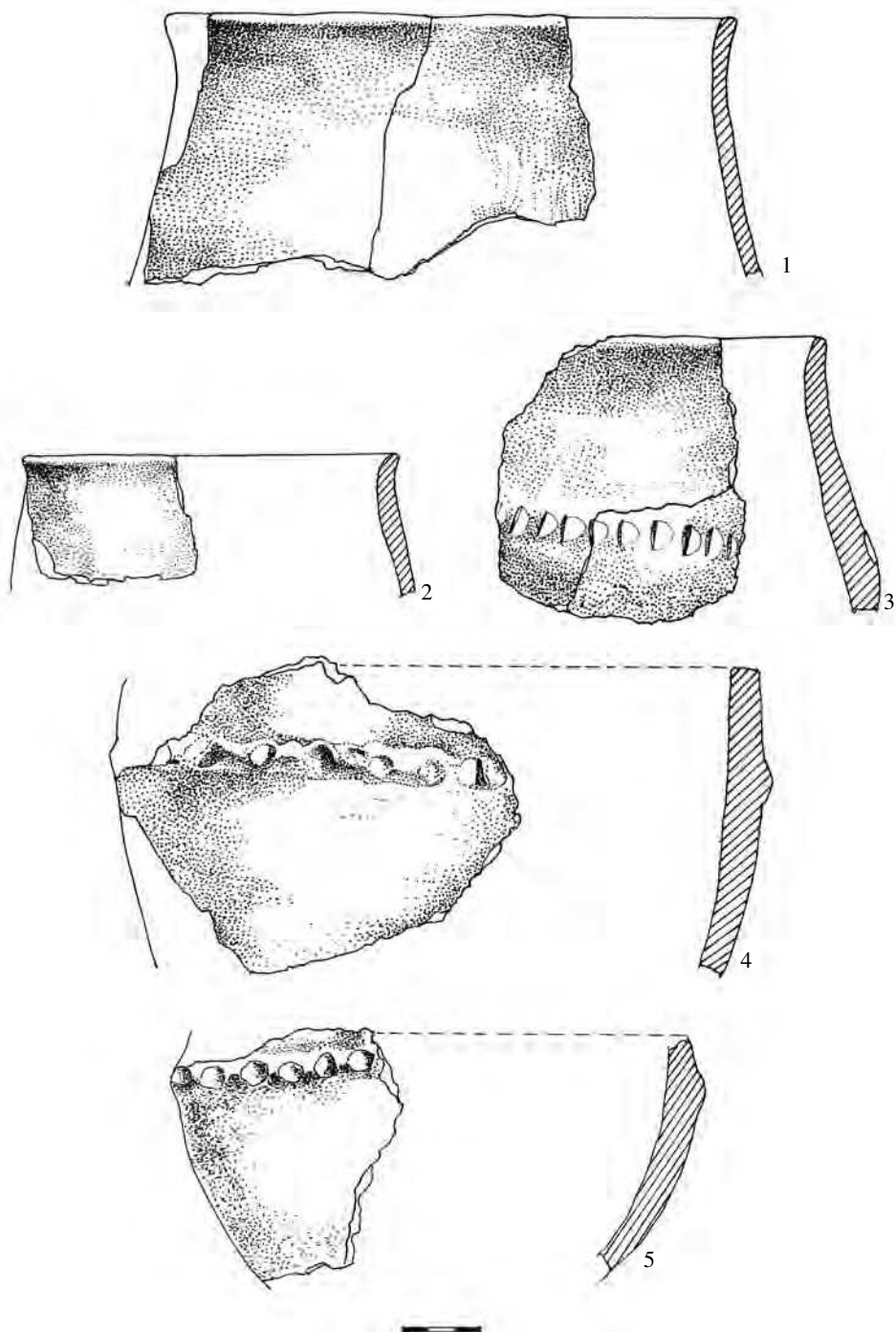

Fig. 56. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

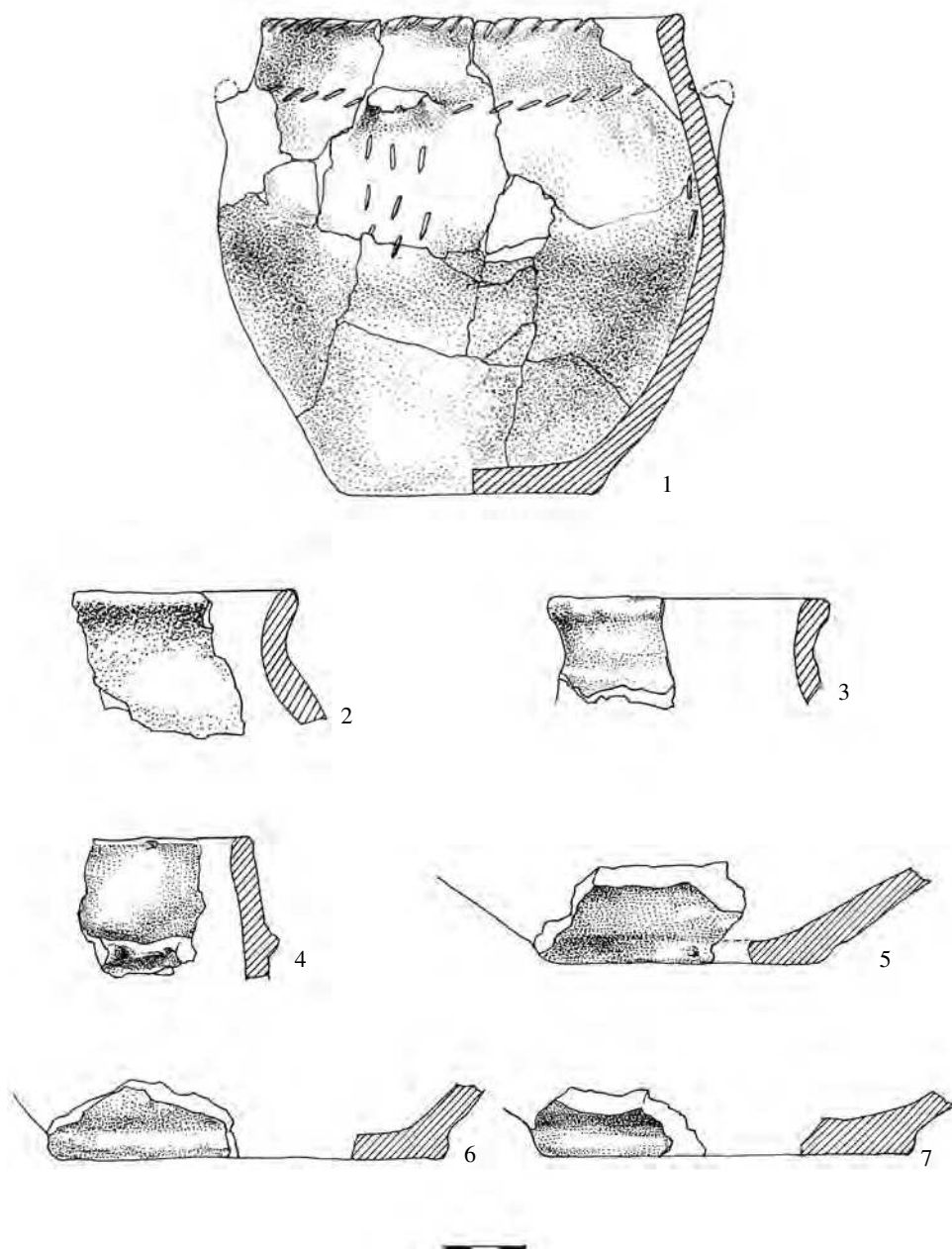

Fig. 57. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

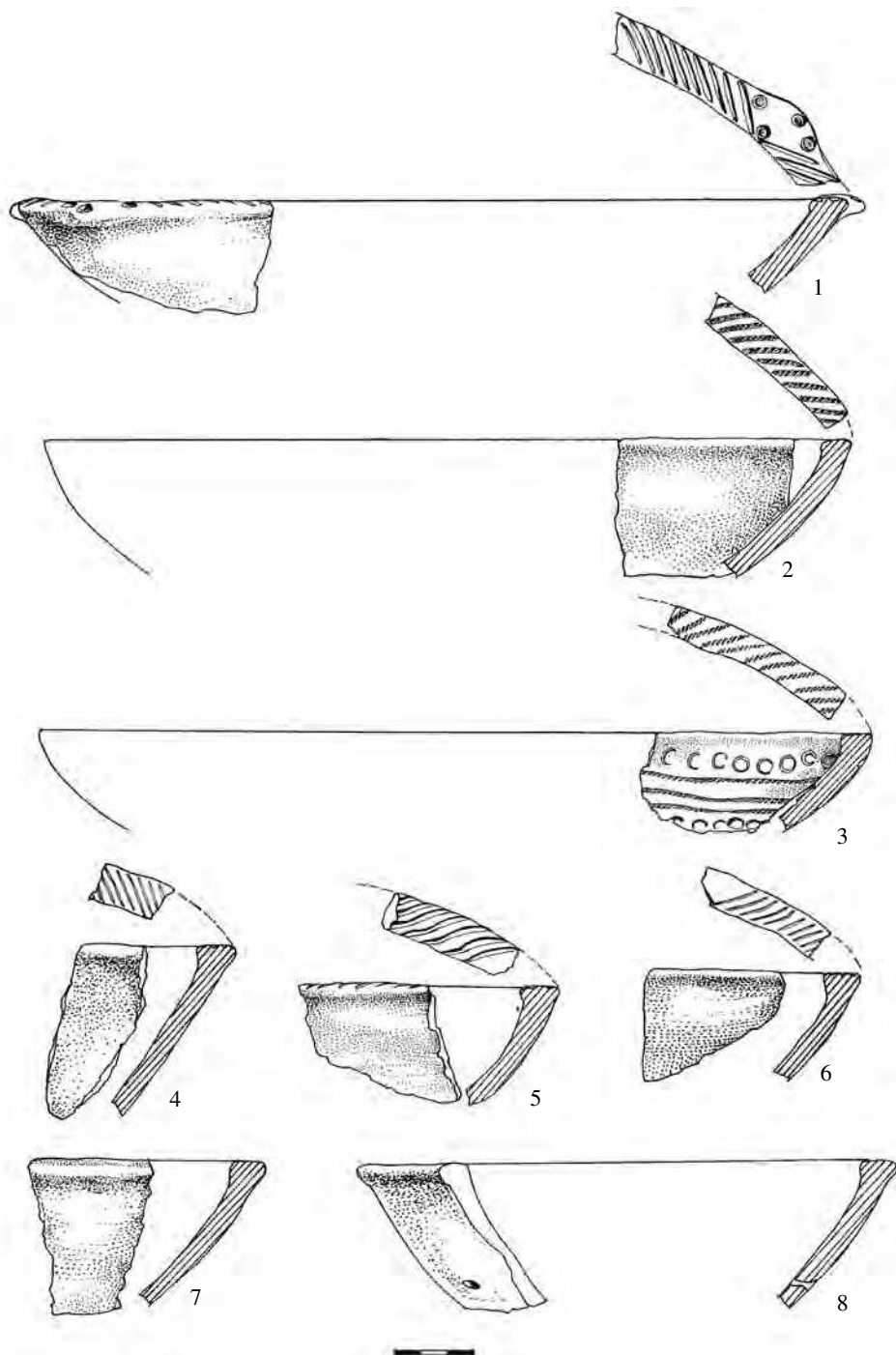

Fig. 58. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

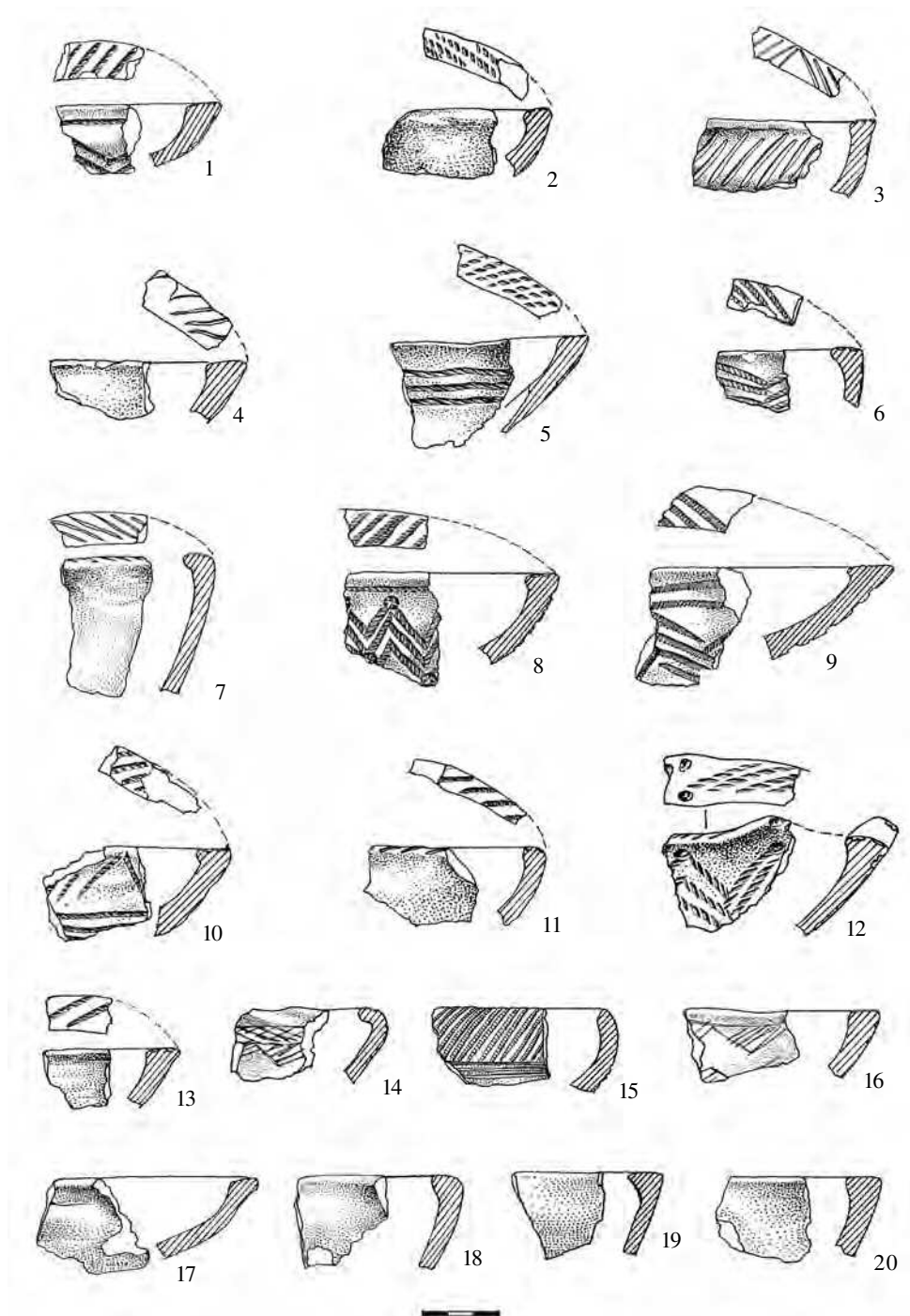

Fig. 59. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

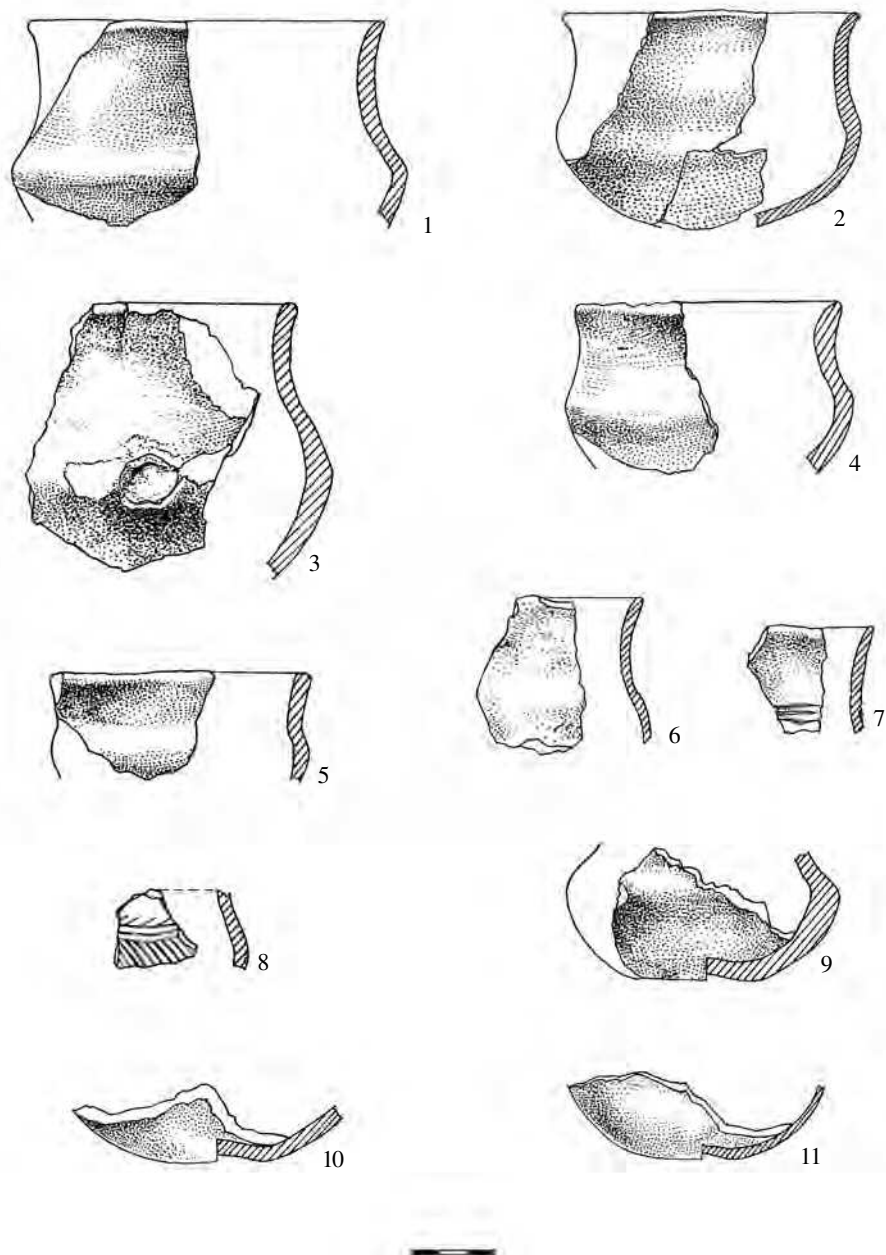

Fig. 60. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

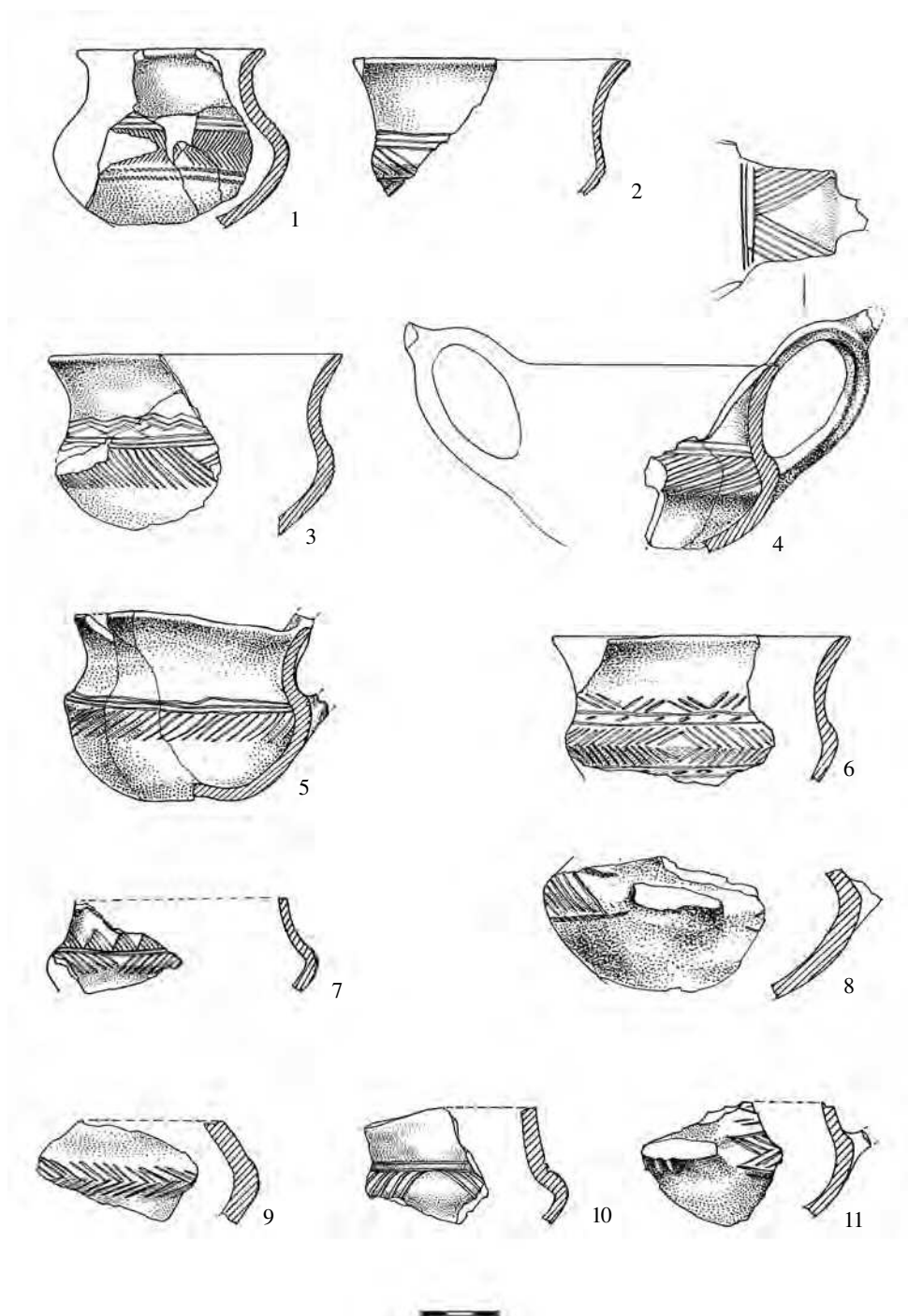

Fig. 61. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

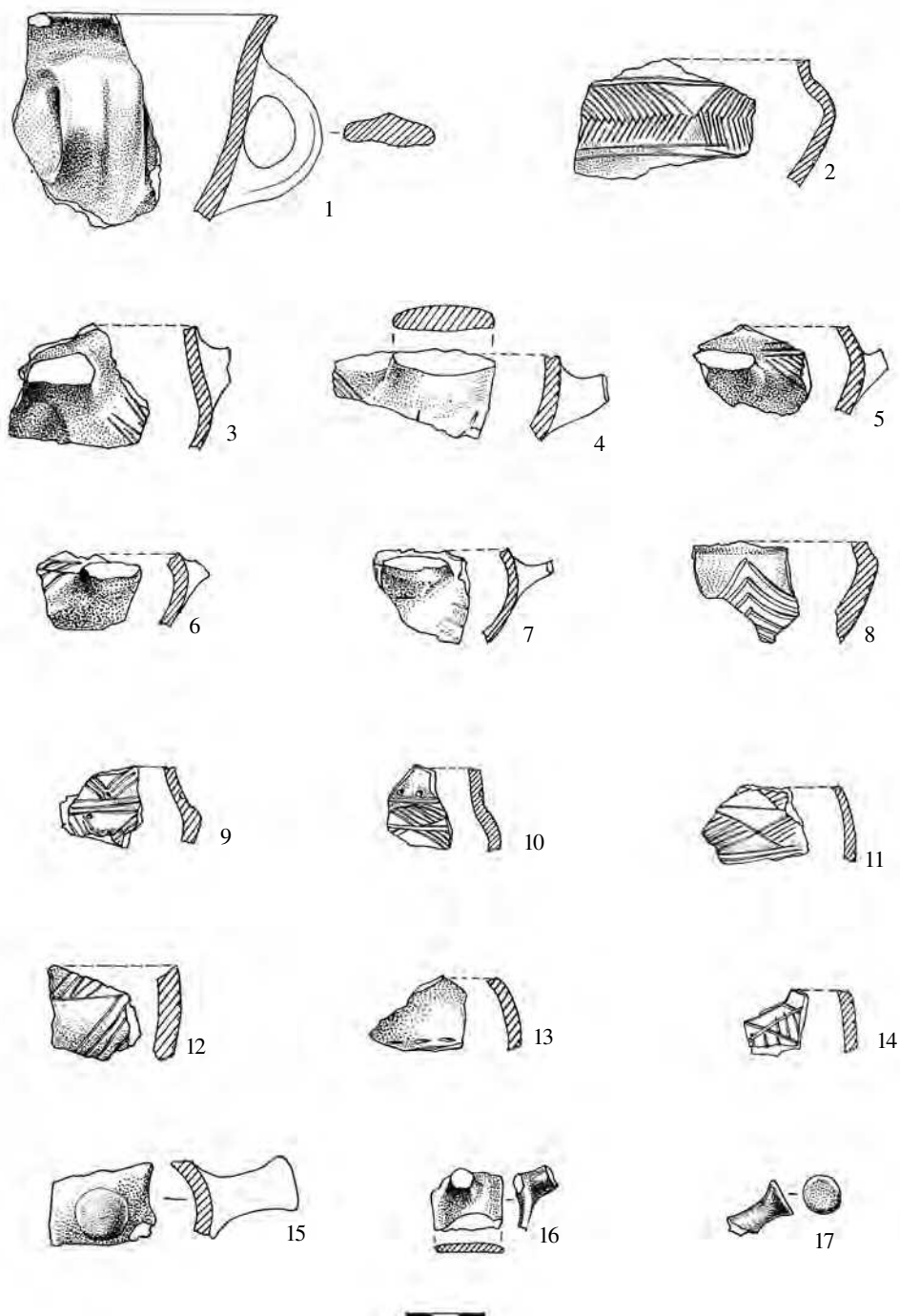

Fig. 62. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

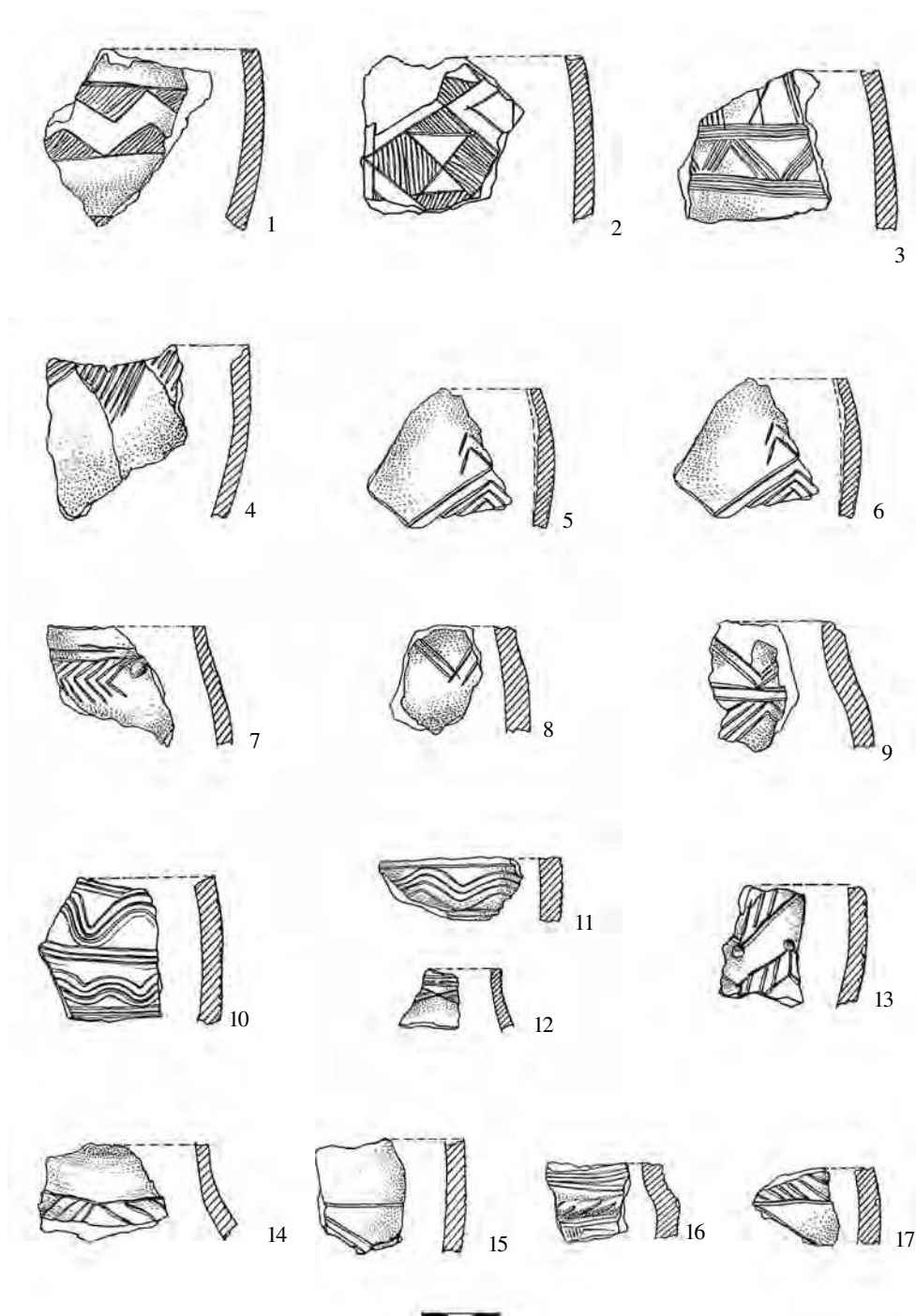

Fig. 63. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

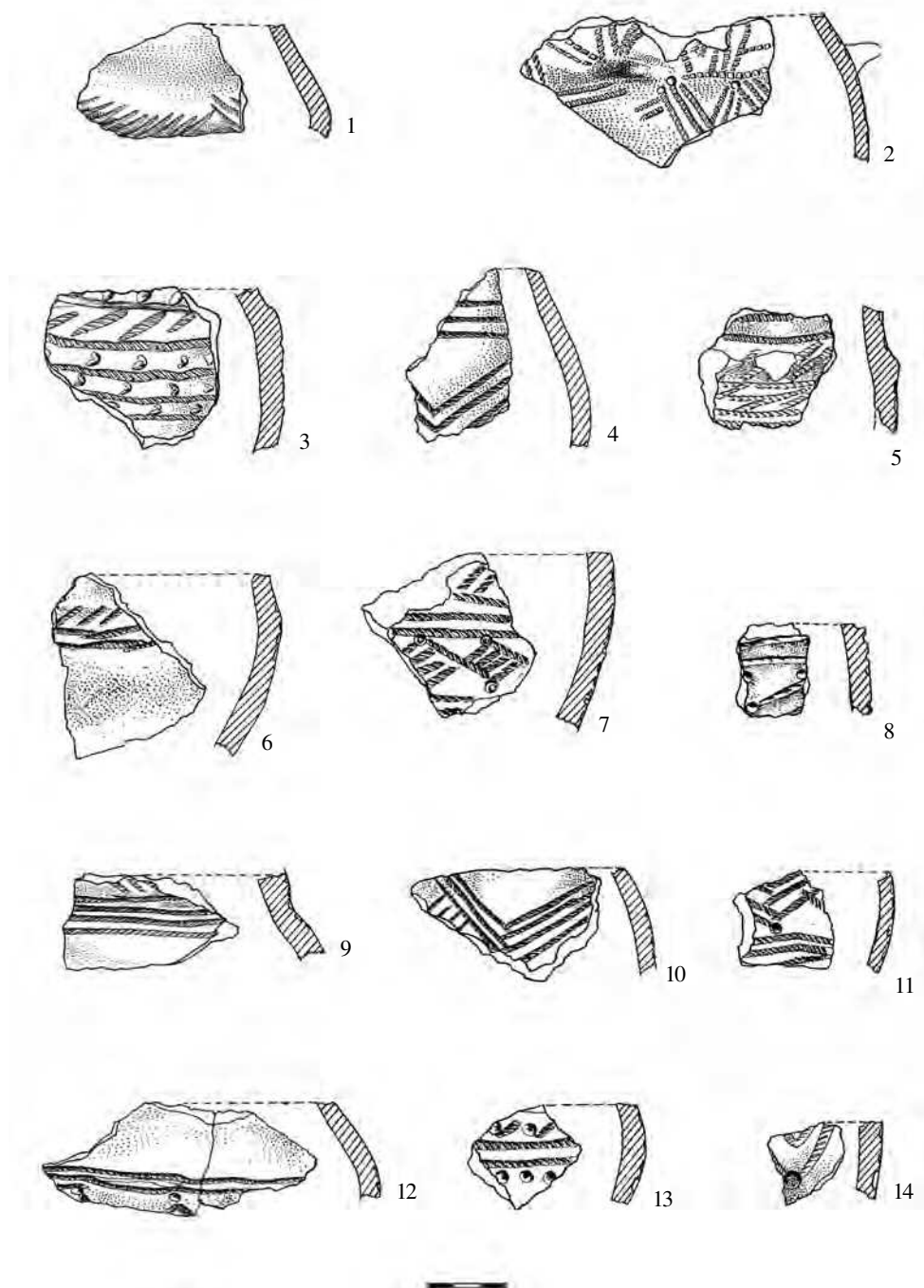

Fig. 64. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

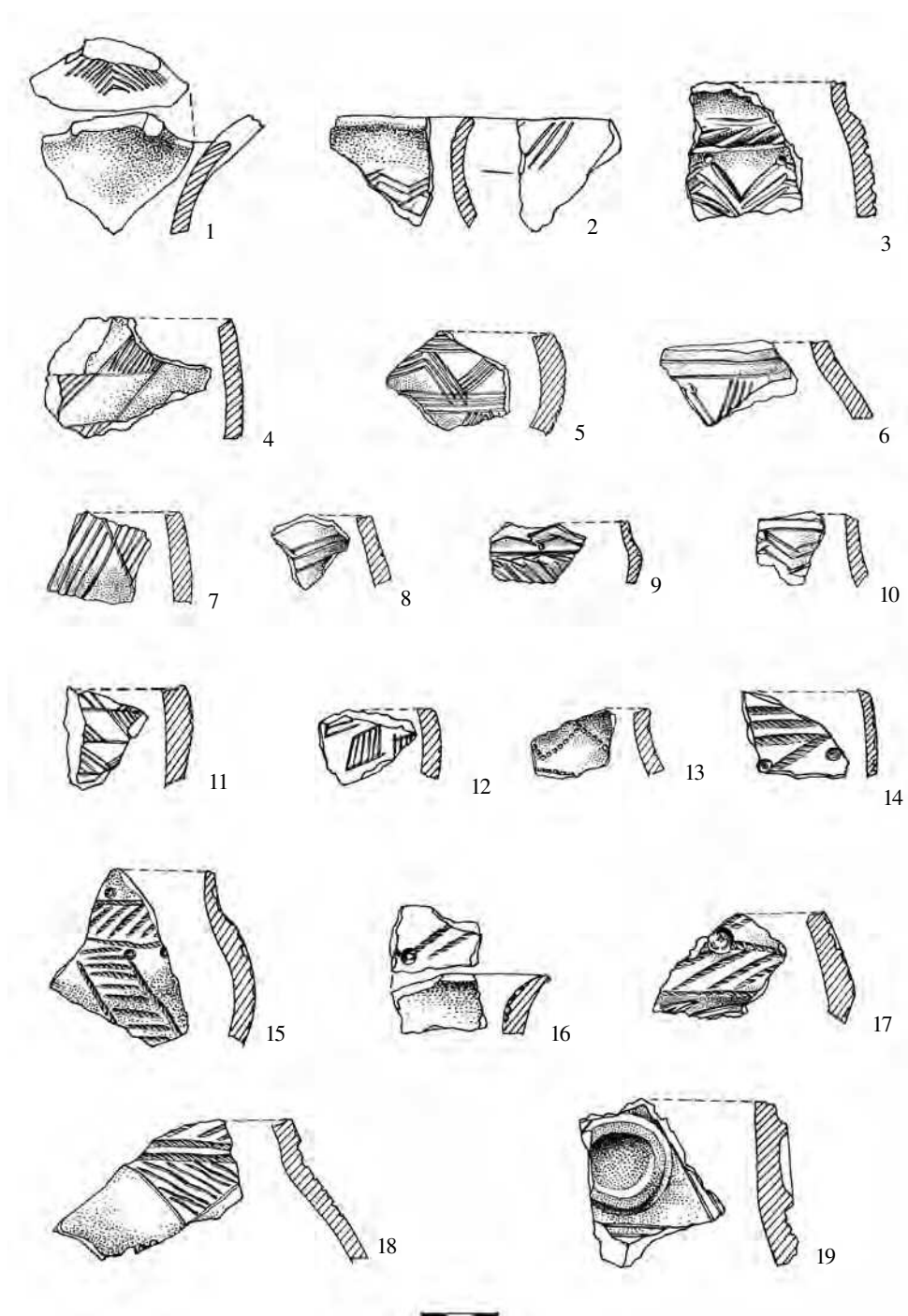

Fig. 65. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

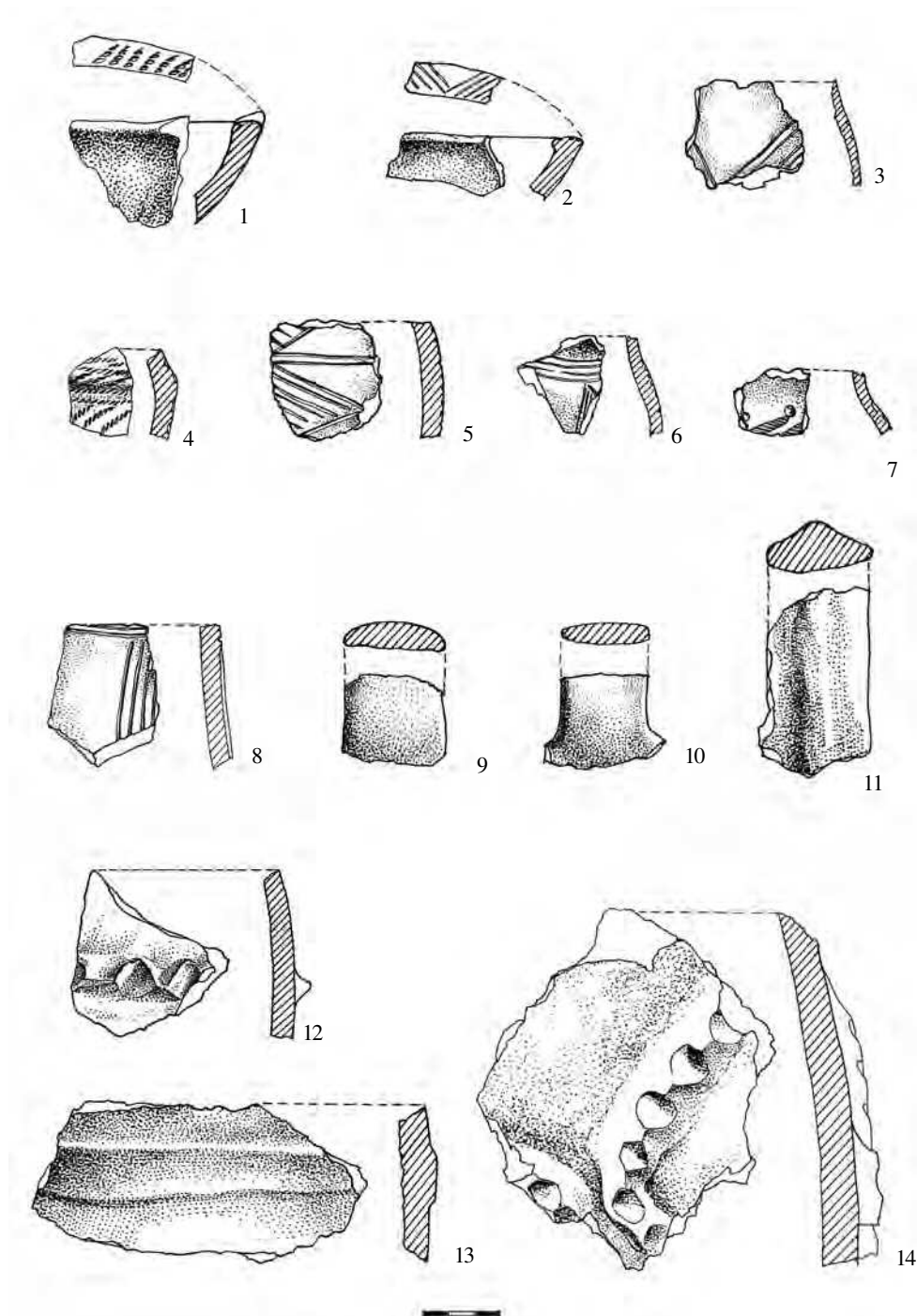

Fig. 66. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

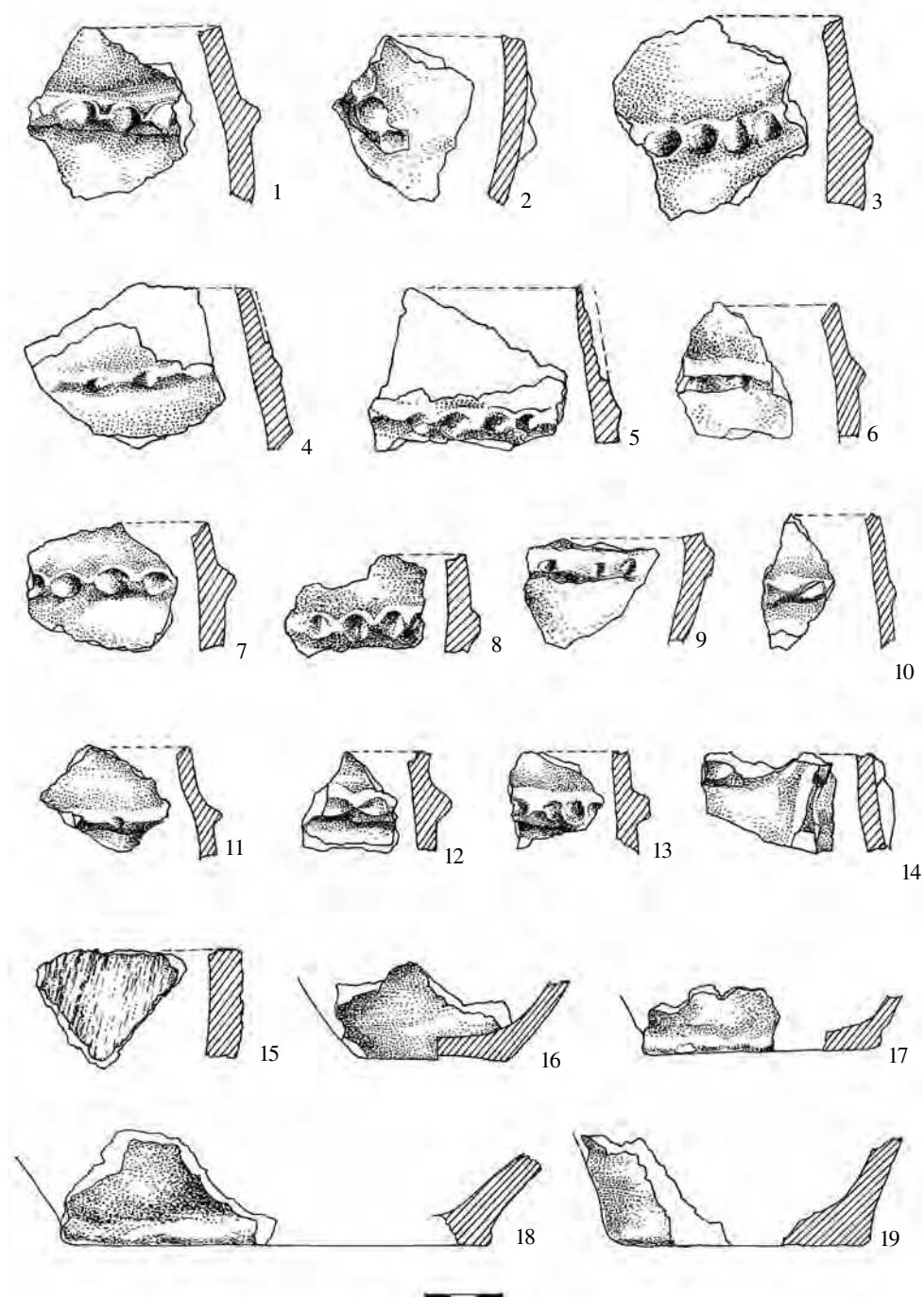

Fig. 67. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Ceramică din stratul cultural.

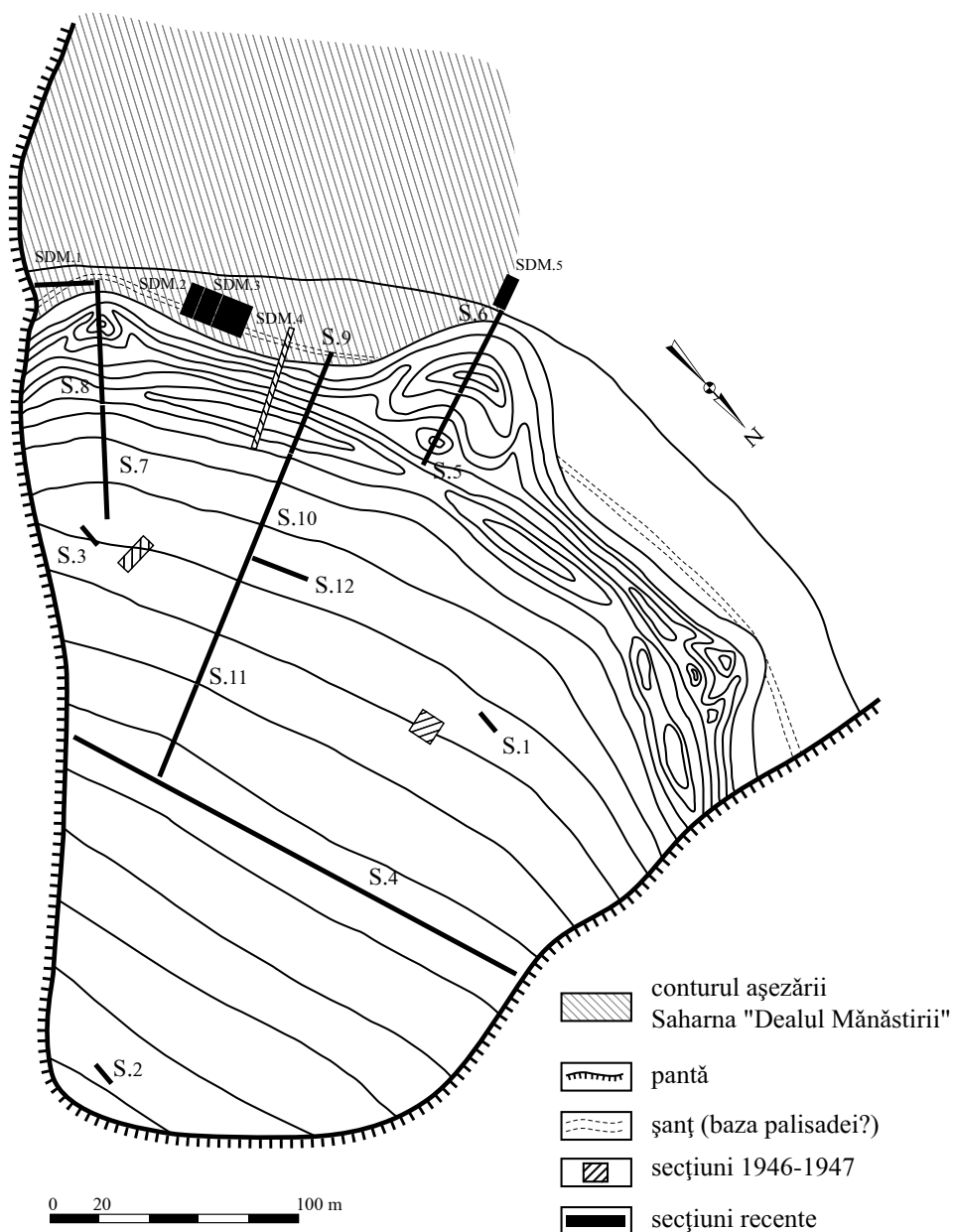
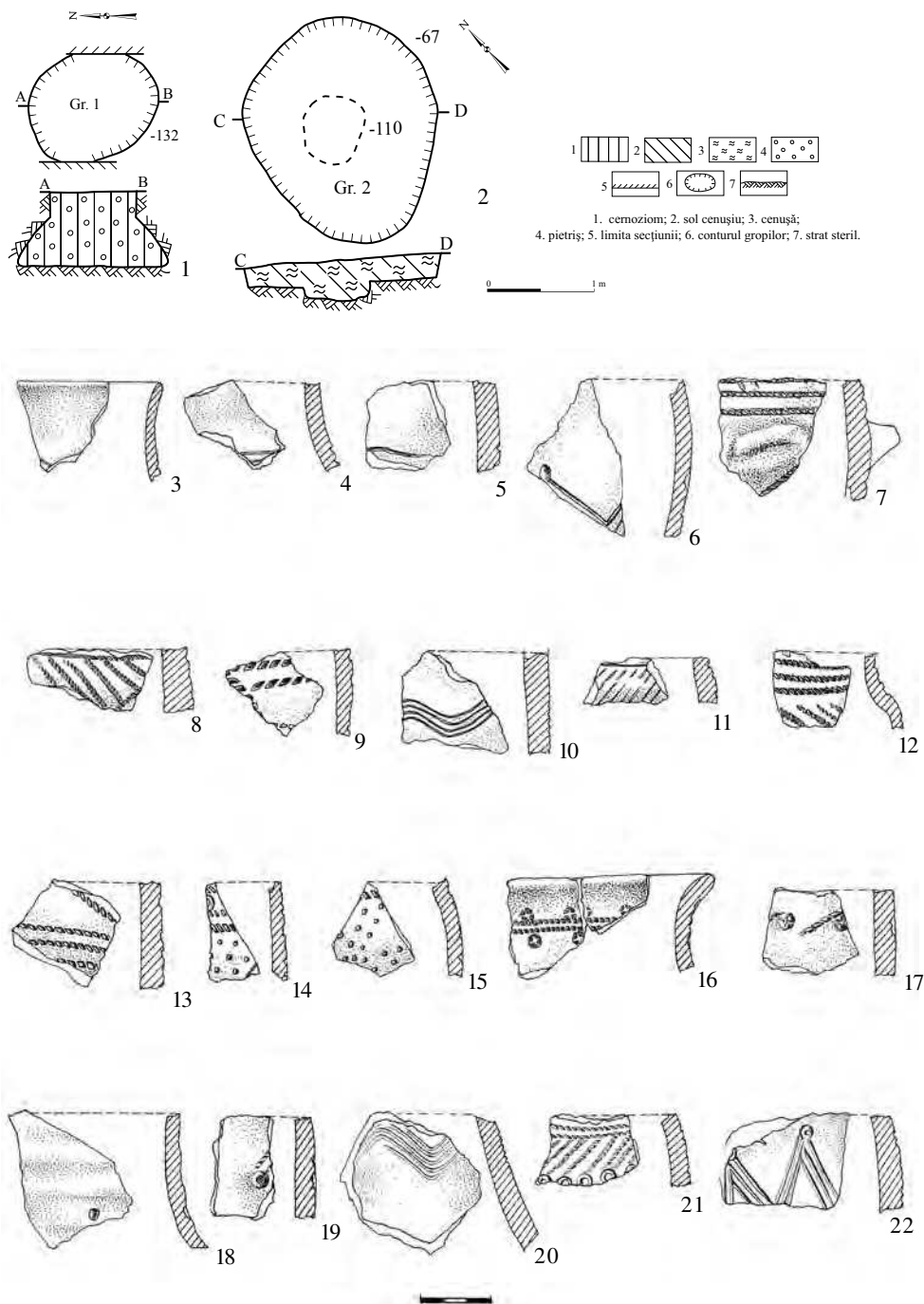

Fig. 68. Planul așezărilor Saharna „Dealul Mănăstirii” și Saharna Mare.

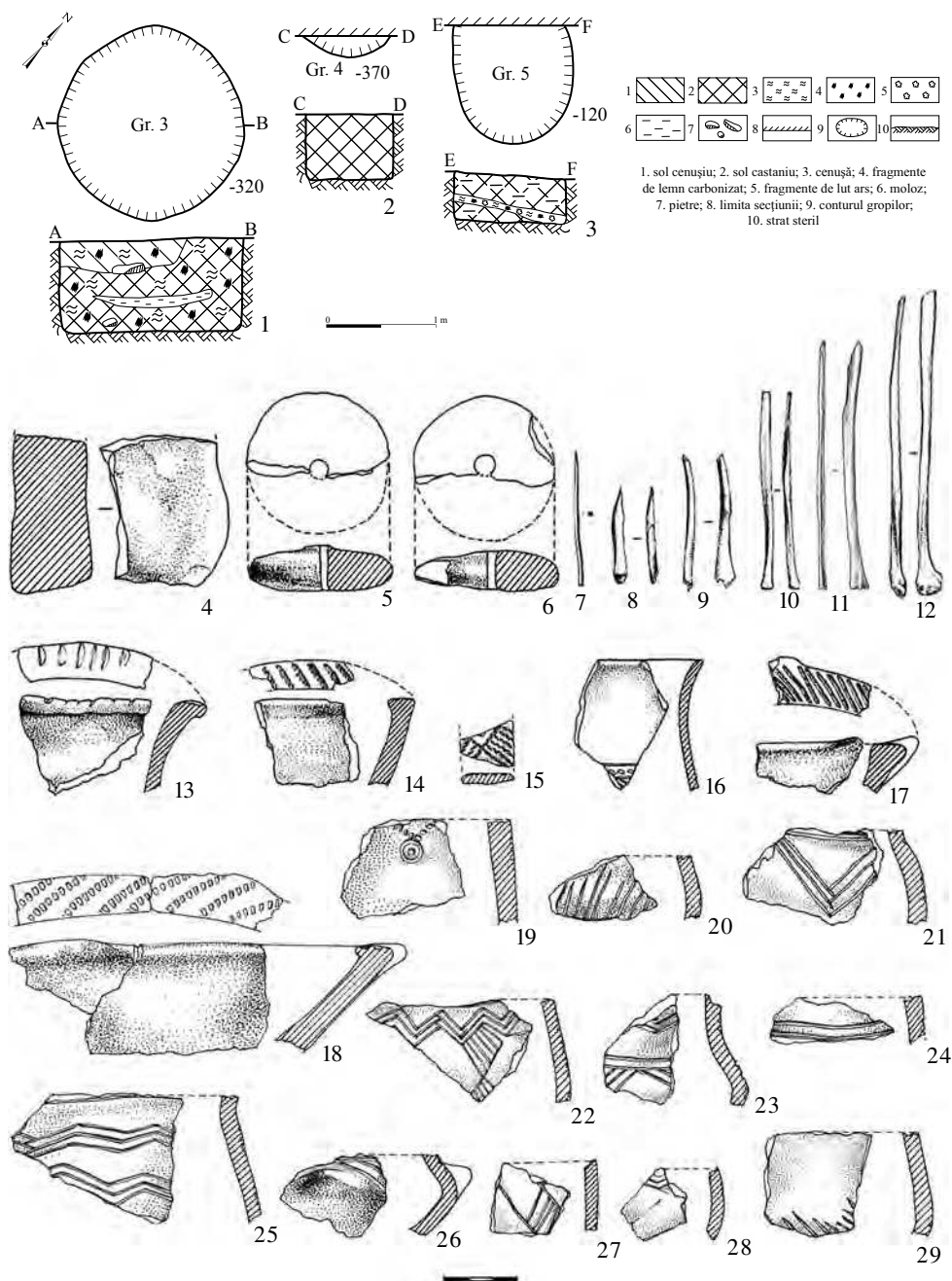

Fig. 70. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 3; 2 - groapa nr. 4; 3 - groapa nr. 5;
4-10, 12-16 - inventarul gropii nr. 3; 17 - ceramică din groapa nr. 4;
11, 18-29 - inventarul gropii nr. 5.

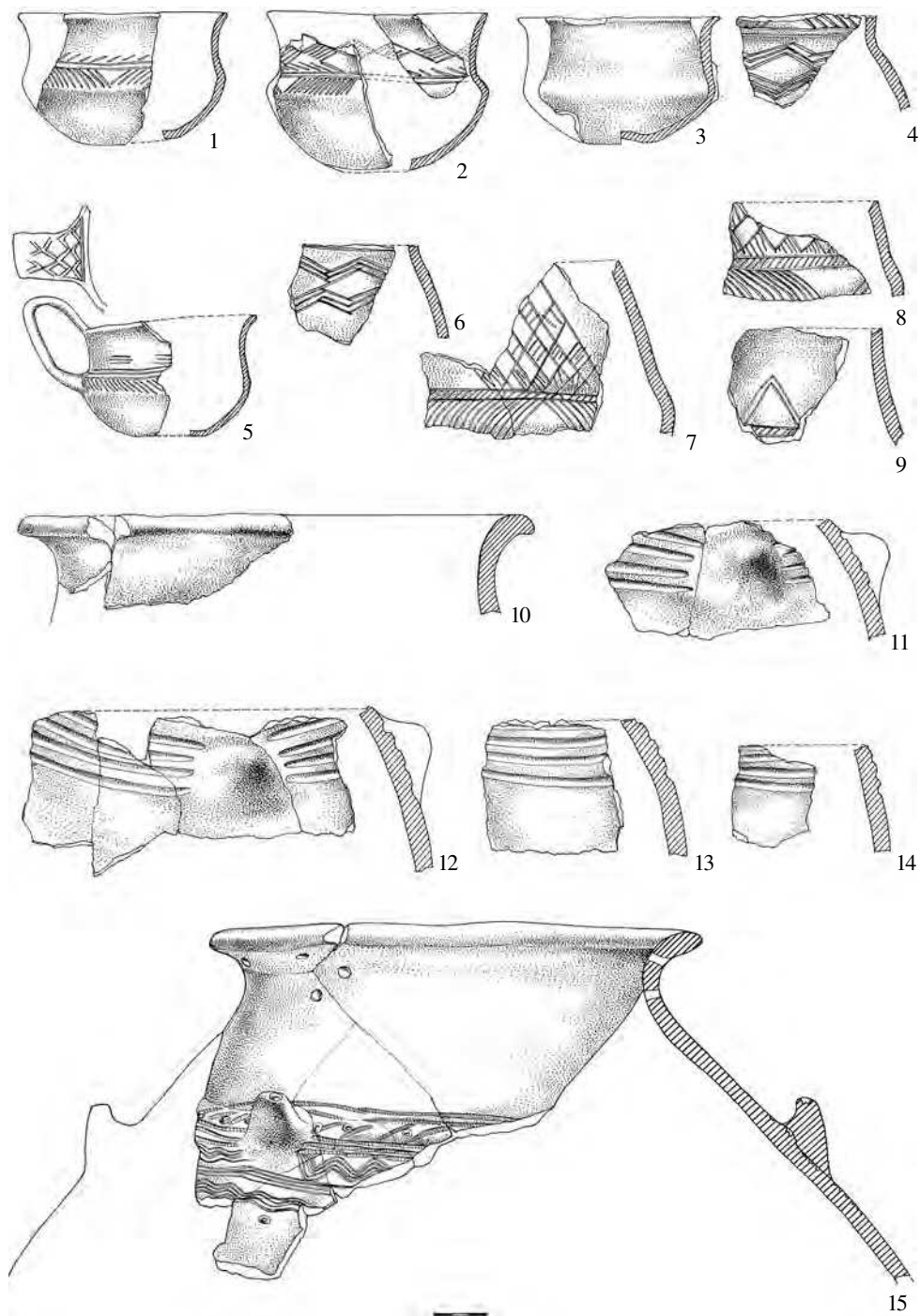
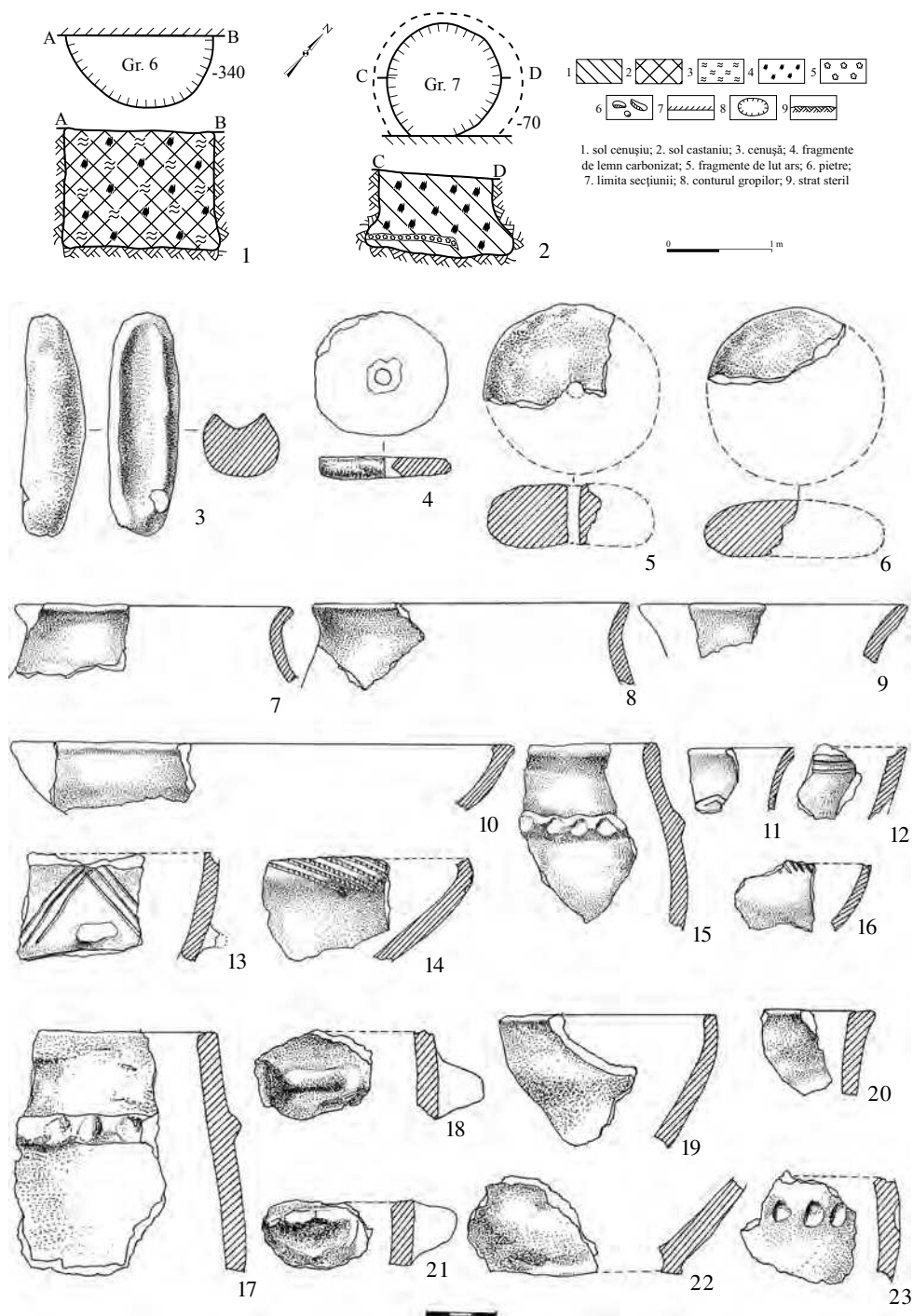

Fig. 71. Saharna Mare. Inventarul gropii nr. 5.

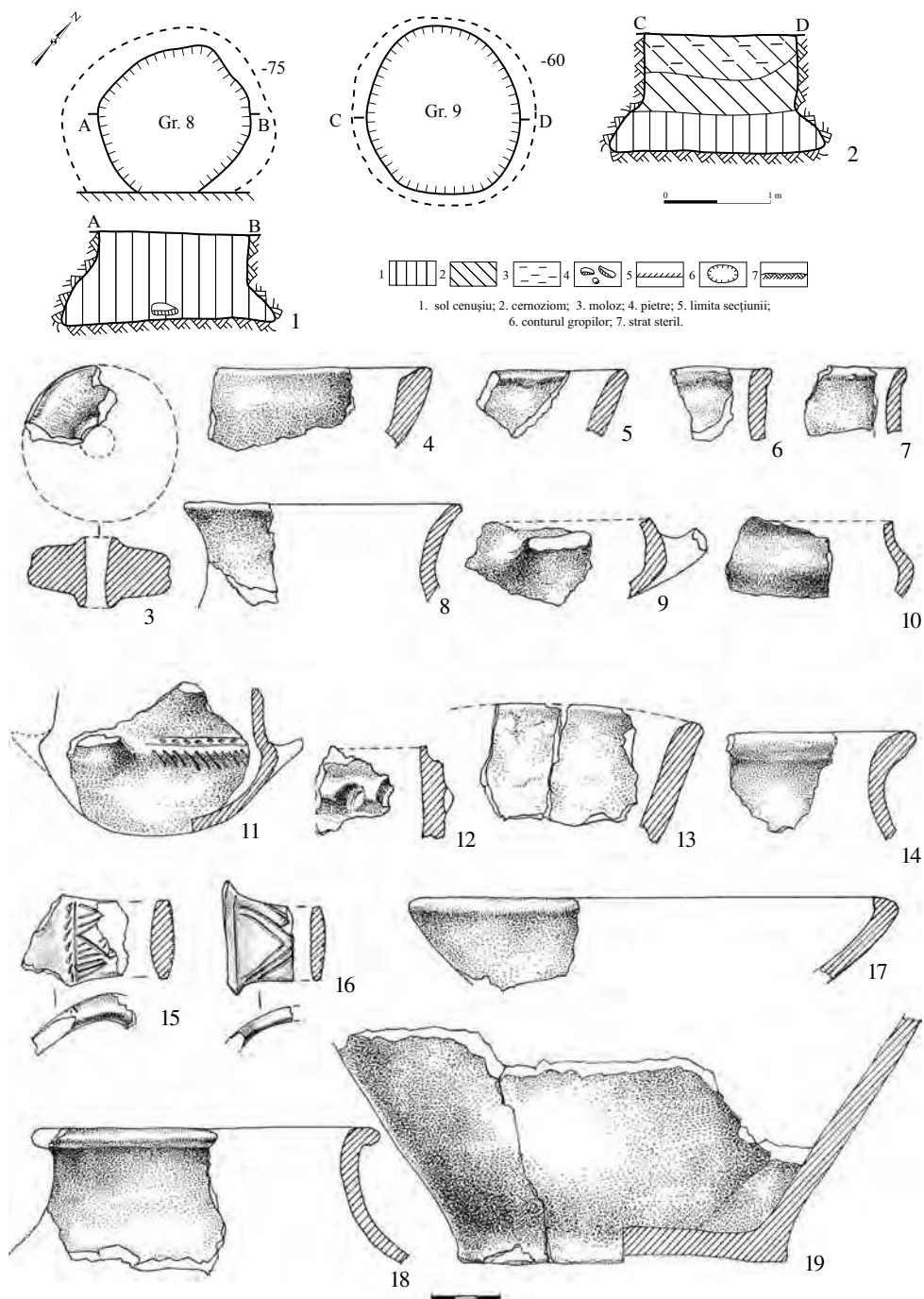

Fig. 73. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 8; 2 - groapa nr. 9;
3-13 - inventarul gropii nr. 8; 14-19 - ceramică din groapa nr. 9.

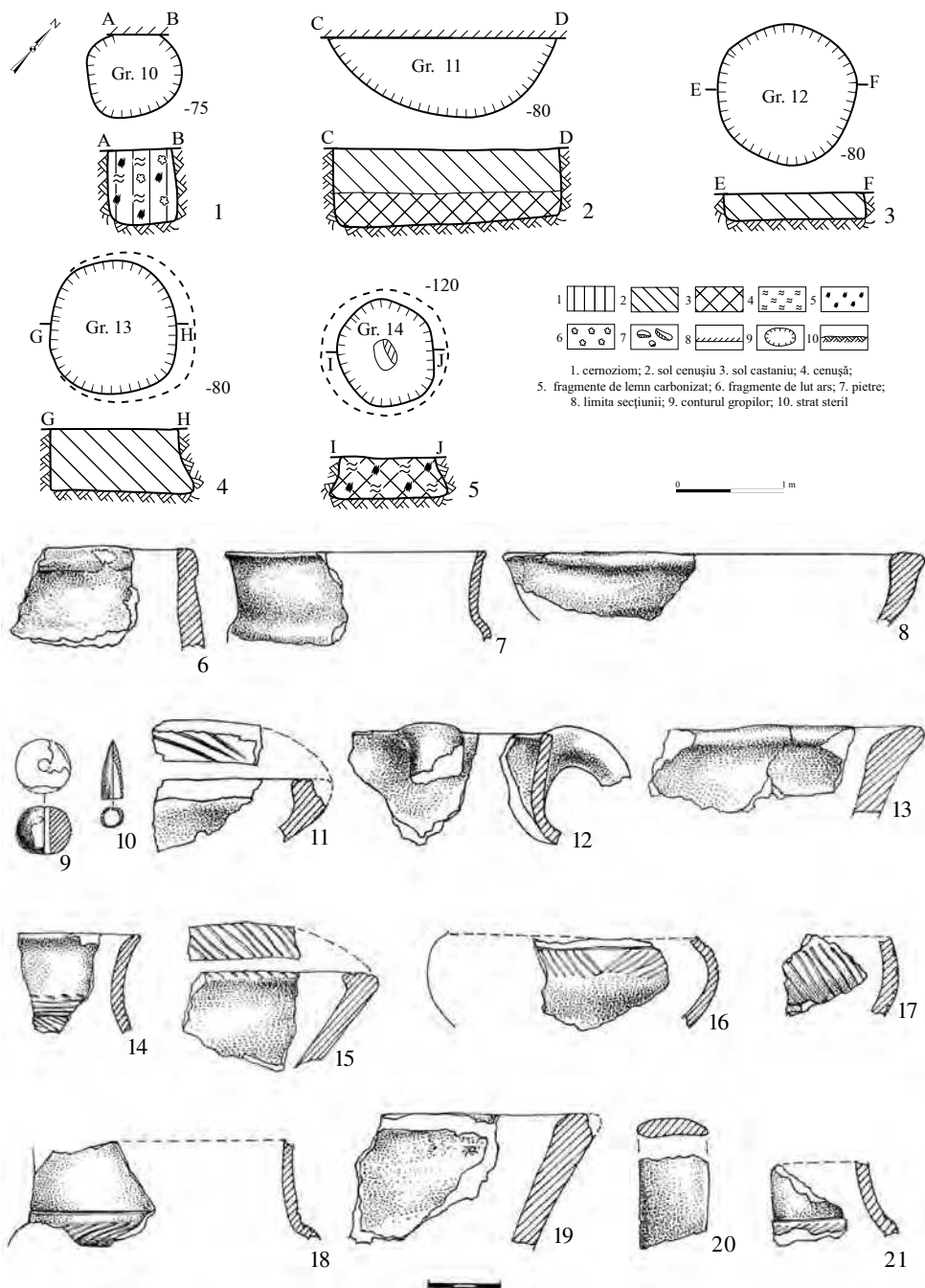

Fig. 74. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 10; 2 - groapa nr. 11; 3 - groapa nr. 12;
4 - groapa nr. 13; 5 - groapa nr. 14; 6-8 - inventarul gropii nr. 10; 10-12 - inventarul
gropii nr. 11; 9, 13-15 - inventarul gropii nr. 12; 16-18 - inventarul gropii nr. 13;
19-21 - inventarul gropii nr. 14.

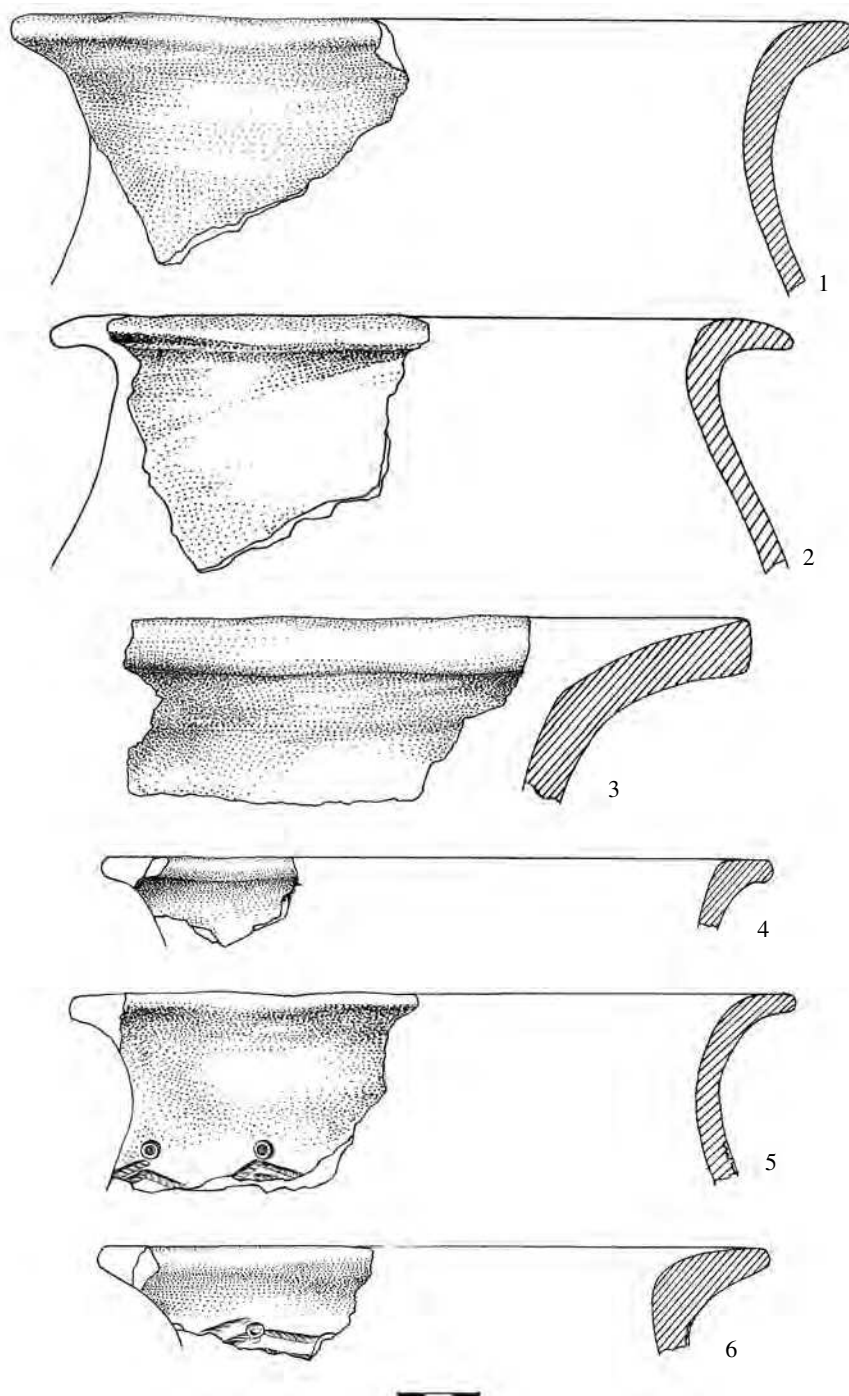

Fig. 75. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

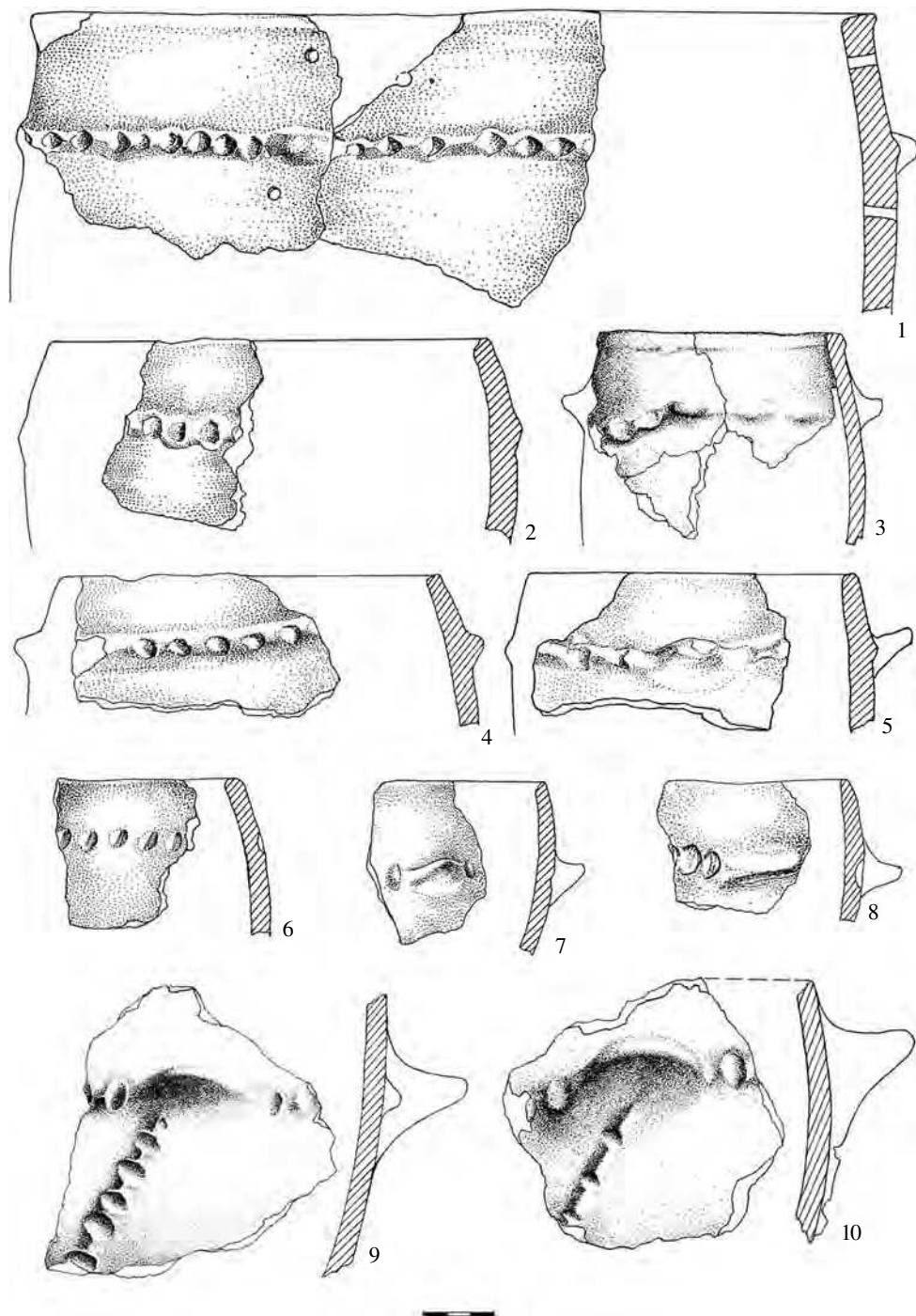

Fig. 76. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

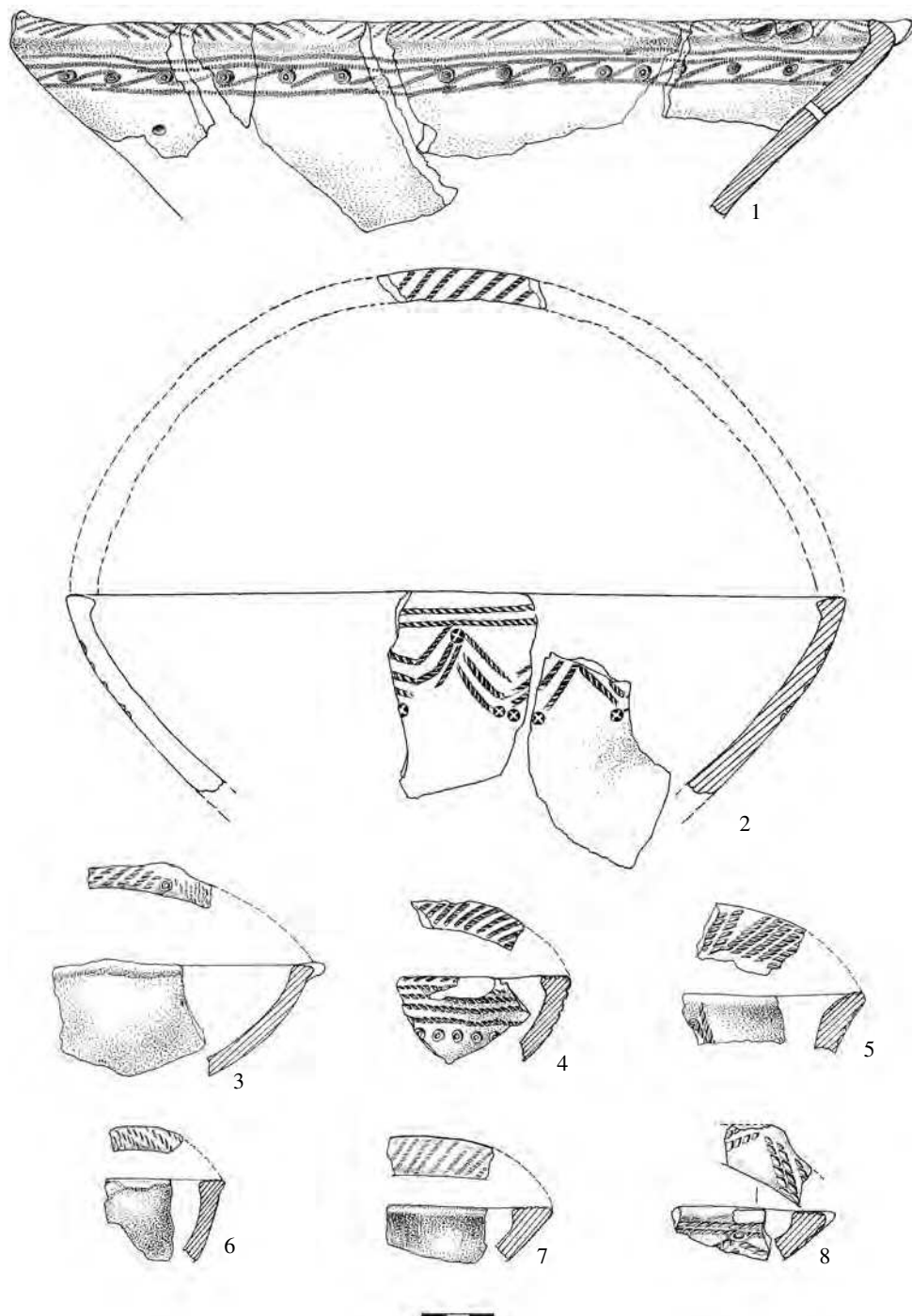

Fig. 77. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

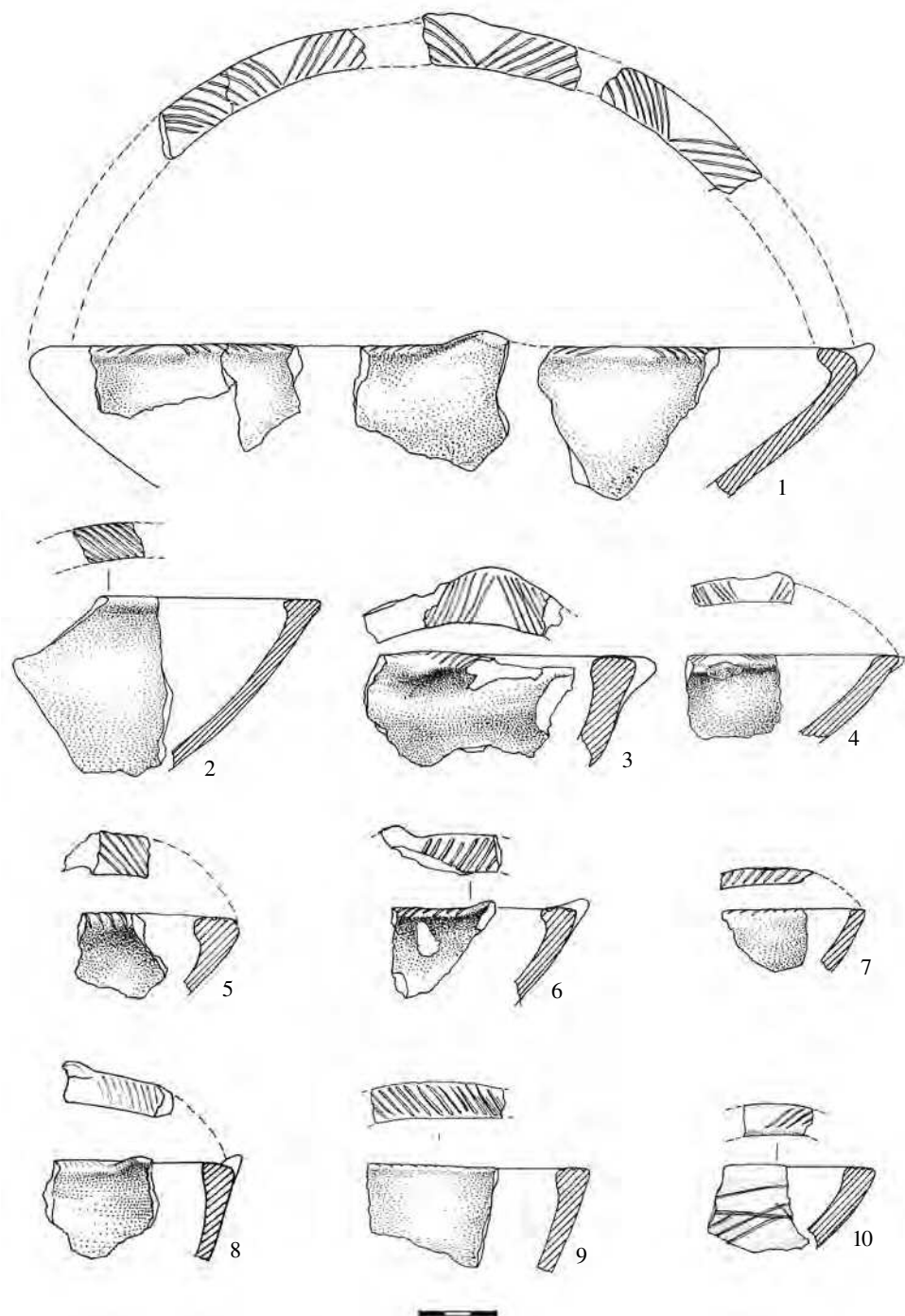

Fig. 78. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

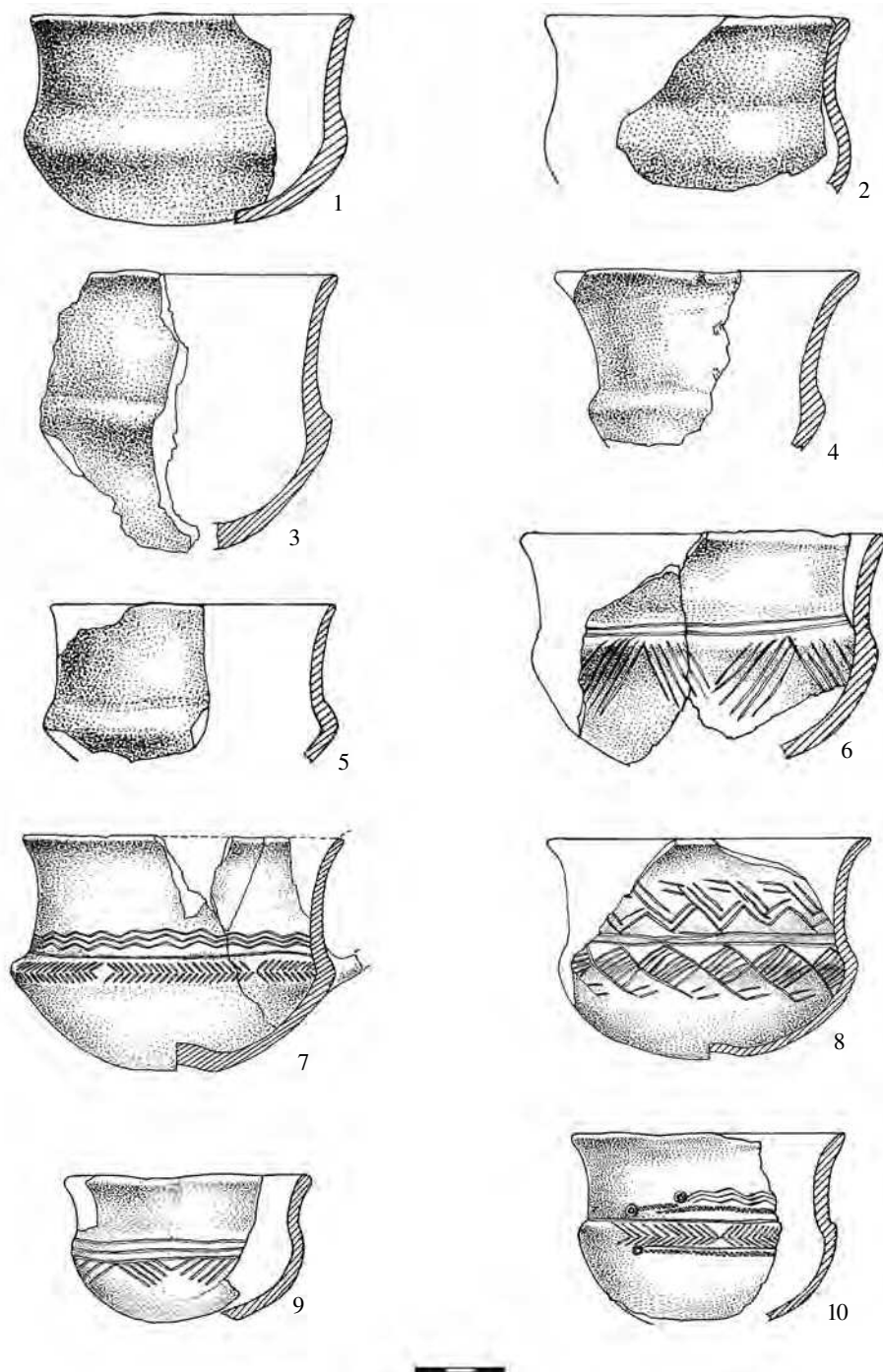

Fig. 79. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

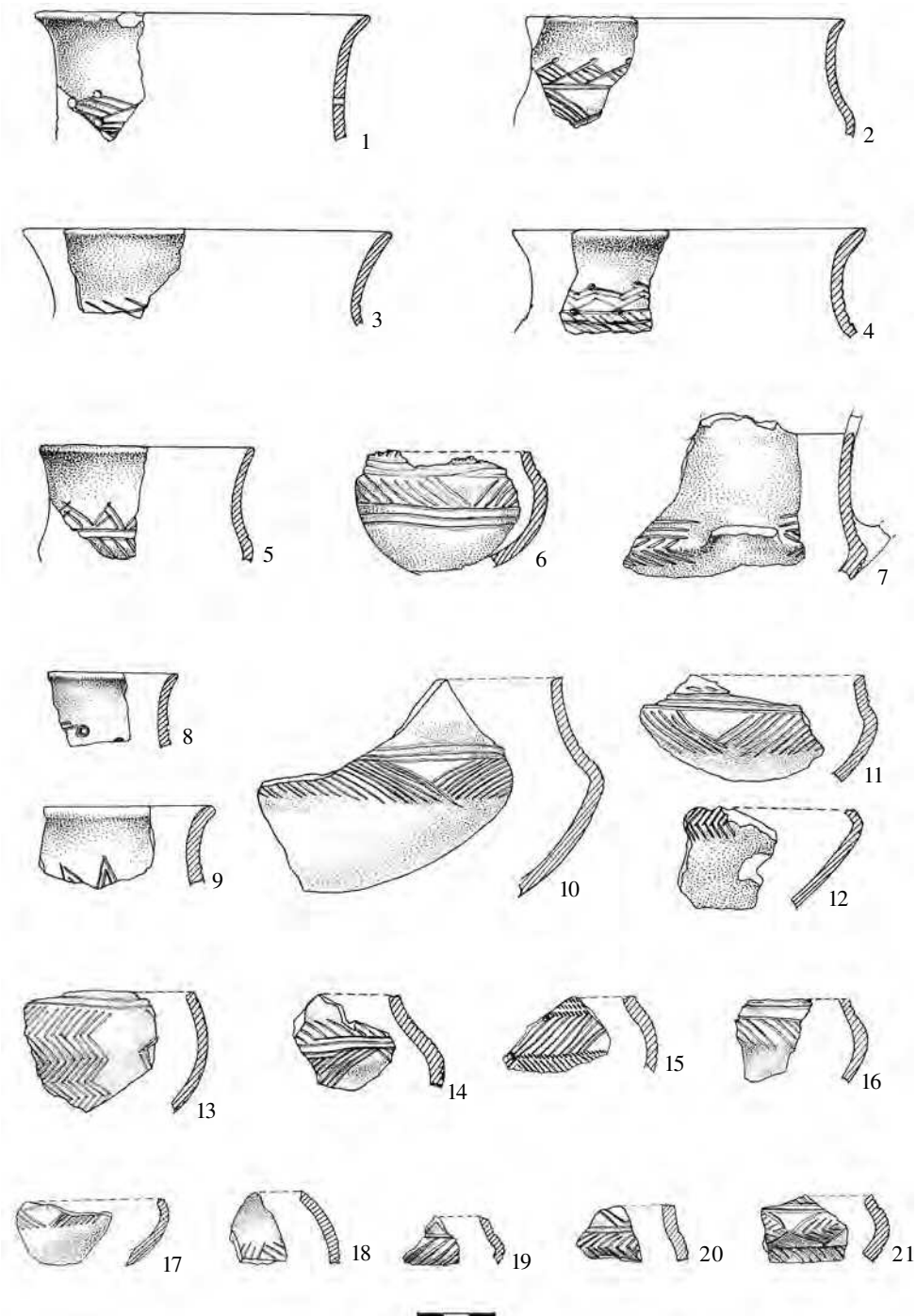

Fig. 80. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

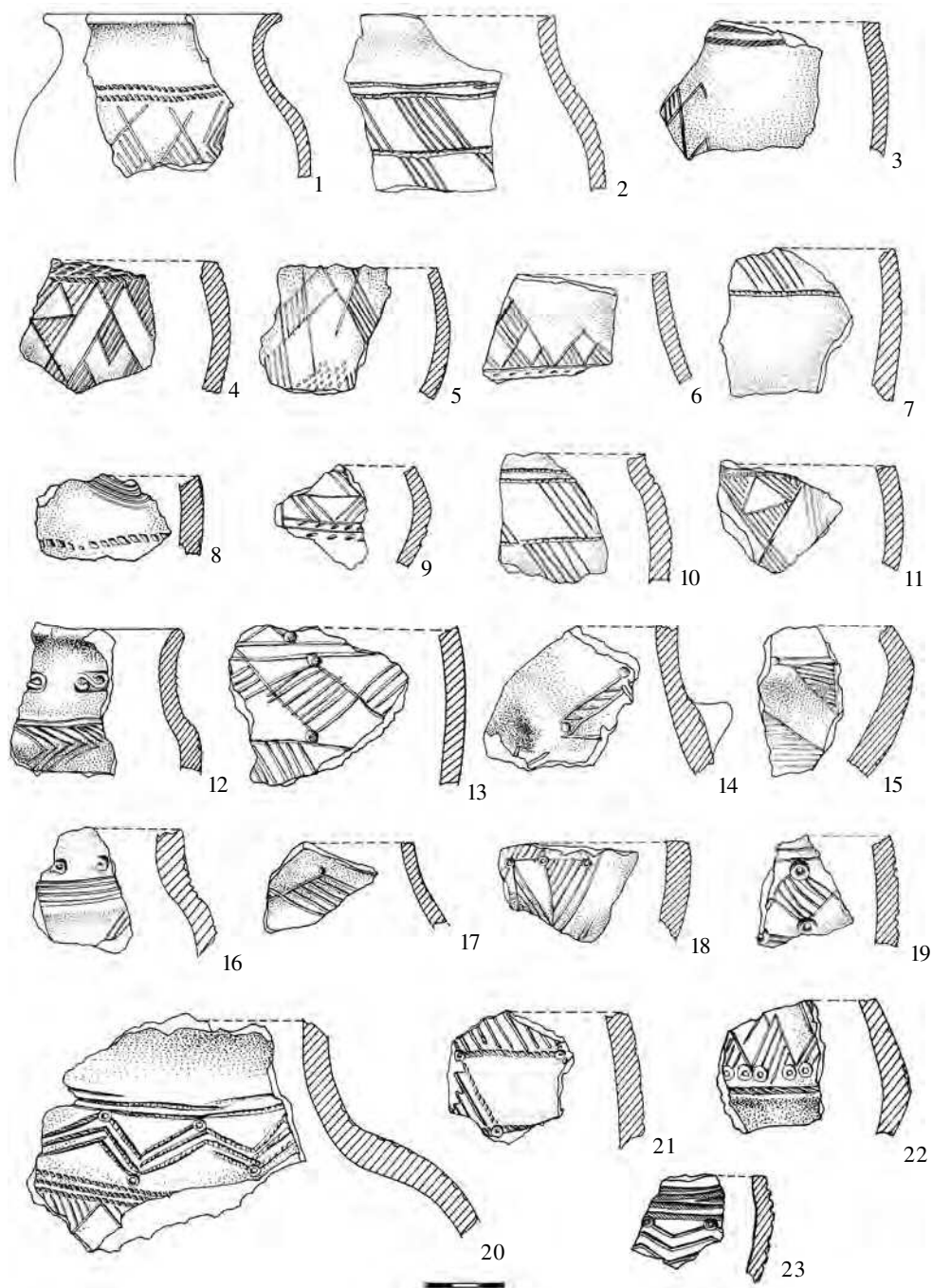

Fig. 81. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

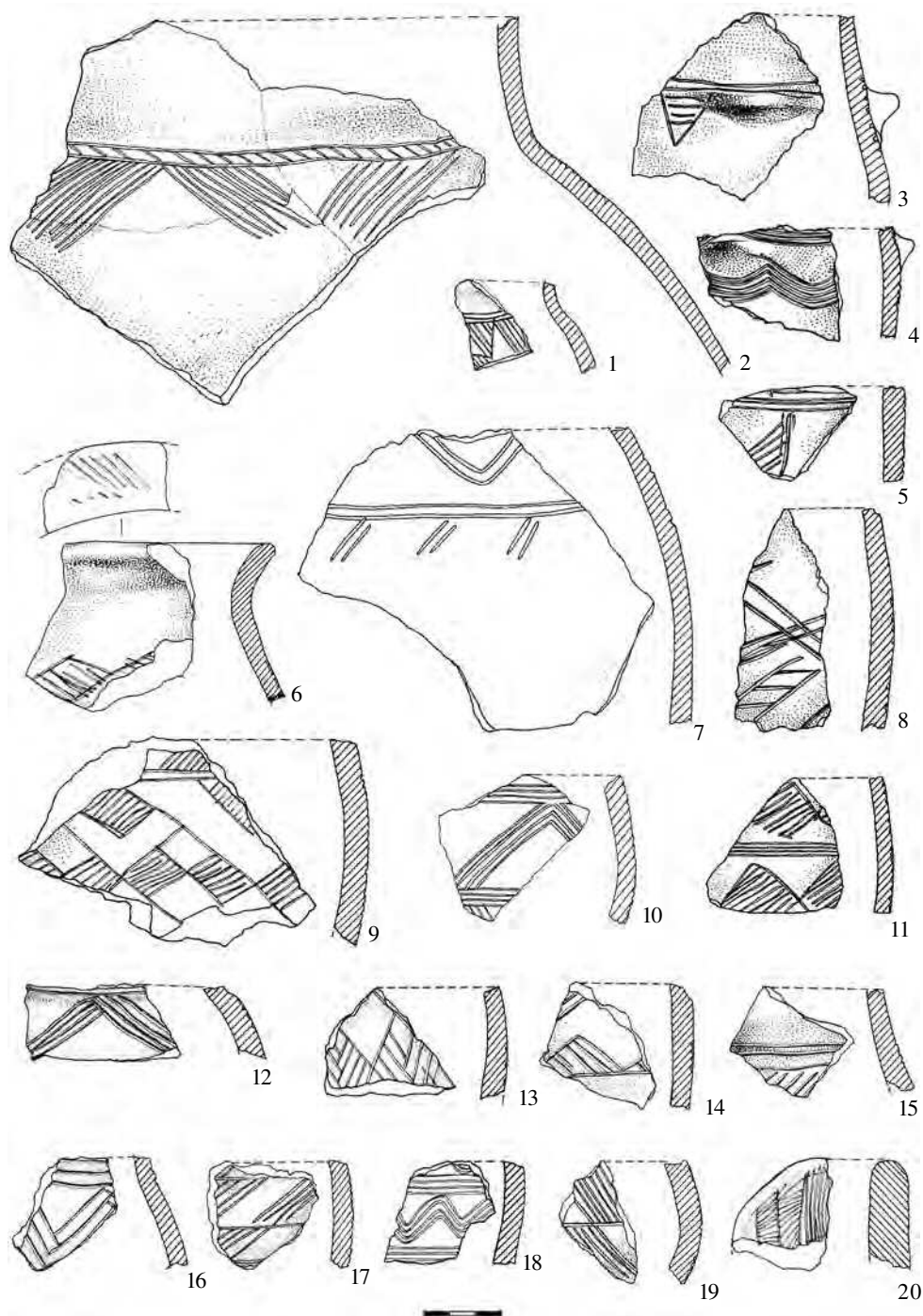

Fig. 82. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

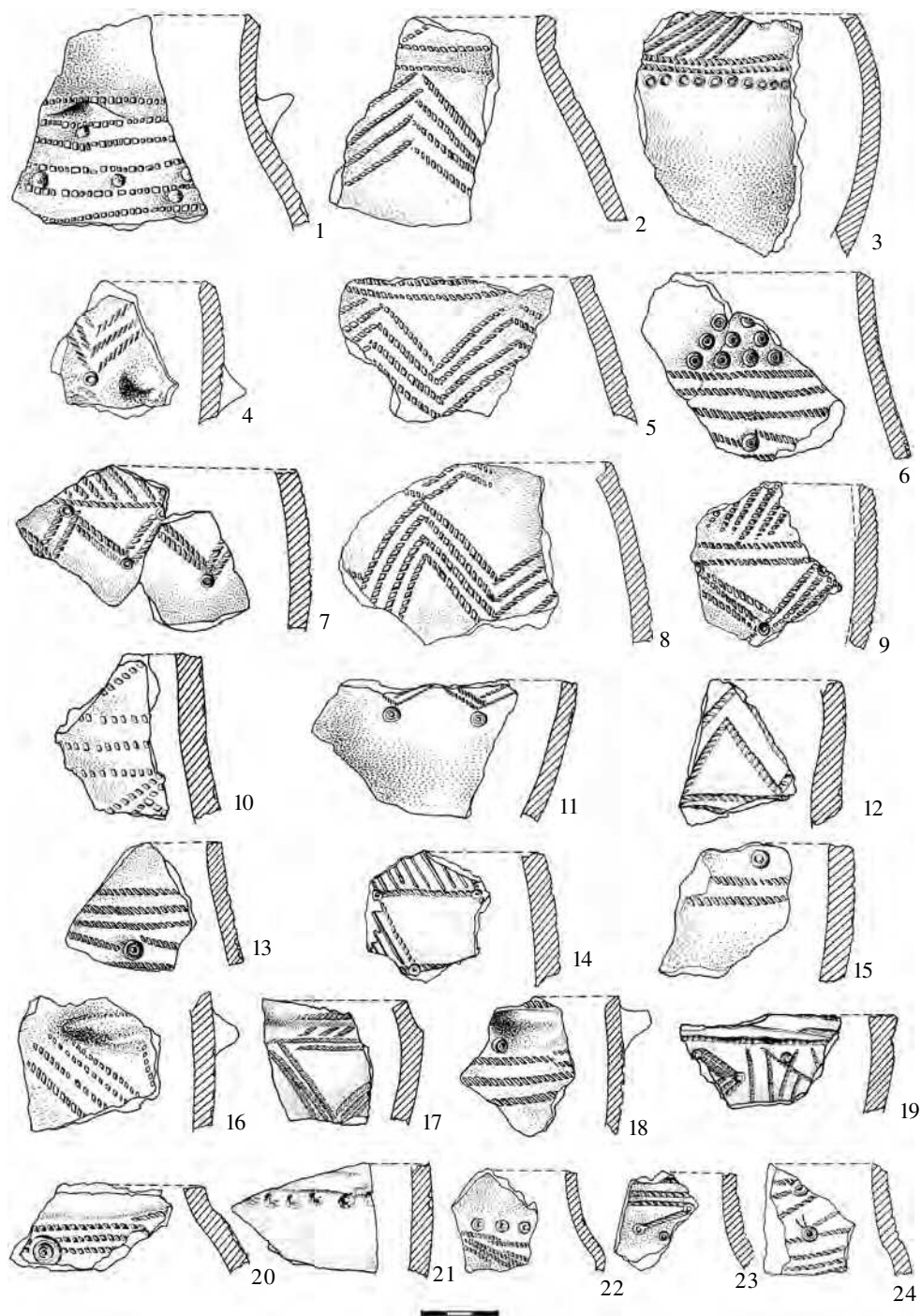

Fig. 83. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

Fig. 84. Saharna Mare. Ceramică hallstattiană timpurie din stratul cultural.

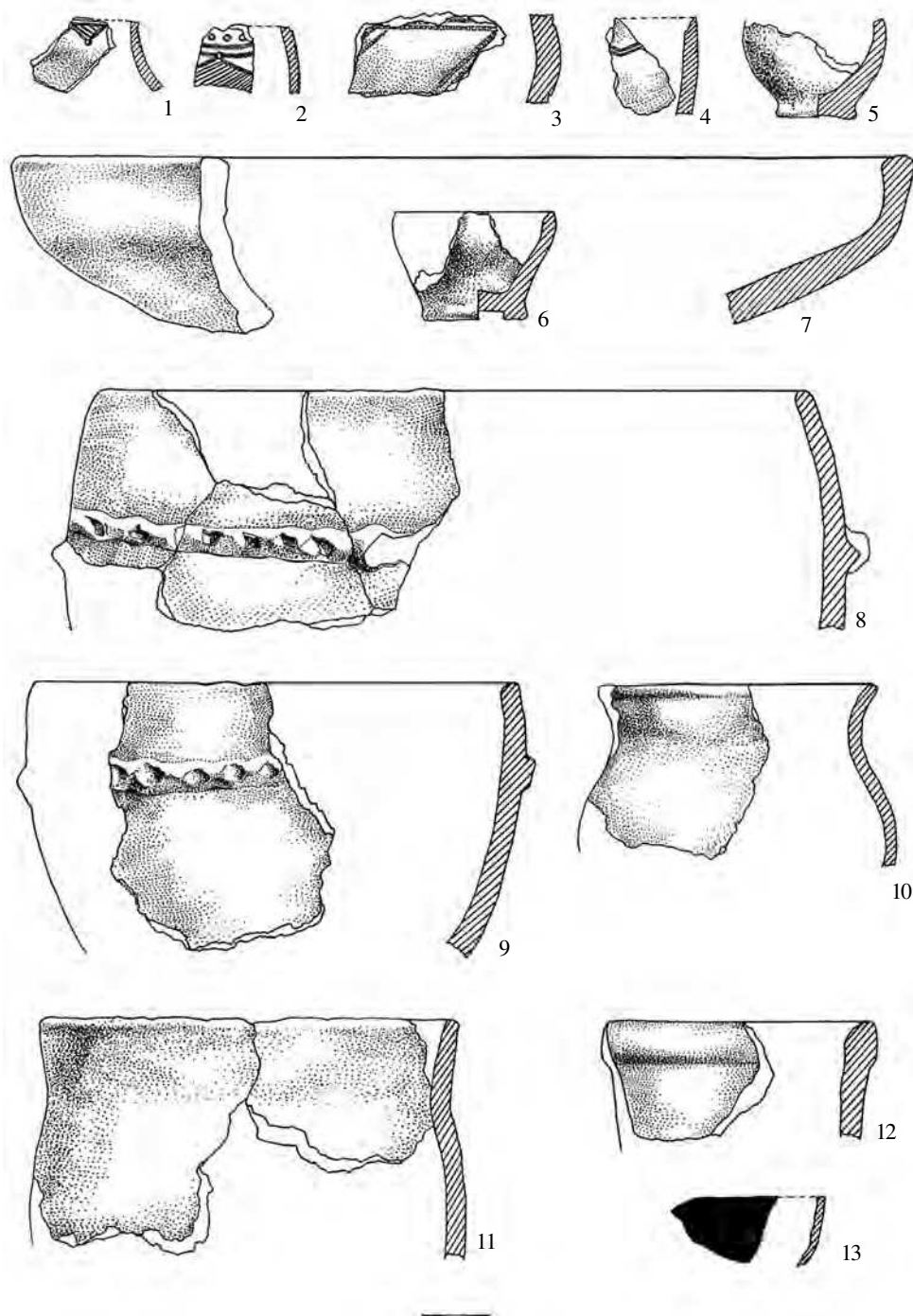

Fig. 85. Saharna Mare. Ceramică din umplutura valului cetății.

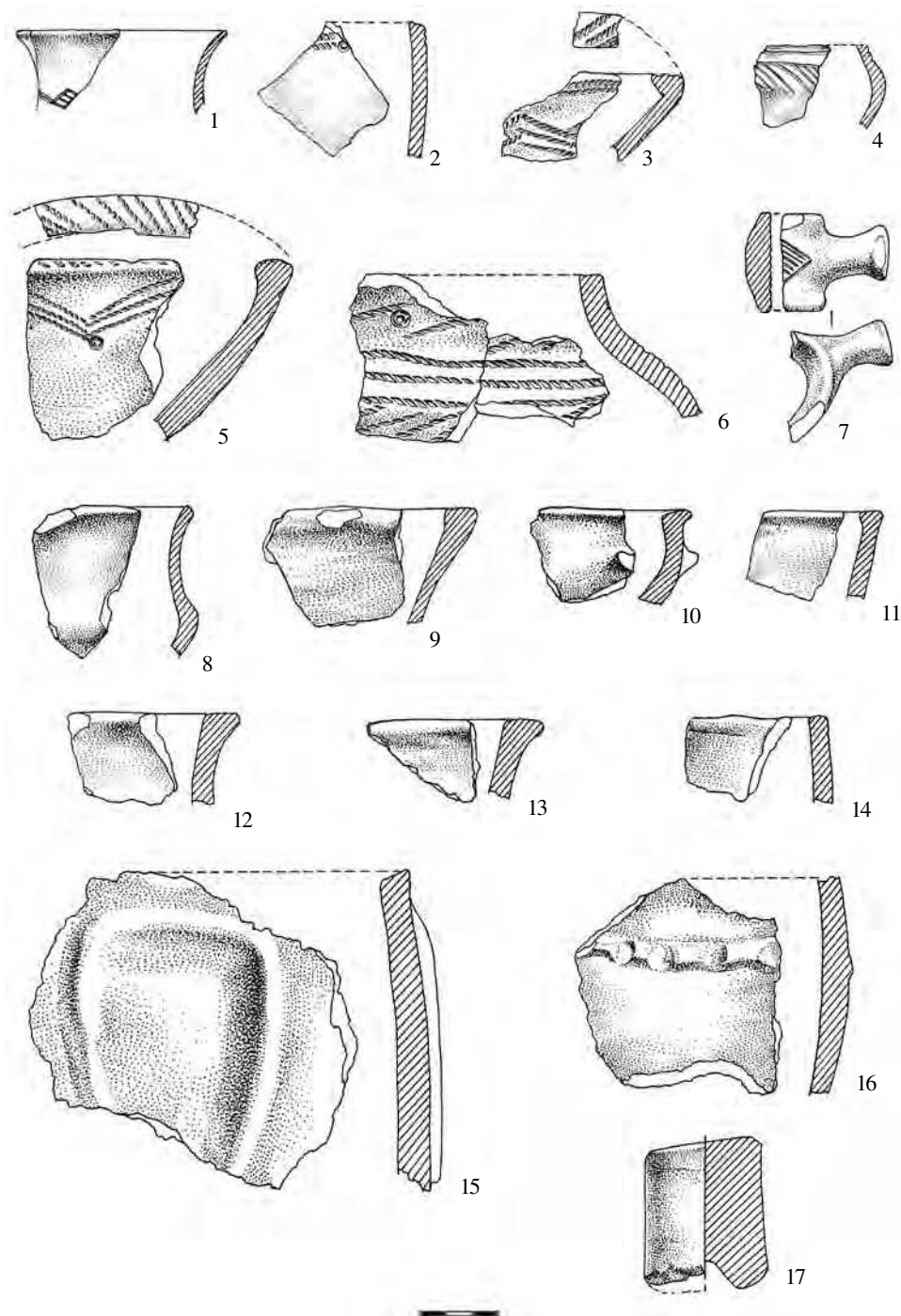

Fig. 86. Saharna Mare. Ceramică din umplutura valului bastionului de sud-est.

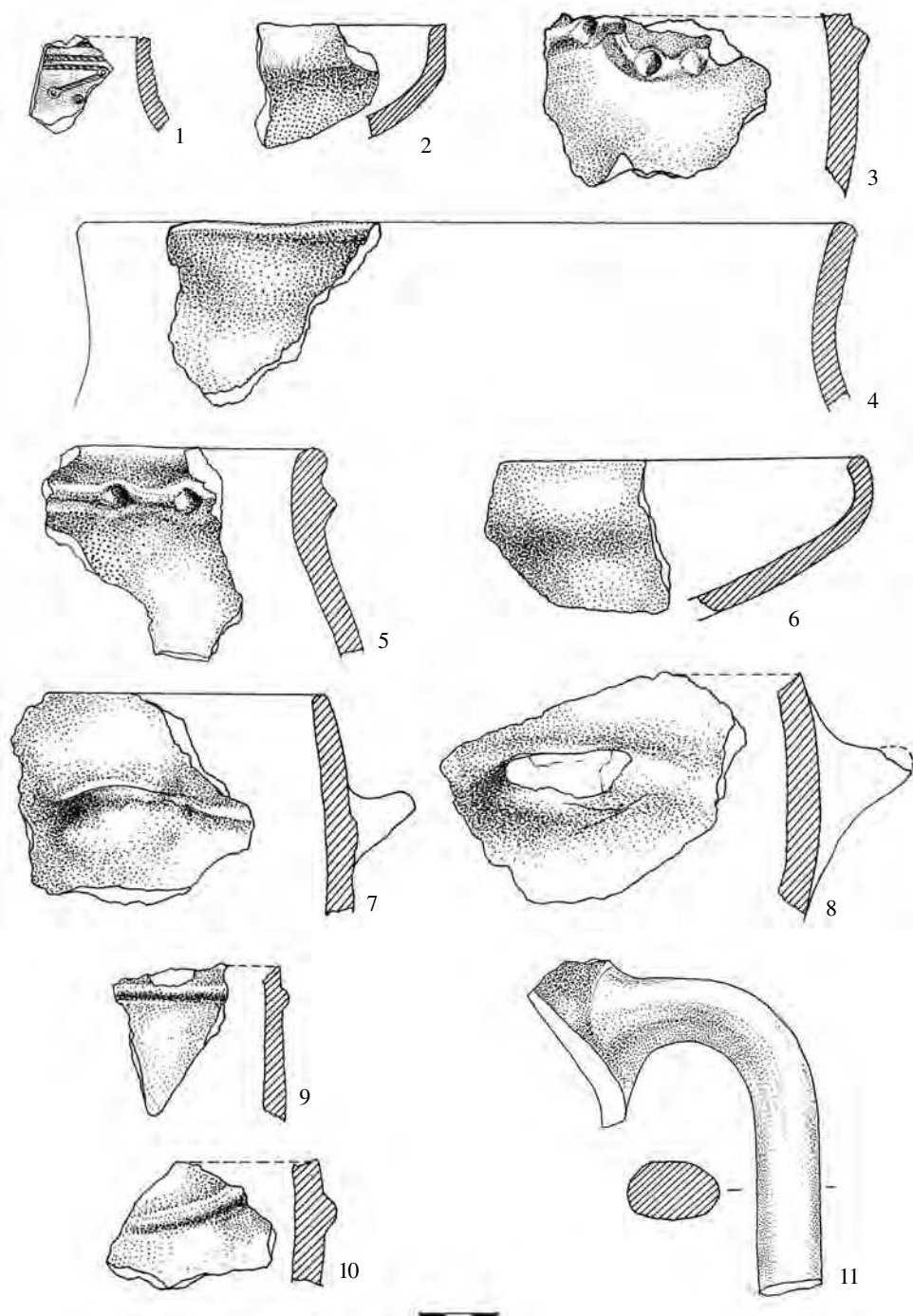

Fig. 87. Saharna Mare. 1-5 - Ceramică din umplutura valului bastionului central;
6-11 - ceramică din incinta bastionului central.

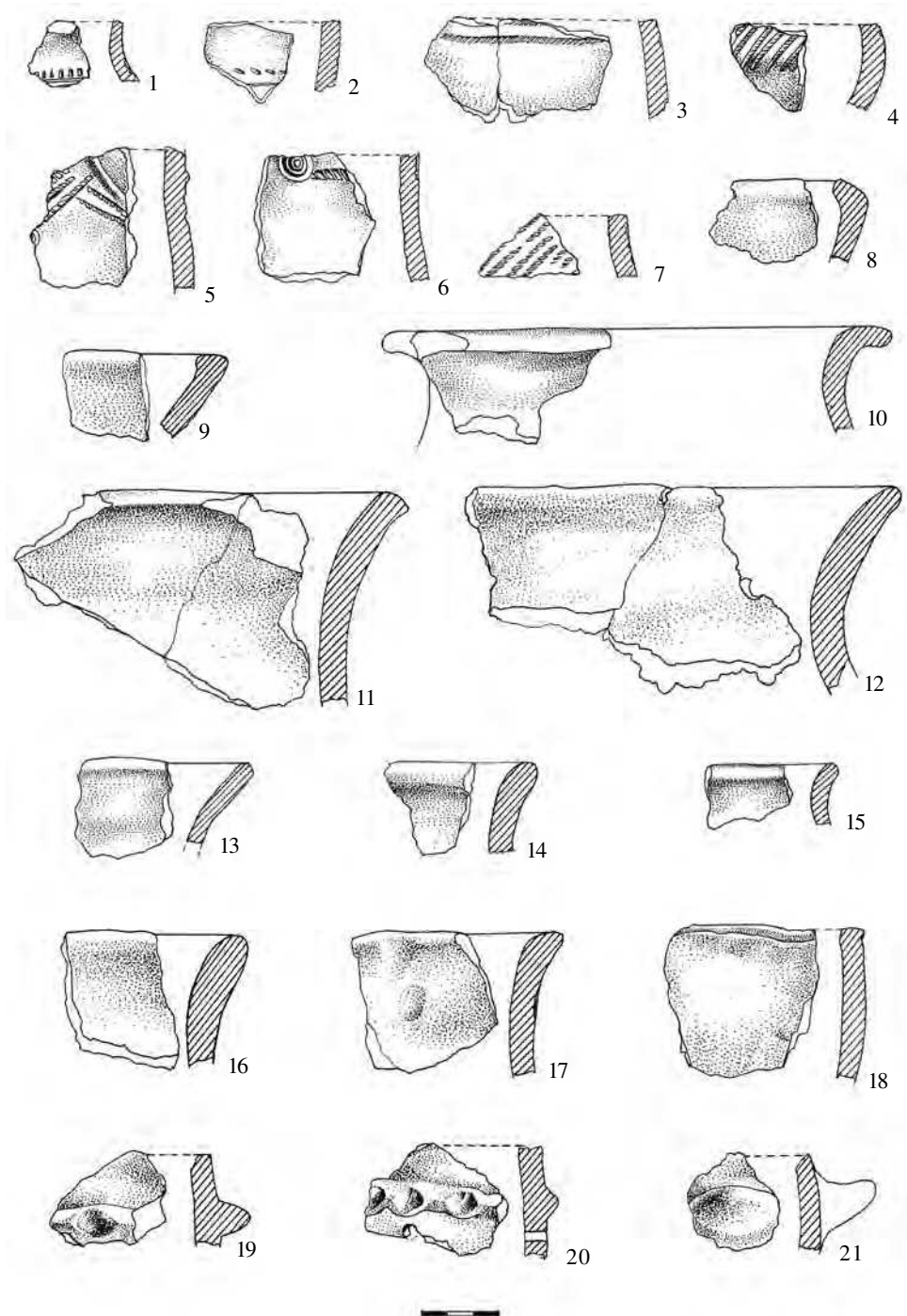

Fig. 88. Saharna Mare. Ceramică din umplutura șanțului cetății.

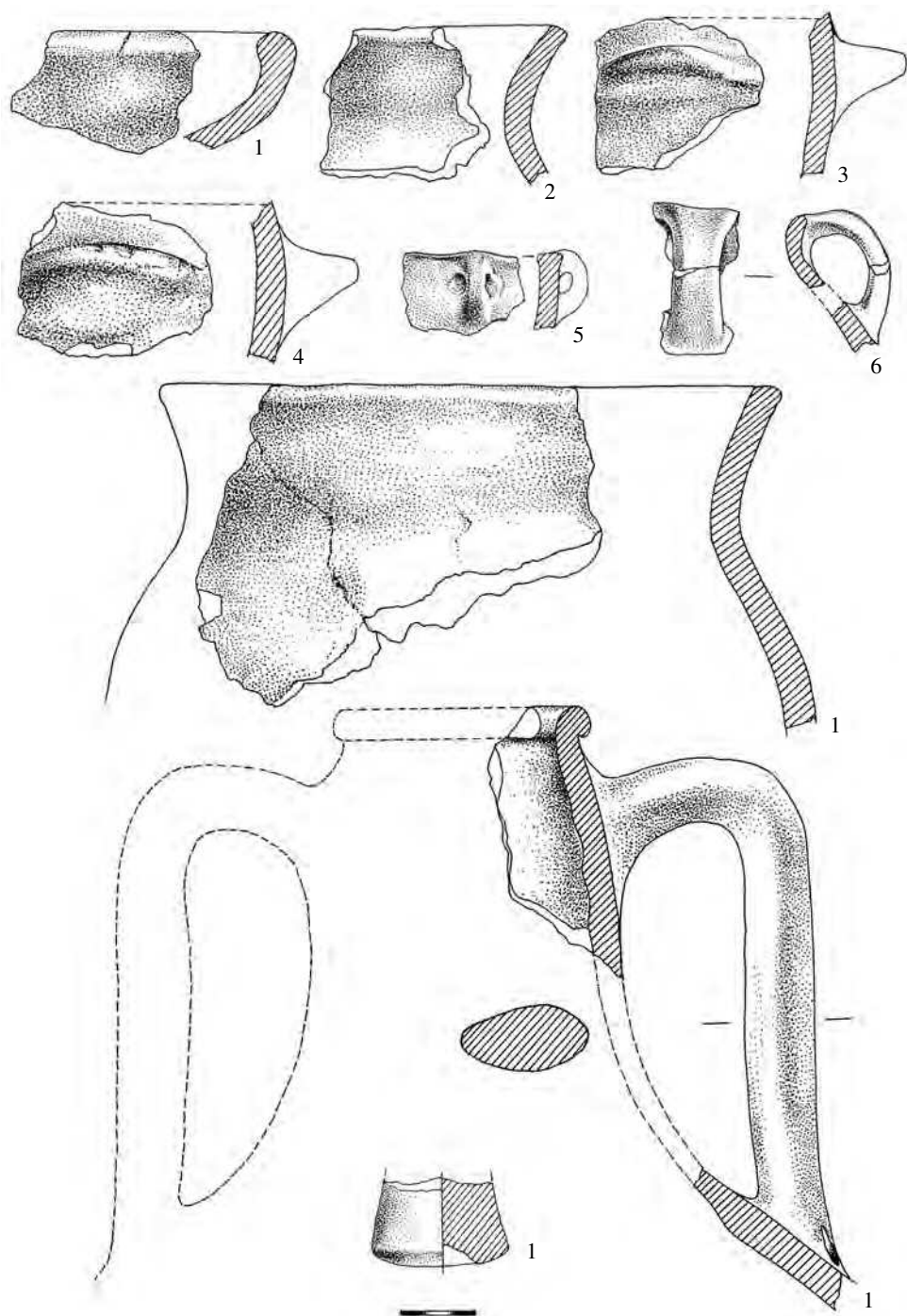

Fig. 89. Saharna Mare. Ceramică din umplutura șanțului cetății.

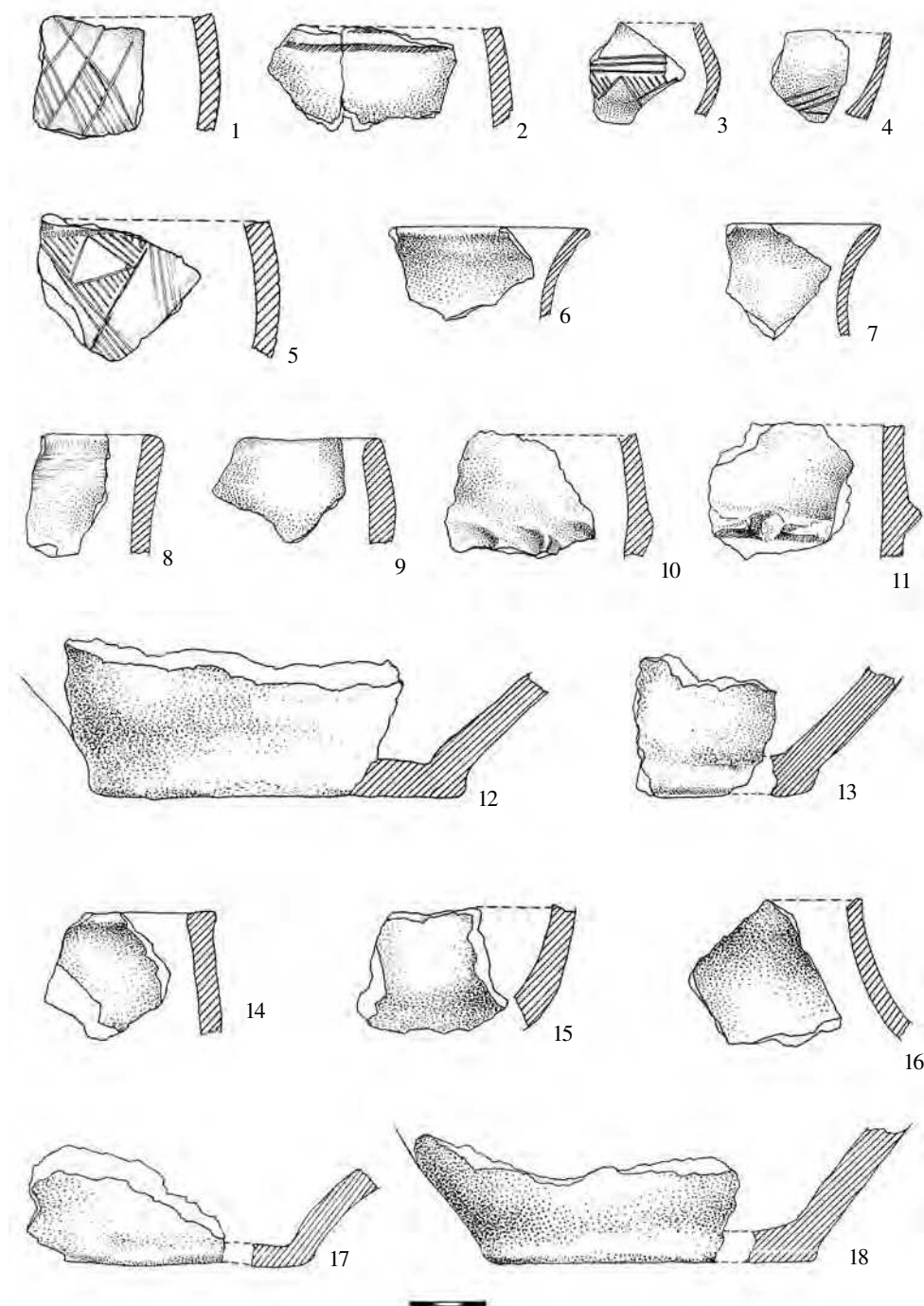

Fig. 90. Saharna Mare. 1-13 - Ceramică din umplutura șanțului bastionului de sud-est; 14-18 - ceramică din umplutura șanțului bastionului central.

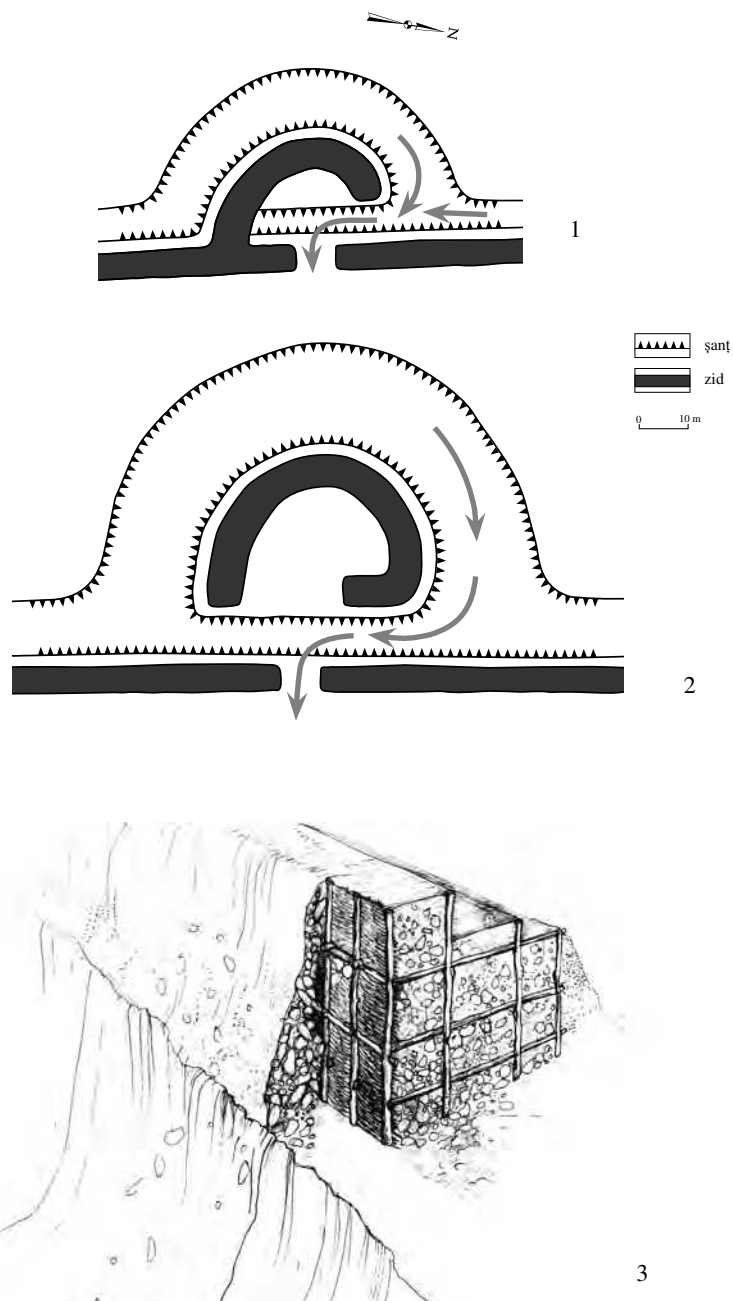
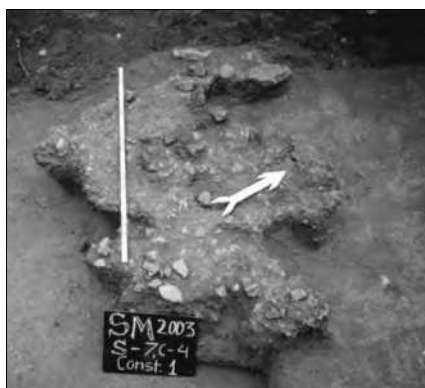
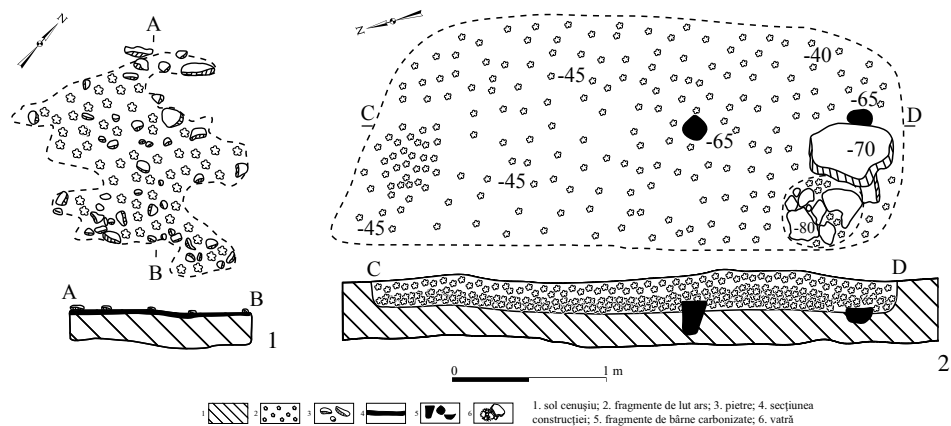
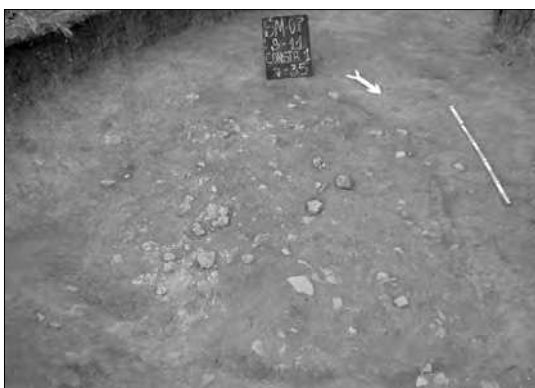

Fig. 91. Saharna Mare. 1 - Intrarea în cetate prin bastionul de sud-est (schemă);
 2 - intrarea în cetate prin bastionul central (schemă);
 3 - „zidul cetății” (reconstrucție)

3

4

5

Fig. 92. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul construcției nr. 1; 2 - planul și profilul construcției nr. 2; 3 - platforma de lut ars a construcției nr. 1; 4 - platforma de lut ars a construcției nr. 2; 5 - secțiunea construcției nr. 2.

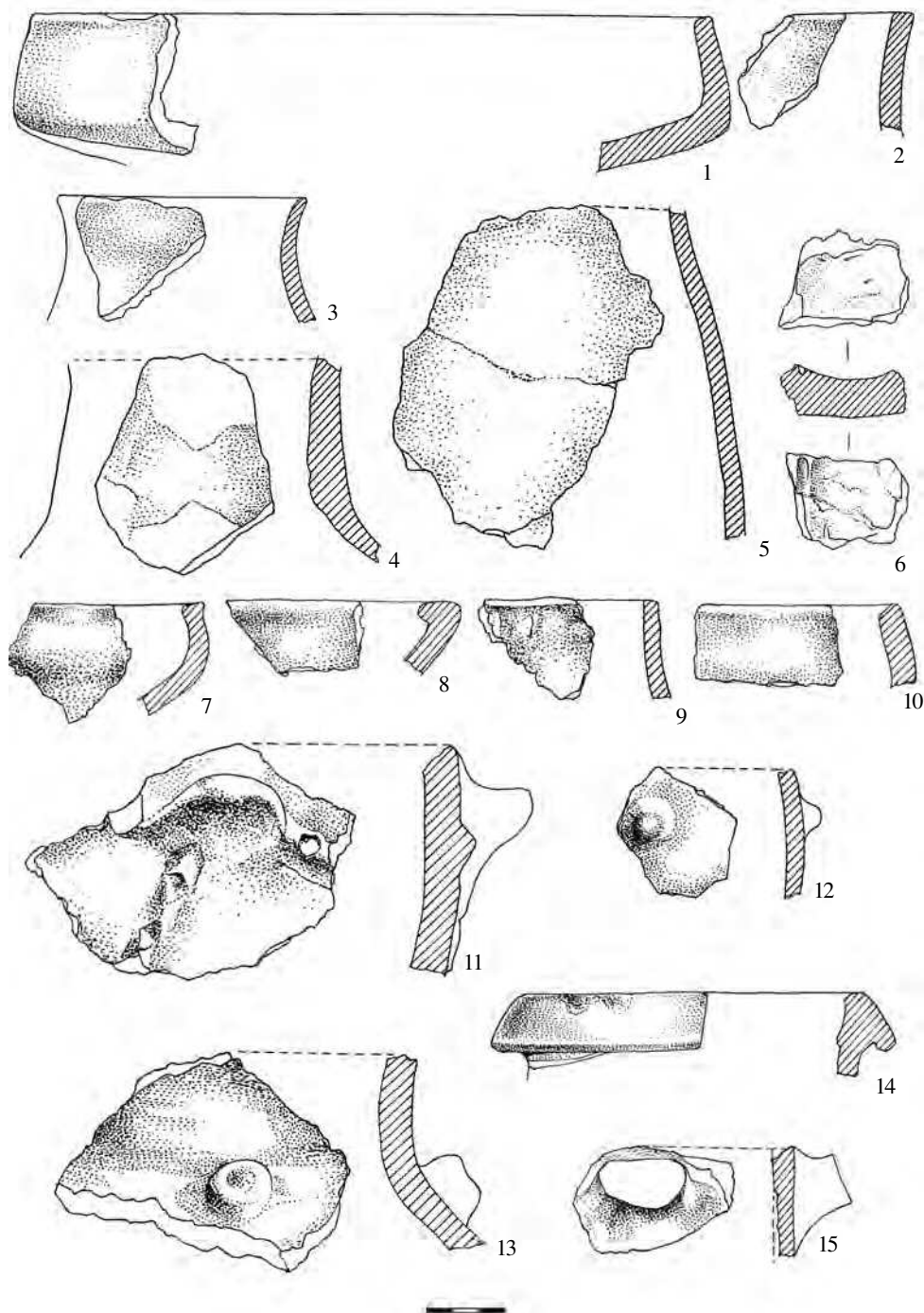

Fig. 93. Saharna Mare. 1-6 - Inventarul construcției nr. 1;
7-15 - inventarul construcției nr. 2.

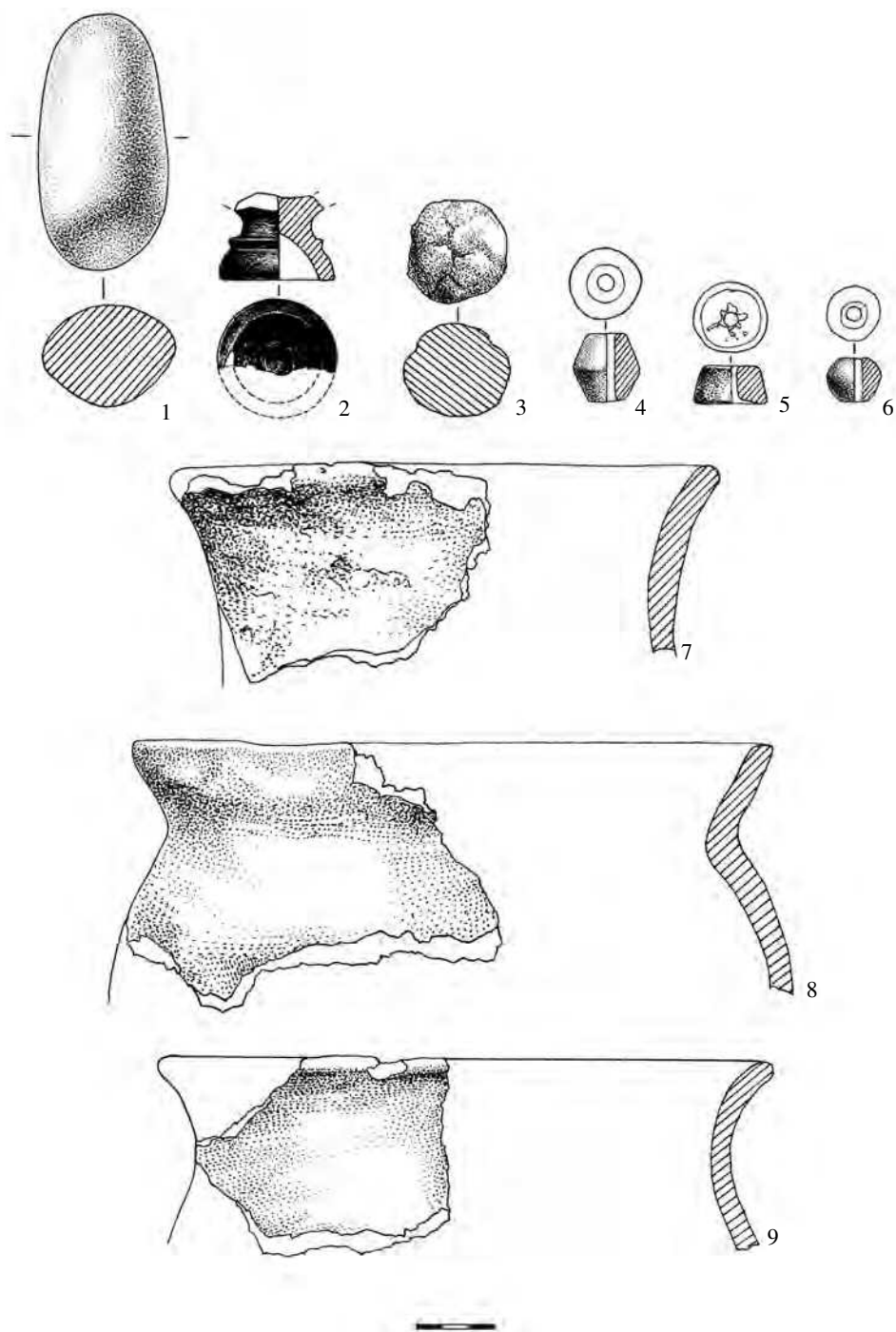

Fig. 94. Saharna Mare. Inventarul construcției nr. 2.

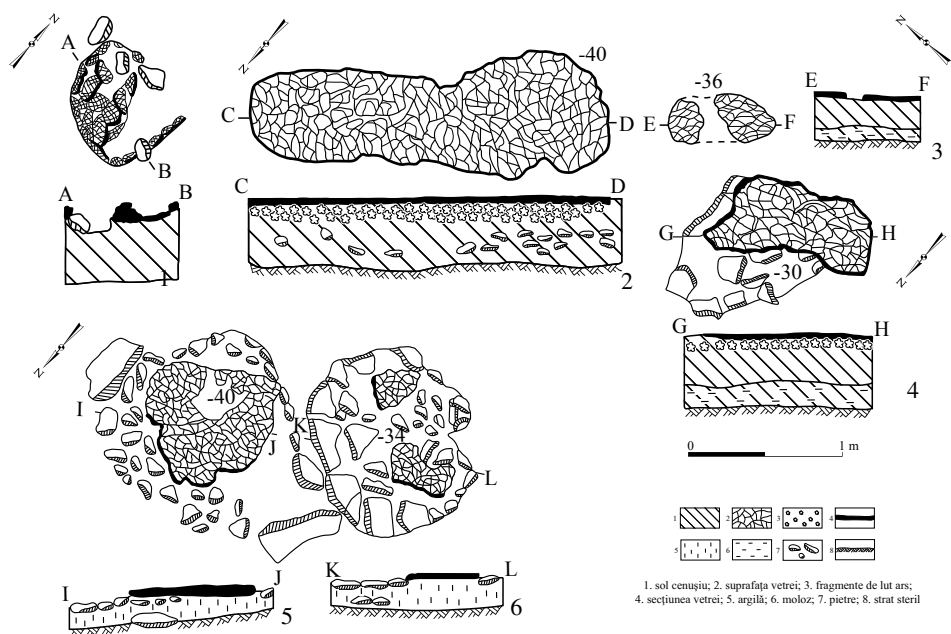
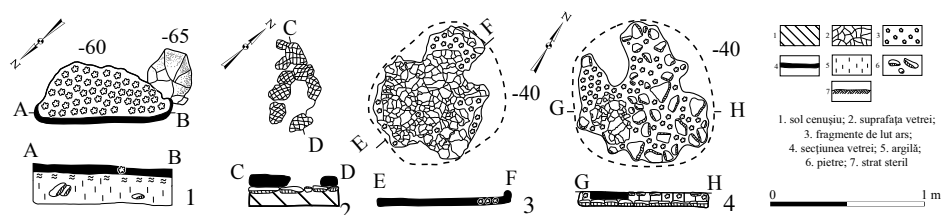

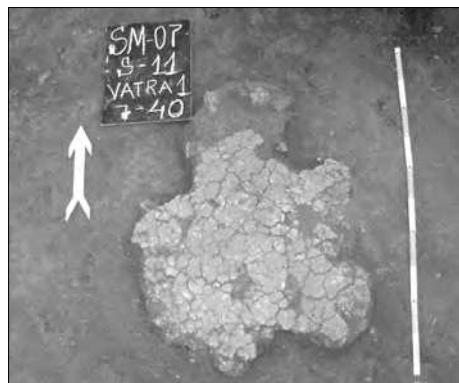
Fig. 95. Saharna Mare. Planul și profilul complexelor: 1 - cuptorul nr. 1; 2 - vatra nr. 1; 3 - vatra nr. 2; 4 - vatra nr. 3; 5 - vatra nr. 4; 6 - vatra nr. 5. Foto: 7 - cuptorul nr. 1; 8 - vatra nr. 1; 9 - vatra nr. 3; 10 - vetrele nr. 4 și nr. 5.

5

7

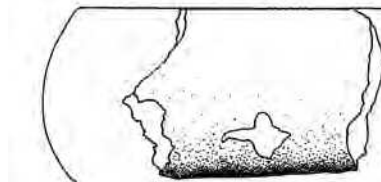
6

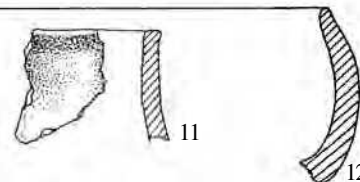
9

10

11

12

Fig. 96. Saharna Mare. Planul și profilul complexelor: 1 - vatra nr. 6; 2 - vatra nr. 7; 3 - vatra nr. 8; 4 - vatra nr. 9; Foto: 5 - vatra nr. 6; 6 - vatra nr. 8; 7 - vatra nr. 9; 8 - vas descoperit sub vatra nr. 6; 9-12 - ceramică descoperită în construcția vetrei nr. 9.

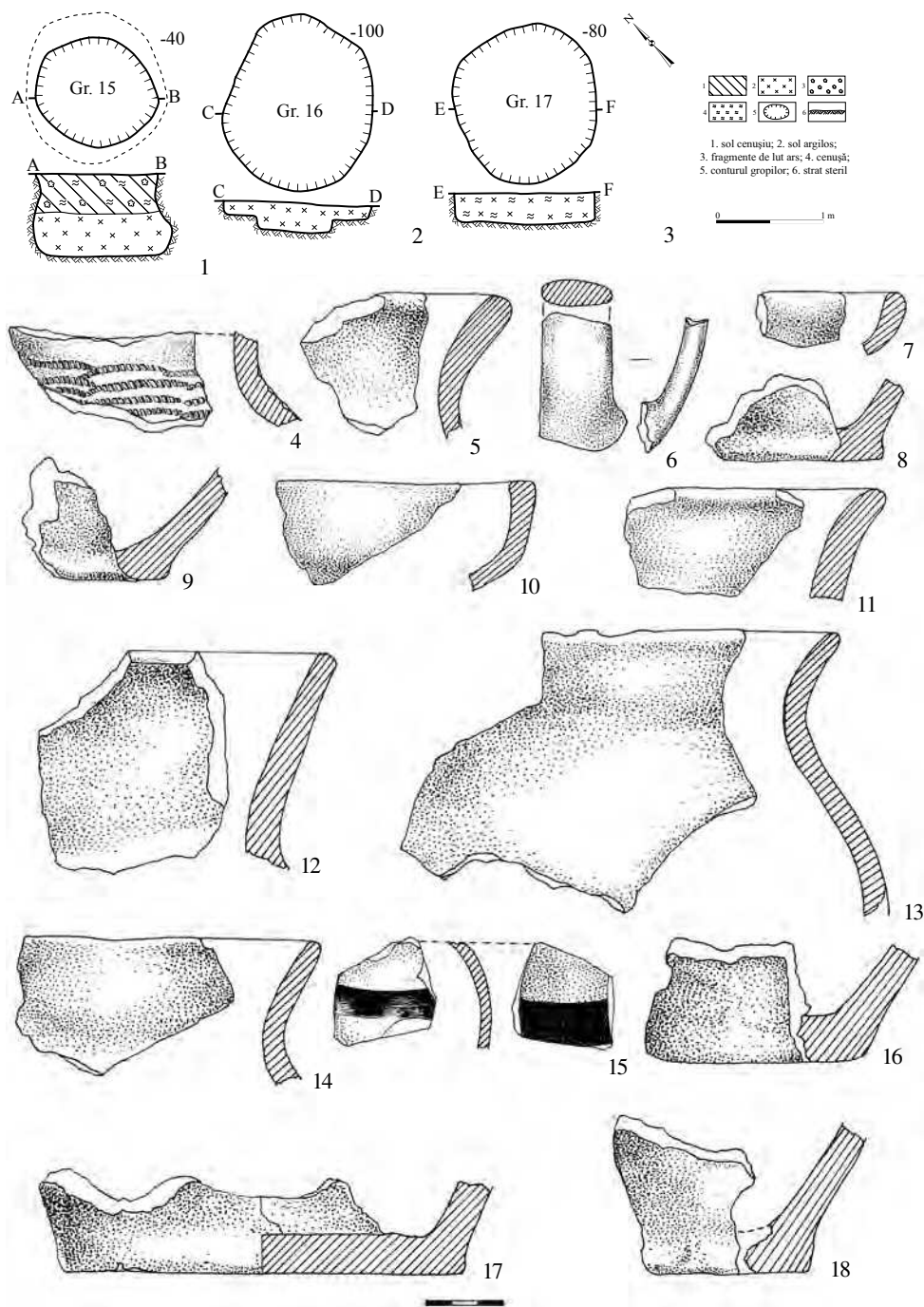

Fig. 97. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 15; 2 - groapa nr. 16; 3 - groapa nr. 17;
 4-9 - inventarul gropii nr. 15; 10-11 - inventarul gropii nr. 16;
 12-18 - inventarul gropii nr. 17.

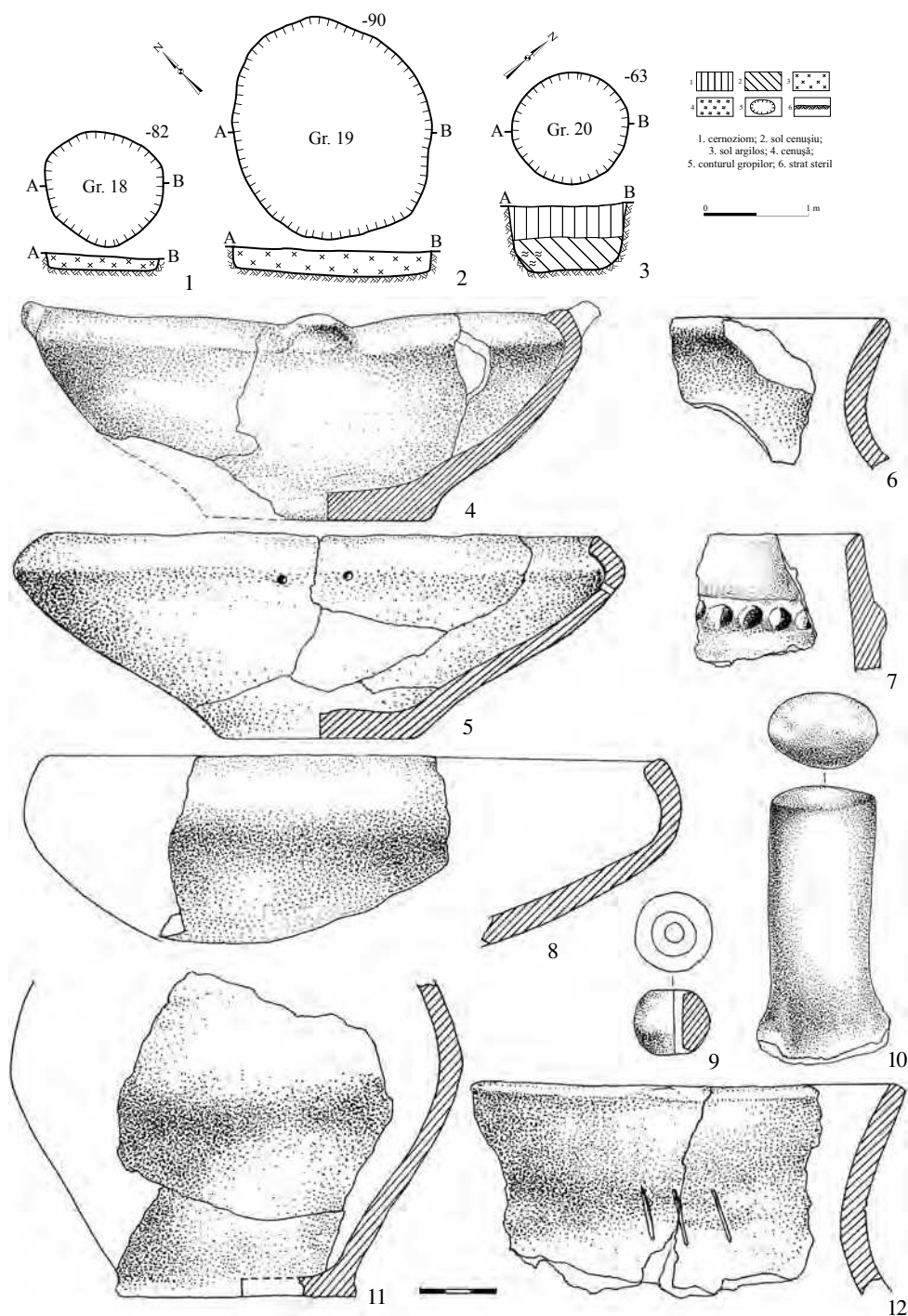

Fig. 98. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 18; 2 - groapa nr. 19; 3 - groapa nr. 19;
4-5 - inventarul gropii nr. 18; 6-7 - inventarul gropii nr. 19;
8-12 - inventarul gropii nr. 20.

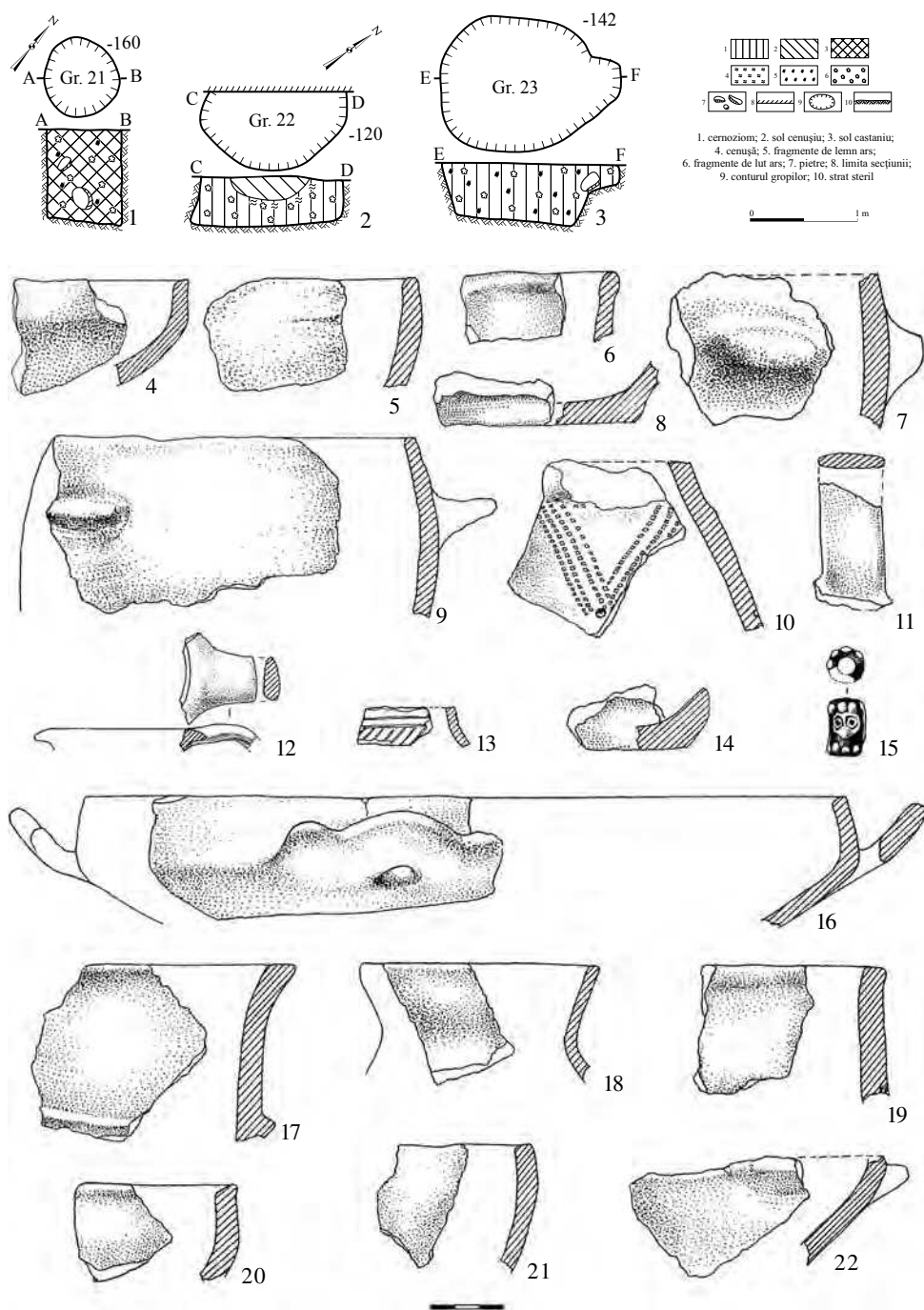

Fig. 99. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 21; 2 - groapa nr. 22; 3 - groapa nr. 23;
4-8 - inventarul gropii nr. 21; 9-14 - inventarul gropii nr. 22;
15-22 - inventarul gropii nr. 23.

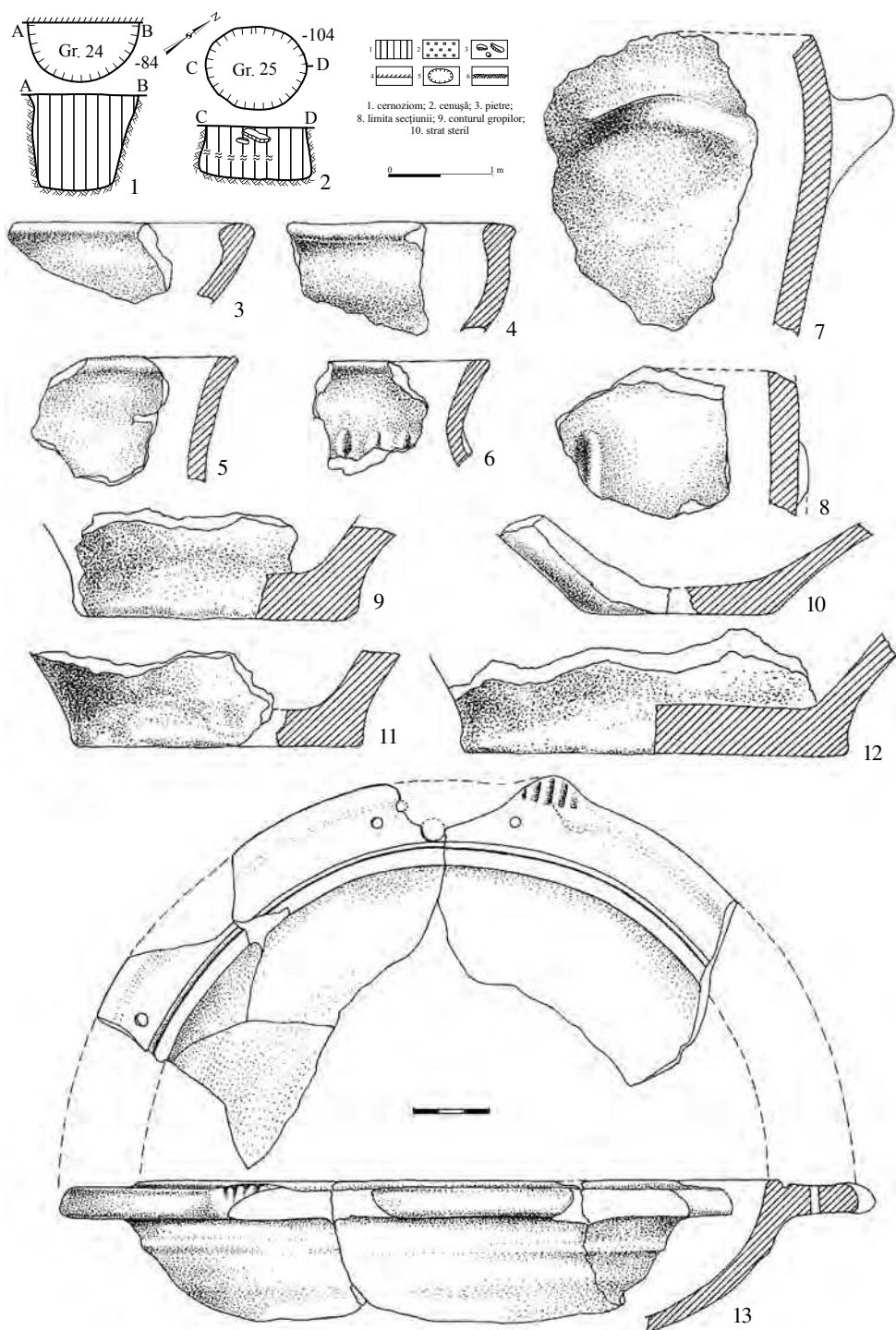
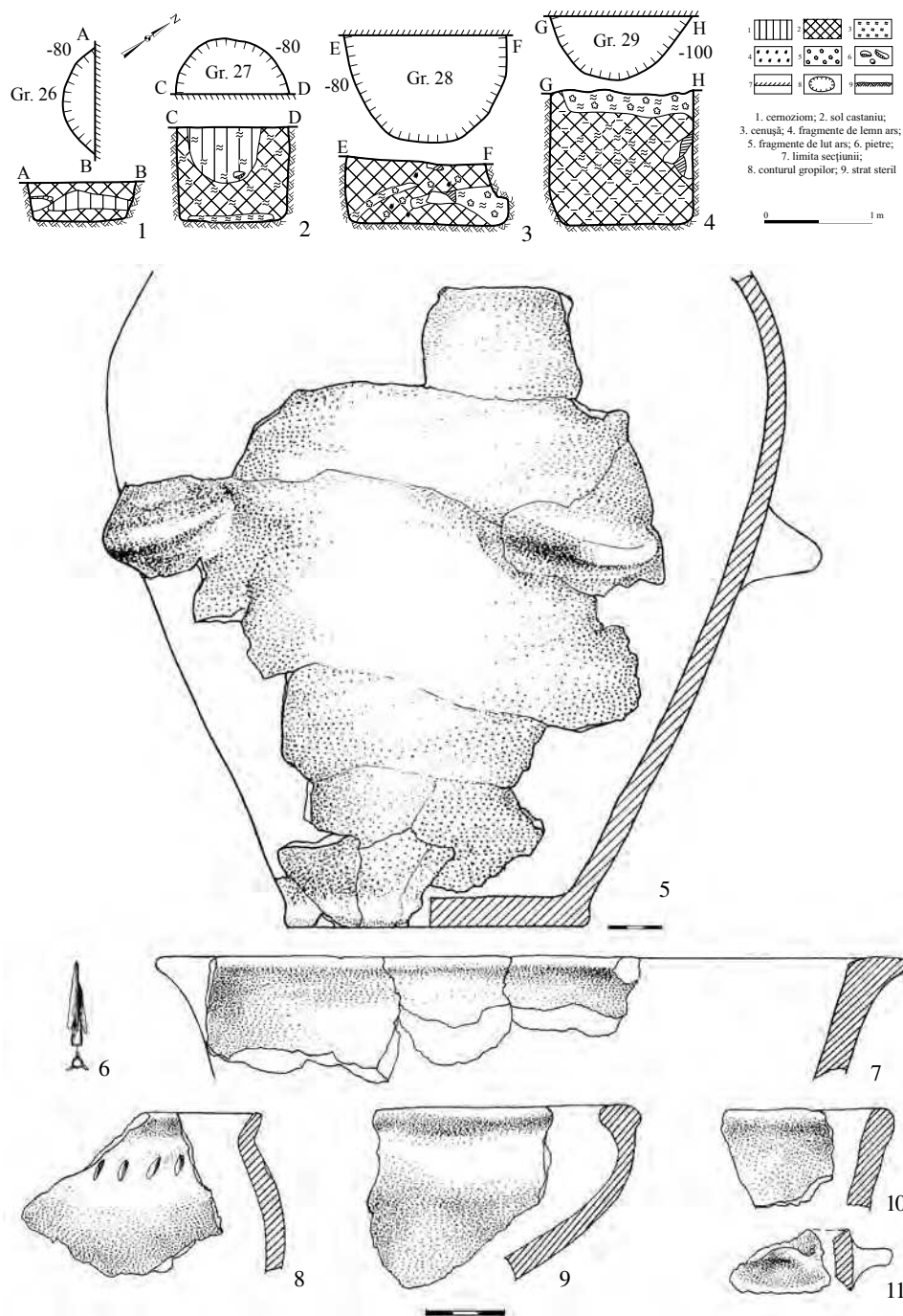

Fig. 100. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 24; 2 - groapa nr. 25;
3-13 - inventarul gropii nr. 25.

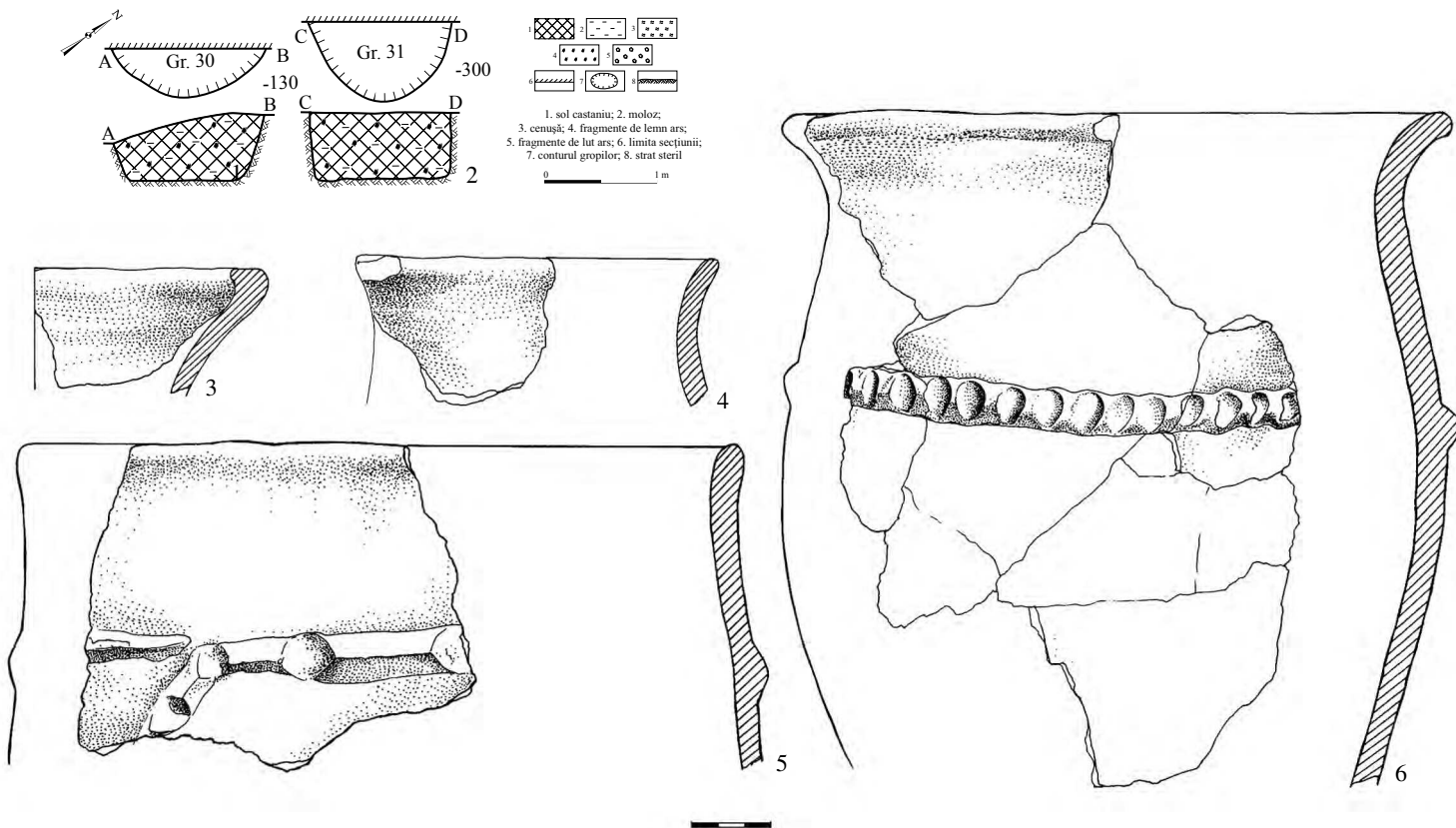

Fig. 102. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 30; 2 - groapa nr. 31; 3 - inventarul gropii nr. 30; 4-6 - inventarul gropii nr. 31.

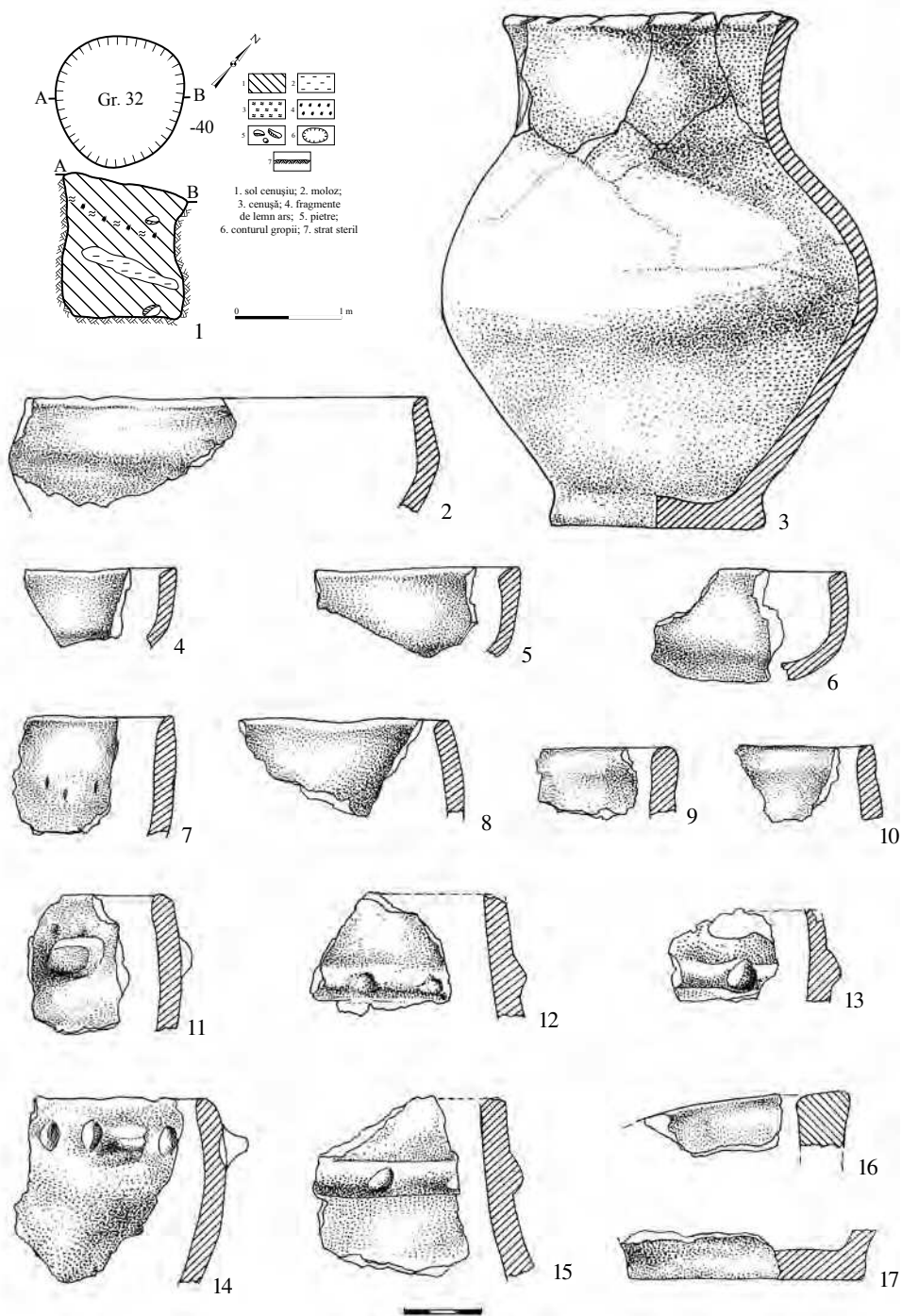
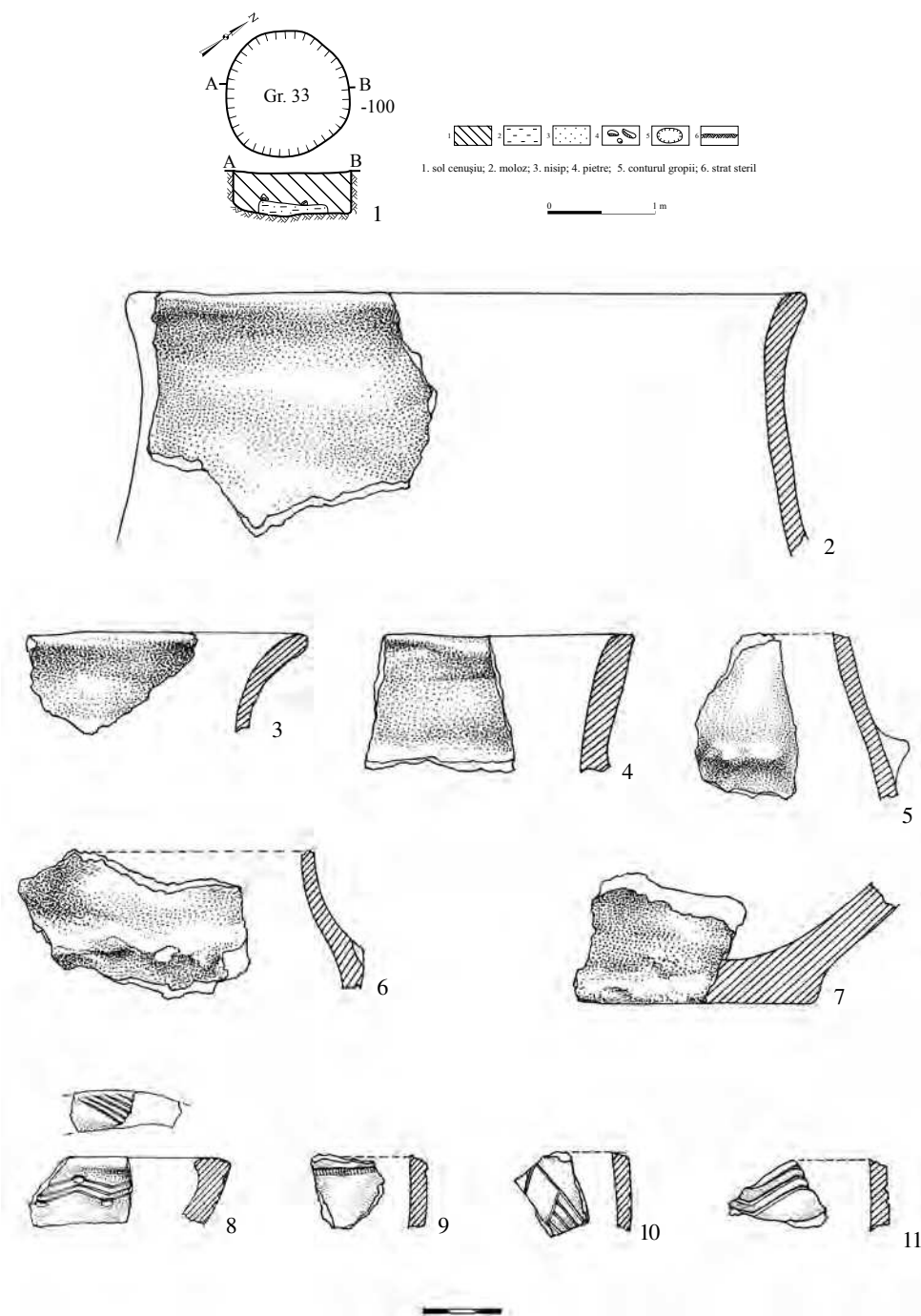

Fig. 103. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 32; 2-17 - inventarul gropii nr. 32.

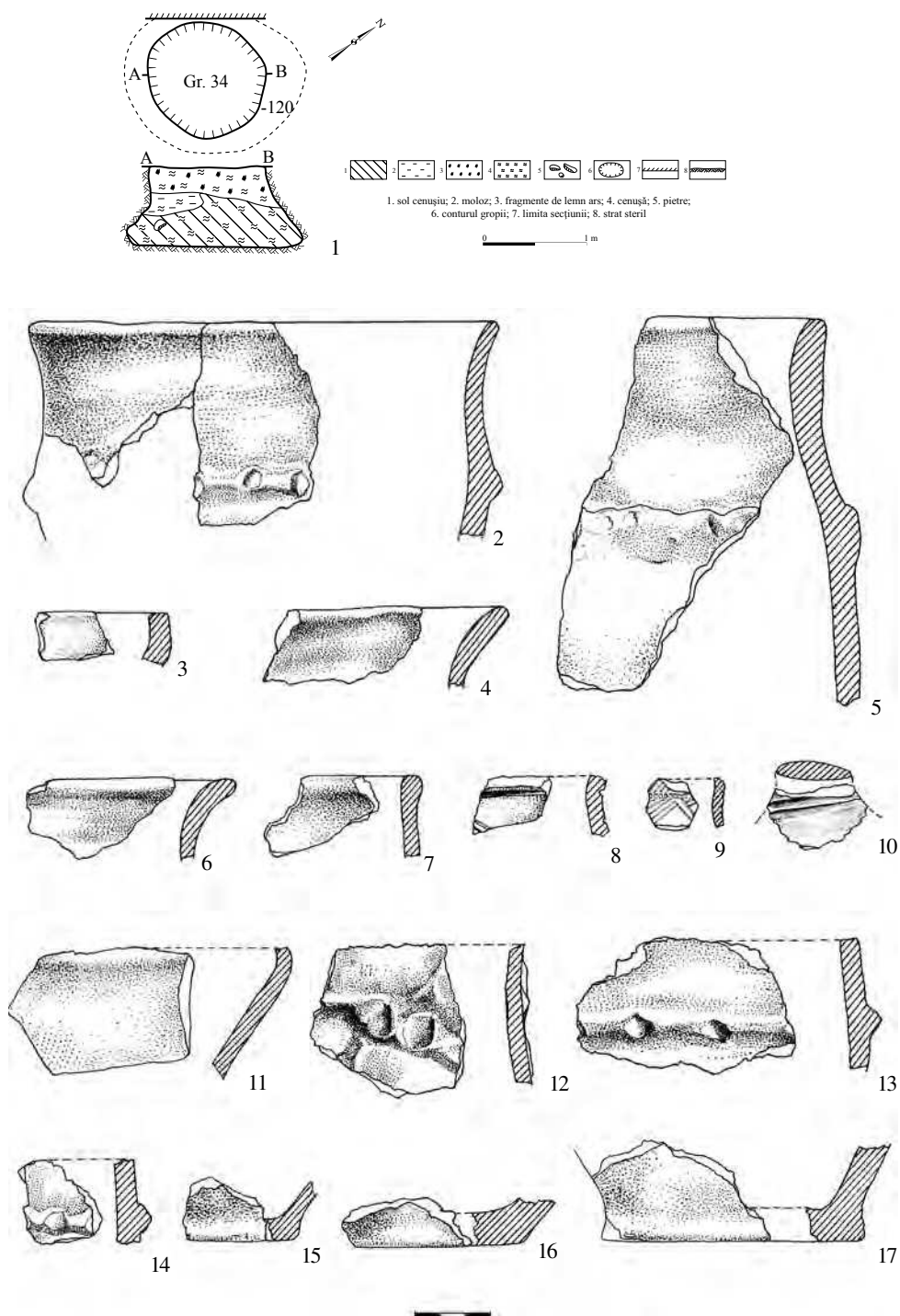

Fig. 105. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 34; 2-17 - inventarul gropii nr. 34.

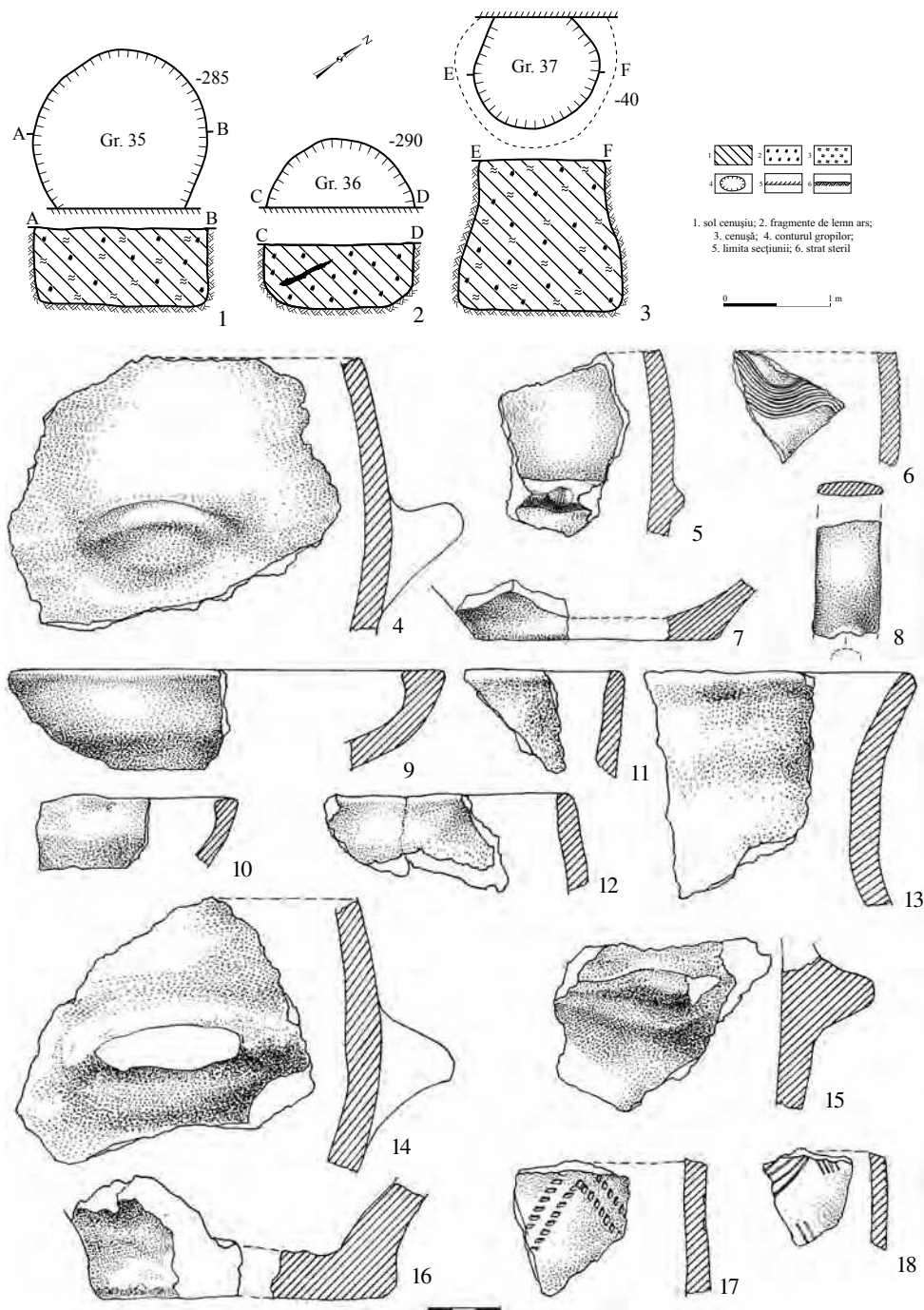
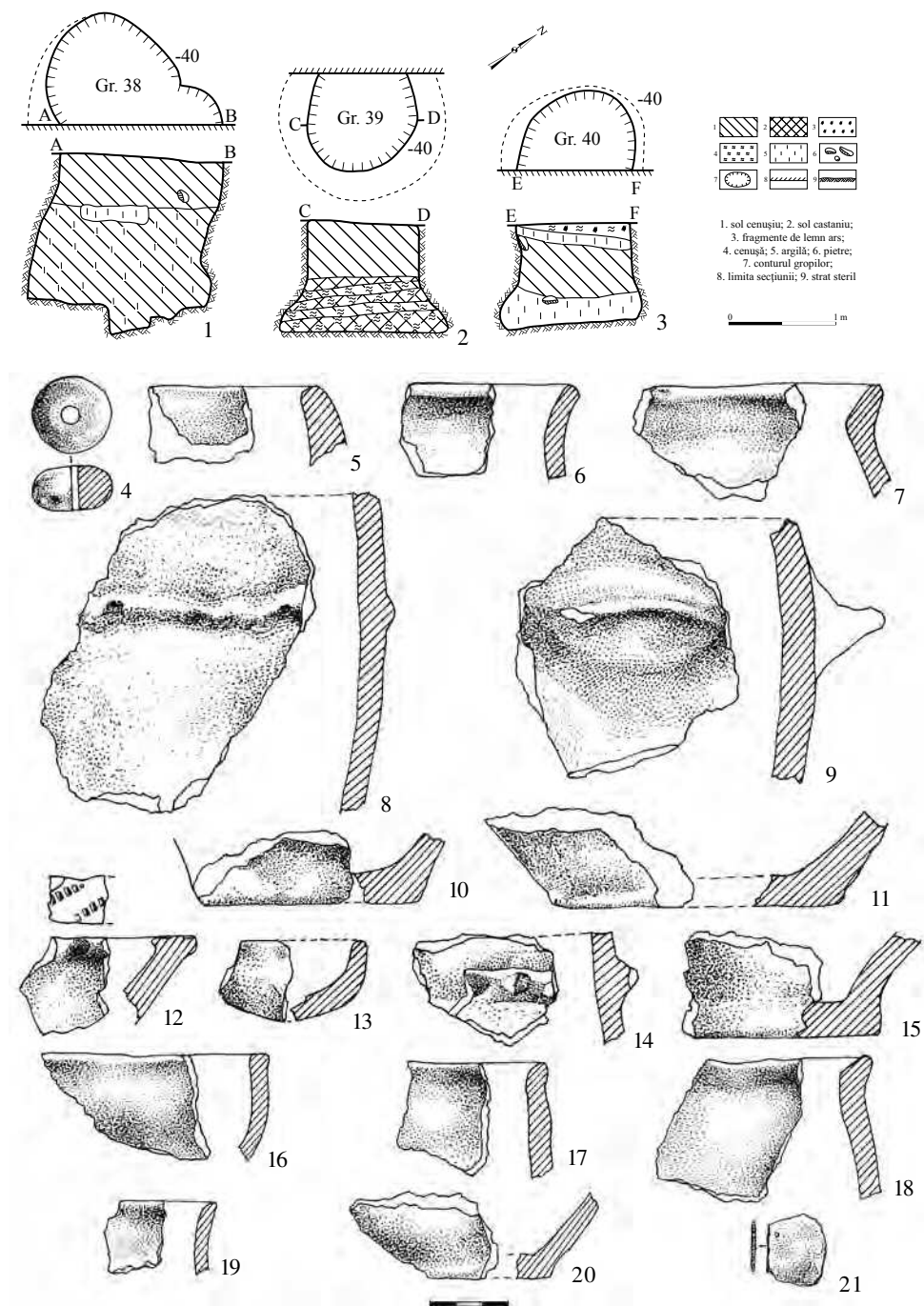
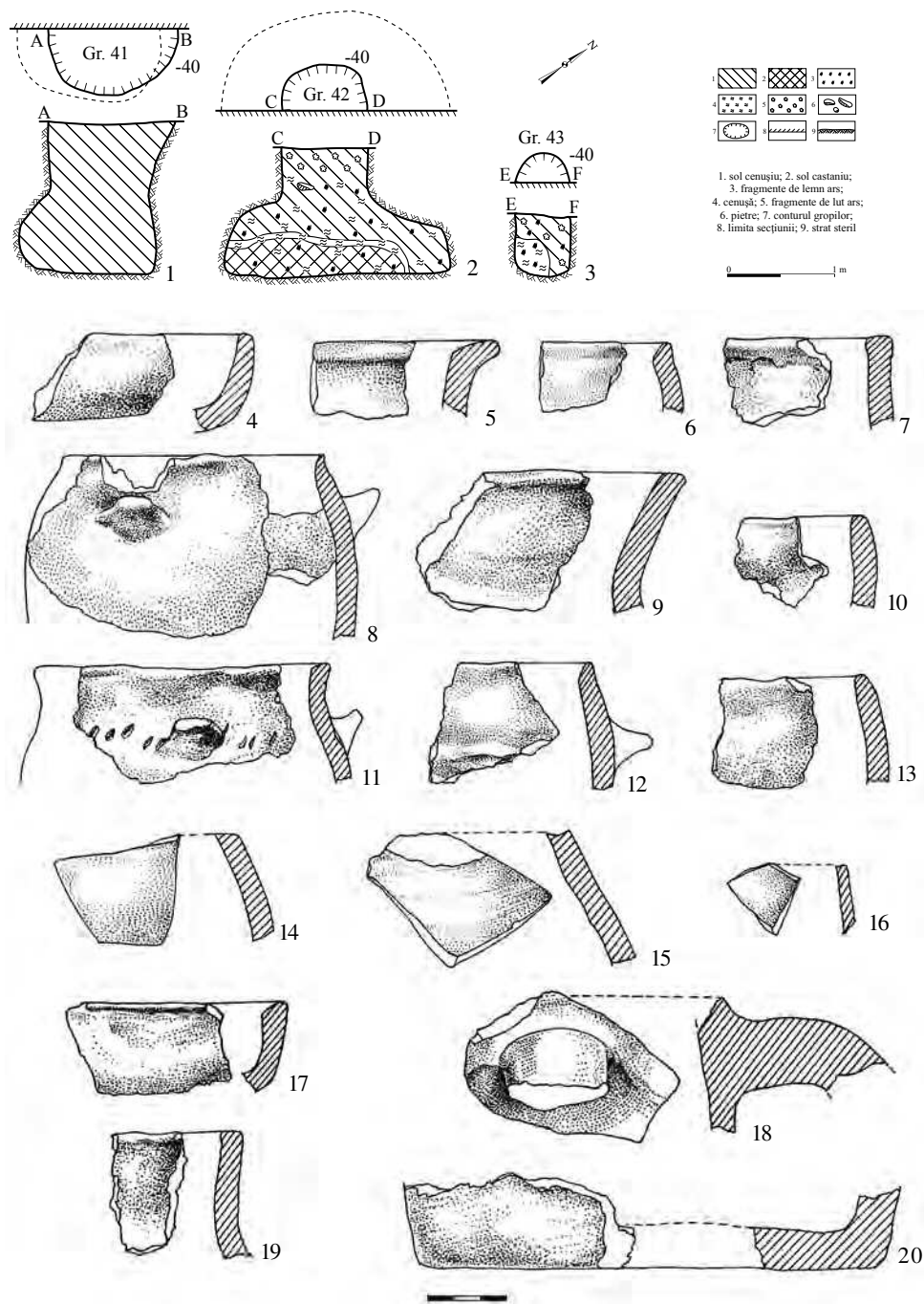
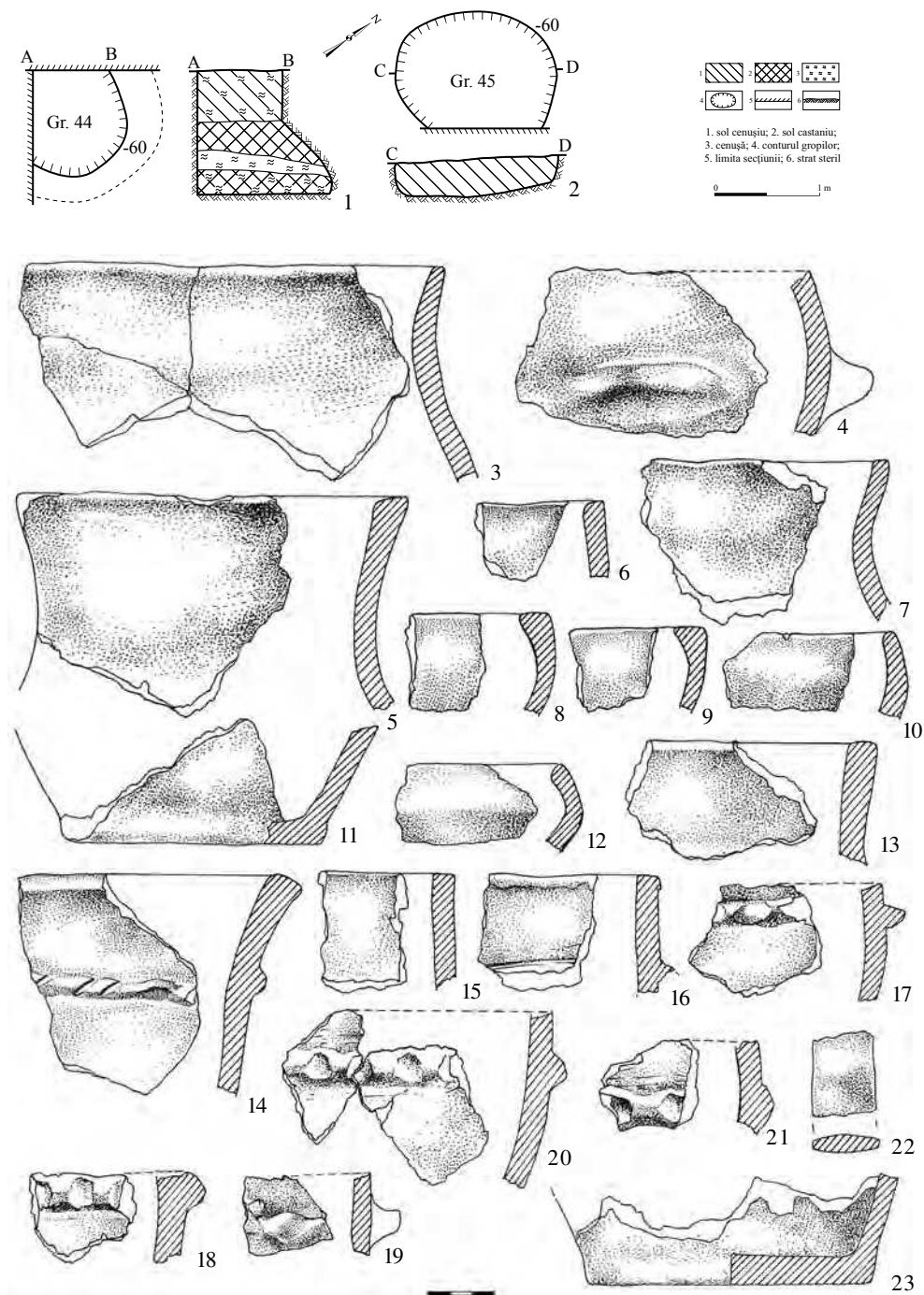

Fig. 106. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 35; 2 - groapa nr. 36; 3 - groapa nr. 37;
4-7 - inventarul gropii nr. 35; 8 - inventarul gropii nr. 36;
9-18 - inventarul gropii nr. 37.

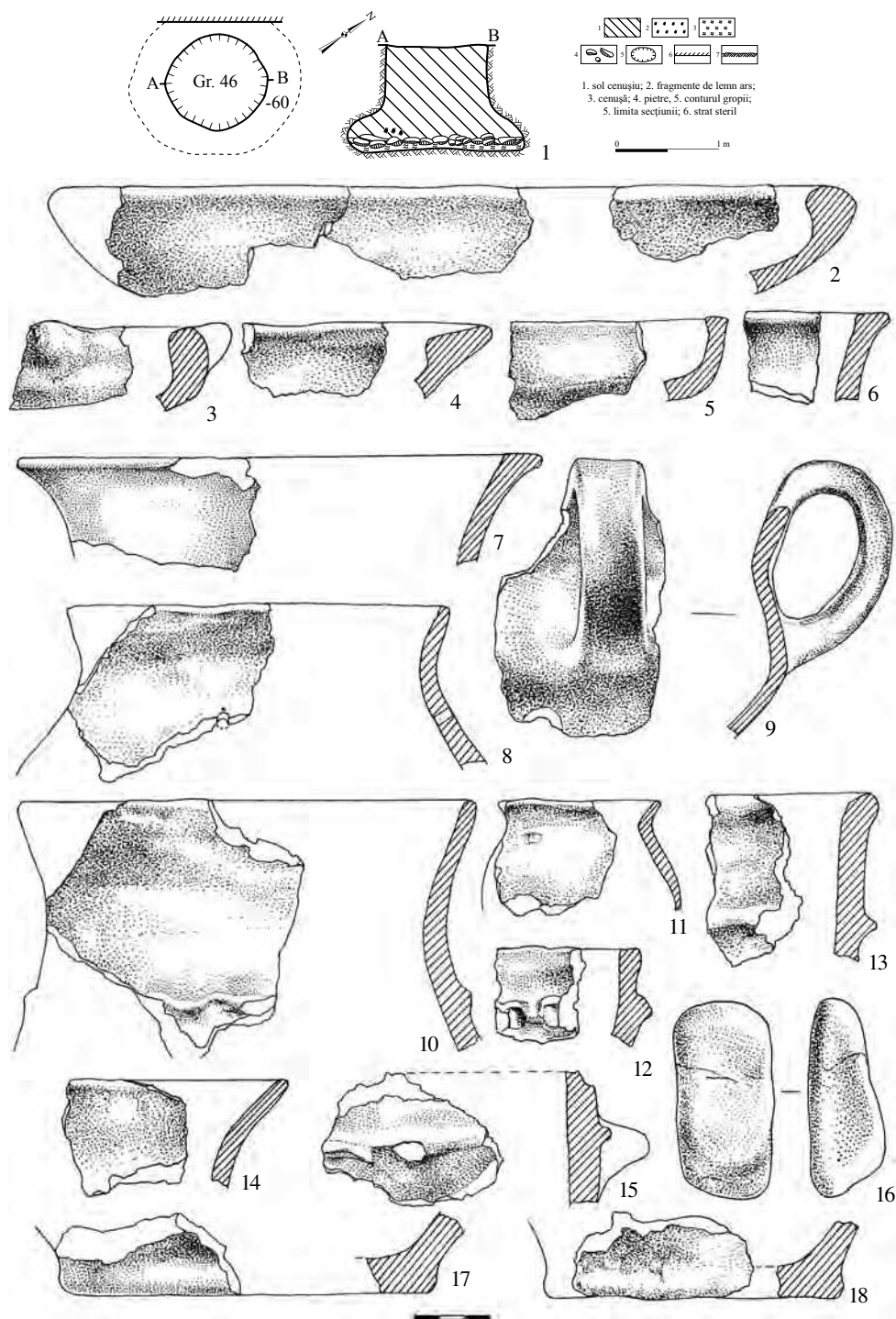

Fig. 110. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 46; 2-18 - inventarul gropii nr. 46.

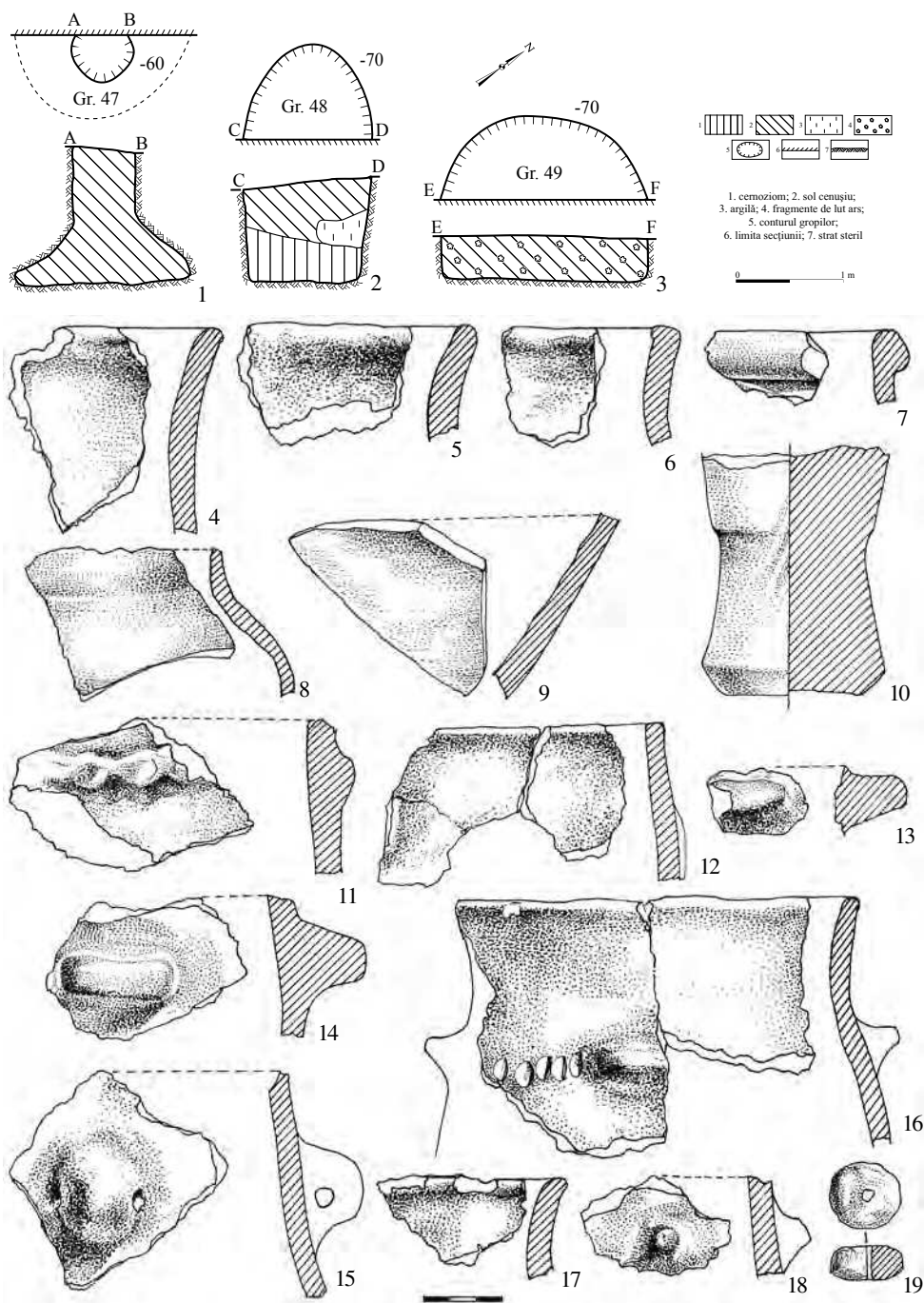
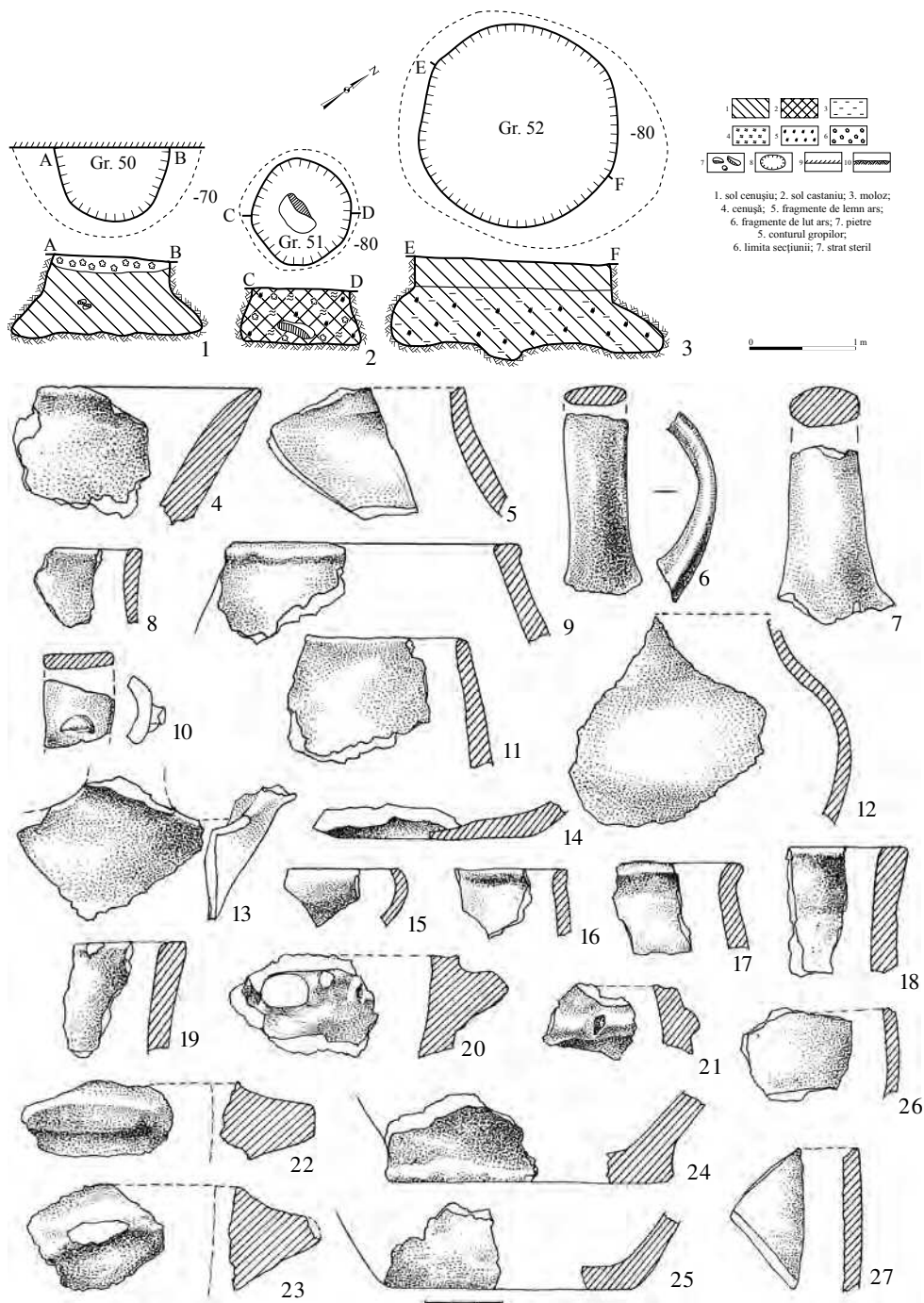

Fig. 111. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 47; 2 - groapa nr. 48; 3 - groapa nr. 49;
4-11 - inventarul gropii nr. 47; 12-15 - inventarul gropii nr. 48;
16-19 - inventarul gropii nr. 49.

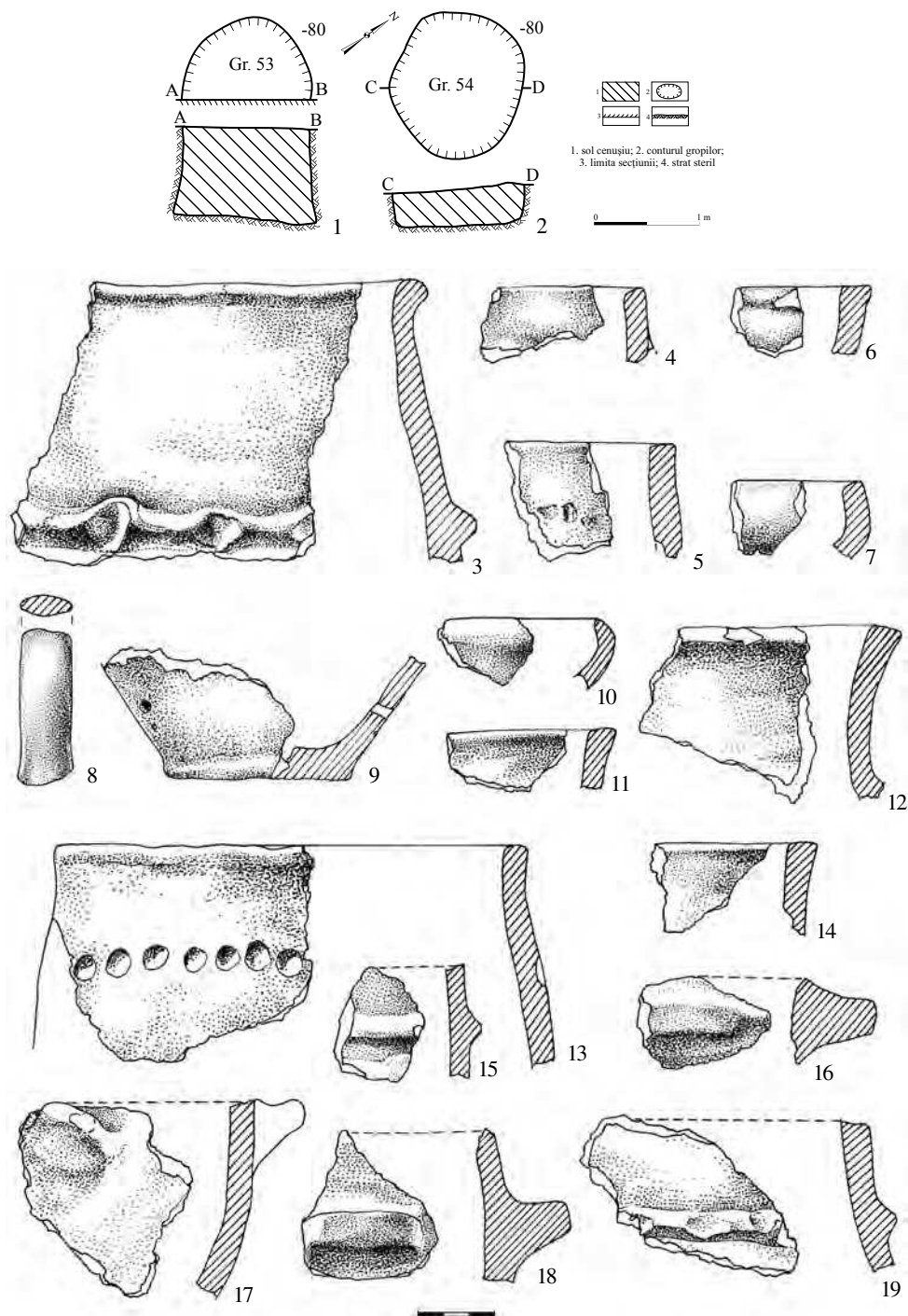
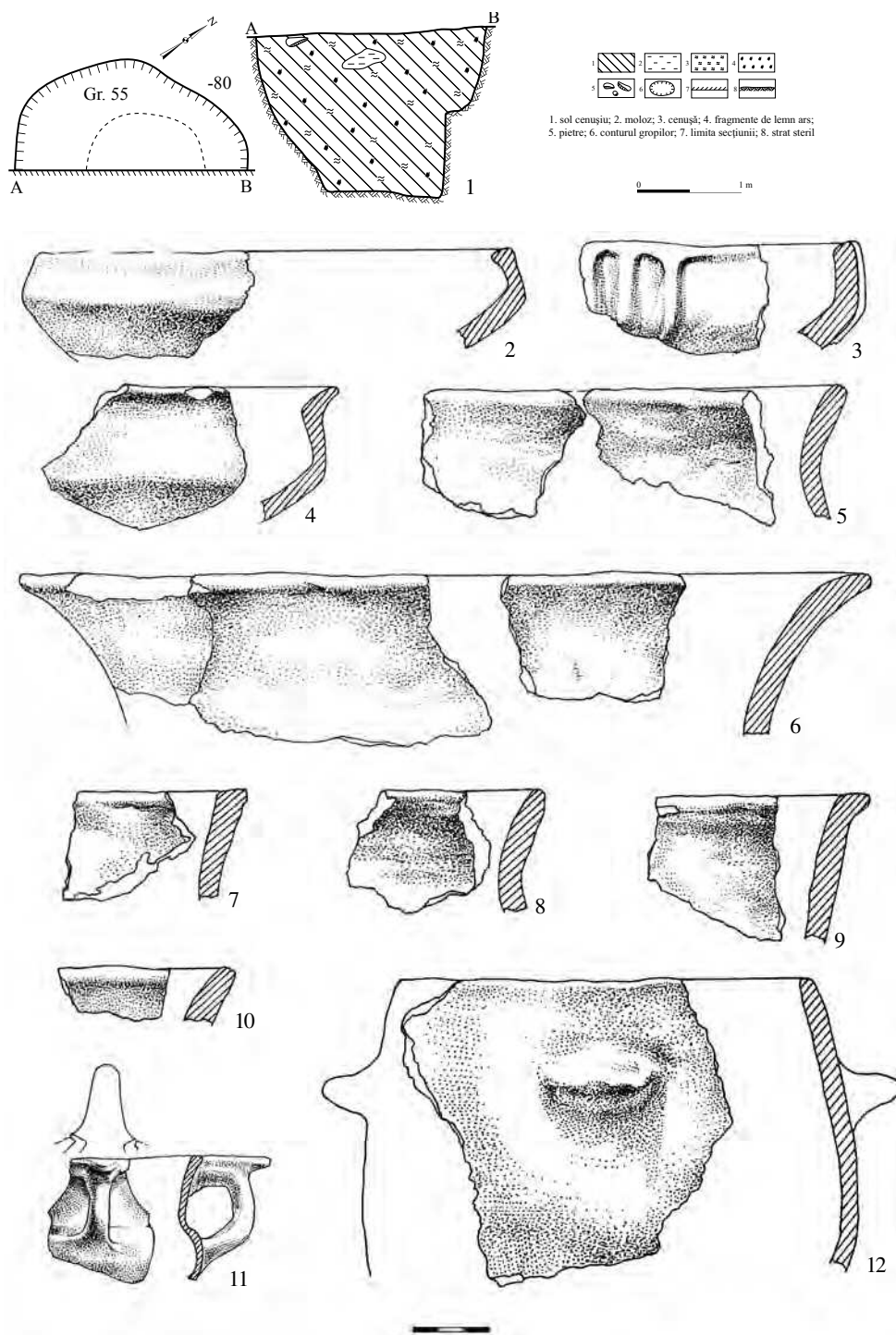

Fig. 113. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 53; 2 - groapa nr. 54;
3-9 - inventarul gropii nr. 53; 10-19 - inventarul gropii nr. 54.

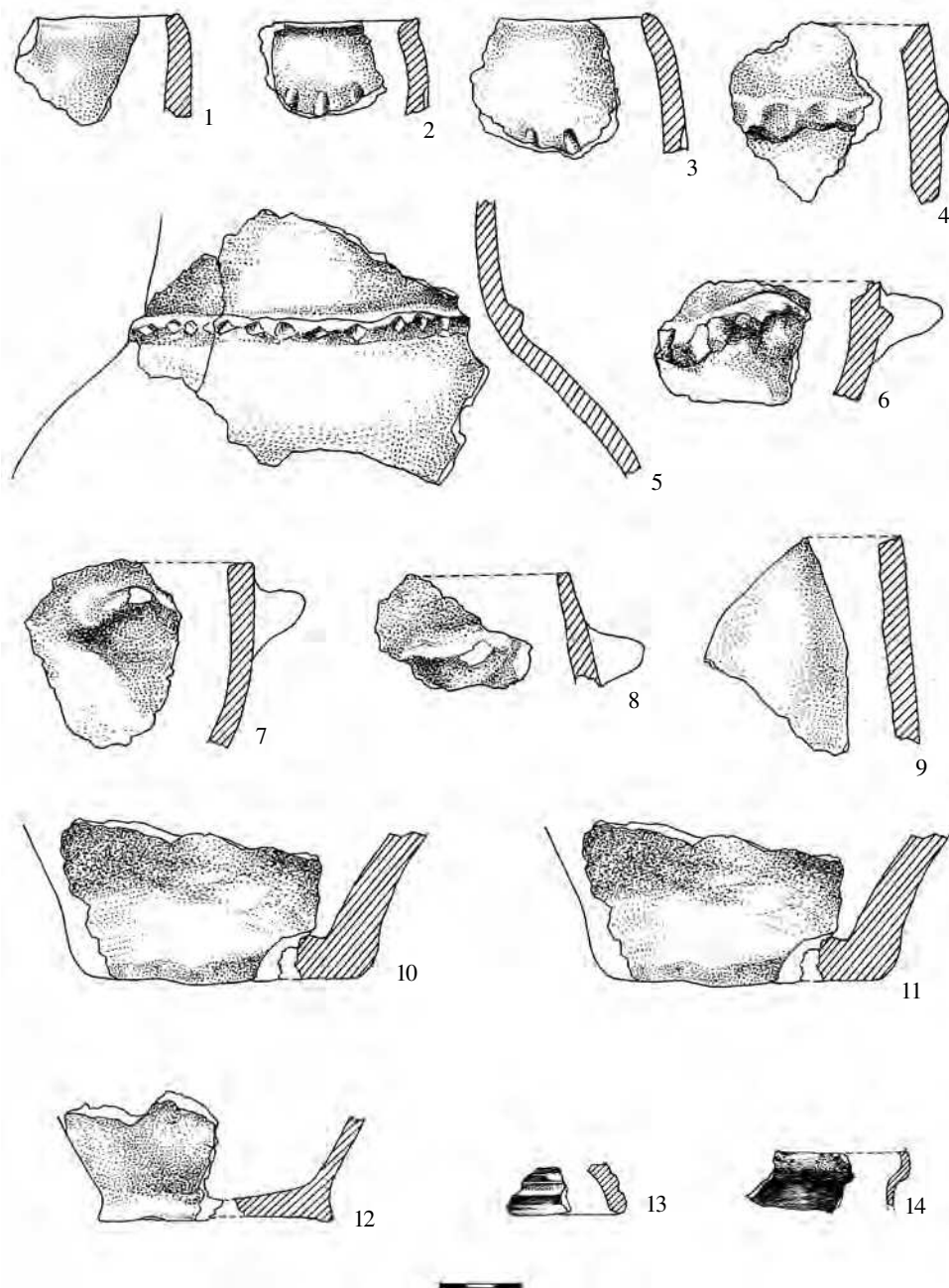
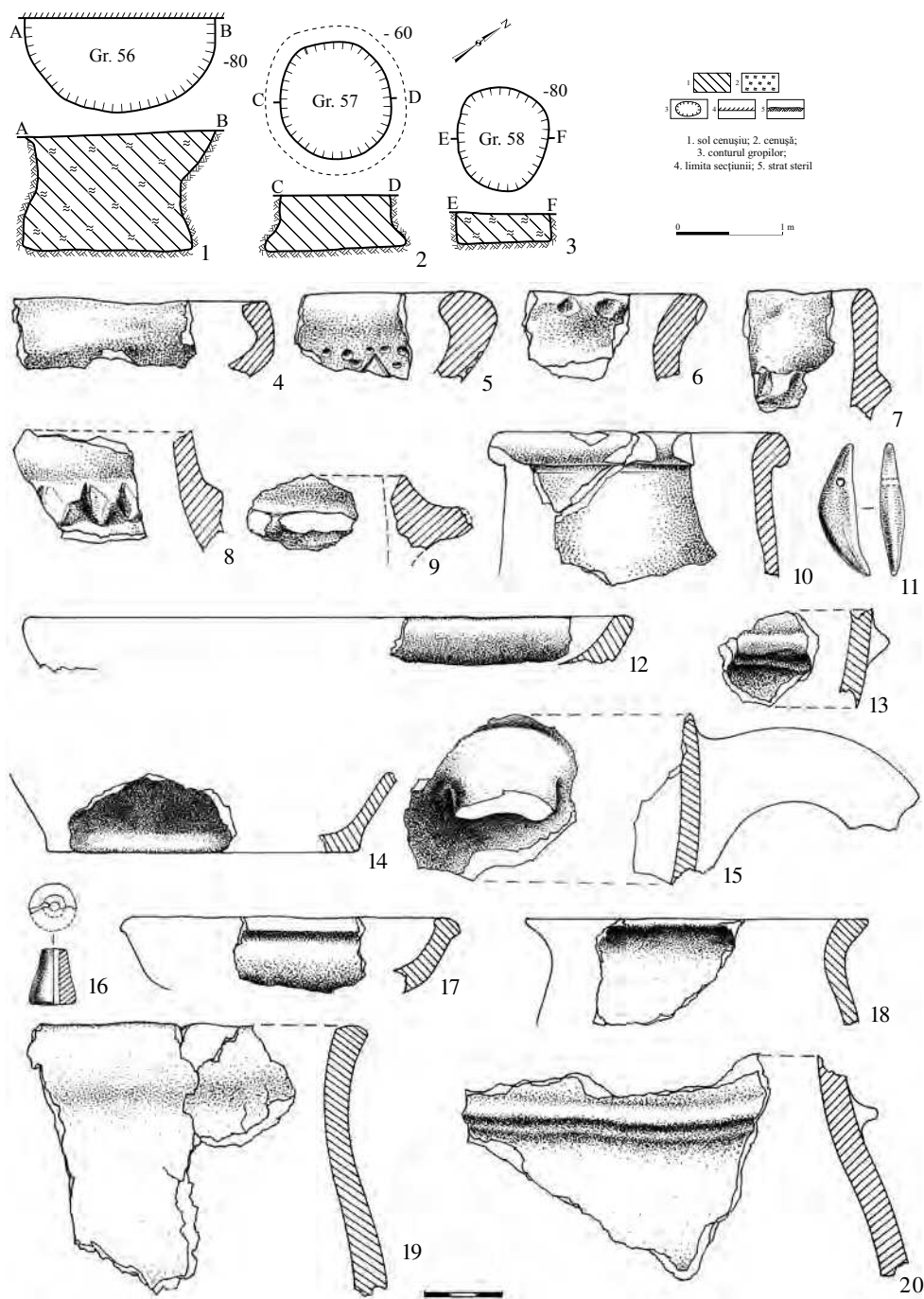

Fig. 115. Saharna Mare. Inventarul gropii nr. 55.

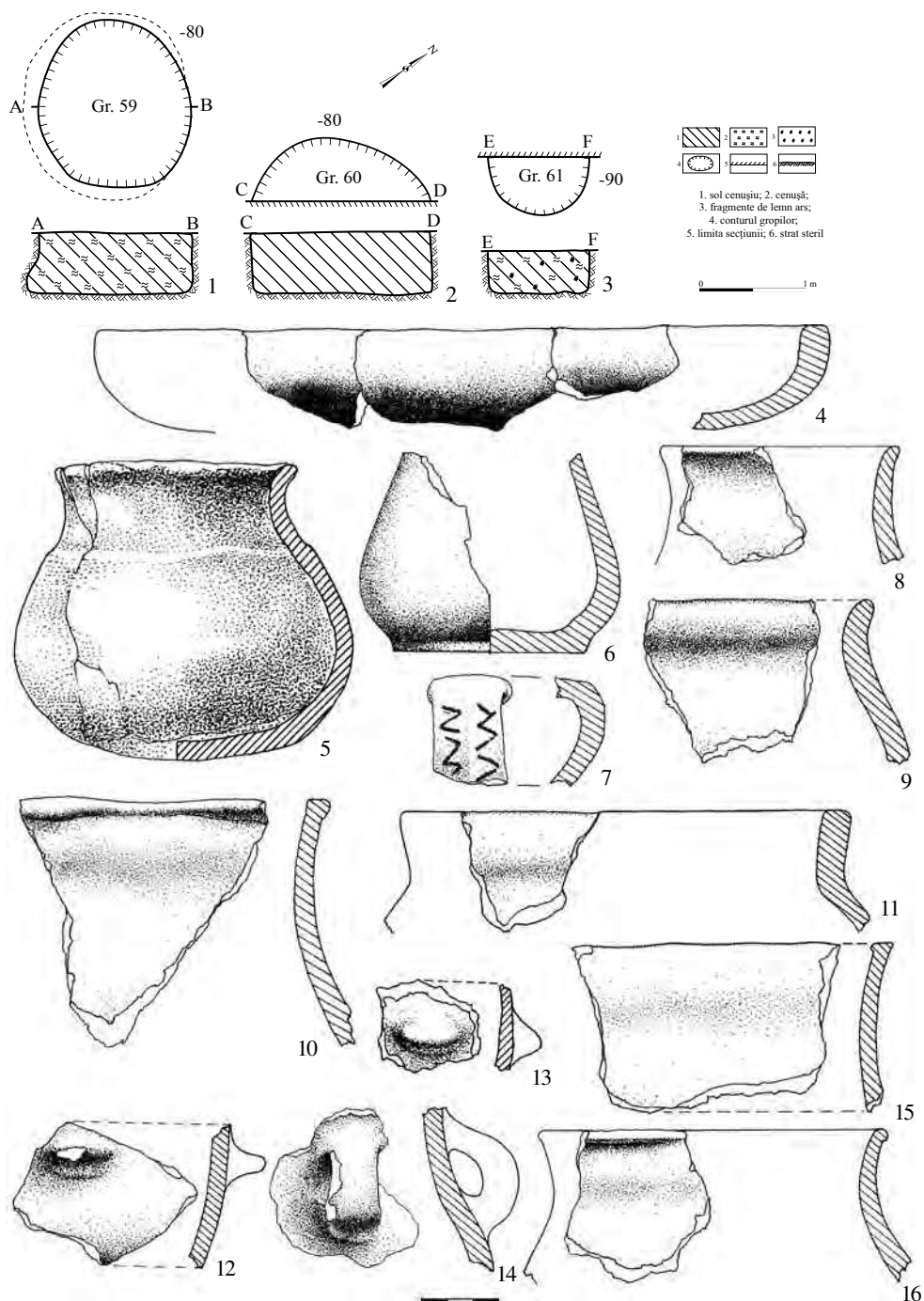

Fig. 117. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 59; 2 - groapa nr. 60; 3 - groapa nr. 61;
4-12 - inventarul gropii nr. 59; 13-16 - inventarul gropii nr. 61.

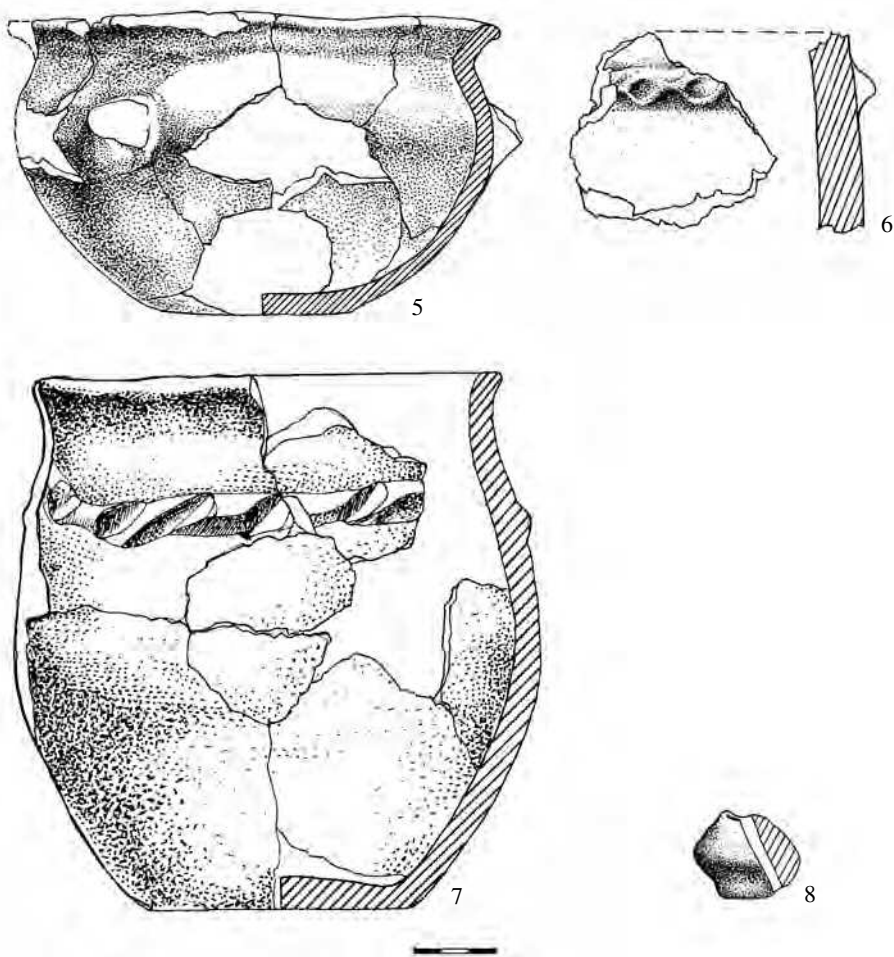
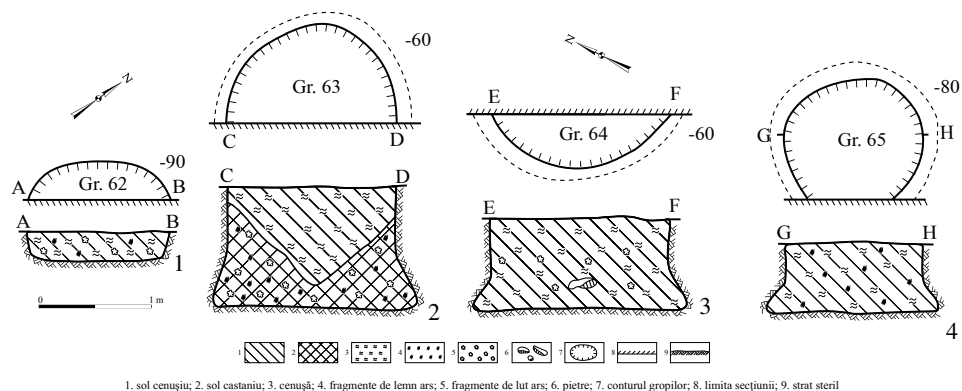

Fig. 118. Saharna Mare. 1 - Groapa nr. 62; 2 - groapa nr. 63; 3 - groapa nr. 64;
4 - groapa nr. 65; 5 - inventarul gropii nr. 62; 6 - inventarul gropii nr. 63;
7 - inventarul gropii nr. 64; 8 - inventarul gropii nr. 65.

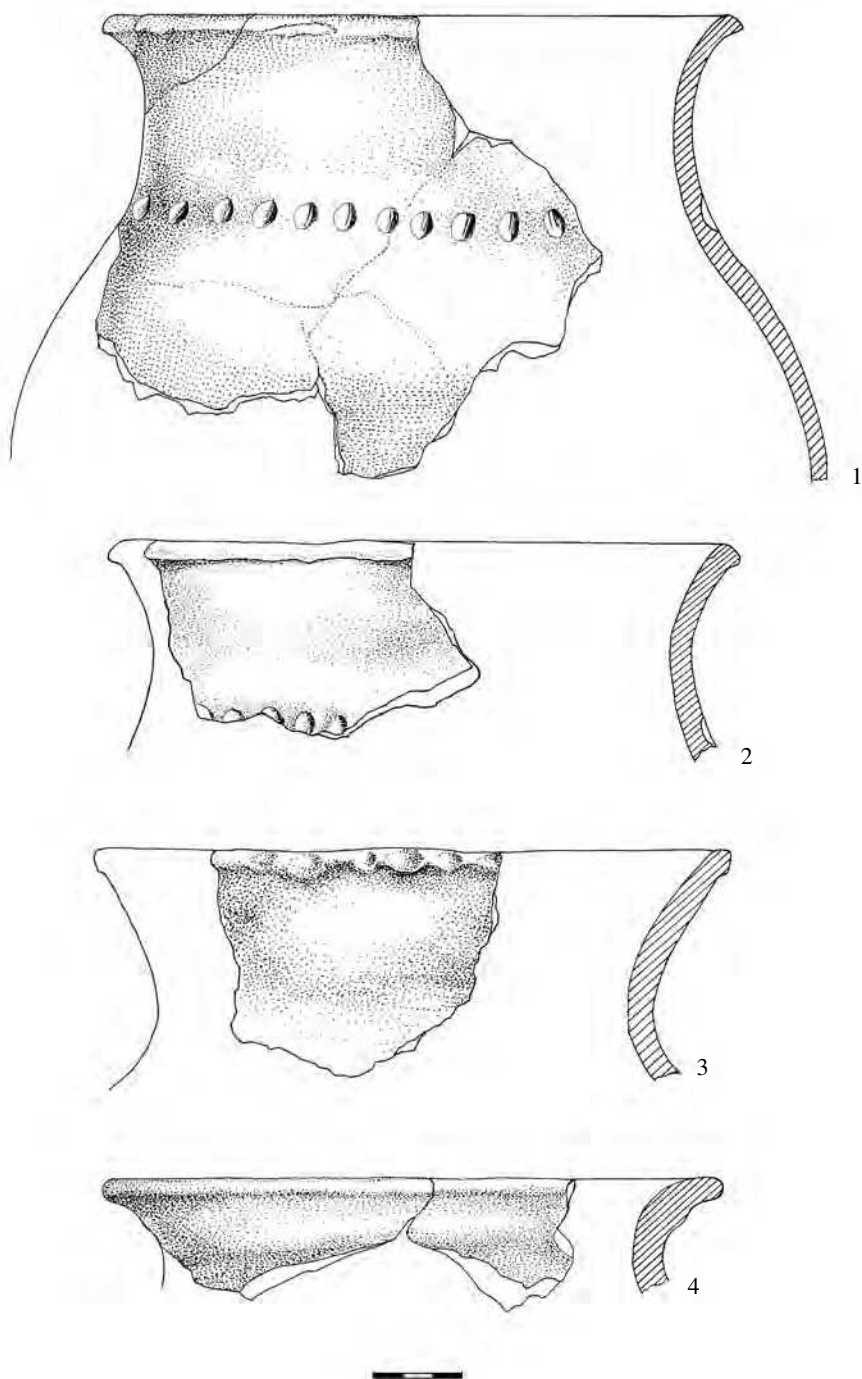

Fig. 119. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

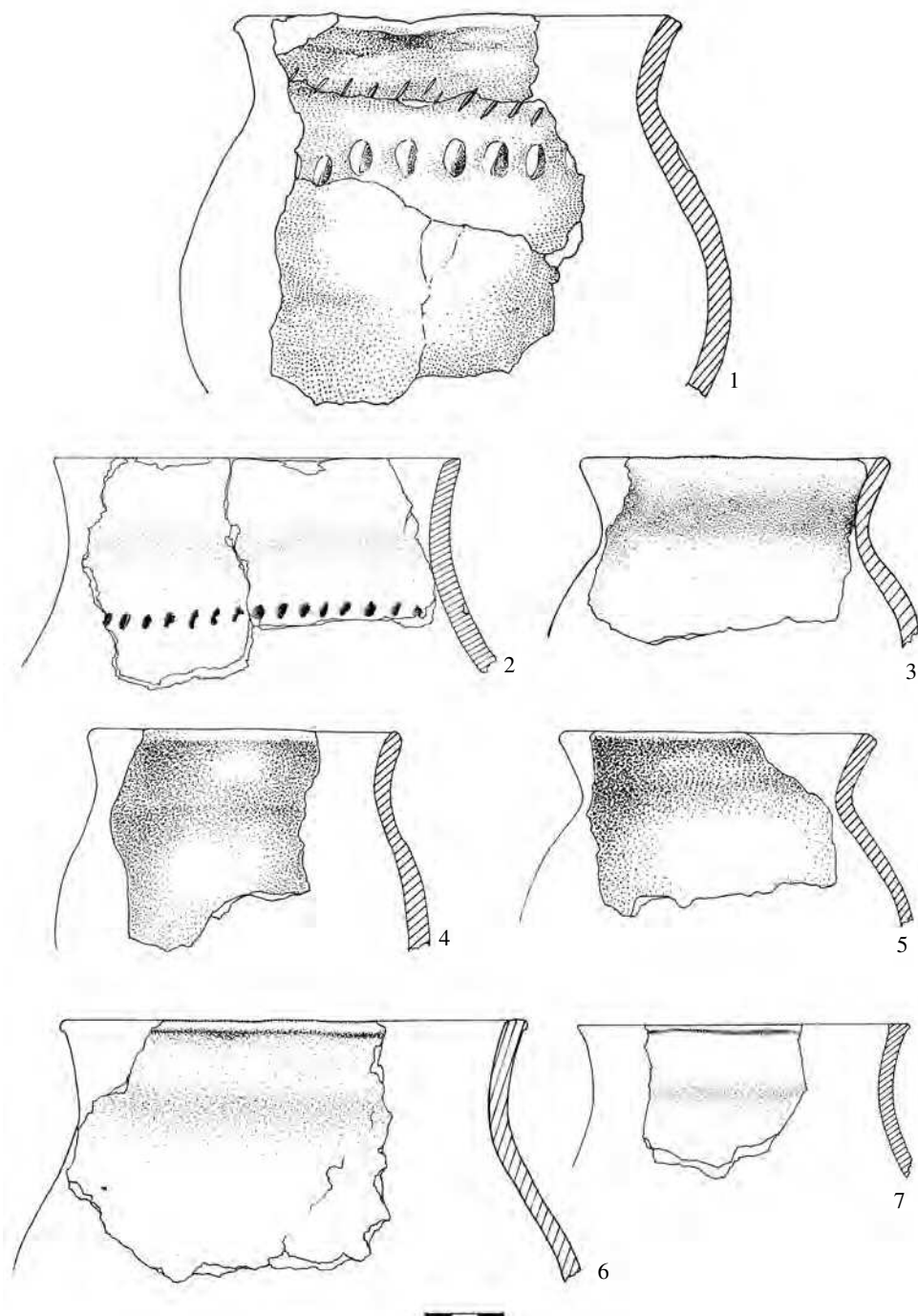

Fig. 120. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

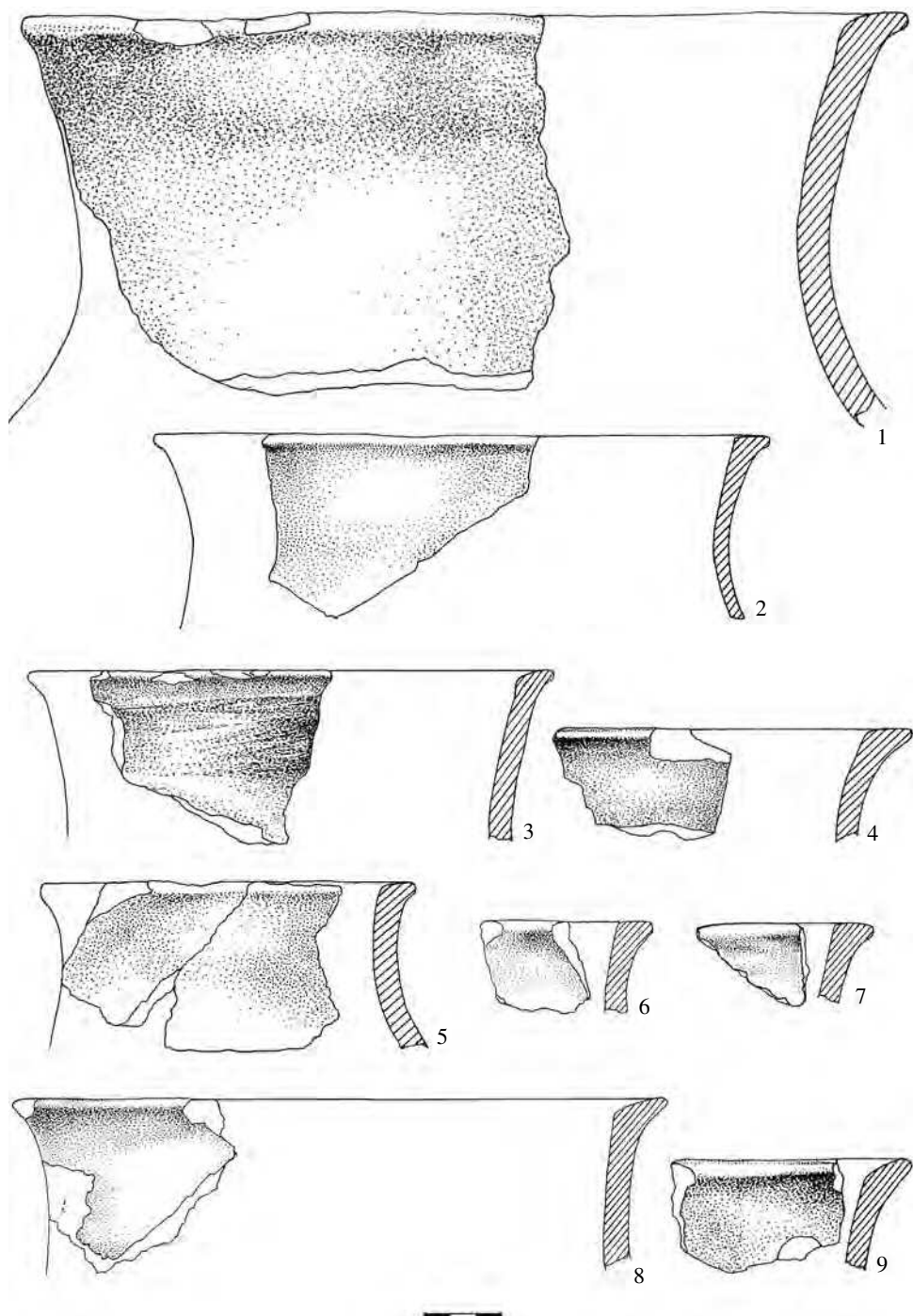

Fig. 121. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

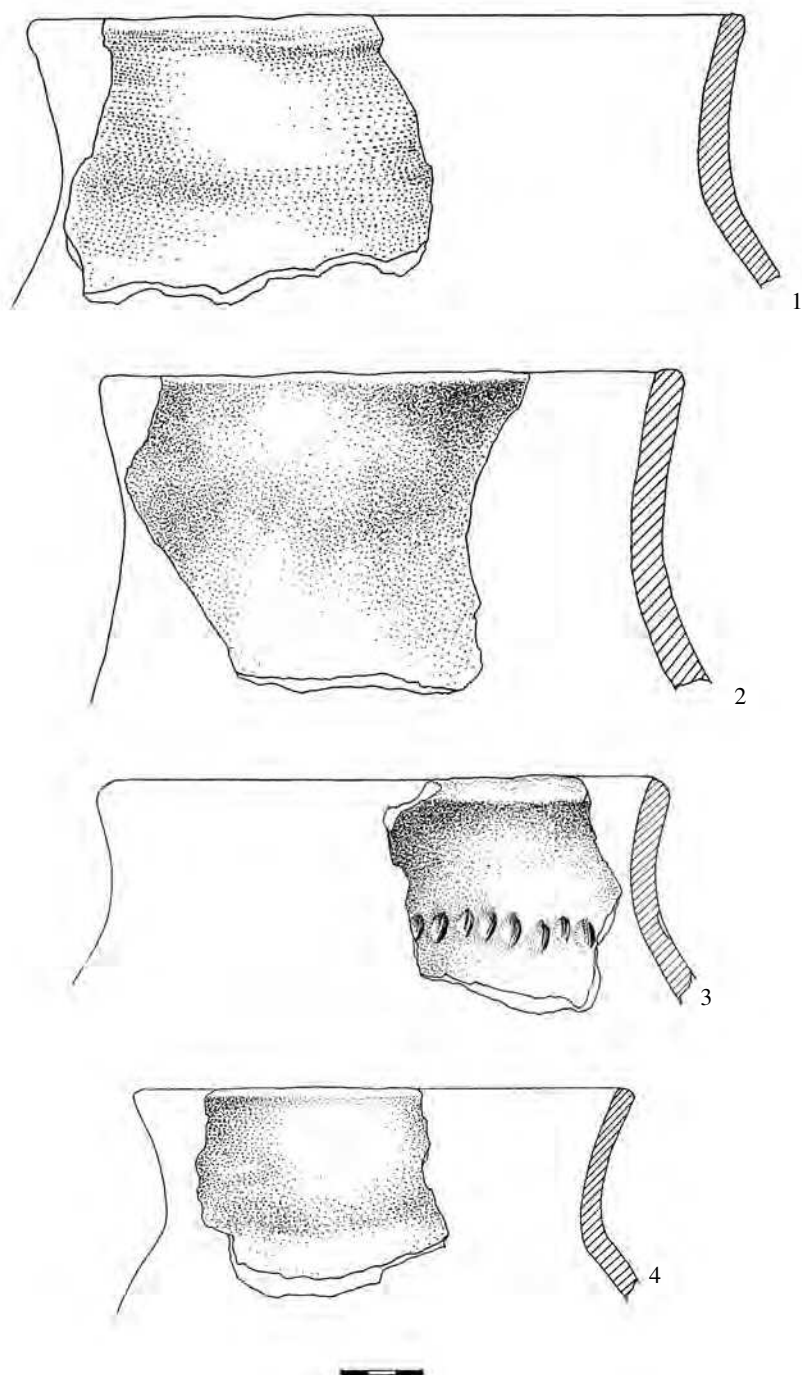

Fig. 122. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

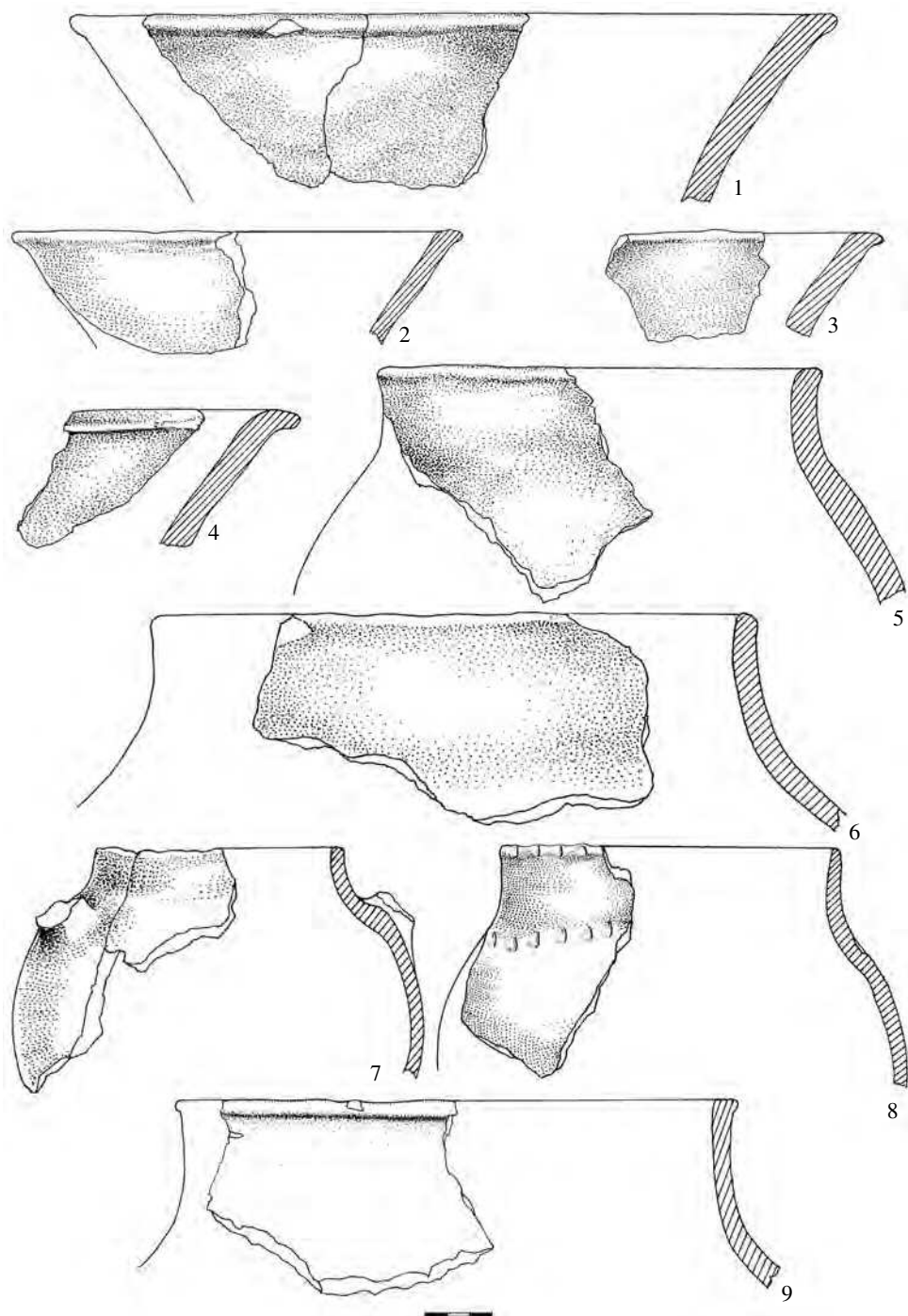

Fig. 123. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

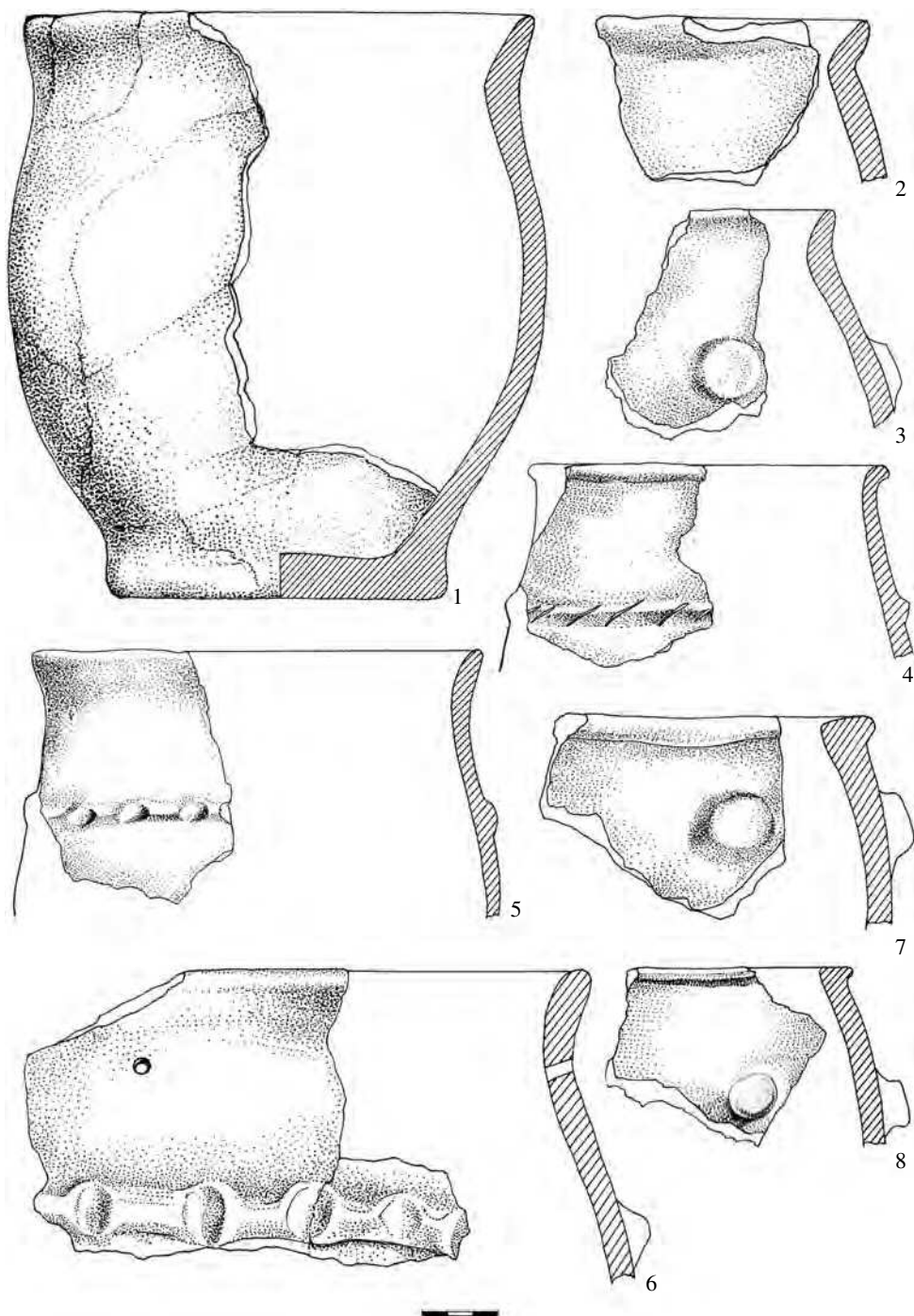

Fig. 124. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

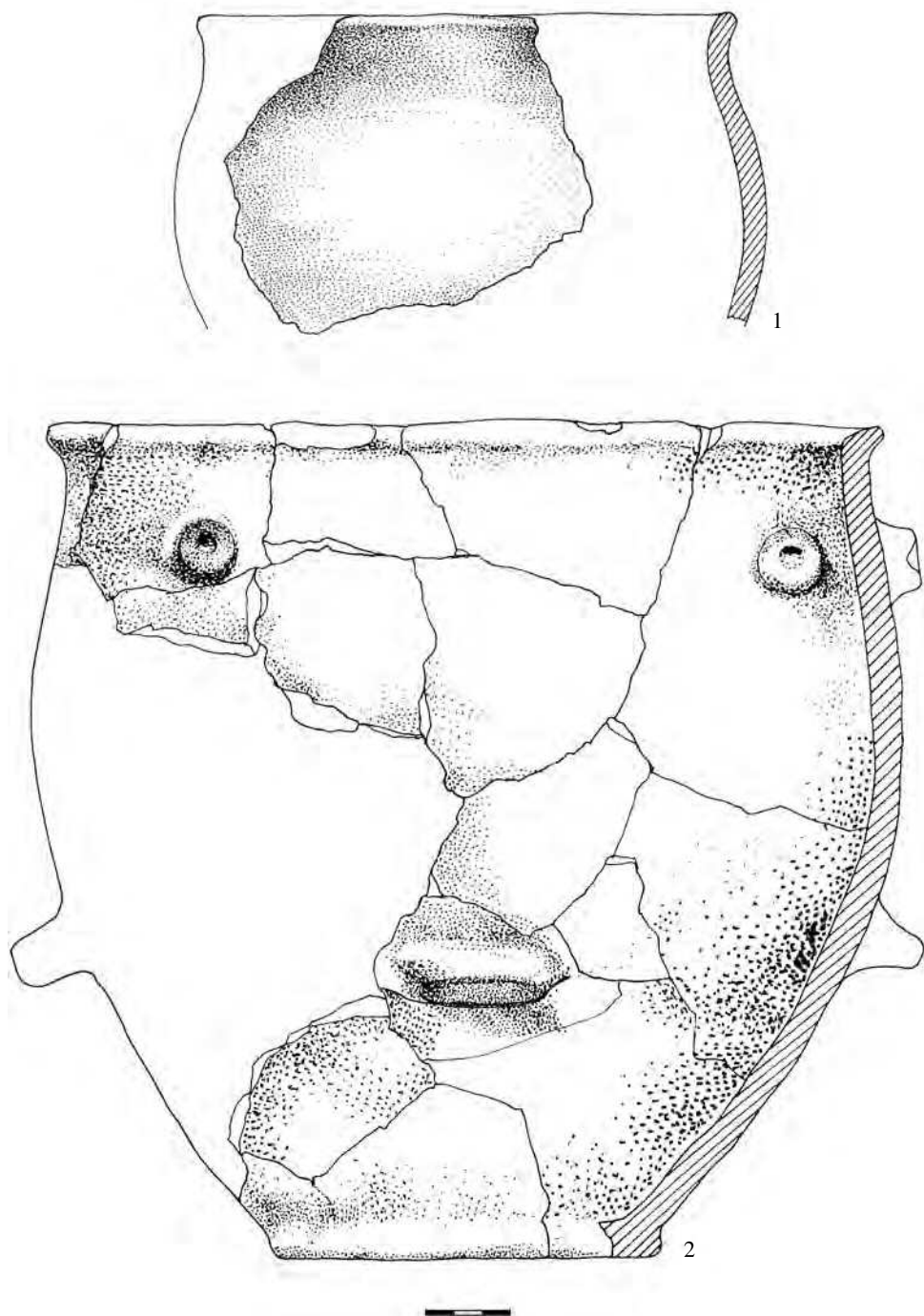

Fig. 125. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

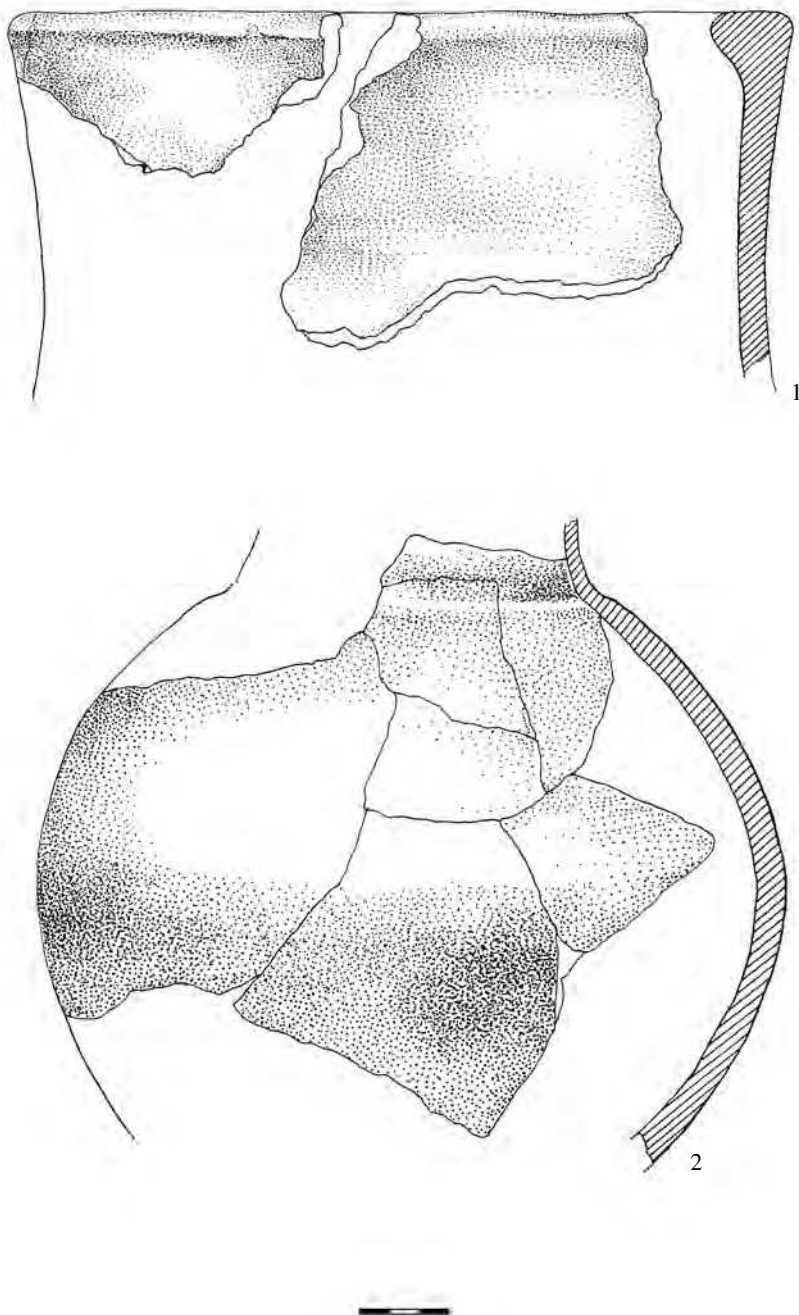

Fig. 126. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

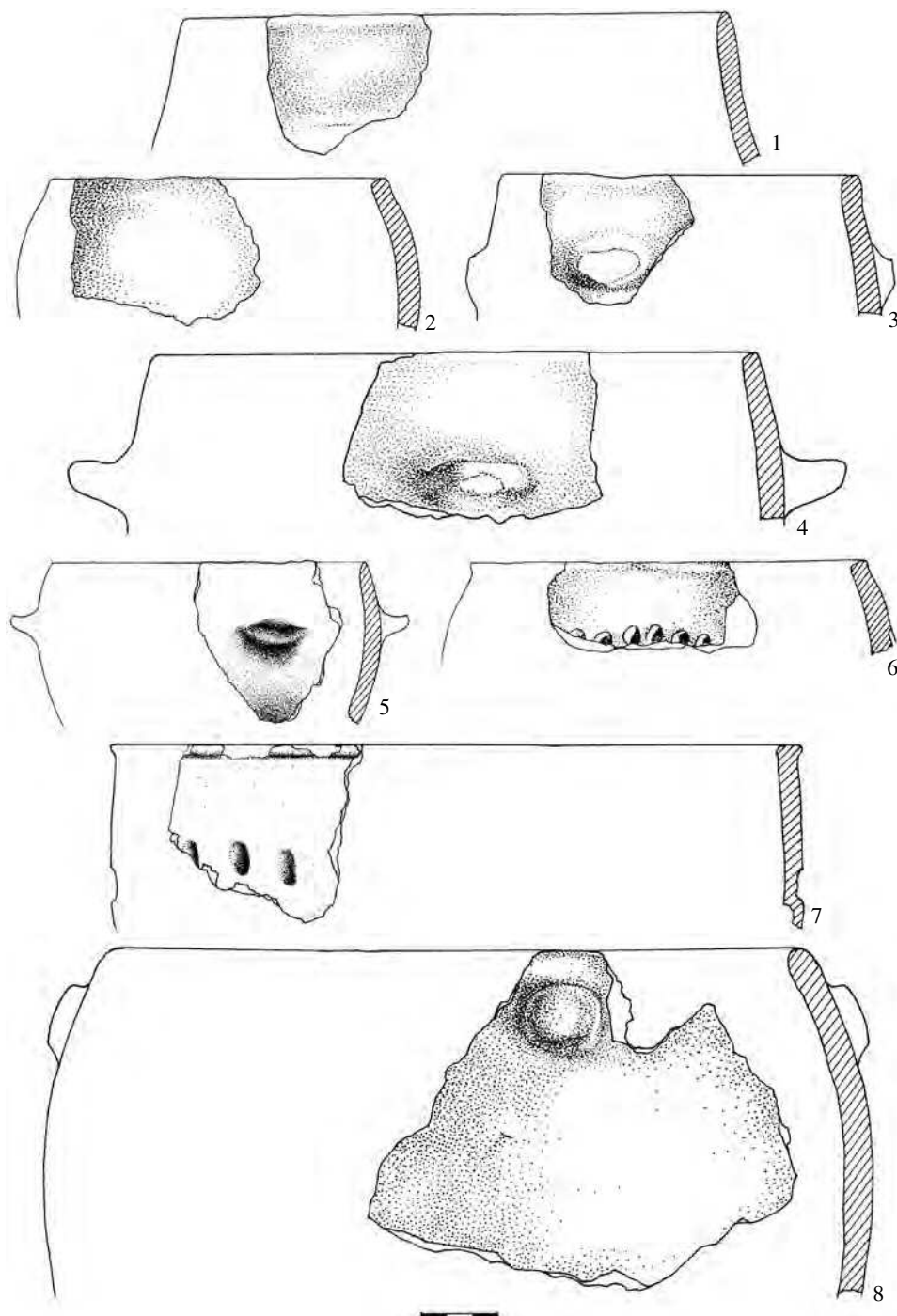

Fig. 127. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

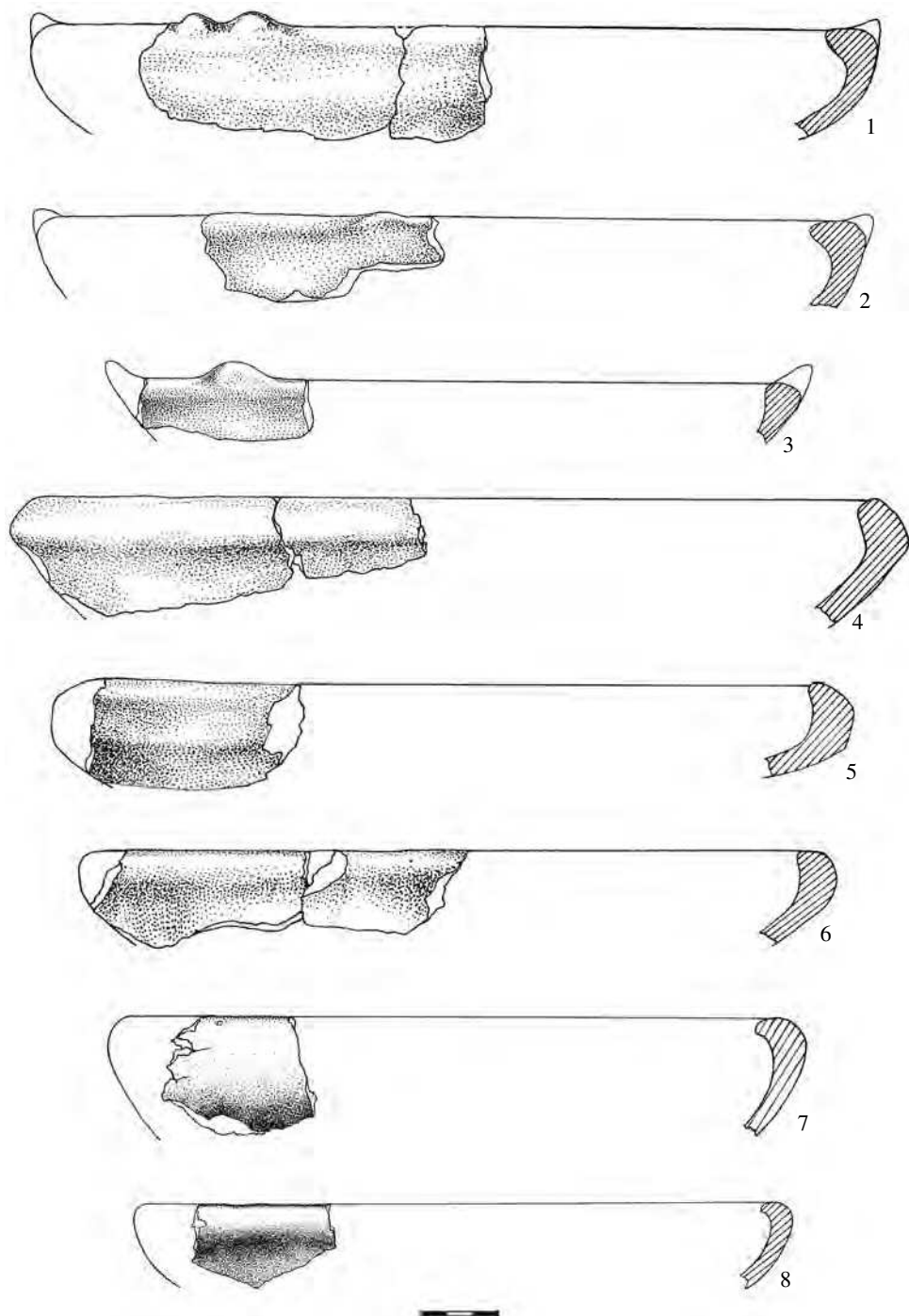

Fig. 128. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

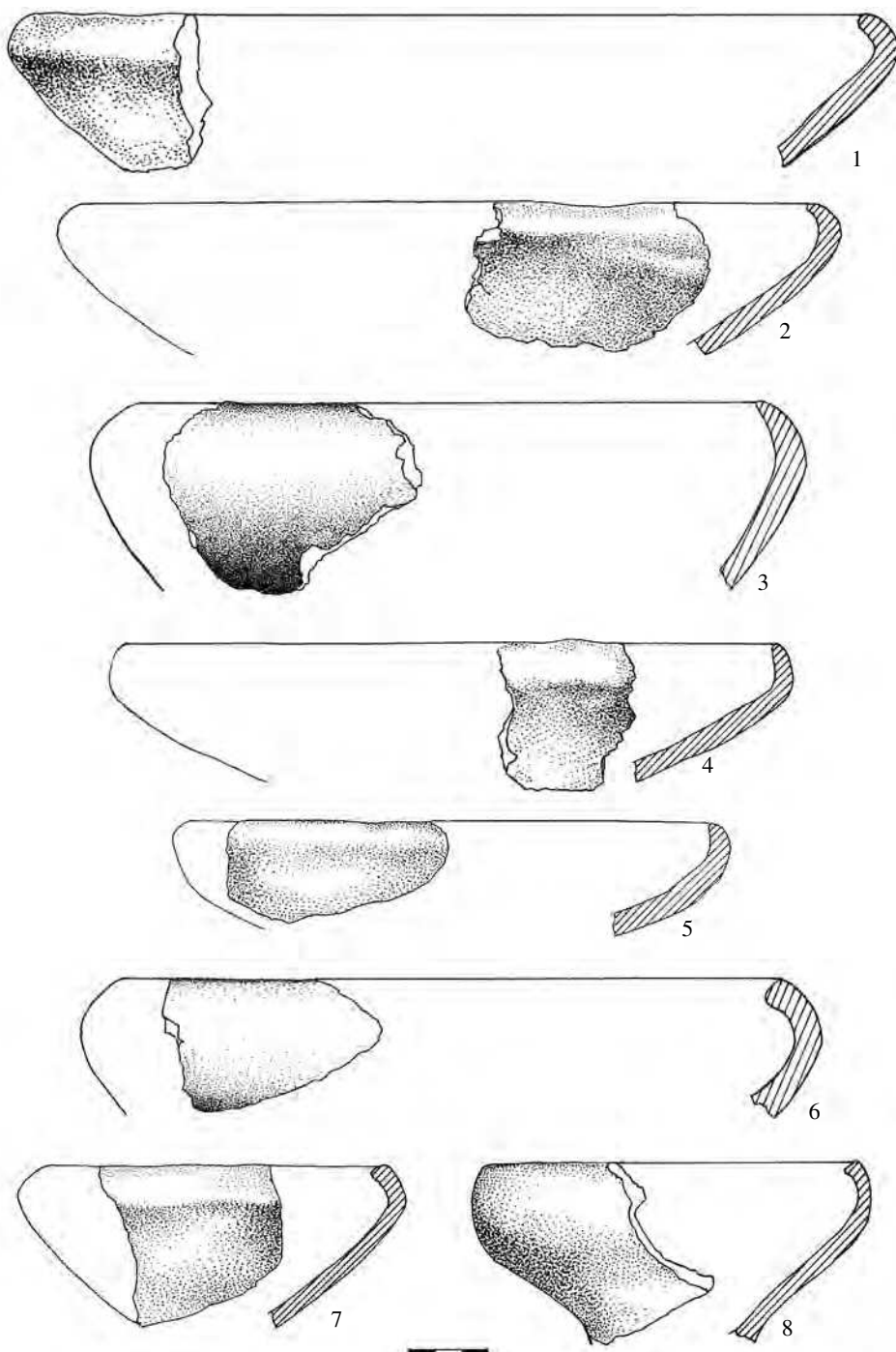

Fig. 129. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

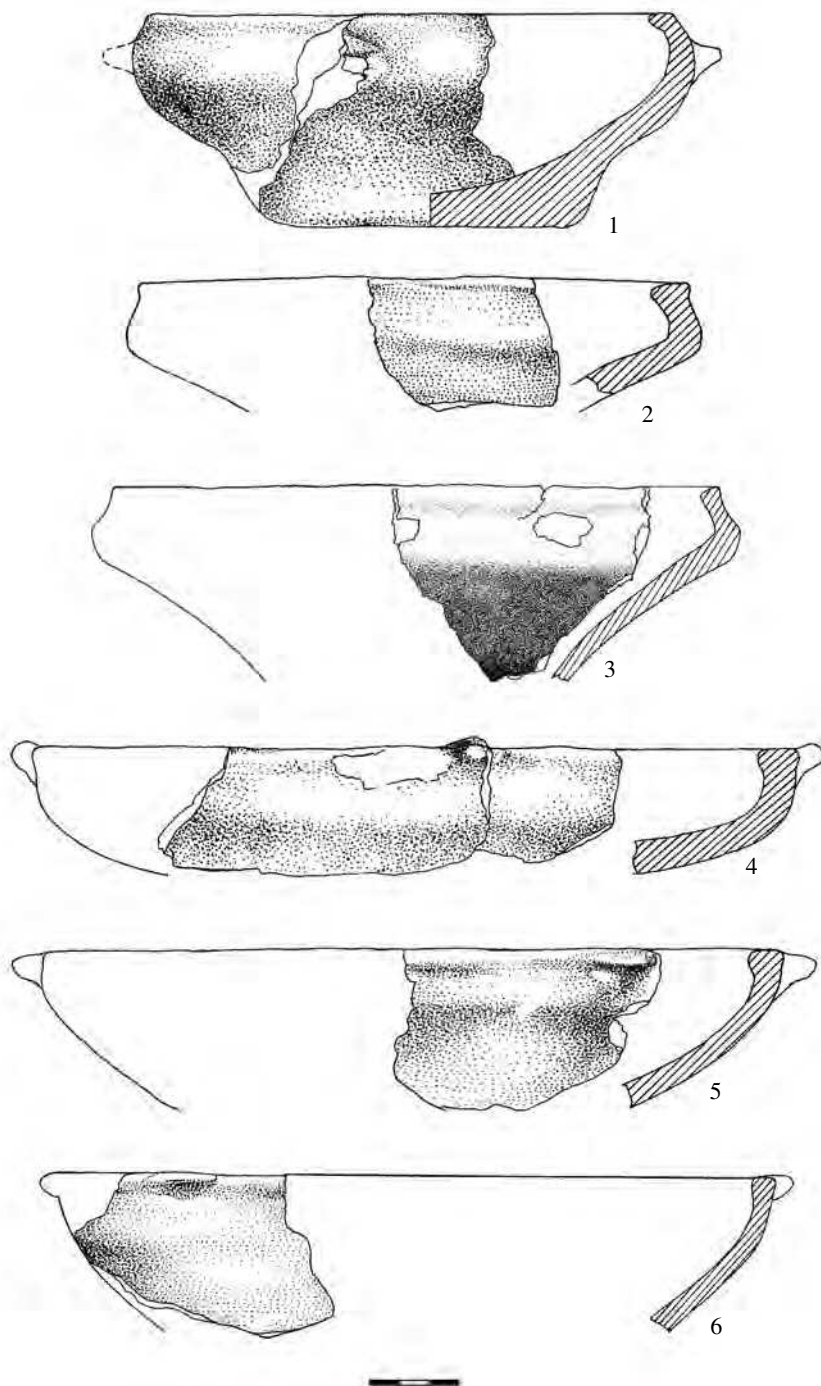

Fig. 130. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

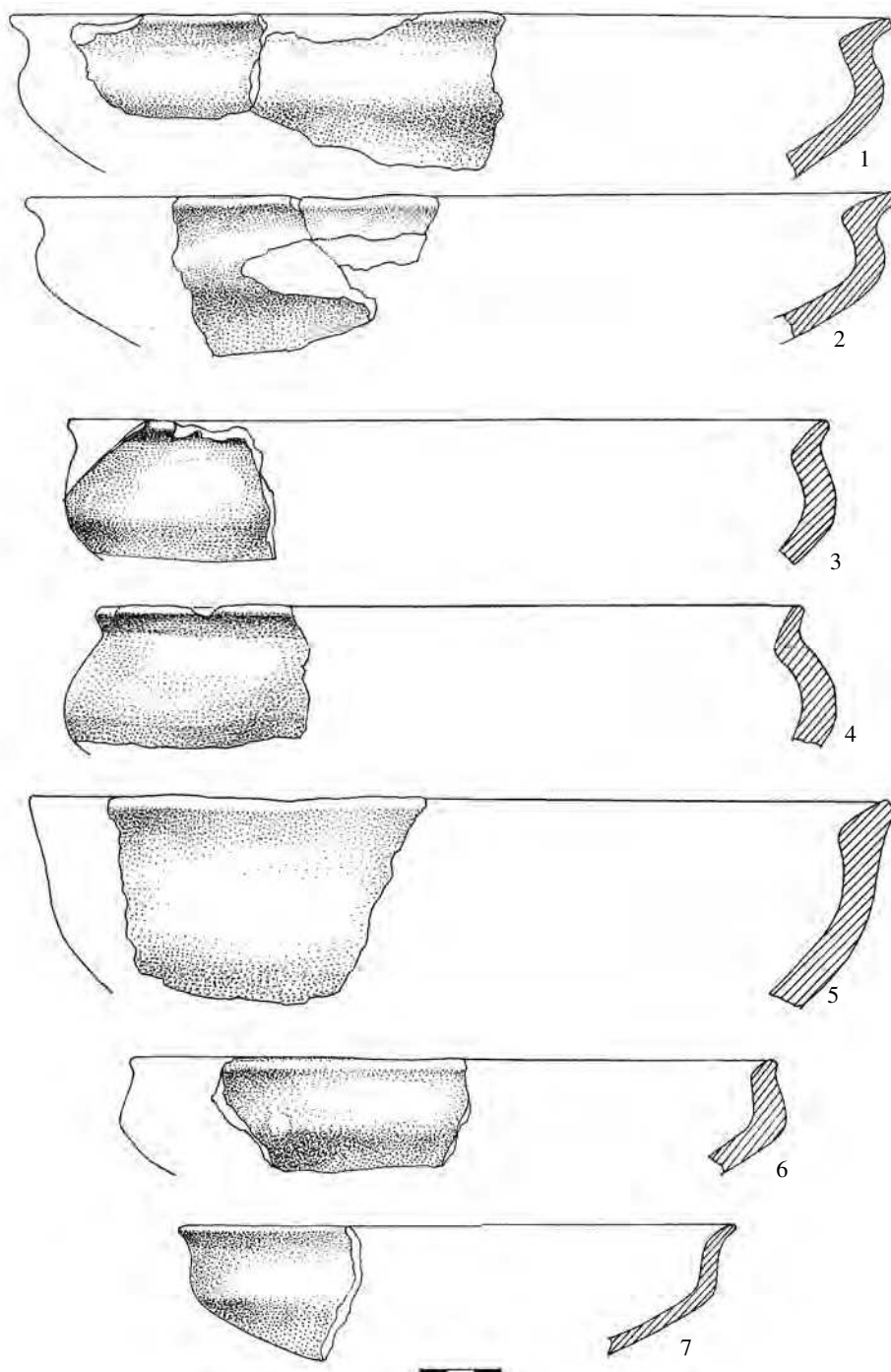

Fig. 131. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

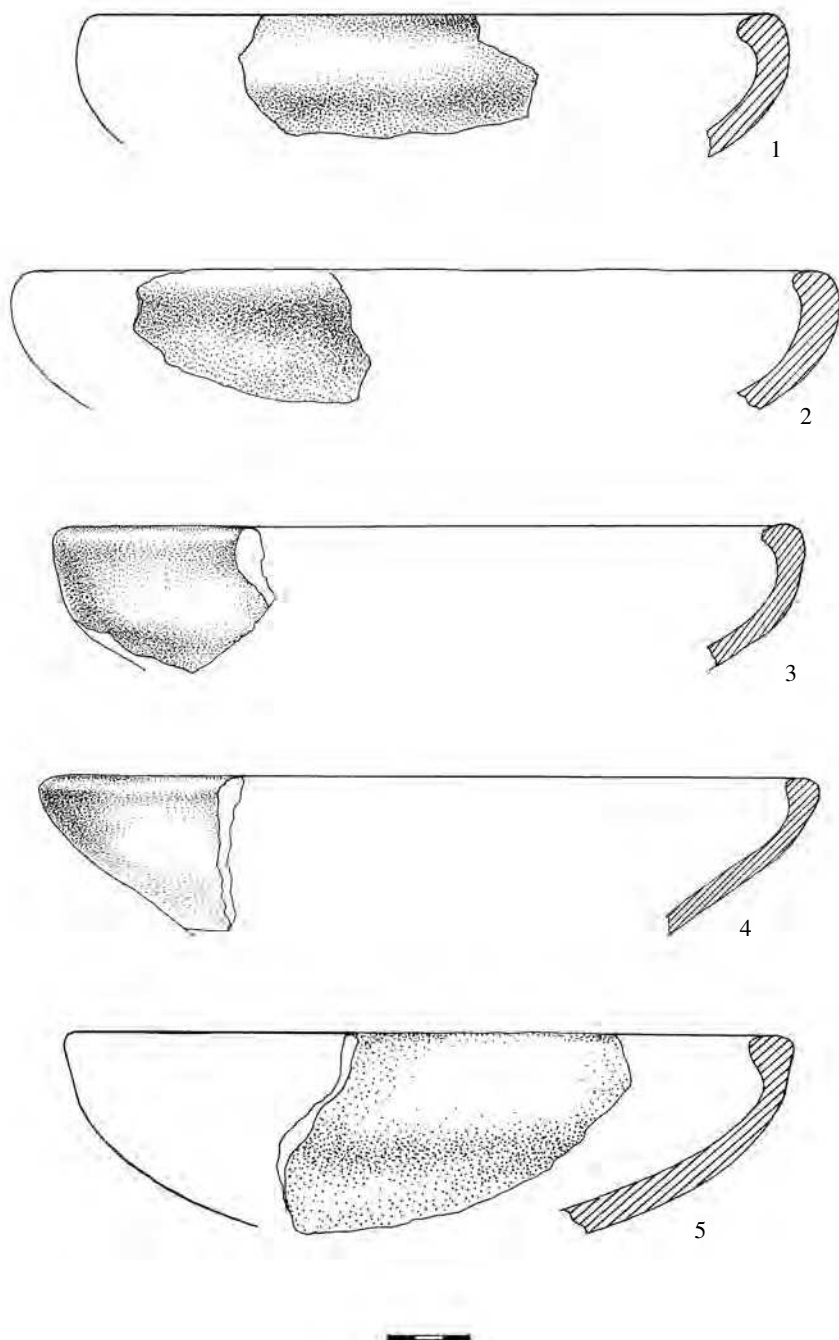

Fig. 132. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

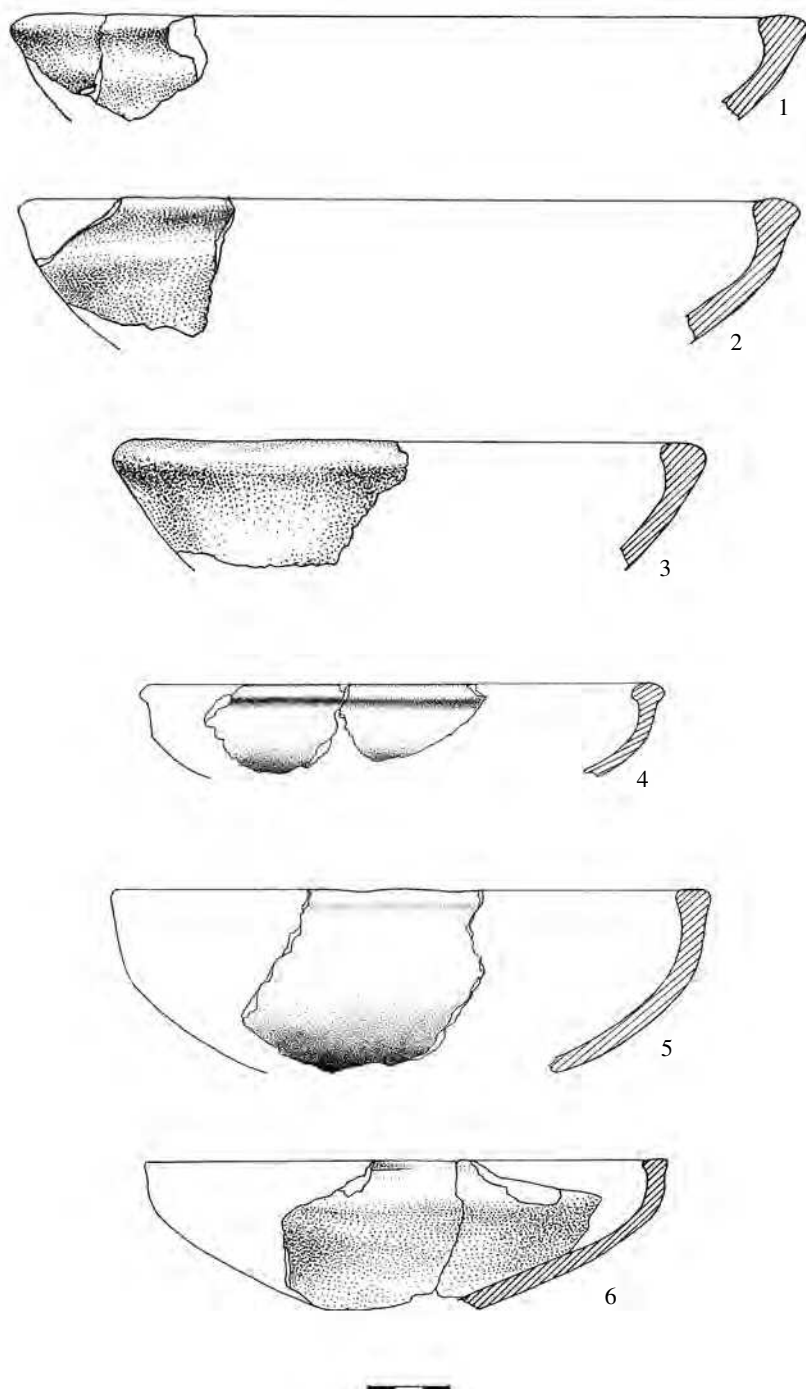

Fig. 133. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

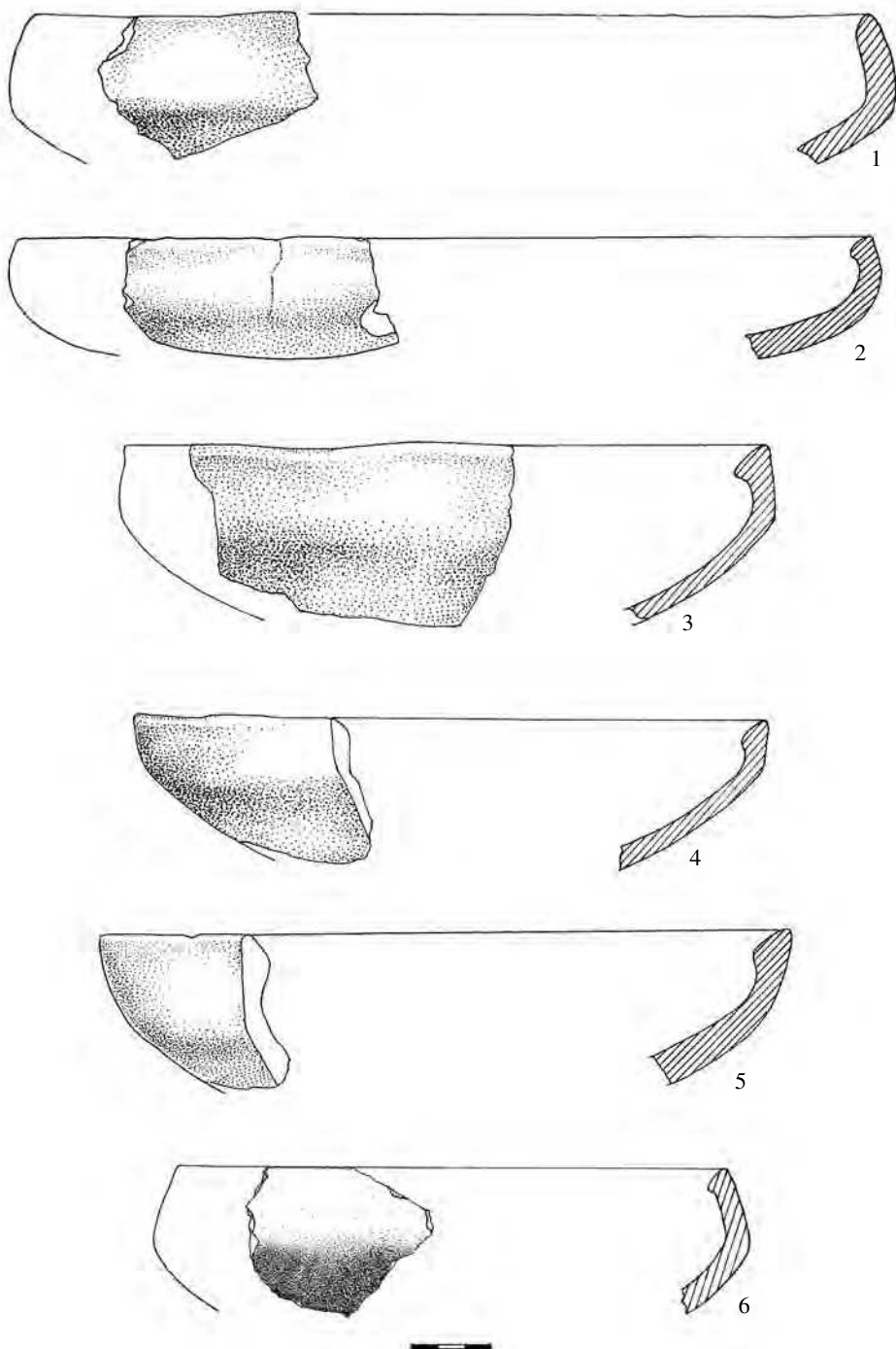

Fig. 134. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

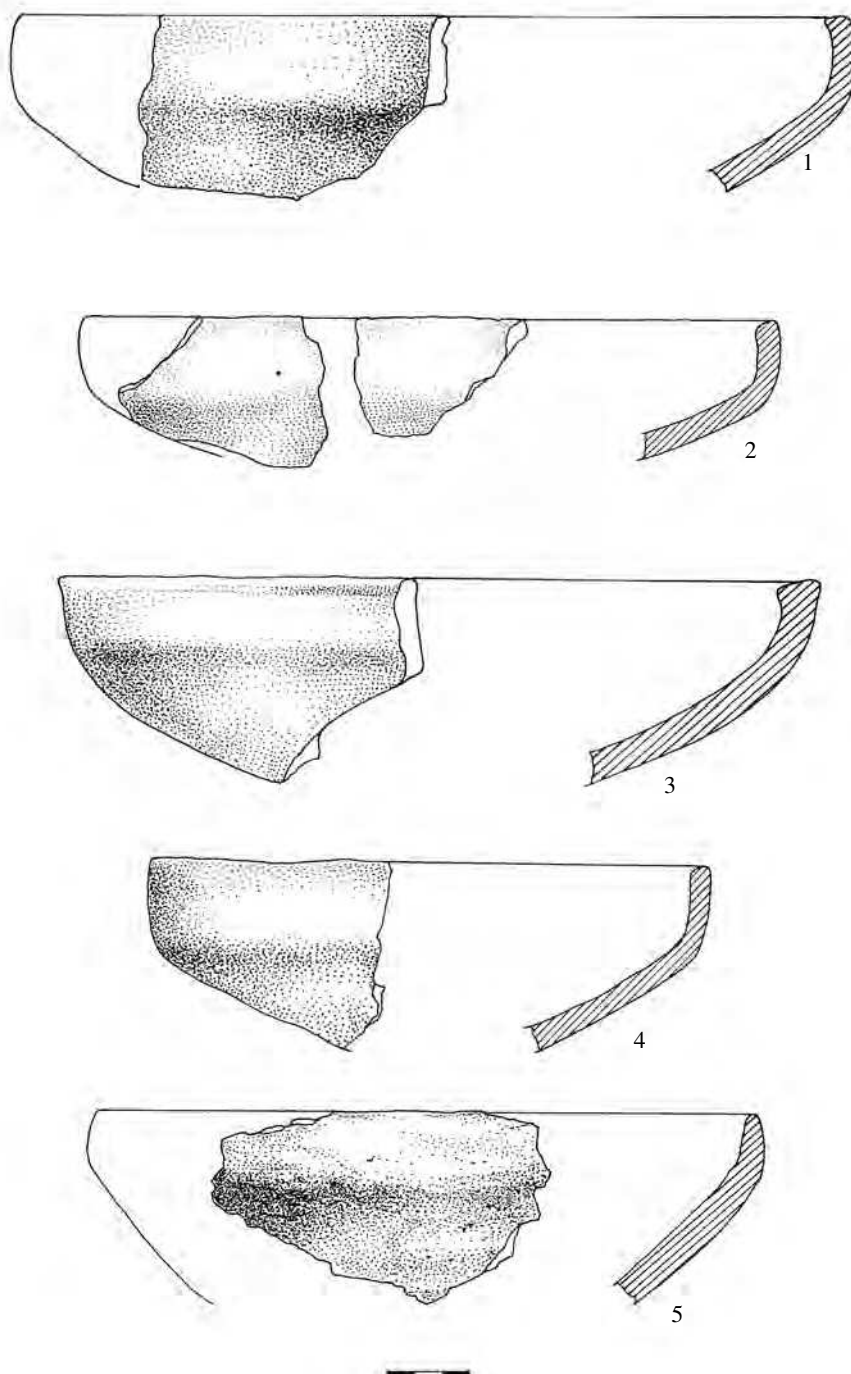

Fig. 135. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

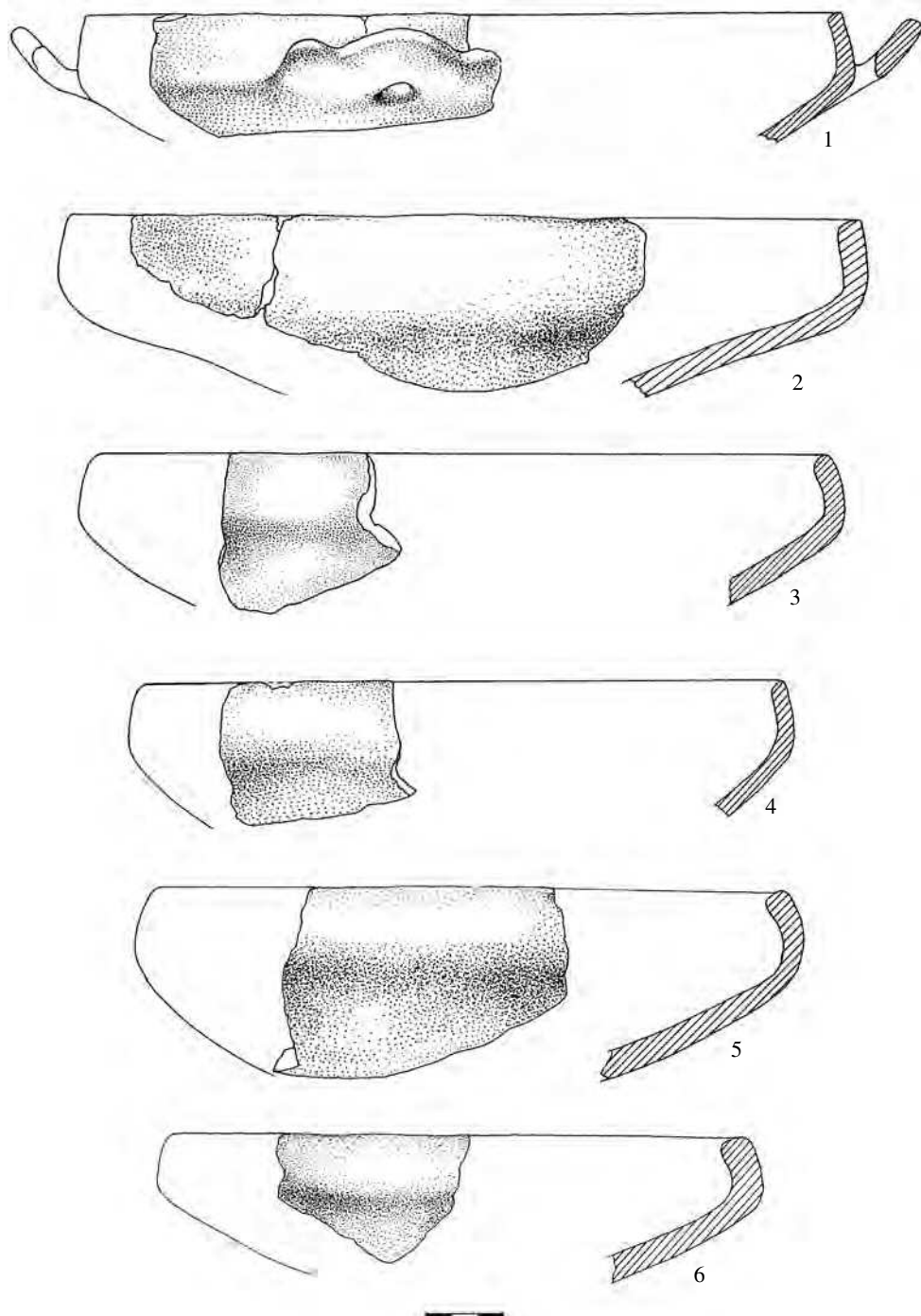

Fig. 136. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

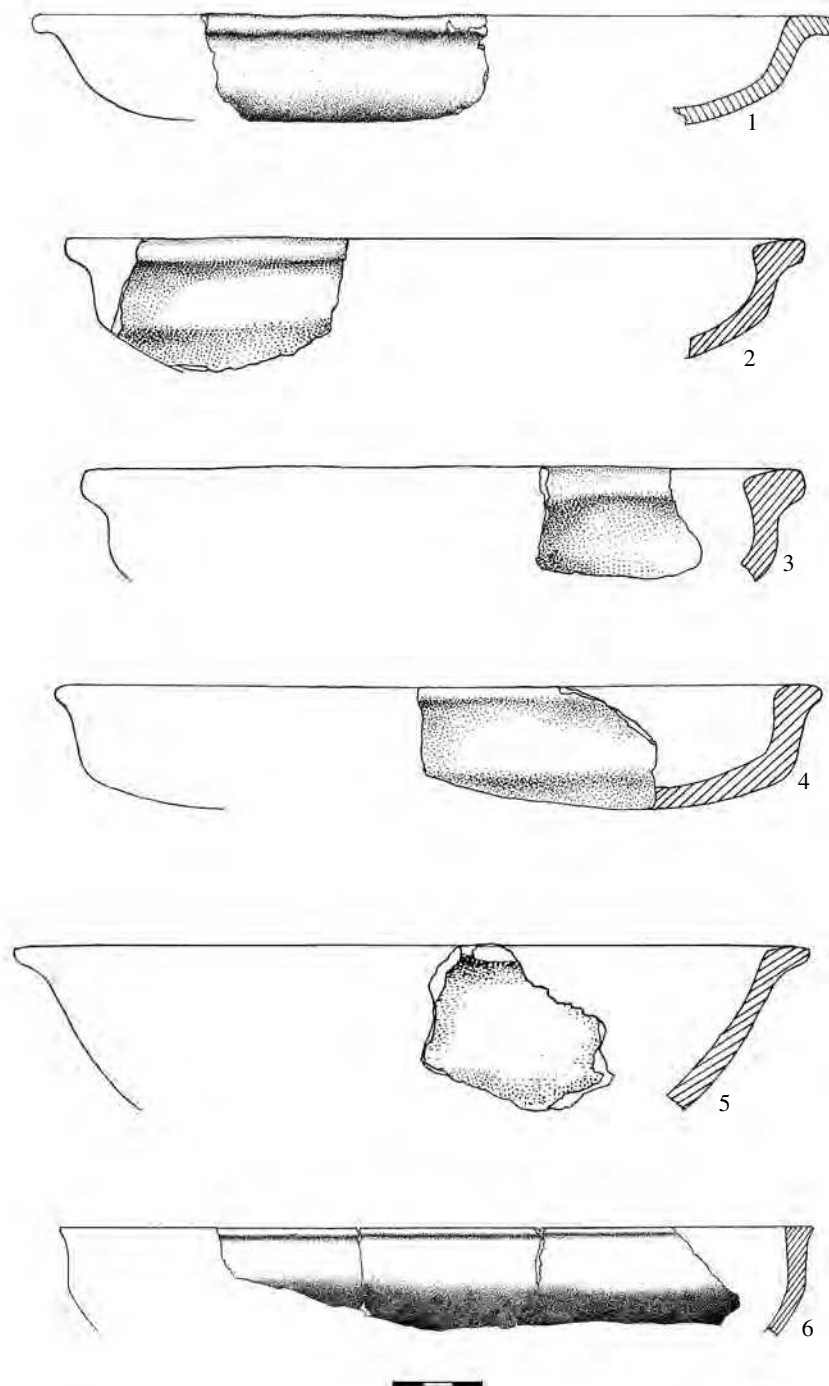

Fig. 137. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

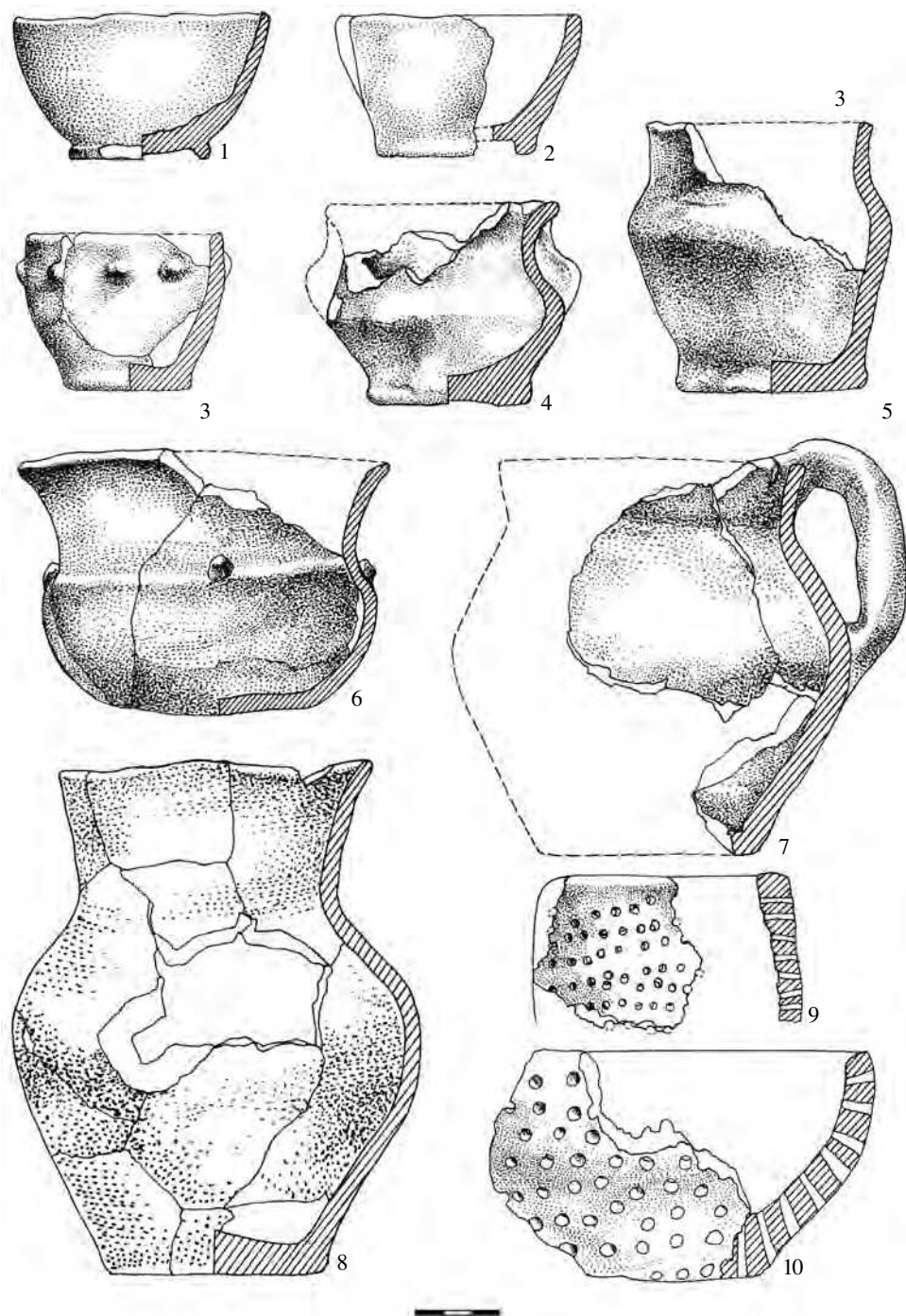

Fig. 138. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

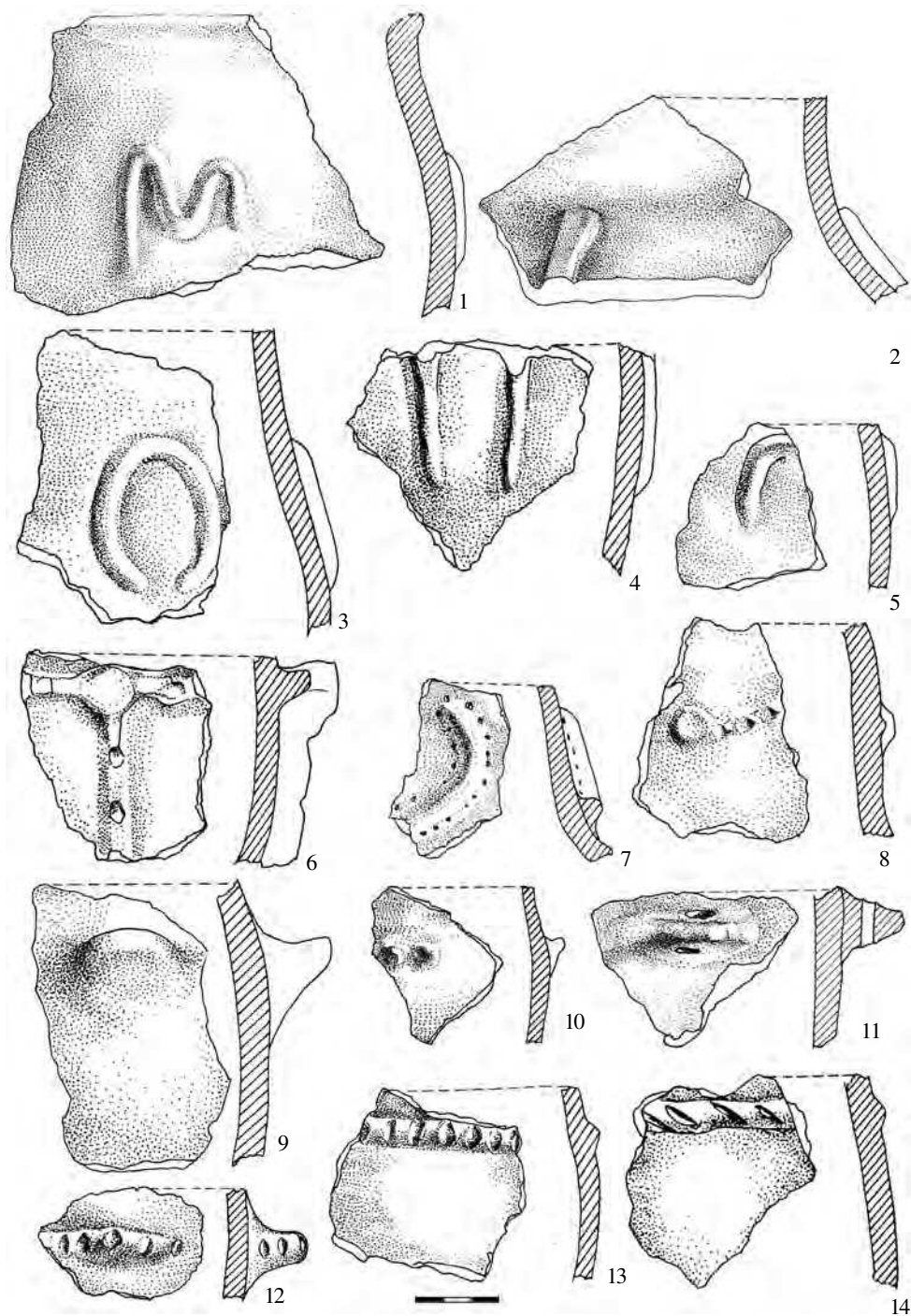

Fig. 139. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

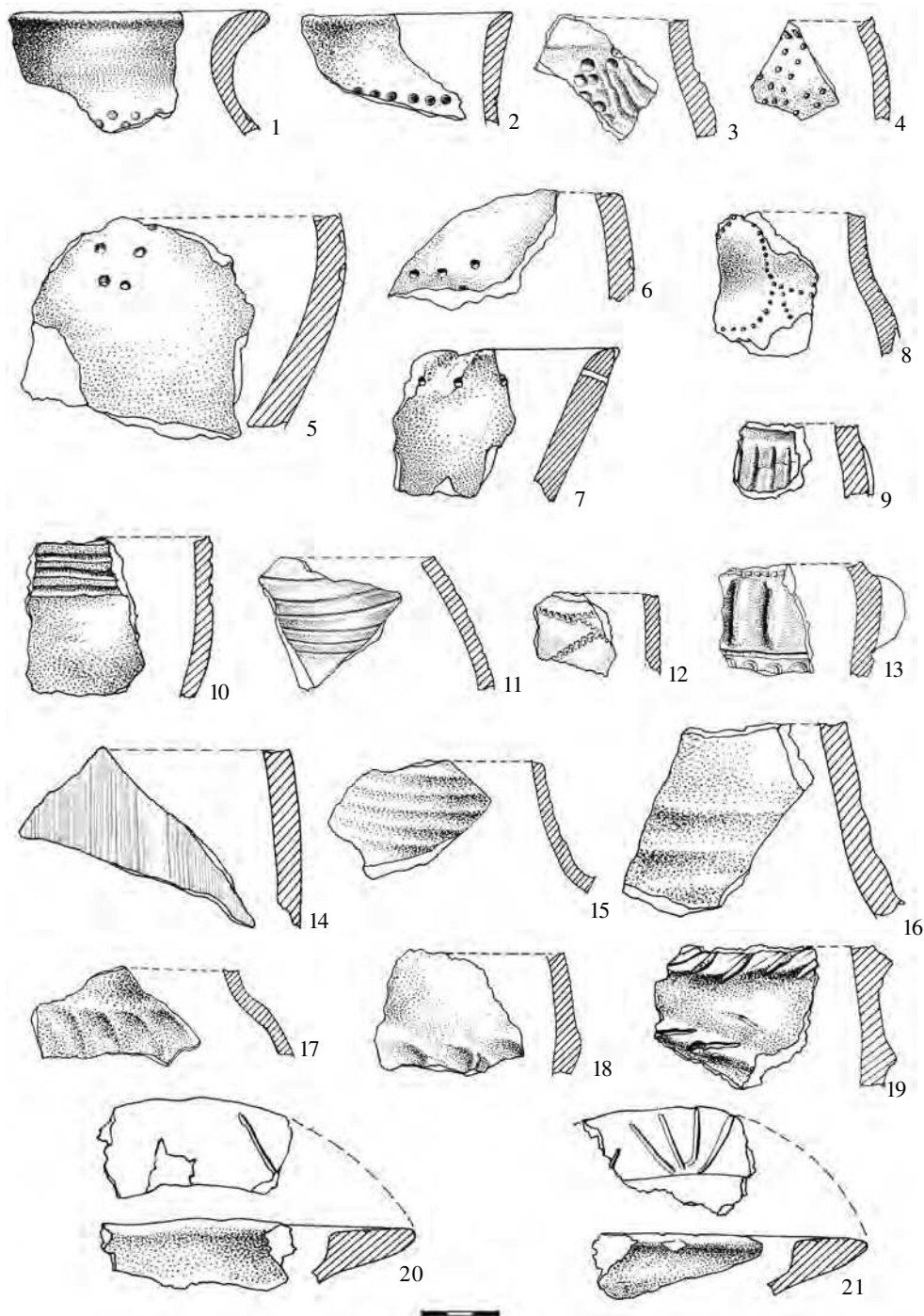

Fig. 140. Saharna Mare. Ceramică din stratul cultural.

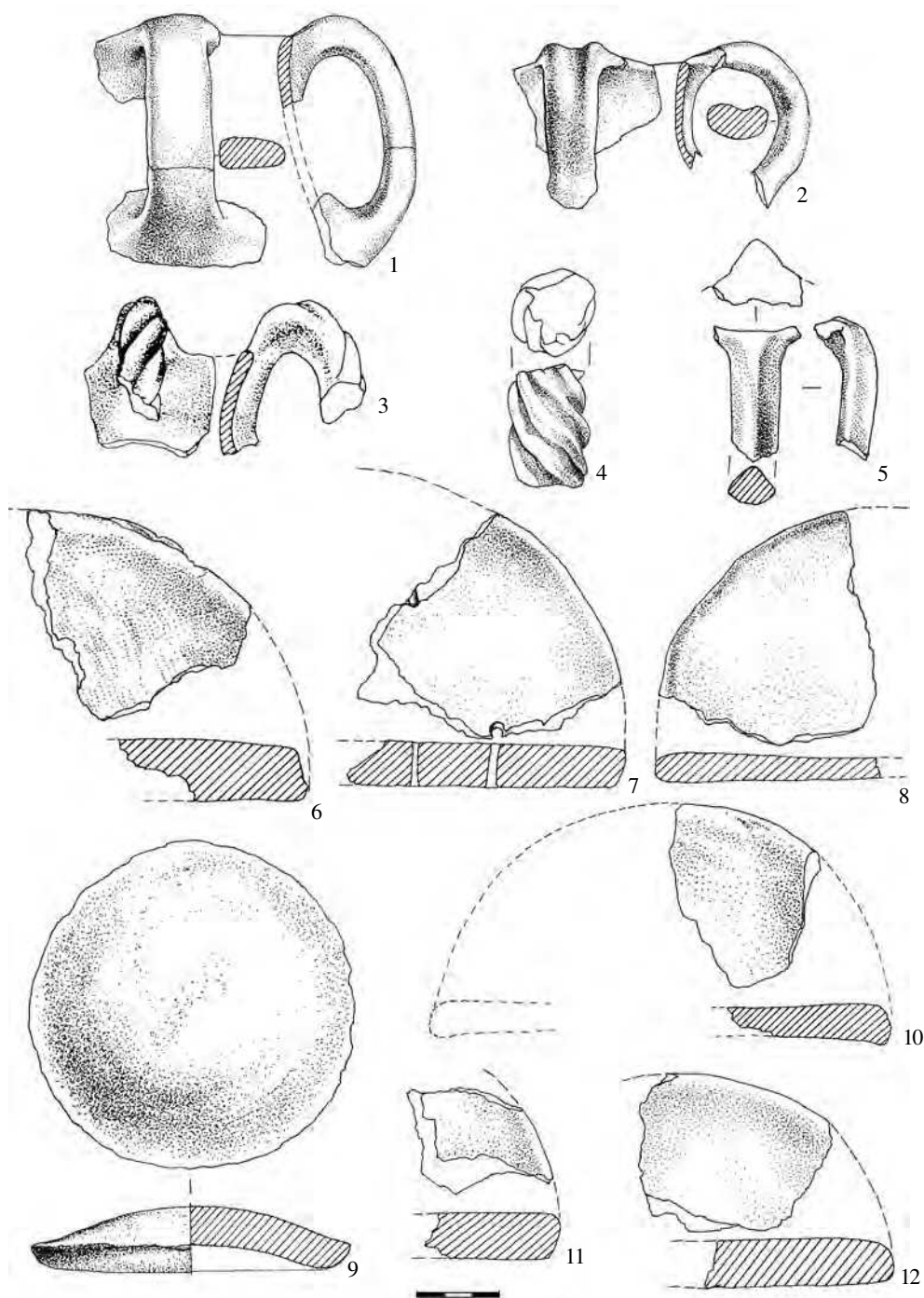

Fig. 141. Saharna Mare. Ceramică traco-getică din stratul cultural.

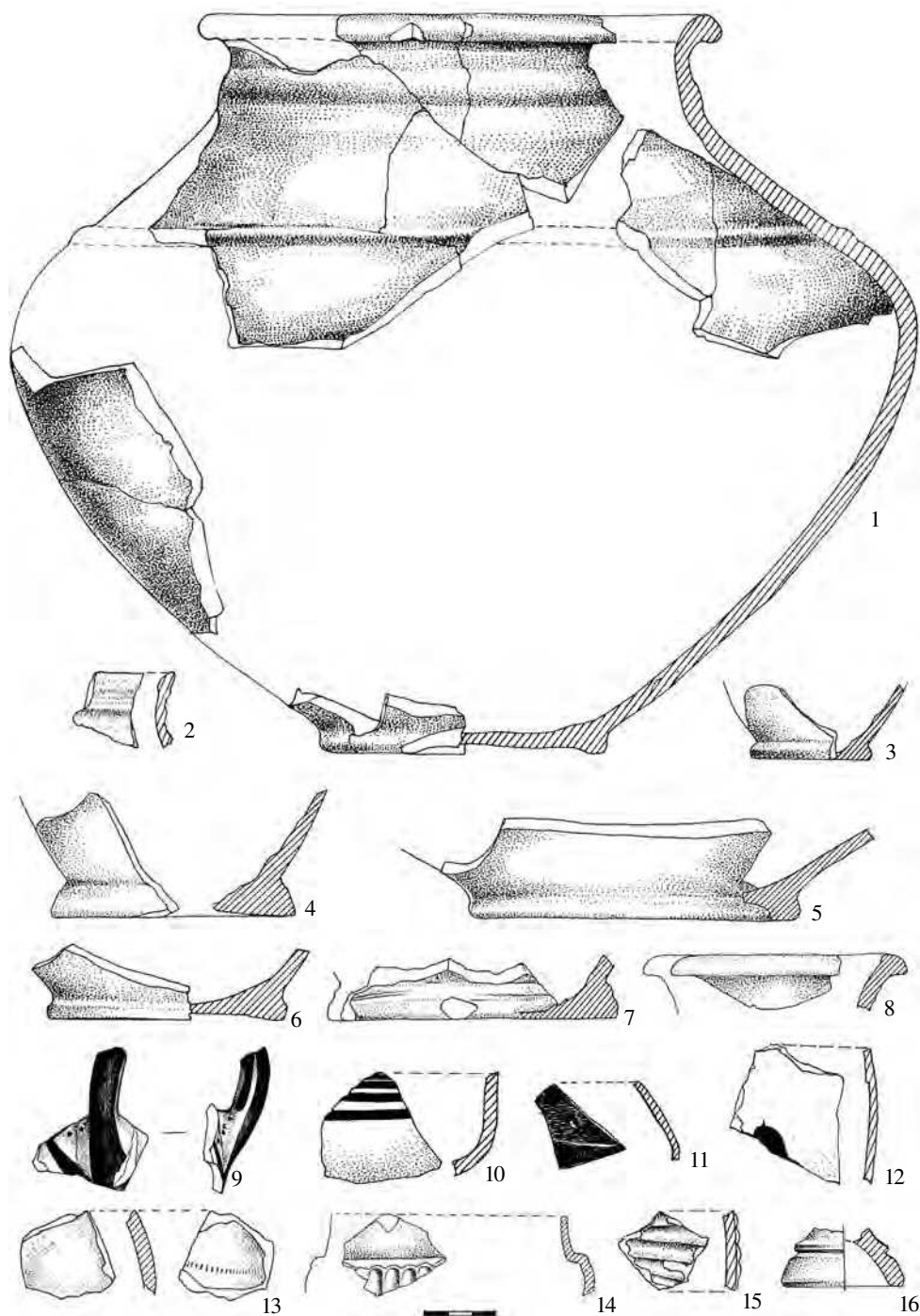

Fig. 142. Saharna Mare. Ceramică confecționată la roata olarului din stratul cultural.

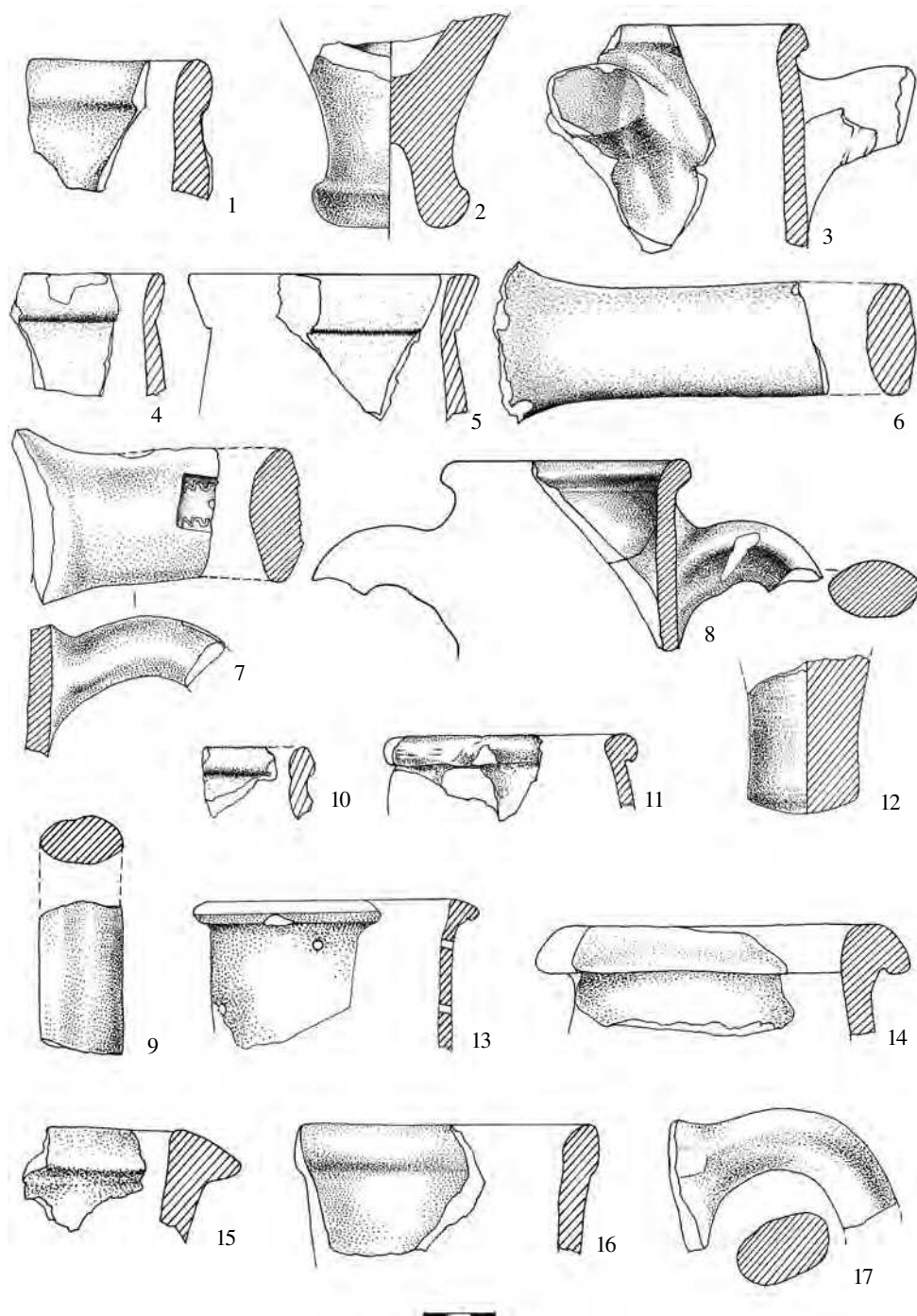

Fig. 143. Saharna Mare. Amfore: 1, 2, 4 - Chios; 5 - Mende; 6-9 - Thasos; 10-12 - Sinope; 3, 13-17 - centre nedeterminate.

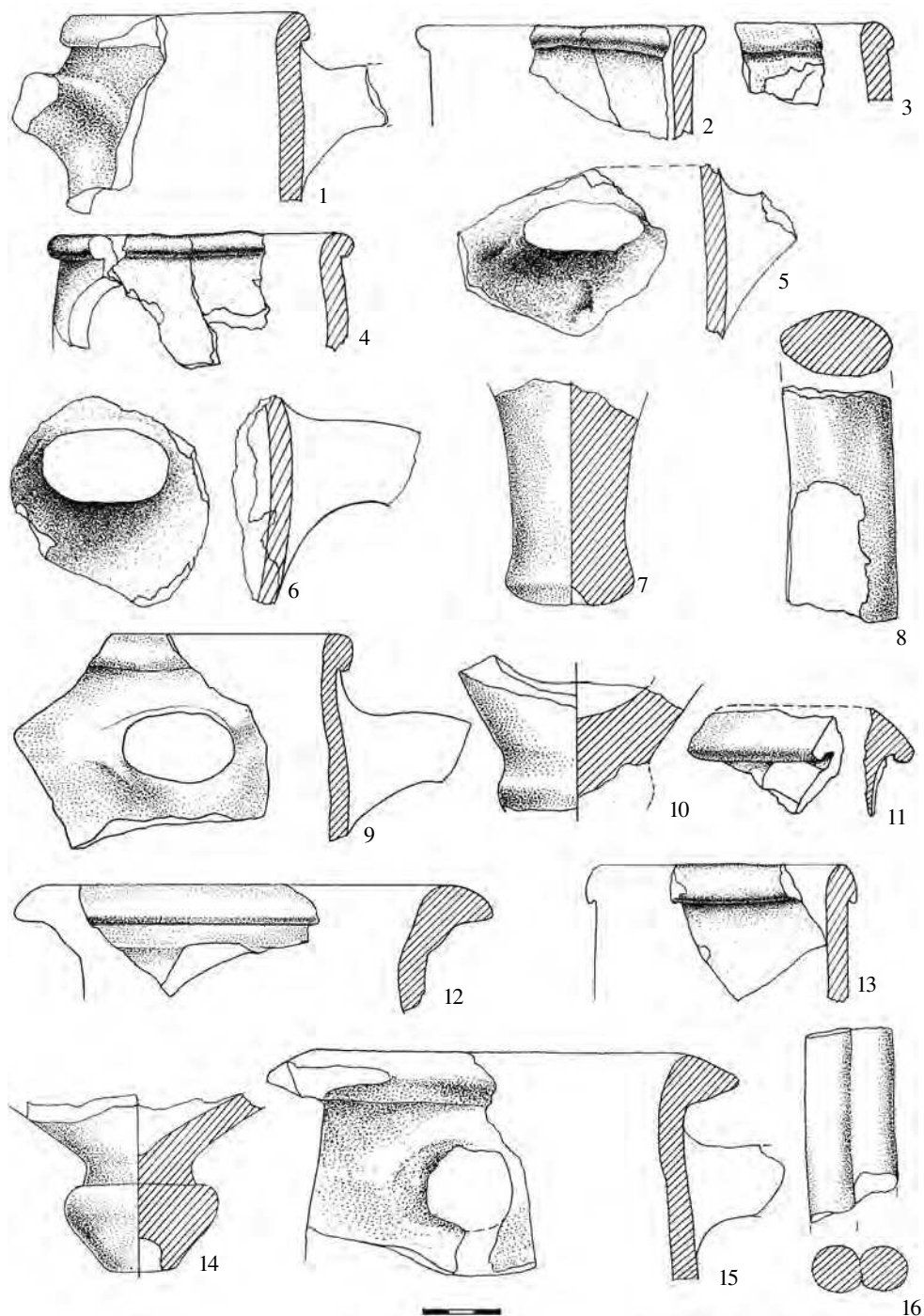

Fig. 144. Saharna Mare. Amfore: 1-8 - Heraclea Pontică;
9-10 - Chersonesul Tauric; 11-14 - Cnidos; 15 - Soloha I; 16 - Cos.

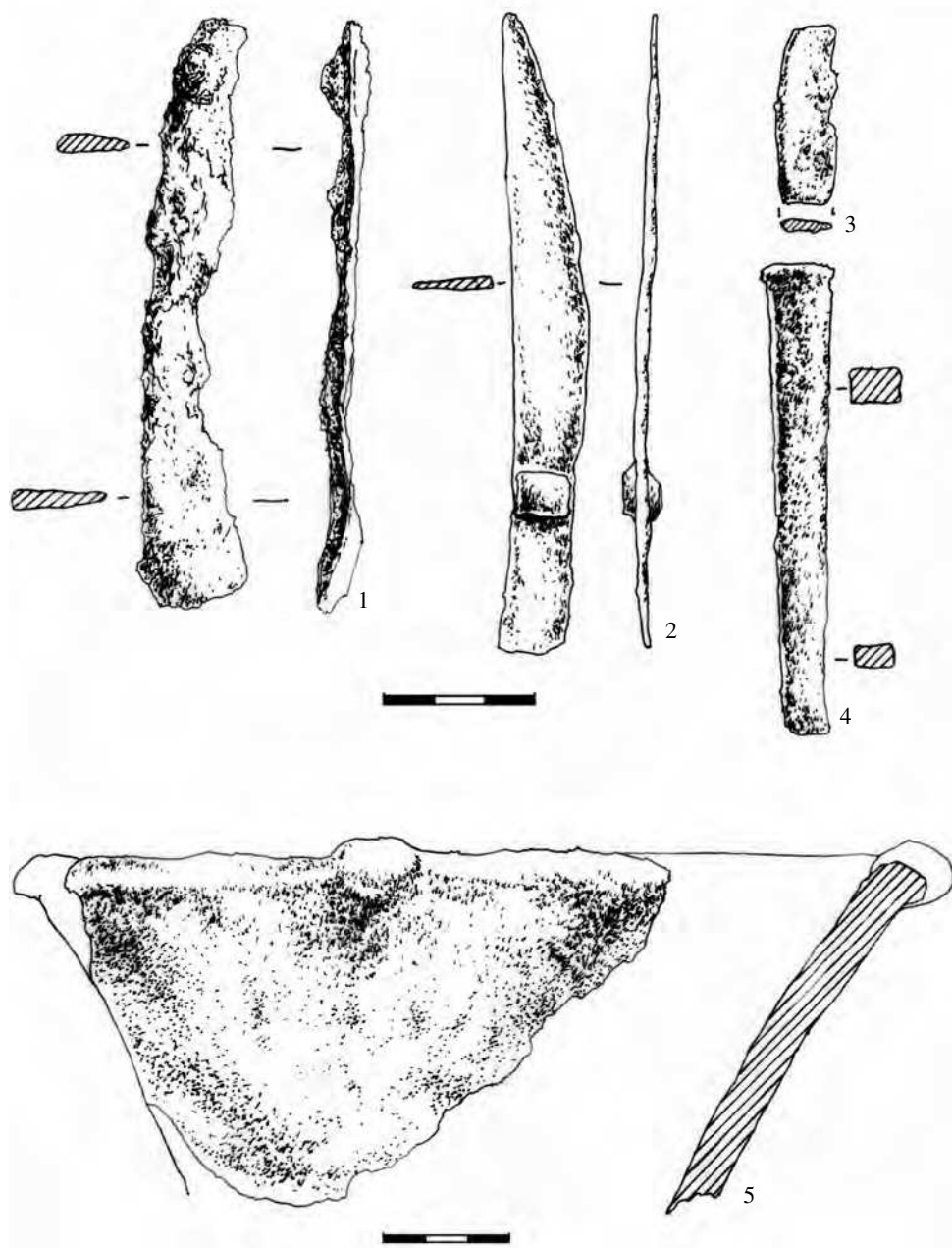

Fig. 145. Saharna Mare. Obiecte din metal (1-4 - fier; 5 - bronz).

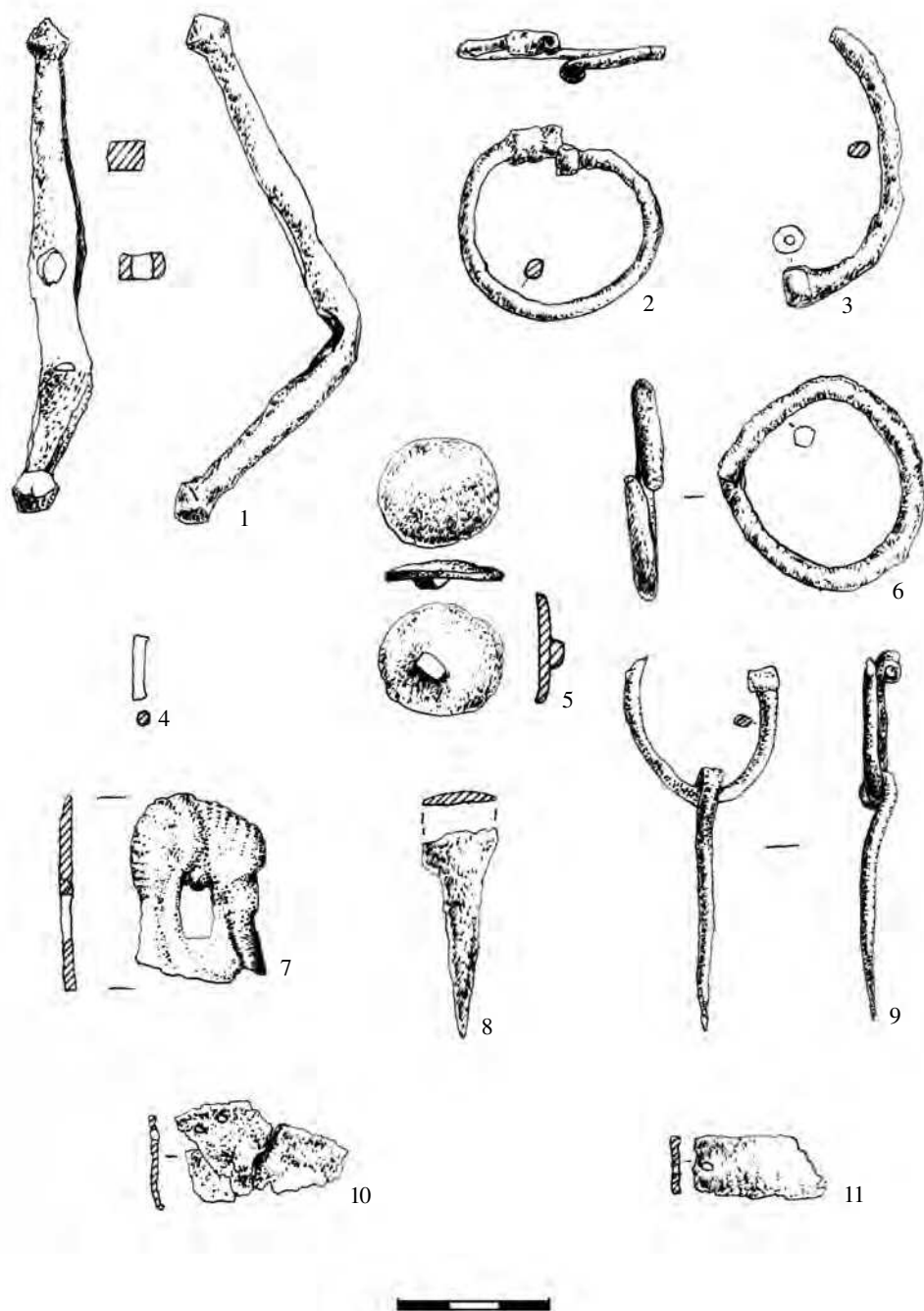

Fig. 146. Saharna Mare. Obiecte din metal (1, 5, 6, 8-11 - fier; 2-4, 7 - bronz).

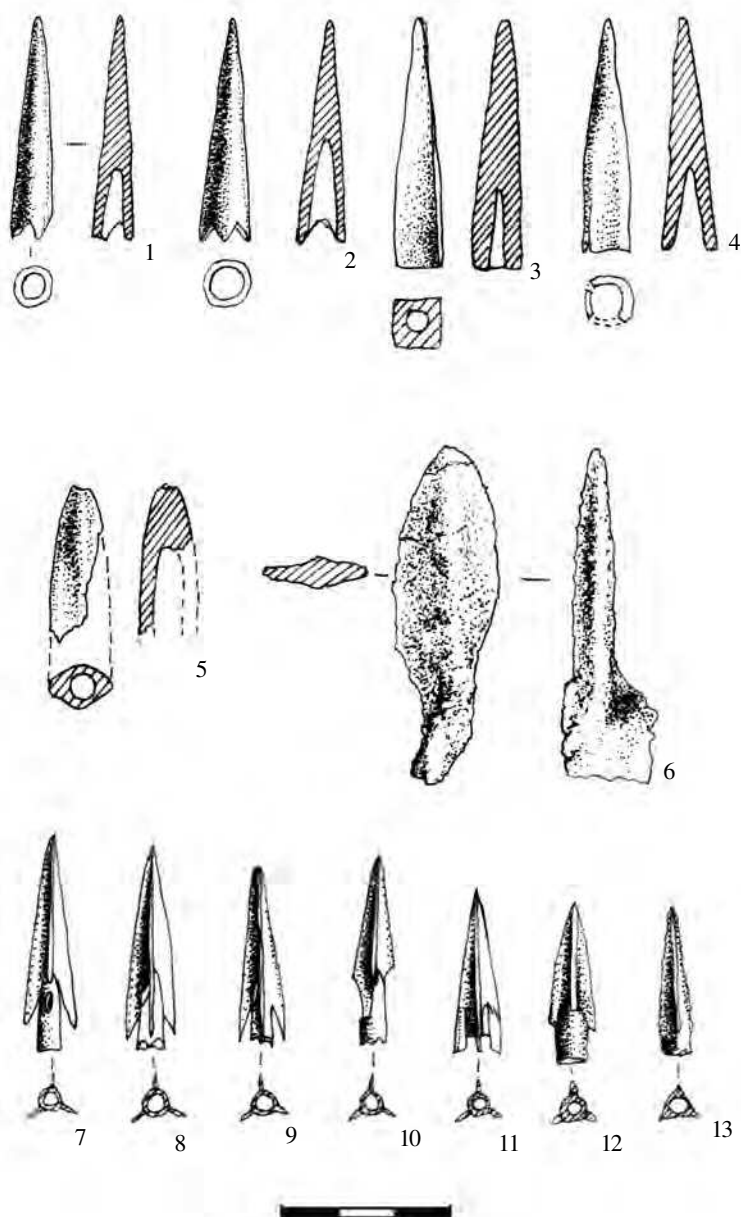

Fig. 147. Saharna Mare. 1-5, 7-13 - vârful de săgeți; 6 - vârful de lance
(1-5 - os; 6 - fier; 7-13 - bronz).

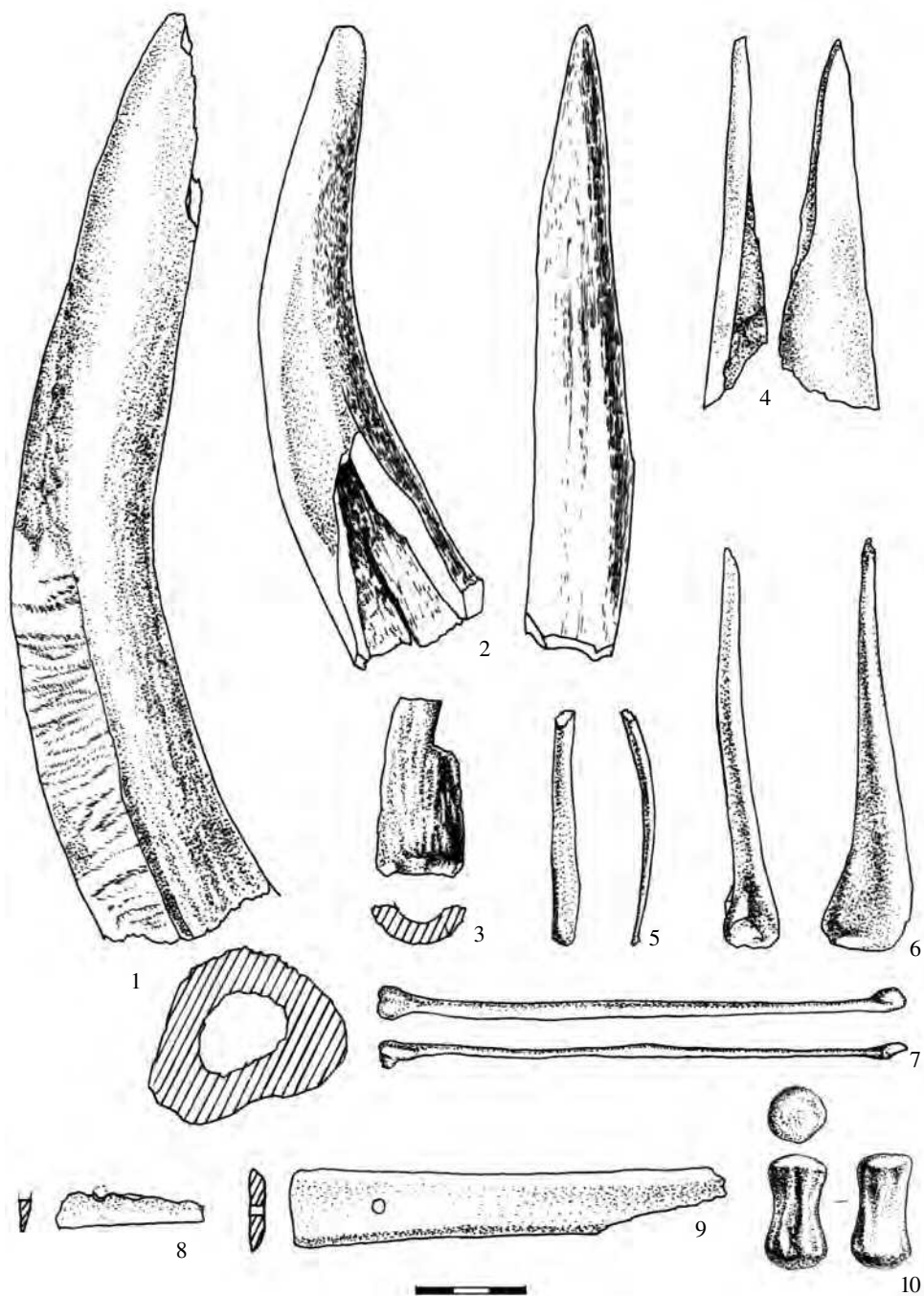

Fig. 148. Saharna Mare. Piese din os.

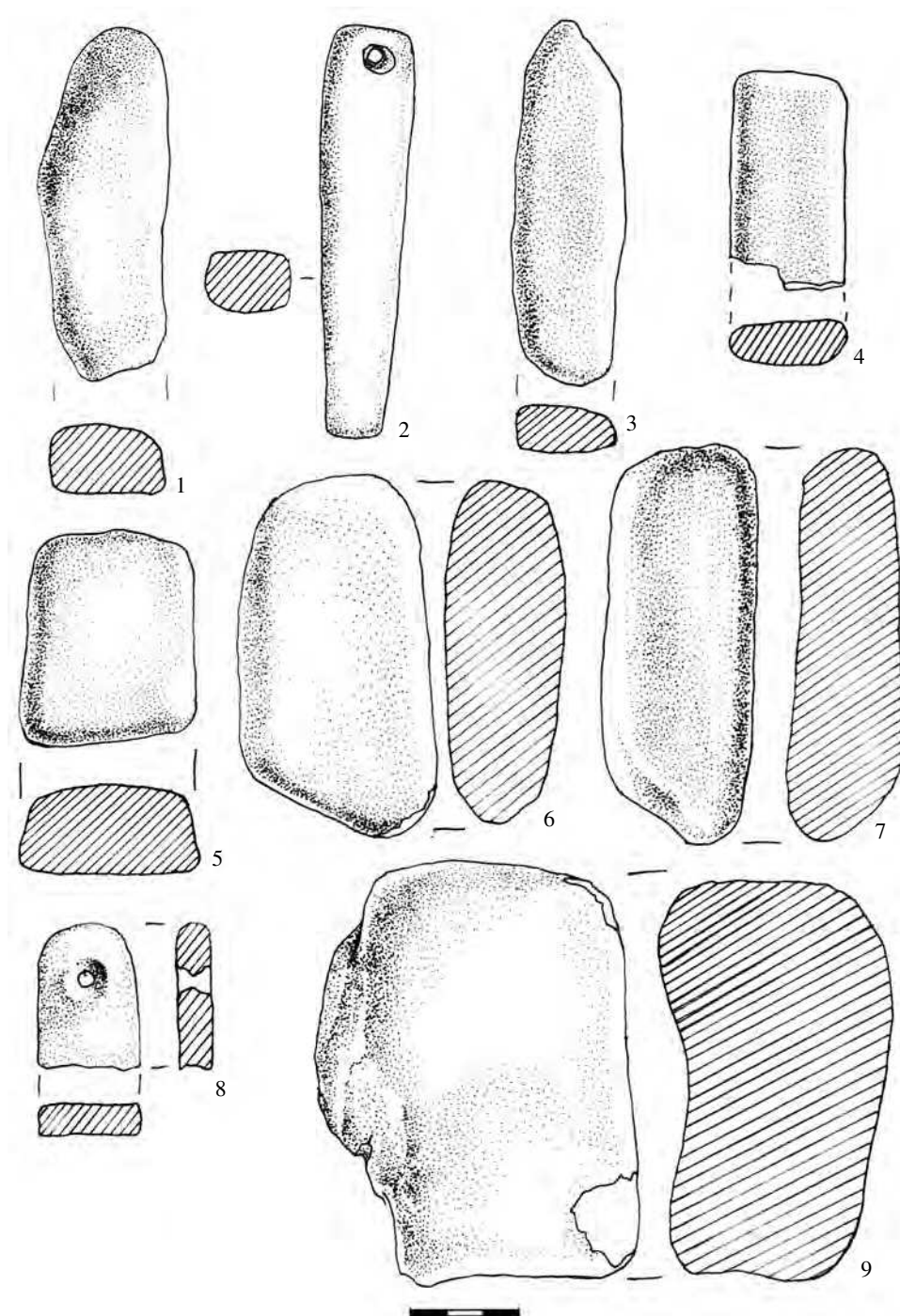

Fig. 149. Saharna Mare. Cute.

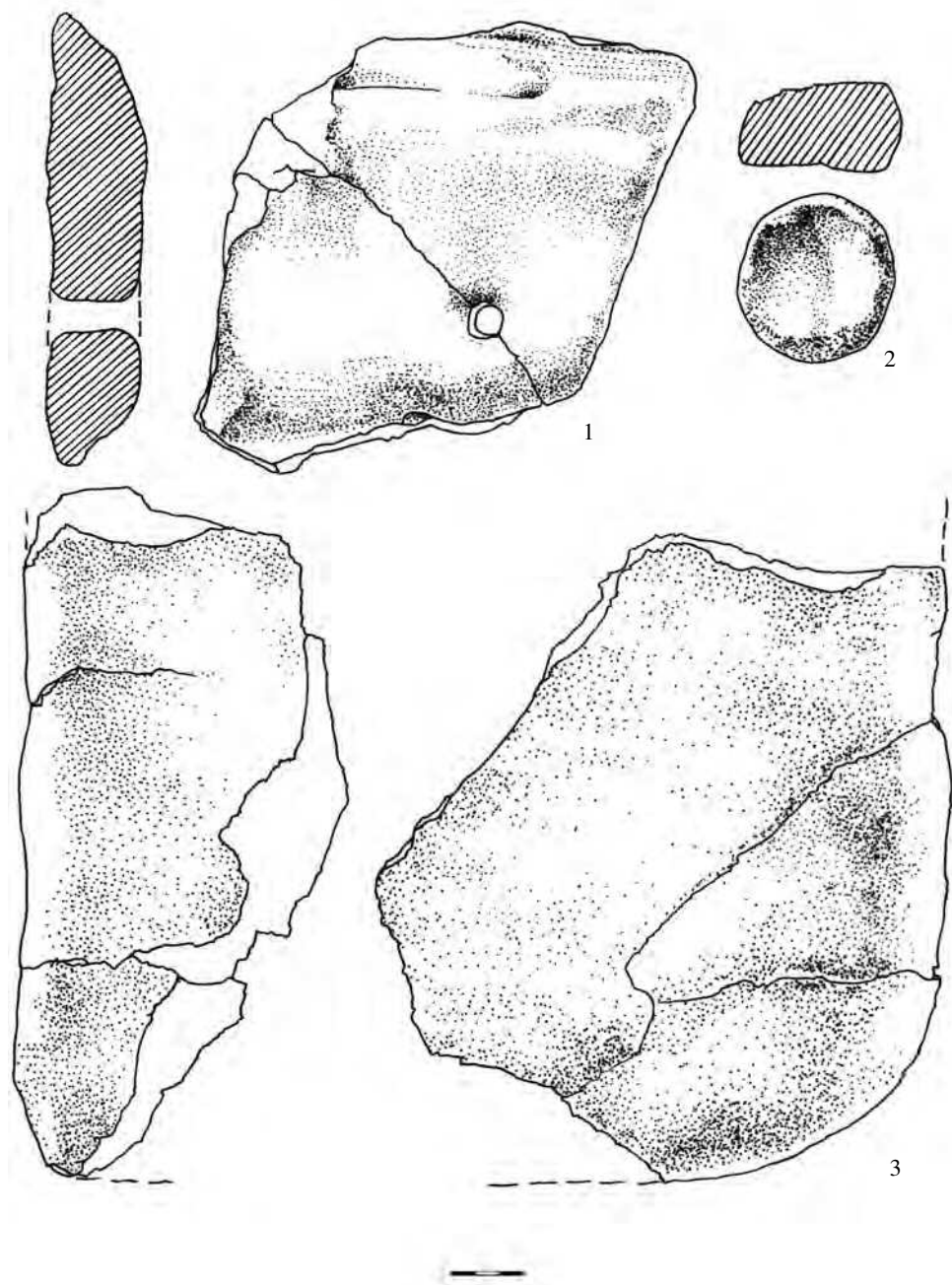

Fig. 150. Saharna Mare. Pietre de râșniță.

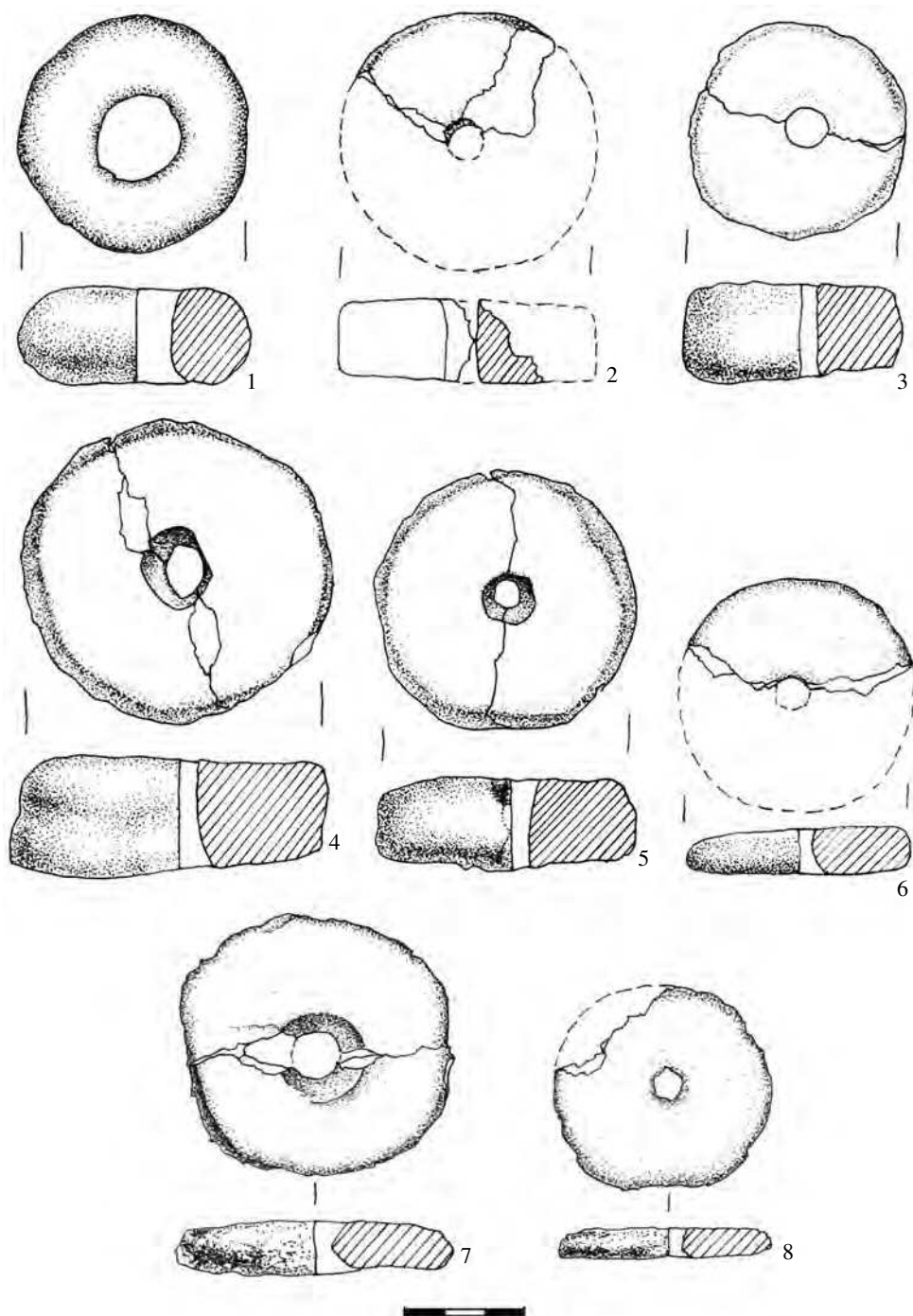

Fig. 151. Saharna Mare. Rondele (1-6 - lut; 7-8 - piatră).

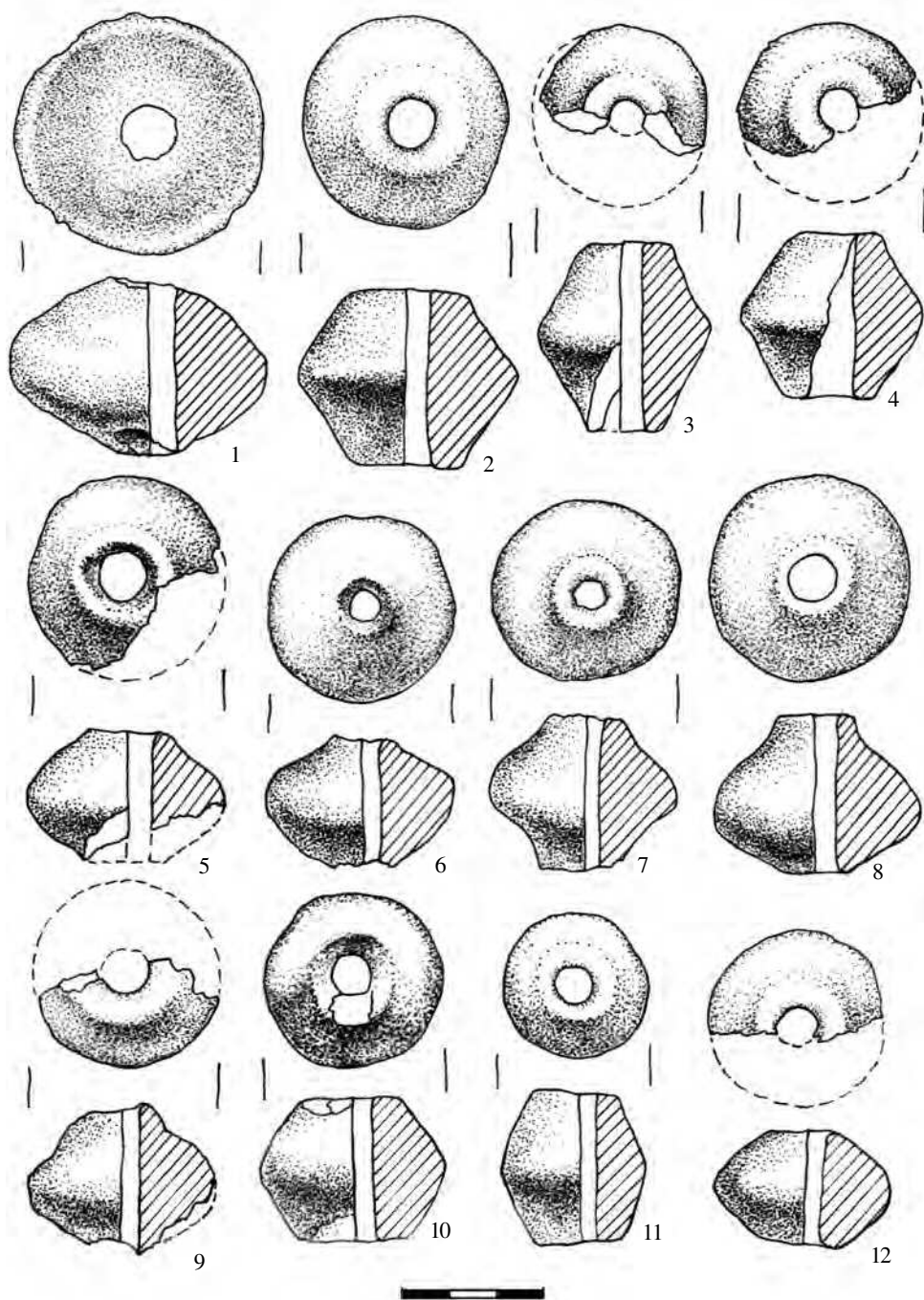

Fig. 152. Saharna Mare. Fusaiole.

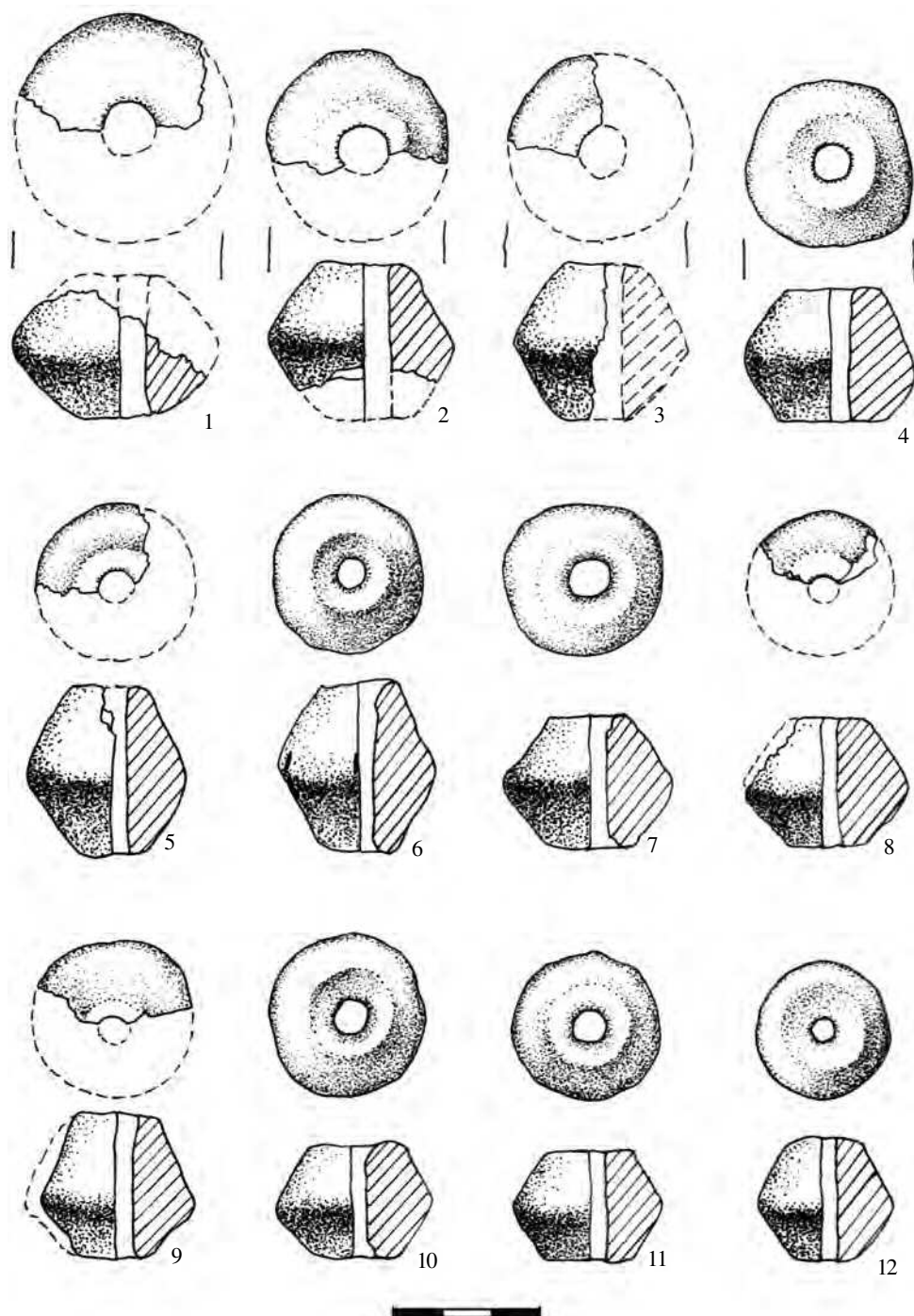

Fig. 153. Saharna Mare. Fusaiole.

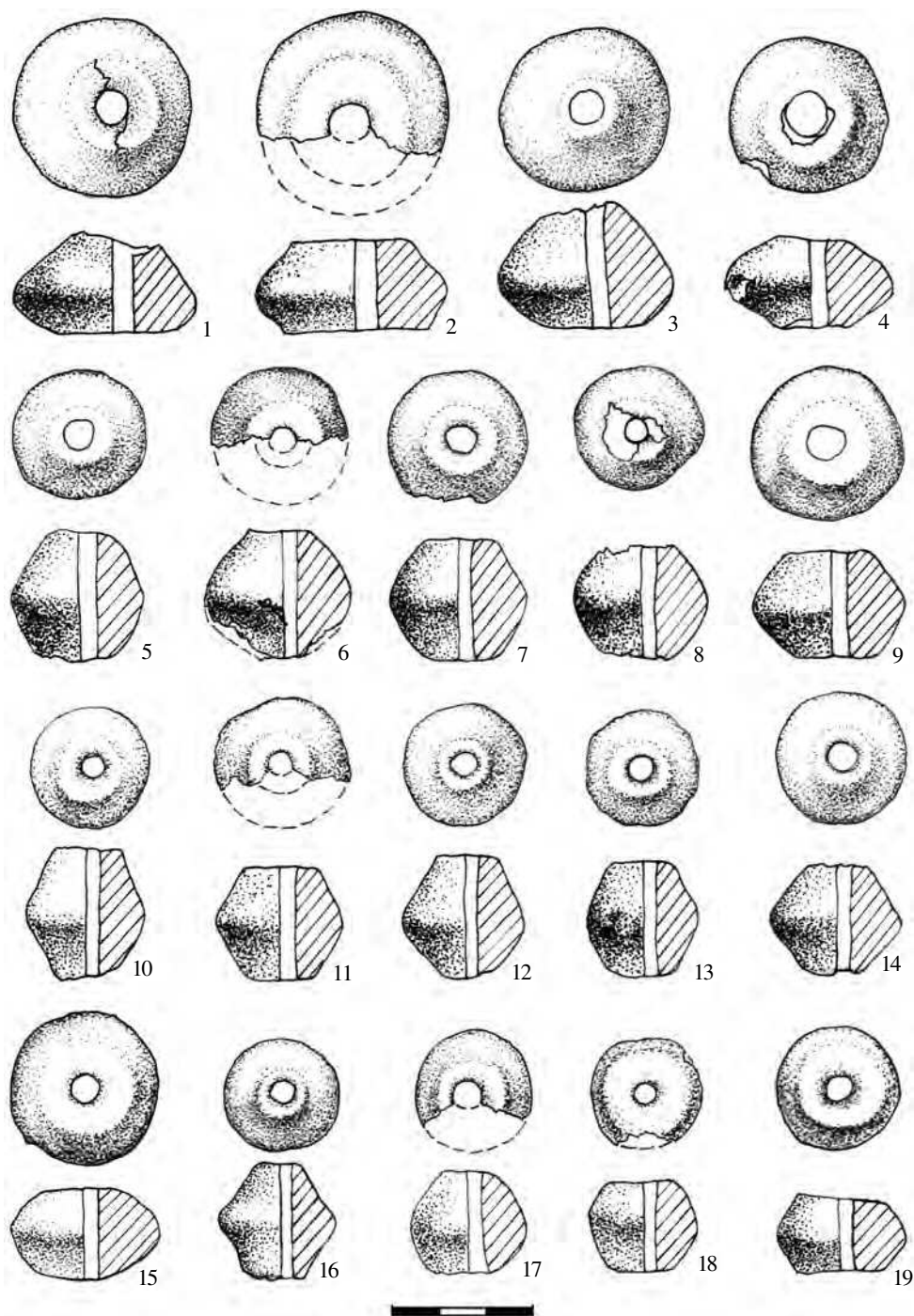

Fig. 154. Saharna Mare. Fusaiole.

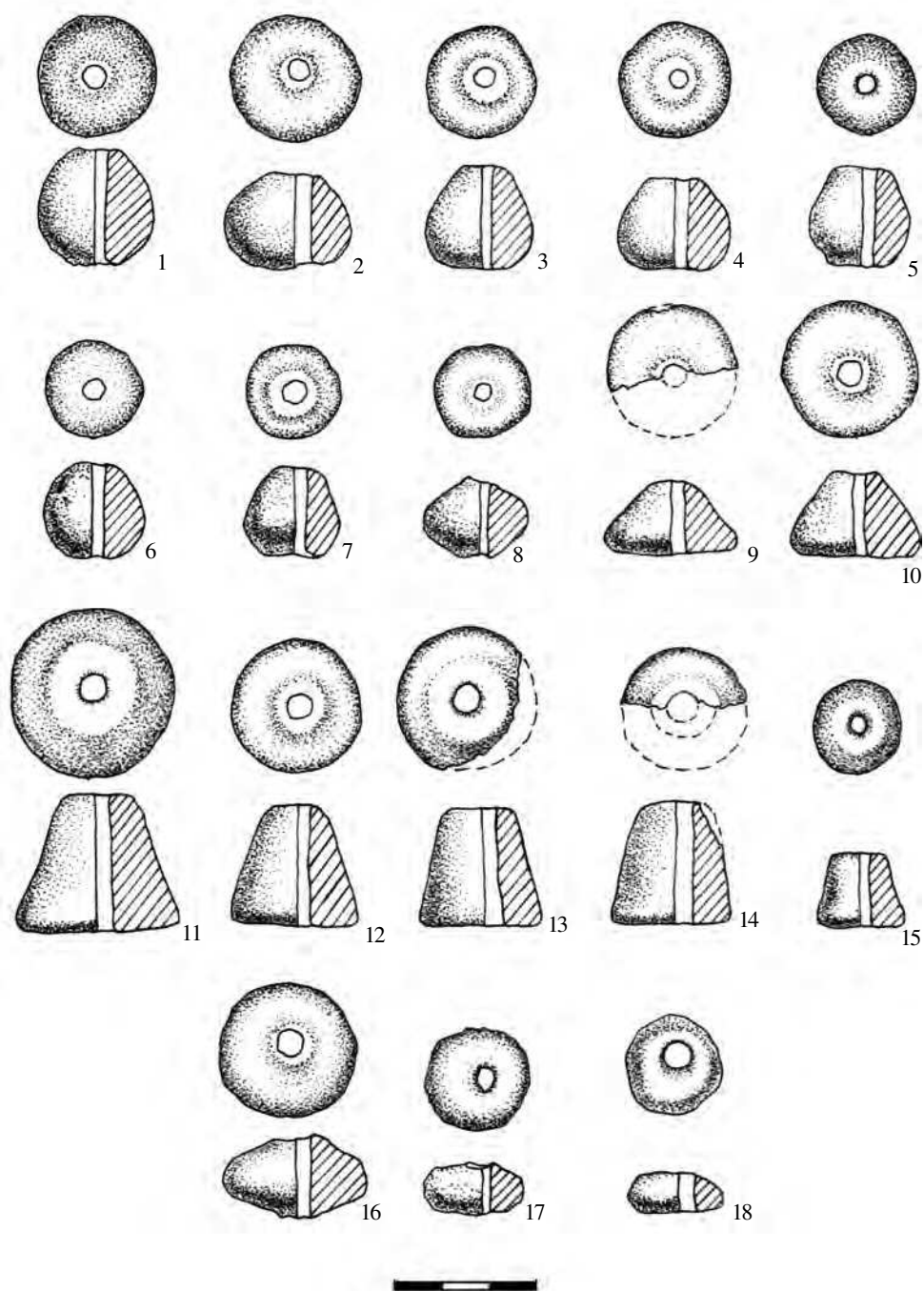

Fig. 155. Saharna Mare. Fusaiole.

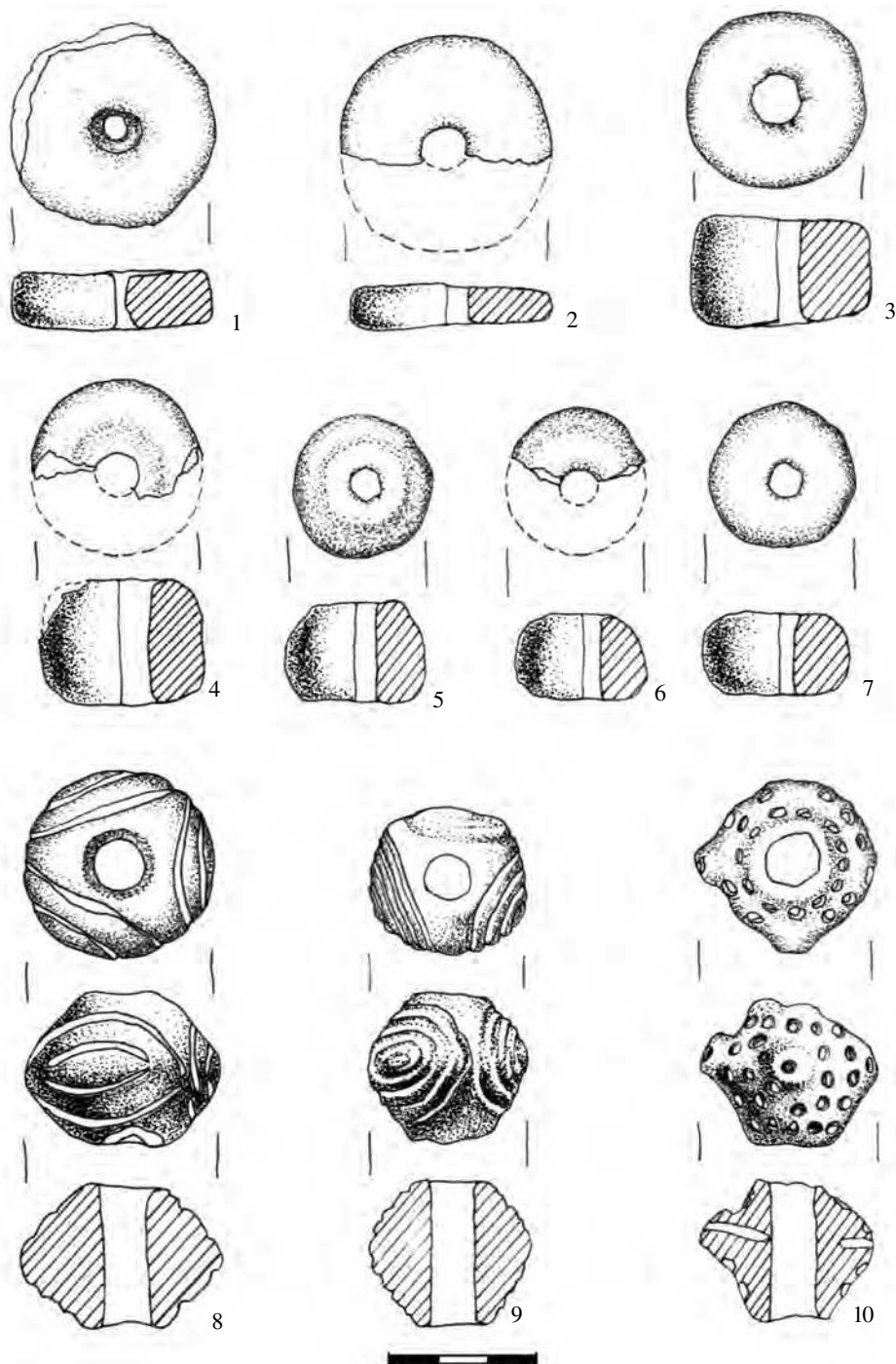

Fig. 156. Saharna Mare. Fusaiole.

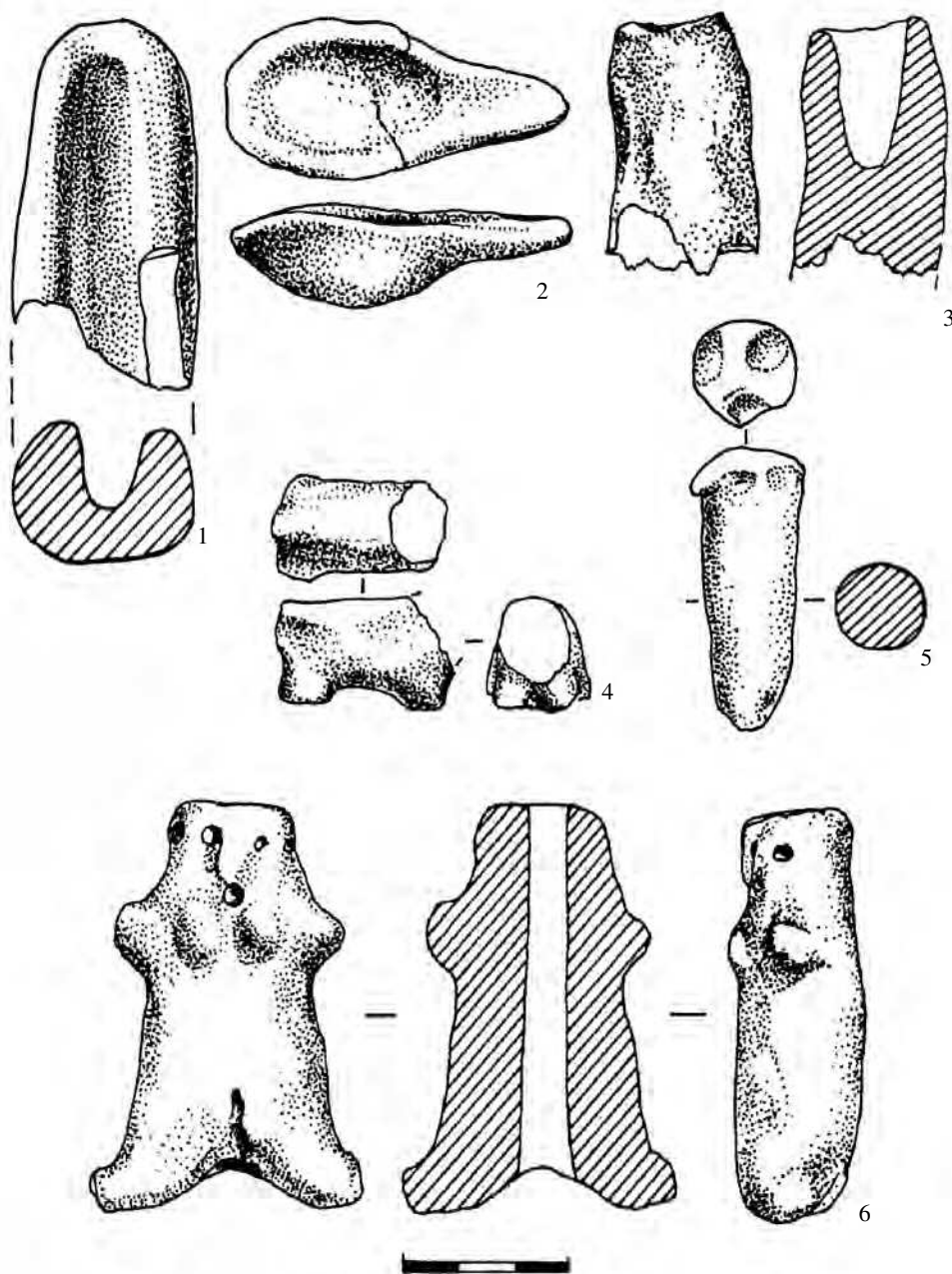

Fig. 157. Saharna Mare. Piese din lut: 1-3 - creuzete; 4-6 - statuete.

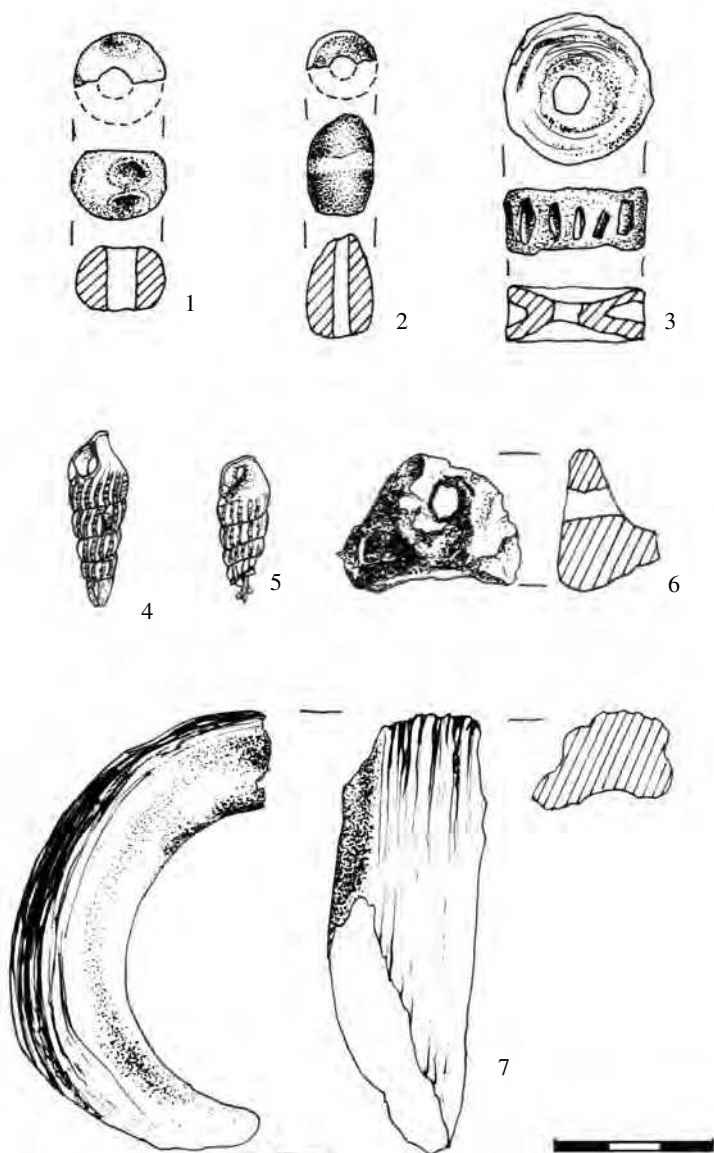

Fig. 158. Saharna Mare. Piese de podeabă
(1-2 - pastă sticloasă; 3, 7 - os; 4-5 - scoici; 6 - silex).

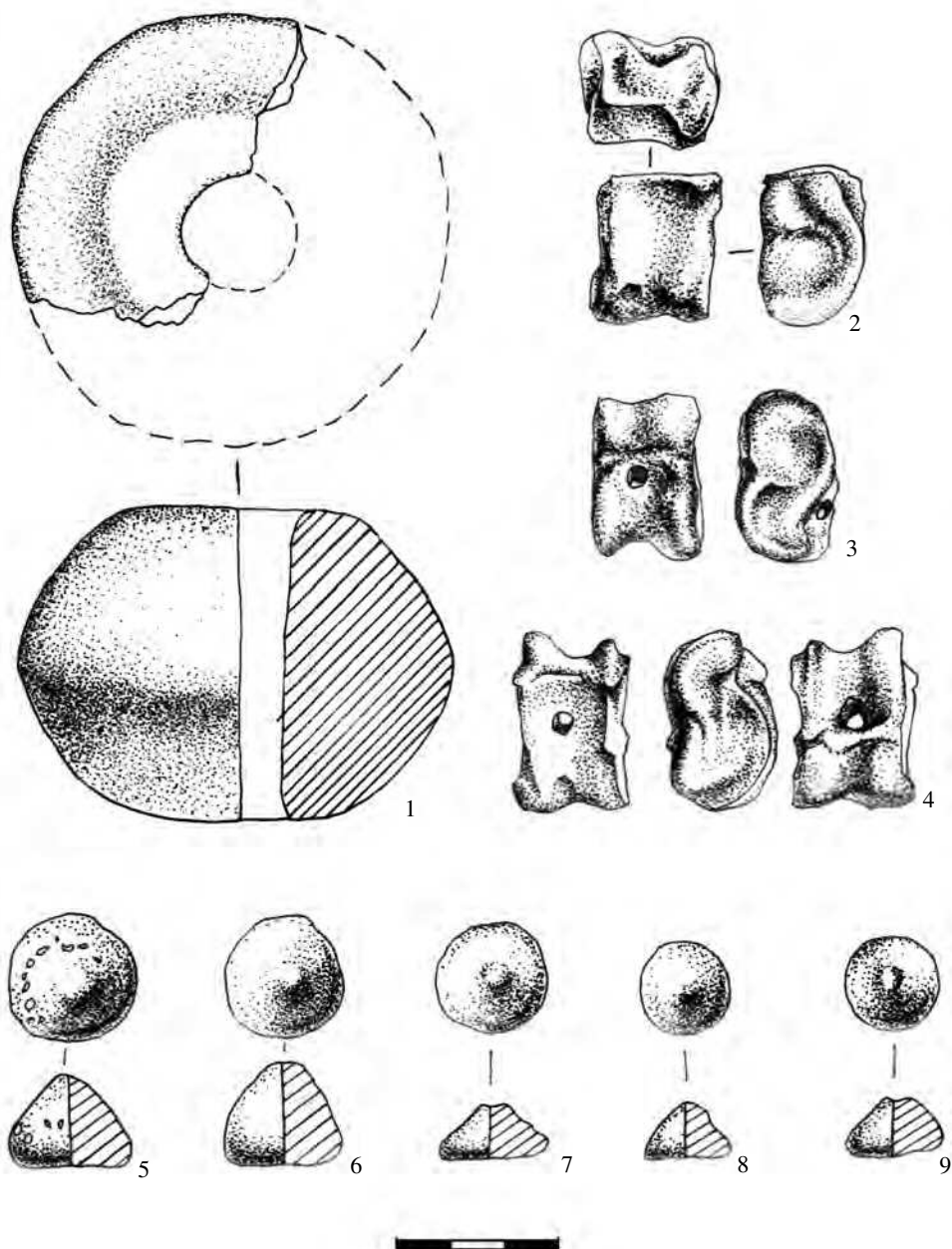

Fig. 159. Saharna Mare. 1 - sceptru(?); 2-4 - astragali; 5-9 - „pintadere”.

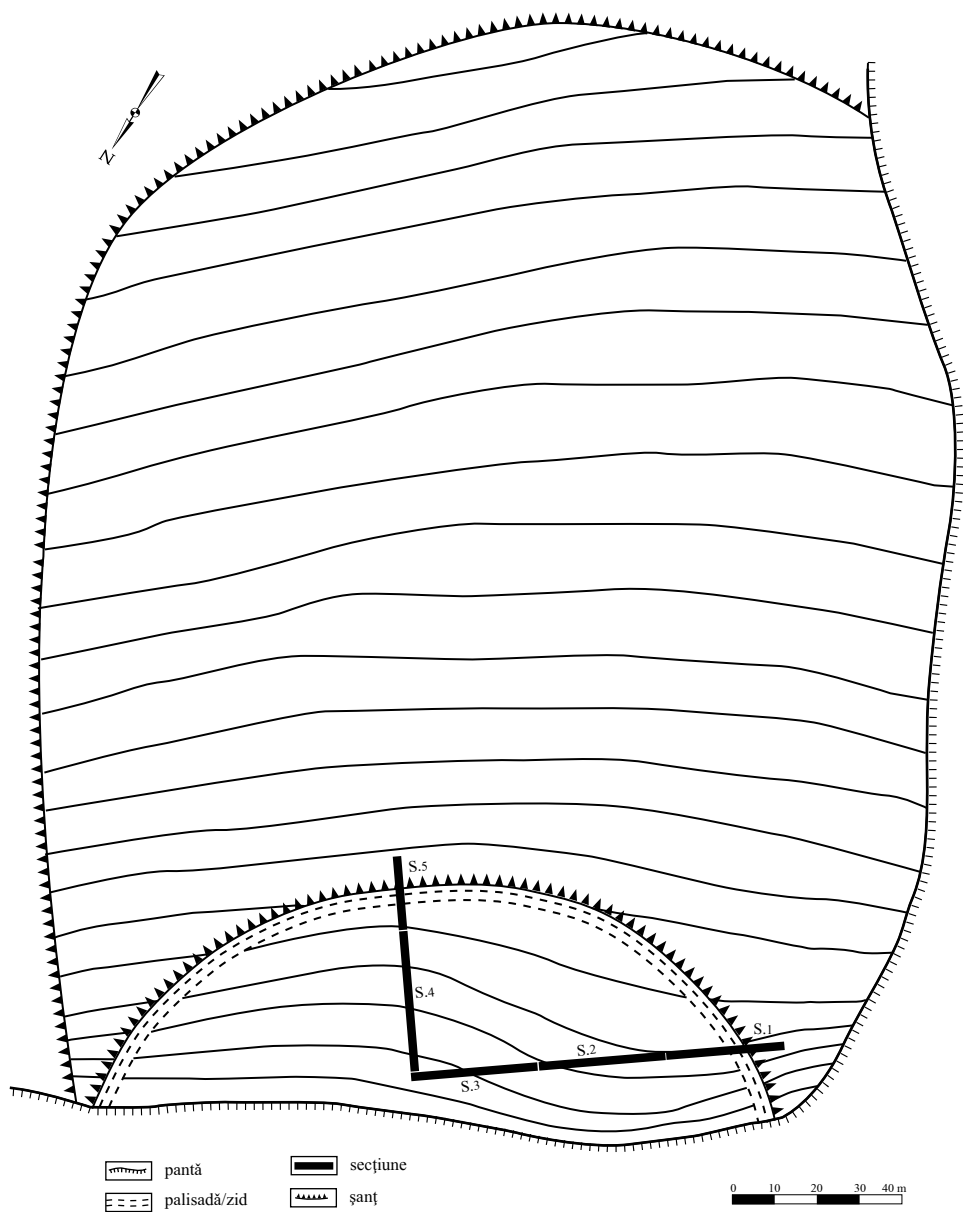

Fig. 160. Saharna „La Șanț”. Planul așezării.

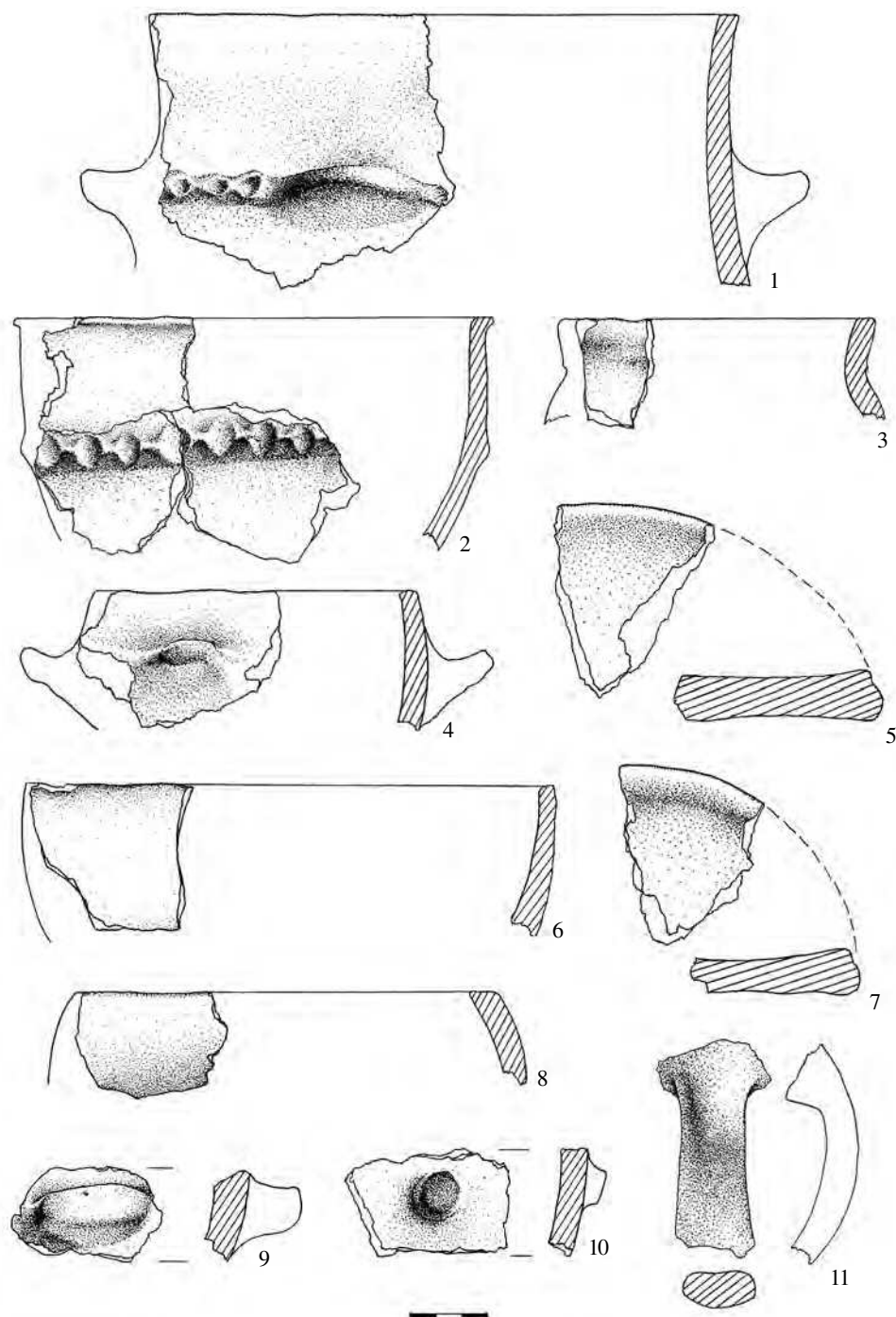

Fig. 161. Saharna „La Șanț”. Ceramică din umplutura palisadei.

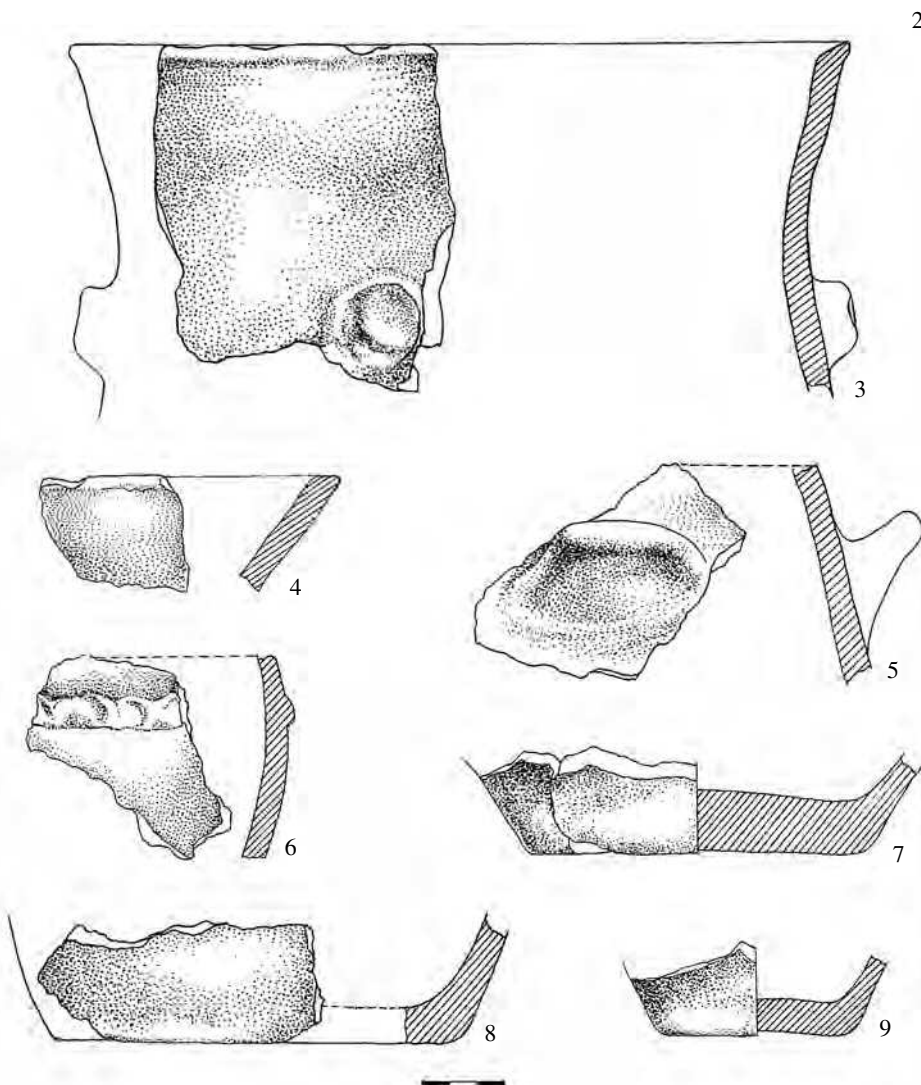
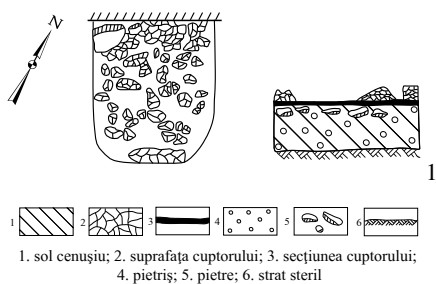

Fig. 162. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Cuptorul nr. 1;
3-9 - ceramică din empletionul cuptorului.

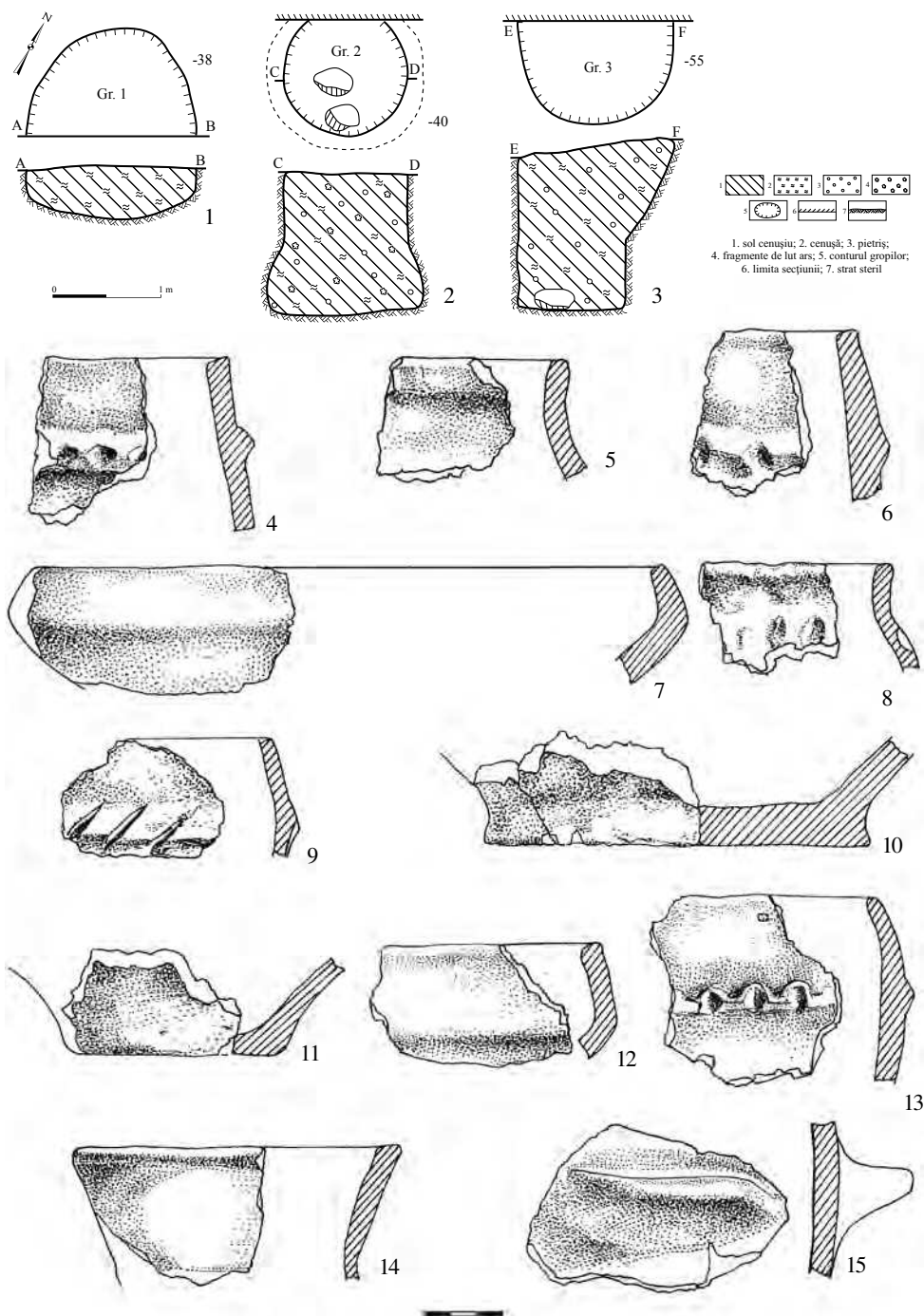

Fig. 163. Saharna „La Șant”. 1 - Groapa 1; 2 - groapa nr. 2; 3 - groapa nr. 3;
4-5 - inventarul gropii nr. 1; 6-11 - inventarul gropii nr. 2;
12-15 - inventarul gropii nr. 3.

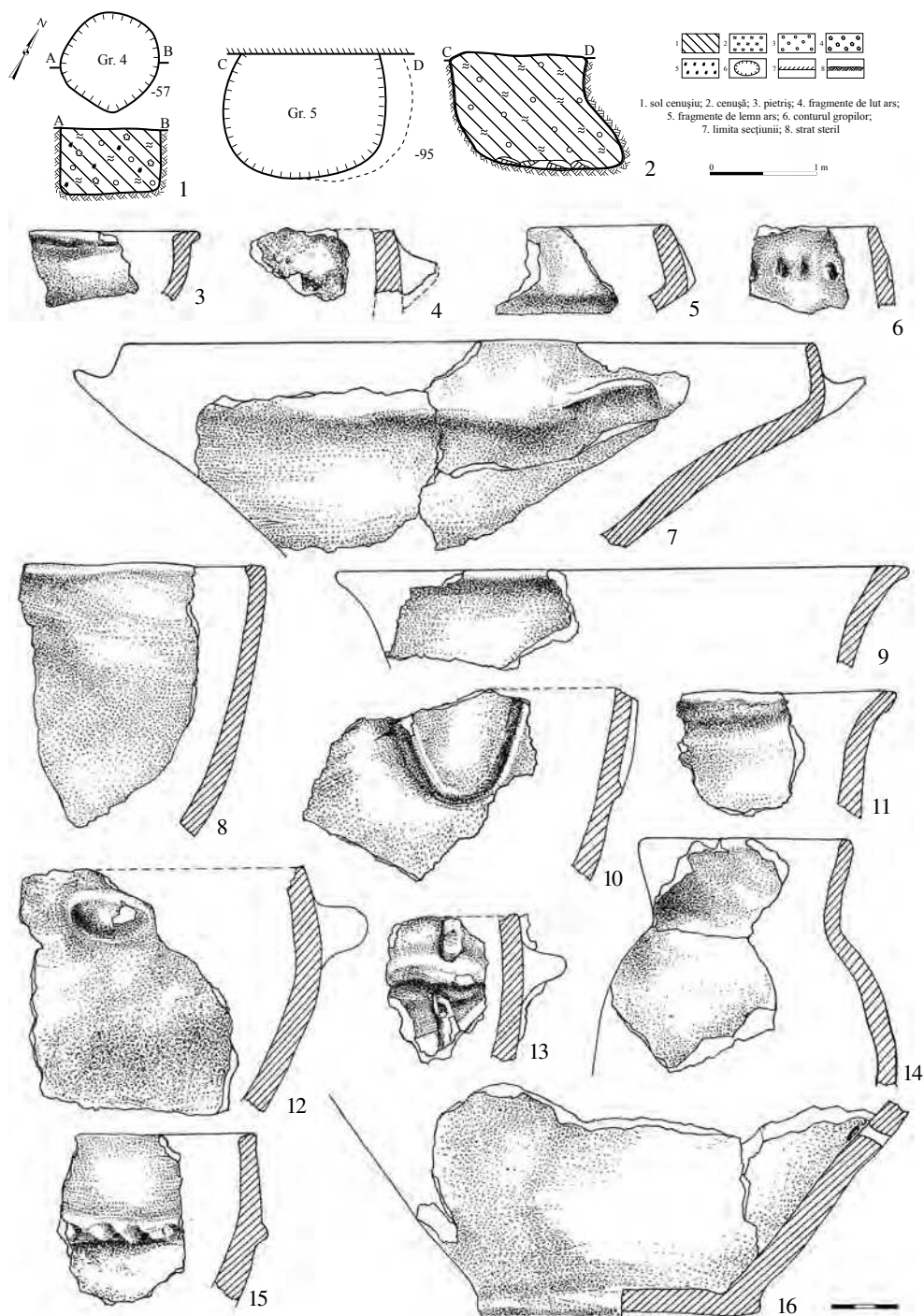

Fig. 164. Saharna „La Șanț”. 1 - Groapa 4; 2 - groapa nr. 5;
3-4 - inventarul gropii nr. 4; 5-16 - inventarul gropii nr. 5.

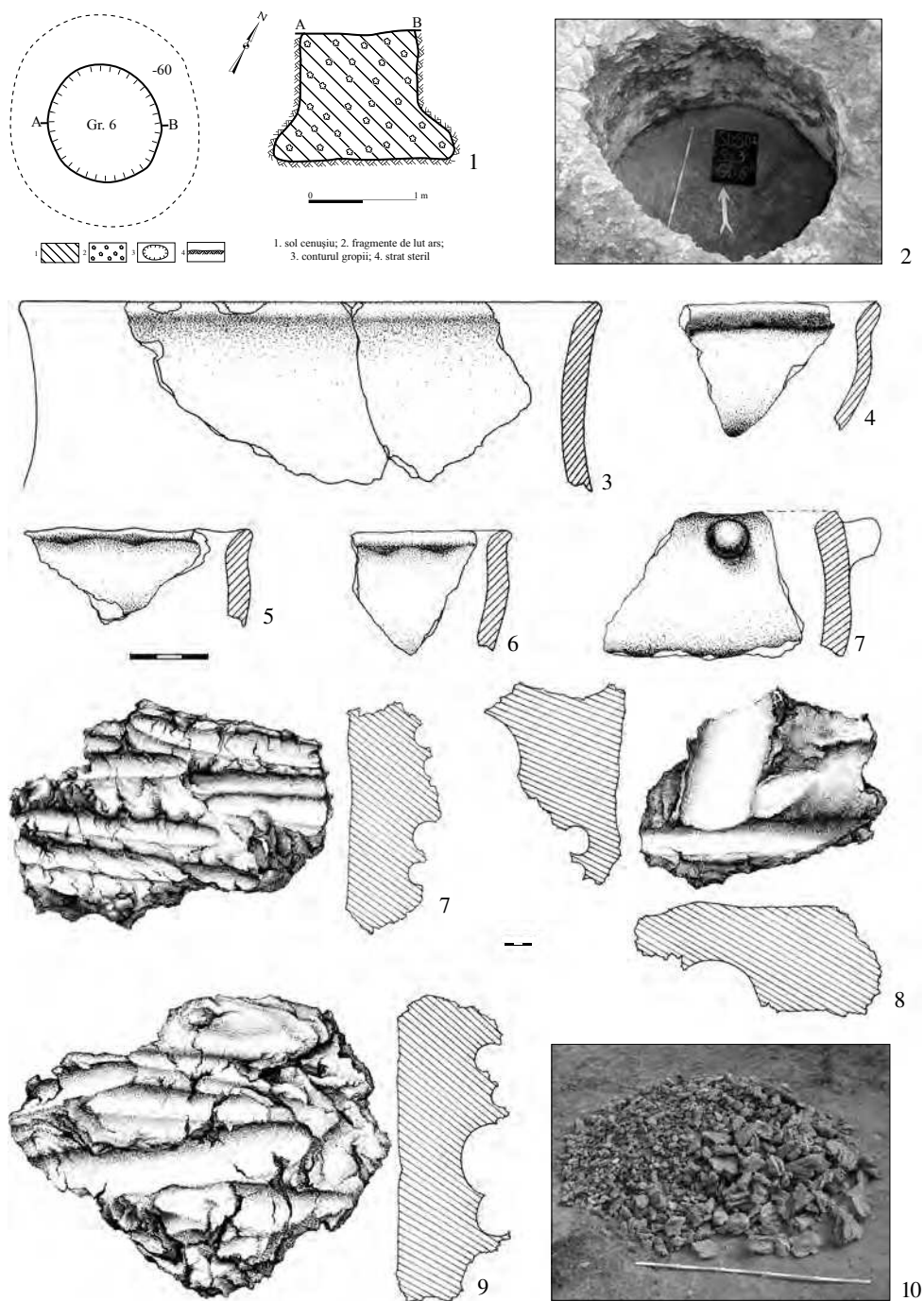

Fig. 165. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Groapa 6; 3-7 - inventarul gropii nr. 6;
7-10 - fragmente de lut ars din umplutura gropii nr. 6.

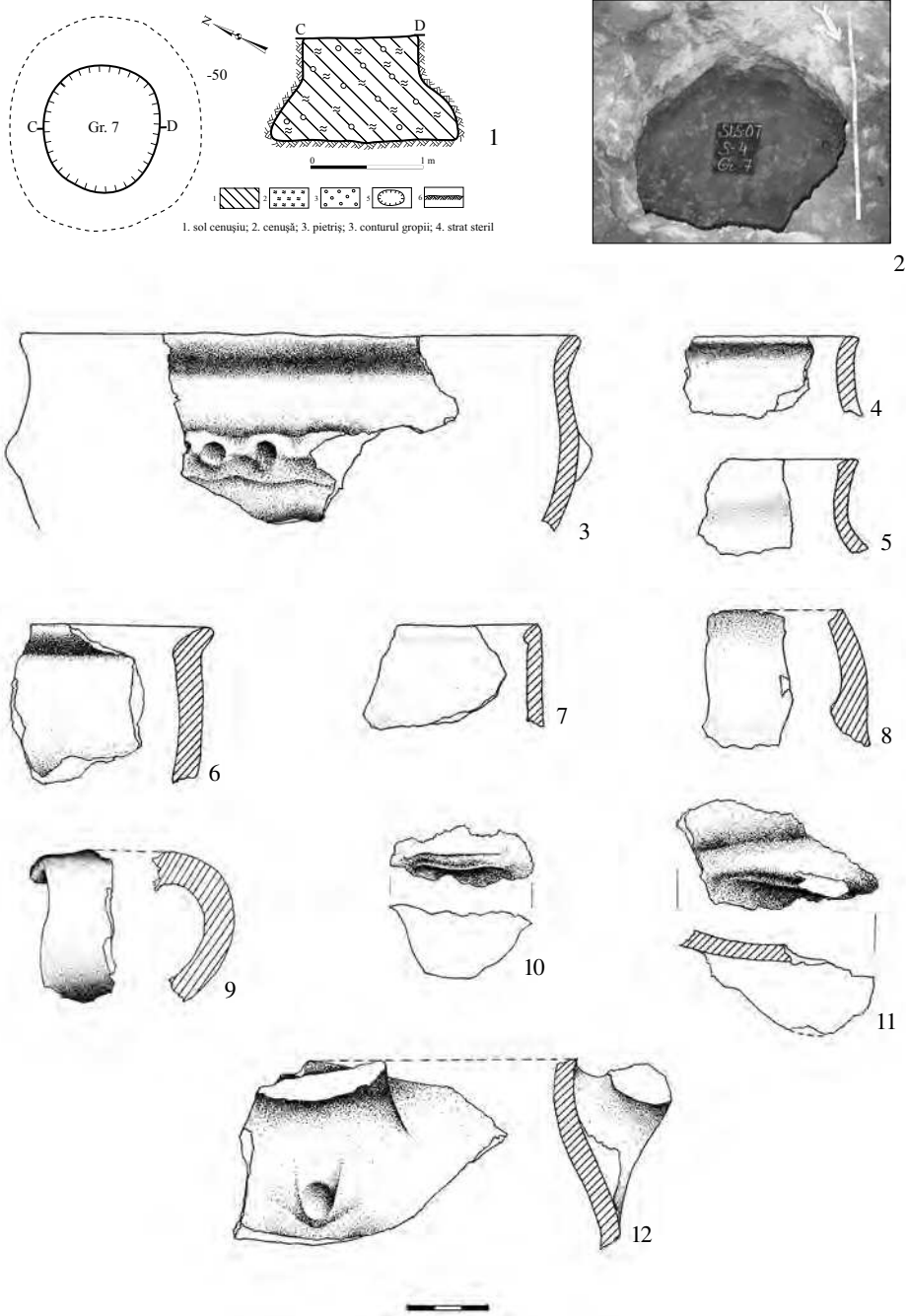
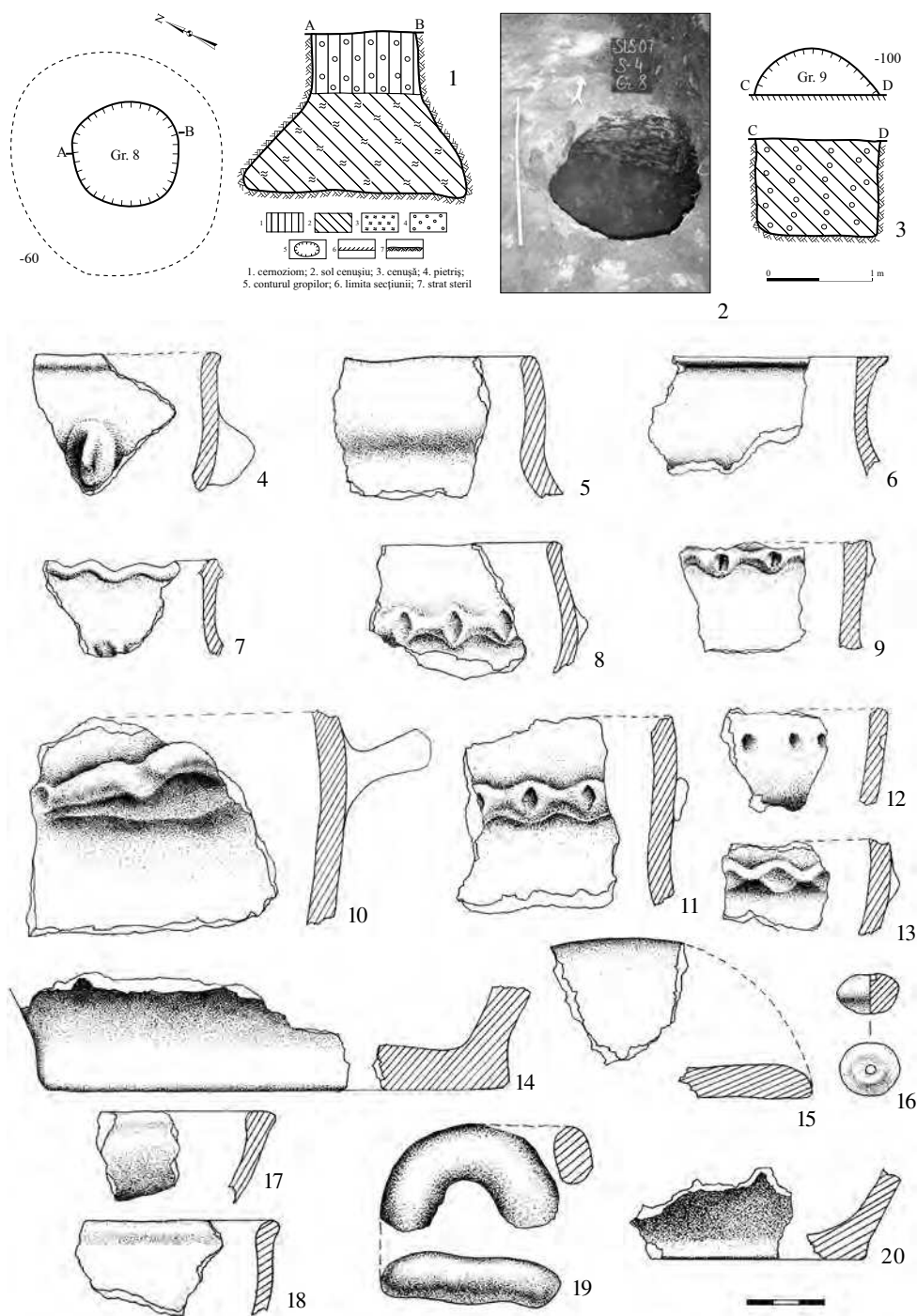

Fig. 166. Saharna „La Șanț”. 1-2 - Groapa 7; 3-12 - inventarul gropii nr. 7;

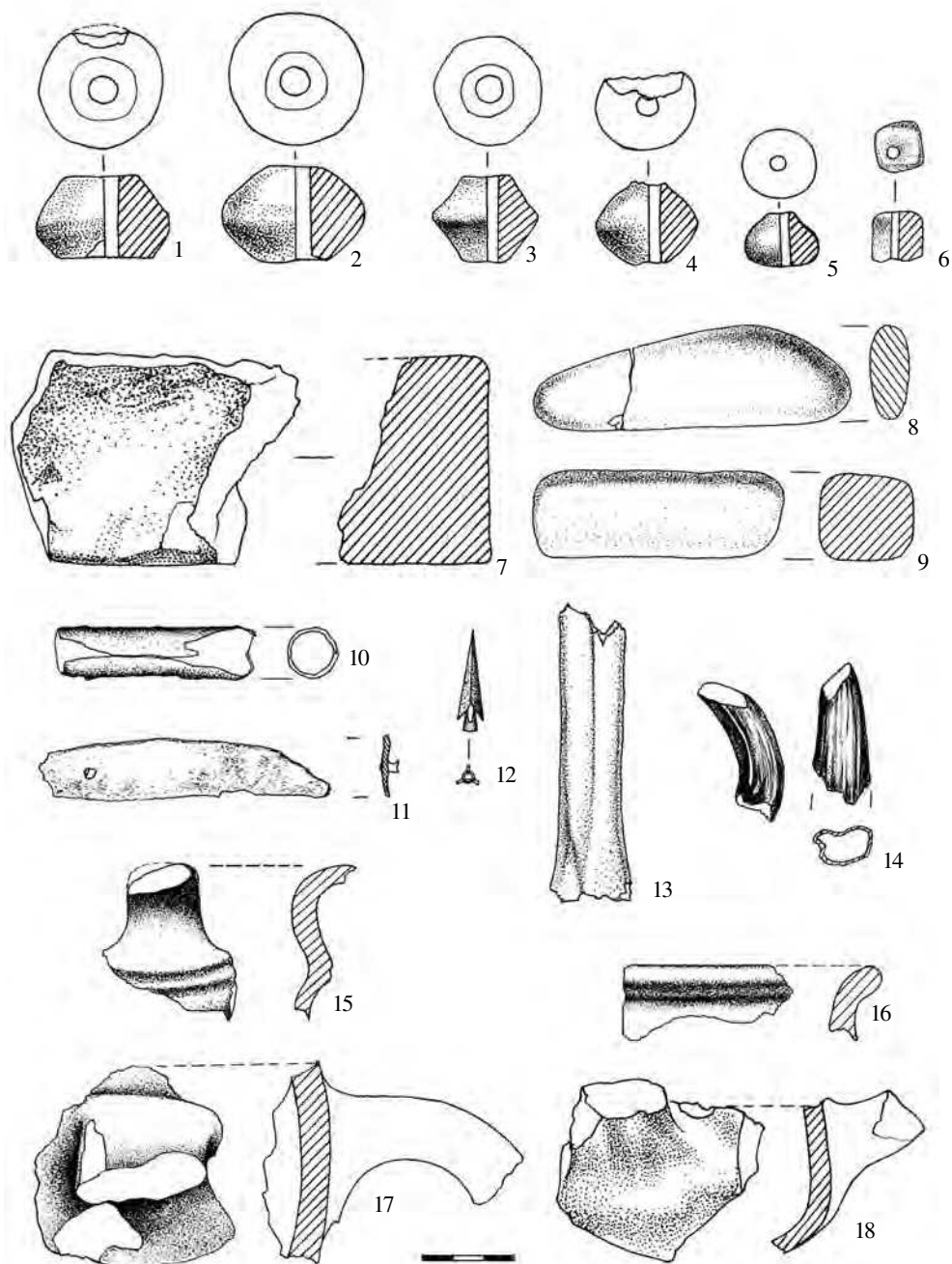

Fig. 168. Saharna „La Șanț”. 1-5 - fusaiole; 6 - mărgică; 7 - piatră de râșniță; 8-9 - cute; 10 - manșon de lance; 11 - cuțit; 12 - vârf de săgeată; 13 - spatulă; 14 - pandantiv; 15-18 - ceramică confecționată la roata olarului (1-6 - lut; 7-9 - piatră; 10-11 - fier; 12 - bronz; 13-14 - os).

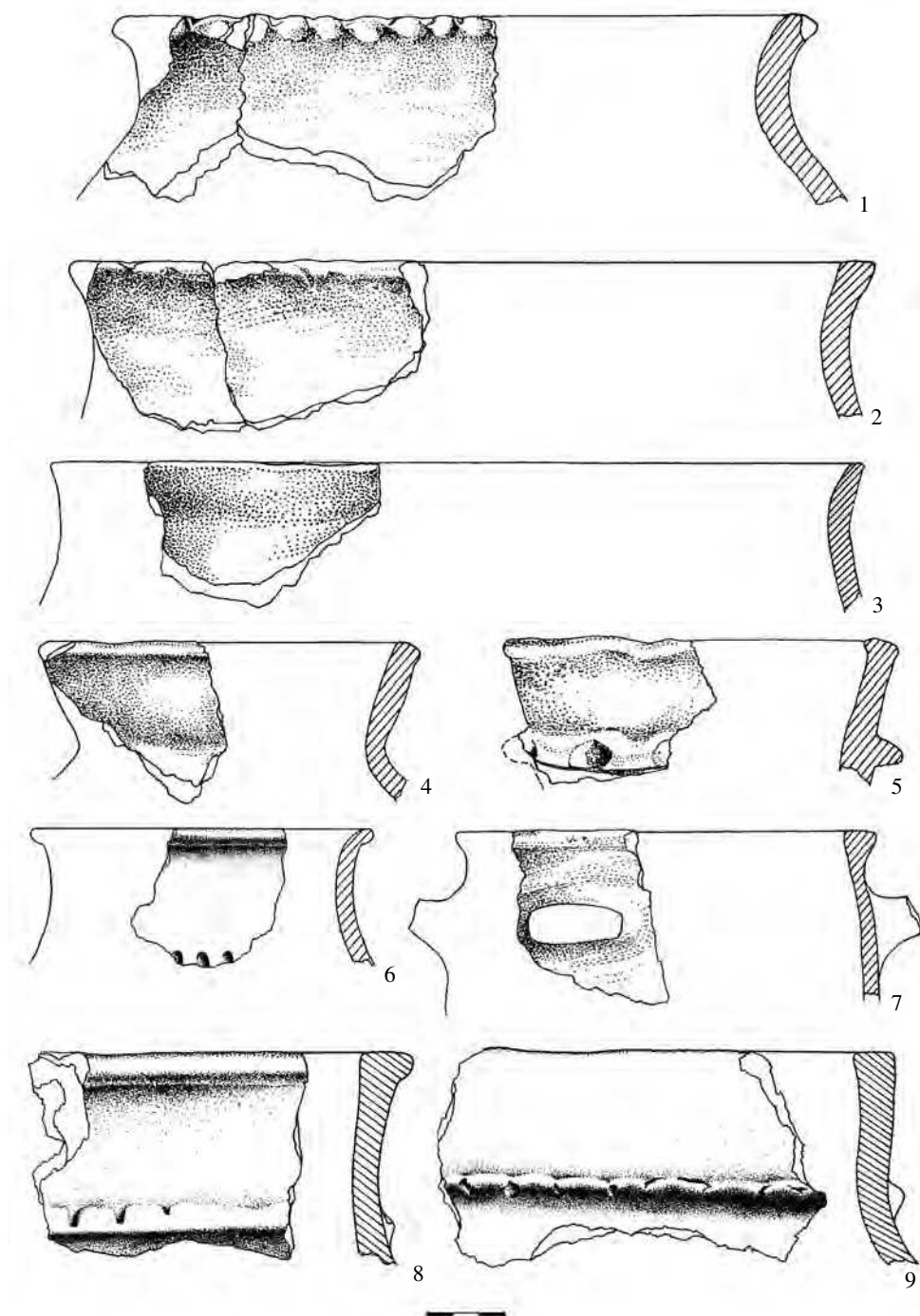

Fig. 169. Saharna „La Șanț”. Ceramică din stratul cultural.

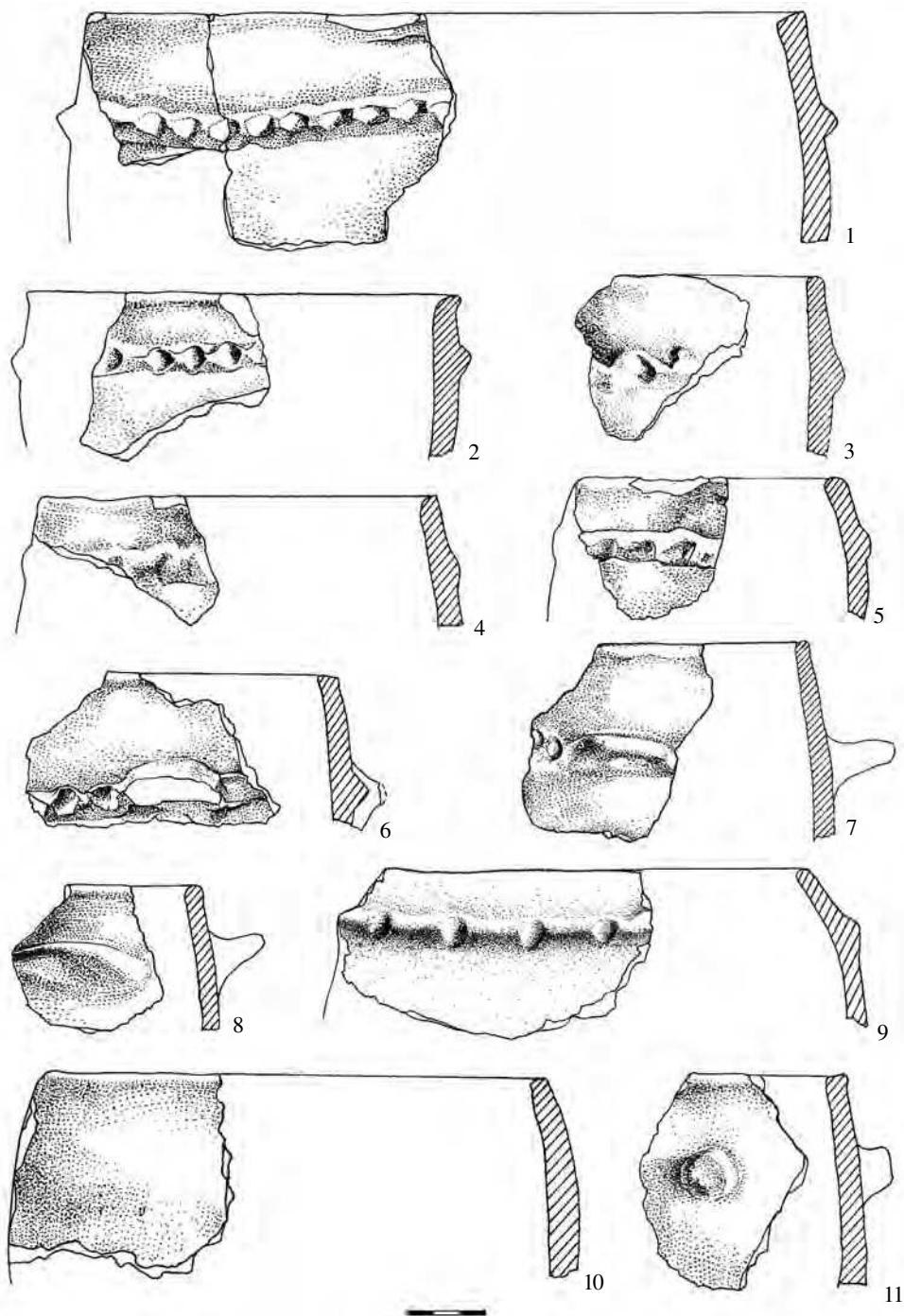

Fig. 170. Saharna „La Șanț”. Ceramică din stratul cultural.

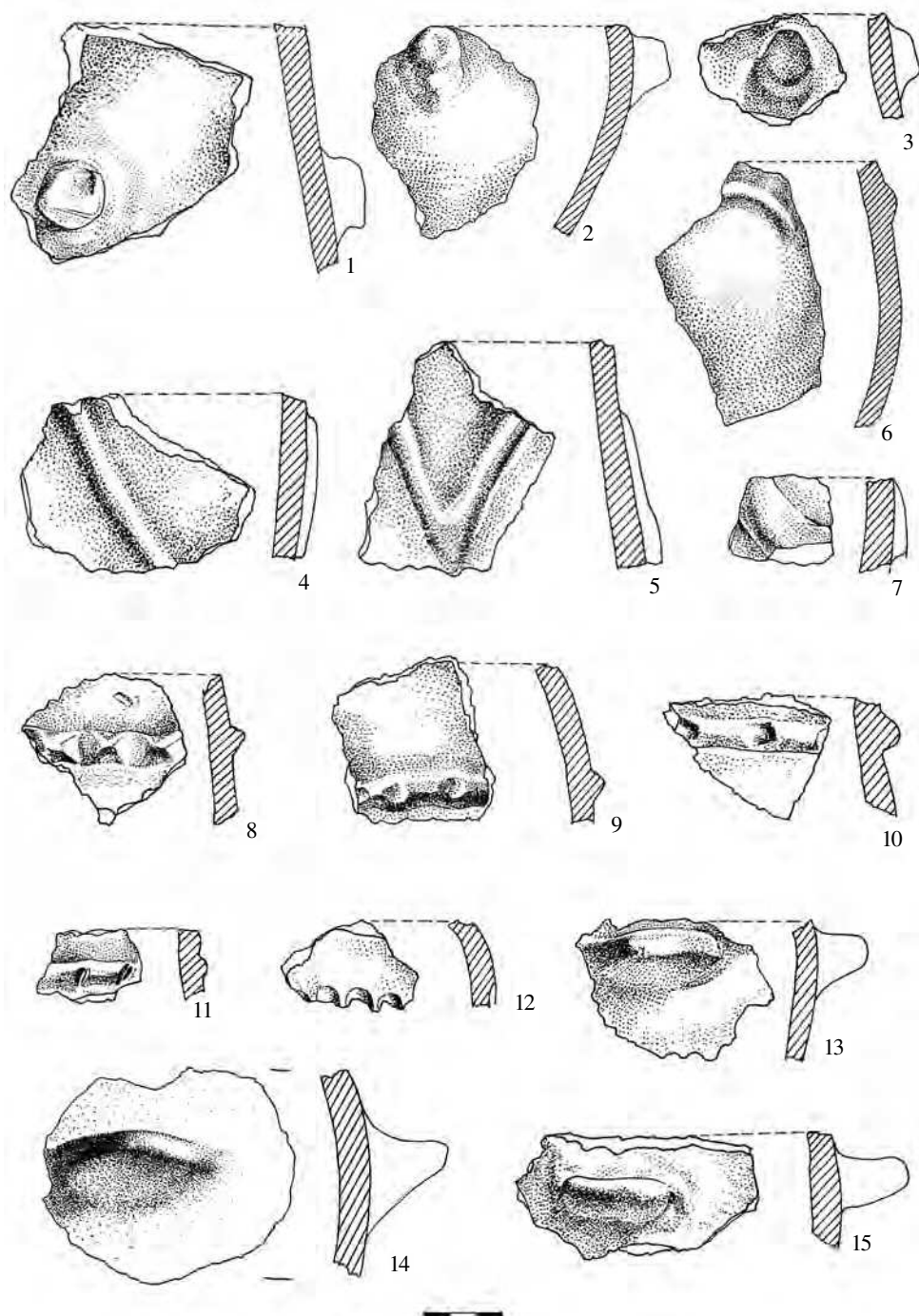

Fig. 171. Saharna „La Șanț”. Ceramică din stratul cultural.

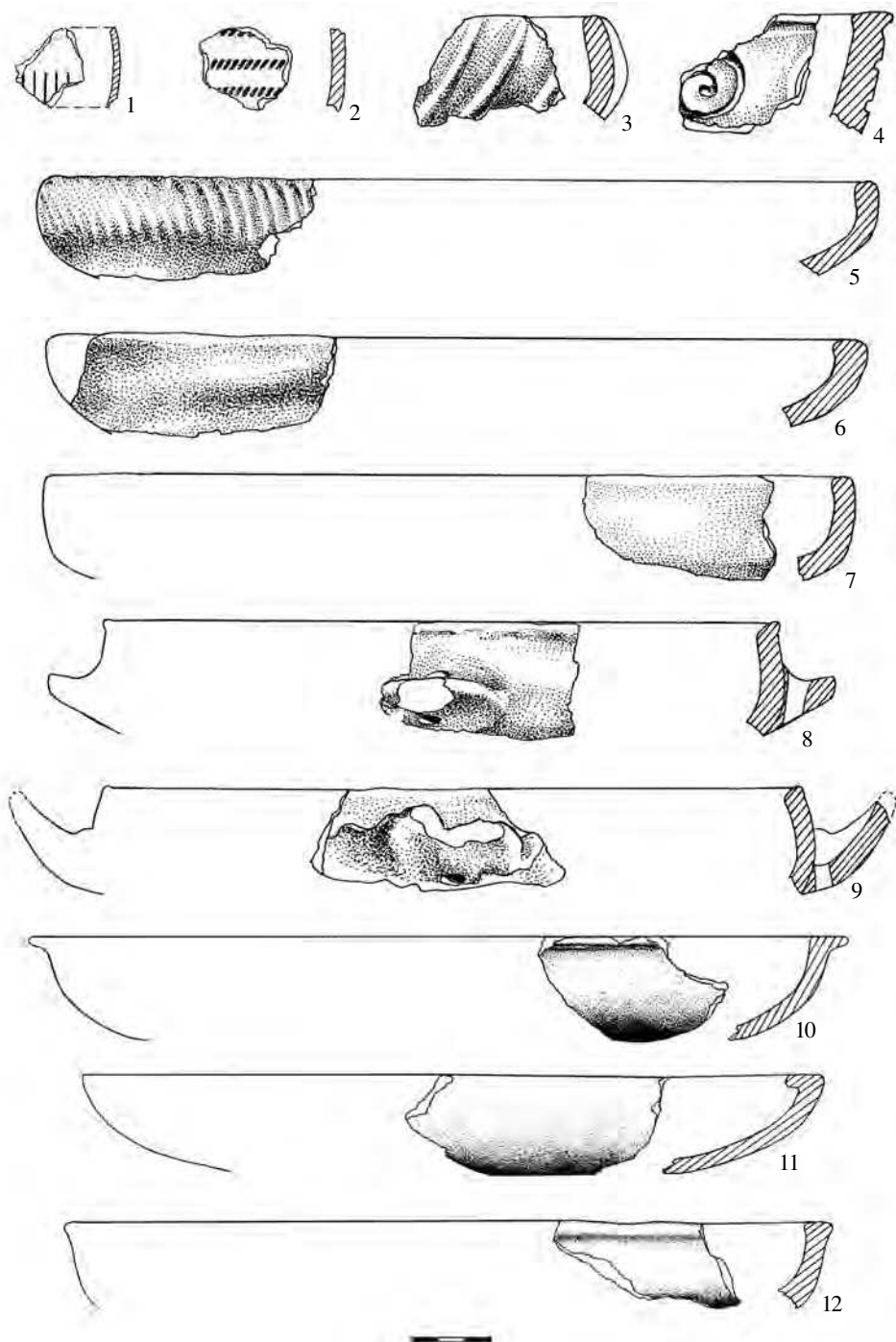

Fig. 172. Saharna „La Șanț”. Ceramică din stratul cultural.

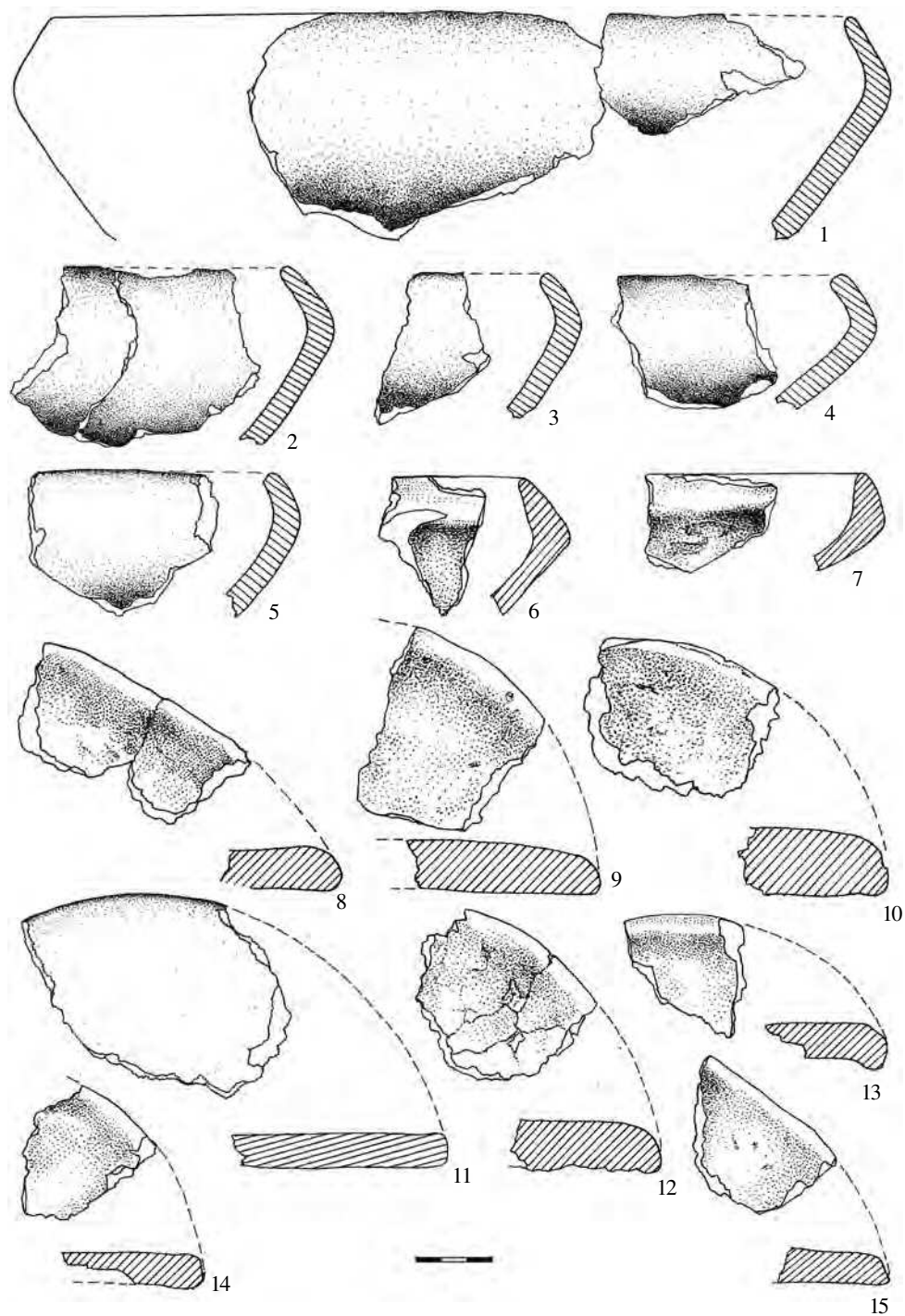

Fig. 173. Saharna „La Șanț”. Ceramică din stratul cultural.

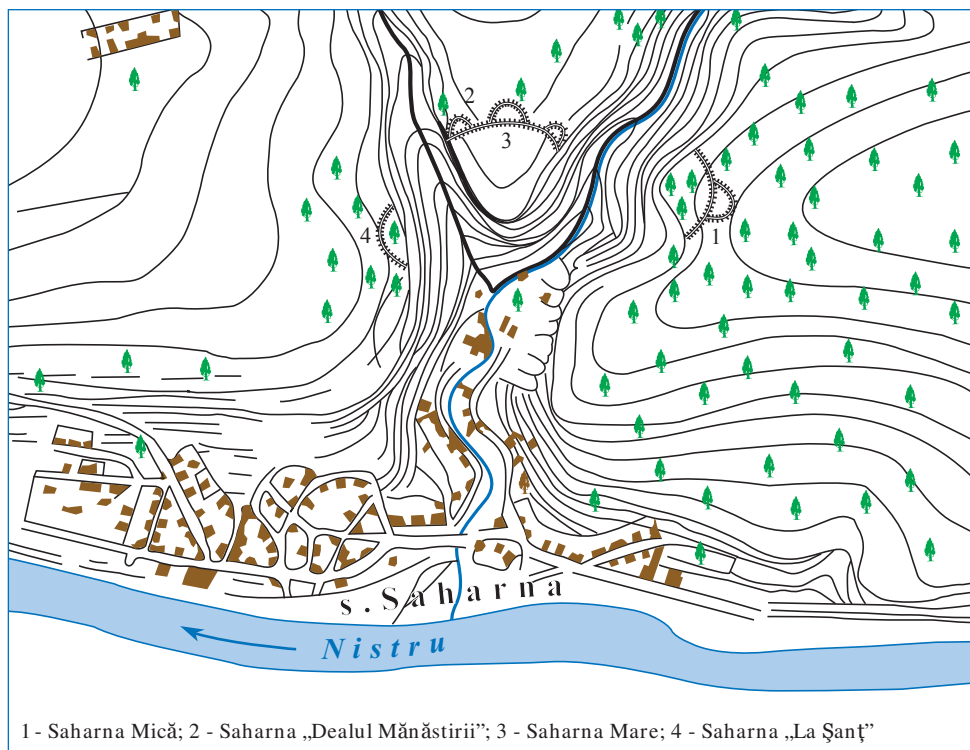

Foto 1. Amplasarea siturilor din regiunea satului Saharna.

Foto 2. Promontoriul Saharna Mică (vedere dinspre sud-est).

Foto 3. Saharna Mică. Secțiunea valului cetății.

Foto 4. Saharna Mică. Construcția nr. 1.

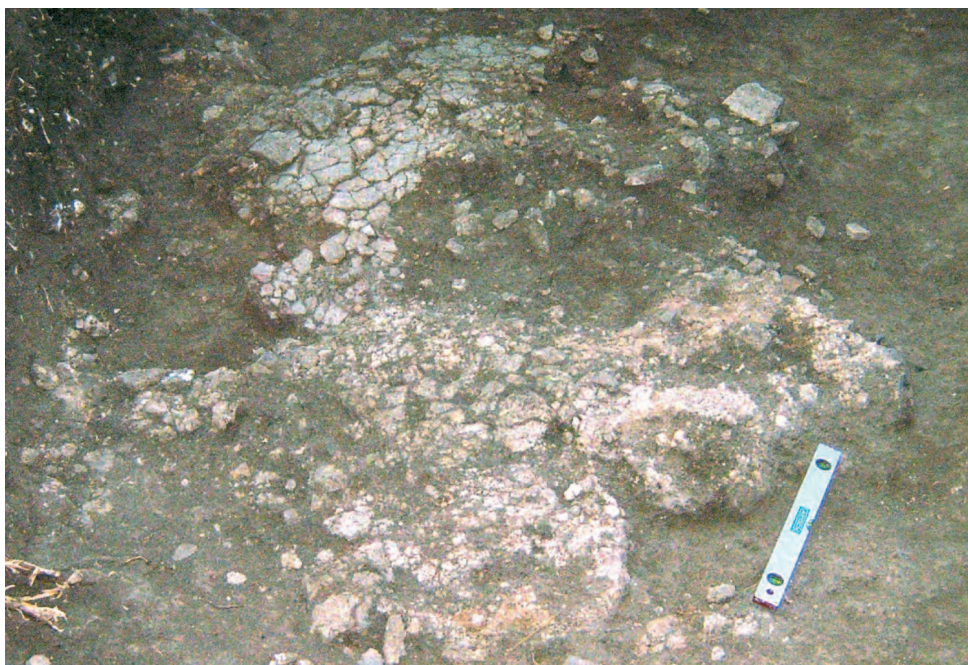

Foto 5. Saharna Mică. Construcția nr. 3.

Foto 6. Saharna Mică. Construcția nr. 7.

Foto 7. Saharna Mică. Complexul nr. 1.

Foto 8. Saharna Mică. Ceramică din construcția nr. 1.

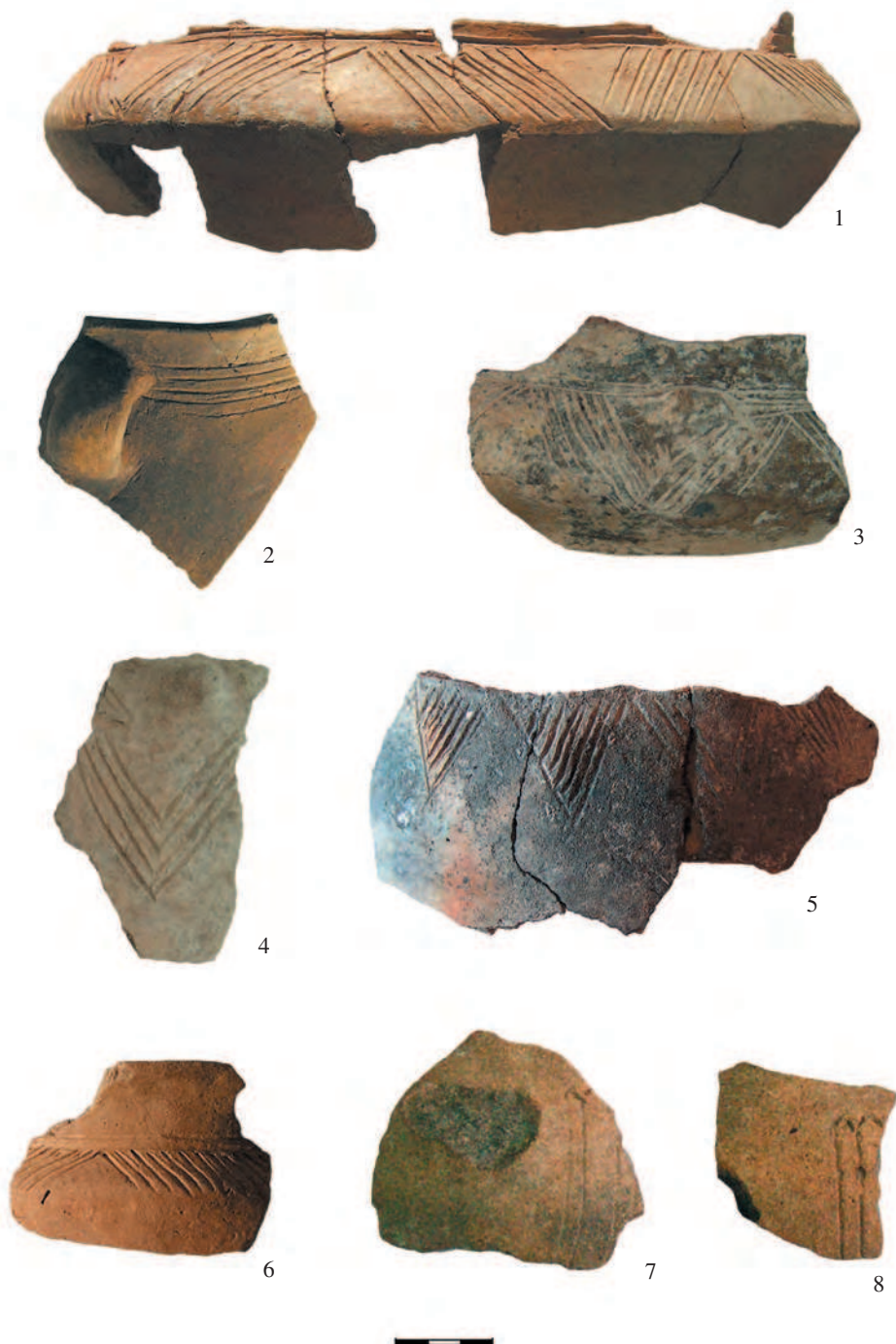

Foto 9. Saharna Mică. Ceramică din: 1-2 - construcția nr. 3; 3 - groapa nr. 3; 4 - groapa nr. 1; 5 - groapa nr. 6; 6-8 - stratul cultural.

Foto 10. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Groapa nr. 2.

Foto 11. Saharna „Dealul Mănăstirii”. Șanțul nr. 1a.

Foto 12. Promontoriul Saharna Mare (vedere dinspre est).

Foto 13. Saharna Mare. Valul cetății (vedere dinspre sud-vest).

Foto 14. Bârne carbonizate din structura valului cetății.

Foto 15. Saharna Mare. Pietre din structura valului cetății.

Foto 16. Saharna Mare. Pietre din structura valului bastionului de sud-est.

Foto 17. Saharna Mare.
Urme de arsură din embletonul valului bastionului de sud-est.

Foto 18. Saharna Mare.
Bârne carbonizate din structura valului bastionului de sud-est.

Foto 19. Saharna Mare.
Gropi de la bârnele din structura valului bastionului de sud-est.

Foto 20. Saharna Mare. Bastionul central (vedere dinspre est).

Foto 21. Saharna Mare. Urme de arsură din emblectonul valului bastionului central.

Foto 22. Saharna Mare.
Bârne carbonizate și pietre din structura valului bastionului central.

Foto 23. Saharna Mare. Bârne din structura valului bastionului central.

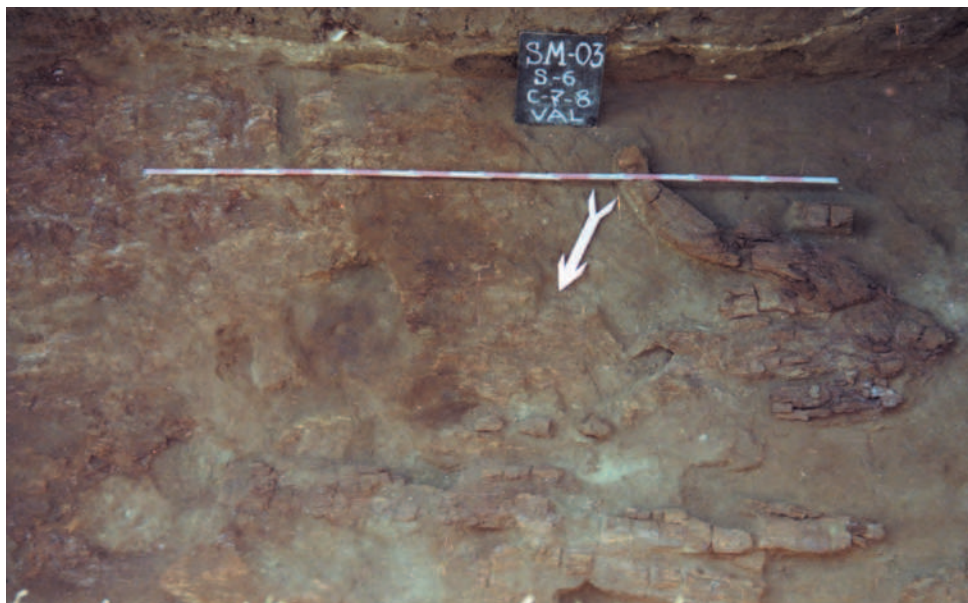

Foto 24. Saharna Mare. Bârne nearse de la baza valului bastionului central.

Foto 25. Saharna Mare.
Pietre de pe mantaua valului
bastionului central.

Foto 26. Saharna Mare.
Gropi de la bârnele din structura
valului bastionului de central.

Foto 27. Saharna „La Șanț” (vedere dinspre vest).

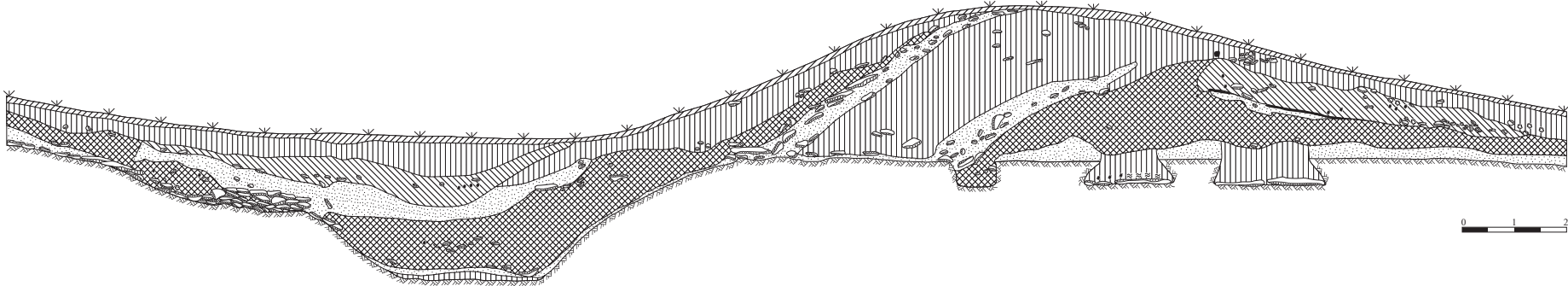
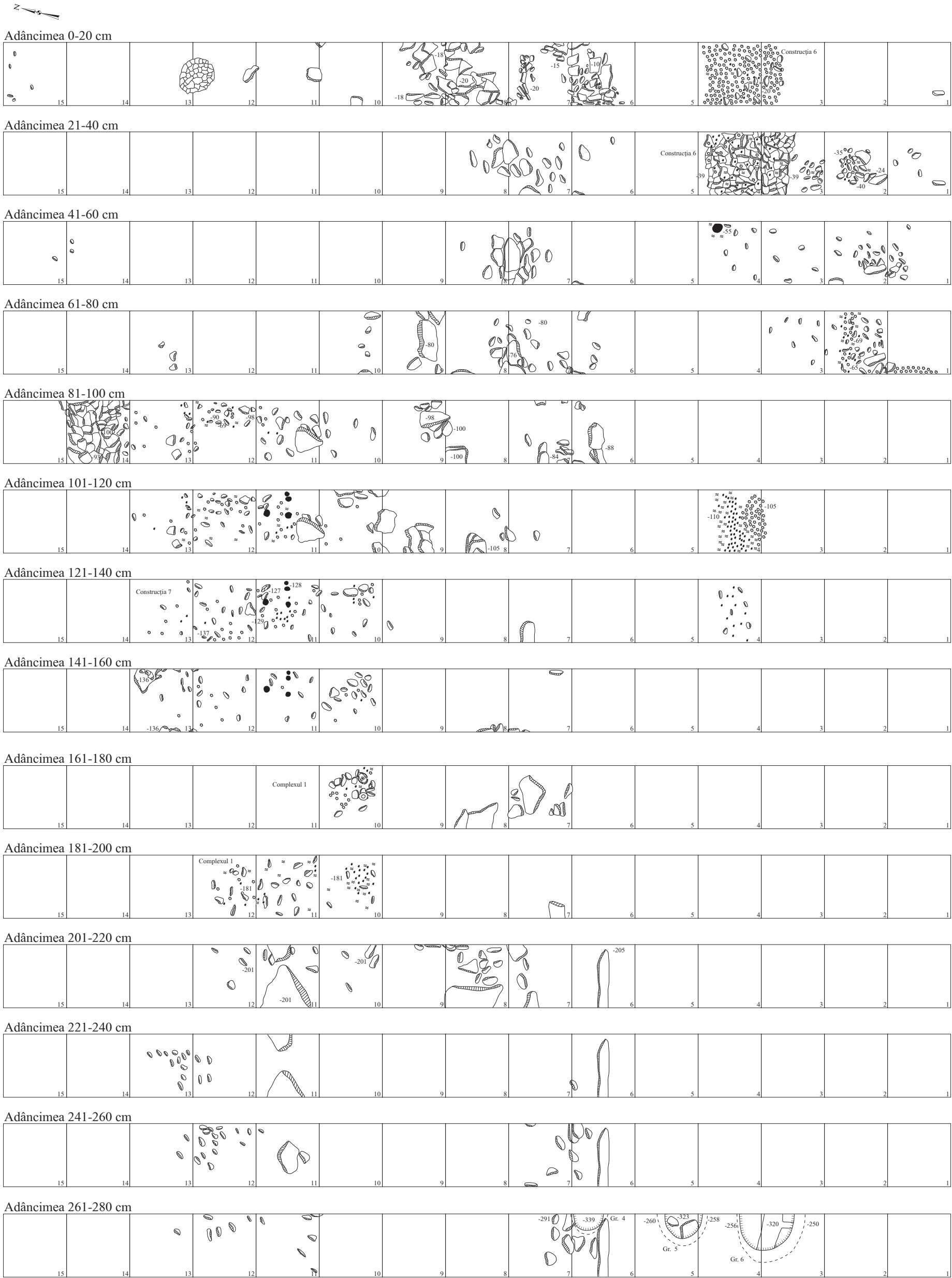
Foto 28. Saharna „La Șanț”. Vestigiile palisadei (vedere dinspre nord).

Foto 29. Saharna „La Șanț”. Secțiune prin sistemul defensiv.

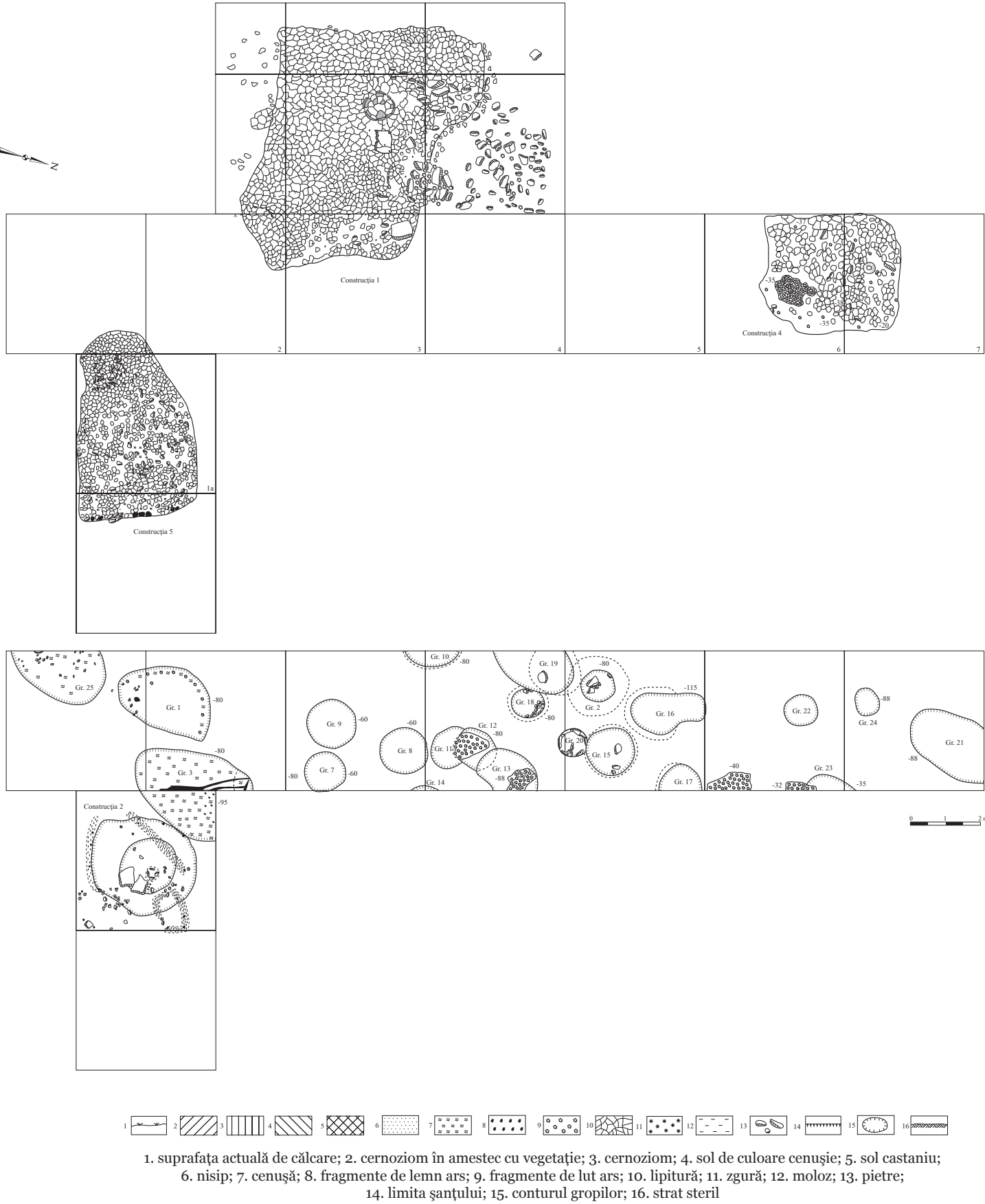

Foto 30. Saharna „La Șanț”. Secțiune prin sistemul defensiv.

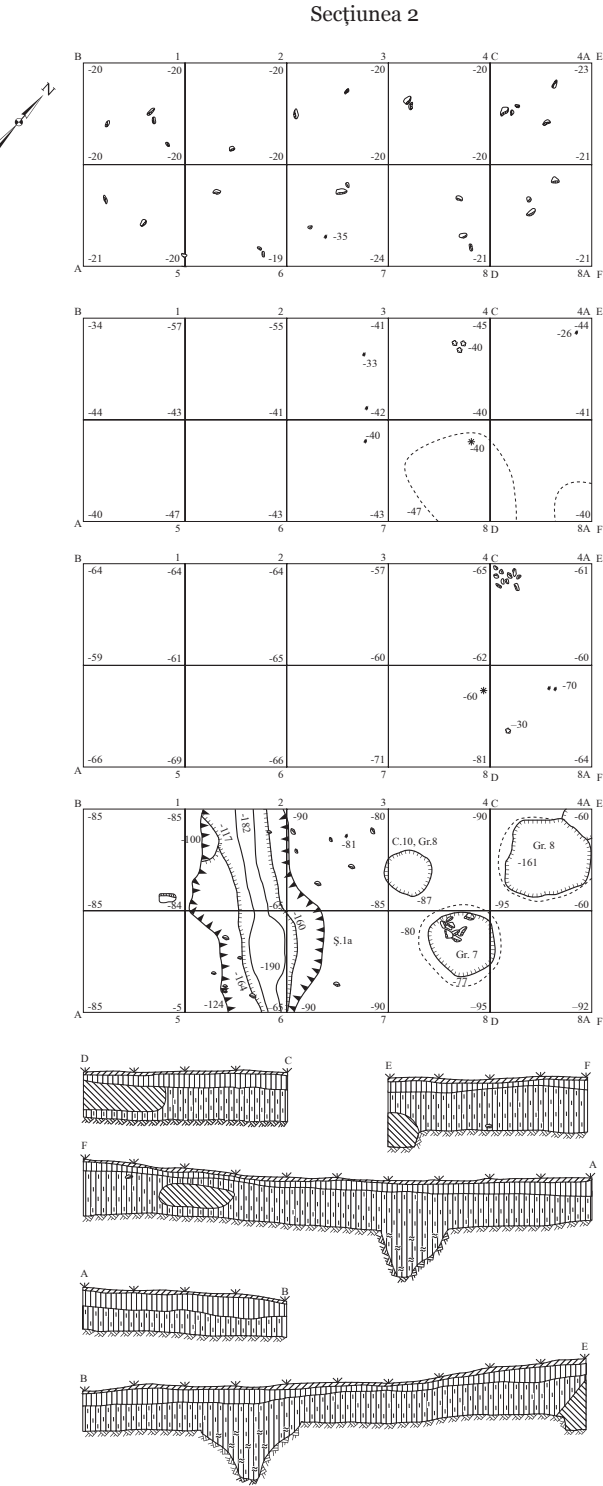
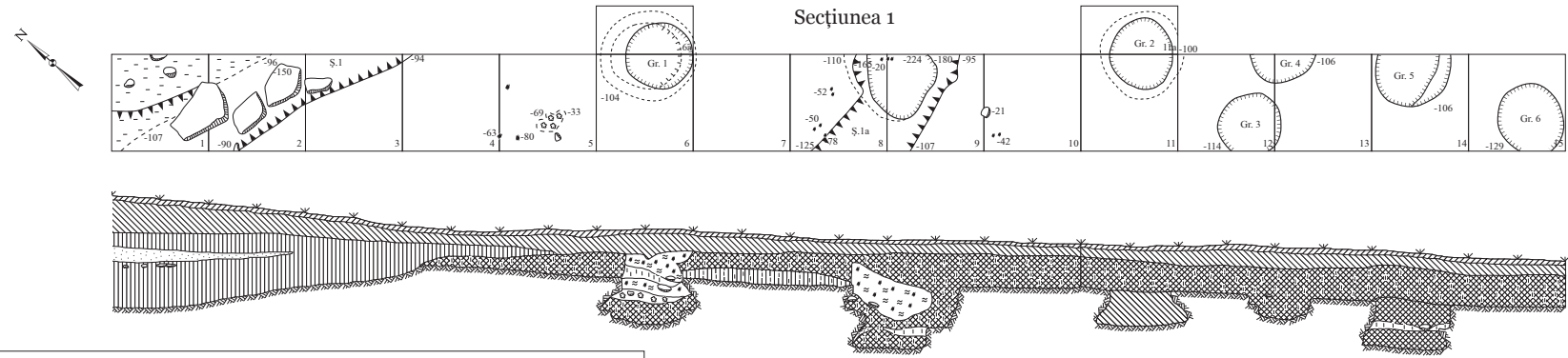

1. suprafața actuală de călcare; 2. cernoziom în amestec cu vegetație; 3. cernoziom; 4. sol de culoare cenușie; 5. sol castaniu; 6. nisip;
7. cenușă; 8. fragmente de lemn ars; 9. bărne carbonizate; 10. fragmente de lut ars; 11. lipitură; 12. pietre; 13. conturul gropilor; 14. strat steril

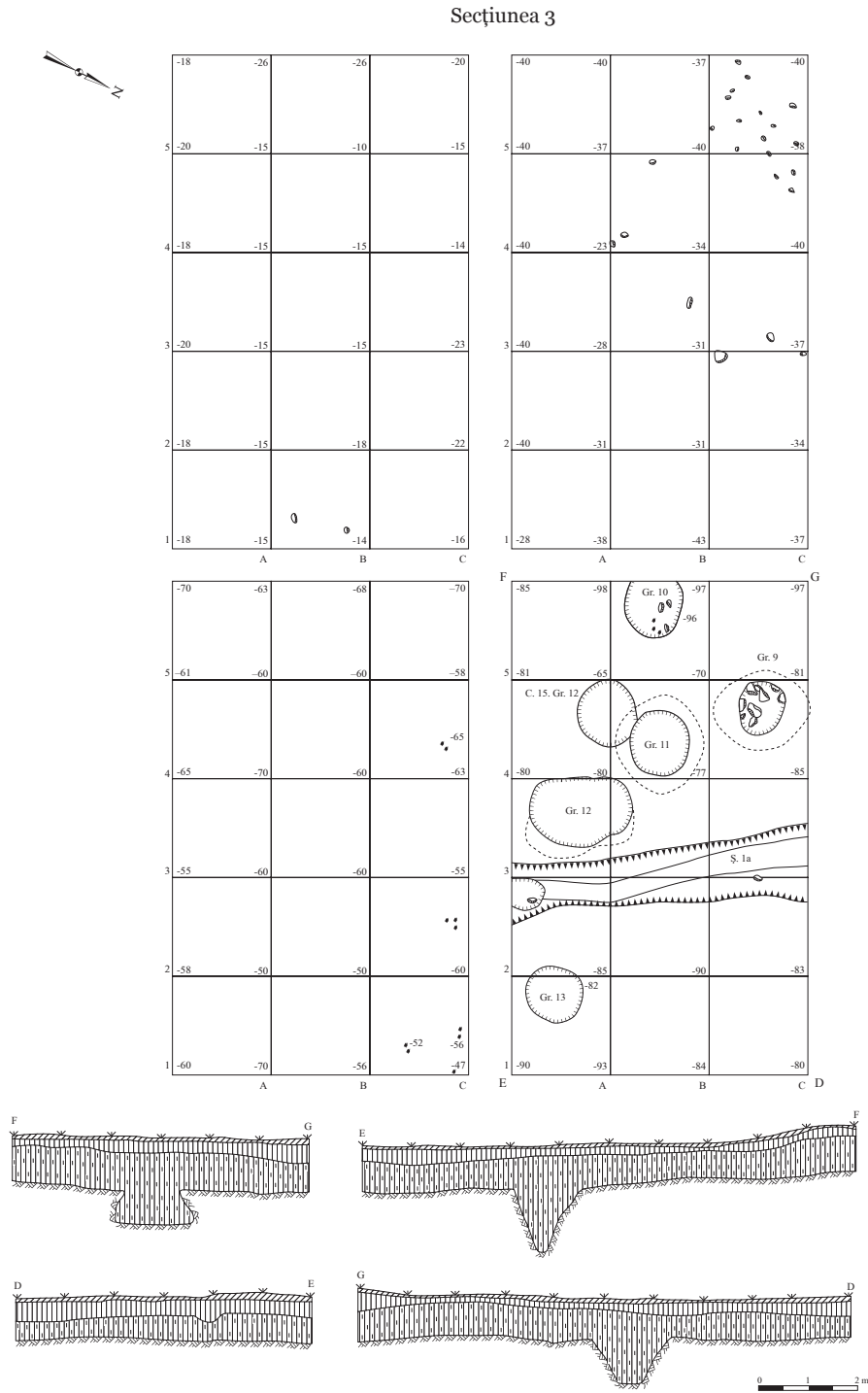
Planșa 1. Saharna Mică. Planul și profilul secțiunii 3.

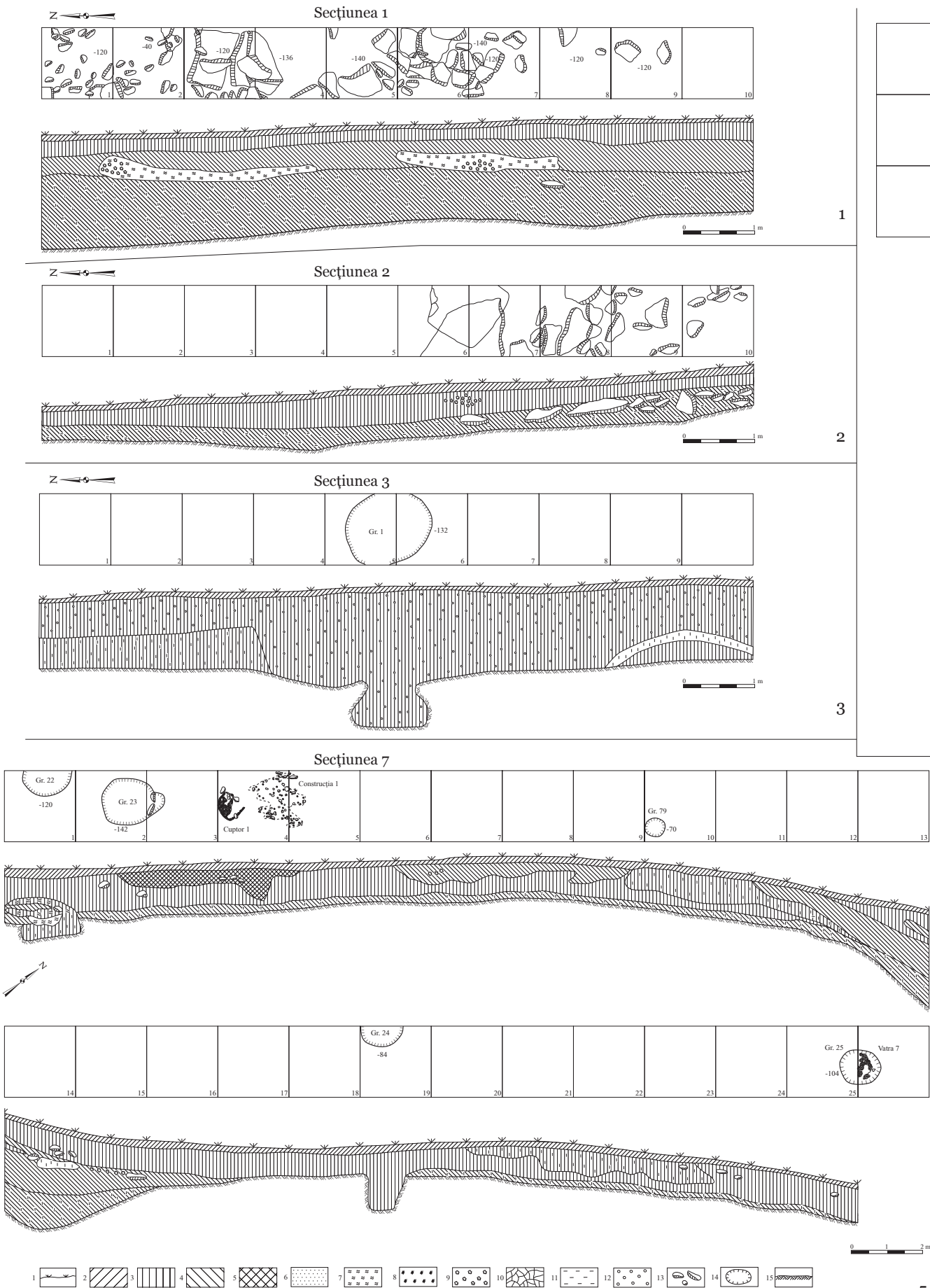

Planșa 2. Saharna Mică. Planul secțiunilor 1 și 2 (cu anexe).

Planșa 3. Saharna „Dealul Mănăstirii”. 1 - Planul și profilul secțiunii 1; 2 - planul și profilul secțiunii 2; 3 - planul și profilul secțiunii 3.

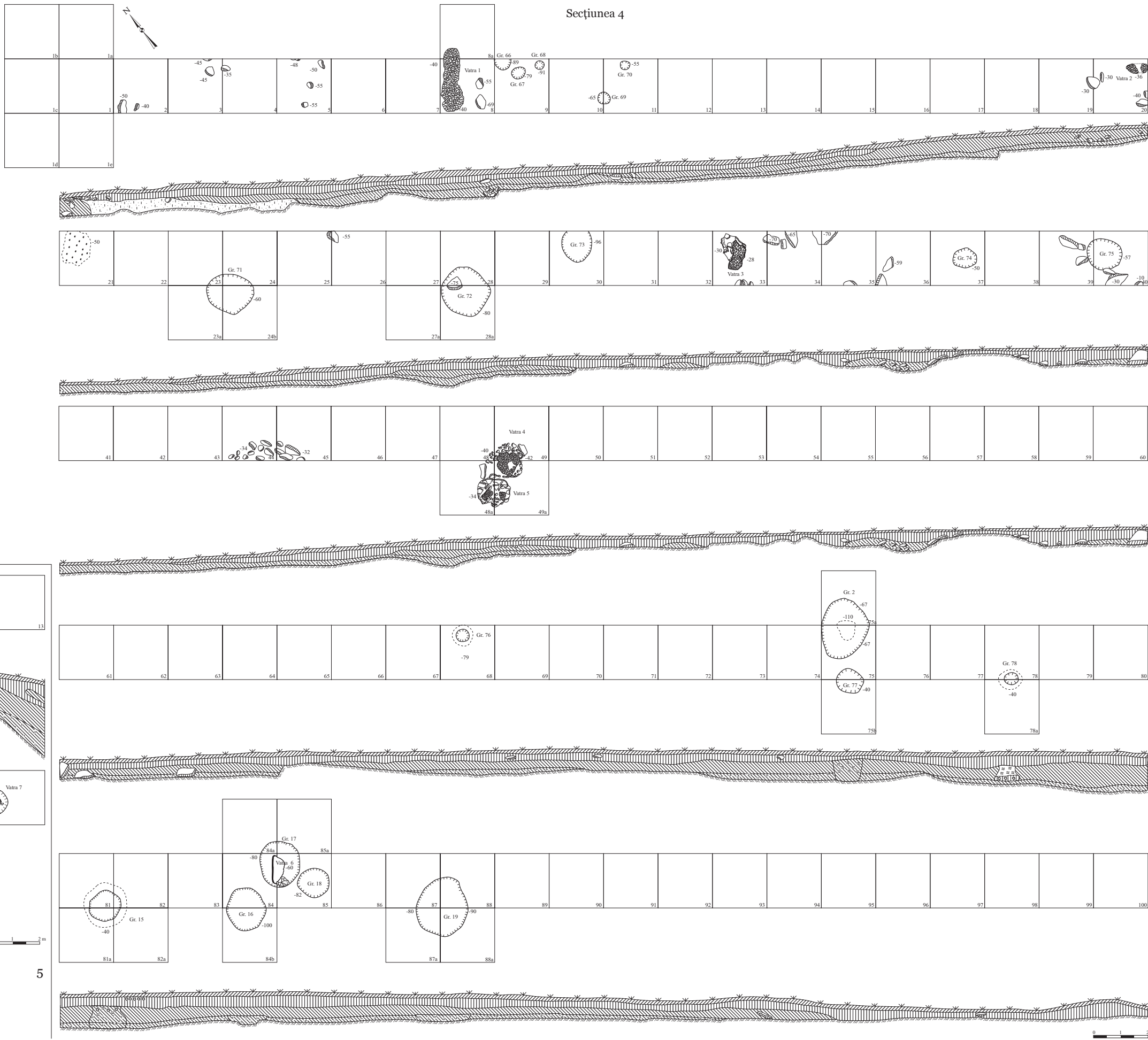

1

2

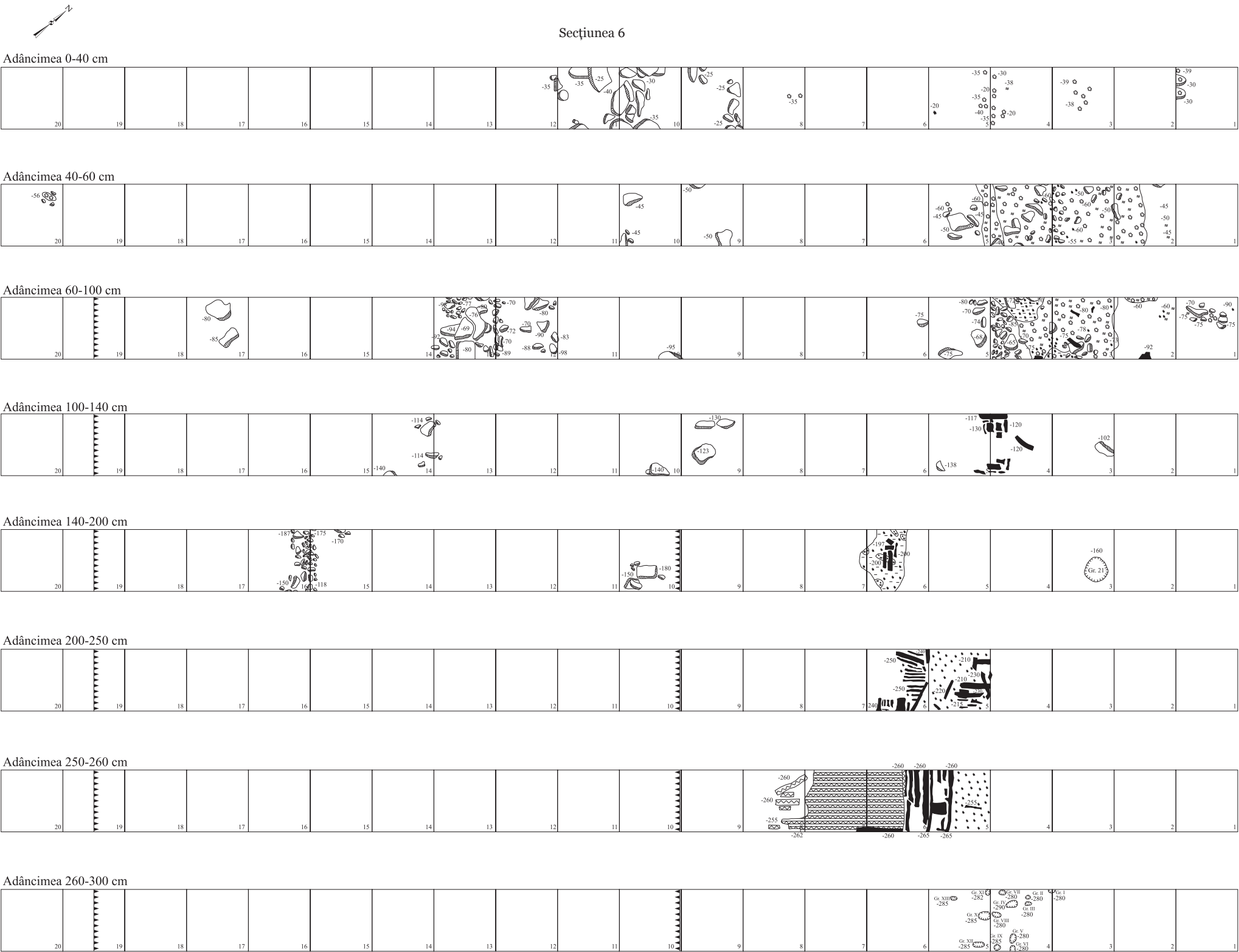
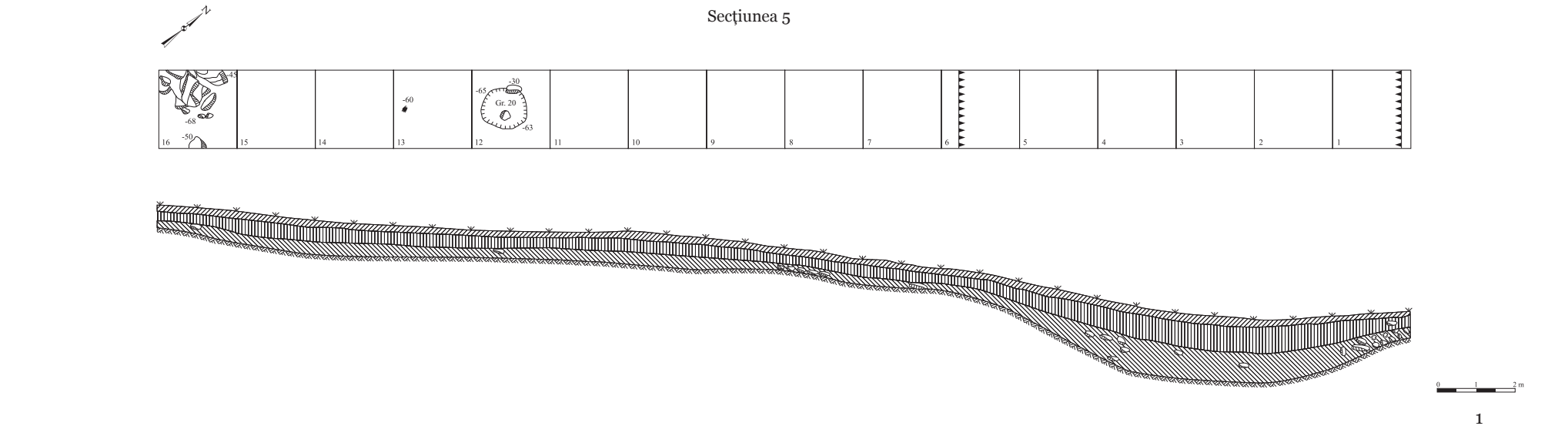
3

5

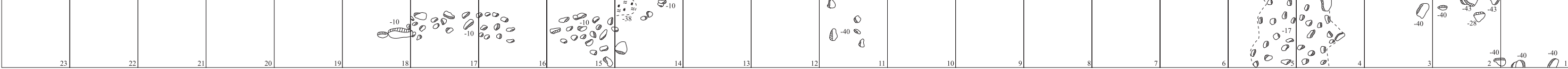
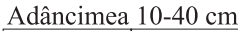
4

Planșa 4. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 1; 2 - planul și profilul secțiunii 2; 3 - planul și profilul secțiunii 3; 4 - planul și profilul secțiunii 4; 5 - planul și profilul secțiunii 7.

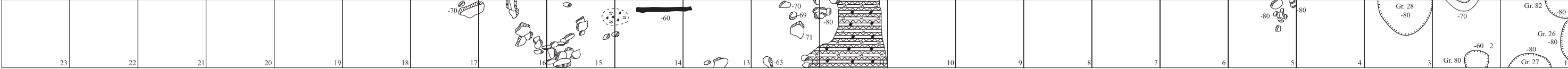

1. suprafața actuală de călcare; 2. cernoziom în amestec cu vegetație; 3. cernoziom; 4. sol de culoare cenușie; 5. sol castaniu;
6. nisip; 7. cenușă; 8. fragmente de lemn ars; 9. bărne carbonizate; 10. bărne nearse; 11. fragmente de lut ars; 12. moloz;
13. pietre; 14. limita șanțului; 15. conturul gropilor; 16. strat steril

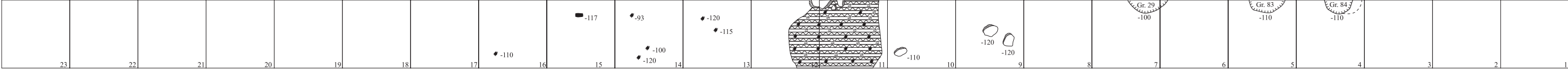
Planșa 5. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 5; 2 - planul și profilul secțiunii 6.

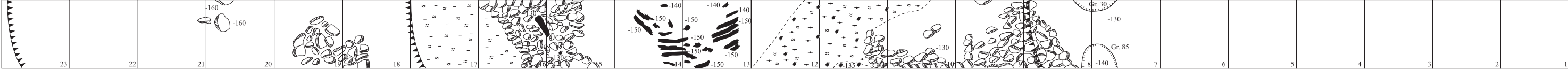
Adâncimea 40-80 cm

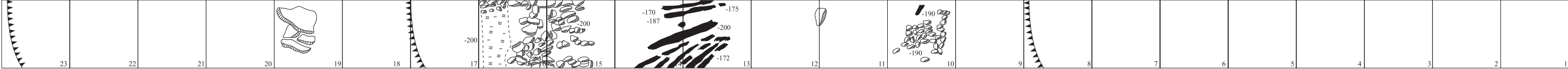
Adâncimea 80-120 cm

Adâncimea 120-160 cm

Adâncimea 160-200 cm

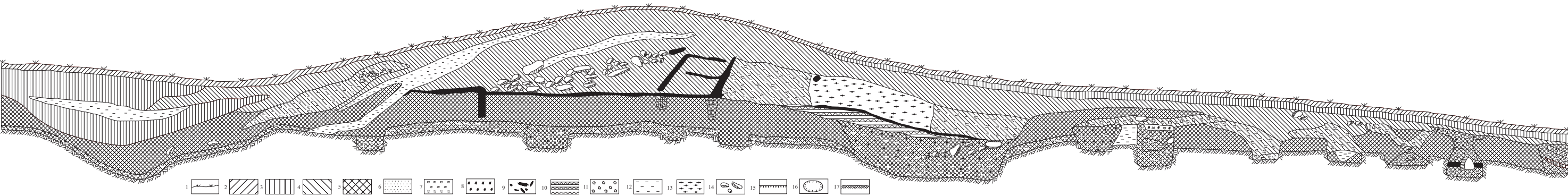
Adâncimea 200-240 cm

Adâncimea 240-280 cm

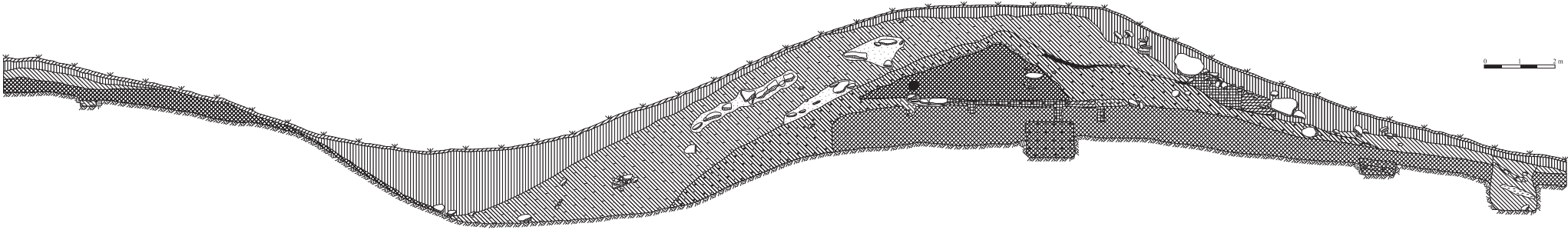
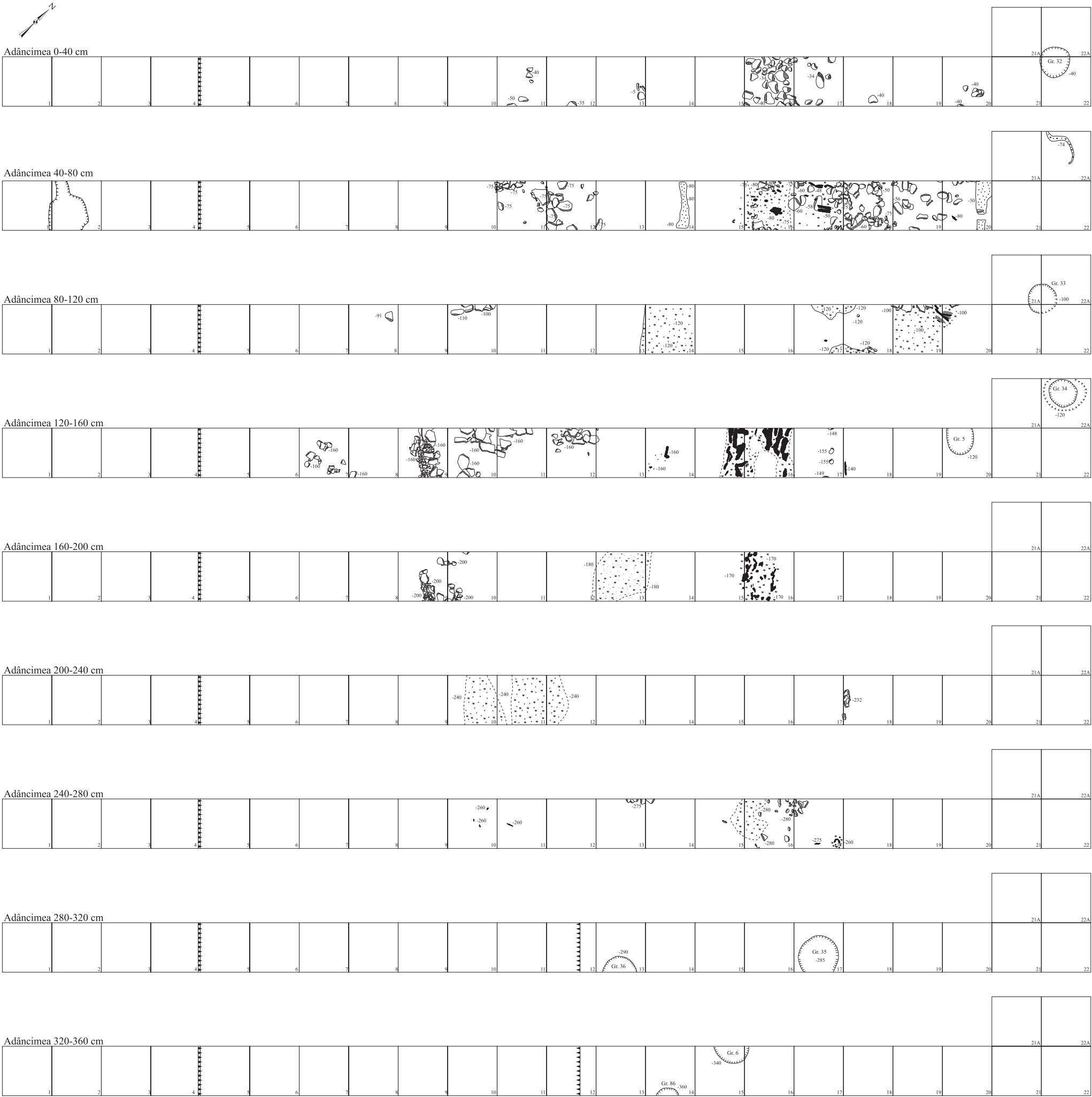
Adâncimea 280-320 cm

1. suprafața actuală de călcare; 2. cernoziom în amestec cu vegetație; 3. cernoziom; 4. sol de culoare cenușie; 5. sol castaniu; 6. nisip; 7. cenușă; 8. fragmente de lemn ars; 9. bârne carbonizate; 10. bârne narse; 11. fragmente de lut ars; 12. moloz; 13. moloz ars la roșu; 14. pietre; 15. limita șanțului; 16. conturul gropilor; 17. strat steril

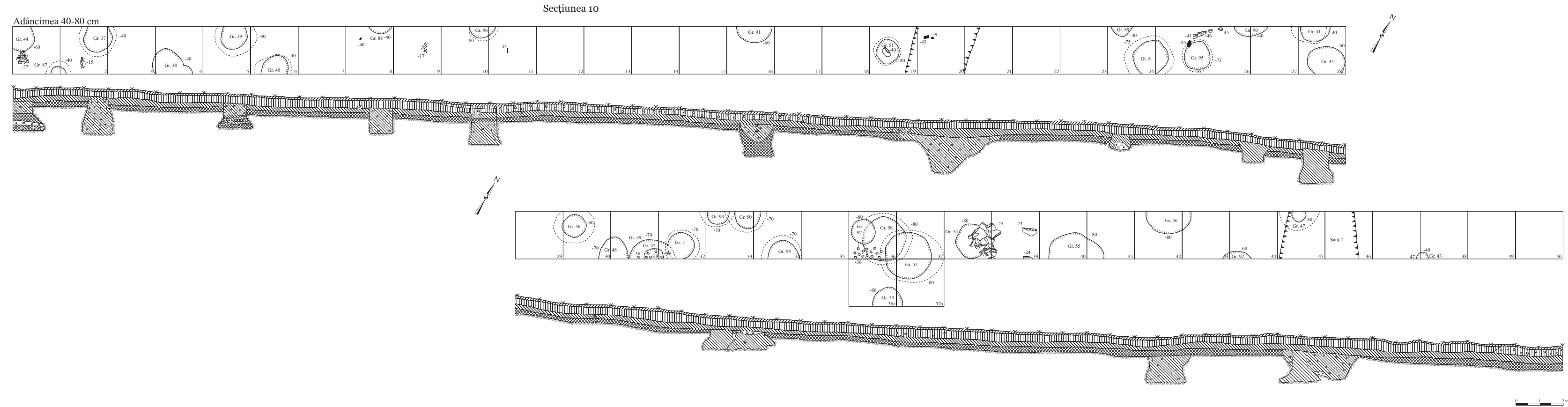
Planșa 6. Saharna Mare. Planul și profilul secțiunii 8.

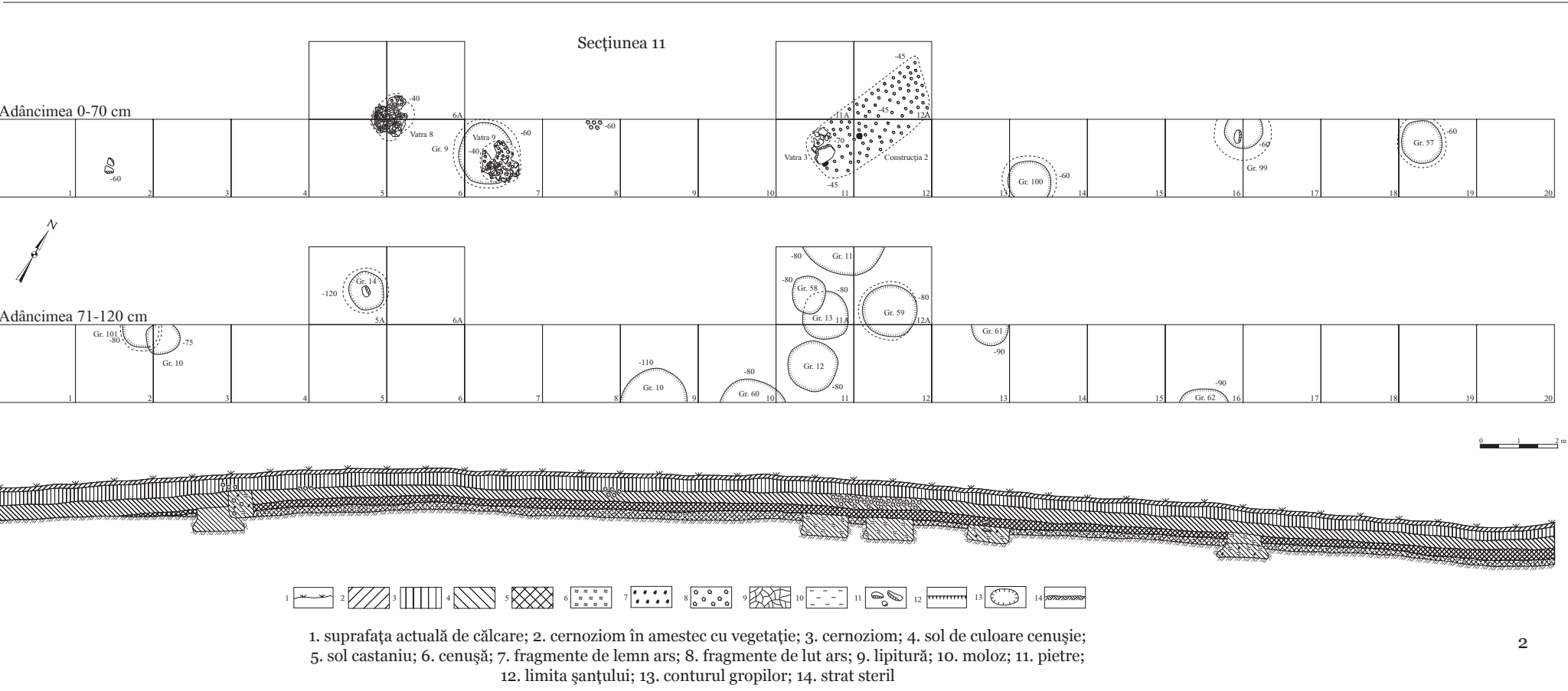
1. suprafața actuală de călcare; 2. cernoziom în amestec cu vegetație; 3. cernoziom; 4. sol de culoare cenușie; 5. sol castaniu; 6. sol ars;
7. sol ars la roșu; 8. nisip; 9. cenușă; 10. fragmente de lemn ars; 11. bărne carbonizate; 12. fragmente de lut ars; 13. moloz; 14. moloz ars la roșu;
15. pietre; 16. limita șanțului; 17. conturul gropilor; 18. strat steril

Planșa 7. Saharna Mare. Planul și profilul secțiunii 9.

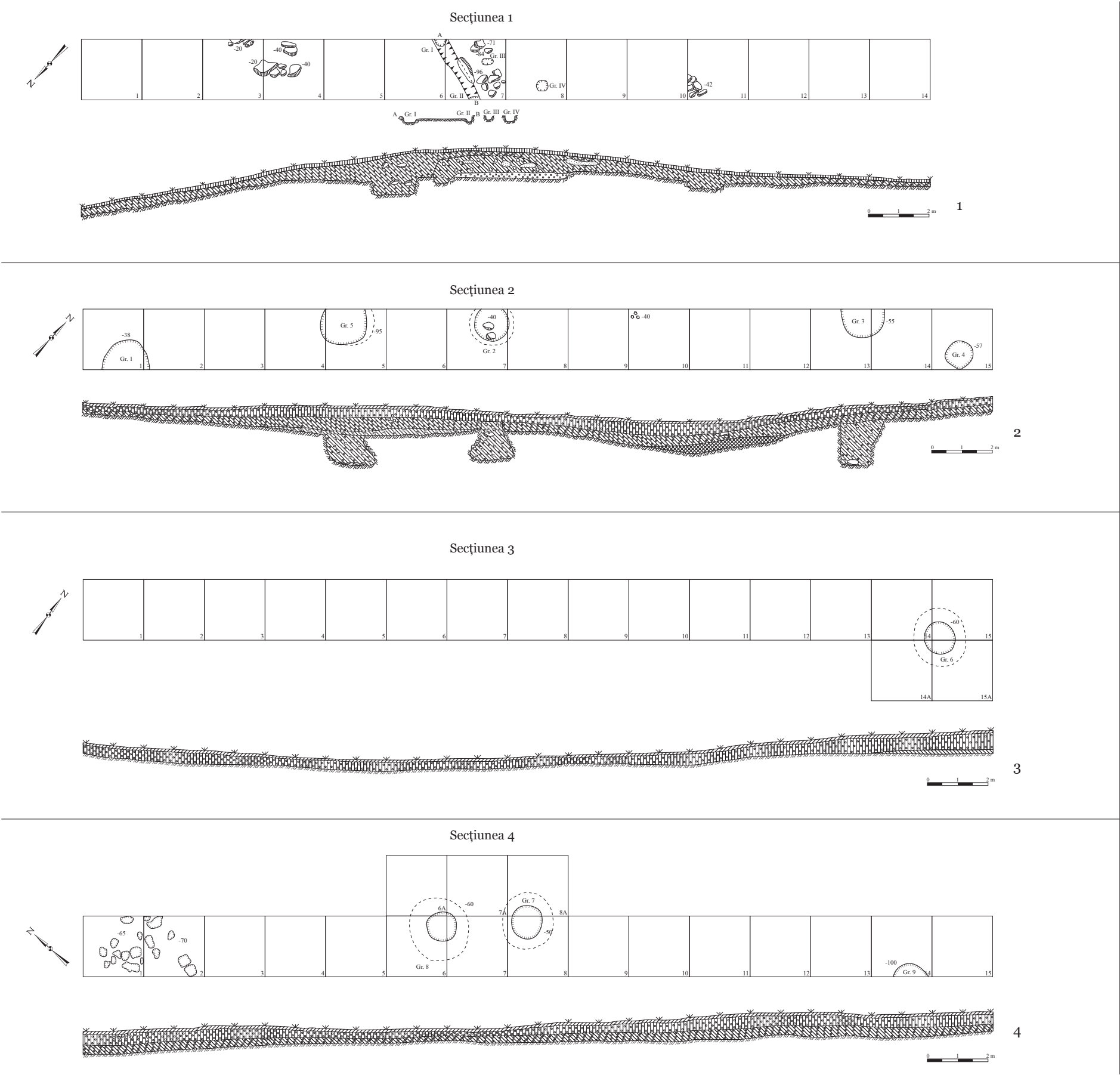

1

3

Planșa 8. Saharna Mare. 1 - Planul și profilul secțiunii 10; 2 - planul și profilul secțiunii 11; 3 - planul și profilul secțiunii 12.

Studiul monografic, prin documentarea prezentată, îndeosebi, vestigiile din complexele închise, cantitativ numeroase și de învidiat prin sortimentul lor variat și extraordinar de informativ, ca și prin observațiile și considerațiile autorilor făcute în baza acestora, prezintă un aport semnificativ și valoros la clarificarea și soluționarea mai multor aspecte controversate, ce țin de elucidarea realităților arheologice din primul mileniu a. Chr.

Dr. hab. Oleg Levițki

Microzona din preajma satului Saharna ocupă un loc deosebit în partea de sud a Nistrului Mijlociu, nu numai datorită reliefului natural, dar și prin faptul că pe acest teritoriu au fost semnalate peste 20 de monumente arheologice, atribuite sfârșitului epocii bronzului și primei epoci a fierului. Prin studierea acestor monumente, începând cu anul 2001, de către echipa de arheologi de la Universitatea de Stat din Moldova, condusă de profesorul Ion Niculiță, au fost puse la dispoziție noi surse cu privire la culturile arheologice din secolele XI-III a. Chr. Noile informații vor contribui substanțial la concretizarea periodizării regionale și vor permite utilizarea sistemelor cronologice europene și euroasiatice pentru descoperirile din prima epocă a fierului din bazinul Nistrului Mijlociu.

Dr. Maia Kașuba